Colecţia
„CLASICII LITERATURII UNIVERSALE"
Extras din catalogul anului 1967

CICERO
Corespondenţă

•

G. BASILE
Pentameronul

•

GOLDONI
Memorii

•

STENDHAL
Nuvele

Lei 10,50

SCARRON
ROMANŢUL COMIC
ELU

SCARRON

ROMANŢUL COMIC

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

SCARRON

ROMANȚUL COMIC

Prefață, traducere și note de
RADU ALBALA

București-1967

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

PAUL SCARRON ŞI „ROMANŢUL COMIC"

Un film tehnicolor, pe ecran panoramic, în două sau mai multe serii, cuprinzînd bătălii, răpiri, urmăriri şi dueluri, şi condimentat din belşug cu truculente secvenţe bufe, iată ce poate găsi în paginile acestui volum cititorul zilelor noastre, care a văzut desigur şi *Tom Jones, Cocoşatul, Căpitanul Fracasse* sau *Cavalerul Pardaillan;* scenariştii acestora au transpus în cea mai contemporană modalitate de exprimare un material artistic pe care la rîndul lor, Fielding, Paul Féval, Th. Gautier sau M. Zévaco l-au preluat şi l-au prelucrat, fie de-a dreptul din istorie, fie din legendele brodate pe ghergheful ei, şi alcătuind, la timpul lor, genul artistic cel mai gustat de contemporani: romanul, căruia ei îi ziceau „eroic", sau „comic", şi căruia noi, azi, i-am zice „de aventuri".

Superior şi complex solicitat de filme ca *La Strada* sau *Noaptea,* ori de lectura lui Thomas Mann, Sartre, sau Kafka, omul zilelor noastre nu-l dispreţuieşte, ci dimpotrivă, nici pe Maigret, pe *Baronul* sau pe *Fantomas;* altfel nu stăteau lucrurile nici în veacurile mai vechi. Publicul care, în cel mai pur secol al clasicismului, gusta tragediile lui Corneille şi Racine, subtilităţile lui Pascal sau sublimele pagini ale lui Bossuet, citea cu tot atîta patimă romane. Tinerii din înalta societate îşi luau drept pildă şi supranume cîte un erou de roman, precum Tallemant de Réaux, căruia prietenii îi spuneau, după Amadis de Gaule, „Cavalerul", şi se jucau „de-a eroii de romane" [1], ca la noi copiii de-a Traian şi Decebal, de-a tătarii şi românii etc. Pentru cîte un sobru cărturar, descoperirea romanelor echivala cîteodată cu o adevărată revelaţie: „Baronul d'Arcques avea o foarte bogată bibliotecă de romanţuri. Dascălul nostru — povesteşte unul din eroii *Romanţului comic,* educat în casa unui gentilom — care pînă atunci nu citise niciodată, în lumea latiniei lui, asemenea

[1] Vezi Antoine Adam, *Le roman français au XVII-e siècle,* introducere la *Romanciers français du XVII-e siècle,* Paris, Pléiade, p. 8; 10.

cărți, care la început ne oprise să le citim și care le înfierase de o mie de ori înaintea baronului d'Arcques ca să i le facă tot atît de urîte pe cît le găsea el de plăcute, ajunse pînă la urmă, după ce-a înghițit pe nerăsuflate și din cele mai vechi, și din cele mai noi, atît de nebun după ele, încît mărturisi că citirea unui romanț bun dă învățătură desfătînd și că nu le crede mai puțin în stare de a arăta tinerilor pilde vrednice de urmat decît citirea din Plutarc. Ne îndemnă deci să le citim, cu aceeași înflăcărare cu care pînă atunci ne oprise..." [1] Oricine știe ce greu lași din mînă un roman bun : spre înlăturarea acestui neajuns, „doamnele elegante" din vremea lui Henric al IV-lea puneau să li se lege romanele în scoarțe de ceaslov, ca să nu se despartă de ele nici cît ține slujba, la biserică [2].

Încă dinaintea născocirii și răspîndirii tiparului, romanele, „cărțile populare" cum li s-a spus, au cunoscut și la noi o bună audiență la public, atît la cărturarii care le citeau sau le multiplicau în copii manuscrise, cît și, mai cu seamă, la lumea largă a satelor și a tîrgurilor [3], unde aceste manuscrise circulau, citite fiind adesea cu glas tare de cîte un știutor de carte și ascultate cu evlavie de mulțimea celorlalți. Și e semnificativă și mai tîrziu, în condițiile monopolului domnesc și bisericesc al tiparului, bogăția edițiilor acestor cărți. În același spirit, altele erau, însă, desigur, precum altele au fost căile de pătrundere, subiectele ce alcătuiau romanele îndrăgite de publicul românesc ; n-a trecut însă mult și, de la *Alexandria*, *Esopia*, sau *Istoria Sindipii filosoful*, publicul nostru a început a citi *Viața lui Bertoldo și a lui Bertoldino* a italianului Iulius Cezare Croce, „romant mic comicesc", al cărui traducător vorbește, în prefața lui, de „Sanhopanca" și de „cîntăreții podului celui nou" (citește „Pont-Neuf") din Paris, romanul spaniolului Baltazar Gracián *Critil și Andronius*, tradus din franceză în grecește în Iași anului 1754, *Istoria lui Alțidadis și a Zelidei* de Vincent Voiture tradusă din franceză în românește în 1783, ca să nu mai vorbim despre *Etiopica sau Amorul lui Theagen și Haricleea* al lui Heliodor — cu care se desfăta și Madeleine de Scudéry — cunoscut publicului francez din celebra traducere a lui Amyot din 1547 și din care „descind autentic și nemijlocit" [4] toate romanele eroice : prezentă într-un manuscris fragmentar și în biblioteca lui Eminescu, *Istoriia ethiopicească* fusese tradusă în românește încă din secolul trecut,

[1] Vezi ed. de față, p. 77.

[2] Antoine A d a m, *Le roman français*... ed. cit., p. 8.

[3] Statistic, *Alexandria* e reprezentată, după *Mîntuirea păcătoșilor*, în cel mai mare număr de manuscrise românești conservate la Biblioteca Academiei noastre.

[4] Antoine A d a m, *Histoire de la littérature française au XVII-e siècle*, tome II, Paris, 1957, p. 126.

iar Dimitrie Cantemir, care o cunoaşte, desigur, din ediţia bilingvă greco-latină din 1619, se autorizează de la ea pentru cronologia „back-flash" a *Istoriei ieroglifice.*

Cărturarii noştri, mai puţin mansuetudinari, poate, decît preceptorul din casa baronului d'Arcques, s-au rostit cîteodată în cuvinte aspre despre aceste romane : *Alexandria* este, pentru Miron Costin, „plină de basne şi de scornituri", şi pentru Constantin stolnicul Cantacuzino „o grămadă mare de minciuni" ; faptul însă că le-au judecat însemnează că nu s-au dat nici ei în lături să le citească şi că nu le-au dispreţuit chiar cu desăvîrşire, de vreme ce le-au făcut loc în bibliotecile lor, precum mai tîrziu Ion Heliade-Rădulescu sau Grigore Alexandrescu şi precum asemenea au procedat, recunoscîndu-şi mai mult sau mai puţin făţiş încuviinţarea, Boileau, La Fontaine, La Rochefoucauld, doamna de La Fayette sau însuşi Montesquieu [1].

Citit cu egală pasiune de cele mai diverse categorii de cititori, romanul francez al secolului al XVII-lea îşi are în Scarron cel mai semnificativ reprezentant.

*

„Zic unii că sînt olog ; alţii că n-am pulpe de loc şi că lumea mă pune pe masă, într-un toc, de unde trăncănesc ca o moară stricată. Alţii, că pălăria mi-e legată de o funie şi că, cu ajutorul unui scripete, mi-o salt şi mi-o cobor ca să-i salut pe cei ce vin să mă vadă (...). Am treizeci şi opt de ani şi ceva (...). Dacă apuc patruzeci, am să mai adaug încă multe suferinţe la cîte am îndurat pînă acum, de vreo opt sau nouă ani încoace. Eram destul de bine făcut, deşi cam scund. Boala m-a mai scurtat cu un picior bun. Capul mi-e cam mare faţă de trup. Chipul mi-e destul de grăsuţ, pentru cît sînt de costeliv ; părul, destul de des ca să n-am nevoie de perucă, şi cu destule fire albe, în ciuda proverbului. Am vederea destul de bună, deşi ochii mi-s cam umflaţi ; sînt albaştri ; unul e mai înfundat, în partea în care-mi aplec capul. Nasul mi-e destul de zdravăn. Dinţii, odinioară perle pătrate, au căpătat culoarea lemnului şi vor lua curînd culoarea ardeziei. Am pierdut unul şi jumătate pe stînga şi doi şi jumătate pe dreapta, iar doi sînt puţin ciupiţi. Picioarele îmi alcătuiau cu pulpele întîi un unghi obtuz, apoi unul drept şi, în sfîrşit, unul ascuţit. Cu trunchiul, pulpele alcătuiesc încă un unghi ascuţit şi, aşa cu capul căzut în piept, semăn destul de bine cu un Z. Braţele mi

[1] Vezi Antoine A d a m, *Le roman français...* ed. cit. p. 8.

s-au scurtat, precum și picioarele, și degetele precum și brațele. Într-un cuvînt, sînt, pe scurt, toată mizeria umană". [1]

Acel ce, în 1658, doi ani înainte de a muri, își făcea, din fotoliul în care se afla țintuit, acest autoportret plin de atîta stoică amărăciune, cunoscuse o tinerețe mult mai voioasă. Născut [2] la Paris la 4 iulie 1610, Paul Scarron, feciorul lui Paul Scarron, consilier la Curtea de Conturi, rămîne la vîrsta de trei ani orfan de mamă, și e crescut de o mamă vitregă avară și rea, precum avea să zugrăvească el însuși mai apoi numeroase asemenea tipuri în *Romanțul comic*. La vîrsta de nouăsprezece ani îmbracă „pelerina mică" — *le petit collet* — primă treaptă în ierarhia monahală, care nu implică însă nici un fel de constrîngere sau renunțare la bucuriile lumești. Dimpotrivă, precum însuși ne-o spune, zdravăn, tînăr și sănătos, proaspătul abate dansa și cînta din lăută, picta și se întrecea cu armele, grațios și îndemînatic ca nimeni altul. Banii i se scurgeau printre degete, la fel de lesne pe cît îi smulgea de anevoios de la maică-sa, pe toate plăcerile tinereții, ba chiar cîteodată, pe daruri făcute unor ingrate, care-l îndeamnă să exclame precum Anton Pann :

Iar tu doamnă te numeai
Ș-a casii stăpînă,
Orice doreai și pofteai
Îți era și în mînă,
. . . . . .
Ah ! Iudo, Dalila etc. [3]

astfel :

Giuvaeruri ți-am dăruit,
Pelerină, fustă și rochii
Ca nealtul m-am păcălit,
De-mi vine să-mi scot ochii [4].

Nici plăcerile libației nu sînt disprețuite, așa cum însuși ne-o destăinuiește :

[1] Scarron, *Au lecteur qui ne m'a jamais vu*, însoțind o stampă a lui Stephano della Bella ; citat după Paul Bourget, prefață la *Le roman comique*, Paris, 1880, p. VI—VII.

[2] In lipsa altor trimiteri, toate datele biografice urmează solida lucrare a lui Emile Magne, *Scarron et son milieu*, Paris, 1924, 344 p.

[3] Anton Pann, *Pagini alese*, Buc., E.S.P.L.A., 1953, vol. I, p. 67.

[4] După Magne, *op. cit.* p. 25.

La crîşmă tare-mi place,
Petrec cu toţii-acolo şi nimeni nu-i botos[1]

în versuri ce amintesc de cîntecele de pahar medievale care, desigur, nu-i erau necunoscute :

Eu aşa m-am hotărît,
În crîşmă să mor
(Sic mihi propositum
In taberna mori.)

În 1633 pleacă la Le Mans, unde intră în slujba episcopului Charles de Beaumanoir şi rămîne acolo vreme de opt ani, ducînd acelaşi trai sibarit. În primăvara anului 1635, Scarron se află în suita de prelaţi a arhiepiscopului de Lyon, Alphonse de Richelieu, fratele cardinalului, care mergea la Roma pentru a desface, după unii, căsătoria clandestină a lui Gaston d'Orléans, fratele regelui, cu Margueritte de Lorraine-Vaudemont. Aristocraţia romană preţuia poezia, papa Urban al VIII-lea, el însuşi poet, îl ţinea în mare cinste şi prietenie pe François Maynard ; aşa se face că popasul în Cetatea eternă s-a consumat în mijlocul aceloraşi plăcute şi rafinate îndeletniciri ale palatului şi ale minţii. Tot aici îl cunoaşte pe pictorul Poussin, către care, pe lîngă comunitatea de obîrşie, îl atrage şi înclinaţia lui către desen ; erau însă spirite diametral opuse şi nimic n-a putut înlătura, nici mai tîrziu, răceala dintre seninul, hieraticul autor al *Potopului* şi al *Fugii în Egipt* şi causticul Scarron, pe care atîta „frumuseţe moartă" cîtă vedea la Roma îl exceda, sădindu-i, poate, de atunci, în minte ideea acelui *Virgile travesti* pe care-l va scrie după treisprezece ani.

Înapoiat la Le Mans, se judecă, vreme de patru ani, pentru succesiunea la un canonicat vacant, pe care în sfîrşit îl obţine, în 1640. În anii aceştia, şi anume în 1638, se plasează primul atac al bolii care avea să ia mai apoi o atît de tragică întorsătură. Obîrşia ei a fost multă vreme controversată. După unele mărturii contemporane, ar fi fost vorba de o boală lumească, aceea pe care ai noştri mai vechi o numeau „boala franţului" sau „sfrînţie", iar la rîndul lor francezii o numeau „le mal italien". După alţii, petrecînd o dată cîteva zile şi nopţi în şir fără să doarmă de loc, Scarron ar fi fost cuprins de o slăbiciune nervoasă şi tratat, cu sălbaticele leacuri ale vremii aceleia, ca de respectiva boală. Concluziile cercetătorilor medici care s-au ocupat de cazul Scarron, şi, printre alţii, în 1905, şi ale dr. Antonin Poncet, sînt că scriitorul ar fi

[1] După Magne, *op. cit.*, p. 26.

suferit de un „reumatism tuberculos anchilozant cu caracter spondilorizomelic", părînd să confirme astfel o altă versiune contemporană, relatată inițial de memorialistul La Beaumelle. O redăm aici nu numai pentru senzaționalul ei, ci și pentru că, indiferent de adevărul pe care-l cuprinde, ea întregește personalitatea autorului nostru, așa cum s-a reflectat în conștiința contemporanilor săi. Fiind, așadar, carnaval la Le Mans în 1638 și aflîndu-se Scarron, ca față bisericească, doritor de a lua parte la petrecere, a născocit o „deghizare" sub care nimeni să nu-l poată recunoaște : s-a scufundat, deci, înveșmîntat doar cu demnitatea lui clericală, într-un hîrdău cu miere, a spintecat vreo două pilote, s-a tăvălit în fulgi din cap pînă în picioare și s-a aruncat, astfel „costumat", în veselul vălmășag de pe străzile orașului. Stîrniți de ivirea unei atît de ciudate orătănii, părtașii, și mai cu seamă părtașele la petrecere s-au întrecut care mai de care să-i smulgă cîte un fulg pînă cînd, jumulit de-a binelea — „demascat" ar fi cuvîntul potrivit — bietul om, huiduit acum, și nemaiștiind unde să se ascundă, s-a dus de s-a adăpostit, așa încins cum era, în fluviul Huisne, de la marginea orașului, unde a stat pînă cînd, învăluindu-se în mantia nopții, s-a putut în sfîrșit întoarce acasă. Aventura, altminteri foarte în spiritul nemaipomenitelor isprăvi făptuite de eroii *Romanțului comic*, avea să ducă, în schimb, la consecințe tragice, căci, întors la Paris, Scarron e din ce în ce mai doborît de boală și de dureri, pînă cînd ajunge în jalnica stare pe care însuși și-a descris-o.

Anul 1643 vede apărîndu-i la Editura Toussaint-Quinet din Paris primul volum : *Recueil de quelques vers burlesques*; cărula îi urmează, după un an, *Tyhpon sau Gigantomahia*, poem burlesc, pe care i-l dedică lui Mazarin în vederea, desigur, a unei răsplăți materiale, care însă, din păcate, nu se realizează. Pe lîngă chinurile bolii, aveau, de altminteri, să-l însoțească, în toți anii pe care i-a mai trăit, chinurile procurării mijloacelor de existență. Căci nici *Virgile travesti*, apărut în 1648, nici *Romanțul comic* apărut în 1651 și 1657, nici o nouă ediție de poezii din 1654 — venituri alcătuind, după propria-i expresie „marchizatul său de Quinet" — nici numeroasele piese de teatru, jucate, unele, cu succes, nu-l puneau la adăpost de grijile materiale. Așa se face că, în vremea atîtor sinecuri, Scarron are năstrușnica idee de a adresa reginei o cerere în versuri, unde, înșirînd cu același zîmbet amar toate bolile de care suferă, conchide că a i se acorda lui un ajutor echivalează cu fondarea unui spital și solicită slujba de... „bolnav oficial al reginei", pe care o și dobîndește, însoțită de pensioara respectivă.

Precum se vede, suferințele trupești nu alterase de loc, ci, dimpotrivă, îi sporise istețimea minții. În primii ani, cît mai suportă încă să

fie transportat, Scarron își continuă vizitele în cercurile elegante și e adesea văzut în salonul lui Ninon de Lenclos și al lui Marion de Lorme.

Nădejdea de a se tămădui nu-l părăsise. După o călătorie, rămasă fără rezultat, la apele termale de la Bourbon-l'Archambault, Scarron visează acum la o expediție în America, de unde, i se spune, cutare, plecat în cîrje, s-a întors pe deplin vindecat, și acum călărește și trage spada mai vajnic ca oricare altul. În mijlocul acestor proiecte, cunoaște, în 1652, o fetiță cam sărăcuț îmbrăcată, în vîrstă de șaptesprezece ani. O chema Françoise și era nepoata faimosului Agrippa d'Aubigné ; se născuse în castelul Trompette, unde taică-său Constant fusese întemnițat pentru batere de bani calpi și înaltă trădare, și îl însoțise în America, unde acesta muri fără a izbuti să-și refacă, precum nădăjduia, situația. Crescută din milă de o mătușă zgîrcită, îi păscuse, desculță, curcanii, în satul ei din Poitou și ieșea, tocmai, de la ursuline. Săracă și orfană, s-ar fi întors, de bună seamă, pentru cîte zile mai avea, într-o altă mînăstire, dacă Scarron, căreia „frumoasa indiană" îi evoca oarecum mirajul lumii noi spre care însuși năzuia, nu i-ar fi înlesnit o hotărîtoare cotitură în viață, luînd-o de nevastă. Ciudata căsătorie a ologului avea să constituie un izvor de inspirație pentru mai mulți scriitori, dintre care menționăm pe Morillon, cu două comedii, pe Desaugiers și Servières, în 1806, și, în 1881, pe însuși François Coppée, cu a sa *Madame de Maintenon*, căci acesta e numele sub care, după moartea soțului ei, a rămas în istorie Françoise d'Aubigné. Oricum, tînăra lui nevastă nu l-a făcut de rîs pe Scarron ; toate mărturiile contemporane — multe scrise de limbi foarte agere — îi laudă ținuta și castitatea, iar Scarron însuși nu are pentru ea decît cuvinte de admirație și recunoștință.

Instalat, din 1654, într-un somptuos „hotel particular" — mult prea costisitor pentru veniturile lui — dintr-un cartier recent construit al Parisului, Scarron n-avea să se mai ridice niciodată din fotoliu. Odaia lui devine, în schimb, locul de întîlnire al celor mai de vază bărbați din înalta societate pariziană, ca epicurianul prelat D'Elbène, viitorul cardinal Mancini, sau mareșalul d'Albret ; tot acolo, stimulați de spiritul mereu mai sclipitor al gazdei, scapără scînteile vorbelor de duh schimbate de literați ca Sarasin, Ménage sau Marigny. În memoriile sale, Saint-Simon, care laudă cultura și fantezia „ologului", notează : „Era moda să se adune la el oamenii de spirit, curtenii, oamenii de vază din oraș, unul și unul cei mai subțiri și mai distinși" [1]. De pe poziția lui de recunoscut maestru, Scarron primește începători într-ale scrisului, îi în-

[1] *Mémoires*, vol. VII, Paris, 1884, p. 133.

curajează şi chiar le semnează prefeţe la volumele de debut. În trecere prin Paris, regina Cristina a Suediei îl primeşte în vizită şi-i dăruieşte o sumă de bani. Mereu mai chinuit de dureri, Scarron recurge pînă şi la alchimie, cu nădejdea de a-şi afla, în misterele ei, alinarea. Zadarnic însă. În noaptea de 6/7 octombrie 1660 scriitorul îşi dă duhul. Hărţuit de nevoile materiale — la nici cîteva ore după ce închide ochii, creditorii îi sigilează toată averea, inclusiv fotoliul lui de olog — şi căznit de cumplitele dureri ce de ani de zile i le pricinuia nemiloasa boală, moartea trebuie să i se fi părut, într-adevăr, o uşurare, aşa cum însuşi şi-a dorit-o, în epitaful pe bună dreptate rămas celebru :

Mai vrednic de milă fu cel ce-acum
Doarme aici, decît pizmuit.
El pîn-a-şi sfîrşi al vieţii drum
De-o mie de morţi a murit.

O, tu, trecătorule-n şoapte
Vorbind, ia seama a nu-l trezi,
Căci iată e cea dintîi noapte
Cînd bietul Scarron aţipi. [1]

*

Pentru noi, Scarron nu e un nume cu totul necunoscut. Atunci cînd, în anii debutului său, Ion Heliade-Rădulescu traducea *Arta poetică* a lui Boileau, sau atunci cînd A. Naum dădea, în 1875, la Iaşi, o nouă versiune românească a celebrei lucrări, cititorul de limbă română n-avea fireşte, de unde să ştie că, în pasajul :

Dispreţuind bun-simţul, burlescul joc îşi bate.
Ne amăgi privirea plăcînd prin noutate ;
În versuri se văzură doar poante triviale,
Parnasu-mprumutase limbajul de prin hale [2],

primul vers :

Au mépris du bon sens, le burlesque effronté

suna iniţial :

Sous l'appui de Scarron, le burlesque effronté

[1] După M a g n e, *op. cit.*, p. 284.
[2] Din traducerea lui Ionel Marinescu, E.S.P.L.A. [1957] Cîntul I, v. 81—84.

şi că fusese apoi modificat pentru tipar la îndemnul doamnei de Maintenon. El a întîlnit însă, tot în *Cîntul întîi*, chiar în notele din subsolul ediţiei ieşene, explicaţia că Scarron e autorul operei-cap de şcoală dojenită în versurile :

Şi distingînd naivul de plat şi de bufon,
Lăsa provincialul s-admire pe Tifon.

Cu stilu-acesta scrisul să nu vi-l întinaţi.
Doar gluma elegantă a lui Marot urmaţi,
Lăsînd burlescu-n seama celor din Pont-Neuf [1].

La rîndul lui, N. Iorga se rosteşte şi el în cuvinte aspre despre „gluma care s-a coborît la burlescul lui Scarron" [2]. Mai puţin cunoscut prin *Romanţul comic*, Scarron a intrat astfel în istorie ca şef al mult discutatei şcoli a burlescului. Întemeietori ai „stilului burlesc" istoria literară îi consideră pe italienii Francesco Bracciolini (1566—1645) şi Giambattista Lalli (1572—1637), care, cel dintîi cu *Recucerirea crucii* (o parodie a *Ierusalimului dezrobit* a lui Tasso) şi cu *Ridiculizarea zeilor* (1618 — o parodie a mitologiei greco-romane) şi cel de-al doilea cu *Moscheida* (1630 — o epopee a războiului purtat de Domiţian împotriva muştelor) şi cu *Eneida travestită* (1633), au semnat actul de naştere a unei noi specii, ale acelei „poesia giocosa", atît de răspîndită încă din veacul de mijloc. Adevărul e că, dacă ar fi să urcăm pe firul apei, am vedea că „burlescul", chiar neclasificat ca atare, vine de foarte departe. Încă în Diogene Laertius se citează cîteva versuri în care Crates parodiază o cuvîntare a lui Ulysse ; Aulus Gelius [3] vorbeşte despre retorul şi filozoful Favorinus care ar fi făcut un „elogiu al lui Tersit". Marii umanişti medievali au făcut şi ei, în acelaşi spirit, *Elogiul nebuniei*, ca Erasm, *Elogiul raţei*, ca Melanchton, sau *Elogiul elefantului*, ca Justus Lipsius. Atunci cînd Epistemon, educatorul lui Pantagruel, îi povesteşte că l-a văzut în Infern pe Xerxes vînzînd muştar, pe Traian pescuind broaşte sau pe Cleopatra vînzînd ceapă, Rabelais nu face decît să potenţeze burlesc sceptica viziune filozofică a lui Lucian din Samosata, al cărui Menippos asemenea povesteşte despre acelaşi Infern unde l-a văzut pe Filip al Macedoniei dregînd ghete rupte sau pe Cressus cerşind la răspîntii. La rîndul lui, Shakespeare ne dă şi el o viziune burlescă a

[1] Din traducerea lui Ionel Marinescu, E.S.P.L.A. [1957] Cîntul I, v. 93—97.
[2] N. Iorga, *Istoria literaturilor romanice*, vol. III, Buc., 1920, p. 14.
[3] *Nopţile atice*, trad. de D. Popescu, introd. şi note de I. Fischer, Ed. Academiei R.S.R. 1965, XVII, 12, 2.

războiului troian, în singulara sa comedie *Troilus şi Cresida*. Mă opresc aici şi exclud genul eroicomic, unde, dimpotrivă, ca în *Batrahomiomahia*, sau ca în *Ţiganiada* lui Budai-Deleanu, personaje neînsemnate acţionează şi vorbesc ca nişte zei sau ca nişte eroi. În *Tifon*, sau mai apoi în *Virgile travesti*, Scarron nu face decît să urmeze o tradiţie ilustrată de nume din cele mai strălucite, iar J. L. Guez de Balzac, prestigios reprezentant al şcolii întemeiate de Malherbe, osîndind abuzurile tîrzii ale burlescului, îi acordă totuşi dreptul de cetate, văzînd într-însul „o formă de exprimare nouă şi savuroasă" [1]. Ca de obicei însă, exagerînd într-un gen care, „gros şi hazliu" [2] într-adevăr, solicită însă, mai mult poate decît oricare altul, un savant dozaj, un foarte exact simţ al măsurii, „epigonii" au împins burlescul pînă peste limitele bunului-gust, făcînd ca realmente „Parnasul să-mprumute limbajul de prin hale" şi iritînd pe critici, care şi-au transmis oroarea pentru burlesc, şi, implicit, pentru Scarron, pe care l-au identificat cu burlescul, din generaţie în generaţie, de la Boileau şi pînă în secolul trecut [3]. Cît îl priveşte însă, în clipa în care a văzut degradarea către care se îndreaptă genul, Scarron, artist de gust şi plin de fineţe, s-a dat grabnic deoparte. În 1648, şovăia dacă să mai continue *Virgile travesti*, iar în 1649 îi judecă aspru pe imitatorii lui, care „adoptă stilul acesta fiindcă le pare cel mai lesnicios", nădăjduieşte că „minţile luminate care chezăşuiesc sănătatea şi curăţenia limbii noastre" vor pune lucrurile la punct, risipind „supărătorul nor care ameninţă imperiul lui Apolo", şi declară : „Eu unul sînt gata să mă lepăd de un stil care a stricat o lume întreagă" [4]. Şi, într-adevăr, în opera lui ulterioară, şi în special în cea mai valoroasă parte a ei, Scarron a renunţat la burlesc aproape cu desăvîrşire, păstrînd numai acel „granum salis" care îi dă *Romanţului comic* savoarea lui specifică, potrivit caracterizării pe care o face burlescului Paul Bourget, unul din puţinii săi admiratori : „Spiritul burlesc este spiritul cîte unei vorbe anapoda, al cîte unei aliteraţii ciudate, al cîte unei imagini caraghioase, al tuturor acelor amănunte şi vorbe ceva mai groase, vorbe de ospăţ şi de pahar, al căror strălucit model ni-l oferă... Rabelais" [5].

[1] La Antoine Adam, *Histoire de la littérature française au XVIII-e siècle*, ed. cit., p. 86.

[2] „Bas et plaisant", definiţia lui Naudé, *ibid*, p. 85.

[3] Vezi contextul în care, în legătură cu ridicolul Clermont-Tonnerre, îl citează pe Scarron Sainte-Beuve în *Les causeries du lundi*, vol. XI, Paris, Garnier, f.a. p. 338—339.

[4] Toate citatele după Antoine Adam, *op. cit.*, p. 87.

[5] *Op. cit.*, p. IV.

Sîntem în plin „război de treizeci de ani". De la Corbie, Rocroy, sau Nordlingen sosesc, plini de sînge şi de praf, vestitori care preamăresc faptele de arme ale ostaşilor şi ale unor străluciţi conducători de oşti, ca Turenne sau ca marele Condé. În lunile pe care, în vreme ce oştile stau în taberele de iarnă, tinerii ofiţeri şi le petrec la Paris, ei trîmbiţează desigur, tuturor, aceleaşi răsunătoare întîmplări. Literatura „eroică", „romanul eroic" cum a fost numit, răspundea cel mai bine spiritului unei epoci în care tinerii nobili nu visează decît isprăvi vitejeşti. Inspirat din istorie, şi cel mai adesea din istoria antică, romanul eroic va conţine aşadar glorioasele fapte de arme ale lui Mithridate sau ale lui Cirus, drese însă din belşug cu intrigi amoroase şi cu lungi conversaţii aidoma celor din saloanele pariziene. „Reconsiderînd" istoria, un Calprenède sau un Chevreau ni-i înfăţişează pe Brutus sau pe Vercingetorix purtîndu-şi, de fapt, războaiele pentru nimic altceva decît cucerirea alesei inimii lor. Caracterele erau manicheice, pildele măreţe. După un răstimp de mare succes de public, romanele eroice începură să nu mai fie însă atît de gustate. Din ce în ce mai rari erau aceia cărora, ca poetului Rocquebrune, nu le făcea „nici o plăcere să citească un romanţ care nu cuprinde aventuri ale unor prinţi, şi anume ale unor prinţi mari" [1] şi mereu mai numeroşi oamenii de gust care, asemenea luminatului consilier din Rennes, preţuiau scrierile „mult mai apropiate de noi şi mai pe măsura omenească decît închipuiţii eroi ai antichităţii, adesea stînjenitori de cinstiţi ce sînt" [2]. Şi astfel s-a născut, influenţat desigur şi de nuvelistica spaniolă, un gen de scriere povestind întîmplări ale unor oameni oarecare, în împrejurări cîtuşi de puţin „eroice" — „romanul comic", pe care Charles Sorel, unul din întemeietorii lui, îl defineşte astfel : „Vom observa că nu trebuie să înţelegem de aici că vom găsi într-însul istorisiri pline de bufonerii josnice şi impudice, care să facă să rîdă pe cei proşti, căci adevărata istorie comică nu trebuie să fie, aşa cum ne arată cei mai de seamă autori, decît o zugrăvire nemeşteşugită a celor mai felurite suflete omeneşti, cu aspra osîndire a cusururilor lor, sub simpla înfăţişare a unor întîmplări hazlii" [3].

De la „romanul comic" care, părăsind caracterele „eroice", aduce însă, în scenă, tot întîmplări pe cît posibil mai „nemaipomenite" (come-

[1] Vezi ediţia de faţă, p. 134.
[2] *Ibid.*
[3] La Antoine A d a m, *Le roman français*... ed. cit. p. 17.

dianții lui Scarron nu sînt, în felul lor, decît tot niște aventurieri, remarcă A. Adam [1]) și pînă la *Romanul burghez* al lui Furetière (1666) nu mai e decît un pas. O dată cu acesta și cu întîmplările lui de loc senzaționale, pătrundem efectiv în lumea cea de toate zilele, căreia sîntem invitați să-i observăm preocupările, moravurile, conversațiile, ba chiar și mobilierul în mijlocul căreia își petrec viața eroii. De acum, drumul către Marivaux, către *Manon Lescaut* a abatelui Prévost e deschis. La capătul perspectivei se află adevăratul roman realist al lui Balzac.

La *Romanțul comic* pe care-l prezentăm azi cititorilor, Scarron începuse să lucreze încă în 1648. Țintuit în fotoliul lui de bolnav, amintirea voioșilor ani de tinerețe petrecuți în Le Mans îi va fi solicitat de bună-seamă fantezia. Condeiul de prozator poetul Scarron și-l „făcuse" pînă atunci cu cîteva traduceri și adaptări ale unor nuvele spaniole, care, spre paguba unității acestuia, își vor găsi locul în *Romanț*. Prima parte e gata și apare în 1651, partea a doua în 1657, iar partea a treia, începută în 1659, n-a mai apucat s-o sfîrșească. Din cele trei continuări cîte, atestînd succesul de care s-a bucurat *Romanțul* la public, au apărut în anii de după moartea autorului său, cea mai izbutită e socotită „Urmarea zisă a lui Offray", operă a unui scriitor rămas anonim, ca și Scarron bun cunoscător al realităților din Le Mans, și pe care o și publicăm în volumul nostru.

Așadar, precum citim în titlul primului capitol, într-o bună zi, „O trupă de comedianți sosește în orașul Mans". *„Viens voir les comédiens, voir les magiciens qui arrivent"*, ne invită și azi Charles Aznavour în cîntecul în care, nu fără duioșie, evocă un crîmpei din viața artiștilor ambulanți de odinioară, vîlva pe care o stîrnea sosirea lor în cîte un tîrg, forfota instalării precarelor decoruri, magia pe care izbuteau s-o declanșeze cu atît de rudimentare mijloace. Este, împletită cu „nemaipomenitele întîmplări" petrecute prin hanurile pe unde poposesc cîte o noapte membrii trupei, prietenii sau dușmanii lor, ori pe drumurile pe care le străbat, și urzeala epică a acestei cărți. În centrul trupei, două actrițe, două fete frumoase : Steluța și Angelica. Steluța n-are obîrșie boemă : ea e „fată de oameni" și a ajuns actriță în urma unui întreg lanț de necazuri și peripeții pe care le străbate alături de iubitul ei, Sorțu, și el actor în aceeași trupă, personajul înzestrat de autor cu cele mai bogate însușiri sufletești. Stăpînit de o dragoste pătimașă pentru dînsa, baronul Saldagne, un nobil ticălos, execută, pentru a o dobîndi, o

[1] La Antoine A d a m, *Le roman français*... ed. cit., p. 46.

adevărată cursă de urmărire, începută încă dinaintea evenimentelor povestite în carte şi încheiată abia de continuatorul lui Scarron. Leandru, un tînăr tot nobil şi el, a fugit de acasă de dragul ochilor frumoşi ai Angelicăi : fiică a bătrînei actriţe Caverna, şi ea membră a trupei. Angelica s-a născut în teatru şi joacă pe scenă din fragedă copilărie. Demonul acestor perechi e ofiţerul de jandarmi La Rappinière, fost tîlhar în tinereţele lui, beţiv, laş, orgolios, hrăpăreţ, cel mai „negru" personaj al cărţii. Un alt actor, ceva mai vîrstnic, e mizantropul Pizmă, „lipsit de simţul onoarei, răutăcios ca un maimuţoi bătrîn şi cîinos cum nu se mai află", altminteri nu lipsit de duh în farsele cu perdea şi fără pe care le pune la cale, şi viteaz la nevoie. Actorul Măslină şi Rocquebrune, „poet" ratat şi îndrăgostit de nici el nu ştie care din cele două june-prime, completează trupa, căruia i se alătură, încă din primele capitole, prichindelul Ragotin, un biet avocat cu veleităţi de literator şi autor, de asemenea îndrăgostit de amîndouă „divele" şi încă şi mai îndrăgostit de teatru ; în capul lui se vor sparge toate şi el va fi, de-a lungul întregii cărţi, calul de bătaie al celor mai năzdrăvane farse şi batjocuri. Acestea sînt personajele centrale. Li se adaugă cîteva alte apariţii, mai mult sau mai puţin fugare, vrednice de toată atenţia, ca de pildă luminatul consilier din Rennes, despre care am mai vorbit, lunganul de Baguenodière, tipul gentilomului provincial mărginit şi arţăgos, iubeaţa doamnă Bouvillon, una din cele mai grase femei din Franţa, care „an mănos sau an secetos, purta nesmintit pe dînsa treizeci de chintale de carne, başca celelalte materii grele sau solide care intră în alcătuirea corpului omenesc" [1], spre deosebire de soţia lui Rappinière, care era „aşa de slabă, aşa de uscată, că de-ar fi rupt vreodată cu mîna mucul unei lumînări, ar fi luat foc" [2]. „Operatorul", medic spagirist ambulant, călătorind cu „oamenii lui", cu o bătrînă slujnică arăpoaică adică, cu o maimuţă, cu doi valeţi şi cu nevastă-sa, într-adevăr — deşi trecută de prima tinereţe — „fermecătoarea Inézilla", spanioloaică de felul ei şi povestitoare a două din nuvelele incluse în roman, preoţi, negustori, ostaşi, nişte ţigani nomazi şi alte personaje episodice întregesc tabloul însufleţit şi policrom zugrăvit în *Romanţul comic.*

Numeroase sînt cusururile pe care cititorul zilelor noastre le-ar putea găsi acestui roman vechi de trei secole. Urzeala epică e cît se poate de subţire ; nu există, aşa cum sîntem deprinşi astăzi, o intrigă centrală către care să conveargă şi pe care să se grefeze, arborescent

[1] Vezi ed. de faţă p. 191.
[2] *Ibid.*, p. 31.

şi armonios proporţionat, eventualele intrigi secundare, ci dimpotrivă, aşa firavă cum e, intriga e întreruptă pentru a se insera povestea aventurilor lui Sorţu şi ale Steluţei, aceasta e la rîndul ei de două ori întreruptă pentru a continua şi a se sfîrşi cînd te aştepţi mai puţin, şi aşa mai departe. Iritante la început, pentru cititorul căruia îi întrerup urmărirea acţiunii — ca şi celelalte trei, de asemenea autonome, introduse, în spiritul lui Scarron, de continuatorul acestuia — cele patru nuvele autonome adaptate din spaniolă de însuşi Scarron au însă o ridicată valoare literară. Don Carlos din *Amanta nevăzută*, dîrza şi isteaţa Victoria de Portocarero din *Orice naş îşi are naşul*, măiestria în care îşi pregăteşte Sofia lovitura de teatru în *Şi judecător şi parte*[1], sau peripeţiile quiproquo-ului celor *Doi fraţi rivali* în grădina şi în palatul lui don Manuel sînt, în ciuda convenţionalismului lor puţin desuet, personaje şi întîmplări pline de viaţă, cuprinse în pagini ce se citesc încă şi azi cu reală plăcere.

„Sînt de acord cu Racine — mărturiseşte Anatole France[2] — că Scarron acesta scrie ca un surugiu. El ştie în schimb să picteze." Aspră dojană pentru carenţele de meşteşug scriitoricesc semnalate şi de noi mai sus, dar preţios elogiu, din partea unui om de atît de bun-gust ca autorul *Birtului la Regina Pédauque*, pentru însuşirile pe care şi Guizot le relevase, în studiul pe care i-l dedică: „...mare fidelitate în reproducerea unor forme exterioare şi vizibile, talent de a le aduna la un loc şi de a le picta, imaginaţie fecundă în găsirea amănuntului, putere de selecţie a circumstanţelor şi un haz plin de simţul măsurii"[3]. Elogiu preţios şi de loc nemeritat. Căci viaţa pe care le-a insuflat-o Scarron personajelor sale i-a ispitit foarte curînd, întîi pe cei ce devorau foile încă umede de cerneala tiparului ale *Romanţului comic* şi apoi pe numeroşi eruditi, să caute „cheile" romanului, adică modelele din viaţa reală pe care li se părea că le deslueşesc în roman. Astfel, La Rappinière a fost identificat cu un oarecare Vausillon, locotenent de jandarmi în Le Maine, cu care petrecăreţul şi zurbagiul Scarron va fi avut unele supărătoare ciocniri, Ragotin cu un alt oarecare Ambroise Denisot, avocat, secretar al episcopiei din Le Mans şi poet fără talent, doamna Bouvillon cu o anume

[1] Aceasta, adaptată după Doña Maria de Zayas y Sotomayor. Celelalte trei după Solorzano. De altminteri, ecouri din bucata *Ipocriţii* din *Nouvelles tragiques tournées de l'espagnol en français* ale lui Scarron, apărute în 1655—1656, se regăsesc în celebrul *Tartuffe* şi în *Şcoala femeilor* ale lui Molière, care, după afirmaţia unui contemporan (vezi Magne, *op. cit.*, p. 294), „mărturisea că Scarron cunoaşte mai bine decît el meşteşugul dramatic".

[2] *Vie littéraire*, première série, Paris, Calmann Lévy, f.a. p. 52.

[3] *Corneille et son temps*, Paris, Didier, 1852, p. 472.

doamnă Bautru (sau Bautrou), ba unii au crezut chiar a putea identifica trupa lui Sorţu şi a Steluţei cu trupa lui Molière. Pe exemplarul său, Daniel Huet, episcop de Avranches, a însemnat cu mîna lui toate aceste „identificări" ; în secolul al XVII-lea au circulat numeroase alte „chei", iar savantul H. Chardon le-a dedicat, în 1876 şi în 1904, două studii.

Adevărul e că, în romanul lui Scarron, multe sînt, ca în orice scriere alcătuită din observaţia vieţii, faptele reale, potenţate artistic de scriitor. Astfel, pentru istoria teatrului, *Romanţul comic* va fi întotdeauna consultat cu folos, nu numai pentru atmosfera pe care o evocă, dar şi pentru unele amănunte concrete. Mijloacele rudimentare ale „scenografiei", de care se plînge abatele d'Aubignac, arătînd cum în loc de un iureş de ostaşi, bunăoară, se cobora din plafon o perdea pe care era desenată o scenă nici măcar potrivită [1], e foarte exact sugerată de ideea lui Ragotin de a alcătui, pentru cutare scenă de bătălie, o figuraţie din siluete de mucava. Acelaşi Aubignac pomeneşte de tulburările care izbucneau în teatre, soldîndu-se adesea cu încăierări nelipsite de consecinţe funeste [2], precum în episodul povestit de Caverna, unde soţul ei, care sărise de pe scenă cu spada în mînă spre a despărţi pe nişte bătăuşi, şi-a aflat moartea în vălmăşagul iscat. [3] Şi alte întîmplări din „istorisirea" despre care în mai multe rînduri autorul ei ţine să ne asigure, nu chiar fără temei, că e „cu totul adevărată", îşi găsesc corespondenţe în realitate.

În amurgul vieţii, hărţuit de nevoia de bani şi storcîndu-şi mintea pentru a imagina cele mai năstruşnice combinaţii, Scarron gîndeşte să înfiinţeze şi să cumpere o „concesie a hamalilor", iniţiativă pentru care înaintează şi formele oficiale necesare [4] : pînă atunci, călătorii erau cu adevărat la discreţia unor bande de derbedei, care, „peste treizeci pentru două sau trei pacheţele cîte erau de dus, şi pe care cel mai prăpădit dintre dînşii le-ar fi putut lua la subsuoară" [5], tăbărau pe călători şi îi sileau să alcătuiască, la intrarea în cîte un oraş, un alai pe cît de ridicol pe atît de oneros, ca acel al lui Sorţu şi al domnişoarei de Boissières la sosirea lor în Orléans.

Cît priveşte „cheile", s-a întîmplat şi cu opera lui Scarron ceea ce s-a întîmplat cu alte scrieri de mare răsunet în public. „Oamenii străini de creaţia literară îşi fac o idee cu totul simplistă despre modul în

[1] Vezi Antoine Adam, *Histoire de la littérature française au XVII-e siècle*, op. cit., p. 314.
[2] *Ibid.* p. 313.
[3] Vezi ed. de faţă, p. 313—314.
[4] Magne, *op. cit.*, p. 268—269.
[5] Vezi ed. de faţă, p. 124.

care se creează un personaj, observă Mihail Sebastian[1]. Ei își închipuiesc că e de ajuns ca un romancier să-și aleagă un model din viața reală și să-l descrie cu fidelitate, pentru ca astfel să dea naștere unui erou de carte... În fapt, chiar cînd originea unui personaj de roman este un model din viață (lucru ce se întîmplă în cele mai multe cazuri), chiar cînd punctul de plecare al unei situații de roman este real, desfășurarea lor ulterioară capătă cu totul alte direcții. Într-o operă vie, personajele se desprind în mod inevitabil de modelul lor inițial și dobîndesc o personalitate distinctă, o identitate proprie". Cine-l mai știe azi pe domnul Vausillon sau pe domnul Denisot? Cine-i mai știe azi pe toți oamenii, care efectiv au trăit și care efectiv le-au fost scriitorilor material de viață pentru eroii lor? Dar cine-i mai știe astăzi pe Richard al II-lea, pe Ioana d'Arc sau pe Alexandru Lăpușneanu, altfel decît din operele care le-au veșnicit chipul? Foarte puțini. În schimb, eroii vor trăi atîta vreme cît se vor citi cărțile care-i cuprind.

Romanțul comic, spuneam, a avut răsunet la vremea lui și răsunetul lui s-a prelungit și în veacurile următoare. El a fost transpus în versuri, tradus în mai multe limbi și nu l-a trecut cu vederea nici Dennery, autorul faimoaselor *Două orfeline*, care, împreună cu Cormon și Romain, a alcătuit, după el, un vodevil, în 1841. Théophile Gautier, „poetul impecabil, desăvîrșit magician în litere franceze", îl socotește, spre deosebire de atîtea alte „nerozii contemporane", aproape de *Lazarillo de Tormes*, de *Guzmán de Alfarache* și de celelalte pe bună dreptate celebre romane picarești spaniole[2].

Trecînd peste inerentele-i imperfecțiuni, cititorul zilelor noastre va prețui în *Romanțul comic* toate însușirile unei opere scrise de un excelent observator al vieții, într-un stil inegal, dar cît se poate de personal și de viguros. Și mai ales, va rîde cu poftă de pățaniile adesea cu iz rabelaisian ale lui Ragotin și ale altor eroi ai acestui „romanț", în fruntea căruia am pune epigraful lui Apuleius la *Măgarul de aur*: „Cititorule, te vei desfăta" — „*Lector, laetaberis*", fără nici o teamă de a fi dezmințiți.

RADU ALBALA

[1] *Corespondența lui Marcel Proust*, „Izvoare și chei", Buc. Fundații, 1939, p. 71.
[2] Théophile Gautier, *Scarron*, în *Les Grotesques*, Paris, 1856, p. 396.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Traducerea de față a *Romanțului comic*, cea dintîi în limba română, urmează textul stabilit de Antoine Adam : Scarron, *Le romant comique*, în volumul : *Romanciers français du XVII-e siècle : Sorel, Scarron, Furetière, Madame de La Fayette*. Textes présentés et annotés par Antoine Adam. Bibliothèque de la Pléiade, Paris, 1962, p. 529—897.

Grafia numelor proprii o reproduce pe aceea a aceleiași ediții. Pseudonimele de scenă *L'Étoile*, *Le Destin* și *l'Olive* s-au adaptat românește *Steluța*, *Sorțu* și *Măslină* cu atît mai mult cu cît înțelesul pe care-l au ca substantive comune stă, adesea, în text, la baza unor jocuri de cuvinte. Cuvîntul *comèdie* reproduce pe fr. *comédie*, cuprinzînd, ca și acesta, toate speciile genului dramatic (tragedie, comedie, farsă etc.) ; *comedianții* (fr. *comédiants)* sau *trupă comică* sînt actorii, de asemenea indiferent de specia în care joacă.

Pentru a înlesni lectura, textul capitolelor, tipărit continuu în ediția de bază, a fost împărțit în paragrafe.

R.A.

Partea întîi

VICARULUI

O vorbă spune tot

Da, monseniore,

Numele domniei-tale poartă singur într-însul toate titlurile şi toate laudele ce s-ar putea aduce oamenilor celor mai de seamă ai veacului nostru. El va face cartea mea să fie socotită bună, fie ea oricît de rea ; iar cei ce vor socoti că puteam s-o fac mai bună vor fi şi ei nevoiţi a recunoaşte că s-o dedic nu puteam mai bine. Chiar dacă cinstea pe care mi-o faci iubindu-mă, precum cu atîtea faceri de bine şi cu atîtea vizite mi-ai dovedit-o, nu m-ar îndemna să caut cu tot dinadinsul să-ţi intru în voie, fireasca-mi pornire s-ar îndemna singură s-o facă. Încît ţi-am închinat romanţul meu încă din vremea cînd am avut cinstea să-ţi citesc începutul, care a fost pe placul domniei-tale. E temeiul care m-a sprijinit să-l sfîrşesc, mai mult ca oricare altul, şi care mă împiedică să mă ruşinez de a-ţi aduce un dar atît de nevrednic. Dacă domnia-ta îl primeşti ca pe unul mai de preţ decît e, nu mi-aş schimba soarta cu cel mai zdravăn om din Franţa. Dar, monseniore, nu cutez a nădăjdui să-l citeşti ; ar fi prea multă vreme pierdută pentru cineva care şi-o întrebuinţează cu atîta folos ca domnia-ta şi care are atîtea altele de înfăptuit. Voi fi destul de răsplătit pentru cartea mea. dacă vei binevoi măcar s-o primeşti şi dacă mă vei crede pe cuvînt, de vreme ce asta e tot ce-mi rămîne, că sînt, din tot sufletul,

Monseniore,

Preaplecata, preaascultătoarea şi preaîndatorata domniei-tale slugă,

SCARRON

CAPITOLUL ÎNTÎI

O trupă de comedianţi soseşte în oraşul Mans

Soarele îşi încheiase mai mult de jumătate din cale, iar carul său, ajuns pe povîrnişul lumii, umbla mai repede decît ar fi voit. Dacă telegarii ar fi dorit să tragă foloase din înclinarea drumului, ar fi dat gata în mai puţin de un sfert de ceas tot ce mai rămăsese din zi. În loc să se opintească, însă, din toate puterile lor, zburdau încurîndu-se şi trăgeau pe nări miresmele marine, care-i făceau să necheze şi-i vesteau că marea e aproape, în care loc se culcă, zice-se, în fiecare noapte Stăpînul lor. Ca să vorbim mai omeneşte şi mai pe înţeles, pe la cinci-şase ceasuri, o căruţă intră în halele din Mans. La căruţa asta erau înjugaţi patru boi costelivi, avînd în fruntea lor o iapă cu mînz, care se zbenguia de jur împrejurul căruţei, ca un mic ştrengar ce era. Căruţa era plină cu lăzi, cufere şi baloturi mari de pînze zugrăvite, care alcătuiau un fel de piramidă, în vîrful căreia se vedea o domnişoară, îmbrăcată jumătate ca o tîrgoveaţă, jumătate ţărăneşte. Pe lîngă căruţă, umbla un tînăr, pe cît de prăpădit la straie, pe atît de falnic la chip. Avea pe faţă o mare cataplasmă, care-i acoperea jumătate de obraz şi purta pe umeri o puşcă mare; răpusese cu dînsa o seamă de coţofene, gaiţe şi ciori rînduite la brîu ca o cingătoare de care spînzurau, de picioare, o găină şi un boboc de gîscă, de bună seamă dobîndite la mica ciordeală. În loc de pălărie, n-avea decît o scufie de noapte pe care se încolăceau nişte jartiere de toate culorile, iar acest acoperămînt alcătuia un turban, un fel de ciornă de turban, încă nedesăvîrşit în toate amănuntele lui. Drept vestă purta o cazacă de postăvior cenuşiu încinsă cu o curea, care făcea şi slujba de a ţine atîrnată o sabie, atît de lungă încît n-ai fi putut-o folosi cum se cuvine decît cu ajutorul unei crăcane.

Era încălțat, în chipul comedianților care înfățișează pe cîte un erou din vechime, cu ciorapi legați cu cordelușe de nădragii sumeși și, în loc de ghete, cu niște brodechini de modă antică, pe care noroiul îi stricase pînă la glezne. Lîngă dînsul mergea un moșneag, îmbrăcat mai ca lumea, deși foarte prost. Purta pe umeri un contrabas și, cum umbla puțin încovoiat, părea, de departe, o broască țestoasă mergînd pe labele dindărăt. Cîte un critic ar putea strîmba din nas la comparația asta, din pricina deosebirii de măsură între o broască țestoasă și un om ; dar cînd zic broască țestoasă mă gîndesc la cele mari, care trăiesc în India, și la urma urmelor am zis eu și ajunge.

Să ne întoarcem la vorba noastră. Caravana trecu prin fața hanului „La căprioară", la poarta căruia se aflau adunați numeroși tîrgoveți din cei mai de seamă. Ciudățenia acestei apariții, precum și hărmălaia iscată de derbedeii care se strînsese în jurul căruței îi stîrniră pe preacinstiții gospodari să caște niște ochi cît cepele la necunoscuții noștri. Sosi și un locotenent de jandarmi pe numele său La Rappiniere, care le ațînu calea și, cu autoritatea dregătoriei sale, îi întrebă ce fel de oameni sînt. Tînărul de care vă vorbii luă cuvîntul și, fără să-și ducă la turban mîinile care țineau, una pușca, iar cealaltă garda, ca să nu-i bată sabia pulpele, îi spuse : că sînt francezi de neam și comedianți de meserie, că pe el, cu numele lui de teatru îl cheamă Sorțu, pe bătrînul său tovarăș Pizmă, iar pe domnișoara cocoțată ca o găină în vîrful calabalîcului Caverna. Numele ăsta ciudat îi făcu pe cîțiva să rîdă, drept care tînărul comediant adăugă că unui om de duh numele Caverna n-are de ce să-i pară mai chisnovatic decît altele ca Munte, Vîlcea, Trandafir sau Spinu. Convorbirea fu curmată de un zgomot de pumneală și cîțiva dumnezei, venit de dinaintea căruței. Slujitorii de la han tăbărîse cu bătaia pe căruțaș, fiindcă boii și iapa cam dăduse iama într-o grămadă de fîn așezată în fața porții.

Zurbagiii fură potoliți, iar hangița, căreia îi plăcea comèdia mai mult decît cazaniile și vecernia, îi îngădui — nemaipomenită mărinimie la o hangiță — căruțașului să-și lase dobitoacele să mănînce pe săturate. Acesta primi dania pe care i-o făcuse, iar în vreme ce dobitoacele mîncau, autorul se odihni puțin, începînd să cugete la ce are să spună în al doilea capitol.

CAPITOLUL II

Ce fel de om era domnul de La Rappiniere

Domnul de La Rappiniere era pe atunci zeflemistul oraşului Mans. Nu e nici un orăşel, cît de mic, care să nu-şi aibă zeflemistul lui. Oraşul Paris n-are unul singur, ci cîte unul de fiecare mahala, iar însumi eu care vă vorbesc aş fi putut fi zeflemist în mahalaua mea, dacă aş fi vrut ; e multă vreme, însă, de cînd, precum se ştie, am părăsit toate deşertăciunile lumeşti. Ca să ne întoarcem la domnul de La Rappiniere, acesta înnodă curînd convorbirea chiar din locul unde fusese curmată de pumneală şi-l întrebă pe tînărul comediant dacă trupa lor se alcătuia numai din domnişoara de Caverna, domnul de Pizmă şi el.

— Trupa noastră, îi răspunse el, e la fel de întreagă ca a prinţului d'Oranges sau a alteţei sale d'Epernon, dar în urma unei nenorociri care ni s-a întîmplat la Tours, unde smintitul nostru de portar a ucis pe unul din puşcaşii intendentului provinciei, am fost siliţi să fugim cu un picior încălţat şi unul gol, cu trăsura şi telegarii pe care-i vedeţi.

— Şi lui La Flesche i-au făcut bucata puşcaşii ăştia ai domnului intendent, arde-i-ar focul sfîntului Anton, zise hangiţa. Din pricina lor n-o să vedem comèdie.

— Noi nu ne-am împotrivi, răspunse comediantul cel bătrîn, dacă am avea cheile de la cufere, să ne scoatem hainele. I-am distra vreo patru-cinci zile pe cinstiţii tîrgoveţi, înainte de a ajunge la Alençon, unde trebuie să ne întîlnim cu ceilalţi din trupă.

Răspunsul comediantului îi făcu pe toţi să ciulească urechile ; La Rappiniere se arătă gata să-i dea Cavernei o rochie veche de-a nevesti-si, iar hangiţa lui Sorţu şi lui Pizmă vreo două sau trei rînduri de haine pe care le ţinea amanet.

— Dar nu sînteţi decît trei inşi, făcu unul.

— Am jucat eu o piesă singur, îi întoarse Pizmă. Am făcut şi pe regele, şi pe regina, şi pe ambasadorul. Îmi piţigăiam glasul cînd eram regina, fonfăiam cînd eram ambasadorul şi mă înturnam spre coroana pe care o puneam pe un scaun ; cînd

făceam pe regele, mă aşezam la loc în jilţ şi-mi luam iarăşi la purtare coroana şi pofala regească. Şi ca să nu mai fie asemenea, daţi-ne dacă voiţi să-l mulţumiţi pe căruţaşul nostru şi să ne răsplătiţi cheltuiala la birt, hainele făgăduite şi vom începe comèdia încă înainte de căderea nopţii, sau de unde nu, vom merge să bem un pahar, cu voia dumneavoastră, şi să ne odihnim, că am făcut zi mare.

Planul fu pe placul tuturor, iar dracul de La Rappiniere, gata oricînd de cîte-o şotie, spuse că nici nu e nevoie de alte haine decît de cele ale unei perechi de tîrgoveţi, care tocmai jucau o partidă în han, căci domnişoara de Caverna putea să întruchipeze pe oricine, aşa îmbrăcată cum era. Zis şi făcut: în mai puţin de un sfert de ceas, comedianţii băură cîte două sau trei rînduri, se schimbară, iar adunarea, sporită acum şi urcată într-una din cămările de sus, putu să-l vadă, cînd se ridică un cearşaf murdar, pe comediantul Sorţu, culcat pe o saltea, cu un coşuleţ de răchită în cap în chip de coroană, frecîndu-se puţin la ochi ca un om trezit din somn şi rostind în felul lui Mondory [1] rolul lui Herod [2], care începe cu

Ocarnică stafie ce-mi tulburi odihna.

Cataplasma care-i acoperea jumătate din obraz nu-l împiedica să arate că e un comediant devăvîrşit. Domnişoara de Caverna făcu minuni în rolurile Marianei şi Salomeii [3]; Pizmă mulţumi pe toată lumea în celelalte roluri ale comediei care se îndrepta spre sfîrşit, cînd dracul, care nu doarme niciodată, îşi vîrî coada şi făcu să se încheie tragedia nu cu moartea Marianei şi deznădejdea lui Herod, ci cu o mie de pumni, tot atîtea palme, o groază de cotonoage, înjurături cîte nu se pot număra şi pe urmă o veste bună din partea domnului de La Rappiniere, cel mai mare meşter în asemenea treburi.

[1] *Guillaume Desgilberts*, zis *Mondory* (1594—?1661), celebru actor francez, creator al *Cidului*.

[2] *Herod* — personaj din tragedia *Marianne* de François Tristan L'Hérmite (1601—1655).

[3] *Mariana, Salomeea* — personaje din aceeaşi tragedie.

CAPITOLUL III

Jalnica izbîndă a comèdiei

În toate oraşele subalterne ale regatului se află de obicei un han în care se adună în fiecare zi puturoşii tîrgului, unii ca să joace tot felul de jocuri, alţii să caşte gura la ei ; se pomenesc acolo tot felul de sfinţi şi de dumnezei, se cruţă foarte puţin aproapele, iar cei ce lipsesc sînt spintecaţi cu limba. Acolo nu încape îndurare, trăiesc toţi ca mîţa cu cîinele şi poate intra oricine, ca să hulească după puterile pe care Domnul i le-a hărăzit. Într-un asemenea han am lăsat, dacă-mi aduc bine aminte, trei ipochimene comice jucînd *Mariana* înaintea unei cinstite adunări avînd în fruntea ei pe domnul de La Rappiniere. Chiar în clipele cînd Herod şi Mariana îşi spuneau verde unul altuia tot ce aveau de spus, pătrunseră în încăpere cei doi tineri cărora li se luase hainele, numai în izmene şi cu racheta în mînă. Renunţase şi la masaj, ca să vină mai repede la comèdie. Cînd colo, ce să vadă, Herod şi Pherore îmbrăcaţi cu hainele lor ; unul dintr-înşii, mai furios, îl apucă pe băiatul de la han :

— Porc de cîine, îi zise, de ce ai dat hainele mele măscăriciului ăstuia ?

Băiatul, care-l ştia ca pe un mare bătăuş, îi răspunse cît se poate de cuviincios că nu le-a dat el.

— Atunci cine, vită încălţată ?

Bietul băiat nu îndrăznea să-l învinuiască în faţă pe La Rappiniere ; acesta însă, obraznic cum nu se mai află, se ridică de pe scaun şi spuse :

— Eu, şi, ai ceva de zis ?

— Da, că eşti un dobitoc, îi întoarse celălalt, şi-l trăsni năpristan cu racheta peste urechi.

Uluit că apucase şi altul o dată să dea primul în el, La Rappiniere rămase încremenit, sau de admiraţie, sau pentru că nu era încă destul de mînios şi-i trebuia mai mult ca să se hotărască să se bată, fie şi cu pumnii ; şi poate că totul s-ar fi oprit aici, dacă slujitorul lui, care era mai mînios decît dînsul, n-ar fi sărit pe agresor şi nu i-ar fi trîntit un pumn în nas, umplîndu-l de sînge, şi pe urmă alţii, pe unde se nimereau şi cîţi au încăput în el. La Rappiniere îl luă şi începu şi el să-i

care la pumni, ca unul ce fusese jignit ; un neam de-al potrivnicului său îl apucă pe La Rappiniere în acelaşi chip ; pe neamul ăsta îl împresură ca să creeze o diversiune un prieten al lui La Rappiniere ; pe ăsta îl apucă altul, pe acela încă unul, astfel încît pînă la urmă toţi cîţi erau în încăpere se aflau într-o tabără sau în cealaltă. Unul jură, altul înjura, toţi se băteau. Hangiţa, care vedea că i se sparg edecurile, zbiera de ţi se rupea inima auzind-o.

Cred că după urma atîtor izbituri de scaune, cotonoage şi pumni, s-ar fi prăpădit cu toţii, dacă n-ar fi dat fuga la tărăboi cîţiva din dregătorii tîrgului, care tocmai se plimbau pe la Hale însoţiţi de seneşalul de Mayne. Unii fură de părere să arunce vreo două-trei găleţi de apă peste ei, şi leacul poate n-ar fi fost rău, dacă nu-i despărţea osteneala ; în afară de asta, doi călugări caputini se aruncară din milostenie în mijlocul încăierării şi dacă nu puseră o pace trainică, mijlociră oricum cîteva armistiţii în cursul cărora se putură duce tratative, fără prejudiciul informaţiilor reciproce.

Comediantul Sorţu făcu, cu pumnii, minuni de vitejie, de care se vorbeşte în oraşul Mans pînă în zilele noastre, după povestirile celor doi flăcăi care dezlănţuise încăierarea şi pe care cu osebire îi luase la refec, rupîndu-le oasele, başca mulţi alţii din tabăra dimpotrivă, pe care-i scoase din luptă cu cea dintîi lovitură. Îşi pierdu cataplasma în încăierare şi astfel se băgă de seamă că chipul îi era la fel de frumos pe cît îi era trupul de bine legat.

Se spălă sîngele de pe mutre, gulerele rupte se schimbară, se puseră cîteva cataplasme, ba se făcură chiar cîteva înţepături, iar edecurile se rînduiră la locul lor, fireşte nu tocmai tot atît de întregi ca înainte. Scurtă poveste, în cîteva clipe nu mai rămăsese din bătaie nici urmă, alta decît înverşunarea ce se citea pe chipurile tuturor. Bieţii comedianţi ieşiră cu La Rappiniere, care încă mai făcea gălăgie.

În vreme ce se îndreptau de la han spre Hale, dădură peste dînşii vreo şapte-opt călifari cu săbiile goale. Ca de obicei, pe La Rappiniere îl apucă frica, şi i s-ar fi întîmplat şi mai rău, dacă Sorţu nu s-ar fi aruncat cu mărinimie în calea unei lovituri de sabie care era cît p-aci să-l străpungă ; izbuti s-o pareze, dar nu destul de bine ca să nu se aleagă cu o rană la braţ. Trase şi el sabia şi cu o iuţeală fulgerătoare

prăvăli două săbii pe caldarîm, despică două sau trei ţeste, le sfîrtecă urechile şi îi zdrobi atît de straşnic pe domnii din ambuscadă, încît toţi cei de faţă mărturisiră că în viaţa lor nu mai văzuse un asemenea viteaz.

Atacul respins în felul acesta fusese pus la cale împotriva lui La Rappiniere de doi bărbaţi din mica noblеţe, din care unul era soţul surorii tînărului care începuse bătaia, cu lovitura aceea cumplită de rachetă, şi nici vorbă că La Rappiniere şi-ar fi lăsat pielea acolo, fără viteazul apărător pe care Dumnezeu i-l întrupă în viteazul nostru comediant. Fapta cea bună îi muie inima de piatră şi, nemaiîngăduind ca săracii oameni, rămăşiţe ale unei trupe destrămate, să meargă să tragă la han, îi luă la dînsul, unde căruţaşul le descărcă tot calabalîcul şi se înapoie în satul lui.

CAPITOLUL IV

În care e vorba tot de domnul de La Rappiniere şi de ce s-a întîmplat noaptea în casa lui

Domnişoara [1] de La Rappiniere primi cu multă îndatorinţă lumea, ca una căreia foarte îi plăcea asemenea purtare. Fără să fie urîtă, era aşa de slabă, aşa de uscată, că de-ar fi rupt vreodată cu mîna mucul unei lumînări ar fi luat foc ; şi aş putea să mai spun despre dînsa o grămadă de ciudăţenii, pe care le las deoparte, ca să scurtez.

Cît ai clipi, cele două jupînese se împrieteniră atît de strîns, încît îşi ziceau una alteia „scumpo“ şi „puicuţo“.

Cum intră La Rappiniere, fudul din cale-afară, porunci să meargă cineva la bucătărie să grăbească cina. Nu era decît o fanfaronadă : afară de un valet bătrîn, care era şi argat la cai, nu se mai afla în toată casa decît o slujnică tînără şi încă o babă şchioapă, putred de bolnavă. Zăpăceala care se iscă îi cam scoase îngîmfarea pe nas. El mînca de obicei la birt, pe socoteala proştilor, în vreme ce nevastă-sa şi toată

[1] Cuvîntul desemna, în vechime, şi o femeie căsătorită al cărei soţ nu avea titlu de noblеţe.

casa lor modestă n-aveau parte de altceva decît de ciorbă de varză, gătită ca prin părţile locului. Vrînd acum să le ia ochii musafirilor şi să-i ospăteze, îi dădu prin cap să-i strecoare pe la spate valetului cîţiva gologani, să meargă să caute ceva de mîncare ; din vina stăpînului sau a slugii, gologanii căzură pe scaunul pe care şedea şi de acolo pe jos. La Rappiniere se făcu vînăt, nevastă-sa roşi, argatul trase o înjurătură, Caverna zîmbi, Pizmă nu băgă de seamă nimic, mi se pare, iar cît îl priveşte pe Sorţu, n-am putut să ştiu niciodată ce înrîurire a avut pozna asta asupra sufletului său. Se ridicară gologanii şi, în aşteptarea cinei, se puseră la taifas. La Rappiniere îl întrebă pe Pizmă de ce îşi ascunde obrazul cu o cataplasmă. Primi răspunsul că nu degeaba şi că, pomenindu-se din întîmplare cu hainele schimbate, voise să facă astfel ca duşmanii lui să nu-l mai cunoască nici la faţă.

Bună, rea, se puse în sfîrşit şi masa. La Rappiniere bău pînă se îmbătă, şi nici Pizmă nu rămase cu gîtlejul uscat. Sorţu mîncă cu multă cumpătare, ca un om la locul lui, Caverna ca o comediantă lihnită de foame, iar domnişoara de La Rappiniere ca o femeie care nu vrea să lase să-i scape un chilipir, mîncă adică de crăpă. În vreme ce mîncau şi slugile şi se făceau paturile, La Rappiniere îi copleşi cu o sută de basme care de care mai îngîmfate. Sorţu se culcă singur, într-o odaie mică, Caverna cu slujnica într-o cămară, iar Pizmă cu argatul nu ştiu unde. Picau de somn cu toţii, unii de osteneală, alţii de prea multă mîncare, şi de dormit nu dormea nici unul, pe atîta e de adevărat că nimic nu e sigur pe lumea asta.

După primul somn, domnişoarei de La Rappiniere îi veni să se ducă acolo unde nici regii nu pot trimite pe altcineva în locul lor ; soţul ei se deşteptă şi, deşi beat turtă, băgă de seamă că e singur. O strigă pe nevastă-sa şi nu-i răspunse nimeni. Bănuiala se schimbă fulgerător în furie şi iată-l sărind din aşternut. Ieşind din odaie, auzi paşi înaintea lui, se luă o bucată după zgomot şi, pe la mijlocul unei mici galerii ce ducea către odaia lui Sorţu, se pomeni atît de aproape de fiinţa pe care o urmărea, încît era cît p-aci s-o lovească în călcîie. Se repezi aşadar să pună mîna pe nevastă-sa ţipînd :

— Te-am prins, tîrfă !

Dar mîinile îi rămaseră goale, în vreme ce picioarele, împiedicîndu-i-se de ceva, omul căzu în nas şi simţi o împunsătură în burtă.

— Ucigaşii ! Săriţi ! Mă înjunghie ! zbieră el înfiorător, fără să-i dea drumul nevesti-si, pe care credea că o ţine de păr şi care se zbătea sub el.

Toată casa hăulea de ţipetele, de ocările şi de sudălmile lui şi toţi dădură năvală să-i sară în ajutor : slujnica, cu o candelă, Pizmă şi argatul în nişte cămăşi murdare, Caverna într-o fustă ca vai de ea, Sorţu cu sabia goală, şi, în urma tuturor, domnişoara de La Rappiniere, la fel de uimită ca toţi ceilalţi cînd îl văzu pe soţul ei luptîndu-se cu o capră, care alăpta, în casă, puii unei căţele moarte din facere. N-am văzut de cînd sînt om mai încurcat ca La Rappiniere. Nevastă-sa, care înţelegea prea bine ce-i dăduse prin cap, îl întrebă dacă n-a înnebunit. Răspunse aproape fără să ştie ce spune că a luat capra drept un hoţ. Sorţu pricepu despre ce este vorba ; ceilalţi merseră să se culce la loc şi fiecare crezu ce pofti, iar capra fu iarăşi închisă cu căţeii ei.

CAPITOLUL V

Care nu cuprinde cine ştie ce

Comediantul Pizmă, unul din cei mai de seamă eroi ai acestui romanţ, căci nu va fi numai unul singur ; şi, cum nu se află nimic mai desăvîrşit decît un erou de romanţ, vreo jumătate de duzină de eroi sau de aşa-zişi eroi îi vor face cărţii mele mai multă cinste decît unul singur, care va fi, poate, tocmai acela despre care se va vorbi mai puţin, căci aşa merge norocul pe lumea asta, Pizmă, zic, era un mizantrop dintr-ăia cărora le e silă de toată lumea şi chiar de ei înşişi, şi mulţi mi-au spus că nimeni nu l-a văzut niciodată rîzînd. Nu era sărac cu duhul, făcea destul de bine stihuri proaste ; altminteri lipsit de simţul onoarei, răutăcios ca un maimuţoi bătrîn şi cînos cum nu se mai află. La toţi din breasla lui găsea cîte

un cusur : Belleroze [1] era cam fandosit, Mondory ţeapăn, Floridor [2] rece, şi aşa mai departe ; cred că s-ar fi învoit lesne cu părerea că e singurul comediant desăvîrşit, şi totuşi îl răbdau în trupa lor numai fiindcă îmbătrînise în meserie. Pe vremea cînd nu erau decît piesele lui Hardy [3], juca, piţigăindu-şi glasul şi mascat, rolurile de dădacă : de cînd comedia a început să fie ceva mai acătării, era supraveghetorul portarului, şi juca rolurile de confident, ambasador şi portărel, cînd era vorba de alaiul unui rege, sau cînd trebuia unul arestat sau ucis ; cînta strîmb glasul tenorului în trio-uri, pe vremea cînd se cîntau, şi se sulemenea ca în farsă. Pe toate aceste minunate haruri îşi întemeiase o nesuferită mîndrie, la care se adăuga o neîntreruptă zeflemea, un nesecat izvor de cleveteală şi harţagul, sprijinit totuşi de unele bune însuşiri. Toate acestea îl făceau temut printre tovarăşii lui ; numai cu Sorţu era blînd ca un mieluşel şi se arăta cu dînsul om de înţeles, atîta cît îi îngăduia firea. Au spus unii că Sorţu îl bătuse ; dar zvonul ăsta n-a dăinuit, cum n-a dăinuit nici acela despre dragostea ce-ar fi avut-o pentru bunul aproapelui, atît de înfocată încît ar fi fost oricînd gata să şi-l însuşească ; şi cu toate astea, era cel mai cumsecade om din lume.

V-am spus, pare-mi-se, că se culcase în aceeaşi încăpere cu argatul lui La Rappiniere, pe care-l chema Doguin. Fie că patul nu era bun, fie că Doguin nu era un bun tovarăş de pat, nu putu închide ochii toată noaptea. Se sculă deci în zorii zilei, ca şi Doguin, care fusese chemat de stăpînu-său, şi, trecînd pe dinaintea odăii lui La Rappiniere, intră să-i dea bună dimineaţa.

La Rappiniere îi primi închinăciunea cu semeţia unui locotenent de provincie şi nu-i întoarse nici jumătate din curtenia pe care i-o arătă comediantul, ceea ce însă, pe acela, deprins cum era să joace tot felul de personaje, nu-l atinse cîtuşi de puţin. La Rappiniere îi puse o sumedenie de întrebări despre teatru şi, tot descusîndu-l (vorba asta se potriveşte, pare-mi-se, de minune aci), îl rugă să-i spună de cînd

[1] *Pierre Le Messier*, zis *Bellerose* — actor, din 1634 prim-comediant al regelui.

[2] *Josias de Soulas*, zis *Floridor* — actor ; succesor al lui Bellerose.

[3] *Alexandre Hardy* (1570—1632), poet dramatic francez ; a pus bazele tragediei clasice. Popular la începutul activităţii, a fost apoi cu desăvîrşire uitat, încă în ultimii ani ai vieţii sale.

se află Sorţu în trupa lor, adăugînd că e un comediant desăvîrşit.

— Nu tot ce zboară se mănîncă, îi întîmpină Pizmă. Pe vremea cînd eu jucam roluri de mîna întîi, el nu juca decît paji ; cum ar putea şti o meserie pe care n-a învăţat-o niciodată ? Abia a venit în teatru : comedianţii nu cresc într-o zi, ca ciupercile ; e tînăr şi de aceea place ; cînd o să-l cunoaşteţi ca mine, o să vedeţi că nu face nici jumătate din cît pare. Şi pe deasupra, mai e şi fudul de parcă s-ar fi născut din coapsa lui Ludovic cel Sfînt, în vreme ce nimeni nu-l ştie nici cine e, nici de unde vine, nici pe el, nici pe frumuşica de Cloris care-l întovărăşeşte şi el o dă drept soră-sa, soră să dea Dumnezeu să-i fie. Aşa cum mă vedeţi, i-am mîntuit viaţa la Paris, cu două lovituri zdravene de sabie ; şi mi-a fost atît de puţin recunoscător încît, în loc să mă însoţească atunci cînd mă duceau pe sus la doftor, şi-a petrecut toată noaptea scociorînd în noroi după nu ştiu ce sculă cu diamanturi, care poate nu erau decît de Alençon, şi pe care zicea că i-o furase cei ce tăbărîse pe noi.

La Rappiniere îl întrebă pe Pizmă cum s-a întîmplat boclucul.

— Era de Bobotează, la Pont-Neuf, răspunse Pizmă.

Cuvintele astea îl tulburară peste măsură şi pe La Rappiniere şi pe slujitorul său Doguin ; păliră şi roşiră amîndoi, iar La Rappiniere schimbă vorba atît de repede şi de fără nici o noimă, încît Pizmă rămase cam mirat.

Intrînd în odaie, călăul oraşului şi cîţiva arcaşi curmară convorbirea, spre marea bucurie a lui Pizmă, care simţea că, fără să-şi dea seama cum şi cu ce, îl atinsese undeva pe La Rappiniere, şi anume într-un loc dureros.

În vremea aceasta, Sorţu, care se purtase cu atîta strălucire, era tare necăjit ; Pizmă îl găsi cu domnişoara de Caverna şi cu un croitor bătrîn care nu voia să mărturisească nici în ruptul capului că a auzit prost şi că a lucrat şi mai prost. Pricina era că, atunci cînd desfăcuse calabalîcul lor de comedianţi, Sorţu găsise două veste şi o pereche de nădragi tare ponosite ; că le dăduse cîrpaciului ăstuia bătrîn să scoată dintr-însele o haină mai puţin demodată cumva decît nădragii de paj pe care-i purta şi că, croitorul, în loc să folosească una din veste ca s-o cîrpească pe cealaltă şi nădragii, săvîrşise o greşeală nevrednică de un bărbat îmbătrînit printre zdrenţe, şi

anume, cîrpise vestele cu cele mai bune bucăţi din nădragi, astfel încît bietului Sorţu, cu aşa de multe veste şi aşa de puţini nădragi, nu-i mai rămînea decît sau să stea închis în odaie, sau să stîrnească plozii uliţelor după dînsul, aşa cum o mai făcuse cu straiele astea de comediant.

Mărinimia lui La Rappiniere îndreptă greşeala croitorului, care dobîndi cele două veste cîrpite, Sorţu fiind dăruit, în schimb, cu haina unui hoţ tras de curînd pe roată.

Călăul, care era acolo şi care o lăsase în paza slujnicei lui La Rappiniere, spuse destul de obraznic că haina asta i se cuvine lui, dar La Rappiniere îl ameninţă că-l scoate din pîine.

Haina îi veni tocmai bine şi ieşiră cîteşitrei : Sorţu, La Rappiniere şi Pizmă. Mîncară la un birt, pe socoteala unui tîrgoveţ care avea o trebuinţă cu La Rappiniere. Domnişoara de Caverna se distră spălîndu-şi gulerul murdar şi-i ţinu de urît gazdei.

În aceeaşi zi, Doguin se întîlni cu unul din tinerii pe care-i bătuse în ajun, la han, şi se întoarse acasă însemnat în două locuri cu sabia şi vînăt de ciomege ; fiind el atît de greu rănit, Pizmă mîncă de seară şi merse să se culce alături, la un han, frînt de ostenit de cît colindase tot oraşul, însoţindu-l, împreună cu tovarăşul său Sorţu, pe domnul de La Rappiniere care voia să-şi răzbune argatul măcelărit.

CAPITOLUL VI

Aventura cu ţucalul, noaptea de groază petrecută la han din pricina lui Pizmă. Sosirea unei părţi din trupă
Moartea lui Doguin, şi alte întîmplări vrednice de ţinut minte

Cînd intră Pizmă la han, era pe jumătate beat. Slujnica lui La Rappiniere, care-l însoţea, spuse hangiţei să-i facă un pat.

— Numai ăsta mai lipsea, zise ea. Încă vreo cîţiva ca el şi ne-am pricopsit.

— Taci din gură, neroado, îi răspunse bărbatu-său. Domnul de La Rappiniere ne copleşeşte cu asemenea cinste. Taci din gură şi fă patul la boierul.

— Dacă mai am vreun pat, zise hangiţa. Unul a fost şi l-am dat unui negustor din Maine.

Cum stau ei şi se clănţăneau, hop şi negustorul, care se arătă gata să-i dea jumătate de pat, fie că avea vreo treabă cu La Rappiniere, fie că era el îndatoritor de felul lui. Pizmă îi mulţumi, atîta pe cît îi îngăduia puţina lui curtenie. Negustorul se puse la masă, gazda îi ţinu de urît şi Pizmă nu se lăsă rugat de două ori să facă pe al treilea şi să mai bea şi pe banii negustorului. Vorbiră de dări, îi trimiseră la toţi dracii pe otcupcii, puseră la cale ţara şi pe ei înşişi, atît de bine, încît hangiul, uitînd că e la el acasă, scoase primul punga din buzunar şi ceru socoteala. Nevastă-sa şi o slujnică îl luară de umeri şi îl băgară în odaie la el, trîntindu-l în pat aşa îmbrăcat cum era.

Pizmă îi spuse negustorului că pe el îl cam sîcîie băşica şi că-i pare rău că o să fie silit să-i tulbure odihna ; la care negustorul răspunse că o noapte nu-i un cap de ţară. Patul era tras la perete ; Pizmă se sui cel dintîi şi după ce se sui şi negustorul, în locul cel bun, Pizmă îi ceru ţucalul.

— Pentru ce vă trebuie ? făcu negustorul.

— Vreau să-l pun lîngă mine, ca să nu vă necăjesc peste noapte, zise Pizmă.

Negustorul îi răspunse că i-l dă el, de cîte ori o avea nevoie, iar Pizmă abia se învoi să primească, jurîndu-se că-l doare inima să-i tulbure odihna. Negustorul nu-i mai răspunse : aţipise ; dar nu apucă bine să-l legene somnul, că pezevenghiul de comediant, care era în stare să-şi scoată-un ochi, numai ca să te chiorască pe tine, îl zgîlţîi de mînă, strigînd :

— Domnule, vai de mine, domnule !

Somnoros, negustorul îl întrebă căscînd :

— Ce pofteşti ?

— Daţi-mi, vă rog, puţin ţucalul, zise Pizmă.

Bietul negustor se aplecă peste marginea patului, luă ţucalul şi i-l dădu în mînă lui Pizmă, care se puse să-l umple ; după ce se căzni ce se căzni, sau se făcu că se căzneşte, după ce înjură printre dinţi şi-şi blestemă boala de care sufere, îi înapoie negustorului ţucalul, fără să fi scos măcar o picătură. Negus-

torul îl puse la loc sub pat şi, căscînd o gură cît o şură, spuse :

— Săracu om, săraacu.

Şi adormi numaidecît. Pizmă îl lăsă să se cufunde adînc în somn ; cînd îl auzi sforăind de parcă mîna porcii la jir, îl trezi iar, ticălosul, şi-i ceru, la fel de prefăcut ca adineauri, ţucalul. Negustorul i-l dădu, tot la fel de cumsecade, în mînă ; Pizmă îl duse la locul pe unde se uşurează oamenii, numai că nu-i ardea să se uşureze cum nu-i ardea să-l lase pe negustor să doarmă. Gemu încă mai tare ca adineaori şi, tot fără să facă nimic, se scremu de două ori pe atîta, rugîndu-se pe toţi sfinţii de negustor să nu se mai ostenească să-i dea ţucalul şi adăugînd că n-are nici un rost, de vreme ce poate foarte bine să şi-l ia şi singur.

Bietul negustor, care în clipele acelea ar fi dat jumătate din averea lui ca să doarmă liniştit, îi răspunse căscînd într-una să facă cum o pofti şi puse ţucalul la loc. Îşi urară foarte curtenitor noapte bună şi bietul negustor ar fi pus rămăşag tot avutul lui că de-acum înainte o să aibă parte de un somn mai dulce ca niciodată. Pizmă, care ştia prea bine ce pune la cale, îl lăsă să tragă cîteva aghioase şi, fără nici o umbră de căinţă, îi repezi un cot în burtă, culcîndu-se peste el şi strivindu-l, şi zvîrlindu-şi cealaltă mînă afară din pat, aşa cum faci cînd vrei să iei ceva de pe jos.

Bietul negustor, înăbuşindu-se şi cu pieptul zdrobit, sări din somn, zbierînd îngrozitor :

— Ce dracu, Doamne, săriţi, mă omoară !

Blînd şi liniştit pe cît era de furtunos negustorul, Pizmă îi răspunse :

— Vă rog să mă iertaţi, domnule, voiam doar să iau ţucalul.

— Dă-l în Doamne iartă-mă de ţucal, mai bine ţi-l dau şi ţi-l iau eu toată noaptea ; m-ai burduşit de-o să mă doară toată viaţa.

Pizmă nu-i răspunse nici o vorbă şi dezlănţui un ţîşnet îmbelşugat şi ţeapăn, de numai zăngănitul ţucalului şi ar fi ajuns să-l trezească pe negustor. Umplu ochi ţucalul, blagoslovind pe Domnul cu o nemernică făţărnicie. Bietul negustor îl firitisea din toată inima pentru bogata-i slăbazna care-i dădea nădejde că o să poată, în sfîrşit, dormi liniştit, cînd blestematul de Pizmă, făcîndu-se că vrea să pună jos ţucalul, i-l

trînti, cu ce era înăuntru cu tot, pe obraz, pe barbă şi pe burtă, strigînd cu fătărnicie :

— Vai, domnule, vă rog să mă iertaţi !

Negustorul nu-i mai întoarse curtenia, căci pomenindu-se scăldat în pişat, sări din pat furios şi începu să strige după o lumînare.

Pizmă, cu un sînge rece în stare să-l facă pe un călugăr teatin [1] să se lepede de credinţă, îi spunea :

— Ce nenorocire !

Negustorul ţipa într-una ; hangiul, hangiţa, slujnicele şi argaţii dădură fuga să vadă ce s-a întîmplat. Negustorul spuse că l-au culcat în pat cu dracul şi se rugă să-i facă foc în altă odaie. Îl întrebară ce a păţit ; înecîndu-se de mînie nu răspunse nici un cuvînt, îşi luă catrafusele şi se duse să se usuce la bucătărie, petrecîndu-şi toată noaptea acolo, lîngă foc. Hangiul îl întrebă pe Pizmă ce i-a făcut.

— Nu ştiu ce i s-a căşunat, răspunse acesta, neprihănit ca un înger. S-a deşteptat deodată şi m-a deşteptat şi pe mine, strigînd : „săriţi, mă omoară !" De bună seamă că ori a visat urît, ori nu-i în toate minţile ; şi pe deasupra, s-a mai şi slobozit în pat.

Hangiţa puse mîna şi zise că aşa e, că salteaua e udă leoarcă şi se jură pe viul Dumnezeu că o să-l pună s-o plătească. Îi spuseră bună seara lui Pizmă, care dormi pînă dimineaţa un somn de prunc nevinovat, despăgubindu-se astfel de noaptea cea proastă petrecută în ajun la La Rappiniere.

Se sculă totuşi mai devreme decît ar fi voit, căci veni în grabă să-l cheme slujnica lui La Rappiniere, spunîndu-i că se prăpădeşte Doguin şi doreşte să-l vadă înainte de a muri. Dădu fuga, neştiind ce poate să vrea de la dînsul un om care trage să moară şi care alaltăieri nici nu-l cunoştea. Dar slujnica se înşelase : auzise că-l cheamă pe comediant şi crezuse că e vorba de Pizmă, în vreme ce chematul era Sorţu, care, cînd sosi Pizmă, tocmai intrase în odaia lui Doguin şi se încuiase pe dinăuntru, căci aflase de la preotul care-l spovedise că rănitul are să-i spună ceva de mare însemnătate pentru dînsul.

Nu trecu nici un sfert de ceas şi se întoarse şi La Rappi-

[1] Aparţinînd ordinului călugăresc cu acelaşi nume, întemeiat în Italia în 1524.

niere din oraş, unde plecase în zorii zilei după nişte daraveri. Află dar că i se prăpădeşte valetul, că nu-i pot opri sîngele fiindcă avea o vînă groasă tăiată şi că ceruse să-l vadă înainte de a muri pe comediantul Sorţu.

— Şi l-a văzut ? întrebă el, foarte mişcat.

I se răspunse că sînt amîndoi împreună, închişi în odaie. Cuvintele astea îl izbiră ca o măciucă şi, zguduit, dădu buzna să bată la uşa odăii unde se prăpădea Doguin, chiar în clipa cînd Sorţu o deschidea ca să cheme pe cineva în ajutorul bolnavului care-şi pierduse cunoştinţa. La Rappiniere îl întrebă, tulburat, ce-a vrut de la dînsul nebunul de valet.

— Cred că aiurează, răspunse cu răceală Sorţu, căci mi-a cerut de o mie de ori iertare şi nu-mi aduc aminte să fi păcătuit cu ceva faţă de mine ; luaţi însă seama la dînsul, căci se duce.

Se apropiară de patul lui Doguin chiar în clipa cînd acesta îşi dădea ultima suflare, ceea ce pe La Rappiniere mai mult îl bucură parcă decît îl întristă. Cei care îl cunoşteau crezură că e fiindcă nu-i plătise simbria. Numai Sorţu ştia despre ce e vorba cu adevărat. Într-acestea intrară în casă doi bărbaţi, pe care comediantul nostru îi cunoscu ca fiind nişte tovarăşi de-ai lui şi de care vom vorbi mai pe larg în capitolul ce urmează.

CAPITOLUL VII

Aventura cu lecticile

Cel mai tînăr din cei doi comedianţi care venise la Rappiniere era valetul lui Sorţu. De la dînsul află că sosise toată trupa, afară de domnişoara Steluţa, care-şi scrîntise un picior, la trei leghe de Mans.

— Cine v-a mînat încoace, şi cine v-a spus unde sîntem ? îl întrebă Sorţu.

— La Alençon bîntuie ciuma, aşa că nu ne-am mai dus şi ne-am oprit din drum la Bonnestable, răspunse celălalt comediant, pe care-l chema Măslină, şi acolo am dat peste

nişte oameni de aici din Mans, care ne-au spus că aţi jucat în oraş, că v-aţi bătut şi că sînteţi răniţi. Domnişoara Steluţa e foarte amărîtă din pricina asta şi vă roagă să-i trimiteţi o lectică.

Hangiul vecin, care venise să vadă mortul, spuse că el are o lectică şi că dacă i se plăteşte cît se cuvine, ar putea să plece chiar la amiază, purtată de doi cai buni. Comedianţii tocmiră — la un taler — lectica, precum şi odăi la han pentru trupă. La Rappiniere spuse că dobîndeşte el de la locotenentul general legiuita învoire de joc şi iată-i, către amiază, pe Sorţu şi pe tovarăşii lui luînd drumul spre Bonnestable.

Era tare cald ; Pizmă dormea în lectică, Măslină călărea pe calul dindărăt şi un slujitor de la han pe înaintaş. Sorţu mergea pe jos, cu puşca pe umeri, iar valetul lui îi istorisea ce li se întîmplase de la Chasteau-du-Loir pînă într-un sat de lîngă Bonnestable, unde, vrînd să descalece, domnişoara Steluţa îşi scrîntise un picior, cînd doi bărbaţi, călare pe doi cai foarte frumoşi, trecură ascunzîndu-şi obrazul în mantie pe lîngă Sorţu şi se apropiară de lectică de partea unde era deschisă ; neaflînd acolo decît un bătrîn care dormea, cel mai falnic din cei doi necunoscuţi îi spuse celuilalt :

— Cred că toţi dracii s-au dezlănţuit astăzi împotrivă-mi, luînd chip de lectici, ca să mă facă pe mine să turbez.

Aşa zise şi îşi cîrmi calul peste arătură, cu tovarăşul lui după el.

Măslină îl chemă pe Sorţu, care rămăsese puţin în urmă, şi îi povesti această întîmplare, din care nu înţelese mai nimic şi care nu-i făcu nici cald, nici rece.

Un sfert de leghe mai încolo, vizitiul, buimac de zăduf, trînti lectica într-o mlaştină, şi era cît p-aci să-l răstoarne şi pe Pizmă în noroi ; caii îşi rupseră hăţurile şi, ca să-i scoată de acolo, trebuiră să-i deshame şi să-i tragă de coamă şi de coadă. Adunară ce mai rămăsese din naufragiu şi cum, necum, ajunseră în primul sat. Lectica avea mare trebuinţă să fie dreasă ; în vreme ce se lucra la ea, Pizmă, Măslină şi valetul lui Sorţu băură un rînd la poarta unui han din sat. Într-acestea, iată că soseşte altă lectică, condusă de doi slujitori pedeştri, şi se opreşte şi ea în faţa hanului. Abia sosise aceasta şi hop ! că se iveşte tot dintr-acolo altă lectică la vreo sută de paşi în urma ei.

— Pare-mi-se că şi-au dat întîlnire aici toate lecticile din provincie, pentru cine ştie ce daraveră, sau pentru vreun sinod, zise Pizmă, şi socot că o să înceapă şi lucrările, fiindcă nu mai văd să vină nici una.

— Iată totuşi încă una, care nici ea nu dă bir cu fugiţii, zise hangiţa.

Şi într-adevăr văzură încă o lectică, apropiindu-se dinspre Mans. Rîseră toţi din toată inima, afară de Pizmă, care nu rîdea niciodată, aşa cum v-am mai spus. Ultima lectică se opri şi ea lîngă celelalte. Niciodată nu se văzuse atîtea lectici la un loc.

— Dacă cercetătorii aceia de lectici cu care ne întîlnirăm adineauri s-ar afla acum aici, ar fi mulţumiţi, zise vizitiul celei dintîi.

— Şi eu i-am întîlnit, zise al doilea.

Vizitiul comedianţilor zise la fel, iar cel venit la urmă adăugă că erau cît p-aci să-l bată.

— Şi de ce, mă rog ? îl întrebă Sorţu.

— Fiindcă au ce au, îi răspunse acesta, cu o domnişoară care şi-a scrîntit un picior şi pe care am dus-o la Mans. De cînd sînt n-am văzut asemenea turbaţi ; îmi băgau vină mie că n-au găsit ce caută ei.

Vorbele astea îi făcură pe comedianţi să ciulească urechile şi, din cîteva întrebări pe care le puse vizitiului, aflară că soţia boierului din satul unde-şi scrîntise piciorul domnişoara Steluţa fusese la dînsa s-o vadă şi poruncise s-o ducă la Mans cu toate îngrijirile cuvenite. Din vorbă în vorbă, aflară unii de la alţii că se întîlnise cu aceiaşi oameni pe care-i văzuse şi comedianţii. În lectica dintîi călătorea popa din Domfront, care venea de la ape, la Bellesme, şi se îndrepta spre Mans, ca să-l vadă un sfat de doftori şi să-l caute de boala care-l supăra. Într-a doua călătorea un gentilom rănit, care se întorcea de la oaste. Lecticile se despărţiră : cea a comedianţilor şi cea a popii din Domfront plecară împreună, înapoi spre Mans, iar celelalte în drumul lor. Preotul cel bolnav trase la acelaşi han cu comedianţii. Să-l lăsăm să se odihnească în odaia lui şi să vedem, în capitolul ce urmează, ce se întîmplă în odaia comedianţilor.

CAPITOLUL VIII

În care se vor vădi mai multe amănunte ce trebuiesc ştiute pentru a înţelege cartea de faţă

Trupa de comedianţi se alcătuia din Sorţu, Măslină şi Pizmă, fiecare cu valetul lui, care nădăjduia să ajungă însuşi cîndva meşter-comediant. Cîţiva din aceşti valeţi ajunsese în stare să declame pe de rost fără să roşească şi fără să-şi piardă cumpătul, printre alţii şi valetul lui Pizmă, care juca destul de bine, înţelegea aproape tot ce spunea, şi nu era nici prost. Domnişoara Steluţa şi fiica domnişoarei Caverna ţineau rolurile de mîna întîi. Caverna înfăţişa reginele şi mamele şi juca şi în farse.

Mai era şi un poet, sau mai bine zis un autor, căci toate dughenile de băcan din regat erau pline de operele lui, în versuri şi în proză. Firoscosul ăsta se lipise de trupă oarecum fără voia ei ; şi, fiindcă nu mergea la parte şi mînca şi ceva bani cu dînşii, îi dădeau şi lui nişte rolişoare de mîna a şaptea, pe care le juca foarte prost. Se vedea cît de colo că era îndrăgostit de una din cele două comediante ; dar, deşi aproape nebuneşte, aşa discret, că nu se descoperise încă pe care din ele umbla s-o ademenească, întru nemurire. Îi ameninţa pe comedianţi cu o sumedenie de piese, dar pînă acum îi cruţase. Întemeindu-se pe judecată şi presupuneri, ştiau numai că lucra la una *Martin Luther*, din care găsiseră chiar un caiet, tăgăduit însă de poet, deşi era scris cu mîna lui.

Cînd ajunse ai noştri, odaia comedianţilor era plină de cei mai înfocaţi fanţi din oraş, al căror foc începuse însă a se cam stinge, prost hrănit de primirea ce li se făcuse. Vorbeau toţi deodată, de comèdie, de stihuri bune, de autori şi de romanţuri. De cînd lumea nu s-a auzit mai mare tărăboi într-o odaie unde nu se ceartă nimeni ; înconjurat de vreo doi-trei care trebuie că erau firoscoşii tîrgului, poetul răcnea mai tare decît toţi, străduindu-se să le bage în cap că el l-a văzut pe Corneille,

a făcut chef cu Sainct-Amant [1] şi cu Beys [2] şi că a pierdut un mare prieten în răposatul Rotrou [3].

Domnişoara Caverna şi domnişoara Angela, fiică-sa, se găteau şi se dichiseau netulburate, de parcă n-ar fi fost nimeni în odaie. Unii încercau s-o mai înghesuie pe Angela, să-i mai sărute cîte un deget, căci provincialii sînt cam fustangii şi le cam place să pună mîna ; un picior în ţurloi, o palmă sau chiar o muşcătură îi puneau însă îndată la locul lor pe aceşti neînfricaţi craidoni. Nu era de loc destrăbălată, dar, zglobie şi slobodă din fire, se descurca anevoie în canoanele hristoitiei ; altminteri nu era proastă şi era o fată cît se poate de cumsecade.

Domnişoara Steluţa, dimpotrivă, cea mai modestă şi cea mai blîndă fată din lume, fu şi atunci atît de îngăduitoare încît nu izbuti să-i dea afară pe toţi fanţii ăştia, deşi o durea tare piciorul scrîntit şi avea mare nevoie de odihnă. Stătea îmbrăcată pe pat, înconjurată de vreo patru-cinci din cei mai mieroşi, ameţită de vorbele în doi peri care în provincie ţin loc de vorbe de duh şi zîmbind mereu, chiar cînd ce se întîmpla nu-i plăcea de loc. E şi ăsta unul din marile necazuri ale meseriei care, împreună cu datoria să plîngi sau să rîzi cînd ai chef să faci poate tocmai dimpotrivă, împuţinează dureros plăcerea pe care, comediant, o ai cînd eşti împărat sau împărătească, cînd auzi spunîndu-ţi-se că eşti frumoasă ca ziua, tu, care numai cu ziua nu te poţi asemui, sau „frumoasă copilă", cînd tu ai îmbătrînit în teatru şi îţi ţii părul şi dinţii în cufăr, laolaltă cu celelalte catrafuse. Ar mai fi multe de spus despre asta, dar trebuie să cheltuiesc cu economie şi să le presar şi în alte locuri ale cărţii, ca să fie şi puţină schimbare. Dar să ne întoarcem la domnişoara Steluţa, încercuită de provinciali, cel mai stingheritor neam din lume, toţi buni de gură, unii foarte cutezători şi din rîndurile cărora nu lipseau, firește, şi cîţiva tocmai ieşiţi de pe băncile colegiului.

[1] Marc-Antoine Girard de Saint-Amant (1594—1661), poet francez aparţinînd grupării libertinilor, care prefigura libertatea de gîndire a iluminiştilor.

[2] Charles Beys, autor dramatic francez.

[3] Jean de Rotrou (1609—1650), poet dramatic, reprezentant al teatrului clasic francez.

Mai era şi un prichindel, văduv, avocat de meserie şi avînd o mică funcţie într-o mică jurisdicţie din apropiere. De cînd îi murise nevasta, ameninţa pe celelalte femei din oraş că se însoară a doua oară, şi clerul din provincie că se face preot, ba chiar, cu predici peşin, arhiereu. Era cel mai mare smintit care a hălăduit vreodată pe lumea asta, de la Roland [1] încoace. Toată viaţa nu făcuse altceva decît să înveţe şi, deşi învăţătura duce spre adevăr, era mincinos ca un valet, fudul şi încăpăţînat ca un pedant şi stihuitor destul de prost ca să fie spînzurat, dacă ar exista poliţie în regatul nostru. Cînd intră Sorţu cu ai lui, nu-i lăsă nici să se dezmeticească şi tăbărî pe ei să le citească *Isprăvile şi vitejiile lui Carol Magnul*, o piesă în douăzeci şi patru de zile, scrisă de el. Li se făcu părul măciucă, şi Sorţu, singurul care îşi păstră sîngele rece în groaza ce-i cuprinsese pe toţi la auzul cumplitei ameninţări, îi spuse zîmbind că nu crede să fie chip să-l poată asculta înainte de cină.

— Atunci, zise el, am să vă istorisesc o poveste dintr-o carte spaniolească pe care am primit-o de la Paris ; am de gînd să fac dintr-însa o piesă după toate rînduielile.

Schimbară de cîteva ori vorba, doar-doar or scăpa de o istorie care, după cum erau încredinţaţi, n-avea să fie altceva decît o imitaţie după *Pielea de măgar* [2]. Dar prichindelul nu se lăsă şi, luînd-o mereu de la capăt ori de cîte ori era întrerupt, izbuti să-i facă să-l asculte, şi nu se căi nimeni, căci istoria se nimeri destul de bună, neîntărind obştească judecată potrivit căreia era prost tot ce venea de la Ragotin — aşa-l chema pe prichindel. Poftiţi de vedeţi în capitolul ce urmează această istorie, nu cum a povestit-o Ragotin, ci cum voi fi eu în stare s-o povestesc, din ce am auzit de la unul din ascultători. Aşadar nu vorbeşte Ragotin, vorbesc eu însumi.

[1] Aluzie la scena nebuniei lui Roland, eroul poemului cavaleresc *Orlando furioso*, scris de Ariosto în 1516.

[2] *Peau d'âne* — povestire populară, cunoscută mai cu seamă din prelucrarea lui Perrault (1694).

CAPITOLUL IX

Istoria amantei nevăzute

Dom Carlos de Aragon era un tînăr gentilom, coborîtor din neamul al cărui nume îl purta. În spectacolele publice pe care le hărăzi norodului viceregele Neapolelui, cu prilejul nunţii lui Filip al doilea, al treilea, sau al patrulea, nu-mi mai aduc aminte care, făcu minuni de vitejie. A doua zi, după lupta pentru inel [1], în care fu încununat cu biruinţă, viceregele îngădui doamnelor de la curte să umble prin oraş deghizate şi mascate, după moda franţuzească, pentru mai nestînjenita veselie a oaspeţilor de peste hotare veniţi pentru aceste petreceri. În ziua aceea, dom Carlos se găti cum ştia el mai frumos şi se duse, împreună cu alţi tîlhari de inimi, la biserica farmecelor lumeşti. Se pîngăresc şi în ţara asta bisericile, la fel ca la noi, şi templul Domnului slujeşte drept loc de întîlnire pentru fanţi şi fîşneţe, spre ruşinea celor care au blestemata rîvnă să umple biserica lor şi s-o golească pe-a altora ; ar trebui date porunci şi puşi ţîrcovnici care, precum pe cîini şi pe căţele, să ia la goană fanţii şi fîşneţele de prin biserici. O să spuneţi că de ce mă amestec ; dar vă făgăduiesc că o să mai vedeţi şi altele. Afle prostul care face un ţap de ţară din treaba asta că tot omul e prost pe lumea noastră trecătoare şi mincinos, unii mai mult, alţii mai puţin ; iar eu însumi care vă vorbesc sînt poate mai prost decît toţi la un loc, deşi sînt destul de cinstit ca s-o mărturisesc ; şi că, nefiind decît o adunătură de prostii, trag nădejde că în cartea mea va găsi tot prostul măcar ceva care să-l oglindească, afară numai dacă e chior de fudul. Dom Carlos aşadar, ca să reiau firul povestirii, se afla într-o biserică, laolaltă cu alţi gentilomi italieni şi spanioli, care se umflau în pene ca nişte curcani, cînd trei doamne mascate se opriră, printre toţi aceşti cupidoni dezlănţuiţi, drept în faţa lui şi una din ele îi spuse cele ce urmează, sau ceva asemănător :

— Cinstite dom Carlos, se află în oraşul acesta o doamnă căreia domnia-ta îi eşti foarte îndatorat ; în toate luptele de

[1] E vorba de întrecerea cavalerească numită *le jeu de bague* ; cîştigător era călăreţul care izbutea să desprindă cu vîrful suliţei un cerc metalic anume suspendat de un suport.

barieră [1] şi în cele pentru inel, ea ţi-a dorit biruinţa, pe care ai şi dobîndit-o.

— Partea pentru mine cea mai prielnică a cuvintelor acestora e că le aud de la domnia-ta, care pari o doamnă vrednică de toată preţuirea ; spun cinstit că, dacă aş fi tras nădejde că se va mărturisi pentru mine o doamnă, aş fi pus mai multă grijă să fiu vrednic de încuviinţarea ei.

Doamna cea necunoscută îi spuse că a făcut tot ce trebuie ca să se arate cel mai dibaci om din lume dar că, în schimb, alb-negrul straielor [2] lui a vădit că nu e cîtuşi de puţin îndrăgostit.

— N-am ştiut niciodată prea bine ce însemnează aceste culori, dar ceea ce ştiu bine e că nu iubesc pe nimeni, nu fiindcă aş fi lipsit de inimă, ci fiindcă am încredinţarea că nu sînt vrednic de a fi iubit.

Îşi mai spuseră sumedenie de vorbe, care de care mai frumoase, eu însă nu le voi pune aici, fiindcă nu le ştiu şi fiindcă mă feresc să plăsmuiesc altele, ca nu cumva să-i împuţinez pe dom Carlos şi pe doamna necunoscută, care erau mult mai plini de duh decît mine, aşa cum am aflat-o de atunci încoace de la un cinstit napolitan care i-a cunoscut pe amîndoi. Sigur e că doamna necunoscută s-a dat în vileag că l-a îndrăgit. Îi ceru o întîlnire ; doamna îi spuse însă că încă n-au ajuns pînă acolo, că va găsi ea un prilej şi că, spre a-i dovedi că nu se teme să se întîlnească singură cu dînsul, îi dă un zălog. Zicînd astfel, îi descoperi spaniolului cea mai frumoasă mînă din lume şi îi înfăţişă un inel pe care îl primi, atît de uluit de ce se petrece cu dînsul, încît uită să i se închine, cînd ea se depărtă. Ceilalţi gentilomi, care, discreţi, se trăsese mai deoparte, se apropiară. El le istorisi cele ce i se întîmplase şi le arătă inelul, care era de preţ. Îşi dădură toţi cu părerea, iar dom Carlos rămase tulburat de doamna necunoscută de parcă i-ar fi văzut şi obrazul, atît e de mare, asupra celor care nu-s lipsiţi de suflet, puterea acestuia.

Trecură opt zile bune fără nici o veste de la doamna lui şi n-am izbutit să aflu dacă asta l-a îngrijorat sau nu. Oricum,

[1] Întreceri cavalereşti desfăşurate înăuntrul unei arene împrejmuite.

[2] În întreceri, culorile în care se îmbrăcau cavalerii aveau fiecare un tîlc anume ; astfel, negrul simboliza suferinţa, deznădejdea ; albul — curăţenia sufletească, indiferenţa etc.

ştiu că se ducea în fiecare zi să petreacă la un căpitan de infanterie, unde veneau să joace şi alţi tineri de neam bun. Într-o seară, cînd nu jucase şi cînd tocmai pleca mai devreme ca de obicei, se auzi chemat pe nume dintr-o odaie de la catul de jos al unei case înalte. Se apropie de fereastră, care avea gratii, şi cunoscu după glas pe amanta-i nevăzută.

— Apropie-te, dom Carlos, îl întîmpină ea, te aştept să ne răfuim.

— Eşti o lăudăroasă, îi spuse dom Carlos. Provoci cu cea mai mare cuteţanţă şi te ascunzi vreme de opt zile, ca să te iveşti pe urmă îndărătul gratiilor unei ferestre.

— Ne-om vedea noi şi de-aproape cînd o veni vremea, îi spuse ea ; şi am zăbovit să te întîlnesc nu fiindcă n-aş avea inimă în mine, ci fiindcă am voit să te cunosc înainte de a te lăsa să mă vezi. Ştii domnia-ta foarte bine că într-o luptă dreaptă trebuiesc arme la fel ; dacă inima nu ţi-ar fi la fel de slobodă ca a mea, te-ai bate mai cu spor decît mine ; de aceea am voit să aflu întîi cine eşti.

— Şi ce ai aflat despre mine ? întrebă dom Carlos.

— Că sîntem deopotrivă amîndoi, răspunse doamna nevăzută.

Dom Carlos îi spuse că nu e de loc aşa, căci, adăugă el :

— Domnia-ta mă vezi şi cunoşti cine sînt, în vreme ce eu nu te văd şi nu ştiu nimic despre domnia-ta. Nu-ţi închipuieşti cam ce gîndesc eu despre grija cu care te ascunzi ? Te ascunzi numai cînd ai năzuinţe rele şi, pe unul care nu se păzeşte, lesne îl poţi înşela, dar nu-l înşeli de două ori. Dacă domnia-ta te slujeşti de mine ca să zădărăşti pe altul, ţine seama te rog că nu-s de asemenea treabă şi că nu-ţi pot sluji decît spre a te iubi.

— Ai isprăvit, îi zise doamna nevăzută, cu asemenea vorbe îndrăzneţe peste măsură ?

— Nu-s de loc fără temei, îi răspunse dom Carlos.

— Află domnia-ta, îi zise dînsa, că sînt o fire foarte deschisă, că ai să mă cunoşti ca atare în tot ce vom lucra amîndoi şi că doresc ca şi domnia-ta să fii la fel.

— Dorinţa domniei-tale e dreaptă, îi zise dom Carlos, dar drept este ca şi eu să te văd şi să ştiu cine eşti.

— Ai să ştii curînd, îi spuse nevăzuta ; pînă atunci ai răbdare şi crede, astfel vei fi vrednic să dobîndeşti ceea ce doreşti de la mine, care te încredinţez (ca să nu-ţi fie curtenia fără

temei şi fără nădejde de răsplată) că sînt de neam bun, deopotrivă cu cel din care te tragi domnia-ta, că am avuţie destulă ca să-ţi fac un trai la fel de strălucit ca al celui mai mare prinţ din regat, că sînt tînără, că sînt mai curînd frumoasă decît urîtă ; iar despre minte, ai domnia-ta prea multă ca să nu te fi dumirit cîtă am eu.

Şi cu aceste cuvinte, se trase de la fereastră, lăsîndu-l pe dom Carlos, care se pregătea să răspundă, cu gura căscată şi atît de uluit de neaşteptata mărturisire, atît de îndrăgostit de o femeie pe care nici n-o ştia cum arată şi atît de încurcat de ciudăţenia mijloacelor, care cine ştie ce amăgire puteau ascunde, încît rămase locului, înlemnit, preţ de un sfert de ceas, cîntărind în fel şi chip această nemaipomenită aventură. Cunoştea că la Neapole sînt multe prinţese şi doamne de neam, dar cunoştea de asemenea la fel de bine că sînt şi o grămadă de curtizane moarte de foame, ahtiate după străini, unse cu toate alifiile şi cu atît mai primejdioase cu cît sînt şi frumoase.

N-o să vă spun, cît se poate de limpede, dacă a mîncat ori s-a culcat nemîncat, cum fac unii făcători de romanţuri, care aşază straşnică rînduială în toate ceasurile eroilor lor, îi pun să se scoale dis-de-dimineaţă, să-şi depene povestea pînă la prînz, să prînzească ceva uşor şi după prînz să-şi ducă mai departe povestirea ori să se înfunde undeva într-un codru des ca să vorbească singuri, dacă întîmplător n-au nimic de împărtăşit copacilor şi stîncilor ; la ceasul cinei să se găsească fără greşeală undeva unde se mănîncă, să suspine acolo şi să viseze în loc să mănînce, pentru ca pe urmă să meargă să-şi înalţe castele în Spania pe o terasă cu vedere la mare, în vreme ce un scutier ne dezvăluie că stăpînu-său e cutare, feciorul lui vodă-cutare, că e cel dintîi din toţi prinţii din lume şi că, aşa frumos, frumos cum nu se mai află, precum îl vedem, era şi mai frumos înainte ca dragostea să-i fi stricat chipul.

Ca să mă întorc la povestea mea, a doua zi dom Carlos se află la post. Nevăzuta era acolo. Îl întrebă dacă nu l-a pus în încurcătură convorbirea din ajun şi dacă nu-i adevărat că s-a îndoit de tot ce i-a spus ea. Ocolind răspunsul, dom Carlos o rugă să-i spună ce primejdie o împiedică să-şi arate chipul, de vreme ce au aceleaşi gînduri iar curtenia lor un ţel pe care toată lumea îl va încuviinţa.

— Primejdia e mare, aşa cum ai s-o afli domnia-ta într-o zi, îi răspunse nevăzuta. Mulţumeşte-te deocamdată cu atîta,

că ţi-am vorbit deschis şi că, în cele ce ţi-am arătat despre mine, am pus mai puţin decît e.

Dom Carlos n-o mai hărţui. Îşi împărtăşiră unul altuia cu mai multă duioşie ca în ajun dragostea ce şi-o purtau şi se despărţiră cu făgăduinţa de a se întîlni în fiecare zi la locul ştiut.

A doua zi era mare zaiafet la vicerege. În inima lui dom Carlos licări nădejdea că şi acolo o va descoperi pe nevăzuta lui şi încercă, pînă atunci, să afle a cui era casa, din care auzea aşa dulci cuvinte. Cunoscu de la vecini că era a unei doamne bătrîne, care ducea un trai foarte retras, văduva unui căpitan spaniol, şi că nu avea nici fiice, nici nepoate. O rugă să-l primească, dar ea îi răspunse că de cînd i-a murit bărbatul, n-a mai primit pe nimeni, ceea ce îi spori şi mai mult încurcătura. Dom Carlos nu lipsi de la zaiafetul viceregelui, unde vă închipuiţi că adunarea era foarte cilibie. Se uită cu multă luare-aminte la toate doamnele care puteau fi necunoscuta lui. Schimbă chiar cîteva vorbe cu cele la care putu ajunge, dar nu găsi ce căuta. O vreme, se mărgini la fiica marchizului din marchizatul nu ştiu care, căci numai pentru asta n-aş pune mîna în foc, azi, cînd fiecare se marchizuieşte singur, de capul lui. Era tînără şi frumoasă şi în glasul ei suna o strună care-i amintea cumva pe aceea pe care o căuta ; încet-încet însă băgă de seamă că mintea ei e departe de cea a nevăzutei sale şi se căi că s-a pripit cu stăruinţele pe lîngă fata asta frumoasă într-atîta încît, fără a se măguli, putea zice acum că nu se duşmănesc amîndoi. Dănţuiră mult împreună şi cînd, cu puţină mulţumire pentru dom Carlos, zaiafetul se sfîrşi, îşi slobozi roaba, lăsînd-o încununată de slava de a-şi fi însuşit, într-o atît de strălucită adunare, numai pentru dînsa, un cavaler pizmuit de toţi bărbaţii şi preţuit de toate femeile. Plecînd, se duse repede acasă să-şi ia armele şi de acolo la gratiile ursitei sale, care nu erau departe.

Doamna, care îl aştepta, îl întrebă, deşi fusese şi ea acolo, cum a petrecut la zaiafet. Îi răspunse fără nici un ascunziş că a dănţuit de cîteva ori cu o fată foarte frumoasă şi că a stat cu dînsa cît a ţinut zaiafetul. Doamna îi ceru şi unele amănunte, care vădeau îndestul că e geloasă. La rîndul său, dom Carlos îi spuse că n-a văzut-o la zaiafet, ceea ce, îi mărturisi, îl face să intre la bănuială şi să se îndoiască de rangul ei. Ea îşi dădu seama de cum stau lucrurile şi, ca să-l liniştească, fu mai fermecătoare ca niciodată şi atît de drăguţă cu el pe

cît se poate într-o convorbire dusă printre gratii, făgăduindu-i chiar că foarte curînd o va vedea. Astfel se despărţiră, el cam îndoit dacă trebuie s-o creadă, şi ea cam geloasă pe fata cea frumoasă, cu care stătuse cît a ţinut zaiafetul.

A doua zi, dom Carlos se duse la liturghie la nu ştiu ce biserică şi acolo, la agheasmatar, se dădu deoparte înaintea a două doamne mascate, care doreau să ia apă sfinţită o dată cu dînsul. Cea mai bine îmbrăcată dintre ele îi spuse că nu poate primi curtenia unui bărbat căruia are a-i da o lămurire.

— Dacă nu eşti prea grăbită, îţi poţi numaidecît îndeplini dorinţa.

— Urmează-mă dar în capela de alături, îi răspunse doamna necunoscută.

Plecă înainte şi dom Carlos o urmă, îndoindu-se că e doamna lui, căci, deşi semăna cu dînsa la stat, se deosebea puţin la glas, aceasta avînd vorba mai aspră. Iată ce-i spuse, după ce se închise amîndoi în capelă :

— Tot oraşul Neapole, cinstite dom Carlos, e plin de marea faimă ce ţi-ai dobîndit în puţina vreme de cînd te afli aci, unde eşti socotit cel mai drept om din lume ; rămîne însă ciudat că n-ai băgat de seamă că sînt, în oraşul acesta, doamne vrednice şi de neam, care nutresc pentru domnia-ta o deosebită preţuire. Aceste doamne ţi-au vădit-o pe cît o îngăduie buna-cuviinţă ; şi, deşi doresc cu înfocare ca dumneata să fii încredinţat de sentimentele lor, ar fi totuşi bucuroase ca pricina pentru care domnia-ta nu le recunoşti să fie mai curînd o puţinătate de simţiri decît o prefăcută nepăsare. Este printre altele una, cunoscută mie, care te preţuieşte îndestul pentru a te înştiinţa, fără să-i pese de ce-ar putea zice lumea, că aventurile de noapte ale domniei-tale ies în vileag, că te avînţi cu necugetare, să iubeşti o femeie pe care nici n-o cunoşti, şi că, de vreme ce stăpîna inimii domniei-tale se ascunde, o face desigur de ruşine că te iubeşte, sau de teamă că nu-i destul de chipeşă. Sînt încredinţată că, îndrăgostit cum eşti de o nălucă, ţi-ai făurit din închipuire o doamnă încîntătoare, vrednică şi plină de duh ; dar, cinstite dom Carlos, nu da crezare închipuirii în dauna judecăţii ; fereşte-te de cineva care se ascunde şi nu te mai lăsa în voia vorbelor de noapte. Şi de ce m-aş mai preface ? Eu o pizmuiesc pe năluca domniei-tale, eu socot să nu-i mai vorbeşti şi, acum că m-am dat pe faţă, îi voi destrăma toate urzelile, pînă cînd voi dobîndi asupră-i o bi-

ruință pe care am drept să i-o tăgăduiesc, de vreme ce nu sînt mai prejos decît dînsa nici ca frumusețe, nici ca avere, nici ca vrednicie, nici ca nimic din cele ce alcătuiesc farmecele unei femei ; dacă ești înțelept, trage folos din ce-ai auzit.

Și zicînd acestea, se îndepărtă fără a-i mai da lui dom Carlos răgaz să-i răspundă. Voi s-o urmărească, dar la poarta bisericii îl întîmpină un bărbat de neam și începu cu dînsul o convorbire destul de lungă din care-i fu cu neputință să se desprindă. Toate ceasurile cîte mai rămăsese din zi visă la această aventură și o bănui întîi pe domnișoara de la zaiafet ; amintindu-și însă că ultima doamnă mascată se arătase plină de duh, care celeilalte îi cam lipsea, nu mai știu ce să creadă și aproape își dori să nu mai aibă nici un legămînt cu tainica-i iubită, pentru a se dărui, întreg, celei ce tocmai îl părăsise ; pînă la urmă însă, dîndu-și seama că o cunoștea la fel de puțin ca pe nevăzuta, care, în schimb, îl încîntase cu mintea-i ageră de cîte ori vorbise cu dînsa, nu mai stătu în cumpănă ce hotărîre să ia și nici nu-și puse la inimă amenințările, căci nu era el omul pe care să-l îmboldești cu asemenea mijloace.

Chiar în ziua aceea, ceasul știut îl găsi la fereastra cea cu gratii, unde, în mijlocul convorbirii cu nevăzuta, îl mai găsiră și patru bărbați mascați, destul de puternici ca să pună mîna pe el, să-l dezarmeze și să-l ducă pe sus pînă la un rădvan ce-i aștepta în capul străzii. Te las să judeci singur, cititorule, cum i-a ocărît și ce vorbe și-au auzit că au tăbărît astfel pe dînsul. Încercă chiar să-i ademenească cu făgăduieli, dar nu izbuti decît să-i facă să-l păzească și mai tare, spulberîndu-i orice nădejde de a găsi vreun ajutor în îndrăzneală sau putere.

În vremea aceasta, tras de patru cai focoși rădvanul gonea înainte. Ieși din oraș și, după vreo oră de drum, intră într-o casă minunat de frumoasă, ale cărei porți se deschise ca să-l primească. Cei patru mascați coborîră împreună cu dom Carlos, ținîndu-l de subsuori, ca pe un ambasador primit să-și facă închinăciunile la luminăția-sa vodă. Îl duseră astfel pînă la catul întîi unde, la ușa unei săli mari, îi ieșiră în întîmpinare două domnișoare mascate, fiecare cu cîte o făclie în mînă. Bărbații mascați îl lăsară slobod și plecară, după ce i se închinară pînă la pămînt. S-ar părea că nu i-au lăsat nici pistolul, nici sabia, și că dom Carlos nu le-a mulțumit că s-au ostenit să-l păzească așa de strașnic. Și asta nu fiindcă ar fi fost bă-

dăran din fire, dar cînd eşti zăpăcit ţi se iartă o mică lipsă de curtenie.

N-am să vă spun dacă faclele domnişoarelor erau de argint ; asta n-ar fi fost nimic : erau, cred, de argint aurit şi cizelat iar sala era cea mai mîndră din lume şi, dacă vreţi, la fel de frumos mobilată ca unele apartamente din romanele noastre, ca nava lui Zelmatide în *Polexandru*, ca palatul lui Ibrahim în *Bassa cel vestit*, sau ca încăperea unde a primit-o pe Mandana regele Asiriei, în *Cirus* care, la fel ca şi celelalte înşirate aci, e cartea cea mai bine mobilată din lume [1].

Închipuiţi-vă acum ce uimit a fost spaniolul nostru într-un atît de măreţ apartament, cu două domnişoare mascate şi mute, care îl petrecură într-o altă încăpere, şi mai strălucit mobilată decît cea dintîi, unde îl lăsară singur. Să fi fost în doaga lui dom Quixote, nu şi-ar mai fi încăput în piele de bucurie şi s-ar fi crezut cel puţin Esplandian sau Amadis [2], dar spaniolului nostru nici că-i păsa, de parcă ar fi fost la el la birt sau la han ; e drept că-i era tare dor de nevăzuta şi că, tot cugetînd întru dînsa, mîndreţea asta de încăpere i se păru mai urîtă decît o temniţă, care îndeobşte nu pare frumoasă decît dinafară. Îşi dădu lesne seama că cei care-l primise atît de bine nu-i voiesc răul şi nu mai avu nici o îndoială că meştera tuturor acestor farmece nu poate fi decît doamna care îi vorbise în ajun la biserică. Se minună de toanele femeilor şi de repeziciunea cu care-şi pun în lucrare hotărîrile şi hotărî la rîndu-i să aştepte sfîrşitul aventurii şi să-i rămînă credincios iubitei de la gratii, în ciuda oricăror făgăduieli sau ameninţări.

Nu trecu mult şi cîţiva feciori mascaţi şi foarte bine îmbrăcaţi veniră să pună masa şi slujiră şi cina. Totul fu măreţ ; nu lipsi nici muzica, nici căţuile cu miresme, iar dom Carlos

[1] Ironia lui Scarron vizează acele producţii literare care, influenţate deopotrivă de romanele de aventuri cavalereşti şi de literatura pastorală spaniolă, se caracterizează prin sentimentalism şi artificialitate.

Polexandre (1619), roman de Gamberville ; *L'Illustre Bassa* (1641) şi *Cyrus* (1649—1653) romane de Georges de Scudéry.

[2] Amadis de Gaula, eroul celebrului roman cavaleresc cu acelaşi nume, atribuit spaniolului Garcia Ordóñez de Montalvo şi tradus în franceză în 1540 ; Esplandián este fiul lui Amadis de Gaula şi eroul romanului cavaleresc *Las sergas de Esplandián (Isprăvile lui Esplandián* (1510), scris de Garcia Ordóñez de Montalvo drept continuare la *Amadis de Gaula*.

al nostru, pe lîngă miros şi auz, îşi mulţumi şi simţul gustului, chiar mai mult decît mi-aş fi închipuit la un om aflat într-o asemenea stare ; vreau să spun că nu i-a lipsit de loc pofta de mîncare ; dar ce minuni nu îndeplineşte o inimă vitează ? Era să uit să vă spun că îşi clăti, cred, şi gura, căci îşi îngrijea dinţii cu multă luare-aminte. Muzica mai cîntă puţin şi după ce se sfîrşi masa şi, rămas singur, dom Carlos se plimbă încolo şi încoace, cugetînd la toate aceste minuni, sau la altceva.

Două domnişoare mascate şi un pitic mascat instalară o foarte frumoasă toaletă şi veniră să-l dezbrace, fără să le pese dacă avea sau nu chef să se culce. Dom Carlos răbdă, supus, totul ; domnişoarele făcură patul şi plecară ; piticul îi scoase ghetele, sau cizmele, şi pe urmă îl dezbrăcă. Se băgă în pat şi toate se petrecură fără ca nimeni să rostească nici un cuvinţel.

Dormi destul de bine pentru un îndrăgostit. Dimineaţa, îl treziră păsărelele din colivii ; piticul mascat se înfăţişă să-l slujească şi îi dădu cele mai frumoase rufe din lume, cele mai albe şi mai plăcut mirositoare. Daţi-mi voie să nu vă spun ce a făcut pînă la prînz, care n-a fost cu nimic mai prejos de cină, şi să mergem pînă în clipa cînd, în sfîrşit, se rupse tăcerea. O rupse una din cele două domnişoare mascate, întrebîndu-l dacă i-ar plăcea să vadă pe stăpîna palatului fermecat. Răspunse că va fi bine venită. Nu trecu mult şi aceasta îşi făcu intrarea, însoţită de patru domnişoare în straie bogate,

Ca măiestra Citerei cînd,
Gătită sărbătoreşte
Şi-n foc de proaspăt jar arzînd,
Spre lupta iubirii porneşte.

În viaţa lui nu văzuse spaniolul nostru mai mîndră femeie decît această necunoscută Urgandă [1]. Rămase atît de fermecat şi de uluit totodată, încît toate plecăciunile şi toţi paşii pe care-i făcu dîndu-i braţul şi însoţind-o pînă într-o încăpere alăturată, unde ea îi spuse să intre, nu fură decît nişte împleticeli. Frumuseţile văzute în sala şi în încăperea

[1] Numele zînei binefăcătoare din *Amadis de Gaula*.

de care vă vorbii nu erau nimic pe lîngă ce găsi aci, iar doamna cea mascată le dădea încă mai multă strălucire. Se urcară pe o estradă, cea mai bogat împodobită care s-a văzut vreodată de cînd sînt estrade în lume. Spaniolul fu poftit să ia loc într-un jeţ, deşi n-avea chef de fel, iar doamna se aşează în faţa lui pe un maldăr de covoare şi slobozi un glas dulce ca un clavecin, spunîndu-i cam aşa cum vă spun :

— Ştiu bine, cinstite dom Carlos că eşti din cale-afară de mirat de toate cîte de ieri încoace le-ai păţit în casa mea şi, în lipsa unei alte urmări, ţi-ai dat cel puţin seama că ştiu să mă ţin de cuvînt şi, din ce am făptuit pînă acum, ai priceput ce sînt volnică să făptuiesc. Cu vicleniile ei, şi cu norocul de a fi pornit prima la atac, potrivnica mea s-a şi înstăpînit, poate, în locul pe care încerc să i-l smulg în inima domnieitale ; dar o femeie nu se dă bătută cu una, cu două şi dacă avutul meu, şi tot ce poţi dobîndi o dată cu mine nu-s în stare să te înduplece a mă iubi, voi avea cel puţin mulţumirea că nu m-am ascuns, cu meşteşug şi ruşine, ci am ales să fiu mai curînd respinsă pentru cusururile mele decît iubită pentru ale mele tertipuri.

Şi zicînd aceste cuvinte, îşi scoase masca şi-l făcu pe dom Carlos să vadă deschizîndu-se raiul, sau, dacă poftiţi, o bucăţică ruptă din rai, cel mai frumos cap din lume, sprijinit pe trupul cel mai bine făcut din cîte-i robise cîndva încîntarea, într-un cuvînt, o făptură cu totul şi cu totul cerească. După prospeţimea chipului, nu-i dădeai mai mult de şaisprezece ani, dar după nu ştiu ce aer curtenitor şi mîndru, care le lipseşte fetelor prea tinere, cunoşteai că de bună seamă merge pe douăzeci.

Dom Carlos rămase mut o bună bucată de vreme, oarecum supărat pe doamna-i nevăzută, care-l împiedica să se dăruiască, întreg, celei mai frumoase făpturi ce o văzuse în viaţa lui, şi neştiind ce să zică şi ce să facă. Pînă la urmă, la capătul unei lupte lăuntrice, destul de îndelungată ca s-o mîhnească pe doamna din palatul fermecat, hotărî să nu-i ascundă nimic din ce are pe suflet ; şi a fost fără îndoială una din cele mai frumoase fapte ce le-a îndeplinit vreodată. Îi dădu aşadar următorul răspuns, pe care unii l-au găsit destul de hain :

— Nu pot tăgădui, doamnă, că norocul de a-ţi fi plăcut m-ar încînta, dacă l-aş avea pe acela de a te putea iubi. Văd

prea bine că părăsesc cea mai frumoasă făptură din lume pentru o alta, care nu-i, poate, aşa decît în închipuirea mea. Dar, m-ai fi găsit domnia-ta vrednic să mă îndrăgeşti dacă m-ai fi crezut, doamnă, în stare să fiu necredincios ? Şi cum aş putea fi credincios iubindu-te ? Plînge-mă dar, doamnă, fără a mă osîndi, sau să plîngem mai curînd amîndoi, domnia-ta că nu poţi dobîndi ce doreşti şi eu că nu văd ce iubesc.

Rosti aceste cuvinte cu atîta amărăciune, încît doamna înţelese limpede că vorbeşte precum simte cu adevărat. Nu lăsă deoparte nimic din ce l-ar fi putut birui ; el însă rămase surd la rugăminţile ei şi nu-l înduplecară nici lacrimile. Îl împresură iarăşi şi din nou ; dom Carlos se apăra însă tot atît de dibaci pe cît ataca ea. Pînă la urmă ajunse la ocări şi dojeni şi-i spuse :

Tot ce spune mînia
Cînd simţurile le stăpîneşte

şi-l părăsi, lăsîndu-l să-şi blesteme norocul ce-i adusese atîta nenoroc.

O domnişoară veni puţin mai pe urmă să-i spună că e slobod să se plimbe prin grădină. Străbătu toate încăperile cele minunate fără să întîlnească pe nimeni pînă la scară, la al cărei capăt de jos văzu zece bărbaţi mascaţi care păzeau uşa, înarmaţi cu sîneţe şi puşti. Trecea prin curte, ca să ajungă să se plimbe în grădina care era la fel de frumoasă ca toată casa, cînd unul din arcaşii din strajă se lipi de el şi-i spuse, fără a-l privi şi ca şi cum s-ar fi temut să nu-l audă cineva, că un gentilom bătrîn i-a încredinţat o scrisoare pentru dînsul şi că el i-a făgăduit să i-o dea în mînă, deşi, dacă s-ar afla, ar plăti cu capul ; că însă un dar de douăzeci de pistoli şi făgăduinţa că va mai primi încă o dată pe atîta l-a hotărît să înfrunte orice primejdie. Dom Carlos îi făgădui să păstreze taina şi intră repede în grădină, unde citi această scrisoare :

Amarul dor ce-l duc de cînd te-am pierdut, domnia-ta îl cunoşti după dorul însuţi ce îl duci, dacă mă iubeşti pe cît te iubesc. Acum mi s-a mai uşurat durerea, de cînd am descoperit unde te afli. Te-a răpit prinţesa Porcia. Nu-i pasă de nimic cînd vrea să-şi împlinească o dorinţă

şi nu eşti întîiul Renaud[1] *al acestei primejdioase Armide*[2] *; îi voi destrăma însă toate vrăjile şi te voi smulge curînd din braţele ei spre a-ţi dărui, într-ale mele, ceea ce ţi se cuvine, dacă eşti atît de statornic pe cît o doresc.*

Doamna nevăzută

Dom Carlos fu atît de încîntat că are ştiri de la doamna lui, pe care cu adevărat o iubea, încît sărută de o sută de ori scrisoarea şi se întoarse la poartă, ca să-l găsească pe cel care i-o dăduse şi să-l răsplătească cu un diamant ce-l avea în deget. Se mai plimbă o vreme prin grădină, minunîndu-se într-una de această prinţesă Porcia, de care auzise ca de o doamnă foarte bogată şi de neam mare, unul din cele mai mari din tot regatul şi, nestricat la suflet cum era, i se făcu atît de urît de dînsa, încît hotărî să încerce tot ce-i va sta în putinţă şi, cu primejdia vieţii, să fugă din închisoarea unde se afla. Cînd să iasă din grădină, se întîlni cu o domnişoară nemascată, căci nu mai purta nimeni mască în palat, care veni să-l întrebe dacă-i face plăcere ca stăpîna ei să ospăteze în ziua aceea împreună cu dînsul. Vă las să vă închipuiţi singuri dacă a spus că va fi bine-venită.

Se sluji curînd prînzul, sau cina, nu-mi mai aduc aminte care din două. Porcia se înfăţişă, cum vă spusei, mai frumoasă ca Venus din Citera ; nimic nu mă împiedică să spun aci, pentru puţintică schimbare, că era frumoasă ca ziua sau ca răsăritul de soare. Fu mai mult decît fermecătoare cît ţinu masa şi se arătă atît de isteaţă la minte, încît spaniolului îi păru rău, în sinea lui, că vede la o doamnă de aşa bun neam atîtea strălucite însuşiri aşa strîmb folosite. Se sili cît putu să se arate voios, deşi cugetul lui năzuia necontenit întru necunoscută şi un dor năprasnic îl ardea să se vadă iar acolo la gratii. Fură lăsaţi singuri de îndată ce se strînse masa şi, cum fie din respect, fie pentru a o sili să vorbească ea întîi, dom Carlos nu scotea nici un cuvînt, doamna rupse tăcerea zicînd :

[1,2] Cuplu de îndrăgostiţi din poemul epic *Ierusalimul eliberat* (1580) de Torquato Tasso.

— Nu știu dacă trebuie să-mi dea vreo nădejde voioșia ce mi se pare că o zăresc pe chipul domniei-tale și dacă, așa cum ți l-am arătat, cel al meu ți-a părut cumva îndestul de frumos ca să te facă a te îndoi că acela ce ți se ascunde e mai în stare să-ți dăruiască dragostea. N-am măsluit nimic din ce am vrut să-ți dăruiesc, fiindcă n-am vrut să te căiești de ce ai primit ; și, deși o femeie deprinsă cu rugăminţile s-ar putea lesne simți jignită că e respinsă, eu una n-am să-ți port pică de loc că ai făcut-o, dar numai dacă ai să îndrepți ce-ai stricat dăruindu-mi ceea ce socot că mi se cuvine mai curînd decît nevăzutei domniei-tale. Vestește-mi deci ultima hotărîre a domniei-tale, astfel încît, dacă nu mi-e prielnică, să caut însămi într-a mea temeiuri destul de tari spre a birui pe cele ce-am crezut că le am pentru a te iubi.

Dom Carlos așteptă să-și urmeze vorba ; văzînd-o însă că tace și că, cu ochii în pămînt, așteaptă să-l audă rostindu-și porunca, se ținu de hotărîrea ce-o luase încă dinainte, de a-i vorbi fără nici un ocoliș și de a-i spulbera orice nădejde că ar putea fi al ei vreodată. Iată cum făcu :

— Înainte de a-ți răspunde, doamnă, la ce vrei să afli de la mine, trebuie să-mi arăți și domnia-ta, la fel de deschis precum dorești să-ți vorbesc eu, ce părere ai despre cele ce-ți voi spune acum. Dacă ai fi făcut pe cineva să te iubească, urmă el, și dacă, cu tot ce poate dărui o doamnă fără a-și prihăni cinstea, l-ai fi adus să-ți jure credință pe veci, nu l-ai socoti drept cel mai mare mișel și trădător dacă și-ar călca făgăduința ? Și n-aș fi eu un mișel și un trădător dacă aș părăsi pentru domnia-ta o femeie care desigur își închipuie că o iubesc ?

Se pregătea să-și sprijine judecata și pe alte temeiuri menite să-i vădească dreptate, dar doamna nu-i mai lăsă răgazul trebuincios ; se ridică deodată și-i spuse că vede destul de limpede unde vrea să ajungă, că nu poate să nu prețuiască această statornicie a lui care ei însă îi rupe inima ; că are să-l lase să se ducă și că, dacă vrea s-o îndatoreze, să aștepte pînă la noapte, ca să plece în același chip cum a venit. În vreme ce vorbea, își ținea batista la ochi, ca pentru a-și ascunde lacrimile, iar spaniolul rămase puțin zăpăcit, dar atît de încîntat că e lăsat să plece încît să fi fost cel mai fățarnic om din lume și tot nu și-ar fi putut ascunde veselia și cred că dacă doamna ar fi băgat de seamă, nu s-ar fi putut opri să-l certe.

Nu știu dacă noaptea a coborît încet sau repede, căci, precum vă spusei, nu mai țin socoteală de vreme și de ceas ; veți ști numai că a coborît și că dom Carlos s-a urcat într-un rădvan închis, care l-a lăsat acasă, după un drum destul de lung. Era cel mai bun stăpîn din lume, așa că văzîndu-l slujitorii fură cît p-aci să moară de bucurie și să-l înăbușe îmbrățișîndu-l ; mult n-avură însă parte de dînsul. Își luă armele și, împreună cu doi oameni de-ai lui care nu știau ce-i frica, se duse în grabă la gratii, în așa mare grabă că cei ce-l însoțeau abia se puteau ține după dînsul. Făcu semnul știut și, cît ai clipi din ochi, dumnezeiasca-i nevăzută i se arătă. Își spuseră o mie de vorbe atît de duioase încît îmi dau lacrimile de cîte ori mi le-amintesc. Pînă la urmă, nevăzuta îi spuse că a pățit un mare necaz în casa aceea unde se află, că a trimis după un rădvan care s-o ia și că, acesta avînd să întîrzie în vreme ce al lui ar putea fi gata mai curînd, îl roagă să trimită după el, ca s-o ducă într-un loc unde n-avea să-i mai ascundă obrazul.

Spaniolul n-așteptă să i se zică de două ori ; alergă ca un nebun pînă la oamenii lui, pe care-i lăsase în capătul străzii, și trimise după rădvan. Acesta sosind, nevăzuta se ținu de cuvînt și se sui într-însul împreună cu el. Îndrumă ea însăși rădvanul, arătîndu-i vizitiului pe unde s-o ia și-l opri la poarta unei case mari, unde pătrunseră la lumina unor făclii aprinse la sosirea lor. Împreună cu doamna, cavalerul urcă o scară mare, pînă într-o sală de sus, unde-l cuprinse neliniștea, văzînd că tot n-are de gînd să-și scoată masca. În sfîrșit, îi întîmpinară cu cîte o faclă în mînă cîteva domnișoare bogat împodobite și Nevăzuta încetă să mai fie nevăzută. Scoțîndu-și masca, îl făcu pe dom Carlos să vadă că doamna de la gratii și prințesa Porcia era una și aceeași făptură. N-am să vă zugrăvesc plăcuta uimire a lui dom Carlos. Frumoasa napolitană îi spuse că l-a răpit încă o dată ca să-i afle ultima hotărîre ; că doamna de la gratii i-a trecut ei drepturile ce le are asupra lui, și încă o sută de altele asemenea, pe cît de dulci, pe atît de pline de duh. Dom Carlos îi căzu la picioare, îi cuprinse genunchii și era cît p-aci să-i mănînce mîinile tot sărutîndu-i-le, și fu astfel scutit de a-i mai spune toate neroziile ce se spun cînd ți-e prea bine. După ce se mai domoli ceva întîia înflăcărare, se sluji în voie de toată agerimea minții lui și de toată duioșia de care era în stare, ca s-o laude peste măsură pe stăpîna inimii lui pentru ciudata, dar plăcuta-i scornire, și izbuti să cuvînteze într-un

chip atît de măgulitor pentru dînsa, încît o încredinţă şi mai tare că nu se înşelase alegîndu-l. Îi spuse că n-a voit să se bizuie decît pe ea însăşi în acest ceva fără de care nu l-ar fi putut iubi şi că nu s-ar dărui niciodată unui bărbat mai puţin statornic decît el.

Într-acestea, înştiinţaţi de gîndurile ei, sosiră şi părinţii Porciei. Fiind una din cele mai de vază fete din regat, iar dom Carlos bărbat de neam, dobîndiră fără anevoinţă de la arhiepiscop dispensa de căsătorie. Îi cunună chiar în noaptea aceea părintele paroh, care era un preot bun şi foarte priceput la predici ; şi astfel stînd lucrurile, cred că nu mă mai întrebaţi dacă a fost sau nu o slujbă frumoasă. Se spune că s-au sculat foarte tîrziu a doua zi ; ceea ce eu unul lesne mă învoiesc să cred. Ştirea se răspîndi curînd, iar viceregele, care era rudă de-aproape cu dom Carlos, se bucură foarte că petrecerile începură de la capăt în Neapoli, unde şi astăzi se mai vorbeşte de dom Carlos de Aragon şi de iubita-i nevăzută.

CAPITOLUL X

Cum fu lovit Ragotin peste degete cu o balenă de corset

Bătură cu toţii din palme la povestea lui Ragotin, care se împăună de parcă ar fi născocit-o el ; adăogîndu-se la trufia lui firească, această împrejurare îl făcu să-i ia cam de sus pe comedianţi şi, apropiindu-se de comediante, le apucă mîinile fără să le mai întrebe, cu gînd să le cam pipăie, curtenie de provincie care ţine mai mult de satir decît de un om cumsecade. Domnişoara Steluţa îşi trase numai dintr-ale lui murdare şi păroase, mînuţele ei albe, dar tovarăşa ei, domnişoara Angelica, îi cîrpi una zdravănă peste degete cu o balenă de la corset. El le părăsi fără un cuvînt, roşu de ciudă şi de mînie şi se întoarse la ceilalţi, care răcneau toţi şi nu se auzeau nici unul.

Ragotin îi aduse la tăcere pe cei mai mulţi, răcnind şi mai tare ca ei, şi întrebîndu-i într-una ce părere au de povestea lui. Un tînăr, al cărui nume l-am uitat, îi răspunse că povestea e a lui la fel ca a oricărui altuia, devreme ce a luat-o dintr-o carte, ceea ce zicînd, îi arătă una care-i ieşea pe jumătate din buzunar şi o şi înhăţă. Ragotin îi zgîrie

amîndouă mîinile ca să şi-o scoată îndărăt, dar, în ciuda lui, tînărul o trecu altuia, pe care Ragotin îl apucă la fel de zadarnic. În zbor, cartea poposise în a treia pereche de mîini şi îşi urmă tot astfel drumul pînă la a patra şi la a cincea, la care Ragotin nu putea ajunge, fiind cel mai scund dintre toţi. Pînă la urmă, după ce se întinse degeaba de vreo cinci-şase ori, după ce sfîşie tot atîtea manşete şi zgîrie tot atîtea mîini, în vreme ce cartea se tot plimba prin părţile de mijloc ale odăii, sărmanul Ragotin, văzînd că se prăpădesc toţi de rîs pe socoteala lui, tăbărî mînios pe cel dintîi care-i făcuse buclucul şi-i trase cîţiva pumni în burtă şi în coapse, mai sus neputînd el ajunge. Mîinile celuilalt, care aveau avantajul locului, i se prăvăliră bietului prichindel de vreo cinci-şase ori, în moalele capului, şi anume atît de năprasnic, încît i-l înfundară în pălărie pînă la bărbie, ceea ce îi sminti scaunul judecăţii, de nu mai ştia nici pe ce lume se află. Şi ca o culme a nenorocirii, potrivnicul lui îi trase, părăsindu-l, un picior în creştet, şi-l aşternu, după cîţiva paşi mărunţi şi zoriţi făcuţi de-a-ndăratelea, drept în cur la picioarele comediantelor.

Închipuiţi-vă, nu-i aşa, ce furios a putut fi viteazul cavaler-gîndac care tocmai se umfla în pene, vreau să spun în pana istorisirii sale, înaintea comediantelor de care năzuia să se îndrăgostească ; fiindcă, precum veţi vedea îndată, încă nu ştia care din ele îi tulbură mai tare inima. Adevărul e că dînd din mîini şi din picioare, trupuşorul lui căzut în cur îi vădea atît de limpede turbarea sufletească încît, deşi capul fiindu-i vîrît în pălărie, nu-i vedeau faţa, cei din jur socotiră nimerit să se strîngă laolaltă şi să facă un fel de zid între Ragotin şi cel ce-l jignise, scăpîndu-l astfel de la moarte, în vreme ce milostivele comediante îl ridicară pe scundac, care mugea într-una ca un taur înăbuşindu-se cu capul în pălărie, cu ochii şi cu gura astupate. Greul a venit la scos. Pălăria era în formă de borcan de unt, cu marginea mai strîmtă decît fundul, şi Dumnezeu ştie dacă o dată intrat cu sila un cap cu un nas destul de mare, ar fi putut ieşi cum a intrat. Necazul ăsta a fost spre norocul lor, căci se afla de bună seamă în culmea mîniei, care sigur că ar fi dus la o urmare vrednică de dînsa, dacă pălăria, care-l înăbuşea, nu l-ar fi făcut să se gîndească mai întîi la mîntuirea lui şi apoi la nimicirea aproapelui. El nu ceru nici un ajutor de la nimeni, fiindcă nu putea vorbi ;

ceilalți însă, cînd îl văzură bîjbîind în chip jalnic cu mîinile ca să-și scoată la aer capul și lovind podeaua cu picioarele, furios că-și rupe unghiile degeaba, nu se mai gîndiră decît să-i sară în ajutor.

Întîile sforțări făcute să-i scoată pălăria fură atît de furtunoase, încît bietul om crezu că-i smulge capul de pe umeri: pînă la urmă, văzînd că nu mai are încotro, făcu un semn cu degetele să-i taie pălăria cu foarfecele. Domnișoara Caverna scoase foarfecele pe care le purta la brîu, iar Pizmă, care, în acest tratament, fu operatorul, după ce se prefăcu că execută incizia în dreptul obrazului (înfricoșîndu-l destul de tare), spintecă fetrul pe dindărătul capului, de jos pînă sus. Cînd îi ieși obrazul la iveală, pufniră toți în rîs văzîndu-l umflat de parcă stătea să crape de atîta duh cît i se urcase la cap și, pe deasupra, și cu nasul julit.

Și lucrurile ar fi rămas aici, dacă un măgar de zeflemist nu i-ar fi spus că pălăria o să trebuiască țesută. Sfatul ăsta ciudat îi aprinse iarăși mînia, care nu era stinsă de tot, încît puse mîna pe un grătar de la sobă, pe care se făcu că-l aruncă în capul cui s-o nimeri, băgînd astfel groaza și în cei mai inimoși și făcîndu-i pe toți s-o tulească la ușă ca să scape; și se buluciră astfel încît nu putu ieși decît unul, și încă și acela de-a berbeleacul, căci i se agățase pintenii în picioarele celorlalți. Fu rîndul lui Ragotin să înceapă a rîde, ceea ce liniști pe toată lumea; îi înapoiară cartea și comedianții îi împrumutară de la ei o pălărie veche. Îl blestemă cumplit pe cel care-l adusese în halul ăsta, dar cum era din fire mai mult fudul decît răzbunător, le spuse comedianților, ca și cum le-ar fi făcut o făgăduință de preț, că are de gînd să alcătuiască, din povestirea de adineauri, o comèdie, și că, așa cum o va aduce el din condei, va ajunge sigur dintr-o singură săritură acolo unde alți poeți n-au răzbit decît încet și cu greutate. Sorțu îi întîmpină că povestirea pe care le-a istorisit-o e foarte drăguță, dar că nu merge de loc pentru teatru.

— O să mă-nvățați voi, spuse Ragotin. Maică-mea era fina poetului Garnier, iar eu, ăsta care vă vorbesc, mai am și azi acasă călimara lui.

Pizmă îi răspunse că nici Garnier însuși n-ar scoate-o la capăt într-un chip care să-i facă cinste.

— Și ce găsiți voi așa greu în asta? îl întrebă Ragotin.

— Că nu se poate alcătui o comèdie după toată rînduiala

fără a săvîrşi o sumedenie de păcate împotriva bunei-cuviinţe şi a dreptei judecăţi, spuse Sorţu.

— Unul ca mine, răspunse Ragotin, îşi făureşte singur rînduielile. Staţi rogu-vă şi socotiţi, ce lucru nou ar fi şi măreţ totodată să vezi pe scenă nişte uriaşe uşi de biserică, în faţa cărora vreo douăzeci de cavaleri, nici mai mulţi, nici mai puţini, să curtenească tot atîtea domnişoare ; toată lumea ar fi încîntată. Împărtăşesc părerea domniei-tale, urmă el, că nu trebuie făcut nimic ce nu se cuvine sau nu se cade, de aceea nu i-aş pune pe actorii mei să vorbească în biserică.

Sorţu îi curmă vorba întrebîndu-l de unde are să găsească atîţia cavaleri şi atîtea doamne.

— Dar în colegii cum se face, mă rog, cînd se înfăţişează tot felul de bătălii ? întrebă Ragotin. Am jucat la La Flesche *Înfrîngerea de la Pont-de-Sé* [1], adăugă el ; au ieşit pe scenă peste o sută de ostaşi de-ai reginei-mame, afară de cei din armata regelui, şi mai numeroşi ; şi mi-aduc aminte că, din pricina unei ploi grozave care a stricat serbarea, se zicea că n-or să se mai zbicească niciodată toate penele nobililor din părţile locului, pe care le împrumutasem.

Lui Sorţu îi plăcea să-l facă să spună cuvinte atît de chibzuite şi îi întoarse că în colegii sînt şcolari destui, în vreme ce dînşii sînt abia şapte-opt, cînd trupa e deplină. Pizmă, care nu era bun de nimic, cum ştiţi, se dădu de partea lui Ragotin, ca să-l ajute să se vadă jucat, şi-i spuse tovarăşului său că el e de altă părere, că e mai bătrîn în meserie decît dînsul, că nişte uşi de biserică ar fi cel mai frumos decor de teatru ce s-a văzut vreodată, iar cît priveşte numărul trebuincios de cavaleri şi doamne, n-au decît să tocmească o parte cu plată iar cusurul să-l facă din mucava. Dibăcia asta cu mucavaua îi făcu pe toţi să pufnească în rîs ; Ragotin rîse şi el şi se jură că ştia şi el că nu se poate, dar n-a vrut să spună.

— Nici rădvanul, adăugă el, n-ar fi cine ştie ce noutate într-o comèdie. Eu am jucat o dată într-un rădvan pe cîinele lui Tobias şi l-am jucat atît de bine încît i-am fermecat pe toţi ; cît despre mine, dacă e să judecăm lucrurile după im-

[1] Aluzie la lupta dintre trupele lui Ludovic al XIII-lea şi cele ale Mariei de Medici, care au fost înfrînte la Pont-de-Cé, punîndu-se astfel capăt războiului civil din 1620.

presia pe care o fac, de cîte ori am văzut *Piram şi Thisbe* [1], moartea lui Piram m-a mişcat mai puţin decît m-a îngrozit leul.

Pizmă întări cuvintele lui Ragotin cu altele tot aşa de caraghioase şi i se băgă astfel atît de bine sub piele, încît Ragotin îl luă cu dînsul la cină. Plecarea lor îi luă şi pe ceilalţi pisălogi de pe capul comedianţilor, mai bucuroşi să meargă să mănînce, decît să stea de taclale cu toţi gură-cască din oraş.

CAPITOLUL XI

Care cuprinde ceea ce veţi vedea, dacă vă veţi osteni să-l citiţi

Ragotin îl duse pe Pizmă la un birt unde ceru tot ce aveau mai bun. Au crezut unii că nu l-a luat acasă fiindcă îi era ruşine de ce mînca el ; eu n-am să mă rostesc nicicum, ca să nu mă pripesc, şi nici n-am vrut să adîncesc cercetarea, fiindcă nu plăteşte osteneala şi fiindcă am de scris altele, mult mai însemnate.

Cînd văzu că se aduc, pentru doi inşi, două potîrnichi şi un clapon, Pizmă isteţ cum era, şi cunoscîndu-şi bine muşteriii, înţelese numaidecît că nu pentru ochii lui frumoşi îl ospătează astfel Ragotin, şi nici pentru a-i răsplăti îndatorinţa ce i-o arătase întărind că istorisirea lui e bună de-o comèdie, ci pentru cine ştie ce alt sfîrşit. Se pregăti aşadar să audă încă o năzbîtie de-a lui Ragotin, care însă nu se dădea încă în vileag şi vorbea mai departe tot de istorisirea lui. Recită o sumedenie de versuri satirice pe care le alcătuise împotriva celor mai mulţi din vecinii lui, împotriva unor încornoraţi cărora nu le spunea numele şi împotriva unor femei. Cîntă cîntece de pahar şi-i arătă o grămadă de anagrame, căci făuritorii de rime au obiceiul ăsta, să împoaie capul oameni-

[1] Aluzie la tragedia lui Théophile de Viau, scrisă în 1617 şi inspirată de un episod mitologic.

lor cumsecade cu asemenea născociri ale minții lor pidosnice. Pizmă îl copleși cu răsfățul. Lăudă peste poate tot ce auzea, își dădea ochii peste cap, se jura ca un păgubaș la joc că, în viața lui n-a auzit nimic mai frumos, ba se făcea chiar că-și rupe părul din cap, de mișcat ce e. Din cînd în cînd îi spunea :

— Ce nenorocire, pentru domnia-ta și pentru noi, că nu te dăruiești întreg teatrului ; în doi ani nu s-ar mai auzi de Corneille nici cît se aude astăzi de Hardy. Eu nu știu ce-i lingușirea, adăugă el ; dar trebuie să-ți mărturisesc, așa, ca să prinzi puțină inimă, că de cum te-am văzut am cunoscut că avem de-a face cu un mare poet, întreabă-i și pe tovarășii mei ce le-am spus. Sînt foarte sigur : eu miros poetul de la o poștă și deîndată ce te-am văzut, te-am cunoscut ca pe bunul meu.

Toate astea Ragotin le sorbea ca pe un nectar, dimpreună cu cîteva pahare de vin, care-l îmbăta mai tare decît balivernele lui Pizmă, care, la rîndul lui, se îndopa ca un speriat, oftînd între două înghițituri :

— Pentru Dumnezeu, domnule Ragotin, nu-ți irosi talentul, încă un păhărel, ești un om rău că nu vrei să te înavuțești, pe domnia-ta și pe noi. Mîzgălesc și eu o leacă de hîrtie, și nu mai prost decît ceilalți ; dar dacă aș face versuri pe jumătate atît de bune ca ale domniei-tale, n-aș mai trage pe dracul de coadă și aș trăi împărățește, din rente, ca Mondory. Pune-te pe lucru, domnule Ragotin, pune-te pe lucru și dacă încă în iarna asta nu-i facem praf pe dumnealor de la Hotel de Bourgogne și de la Marais [1], să-mi rup un picior, sau o mînă dacă mai mă urc în viața mea pe o scenă ; și cu asta, basta, și hai să mai bem un rînd.

Se ținu de cuvînt și, umplînd ochi paharul, închină în sănătatea lui Ragotin, care-i primi închinăciunea și i-o întoarse chiar cu deasupra, scoțîndu-și pălăria și bînd în sănătatea artistelor, cu atîta înfocare, încît atunci cînd puse paharul pe masă îi rupse piciorul, dar nici măcar nu băgă de seamă, și încercă de vreo cîteva ori să-l ridice, crezînd că el îl pusese așa. Pînă la urmă îl luă și-l aruncă peste cap, trăgîndu-l de mînecă pe Pizmă să vadă bine ce vitejie face. Fu puțin

[1] Săli în care jucau cele două trupe de „comedianți ai regelui", singurele stabile și subvenționate de stat ; toate celelalte trupe erau, ca și aceasta din *Romanț*, itinerante.

mîhnit că Pizmă nu rîde, dar aşa cum vă spusei, era mai curînd cînos decît rîzător. Îl întrebă ce zice de artistele lor. Prichindelul roşi şi nu răspunse nimic. Pizmă îi mai puse o dată aceeaşi întrebare şi, în sfîrşit, bîlbîindu-se, roşindu-se şi vorbind aiurea, Ragotin îl făcu să înţeleagă că una din artiste îi plăcea nespus.

— Şi care din ele, mă rog ? făcu Pizmă.

Prichindelul era foarte tulburat că spusese şi atît, şi răspunse :

— Nu ştiu.

— Nici eu, îi întoarse Pizmă.

Vorbele astea îi sporiră tulburarea şi-l făcură să adaoge, în culmea zăpăcelii :

— E... e...

Rosti de vreo patru ori acelaşi cuvînt, pînă cînd artistul, pierzîndu-şi răbdarea, îi spuse :

— Ai dreptate ; e o fată foarte frumoasă.

Asta îl dezumflă de tot. Nici o literă din numele celei ce-o iubea nu-i mai ieşi de pe buze ; dar poate că nu ştia nici el cine e şi poate că nici nu era vorba de dragoste, ci doar de o scîrbavnică poftă. Pînă la urmă, Pizmă rosti numele domnişoarei Steluţa, iar Ragotin spuse că da, ea e cea pe care o iubeşte ; eu unul socot că dacă ar fi spus Angelica, sau Caverna, maică-sa, ar fi uitat ca şi cum n-ar fi mai fost balena de la corset a uneia şi anii celeilalte şi s-ar fi dăruit cu trup şi cu suflet celei numite de Pizmă, atîta era de negru la suflet muieraticul ăsta. Artistul îi mai turnă un pahar de vin, care-i adună minţile, bău şi el unul de partea lui, şi pe urmă îi spuse, în taină, şoptind şi rotindu-şi ochii prin încăpere, deşi nu era nimeni :

— Rana domniei-tale nu e rană de moarte şi te-ai îndreptat la cineva care te poate vindeca, dacă vei crede într-însul şi vei păstra taina. Nu că încercarea domniei-tale ar fi cumva lesnicioasă : domnişoara Steluţa e o tigroaică şi frate-său Sorţu un leu, dar vorba e că bărbaţi ca domnia-ta nu se găsesc pe toate drumurile iar eu ştiu bine ce am de făcut. Să ne sfîrşim vinul ; şi mîine e o zi.

Tăcură amîndoi, preţ de un pahar de vin. Ragotin reînnodă el cel dintîi firul convorbirii, îşi zugrăvi desăvîrşirea şi bogăţiile, îi spuse lui Pizmă că are un nepot comis la un finan-

ciar, că nepotul ăsta legase prietenie la cataramă cu otcupciul [1] La Ralliere, în răstimpul cînd acesta fusese la Mans să aşeze o năpastă [2], şi-i flutură pe dinaintea ochilor nădejdea că, cu proptelele nepotu-său, are să i se dea o leafă la fel cu aceea a comedianţilor regelui. Îi mai spuse că, dacă avea neamuri cu copii, avea să-i facă să primească beneficii, căci nepoată-sa ţine pe fratele unei cucoane care e întreţinuta vătafului unui abate din ţinut, şi trage bune foloase din legătura ei.

În vreme ce Ragotin îşi înşira vitejiile, Pizmă, care se cam stricase dregîndu-se, umplea într-una paharele care se deşertau amîndouă deodată, căci Ragotin nu-şi îngăduia să respingă nimic ce venea din mîna unui om care avea să-i facă un aşa mare bine. Au înhăpat pînă s-au îndopat. Pizmă se făcu, ca de obicei, şi mai grav, iar Ragotin se năuci într-atîta încît îşi puse capul pe masă şi adormi.

Pizmă chemă o slujnică, să-i facă patul, căci la han la el se culcase toţi. Slujnica îi spuse că n-ar fi rău să aştearnă două paturi, şi că, în halul în care se află, Ragotin are să doarmă şi nelegănat. În adevăr nu-l legăna nimeni şi totuşi nimeni n-a dormit şi n-a sforăit vreodată mai straşnic ca dînsul. Înfăţară aşadar două paturi, din trei cîte erau în încăpere, fără să-l deştepte. O ocărî şi o spurcă pe slujnică şi o ameninţă că o bate, cînd îl vesti că patul e gata. Pînă la urmă, Pizmă îl întoarse cu scaunul către focul ce fusese aprins pentru a încălzi cearşafurile, iar Ragotin miji ochii şi se lăsă dezbrăcat fără să mai sufle o vorbă. Îl urcară cum putură în pat, iar Pizmă se urcă într-al său, după ce încuie uşa.

Cam la un ceas de vreme, Ragotin se sculă şi se dădu jos din pat, de ce n-am putut afla cu siguranţă, şi se rătăci atît de adînc în odaie, încît, după ce răsturnă toate mobilele şi se răsturnă şi el de cîteva ori fără a izbuti să-şi găsească patul, îl găsi pînă la urmă pe cel al lui Pizmă, pe care, dezvelindu-l, îl trezi. Pizmă îl întrebă ce caută.

— Îmi caut patul, spuse Ragotin.

— E aici, la stînga, răspunse Pizmă.

[1] In original: „partisan" — arendaş al veniturilor statului; numitul Samuel Gaudon La Ralliere era unul din cei mai crînceni „partizani" ai epocii, instituind impozite foarte grele şi percepîndu-le în chipul cel mai arbitrar.

[2] In orginal: „maltôte" — impozit nedrept, abuziv.

Micul beţivan o luă la dreapta şi se duse de se vîrî între pătură şi mindir în cel de-al treilea, care n-avea nici saltea, nici aşternut de puf, şi adormi acolo în linişte şi pace.

Pizmă se trezi şi se îmbrăcă înaintea lui. Îl întrebă pe micul beţivan dacă a voit să se mortifice, de şi-a părăsit patul ca să doarmă pe un mindir. Ragotin spuse cu tărie că nu s-a sculat de loc şi că fără îndoială în odaia aceea bîntuie stafiile. Se iscă o ceartă cu hangiul, care-şi apăra numele casei şi-l ameninţa că-l dă în judecată pentru defăimare. Dar v-am plictisit destul cu dezmăţul lui Ragotin ; să ne întoarcem la hanul comedianţilor.

CAPITOLUL XII

O bătălie în noapte

Sînt prea cinstit de felul meu ca să nu dau de ştire cititorului binevoitor că, dacă l-au scandalizat cumva toate neroziile pe care le-a văzut pînă acum în cartea de faţă, ar face foarte bine să nici nu mai citească mai departe, căci cu adevărat nu va vedea nimic altceva, de-ar fi cartea asta groasă cît *Cyrus ;* şi că, dacă din ce a văzut pînă acum nu prea ştie ce o să vadă de-acum încolo, eu stau la fel de bine ca el, că un capitol trage după sine pe celălalt, şi că, cu cartea mea, fac şi eu ca aceia care dau frîu slobod cailor şi-i lasă să meargă în voia lor. Poate că am totuşi un plan şi că, chiar dacă nu-mi umplu cartea cu pilde bune de urmat, prin fapte şi lucrări cînd caraghioase, cînd vrednice de osîndă, voi izbuti totuşi să dau învăţătură desfătînd, precum un om beat te scîrbeşte de patima lui, dar te şi distrează cîteodată cu năzbîtiile la care-l împinge beţivănia.

Dar destul cu morala, să ne întoarcem la comedianţii noştri, în hanul unde i-am lăsat. De îndată ce li se goli încăperea şi după ce Ragotin îl luă cu dînsul pe Pizmă, intră pe poarta hanului, mînînd un cal încărcat cu bagaje, portarul pe care-l lăsase la Tours. Se puse cu ei la masă şi aflară din spusele lui, ca şi din ce auziră unii de la alţii, de ce n-a putut să le facă nici un rău intendentul provinciei, care abia a scăpat din mîi-

nile mulţimii, cu puşcaşii lui cu tot. Sorţu le istorisi tovarăşilor lui cum a fugit îmbrăcat turceşte, în straiele cu care avea de gînd să joace pe *Soliman* [1] al lui Mairet şi cum, aflînd că la Alençon bîntuie ciuma, a venit împreună cu Caverna şi cu Pizmă la Mans, cu căruţa, caii şi boii pe care-i ştiţi de la începutul acestei aventuri de loc eroice şi vrednice de crezare. Domnişoara Steluţa le vorbi la rîndu-i de sprijinul ce l-a primit de la o doamnă din Tours, al cărei nume nu mi-a ajuns la cunoştinţă şi cum au însoţit-o oamenii ei pînă într-un sat de lîngă Bonnestable, unde şi-a scrîntit un picior căzînd de pe cal. Mai adăugă că, aflînd că trupa e la Mans, s-a îndreptat încoace în lectica pe care cu mărinimie i-a împrumutat-o doamna din sat.

După cină, rămase numai Sorţu în odaia doamnelor. Caverna îl iubea ca pe feciorul ei ; domnişoara Steluţa nu-i era mai puţin dragă, iar Angelica, fiica ei şi singura moştenitoare, îi iubea pe Sorţu şi pe Steluţa ca sora lor bună. Tocmai bine nu se dumirise încă ce e cu dînşii şi de ce fac pe comedianţii ; înţelesese însă limpede că, deşi îşi zic frăţioare şi surioară, îi leagă mai curînd o strînsă prietenie decît o rudenie apropiată ; că nimeni n-ar fi putut să zică nimic rău despre ei amîndoi ; că Steluţa era foarte cuminte şi că, dacă el vădea o minte ageră şi o creştere aleasă, ea părea mai curînd o fată de oameni decît o artistă ambulantă. Îndrăgiţi de Caverna şi de fiică-sa, Sorţu şi Steluţa se arătau vrednici de aceste simţăminte şi le arătau, la rîndul lor, o caldă prietenie, fiindu-le cu atît mai lesne s-o facă cu cît li se cuvenea să fie iubite, ca nişte artiste ale Franţei ce erau, deşi, mai curînd lipsite de noroc decît neînzestrate, n-avusese niciodată cinstea de a se urca pe scena de la Hotel de Bourgogne sau de la Marais, care sînt, fiecare, *non plus ultra* pentru artişti. Cei care nu înţeleg cuvinţelele astea trei latineşti pe care n-am putut să nu le pun aici, fiindcă prea căzeau tocmai la ţanc, or să şi le tălmăcească cumva, dac-or pofti.

Ca să vin iar la vorba mea, Sorţu şi Steluţa nu se feriră de loc de cele două artiste şi se giugiuliră în voie, după ce nu se văzuse atîta vreme. Îşi împărtăşiră cum putură mai bine cît au fost de îngrijoraţi unul pentru celălalt. Sorţu îi

[1] Tragedie de Jean Mairet (1604—1686).

spuse domnişoarei Steluţa că i s-a părut că vede, ultima oară cînd au jucat la Tours, pe vechiul lor prigonitor ; că-l deslu-şise limpede în mulţimea privitorilor, deşi îşi ascundea chipul în mantie, şi că pentru asta şi-a pus o cataplasmă pe obraz la ieşirea din Tours, ca să nu-l mai cunoască vrăjmaşul, negăsindu-se el în stare atunci să se apere de un atac înarmat. Îi mai vorbi pe urmă de mulţimea de lectici pe care le-au întîlnit pe cînd călătoreau s-o întîmpine şi că tare s-ar minuna dacă vrăjmaşul lor nu era unul şi acelaşi cu necunoscutul care a cercetat pe fiecare din ele, aşa cum s-a putut vedea în capitolul şapte.

În vreme ce Sorţu vorbea, sărmana Steluţa nu-şi putu stăpîni cîteva lacrimi. Sorţu fu foarte mişcat şi, după ce o mîngîie cît se pricepu mai bine, adăugă că, dacă i-ar îngădui să se silească a-l găsi pe vrăjmaşul lor tot atîta pe cît l-a silit pînă atunci să-l ocolească, ar mîntui-o de nesuferita prigoană, sau şi-ar răpune viaţa. Aceste din urmă cuvinte îi sporiră mîhnirea ; Sorţu fu destul de slab de înger şi se mîhni şi el, iar Caverna şi fiică-sa, foarte miloase de felul lor, se mîhniră din curtenie sau fiindcă s-au molipsit şi cred că chiar au plîns. Nu ştiu dacă Sorţu a plîns, dar ştiu bine că şi el, şi artistele au tăcut îndelung, vreme în care a plîns cine a vrut.

În sfîrşit, Caverna puse capăt tabloului cu lacrimile şi-i dojeni pe Sorţu şi pe Steluţa că, de cînd se află împreună, au putut prea bine să-şi dea seama cîtă prietenie le poartă ; şi totuşi, au atît de puţină încredere în ele, încît nici ea şi nici fiică-sa nu ştiu încă nimic despre neamul şi obîrşia lor. Şi adăugă că a suferit ea însăşi destul în viaţă ca să poată sprijini doi nefericiţi ca dînşii. La care Sorţu răspunse că nu neîncrederea i-a împiedicat să i se destăinuiască, ci credinţa că istorisirea nenoroacelor lor nu poate fi decît tare plicticoasă. Şi se arătă gata, după aceea, să-i vorbească oricînd va pofti şi or avea puţină vreme de pierdut.

Caverna nu mai amînă prilejul de a-şi potoli curiozitatea, iar fiică-sa, care dorea cu înfocare acelaşi lucru, se şi aşezase lîngă dînsa, pe patul Steluţei ; Sorţu se pregătea să-şi înceapă povestirea, cînd auziră deodată mare gălăgie în odaia de alături. Sorţu ascultă ce ascultă, dar în loc să se domolească, tămbălăul şi hărmălaia crescură şi se auziră chiar strigăte de „săriţi, ajutor, mă omoară".

Un pas şi-o săritură şi Sorţu era afară din odaie, jertfindu-şi vesta pe care voind să-l oprească i-o rupse Caverna şi fiică-sa. Intră în odaia din care venea gălăgia, unde era întuneric beznă şi unde pumnii, palmele şi un talmeş-balmeş de glasuri de bărbaţi şi de femei care se băteau, amestecate cu un zgomot surd de picioare desculţe tropăind pe podea, făceau un tărăboi îngrozitor. Se băgă şi el, cu nesocotinţă, în învălmăşeală şi se pomeni deocamdată cu un pumn într-o parte şi o palmă în cealaltă. Asta îi schimbă gîndul cel bun ce-l avea, de a-i despărţi pe aceşti năzdrăvani, într-o fierbinte dorinţă de răzbunare ; îşi puse în lucrare mîinile şi alcătuind o morişcă din braţele amîndouă, aduse grele pagube mai multor fălci, aşa cum s-a cunoscut mai apoi după mîinile-i însîngerate.

Încăierarea ţinu destul ca să se mai aleagă cu vreo douăzeci de pumni şi să mai împartă şi el de vreo două ori pe atîta. În focul bătăliei simţi deodată o muşcătură zdravănă drept unde e pulpa mai grasă, duse mîna acolo şi, dînd peste ceva păros, îşi închipui că l-a muşcat un cîine ; dar ivindu-se precum flacăra Sfîntului Elme după furtună cu o lumină în pragul uşii, Caverna şi fiică-sa îl văzură pe Sorţu şi-l făcură să vadă că se află în mijlocul a şapte inşi în cămăşi de noapte încleştaţi cu sălbăticie unii de alţii şi care se desfăcură de la sine deîndată ce se ivi lumina.

Calmul nu ţinu mult. Unul din cei şapte penitenţi în alb, şi anume hangiul, se năpusti iar asupra Poetului ; altul, Măslină, fu năvălit de slujitorul hangiului, al patrulea penitent. Sorţu încercă să-i despartă, dar hangiţa, dobitocul care-l muşcase adică şi pe care el o luase drept un cîine, fiindcă era în capul gol şi avea părul scurt, sări să-i scoată ochii, ajutată de două slujnice despuiate şi despletite ca şi dînsa. Ţipetele izbucniră iar ; pumnii şi palmele bufniră mai cu înfocare şi încăierarea se încinse mai tare ca înainte.

În sfîrşit, treziţi din somn de zgomot, pătrunseră pe cîmpul de bătaie cîţiva inşi care, descleştîndu-i pe luptători, fură pricina unui al doilea armistiţiu. Se puse întrebarea care a fost pricina bătăliei şi ce anume neînţelegere a adunat la un loc într-o odaie şapte inşi despuiaţi.

Măslină, care părea să-şi fi păstrat cel mai mult sîngelerece, spuse că poetul a ieşit din odaie, că l-a văzut întorcîndu-se mai iute ca gîndul, cu hangiul după el, care voia să-l bată ; că nevasta hangiului l-a urmat pe bărbatu-său şi a sărit pe Poet ; că încercînd el să-i despartă l-au tăbărît un slujitor şi două slujnice şi că stingîndu-se într-acestea lumina, s-au bătut mai îndelung decît ar fi făcut-o altminteri.

Veni şi poetul la cuvînt, spuse că alcătuise două stanţe, cele mai frumoase care s-au auzit vreodată de cînd sînt stanţe pe lume şi că, de frică să nu le uite, mersese să ceară o candelă slujnicelor de la han, care-şi bătură joc de dînsul ; hangiul îl făcu saltimbanc şi, ca să nu-i rămînă dator, îl făcu şi el încornorat. N-apucă să rostească vorba, că hangiul, care se afla aşezat tocmai bine, îi cîrpi o palmă. Ai fi zis că s-au vorbit, fiindcă deîndată ce palma pocni, nevasta hangiului, slujitorul şi slujnicele lor se năpustiră pe comedianţi care-i primiră şi ei cu cîţiva pumni zdraveni. Această nouă ciocnire fu mai crîncenă şi ţinu mai mult decît celelalte. Sorţu se înverşună asupra unei slujnice căreia, dîndu-i poalele peste cap, îi lipi pe puţin vreo sută de palme pe amîndouă bucile. Măslină, văzînd că lumea rîde, făcu la fel cu alta. Hangiul avea treabă cu poetul, iar pe hangiţă, cea mai mînioasă din toţi, o apucase cîţiva privitori, care îi stîrniră atît de tare furia, încît începu să strige : „Săriţi, hoţii !"

Ţipetele ei îl deşteptară pe La Rappiniere, care locuia peste drum de han. Puse de se deschise poarta ; şi închipuindu-şi, după zgomotul ce-l auzise, că trebuie să fie pe puţin şapte sau opt morţi şi răniţi, opri, în numele regelui, lupta, şi, aflînd pricina tulburării, îl sfătui stăruitor pe poet să nu mai facă versuri noaptea şi fu cît p-aci să-i ia la bătaie pe hangiu şi pe hangiţă care-i făceau albie de porci pe artişti, numindu-i paiaţe şi soitari şi jurîndu-se că mîine dimineaţă îi dau afară. Dar La Rappiniere, căruia hangiul îi datora bani, îl ameninţă că-l execută şi astfel îi închise gura.

La Rappiniere se întoarse acasă, ceilalţi în odăile lor, iar Sorţu în cea a artistelor, unde Caverna îl rugă să nu mai amîne şi să-i povestească aventurile lui şi ale surioarei lui. Sorţu răspunse că atîta aşteaptă şi el şi îşi începu povestirea aşa cum veţi vedea în capitolul ce urmează.

CAPITOLUL XIII

Mai lung decît cel dinainte.

Povestea lui Sorţu şi a domnişoarei Steluţa

M-am născut într-un sat lîngă Paris. Dacă aş vrea aş putea să vă fac să credeţi că mă trag din neam mare, precum lesne le vine celor pe care nu-i cunoaşte nimeni ; sînt însă prea cinstit ca să tăgăduiesc că mă trag de jos. Tata era fruntaş printre chiaburii satului. L-am auzit spunînd că s-a născut gentilom sărac, că a fost în tinereţele lui şi la război unde nu s-a ales decît cu izbituri şi s-a făcut scutier, sau cavaler de companie al unei doamne destul de bogate, la Paris, şi că, adunînd cîte ceva pe lîngă dînsa, căci era şi vătaf şi făcea aprovizionarea, ciupea adică de la coşniţă vreau să spun, s-a însurat cu o domnişoară bătrînă de acolo din casă, care a murit la scurtă vreme după nuntă şi l-a lăsat moştenitor. Sătul curînd de văduvie şi nu mai puţin sătul de slujbă, s-a însurat de-al doilea cu o femeie din sat de la care cumpăra pîine stăpînă-sa, şi din căsătoria asta m-am născut eu. Pe tata îl chema Garigues ; n-am ştiut niciodată de unde era de fel, iar cît despre numele mamei, n-are nici o însemnătate în povestea mea. Ajunge să ştiţi că era mai zgîrcită decît tata, şi tata mai zgîrcit decît ea şi că nu prea erau nici unul duşi la biserică. Tatei i se cade cinstea de a fi cel dintîi care şi-a ţinut răsuflarea cînd şi-a luat măsură la croitor, ca să intre mai puţină stofă. Aş putea să vă mai spun şi alte calicenii de-ale lui, care i-au cîştigat nume de om ager la minte şi iscoditor ; mă tem însă să nu vă plictisesc şi mă voi mărgini doar la două, foarte anevoie de crezut şi totuşi cît se poate de adevărate.

Într-un an prost, cumpărase nişte grîu, ca să-l vîndă cît o putea mai scump. Întîmplîndu-se însă un mare belşug şi grîul pornind să scadă, îl apucă o asemenea deznădejde şi Dumnezeu îl părăsi într-atîta, încît încercă să se spînzure. O vecină de-a lui, care se afla în odaie cînd intră el întru acel nobil ţel şi care, nu ştiu de ce, se ascunsese ca să n-o vadă, se miră foarte cînd îl văzu spînzurat de un căprior din odaie. Dădu fuga, strigînd „ajutor !", tăie funia şi, împreună cu maică-mea,

care sosise şi ea într-acestea, i-o scoase de la gît. Cred că s-au căit de fapta lor cea bună, fiindcă tata le-a bătut măr pe amîndouă, iar pe biata femeie a pus-o să-i plătească funia pe care o tăiase, oprindu-i din nişte bani ce-i era dator.

A doua ispravă nu e mai puţin ciudată. Tot în anul acela, cînd a fost o asemenea scumpete că bătrînii din sat nu-şi aminteau să fi pomenit alta la fel, i se punea de-a curmezişul tot ce mînca şi cum nevastă-sa tocmai născuse un băieţel, îi trăsni prin cap că avea lapte destul ca să-l hrănească şi pe fiu-său, şi pe el, şi că, sugînd la nevastă-sa va cruţa şi pîinea şi va primi, totodată, o hrană uşor de mistuit. Mama era mai puţin mintoasă decît el, dar nu mai puţin cărpănoasă, aşa că, dacă nu era în stare de născociri ca ale lui, apoi după ce le pricepea le îndeplinea mai meticulos chiar decît dînsul. Se străduí, aşadar, să hrănească, cu laptele ce-l avea, şi pe fiu-său, şi pe bărbatu-său, ba încercă chiar să se hrănească şi pe ea însăşi, cu atîta înverşunare încît nevinovatul micuţ pieri de foame ca un mucenic, iar tata şi mama fură pe urmă atît de slăbiţi şi de înfometaţi încît mîncară prea mult şi zăcură îndelung bolnavi.

Mama rămase puţin mai apoi însărcinată cu mine şi aduse pe lume, după o naştere norocită, o destul de nenorocită făptură, după care tata plecă la Paris s-o roage pe ibovnica lui să-l încredinţeze pe fiu-său unei cinstite feţe bisericeşti locuind în satul ei, unde avea un beneficiu.

Pe cînd se întorcea acasă, noaptea, ca să scape de arşiţa zilei, şi străbătea o stradă mare a foburgului, unde cele mai multe case se clădeau încă, zări lucind de departe, în bătaia razelor de lună, ceva ce trecea strada. Nu stătu mult să se întrebe ce e, ci auzind, chiar din locul unde i se mistuise din ochi acea arătare văzută de departe, nişte gemete ca ale unui om pe care-l doare ceva, pătrunse cu îndrăzneală într-o clădire încă neisprăvită şi găsi acolo o femeie aşezată pe jos. Razele lunii aruncau în locul cu pricina lumină destulă ca tata să poată desluşi că era foarte tînără şi foarte bine îmbrăcată ; ea îi lucise de departe, căci straiele i-erau ţesute din fir de argint. Înţelegeţi bine că tata, care era destul de îndrăzneţ din fire, a rămas şi mai uluit decît tînăra domniţă ; ea însă se afla într-o stare în care ceva mai rău nu mai putea păţi. Asta îi dădu îndrăzneala de a începe ea vorba şi de a-l ruga pe tata să se îndure de ea, dacă e creştin de-al lui Dumnezeu ; îi

spuse că e gata să nască şi că, apucînd-o durerile facerii şi văzînd că nu mai vine o slujnică de-a ei care plecase după o moaşă de încredere, izbutise să fugă din casă fără a trezi pe nimeni, căci slujnica lăsase poarta deschisă, ca să se poată întoarce fără a face gălăgie. Abia sfîrşi aceste puţine cuvinte şi născu un copilaş pe care tata îl primi în mantie. Făcu pe moaşa cum se pricepu mai bine, iar tînăra îl rugă fierbinte să ia repede pruncul cu dînsul, să aibă grijă de el şi să meargă negreşit să vadă, după două zile, pe cutare bătrîn slujitor al bisericii, care avea să-i dea bani şi toate îndrumările trebuincioase pentru hrana copilului. Auzind vorba „bani", tata, care era hapsîn la suflet, încercă să-şi desfăşoare darurile-i de cuvîntător, ca un scutier ce era, dar ea nu-i dădu răgazul s-o facă. Îi băgă în mînă un inel drept semn de recunoaştere pentru preotul pe care urma să-l caute din partea ei, îl puse de înfăşă pruncul în basmaua ce-o purta la gît şi-l mînă să plece numaidecît, oricît s-a împotrivit el, nevoind s-o părăsească într-o stare ca aceea. Cred că i-a fost destul de greu să ajungă singură acasă.

Cît despre tata, s-a întors la el în sat, i-a pus copilul în braţe neveste-si şi n-a uitat să meargă, după două zile, să-l găsească pe preotul cel bătrîn şi să-i arate inelul. Află de la el că mama copilului e de neam mare şi bogat ; că l-a făcut cu un senior scoţian plecat în Irlanda să strîngă oaste sub steagul regelui şi că străinul acela îi făgăduise s-o ia de nevastă. Tot preotul îi mai spuse că naşterea asta înainte de vreme îi stricase sănătatea pînă într-atîta cît îi stătuse viaţa însăşi în cumpănă şi că, adusă la această strîmtoare, mărturisise totul maică-si şi tătîne-său, care, în loc s-o certe, o mîngîiase, căci era singura lor fiică ; că deocamdată, în casă, nu se ştia nimic de întîmplare ; şi pe urmă îi dădu tatei încredinţări că, numai să aibă el grijă de copil şi să-şi ţină gura, şi era om făcut. Şi îi dădu cincizeci de taleri şi o legăturică cu tot ce-i trebuie unui nou-născut. Tata luă o masă îmbelşugată cu preotul şi se întoarse în sat.

Mă dădură la doică iar acasă la noi necunoscutul fu feciorul stăpînului.

Peste o lună, seniorul cel scoţian se întoarse şi îşi găsi iubita aproape fără zile, o luă de nevastă pe patul morţii şi se văzu astfel azi căsătorit şi mîine văduv. După cîteva zile, veni în sat la noi, împreună cu tatăl şi cu mama nevesti-si.

Izbucniră iar în lacrimi şi erau cît p-aci să înăbuşe copilul tot sărutîndu-l. Tata n-avu a se căi de dărnicia seniorului celui scoţian şi nici rudele pruncului nu-l uitară. Se înapoiară la Paris foarte mulţumiţi de grija ce tata şi mama i-o purtau copilului, pe care nu voiau să-l ia cu dînşii la Paris, căci, pentru temeiuri ce nu le-am ştiut, căsătoria era încă tăinuită.

Deîndată ce am început să umblu, tata mă luă acasă, ca să-i ţin tovărăşie micuţului conte des Glaris (astfel îl chemară, după numele tatîne-său). Vrăjmăşia care a domnit, zice-se, între Iacob şi Esaul încă din pîntecele mamei lor n-a putut întrece pe aceea care s-a iscat între feciorul de conte şi mine. Tata şi mama îl iubeau cu duioşie şi de mine le era urît, deşi, spre deosebire de el, dădeam bune semne de procopseală. Micuţul Glaris era un copil foarte oareşcare. Cît despre mine, păream ce nu eram, mai curînd o odraslă de conte decît feciorul unui Garigues. Şi dacă n-am ajuns astăzi decît un pîrlit de comediant, e fără îndoială fiindcă Norocul a vrut să se răzbune pe Fire, care dorise să facă, fără învoirea lui, din mine ceva mai acătării, sau, dacă poftiţi, fiindcă Firii îi place cîteodată să ia sub aripa-i ocrotitoare pe cei vitregiţi de Noroc.

Voi trece peste toată copilăria celor doi feciori de ţăran (căci Glaris trăgea a ţăran mai ceva ca mine), cu atît mai mult cu cît aventurile noastre se mărginesc la nişte straşnice încăierări. În toate bătăile eram întotdeauna mai tare, fără decît dacă tata şi mama îi luau partea, ceea ce făceau atît de des şi cu atîta patimă încît naşu-meu, pe care-l chema domnul de Sainct-Sauveur, găsi că e ruşine şi mă ceru înapoi de la tata. Tata mă dărui cu dragă inimă, iar mamei îi păru şi mai puţin rău că nu mă mai vede.

Iată-mă-s dară la naşu-meu, înţolit, mîncat, giugiulit şi neatins nici cu atîtica. Nu cruţă nimic ca să mă înveţe să scriu şi să citesc, şi, de îndată ce am fost destul de pregătit ca să învăţ carte latinească, dobîndi de la boierul din sat, un preacinstit şi foarte avut gentilom, îngăduinţa să lucrez cu cei doi feciori ai lui, sub îndrumarea unui cărturar pe care-l adusese de la Paris şi pe care-l ţinea pe leafă mare. Gentilomul acesta pe care-l chema baronul d'Arques le dădea copiilor o creştere foarte aleasă. Cel mare, Sainct-Far pe numele lui, destul de bine făcut, era în schimb de o grosolănie fără leac, dacă încape leac pe lume pentru cusurul ăsta ; cel mic în schimb nu

numai că era mai bine făcut decît frate-său, dar era tot atît de ager la minte şi de mărinimos pe cît îi era trupul de frumos. Într-un cuvînt, nu cred să fi fost vreodată un băieţel care să dea atîtea semne că are să ajungă un om dintr-o bucată, ca pe atunci acel tînăr gentilom, pe numele lui Verville. Mă cinsti cu prietenia lui, iar eu la rîndu-mi îl îndrăgii ca pe un frate şi-i dădui întotdeauna rangul de stăpîn. Cît despre Sainct-Far, nu era în stare decît de patimi urîte şi n-aş putea să vă tălmăcesc mai limpede ce simţea în inima lui pentru fratele său şi pentru mine decît spunîndu-vă că nu-l iubea pe el mai mult decît pe mine, de care nici nu-i păsa, şi că nu mă ura pe mine mai mult decît pe el, pe care nu-l iubea de loc. Petrecerile lui erau cu totul altele decît ale noastre. Nu-i plăcea decît vînătoarea şi de învăţătură avea silă. Verville mergea arareori la vînătoare şi-i plăcea mult să înveţe, potrivindu-se astfel de minune cu mine, aici ca şi în toate cele. Şi pot să vă spun că pentru a-i intra în voie n-aveam trebuinţă să mă prefac cîtuşi de puţin ; era destul să-mi urmez poznirile mele.

Baronul d'Arques avea o foarte bogată bibliotecă de romanţuri. Dascălul nostru, care pînă atunci nu citise niciodată, în lumea latiniei lui, asemenea cărţi, care la început ne oprise să le citim şi care le înfierase de o mie de ori înaintea baronului d'Arques, ca să i le facă tot atît de urîte pe cît le găsea el de plăcute, ajunse pînă la urmă, după ce-a înghiţit pe nerăsuflate şi din cele mai vechi, şi din cele mai noi, atît de nebun după ele, încît mărturisi că citirea unui romanţ bun dă învăţătură desfătînd şi că nu le crede mai puţin în stare de a arăta tinerilor pilde vrednice de urmat decît citirea din Plutarc. Ne îndemnă deci să le citim, cu aceeaşi înflăcărare cu care pînă atunci ne oprise şi ne îndreptă întîi către cele moderne ; acestea însă nu erau încă pe gustul nostru, şi pînă pe la cincisprezece ani ne plăcea mai mult să citim romanţurile cu Amadis de Gaula decît *Astreea* [1] şi frumoasele romanţuri mai noi, care s-au scris mai pe urmă şi cu care francezii au arătat, ca şi pe alte căi, că dacă nu-s aşa buni la născociri ca alte neamuri, se pricep mai bine să desăvîrşească lucrurile. Dăruiam deci citirii de romanţuri cele mai multe din răgazurile

[1] Roman pastoral de Honoré d'Urfé (1567—1625).

ce le aveam pentru petreceri. Cît despre Sainct-Far, ne făcea tocilari şi pleca la vînătoare sau să bată vreun ţăran, îndeletnicire care-i izbîndea pe deplin.

Pornirea mea firească spre fapte bune îmi cîştigă bunăvoinţa baronului d'Arques, care mă îndrăgi de parcă i-aş fi fost rudă de aproape. Cînd îşi trimise copiii la şcoli mai înalte nu se învoi să ne despărţim, şi astfel intrai la Academie împreună cu dînşii, mai curînd ca tovarăş decît ca valet. Am învăţat acolo vreme de doi ani călăria, lupta cu spada şi toate cîte se cuvin ştiute ; cînd am isprăvit Academia, un bărbat de neam, rudă cu baronul d'Arques, tocmai strîngea oaste pentru Veneţia, şi Sainct-Far şi Verville atîta stătură pe capul tatălui lor, încît acesta îi lăsă să meargă cu neamul lui la Veneţia. Preabunul gentilom pofti să-i însoţesc şi mai departe, iar naşu-meu, domnul de Sainct-Sauveur, care mă iubea nespus, îmi dădu cu mărinimie un sinet pentru o sumă destul de însemnată, ca să-l folosesc la nevoie şi să nu trăiesc pe spinarea celor pe care aveam cinstea de a-i însoţi.

O luarăm pe drumul cel mai lung, ca să vedem Roma şi celelalte frumoase oraşe din Italia ; făcurăm cîte un popas în fiecare dintre ele, afară de cele unde stăpîneau spaniolii. La Roma am căzut bolnav şi cei doi fraţi îşi urmară călătoria, căci cel care-i ducea nu putea pierde catargele papei, care mergeau să întîlnească oştirea veneţiană în strîmtoarea Dardanelelor unde aştepta pe cea a turcilor. Lui Verville i se rupea inima că mă părăseşte şi eu eram în culmea deznădejdii că mă despart de el tocmai acum cînd, cu faptele mele, m-aş fi putut arăta vrednic de prietenia ce mi-o purta. Cît despre Sainct-Far, cred că m-a părăsit de parcă nu m-ar fi văzut în viaţa lui şi nici mie nu mi-a stat gîndul la el decît fiindcă era frate cu Verville, care-mi lăsă, plecînd, bani cîţi putu ; nu ştiu dacă a avut sau nu încuviinţarea frăţîne-său.

Iată-mă-s dar bolnav la Roma, unde nu cunoşteam pe nimeni afară de gazda mea, un spiţer flamand, de la care am primit, cît a ţinut boala, toate îngrijirile cu putinţă. Nu era neştiutor în ale medicinii ; şi (pe cît pot eu judeca) l-am găsit chiar mai priceput decît doftorul italian care venea să mă caute. M-am făcut bine în sfîrşit şi m-am înzdrăvenit îndeajuns ca să pot merge să văd locurile mai de seamă din Roma, unde străinii găsesc din belşug cu ce să-şi potolească nesaţul de a cunoaşte

Cel mai mult îmi plăcea să mă plimb prin podgorii (se numesc aşa cîteva grădini mai frumoase decît Luxemburgul sau Tuileriile ; cardinalii şi alţi oameni de neam pun de se îngrijesc cu toată luarea-aminte, mai mult din trufie decît din vreo bucurie ce le-ar aduce, căci nu merg să se plimbe pe acolo niciodată, sau, oricum, foarte rar). Într-o zi, pe cînd mă plimbam printr-una din cele mai frumoase, zării la capătul unei alei două doamne destul de bine îmbrăcate, pe care le oprise doi tineri francezi şi nu voiau să le lase să treacă pînă cînd cea mai tînără nu-şi ridică vălul ce-i ascundea obrazul. Unul din cei doi francezi, care părea să fie stăpînul, împinse chiar pînă acolo cutezanţa încît îi descoperi cu sila obrazul, în vreme ce valetul lui o ţinea pe cealaltă, care nu purta văl.

N-am stat mult în cumpănă ; le-am spus verde acestor necuviincioşi că nu-mi place chipul samavolnic în care se poartă cu acele două femei. Fură cam miraţi amîndoi auzindu-mă că le vorbesc destul de hotărît ca să-i încurc, chiar dacă ar fi avut ca şi mine, spadă. Femeile veniră lîngă mine şi tînărul francez, care avea de ales neplăcerea de a se lăsa jignit sau bătut, îmi spuse, plecînd :

— Ne mai vedem noi, domnule Zmeu, într-o zi, cînd spadele n-or fi toate de-o singură parte.

I-am răspuns că n-am să mă ascund ; valetul îl urmă şi eu rămăsei cu cele două femei. Cea care nu purta văl să tot fi avut vreo treizeci şi cinci de ani. Îmi mulţumi într-o franţuzească fără nici o urmă de accent italienesc şi îmi spuse, printre altele, că dacă toţi cei de-un neam cu mine mi-ar semăna, italiencele n-ar avea nimic împotrivă să trăiască după rînduielile franţuzeşti. Şi apoi, ca pentru a mă răsplăti, adăugă că, deoarece am împiedicat ca fiică-sa să fie văzută fără voia ei, drept este s-o văd cu voia ei.

— Ridică-ţi dar vălul, Leonore, ca domnul să afle că nu sîntem cu totul nevrednice de cinstea pe care ne-a făcut-o ocrotindu-ne.

Nu-şi sfîrşi bine cuvîntul, că fiică-sa îşi şi ridică vălul, sau mai bine zis mă lăsă trăsnit. În viaţa mea nu văzusem ceva mai frumos. Îşi ridică de două sau de trei ori ochii spre mine, aşa ca pe furiş, şi întîlnindu-i de fiecare dată pe ai mei, i se întipări pe obraz o uşoară roşeaţă, care o făcea mai frumoasă ca un înger. Am înţeles că maică-sa o iubea nespus,

căci mi s-a părut că împărtăşeşte plăcerea ce o aveam privind-o pe fiică-sa.

Nefiind eu deprins cu asemenea întîlniri, şi cum tinerii se fîstîcesc lesne cînd sînt între oameni, n-am fost în stare să le spun nimic mai ca lumea cînd am plecat, astfel că le-am lăsat, cred, cu părerea că sînt cam sărac cu duhul. M-am mustrat că nu le-am întrebat unde stau şi că nu m-am arătat gata să le însoţesc ; acum nu mai făcea însă să fug după ele. Am vrut să aflu de la portar, dacă le cunoaşte. Dar pas de te înţelege cu el, care ştia franţuzeşte întocmai cît ştiam eu italieneşte, adică de loc. Pînă la urmă, mai mult prin semne, mă făcu să priceap că nu le cunoaşte.

M-am întors acasă la spiţerul meu flamand cu totul altul decît plecasem, adică îndrăgostit foc şi murind să ştiu dacă frumoasa Leonore e o curtizană sau o fată cinstită şi dacă e tot atît de deşteaptă cît se arătase maică-sa a fi. Mă lăsai în voia visurilor şi-mi făurii o mie de nădejdi care mă încîntară puţină vreme şi mă mîhniră mult cînd îmi dădui seama cît sînt de deşarte.

După o mie de planuri zadarnice, m-am oprit la acela de a căuta cu tot dinadinsul, neputînd să-mi închipui că pot rămîne multă vreme nevăzute, într-un oraş atît de puţin populat ca Roma şi unui bărbat atît de îndrăgostit ca mine. Chiar în ziua aceea, am căutat peste tot unde credeam că le-aş putea găsi şi m-am întors acasă mai amărît şi mai cătrănit decît plecasem. A doua zi, am căutat cu şi mai multă luare aminte şi n-am izbutit decît să mă amărăsc şi să mă răscolesc mai tare. După felul cum priveam la obloane şi la ferestre şi după înflăcărarea cu care alergam după toate femeile care mi se păreau că aduc cît de cît cu draga mea Leonoră, m-au luat drept nebun, pe străzi şi prin biserici ; drept cel mai nebun din toţi francezii cîţi şi-au făcut neamul de ruşine la Roma.

Nu ştiu zău cum am izbutit să-mi vin în fire, atunci cînd eram cea mai nenorocită făptură de pe pămînt. Şi totuşi, mă însănătoşii pe deplin cu trupul, în vreme ce sufletu-mi continua să zacă, sfîşiat în două de cinstea obrazului, care mă chema în Candia [1], şi de dragoste, care mă ţinea la Roma, încît stam aproape la îndoială dacă să dau sau nu ascultare scrisorilor ce

[1] Insulă în Marea Egee, teatru de război în luptele dintre turci şi veneţienii susţinuţi între 1640 şi 1667, şi de Vatican, cu subvenţii în bani şi trupe de voluntari.

le tot primeam de la Verville, care în numele prieteniei noastre mă ruga să merg să-l întîlnesc, fără a se sluji de dreptul ce-l avea să-mi poruncească. Pînă în cele din urmă, neizbutind, în ciuda tuturor ostenelilor ce mi-am dat să aflu nimic despre necunoscutele mele, plătii gazdei şi-mi pregătii de drum puţinul calabalîc.

În ajunul plecării, senior Stephano Vanbergue (aşa se numea gazda mea) îmi spuse că vrea să mă poftească la masă la prietena lui şi să mă silească să mărturisesc că, pentru un flamand, n-a ales-o rău şi adăugă că n-a vrut să mă ducă la dînsa decît în ajunul plecării, fiindcă o cam temea. I-am făgăduit să merg cu dînsul mai mult ca să nu se supere şi iată-ne dar îndreptîndu-ne amîndoi într-acolo, la ceasul prînzului.

Ca faţă şi ca mobilă, casa în care intrarăm nu semăna de loc cu casa ibovnicii unui spiţer. După ce străbăturăm o sală frumos împodobită, păşii cel dintîi într-o odaie minunat de frumoasă, unde mă întîmpină Leonore şi mama ei. Vă puteţi închipui ce plăcută mi-a fost uimirea. Mama acestei cosînzene mi se înfăţişă ca s-o firitisesc după rînduiala franţuzească şi vă jur că m-a sărutat ea înainte de a o săruta eu. Eram atît de zăpăcit, încît nu vedeam nimic înaintea ochilor şi nu auzii nimic din ce-mi spuse drept bun venit.

În sfîrşit, mi-am venit în fire, ochii mi s-au deschis şi am văzut-o pe Leonore mai frumoasă şi mai fermecătoare decît o văzusem pînă atunci, dar mi-am pierdut cumpătul şi n-am cutezat să-i zic bun găsit. Mi-am cunoscut greşcala deîndată ce am săvîrşit-o, dar n-am încercat nimic ca s-o îndrept, şi m-am făcut, de ruşine, la fel de roşu pe cît îi îmbujorase chipul Leonorei sfiala. Maică-sa îmi spuse că, înainte de a pleca, voise să-mi mulţumească pentru grija ce le-o arătasem întrebîndu-le unde stau, şi vorbele astea mă puseră mai rău în încurcătură. Mă trase cu dînsa într-un iatac franţuzesc, unde fiică-sa se feri să ne însoţească, găsind desigur că un nerod ca mine nu plăteşte atîta osteneală. Rămase dar cu senior Stephano, în vreme ce eu, pe lîngă maică-sa, jucam rolul meu adevărat, de bădăran. Avu bunătatea să întreţină aproape singură conversaţia şi se arătă destul de plină de duh, lucru anevoios cu un om pe deplin lipsit. Cît despre mine, n-am fost niciodată mai nătărău ca în împrejurarea aceea, şi dacă atunci nu s-a plictisit, înseamnă că nu s-a plictisit în viaţa ei.

După multe altele, în vreme ce eu abia îngînam cîte un „nu" sau „mda", îmi spuse că e franţuzoaică din naştere şi că am să aflu de la senior Stephano pricinile care o ţin la Roma. A mai trebuit să merg şi la masă, tîrît prin sală precum în iatac, căci în halul în care mă aflam uitasem şi să umblu. Am fost la fel de tembel şi înainte şi după masă, în vremea căreia am făcut cu temei un singur lucru : nu mi-am dezlipit ochii de la Leonore. Cred că a cam sîcîit-o îndeletnicirea asta, căci ca pentru a mă pedepsi a privit tot timpul în jos. Dacă mama n-ar fi vorbit într-una, ar fi fost un prînz ca la trapeză, noroc că a pus ea la cale cu senior Stephano treburile oraşului, sau cel puţin aşa îmi închipui, că de ascultat n-am prea ascultat cum trebuie ca să vă pot spune sigur.

Ne ridicarăm în sfîrşit de la masă, spre marea uşurare a tuturor, afară de mine, care cădeam din lac în puţ. Cînd să plecăm, îmi spuseră amîndouă o sumedenie de lucruri, care de care mai îndatoritoare, iar eu răspunsei cu vorbe din acelea ce se pun cînd închei o scrisoare. Ce am făcut la plecare mai mult decît la sosire a fost că am sărutat-o pe Leonore, ceea ce m-a pierdut cu desăvîrşire.

Stephano n-a dobîndit cinstea să scoată de la mine măcar o vorbă, pe tot drumul de întors acasă. M-am închis în odaia mea şi m-am aruncat pe pat fără să-mi lepăd nici mantia, nici sabia. Acolo, am cugetat la tot ce mi se întîmplase. În închipuire, Leonore mi se înfăţişa mai frumoasă decît o văzusem aievea cu ochii. Mi-am amintit ce nerod mă arătasem în faţa ei şi a maică-si şi, de cîte ori mă gîndeam, mă făceam roşu ca focul de ruşine. Îmi dorii să fiu bogat ; îmi blestemai soarta de neam prost ; îmi făurii tot felul de aventuri, care de care mai prielnice pentru mine şi iubirea mea. Pînă la urmă, nemaigîndindu-mă decît la un temei cît de cît serios ca să nu mai plec, mă cuprinse o asemenea deznădejde încît îmi dorii să cad iar bolnav, dorinţă a cărei împlinire părea chiar destul de apropiată. Am vrut să-i scriu, dar tot ce am scris nu m-a mulţumit şi am pus la loc în buzunar începutul unei scrisori pe care poate, isprăvită, nici n-aş fi îndrăznit să i-o trimit.

După chinuri amarnice, cum nu eram în stare să fac nimic altceva decît să mă gîndesc la Leonore, am vrut să mai văd o dată grădina unde mi s-a ivit ea întîi şi am făcut planul să-i mai trec o dată şi prin faţa casei. Grădina asta se afla tocmai la capătul oraşului, în mijlocul unor clădiri vechi şi nelocuite.

Treceam cu capul în nori, pe sub un portic în ruine, cînd auzii paşi în urma mea şi mă pomenii deodată cu o lovitură de sabie mai sus de şale. Mă răsucii pe călcîie, trăsei sabia şi, aflînd înaintea mea pe valetul tînărului francez de care v-am vorbit adineauri, eram hotărît să-i întorc cel puţin tîlhăreasca-i lovitură ; îl goneam mai departe şi mai departe, fără să-l pot atinge, căci ticălosul se tot retrăgea, parînd, cînd răsări dintre ruinele porticului stăpînul lui, care mă atacă pe la spate şi mă izbi o dată în cap şi încă o dată peste coapse, doborîndu-mă la pămînt.

Apucat aşa fără de veste, îmi lăsam cu siguranţă pielea acolo, dar cum într-o faptă rea nu-ţi păstrezi întotdeauna întreaga judecată, valetul îşi răni stăpînul la mîna dreaptă şi tot atunci trecură pe acolo doi părinţi minimi de la Sfînta Treime de pe Munte, care, văzînd că mă omoară, îmi săriră în ajutor, iar ucigaşii fugiră, lăsîndu-mă rănit de trei ori. Bunii părinţi erau francezi, spre marea mea fericire, căci, într-un pustiu ca acela, să mă fi găsit în asemenea hal un italian, m-ar fi părăsit acolo mai curînd decît să mă ajute, de teamă să nu-l vadă cineva oblojindu-mă şi să-l ia pe el drept ucigaş. În vreme ce unul din milostivii călugări mă spovedea, celălalt se repezi la mine acasă să-i vestească gazdei ce am păţit. Alergă numaidecît pînă la mine şi porunci de mă duse, mai mult mort decît viu, acasă în patul meu. Rănit şi îndrăgostit cum eram, mă zgîlţîiră curînd nişte friguri cumplite. Toţi mă credeau pierdut şi nici eu nu mai trăgeam cine ştie ce nădejde.

În vremea aceasta, dragostea pentru Leonore nu mă slăbea nici o clipă ; dimpotrivă, se făcea tot mai puternică pe măsură ce puterile mă părăseau. Nemaiputînd, aşadar, răbda o povară atît de apăsătoare, şi neputîndu-mă nici hotărî să mor fără a o înştiinţa pe Leonore că n-aş fi voit să trăiesc decît pentru dînsa, am cerut condei şi cerneală. Au crezut că aiurez ; am stăruit însă atît de tare şi i-am încredinţat că, dacă nu-mi dau ce cer, sînt în stare de cine ştie ce faptă necugetată, încît senior Stephano care îmi înţelesese pătimirea şi care era destul de ager ca să-mi bănuie ţelurile, puse să mi se aducă tot ce trebuie pentru scris ; şi, de parcă mi-ar fi ghicit gîndul, rămase singur cu mine în odaie. Recitii hîrtiuţele pe care le mîzgălisem cu puţin înainte, ca să mă slujesc de gîndurile

ce-mi trecuse atunci prin cap. Pînă la urmă, iată ce i-am scris Leonorei :

„Din clipa în care te-am văzut, nu m-am putut împiedica să te iubesc. Şi nu mi-a făcut împotrivire nici judecata, care mi-a spus, la fel ca ochii ce te vedeau, că eşti fiinţa cea mai vrednică de iubire, în loc să-mi arate că eu nu sînt vrednic să te iubesc. Dar oricum, n-ar fi izbutit decît să-mi înteţească durerea cu leacuri fără de folos, şi, după ce m-aş fi împotrivit ceva, tot aş fi fost nevoit să mă supun datoriei de a te iubi, pe care o simt toţi cîţi te văd. Te-am iubit, aşadar, Leonore, cu o dragoste atît de curată încît nu trebuie să mă urăşti, chiar dacă am cutezanţă să ţi-o destăinuiesc. Dar cum să nu fiu mîndru cînd mor pentru domnia-ta ? şi cum are să-ţi vină oare greu să-mi ierţi o fărădelege pentru care atît de scurtă vreme m-ai putea certa ? Drept este că a muri din pricina domniei-tale e o răsplată ce nu se cuvine decît unuia care ţi-ar fi slujit îndelung şi cu credinţă, şi te căieşti poate că mi-ai făcut acest bine fără a gîndi măcar să mi-l faci. Nu-ţi pară însă rău, încîntătoare Leonore, de vreme ce nu-mi mai poţi lua înapoi acest singur dar ce mi l-a făcut cîndva Norocul, care nu se va putea plăti de datoria ce o are faţă de vrednicia domniei-tale decît dăruindu-ţi adoratori cu atît mai presus de mine cu cît se află mai prejos de domnia-ta toate frumoasele de pe pămînt. N-am înfumurarea să nădăjduiesc că o umbră de milă..."

N-am fost în stare să sfîrşesc scrisoarea ; puterile mă părăsiră deodată şi pana îmi căzu din mînă, trupul nemaifiind volnic să se ţină după cugetu-mi care alerga aşa iute. Acest lung început de scrisoare pe care vi l-am recitat n-ar fi fost, altminteri, decît o mică parte din scrisoarea pe care aş fi scris-o eu atunci, încins de friguri şi de dragoste cum eram.

Am rămas vreme îndelungată fără simţiri şi fără să dau nici un semn de viaţă. Văzînd aceasta, senior Stephano deschise uşa odăii ca să trimită după un preot. În aceeaşi clipă, Leonore şi maică-sa veneau să mă vadă. Aflase că am fost ucis ; şi, crezînd că mi se trage numai de pe urma împrejurării

cînd voiseм să le ajut, şi că erau astfel, fără nici o vină, pricina pieirii mele, n-au mai stat pe gînduri şi au venit să mă vadă, în starea în care mă aflam. Leşinul meu ţinu atît de mult încît plecară înainte de a-mi veni în fire, peste măsură de îndurerate, după cîte se părea, şi încredinţate că n-am să-mi mai vin în fire niciodată. Citiră rîndurile de le scrisesem şi mama, mai iscoditoare decît fiica, citi şi hîrtiuţele răspîndite pe pat, printre care se afla şi o scrisoare de la taică-meu, Garigues.

Am stat lungă vreme pe hotarul dintre viaţă şi moarte, dar pînă la urmă tinereţea îşi spuse cuvîntul. În cincisprezece zile primejdia trecuse şi după cinci-şase săptămîni am început să umblu prin odaie. Gazda îmi aducea adesea veşti de la Leonore ; îmi spuse de milostiva vizită ce mi-o făcuse mama şi fiica, ceea ce m-a bucurat nespus şi, dacă m-am necăjit puţin că citise scrisoarea tătîne-meu, am fost în schimb foarte mulţumit că o citise şi pe a mea. Nu eram în stare să vorbesc de nimic altceva decît de Leonore, ori de cîte ori rămîneam singur cu Stephano.

Într-o zi, amintindu-mi că mama Leonorei mi-a spus că el ar putea să-mi spună cine-i ea şi ce anume o ţine la Roma, l-am rugat să-mi împărtăşească şi mie ce ştie. Îmi spuse că se numeşte domnişoara de La Boissiere ; că a venit la Roma cu soţia ambasadorului Franţei ; că un bărbat de neam, rudă de-aproape cu ambasadorul, s-a îndrăgostit de ea ; că nu i-a fost silă de el şi că dintr-o căsătorie tăinuită se născuse frumoasa Leonore. Şi mi-a mai spus că această întîmplare l-a învrăjbit pe nobilul domn cu toată casa ambasadorului, l-a silit să părăsească Roma şi să meargă să locuiască o vreme la Veneţia, împreună cu această domnişoară de La Boissiere, pînă a plecat ambasada şi că, aducînd-o pe urmă înapoi la Roma, i-a pus pe picioare o casă şi a dat toate poruncile de trebuinţă ca să poată trăi ca o adevărată doamnă, în tot răstimpul cît va rămîne el în Franţa, unde îl chema taică-său şi unde nu îndrăznea să-şi ia cu dînsul ibovnica, sau soţia, dacă vreţi, ştiind bine că nimeni nu-i va încuviinţa căsătoria.

Vă mărturisesc că, fără să vreau, îmi doream cîteodată ca Leonore să nu fi fost fiica legiuită a unui bărbat de neam, astfel încît meteahna obîrşiei ei să fie mai aproape de josnicia

celei ale mele. Dar mă căiam pe dată de asemenea cugeţ rău şi-i doream o soartă fericită precum i se cuvenea, cu toate că această din urmă dorinţă îmi pricinuia o ciudată deznădejde ; căci, iubind-o peste poate, înţelegeam foarte bine că nu voi putea fi niciodată fericit fără să fie a mea şi că nu va putea fi niciodată a mea fără s-o nefericesc.

Vindecarea mea se apropia de sfîrşit şi după o boală aşa grea, rămăsesem numai foarte palid la faţă, dintr-atîta sînge cît pierdusem, cînd tinerii mei stăpîni se înapoiară de la oastea veneticească, boleşniţa ciumei ce umpluse tot Soarele-răsare oprindu-i să-şi arate mai departe vitejia. Verville mă iubea încă tot ca altădată şi Sainct-Far încă nu-mi arăta că mă urăşte, cum a făcut-o mai pe urmă. Le-am povestit toate păţaniile mele, mai puţin dragostea mea pentru Leonore. Se arătară foarte dornici să o cunoască, iar eu le înteţii dorinţa lăudînd peste măsură însuşirile mamei şi ale fiicei.

Nu trebuie niciodată să lauzi făptura pe care o iubeşti la nişte oameni care s-ar putea şi ei îndrăgosti de ea, căci iubirea pătrunde în suflet la fel de lesne prin urechi ca şi prin ochi. E o pornire care a făcut adesea mult rău celor ce s-au lăsat în voia ei şi veţi vedea îndată că vorbesc ca un păţit.

În fiecare zi, Sainct-Far mă întreba cînd îl duc la domnişoara de La Boissiere. Într-o zi, cînd mă înghesuia mai mult ca niciodată, i-am răspuns că nu ştiu dacă-i va face plăcere, căci trăieşte foarte departe de lume.

— Văd eu bine că eşti îndrăgostit de fiică-sa, îmi întoarse el ; şi, adăogînd că o să ştie el să meargă s-o vadă şi fără mine, mă lovi atît de pieziş, încît mă lăsă cu gura căscată şi nu se mai îndoi o clipă de ceea ce poate încă nici nu bănuia.

Făcu pe urmă pe socoteala mea o sumedenie de glume răutăcioase şi mă răvăşi într-atîta încît lui Verville îi fu milă de mine. Mă luă de lîngă necioplitul acela şi mă duse cu el la plimbare, unde am rămas copleşit de gînduri negre, deşi, pentru a mi le alunga, Verville se străduia cu o bunătate cu atît mai neobişnuită cu cît venea de la un bărbat cu anii lui şi cu un rang aşa depărtat de al meu.

În vremea aceasta, bădăranul de frate-său lucra să-şi îndeplinească dorinţa, sau, mai bine zis, să mă dea gata pe mine. Se duse la domnişoara de La Boissiere, unde întîi l-au luat drept mine, fiindcă avea cu dînsul pe valetul gazdei mele, care mă însoţise de mai multe ori ; şi cred că altminteri nici nu l-ar

fi primit. Domnişoara de La Boissiere rămase foarte mirată cînd văzu un bărbat necunoscut. Îi spuse lui Sainct-Far că, necunoscîndu-l, nu ştie cărei împrejurări îi datorează cinstea acestei vizite. Călcînd în strachini, Sainct-Far îi spuse că e stăpînul unui tînăr care a avut norocul să fie rănit pe cînd încerca să-i facă ei un bine. Făcîndu-şi astfel intrarea cu o noutate care, aşa cum am aflat mai pe urmă, n-avu darul să placă nici mamei, nici fiicei, şi neavînd poftă, pline de duh cum erau amîndouă, să-şi pună mintea cu unul ce le arătase din prima clipă că n-avea de loc, bădăranul se desfătă foarte puţin cu ele, iar ele se plictisiră crunt cu dînsul. Şi ceea ce îl făcu aproape să turbeze fu că n-avu măcar mulţumirea s-o vadă pe Leonore la faţă, oricît de stăruitor s-a rugat să-şi ridice vălul ce-l purta, ca toate fetele de neam încă nemăritate de la Roma. Pînă la urmă, curtenitorul bărbat se plictisi de cît le plictisise ; le izbăvi de supărătoarea-i ospeţie şi se întoarse la senior Stephano, cu foarte puţină dobîndă de pe urma necazului ce-mi făcuse.

De-atunci încoace, cum bădăranii sînt gata să le voiască tot răul celor ce le-au făcut rău, îmi arătă atîta nerăbdat dispreţ şi mă jigni atît de des, încît aş fi lăsat în nenumărate rînduri deoparte toată supunerea ce-o datoram rangului său dacă, cu necontenita-i bunătate, Verville nu m-ar fi ajutat să îndur grosolănia frăţine-său. Nu ştiam încă de răul ce mi-l făcuse, deşi îi simţeam adesea urmările. O găseam, e drept, pe domnişoara de La Boissiere mai rece decît la început cînd ne cunoscusem, dar cum era deopotrivă de îndatoritoare, n-am crezut că o stingheresc. Cît despre Leonore, o vedeam cam cu capul în nori cînd maică-sa era de faţă şi, cînd nu era, mi se părea că are un obraz ceva mai vesel şi că-mi aruncă priviri mai puţin severe.

Sorţu îşi depăna astfel povestirea şi artistele îl ascultau fără să arate nicidecum că le-ar fi somn, cînd ceasul bătu două după miezul nopţii. Domnişoara Caverna îi aminti lui Sorţu că avea, a doua zi, să-l însoţească pe La Rappiniere pînă la un conac de-al lui aşezat la vreo două-trei leghe de oraş, unde îi făgăduise petrecerea unei vînători. Sorţu îşi luă dar rămas-bun de la artiste şi se trase în iatacul său, unde cred că s-a culcat. Artistele făcură la fel ; şi ceasurile care mai rămăsese din noapte se scurse în chipul cel mai paşnic la han, căci, din fericire, poetul n-a mai zămislit nici o nouă stanţă.

CAPITOLUL XIV

Răpirea preotului din Domfront

Cei ce vor fi avut destulă vreme de pierdut pentru a o folosi citind capitolele de pînă acum ştiu, desigur, dacă n-au uitat, că popa din Domfront se afla într-una din lecticile care s-au găsit cîteşipatru laolaltă într-un sătuleţ, într-o întîlnire ca nealtele ; precum cunoaşte însă toată lumea, munte cu munte se întîlneşte, dar o lectică cu alte trei. Preotul acesta, deci, care trăsese la acelaşi han cu artiştii noştri, se căută la doftorii din Mans de nisipul ce-l avea la rărunchi şi, după ce aceştia îi spuseră cu alese cuvinte latineşti că are nisip la rărunchi (lucru pe care îl ştia sărmanul destul de bine şi singur) şi îşi chivernisi şi alte treburi care nu mi-au ajuns la cunoştinţă, plecă pe la nouă ceasuri de dimineaţă de la han spre a se înturna în fruntea enoriaşilor săi. O nepoţică de-a lui, îmbrăcată, pe drept sau nu, ca o domnişoară, se puse dinaintea lecticii, la picioarele acestui om cumsecade, care era scurt şi gros. Un ţăran, Guillaume pe nume, ducea de căpăstru înaintaşul, după cum poruncise anume popa, ca nu cumva să calce calul alături cu drumul ; iar valetul preotului, Jullien pe nume, îndemna calul dinapoi, care era atît de îndărătnic, încît Jullien era adesea nevoit să-l împingă de cur. Ţucalul părintelui, de alamă galbenă şi strălucitor ca aurul, căci fusese lustruit la han, era legat de-a dreapta lecticii, astfel că partea aceasta arăta mai mîndră decît cea stîngă, neîmpodobită decît de o pălărie pusă într-o cutie de mucava, pe care părintele o primise de la poştaşul de Paris pentru un prieten de-al lui, un gentilom locuind lîngă Domfront.

La vreo leghe şi jumătate de oraş, pe cînd înainta cătinel, pe un drum povîrnit, mărginit de un mărăciniş mai des ca un zid, trei călăreţi cu doi pedestraşi lîngă ei opriră cucernica lectică. Unul dintre ei, care părea căpetenia acestor vînturătară, spuse cu glas tunător :

— Pe toţi dracii ! Cine suflă o vorbă e un om mort !

Şi-i băgă sub nas lui Guillaume, ţăranul, care mîna lectica, gura pistolului. Altul făcu la fel cu Jullien, iar unul din pedestraşi o luă la cătare pe nepoţica părintelui, care în vre-

mea aceasta dormea dus în lectica lui, fiind astfel scutit de groaza înfiorătoare care cuprinsese paşnicul său convoi. Oamenii aceştia răi siliră lectica să meargă mai repede decît aveau poftă s-o ducă gloabele ei de cai. Niciodată n-a domnit linişte mai deplină într-o întîmplare atît de crîncenă. Nepoţica părintelui era mai mult moartă decît vie. Guillaume şi Jullien plîngeau, cu gura închisă de frica armelor de foc care le stăteau în ochi ; iar părintele îi trăgea mereu la aghioase, precum v-am spus. Unul dintre călăreţi se desprinse de pîlc şi o luă înainte, la galop..

În vremea aceasta, lectica ajunse la marginea unei păduri unde înaintaşul, mort desigur de frică la fel ca omul care-l mîna, fie de nărăvaş ce era, fie pentru că era silit să meargă mai repede decît îi îngăduia trupul lui greoi şi adormit, bietul cal, zic, călcă într-un făgaş şi se poticni atît de zdravăn încît sfinţia-sa părintele răsări din somn, iar nepoată-sa căzu din lectică pe costeliva spinare a mîrţoagei. Omuleţul nostru îl strigă pe Jullien, care nu îndrăzni să-i răspundă ; o strigă pe nepoată-sa, care se păzea să-şi deschidă gura ; ţăranul avu o inimă de piatră la fel ca şi ceilalţi, iar preotul se înfurie de-abinelea. S-a spus că ar fi înjurat de dumnezei, dar mie nu-mi vine a crede una ca asta din partea unui preot din Bas-Mayne. Nepoata părintelui se ridicase de pe spinarea calului şi se aşezase la locul ei, dar nu îndrăznea să-l privească în ochi pe unchiu-său, iar calul, ridicîndu-se hotărît şi el, fugea mai tare decît fugise vreodată, în ciuda larmei pe care o făcea preotul strigînd ca din strană :

— Opreşte, opreşte !

Strigătele necontenite ale preotului stîrneau calul, făcîndu-l să alerge şi mai iute, ceea ce îl făcu pe preot să strige şi mai tare. Îl chema ba pe Jullien, ba pe Guillaume, şi, mai des decît pe ceilalţi, pe nepoată-sa, la al cărei nume adăugea într-una epitetul de „căţea blestemată". Fata ar fi putut totuşi vorbi, dacă ar fi vrut, căci cel care o păzea să nu deschidă gura se dusese să-i întîlnească pe călăreţii care o luaseră înainte şi se îndepărtase cale de vreo patruzeci sau cincizeci de paşi de lectică ; frica de carabină o făcea însă surdă la ocările unchiu-său, care începu să urle şi să strige „Ajutor ! Mă

omoară !", văzînd că toţi se încăpăţînează să nu-i dea nici o ascultare.

Într-acestea, cei doi călăreţi care o luase înainte şi pe care pedestraşul îi întorsese din drum, ajunseră la lectică şi-o opriră în loc. Unul din ei tună către Guillaume :

— Cine-i smintitul ăla de zbiară acolo înăuntru ?

— Păcatele mele, domnule, trebuie s-o ştiţi doar mai bine ca mine, răspunse bietul Guillaume.

Călăreţul îl lovi peste dinţi cu ţeava pistolului şi, punîndu-i-l în piept nepoatei, îi porunci să-şi scoată vălul şi să spună cine e. Din lectica lui, popa vedea tot ce se întîmplă, şi, cum avea o judecată cu un vecin de-al lui, un gentilom pe nume de Laune, crezu că pe el vor să-l ucidă. Începu deci să strige :

— Domnule de Laune, dacă mă ucizi, ai să dai socoteală la judeţul cel dumnezeiesc ; eu, nevrednicul, fost-am uns preot şi afurisit vei fi ca un vîrcolac.

În vremea aceasta, sărmana nepoată-sa îşi scotea vălul, arătîndu-i un chip pe care nu-l cunoştea. Fapta aceasta avu o urmare la care nu se aştepta nimeni. Mînios, călăreţul îşi slobozi pistolul în burta înaintaşului de la lectică şi, cu alt pistol pe care-l avea la oblîncul şelei, îl trăsni drept în cap pe unul din pedestraşi, zicînd :

— Aşa păţesc cei ce aduc ştiri mincinoase.

În clipa aceasta, popa şi toţi cei dimpreună cu dînsul începură să tremure ca varga. Cerură să fie spovediţi : Jullien şi Guillaume căzură în genunchi şi nepoata părintelui veni lîngă unchiu-său. Dar cei ce băgase groaza într-înşii plecase, şi erau acum departe, cît putuse goni caii, lăsîndu-le plocon pe omul cel ucis cu un glonte de pistol. Jullien şi Guillaume se ridicară tremurînd şi spuseră părintelui şi nepoată-si că oamenii cu pistoalele s-au dus. Au trebuit să deshame calul dindărăt, ca lectica să nu se lase prea mult în faţă, şi Guillaume a fost trimis într-un sat din apropiere să găsească alt cal. Popa nu ştia ce să creadă de toată întîmplarea ; nu putea să priceapă de ce l-au răpit, de ce l-au părăsit fără să-l prade, şi de ce a ucis călăreţul pe unul de-ai lui, de care el nici nu era aşa de furios cum era de sărmanul lui cal ucis, fiinţă care,

după cîte se părea, n-avusese niciodată nimic de-a face cu omul acela ciudat. Şi trăgea neclintit încheierea că cel care voise să-l ucidă fusese de Laune şi că avea să-i ceară socoteală. Nepoată-sa îi arăta că nu se poate să fi fost de Laune, pe care ea îl cunoştea bine, dar preotul voia cu tot dinadinsul să fie el, ca să-l tragă în judecată pentru omor, bizuindu-se, poate, pe martorii plătiţi pe care nădăjduia să-i găsească la Goron, unde avea neamuri.

Astfel stau ei şi se încontrau, cînd Jullien, văzînd în zare un pîlc de călăreţi, îşi luă picioarele la spinare şi fugi ca din puşcă. Nepoata părintelui văzînd că Jullien fuge, îşi închipui că ştie el de ce, şi fugi şi ea, ceea ce-l descumpăni cu desăvîrşire pe popa, care nu mai înţelegea nimic din toate aceste nemaipomenite întîmplări. Pînă la urmă văzu şi el călăreţii pe care-i zărise Jullien şi, mai rău încă, îi văzu venind drept spre el. Pîlcul se alcătuia din nouă sau zece cai, în mijlocul cărora se afla, legat cobză pe o mîrţoagă de cal, un om galben la faţă ca unul pe care-l duc la spînzurătoare.

Popa începu să înalţe rugăciuni către bunul Dumnezeu, cerînd îndurare, pentru el şi pentru calul ce-i mai rămînea, dar fu foarte mirat şi liniştit totodată, recunoscîndu-l pe La Rappiniere cu cîţiva din arcaşii săi. La Rappiniere îl întrebă ce face acolo şi dacă el l-a ucis pe omul de zăcea ţeapăn lîngă hoitul unui cal. Popa îi povesti ce i s-a întîmplat şi trase din nou încheierea că cel care voise să-l răpună fusese De Laune ; lucru pe care La Rappiniere îl aşternu pe larg în scris.

Un arcaş dădu fuga în satul vecin să vină cineva să ia leşul şi se întoarse cu nepoata părintelui şi cu Jullien, liniştiţi acum, şi care se întîlnise cu Guillaume aducînd de căpăstru un cal pentru lectică. Popa se întoarse, fără nici o altă ciocnire, la Domfront, unde va povesti toată viaţa cum a fost el răpit. Pe calul mort l-au mîncat lupii sau dulăii ; leşul celui ucis a fost îngropat nu ştiu unde ; iar La Rappiniere, Sorţu, Pizmă şi Măslină, împreună cu arcaşii şi cu prinsul s-au întors la Mans. Şi iată ce izbîndă au avut la vînătoare La Rappiniere şi artiştii, care au apucat un om în loc să apuce un iepure.

CAPITOLUL XV

La han soseşte un operator
Urmarea povestirii lui Sorţu şi a Steluţei

Serenadă

Amintiţi-vă, vă rog, că, în capitolul de dinainte, unul din cei ce l-au răpit pe popa din Domfront şi-a părăsit tovarăşii şi a luat-o la galop nu ştiu încotro. Îşi gonea calul de să-l dăuleze, nu alta, pe un drum foarte povîrnit şi foarte îngust, cînd văzu deodată venind dimpotrivă cîţiva călăreţi ; vru să se întoarne din cale, ca să scape de ei şi-şi întoarse atît de scurt şi de smucit calul, încît acesta se ridică în două picioare şi-şi azvîrli călăreţul.

Lui La Rappiniere şi alor săi (căci erau cei pe care-i văzuse) li se păru ciudat că unui om care gonea mîncînd pămîntul venind spre dînşii i s-a năzărit deodată s-o ia la fel de iute îndărăt. Fapta aceasta îi dădu prepus lui La Rappiniere, care era din firea lui cam bănuielnic, pe lîngă că însăşi slujba îl silea să vadă peste tot mai curînd rău decît bine. Bănuiala i se adînci cînd, ajuns lîngă el, văzu că omul, care avea un picior prins sub cal, părea mai speriat de martori decît de căzătură. N-avea nimic de pierdut dacă-i înteţea frica şi-şi cunoştea slujba mai bine decît un general de jandarmi, aşa că-i spuse, apropiindu-se de el :

— Mi-ai picat în laţ, om bun ! Ha, Ha ! Las că te pun eu într-un loc de unde n-ai să mai cazi aşa rău.

Cuvintele astea îl buimăciră, nenorocitul, mai rău decît căzătura ; şi La Rappiniere şi ai săi băgară de seamă pe obrazul lui semnele unui cuget atît de frămîntat, încît chiar unul mai puţin îndrăzneţ ca dînsul n-ar fi şovăit să-l aresteze. Le porunci deci arcaşilor să-l ajute să se ridice şi puse de-l legară cobză pe cal. Cînd, puţin mai pe urmă, îl întîlni pe popa din Domfront, în halul pe care-l ştiţi, lîngă un om mort şi un cal ucis cu un glonte de pistol, fu sigur că n-a greşit, încredinţare la care spaima prinsului, sporită de această întîlnire, îşi avu şi ea partea.

Sorţu îl privea mai cu băgare de seamă decît toţi, căci i se părea că-l ştie de undeva, dar nu izbutea să-şi amintească

de unde. Zadarnic își scormoni mintea tot timpul drumului, că tot nu găsi ce căuta.

Ajunseră în sfîrșit la Mans, unde La Rappiniere puse la popreală pe omul bănuit de omor, iar artiștii, care urmau să înceapă a juca a doua zi, se întoarseră la hanul lor, ca să-și rînduiască treburile. Se împăcară cu hangiul, iar poetul, mărinimos ca orice poet, vru să plătească masa. Ragotin, care se afla la han, de unde nu se mai îndura să plece de cînd se îndrăgostise de Steluța, fu și el poftit de poet, care făcu nebunia să-i mai poftească și pe toți cei care văzuse începierarea în cămăși, din ajun, între artiști și casa hangiului.

Puțin înainte de masă, cinstita adunare de la han spori cu un operator și cu oamenii lui, adică nevastă-sa, o bătrînă slujnică arăpoaică, o maimuță și doi valeți. Pizmă îl cunoștea de mult ; se firitisiră îndelung ; iar poetul, care era foarte prietenos, atîta stătu de capul operatorului și al nevesti-si, cu fel de fel de închinăciuni care de care mai făloase și mai găunoase, pînă le smulse făgăduința că-i vor face cinstea să ia masa cu dînsul.

Șezură la masă ; nu se petrecu nimic de seamă ; se bău mult și nu se mîncă mai puțin. Ragotin o sorbi din ochi pe Steluța, ceea ce-l îmbătă pe cît și vinul pe care-l bău ; și fu foarte tăcut cît ținu masa, deși poetul îi dădea bună sămînță de vorbă, ocărînd stihurile lui Teophile, de care Ragotin avea mare evlavie. Artistele stătură puțin de taifas cu nevasta operatorului, o spanioloaică foarte drăguță. Se suiră apoi în odaia lor, unde Sorțu le însoți ca să-și sfîrșească povestirea, pe care Caverna și fiică-sa mureau de nerăbdare s-o audă. În vremea aceasta, Steluța se puse să-și învețe rolul ; iar Sorțu își trase un scaun lîngă patul pe care se așezară Caverna și fiică-sa, și își urmă povestirea, astfel :

— M-ați văzut pînă aici foarte îndrăgostit și foarte îngrijorat de urmarea pe care ar fi putut-o avea scrisoarea mea în cugetul Leonorei și al maică-si ; mă veți vedea încă mai îndrăgostit și mai deznădăjduit ca oricine în lumea asta. Mergeam în fiecare zi s-o văd pe domnișoara de La Boissiere și pe fiică-sa, atît de orbit de patimă încît nu băgasem de seamă răceala cu care eram întîmpinat și nici nu mă gîndisem că un musafir atît de stăruitor ar putea pînă la urmă să le stingherească. Domnișoara de La Boissiere se cam sastisise de cînd Sainct-Far îi spusese cine sînt, dar curtenia nu-i îngăduia

să nu mă mai primească în casă, după cîte păţisem din pricina ei. Cît despre fiică-sa, precum am priceput din purtarea ei de mai tîrziu, îi făceam milă, neîmpărtăşind astfel simţămintele maică-si, care n-o scăpa din ochi ca nu cumva să pot rămîne singur cu dînsa. Şi adevărul e că fata asta frumoasă, chiar dacă ar fi vrut să se poarte cu mine mai puţin rece decît maică-sa, n-ar fi îndrăznit s-o facă de faţă cu dînsa. Sufeream ca un cîine, şi desele mele vizite nu izbuteau decît să mă facă mai urît celor cărora voiam să le plac.

Într-o zi, domnişoara de La Boissiere primi nişte scrisori de la Paris, care o sileau să iasă din casă, şi, de îndată ce le citi, trimise după un rădvan şi după senior Stephano, ca s-o însoţească, fiindcă nu mai îndrăznea să umble singură de cînd cu necazul acela din care o scosesem eu. Eram gata să-i slujesc de scutier şi eram chiar mai nimerit pentru treaba asta decît cel după care trimisese, dar nu voia să primească nimic de la un om de care voia să scape. Din fericire, senior Stephano nu era de găsit nicăieri şi fu silită să-mi mărturisească încurcătura în care se află, neavînd pe nimeni s-o însoţească, astfel încît să mă ofer eu : ceea ce şi făcui, cu tot atîta bucurie pe cît îi era ei de ciudă că e nevoită să mă ia cu dînsa.

O dusei la cardinalul care era atunci protectorul Franţei [1] şi care o primi numaidecît. Trebuie să fi fost însemnată daravera ei şi destul de încîlcită, căci rămase îndelung de vorbă singură cu el, într-un fel de peşteră, sau fîntînă acoperită, din mijlocul unei grădini încîntătoare. Estimp, toţi cei din alaiul cardinalului se plimbau prin grădină, fiecare pe unde îi plăcea. Iată-mă-s aşadar pe o alee mare de portocali, singur cu frumoasa Leonore, aşa cum de atîtea ori mi-o dorisem şi totuşi mai sfios ca oricînd. Nu ştiu dacă şi ea a băgat de seamă şi dacă din bunătate a deschis ea vorba.

— Are mama, îmi spuse ea, de ce să-l certe pe senior Stephano, că n-a răspuns astăzi la chemarea noastră, silindu-ne să-ţi dăm atîta osteneală.

— Iar eu îi voi rămîne îndatorat, răspunsei eu, că mi-a adus, fără să vrea, cea mai mare fericire de care mă voi bucura vreodată.

[1] Toate ţările aveau, la Roma, cîte un „cardinal protector". Cel al Franţei era, în vremea lui Ludovic al XIII-lea, cardinalul Barberini, fratele papei Urban al VIII-lea.

— Îţi sînt destul de îndatorată, îmi întoarse ea, ca să împărtăşesc tot ce-ţi este cu priinţă ; spune-mi aşadar, rogu-te, dacă e vorba de un lucru pe care poate să-l ştie o fată, care e fericirea de care te bucuri, ca să mă bucur şi eu.

— Mă tem, îi spusei, să nu cumva s-o curmi.

— Eu ! făcu ea, eu n-am pizmuit pe nimeni niciodată şi cu atît mai puţin aş pizmui pe cineva care şi-a primejduit viaţa pentru mine.

— Nu din pizmă ai face-o, îi răspunsei.

— Şi din care altă pricină m-aş împotrivi fericirii domniei-tale ? zise ea.

— Din dispreţ, îi spusei eu.

— Îmi faci un mare necaz, adăogi ea, dacă nu-mi spui ce anume ar fi să dispreţuiesc şi în ce fel ţi-ar fi mai puţin plăcut ceea ce aş dispreţui eu.

— Mi-e foarte lesne să mă tălmăcesc, îi întorsei eu, numai nu ştiu dacă vei binevoi să mă asculţi.

— Atunci nu-mi spune nimic, zise, căci cine se îndoieşte că va fi ascultat însemnează că are de spus ceva sau de neînţeles sau neplăcut.

Vă mărturisesc că am stat îndelung în cumpănă ce să-i răspund, cu gîndul mai puţin la ce-mi spunea ea decît la maică-sa, care putea să pice din clipă în clipă, făcîndu-mă să pierd prilejul de a-i vorbi de dragostea mea. Pînă la urmă, mi-am luat inima în dinţi şi, nemailungind o convorbire care mă purta prea încet încotro voiam eu să ajung, îi spusei, ocolind răspunsul la ultimele-i cuvinte, că demult caut un prilej să-i vorbesc spre a-i întări cele ce-mi luasem îndrăzneala să-i scriu şi că n-aş fi cutezat niciodată s-o fac dacă n-aş fi ştiut că mi-a citit scrisoarea. Îi poftorii pe urmă multe din cele ce-i scrisesem şi adăogii că, fiind gata de plecare la războiul pe care-l bate papa cu nişte prinţi italieni şi fiind hotărît să mor acolo, de vreme ce nu sînt vrednic să trăiesc pentru dînsa, o rog să-mi spună ce simţăminte ar fi avut pentru mine dacă ursita mi-ar fi fost mai pe potriva cutezanţei de a o iubi.

Îmi mărturisi, roşind, că moartea mea n-ar lăsa-o rece.

— Şi dacă, adăogi ea, eşti în stare să faci ceva pentru prietenii domniei-tale, păstrează-ne pe unul care ne-a fost atît de folositor, sau cel puţin, dacă, pentru o pricină mai

tare decît cea pe care mi-ai spus-o eşti atît de grăbit să mori, amînă-ţi măcar moartea pînă cînd ne vom vedea din nou, în Franţa, unde trebuie să mă întorc curînd împreună cu mama.

O strînsei să-mi spună mai limpede ce simte pentru mine, dar maică-sa se află în clipa aceea atît de aproape, încît să fi vrut fata şi nu mi-ar fi putut răspunde.

Domnişoara de La Boissiere mă privi cam aspru, poate unde prinsesem momentul să stau de vorbă între patru ochi cu Leonore, ceea ce mi se păru că o mîhneşte puţin şi pe fata asta frumoasă. Din pricina asta nici n-am îndrăznit să rămîn prea mult la ele. Eram în al nouălea cer cînd le-am părăsit, căci din răspunsul Leonorei trăsesem încheierile cele mai fericite cu privire la dragostea mea.

A doua zi mă dusei negreşit să le văd, ca de obicei ; mi se răspunse că nu sînt acasă şi mi se spuse la fel cînd, fără să mă pierd cu firea, mă întorsei acolo trei zile la rînd. Pînă la urmă senior Stephano mă sfătui să nu mă mai duc, deoarece domnişoara de La Boissiere nu mai îngăduie s-o văd pe fiică-sa, şi adăogi că mă socoate destul de înţelept ca să mă feresc de a fi respins de-a dreptul. Îmi împărtăşi şi pricina acestei restrişti. Mama Leonorei o prinsese scriindu-mi o scrisoare, îi făcuse o prafturiţă şi poruncise pe urmă la oameni să-mi spună că nu sînt acasă, ori de cîte ori aş mai veni să le văd. Atunci aflai şi răul pe care mi-l făcuse Sainct-Far şi că din ziua aceea încoace vizitele mele o cam plictiseau pe mama Leonorei. Cît despre fată, Stephano mă încredinţă din partea ei că vrednicia mea ar fi făcut-o să uite obîrşia-mi umilă, dacă maică-sa ar fi fost la fel de puţin căutătoare ca dînsa.

N-am să vă spun în ce deznădejde m-au cufundat aceste supărătoare cuvinte ; sufeream de parcă mi-ar fi refuzat-o pe nedrept pe Leonore, deşi nu nădăjduisem niciodată să fie a mea ; mă mîniai pe Sainct-Far şi mă gîndii chiar să mă bat cu el, dar pînă la urmă, aducîndu-mi aminte tot ce datoram tatălui şi fratelui lui, mă mărginii să izbucnesc în lacrimi. Plîngeam ca un copil şi mă plictiseam pretutindeni unde nu eram singur.

Am fost nevoit să plec fără s-o văd pe Leonore. Am bătut un război cu oastea papei şi am făcut tot ce mi-a stat în putinţă ca să mor. Ursita mi-a fost însă potrivnică, aşa cum mi-a fost întotdeauna, în toate. N-am putut găsi moartea după

care umblam, dar am găsit în schimb o faimă după care nu umblam de loc şi care m-ar fi mulţumit altădată, în vreme ce acum nimic nu mă mulţumea decît amintirea Leonorei.

Verville şi Sainct-Far trebuiră să se întoarcă în Franţa, unde baronul d'Arques îi primi ca un tată mort după copiii lui. Pe mine, mama mă primi foarte rece. Cît despre tata, stătea la Paris, la contele de Glaris, care-l alesese preceptor la fiul lui. Baronul d'Arques, care aflase de faptele mele de arme din Italia, unde chiar îi scăpasem viaţa lui Verville, pofti să rămîn pe lîngă dînsul, ca gentilom. Îmi îngădui să merg la Paris să-l văd pe tata, care mă primi încă mai rău decît nevastă-sa. Oricare altul cu starea lui şi cu un fecior aşa de chipeş ca mine l-ar fi înfăţişat fără greşeală contelui celui scoţian, dar tata se repezi să mă scoată afară din casă, de parcă s-ar fi temut că-i necinstesc obrazul. Tot drumul pe care-l făcurăm împreună nu mai contenea dojenindu-mă că prea sînt viteaz ; că prea arăt a erou şi că mai bine învăţam o meserie decît s-o fac pe soldăţoiul.

Vă puteţi lesne închipui că asemenea cuvîntare nu era făcută să placă unui tînăr care avusese parte de o creştere aleasă, care-şi cîştigase un nume în război şi care, în sfîrşit, cutezase să iubească o fată minunat de frumoasă, ba chiar să-i destăinuie că o iubeşte. Vă mărturisesc că respectul şi prietenia datorate unui tată nu m-au împiedicat să-l socot un pisălog de moşneag. Mă plimbă prin două-trei străzi, dezmierdîndu-mă într-una aşa cum v-am spus, şi mă lăsă deodată în drum, cu porunca straşnică să nu cumva să mai vin să-l văd. Nu mi-a fost anevoie să mă hotărăsc să-l ascult.

Am plecat deci şi m-am dus să-l văd pe domnul de Sainct-Sauveur, care mă primi ca un tată. Scos din sărite de grosolănia părintelui meu, mi-a făgăduit că nu mă va părăsi niciodată. Baronul d'Arques avea nişte daraveri care-l sileau să meargă să stea la Paris. Îşi luă casă la marginea foburgului Sainct-Germain, într-o clădire ridicată de curînd, împreună cu altele care l-au făcut la fel de frumos ca oraşul însuşi. Sainct-Far şi Verville curteneau femeile, se plimbau pe bulevard şi mergeau în vizită, făceau adică tot ce fac tinerii cu rangul lor în oraşul ăsta mare, pe lîngă care locuitorii celorlalte oraşe din regat par toţi nişte ţărănoi. Cît despre mine, cînd nu-i însoţeam, mergeam să fac exerciţii în sălile

de arme, sau mergeam la comèdie : poate de aici mi se trage că sînt şi eu oleacă de comediant.

Într-o zi, Verville mă luă deoparte şi-mi destăinui că s-a îndrăgostit nebuneşte de o domnişoară care locuia pe aceeaşi stradă. Îmi spuse că fata avea un frate, Saldagne pe nume, care era gelos pe ea şi pe încă o soră a lor, de parcă le-ar fi fost soţ şi-mi mai spuse că a ajuns destul de departe ca s-o înduplece să-i îngăduie a veni, în noaptea următoare, în grădina ei, care, printr-o poartă din dos, dădea, ca şi grădina baronului d'Arques, în cîmpie. După această destăinuire, mă rugă să vin cu dînsul şi să fac tot ce voi putea ca să-i intru în voie fetei care avea s-o însoţească. Faţă de prietenia ce mi-o arătase întotdeauna, nu puteam zice nu la nici una din dorinţele lui Verville.

Ieşirăm pe poarta din dos a grădinii noastre, seara pe la zece ceasuri, şi furăm primiţi, în grădina unde eram aşteptaţi, de stăpînă şi de slujitoarea ei. Sărmana domnişoară de Saldagne tremura ca varga şi nu îndrăznea nici să deschidă gura ; Verville nu era nici el în apele lui ; slujnicuţa nu sufla un cuvinţel, iar eu, care mă aflam acolo numai ca să-l însoţesc pe Verville, nici nu vorbeam şi nici n-aveam chef să vorbesc. Pînă la urmă, Verville făcu ce făcu şi o duse pe stăpîna inimii lui într-o alee acoperită, îndemnîndu-ne, pe slujitoare şi pe mine, să pîndim cu luare-aminte, îndemn pe care l-am urmat cu atîta sfinţenie, încît ne-am fîţîit în sus şi în jos o bună bucată de vreme fără să schimbăm măcar un cuvînt. La capătul unei alei ne întîlnirăm cu tinerii îndrăgostiţi. Verville mă întrebă, destul de tare, dacă i-am ţinut o plăcută tovărăşie doamnei Madelon. I-am răspuns că nu cred să aibă de ce se plînge.

— Fireşte că nu, sări slujnicuţa, de vreme ce pînă acum nu mi-a spus nici un cuvînt.

Verville izbucni în rîs şi o încredinţă pe Madelon că, cu toată adînca-mi tristeţe, sînt un om cu care ai ce vorbi. Domnişoara de Saldagne luă şi ea cuvîntul şi spuse că nici slujnica ei nu e fată proastă şi, cu acestea, fericiţii îndrăgostiţi ne părăsiră, îndemnîndu-ne să băgăm bine de seamă să nu dea cineva peste dînşii. Mă gîndeam ce plictiseală mă aşteaptă cu slujnicuţa asta, care avea desigur să înceapă să mă întrebe cît cîştig pe lună, ce alte slujnice mai cunosc prin mahala, dacă ştiu vreun cîntecel nou şi dacă trag ceva foloase de pe

urma stăpînului meu. Apoi aveam să aflu toate tainele familiei lui Saldagne şi toate păcatele lui şi ale surorilor lui, căci puţini sînt slujitorii care, întîlnindu-se, nu-şi povestesc tot ce ştiu despre stăpînii lor şi nu-i încarcă de bogdaproste că-şi prăpădesc starea, a lor şi a casei lor ; am rămas însă uimit trezindu-mă cu o slujnicuţă care deschide vorba zicînd :

— În numele Domnului duh al muţeniei, destăinuie-mi dacă eşti valet, şi, dacă într-adevăr eşti, ce minune te-a oprit pînă acum să-ţi bîrfeşti stăpînul ?

Cuvintele astea, nemaipomenite în gura unei slujnice, m-au pus proţap. O întrebai cine a uns-o să mă descînte.

— Văd bine, zise ea, că eşti cam îndărătnic şi că va trebui să-mi îndoiesc strădaniile. Spune-mi dar, în numele puterii ce Domnul mi-a hărăzit-o asupra valeţilor fuduli şi viteji, spune-mi cine eşti ?

— Sînt un biet băiat, îi răspunsei, care grozav aş vrea să dorm, acum, în patul meu.

— Văd bine, îmi întoarse ea, că nu-i uşor să te cunoască omul pe tine ; dar ceva măcar tot am descoperit, că nu eşti curtenitor de loc, căci, adăugă, nu se cădea oare să îndrepţi tu întîi cuvînt către mine, să-mi spui o mie de vorbe dulci, să voieşti să mă apuci de mînuţă, să-ţi cîştigi astfel vreo două sau trei palme şi tot atîtea picioare, cîteva zgîrieturi, şi să te întorci, în sfîrşit, acasă, ca un biruitor ?

— Sînt, îi tăiai eu vorba, fete la Paris, care m-ar încînta să-mi lase semne, dar sînt şi din acelea pe care n-aş vrea nici să le privesc, de teamă să nu visez urît.

— Vrei să spui poate, îmi întîmpină ea, că sînt pocită ; n-ai aflat încă, domnule Cusurgiu, că pe întuneric orice cotoroanţă poate fi o cosînzeană ?

— Nu vreau, îi întorsei eu, să făptuiesc noaptea nimic de care să mă căiesc dimineaţă.

— Şi dacă sînt frumoasă ? făcu ea.

— Nu ţi-aş fi purtat destul respect, îi zisei, ca să nu mai vorbim că, isteaţă cum pari, ţi s-ar cuveni să fii slujită şi curtenită după toate rînduielile.

— Şi te-ai pricepe să curteneşti după toate rînduielile o fată vrednică de asemenea cinste ? mă întrebă ea.

— Mai bine ca oricine în lumea asta, îi zisei, dar numai dacă aş iubi-o.

— Ce-ţi pasă, adăogă ea, dacă ea te iubeşte ?

— Înţeleg să se întîmpine unul pe altul în curtea pe care-aş dura-o eu.

— Zău că dacă e să-l judec, zise ea, pe stăpîn după valetul lui, stăpîna mea n-a greşit alegîndu-l pe domnul de Verville, iar slujnicuţa care ar izbuti să te dea pe brazdă ar avea de ce să se umfle în pene.

— Şi încă doar m-ai auzit, făcui eu, ce-ai mai zice cînd m-ai şi vedea ?

— Ba n-aş mai zice nimic, îmi întoarse ea, nici cînd te-aş vedea, nici cînd nu te-aş mai vedea.

Convorbirea noastră se opri aici, căci domnul de Saldagne izbea de s-o spargă poarta dinspre stradă, pe care nu se grăbea nimeni s-o deschidă, după porunca surorii lui, care voia să-şi păstreze răgazul de a intra în casă. Domnişoara şi cu slujnica ne părăsiră atît de tulburate şi cu atîta zor încît nu-şi mai luară nici rămas-bun cînd ne scoaseră din grădină.

Cum ajunserăm acasă, Verville voi să-l însoţesc în odaia lui. În viaţa mea n-am văzut bărbat mai îndrăgostit şi mai mulţumit. Îmi lăudă peste măsură isteţimea iubitei sale şi-mi spuse că n-are să aibă linişte pînă cînd n-am s-o văd. M-a ţinut în sfîrşit toată noaptea ca să-mi spună de o sută de ori aceleaşi lucruri şi n-am putut să merg să mă culc decît o dată cu zorile. Cît despre mine, eram foarte mirat că găsisem o slujnică atît de meşteră la cuvînt şi vă mărturisesc că m-a încercat dorinţa de a afla dacă e frumoasă, deşi amintirea Leonorei mele mă făcea pe deplin nepăsător la toate fetele frumoase pe care zi de zi le vedeam la Paris.

Am dormit, Verville şi cu mine, pînă la amiază. Deîndată ce se sculă, îi scrise domnişoarei de Saldagne şi trimise scrisoarea cu valetul lui, care mai dusese şi alte scrisori şi care se cunoştea cu slujnica. Valetul ăsta era un băiat din Bretania de Jos, cu un chip respingător şi o minte şi mai şi. M-am gîndit, cînd l-am văzut plecînd, că dacă l-o vedea, slut cum era, fata cu care vorbisem, şi dacă o schimba măcar două cuvinte cu el, sigur n-o să-şi închipuie că e cel care-l însoţise pe Verville.

Nătărăul ăsta îşi îndeplini destul de bine pentru un nătărău slujba ce-i fusese dată : o găsi pe domnişoara de Saldagne cu sora ei mai mare, domnişoara de Lery, căreia îi destăinuise dragostea lui Verville pentru dînsa. În vreme ce-şi aştepta răspunsul, se auzi domnul de Saldagne cîntînd pe

scară. Se îndreptă spre odaia surorilor, care-l ascunseră repede pe bretonul nostru într-un dulap. Fratele nu zăbovi mult la surorile lui şi bretonul ieşi din ascunzătoare ; domnişoara de Saldagne se închise într-un iatac ca să scrie răspunsul pentru Verville, iar domnişoara de Lery stătu de vorbă cu bretonul, ceea ce fără îndoială nu-i făcu mare plăcere. Încheindu-şi scrisoarea, sora ei o scăpă în sfîrşit de mălai-mare ăsta şi-l trimise înapoi la stăpînu-său cu cîteva rînduri prin care-i făgădui să-l aştepte la aceeaşi oră în aceeaşi grădină.

Nu se lăsă bine noaptea şi Verville era, cum vă închipuiţi, gata de drum către întîlnirea ce i se dăduse. Furăm primiţi în grădină şi mă văzui faţă cu aceeaşi făptură pe care o găsisem atît de plină de duh. Îmi întări încă această părere şi vă mărturisesc că sunetul glasului şi felul ei de a vorbi îmi treziră dorinţa să fie frumoasă. În vremea aceasta, ei nu-i venea să creadă că sînt bretonul pe care-l văzuse şi nici nu înţelegea de ce noaptea sînt mai ager la minte decît ziua, căci bretonul ne povestise că i-a fost tare frică atunci cînd a intrat Saldagne în odaia celor două surori iar eu m-am împăunat cu aceasta jurîndu-i isteţei slujnicuţe că nu pentru mine mi-a fost frică, ci pentru domnişoara de Saldagne. Asta i-a spulberat orice îndoială că n-aş fi valetul lui Verville şi am băgat de seamă că din clipa aceea a început să nu-mi mai vorbească decît aşa cum se vorbeşte între slugi. Îmi spuse că domnul de Saldagne era un om cumplit şi că, rămînînd de mic fără tată şi fără mamă, cu multă avere şi cu neamuri puţine, le asuprea sălbatic pe cele două surori, ca să le silească să meargă la călugărie, purtîndu-se cu ele nu numai ca un tată vitreg, ci şi ca un soţ gelos şi nesuferit.

Era să încep şi eu să-i vorbesc despre baronul d'Arques şi copiii lui, cînd poarta grădinii, pe care n-o încuiasem, se deschise ; şi-l văzurăm intrînd pe domnul de Saldagne, urmat de doi lachei, din care unul îi ţinea o făclie. Venea dintr-o locuinţă aflătoare în capul străzii, pe aceeaşi mînă cu a lui şi cu a noastră, unde se juca în fiecare zi şi unde şi Sainct-Far mergea adesea să se distreze. Jucase în ziua aceea amîndoi ; şi Saldagne pierzîndu-şi curînd toţi banii se întorsese acasă pe poarta din dos, împotriva obiceiului ; şi găsind-o deschisă, dăduse peste noi aşa cum v-am spus. Eram în clipa aceea tuspatru într-o alee acoperită, ceea ce ne-a ajutat să ne ferim de privirile lui Saldagne şi ale oamenilor lui.

Domnişoara rămase mai departe în grădină, sub cuvînt că ia aer ; şi ca lucrul să pară mai vrednic de crezare, începu să cînte, deşi nu-i cam era a cînta, cum lesne vă puteţi închipui. În vremea aceasta, Verville, căţărîndu-se pe un spalier, se aruncă de cealaltă parte a zidului ; dar un al treilea lacheu al lui Saldagne, care era încă afară, îl văzu sărind şi veni fuga să-şi vestească stăpînul că a văzut un om sărind în stradă de pe zidul grădinii. Tot atunci mă auziră prăbuşindu-mă în grădină, căci din nefericire spalierul pe care fugise Verville se rupse sub mine. Adăugîndu-se la raportul valetului, zgomotul pe care-l făcui eu căzînd îi tulbură pe toţi cei din grădină. Saldagne se repezi în locul unde auzise zgomotul, urmat de cei trei lachei ; şi, văzînd un om cu sabia goală (căci într-o clipă fusesem în picioare şi gata să mă apăr), tăbărî pe mine, în fruntea alor săi. I-am arătat numaidecît că nu sînt lesne de înfrînt. Lacheul care ducea făclia se apropie mai mult decît ceilalţi, îngăduindu-mi astfel să-i văd faţa lui Saldagne, pe care l-am cunoscut că e unul şi acelaşi cu francezul care, nu demult, la Roma, era cît pe ce să mă ucidă, fiindcă l-am împiedicat să-i facă un rău Leonorei, aşa cum v-am spus mai adineauri. Mă cunoscu şi el şi, sigur că am venit acolo ca să-i plătesc datoria, îmi strigă că de rîndul ăsta n-aveam să-i mai scap. Îşi îndoi puterile şi mă aduse la mare ananghie, ca să nu mai spun că aproape îmi rupsesem piciorul căzînd. Ajunsei, mergînd de-a-ndaratelea, într-un iatac unde o văzusem intrînd, plînsă, pe iubita lui Verville. Cu toate că intrasem şi eu acolo, nu ieşi din iatac, fie că n-a mai avut cînd, fie că o înlemnise frica. Eu mai prinsei puţină inimă văzînd că nu mă puteau ataca decît prin uşa iatacului, care era destul de îngustă. Îi rănii pe Saldagne la mînă şi pe cel mai îndîrjit din lacheii lui la braţ, ceea ce îmi îngădui să răsuflu puţin. Totuşi nu mai credeam că scap şi mă aşteptam pînă la urmă să mă omoare cu pistolul, văzînd că n-o scot la capăt cu săbiile ; dar îmi veni în ajutor Verville. Nu voise nici în ruptul capului să se întoarcă acasă fără mine ; şi, auzind zgomot şi zăngănit de săbii, venise să mă mîntuie de primejdia în care mă băgase sau s-o împartă cu mine. Saldagne, cu care făcuse cunoştinţă, crezu că-i vine lui în ajutor, ca prieten şi vecin ; se simţi foarte îndatorat şi-i spuse, întîmpinîndu-l :

— Ai văzut, domnule, în casă la mine mă omoară tîlharii.

Verville, care-i înţelese gîndul, îi răspunse fără nici o şovăială că e gata oricînd să-l apere împotriva oricui, dar că aici a venit să mă apere împotriva oricui pe mine. Turbat de mînie că s-a înşelat, Saldagne îi spuse, înjurînd, că le vine el singur de hac la doi trădători şi se năpusti cu furie asupra lui Verville, care-l primi tare.

Ieşii din iatac, ca să-mi găsesc prietenul ; şi, dînd peste lacheul cel cu făclia, n-am vrut să-l omor ; m-am mulţumit să-i croiesc una în cap cu latul săbiei, ceea ce-l îngrozi într-atîta, încît o rupse la fugă afară din grădină pînă în mijlocul cîmpiei, ţipînd într-una : „Săriţi, hoţii !" Ceilalţi lachei o luară şi ei la sănătoasa. Cît despre Saldagne, în clipa în care lumina făcliei pieri, îl văzui căzînd într-un gard viu, fie că-l rănise Verville, fie din altă pricină. Nu socotirăm nimerit să-l ridicăm, ci să plecăm cît mai repede.

Sora lui Saldagne, cea pe care o văzusem în iatac, şi care ştia bine că frate-său e în stare de orice silnicie, ieşi atunci de acolo şi veni să ne roage, în şoapte şi cu ochii plini de lacrimi, să o luăm cu noi. Verville era încîntat că e acum stăpîn pe stăpîna inimii sale. Găsirăm poarta grădinii noastre întredeschisă, aşa cum o lăsasem şi n-o încuiarăm, ca să nu ne căznim s-o mai descuiem dacă o fi să ieşim. Era, în grădina noastră un chioşc, pictat şi foarte frumos împodobit, unde se mînca, vara, şi care n-avea legătură cu casa. Tinerii mei stăpîni şi cu mine încrucişam cîteodată săbiile acolo ; şi, fiindcă era, în toată casa, locul cel mai plăcut, baronul d'Arques, fiii lui şi cu mine aveam fiecare cîte o cheie, astfel încît să nu intre nici un slujitor şi cărţile şi mobila să nu pătească vreun neajuns. Acolo o aşezarăm şi pe nemîngîiata noastră domnişoară. I-am spus că trebuie să ne asigurăm, pentru ea şi pentru noi că nu ne mai pîndeşte nici o primejdie, şi că ne întoarcem într-o clipă.

Lui Verville îi trebui mai bine de un sfert de ceas să-l trezească pe valetul lui breton, care făcuse chef. După ce ne-a aprins lămpile, am stat să ne gîndim ce să facem cu sora lui Saldagne ; pînă la urmă am hotărît să-i rînduim odaia mea, care se afla în catul de sus şi unde nu intra nimeni afară de valetul meu şi de mine. Ne întoarcem cu lumini în chioşcul din grădină. Verville intră şi ţipă tare, ceea ce mă uimeşte. Cînd să-l întreb ce se întîmplă, aud vorbă la poarta chioş-

cului, pe care cineva o deschide în clipa în care sting eu candela. Verville întrebă :

— Cine-i acolo ?

Ne răspunde frate-său, Sainct-Far :

— Eu sînt, ce dracu faceţi aici fără lumină la ora asta ?

— N-am putut să dorm şi stăteam de vorbă cu Garigues, îi răspunde Verville.

— Nici eu, face Sainct-Far, nici eu nu pot să dorm şi acum vreau să stau şi eu în chioşc ; vă rog să mă lăsaţi singur.

Nu ne-am lăsat rugaţi de două ori. O scosei afară pe domnişoara noastră cît mai dibaci cu putinţă, punîndu-mă între ea şi Sainct-Far, care tocmai intra. O dusei la fel de deznădăjduită la mine şi mersei apoi în odaia lui Verville, unde valetul aprinse iar lumina. Negru la faţă, Verville îmi spuse că trebuie neapărat să se întoarcă la Saldagne.

— Şi pentru ce, mă rog, îl întrebai. Vrei să-l dai gata ?

— Vai, dragă Garigues, oftă el, aş fi cel mai nefericit om de pe lume dacă n-aş smulge-o pe domnişoara de Saldagne din mîinile frăţine-său.

— Ce s-o mai smulgi, cînd fata e în odaia mea ? îi răspunsei eu.

— O, Doamne, măcar de-ar fi aşa, suspină el.

— Mi se pare că visezi, îi întorsei eu.

— Ba nu visez de loc, urmă el. Am luat-o pe sora mai mare a domnişoarei Saldagne drept ea însăşi.

— Doar eraţi amîndoi în grădină, sării eu.

— Nimic mai adevărat, zise el.

— Atunci, întrebai eu, ce nevoie ai să te duci să-ţi rupi gîtul la frate-său, cînd sora pe care o doreşti se află în odaie la mine ?

— Ei, Garigues dragă, oftă el iarăşi, ce am văzut am văzut cu ochii mei.

— Ca şi mine, făcui eu, şi, ca să te încredinţezi că nu mă înşel, vino s-o vezi pe domnişoara de Saldagne.

Mă făcu nebun şi mă urmă, mîhnit cum nu se mai află. Mai mare decît mîhnirea lui îmi fu însă mie uimirea cînd văzui în odaie la mine o domnişoară pe care n-o mai văzusem niciodată şi care nu era cea pe care o adusesem. Verville era la fel de mirat ca şi mine, dar în schimb, mulţumit la culme, căci se afla în faţa domnişoarei de Saldagne. Îmi mărturisi că el s-a înşelat, iar eu nu eram în stare să-i răspund

nimic, fiindcă nu pricepeam prin ce minune o domnişoară pe care n-o părăsisem nici o clipă s-a putut schimba în alta, doar pe drumul înspre chioşc şi odaia mea. Căscam ochii la iubita lui Verville, care sigur nu era cea pe care o scosesem de la Saldagne şi care nici măcar nu-i semăna.

— Ce-i cu tine, mă întrebă Verville, văzîndu-mă atît de îngrozit. Îţi mărturisesc încă o dată că m-am înşelat.

— Şi eu încă mai amarnic decît domnia-ta, dacă domnişoara de Saldagne a intrat în casă cu noi, răspunsei eu.

— D'apoi cu cine ? întrebă el.

— Habar n-am, şi nici cine poate avea, decît poate doar însăşi domnişoara.

— Nici eu nu ştiu cu cine am venit, dacă nu cu domnul, zise atunci domnişoara de Saldagne, vorbind de mine ; fiindcă nu domnul de Verville m-a scos de la frate-meu, urmă ea, ci un bărbat care a intrat la noi o clipă după ce aţi ieşit domniile voastre. Nu ştiu dacă l-au adus gemetele frăţîne-meu sau dacă îl vestise de cele întîmplate lacheii noştri, care au intrat o dată cu dînsul. Porunci de-l duseră pe frate-meu în odaia lui, şi slujnica mea, venind să-mi spună cele ce v-am spus şi că băgase de seamă că bărbatul cu pricina e cunoscut cu frate-meu şi vecin cu noi, m-am dus să-l întîmpin în grădină, unde l-am rugat ca pe Dumnezeu să mă ia la el acasă pînă mîine, cînd aveam de gînd să merg la o doamnă ce mi-e prietenă, pînă i s-o potoli furia frăţine-meu, de care aveam bune temeiuri să-mi fie tare frică. Foarte îndatoritor, bărbatul se arătă gata să mă însoţească oriunde aş dori şi-mi făgădui să mă ocrotească împotriva frăţine-meu, chiar de-ar fi să-şi pună viaţa în primejdie. El m-a condus aici în casă, unde Verville, pe care l-am cunoscut după glas, i-a vorbit chiar lui ; pe urmă m-au pus în odaia asta unde mă vedeţi.

Vorbele domnişoarei de Saldagne nu mă luminară pe deplin, dar cel puţin mă ajutară mult să ghicesc cam cum se petrecuse lucrurile. Cît despre Verville, o privise atît de stăruitor pe iubita lui, încît de auzit n-o mai auzise de loc ; începu să-i spună o mie de vorbe dulci şi nici nu se mai sinchisea cum a ajuns în odaie la mine. Luai o lampă şi, lăsîndu-i acolo, mă întorsei în chioşc să vorbesc cu Sainct-Far, chit că avea să-mi spună cine ştie ce mojicie, după obiceiul lui. Care nu-mi fu însă uimirea, găsind în locul lui pe domnişoara pe care sigur o adusesem de la Saldagne ! Halul în care se afla, de parcă

ar fi fost bătută, îmi spori încă uimirea : cu părul despletit şi cu basmaua care-i acoperea pieptul plin de sînge, ca şi obrazul.

— Verville, îmi spuse ea deîndată ce mă zări, dacă vrei să mă ucizi, vino ! Ai face mai bine decît să încerci încă o dată să mă siluieşti. Dacă am avut destulă putere să mă apăr întîia oară, Dumnezeu o să mă ajute iară ca măcar să-ţi scot ochii, dacă n-am să te pot omorî. Asta ţi-era, adăogă ea plîngînd, dragostea cea pătimaşă — pe care-mi ziceai că o nutreşti pentru sora mea ? Vai, ce scump plătesc vinovata-mi înţelegere pentru năzbîtiile ei ! Cînd nu faci ce trebuie, pe dreptate păţeşti relele de care te temi mai mult ! Ce-ai rămas pe gînduri, mai zise ea, văzîndu-mă uluit ; te mustră cumva cugetul pentru fapta-ţi cea rea ? Dacă e aşa, te iert din toată inima ; eşti tînăr şi eu n-am fost de loc cuminte încredinţîndu-mă unui nevîrstnic ca tine. Du-mă, deci, înapoi la fratele meu, te rog pe Dumnezeu ; aşa cumplit cum e, mi-e mai frică de tine, un sălbatic, ba un duşman de moarte al casei noastre, care, nemulţumit cu o fată ademenită şi cu un gentilom ucis, ai voit să mai făptuieşti încă o şi mai grea fărădelege.

Sfîrşind aceste cuvinte, rostite cît se poate de aprig, izbucni într-un plîns cu sughiţuri, amarnic cum n-am mai văzut niciodată. Vă mărturisesc că atunci mi-am pierdut şi ultima fărîmă de judecată pe care-o mai puteam păstra într-o încurcătură ca aceea ; şi dacă n-ar fi contenit singură să vorbească, n-aş fi îndrăznit niciodată s-o întrerup, atît eram de uimit şi atît păreau de drepte toate aceste aspre dojeni.

— Domnişoară, îi răspunsei eu, nu numai că nu sînt Verville, dar cutez a te încredinţa că n-ar fi niciodată în stare de o nelegiuire ca cea de care te plîngi domnia-ta.

— Cum, făcu ea, nu eşti Verville ? Nu te-am văzut eu încăierat cu fratele meu ? Nu ţi-a venit un gentilom în ajutor ? Şi nu m-ai însoţit, la rugămintea mea, aici, unde ai încercat să mă siluieşti într-un chip nevrednic de tine şi de mine ?

Mai mult nu putu spune, căci o îneca durerea. Cît despre mine, n-am fost în viaţa mea mai descumpănit, nepricepînd cum îl cunoştea pe Verville şi nu-l cunoştea de loc. Îi spusei că nu ştiu nimic despre silnicia pe care a îndurat-o şi că, devreme ce e sora domnului de Saldagne, sînt gata s-o duc, dacă vrea, unde e sora ei.

Cînd să-mi sfîrşesc vorba, îi văzui intrînd în chioşc pe Verville şi pe domnişoara de Saldagne, care ţinea morţiş s-o ducem înapoi la fratele ei ; nu ştiu de unde-i venise o toană atît de primejdioasă. Cum se văzură, cele două surori se îmbrăţişară şi începură iar să plîngă, pe întrecute. Verville le rugă stăruitor să se întoarcă în odaia mea, arătîndu-le anevoinţa de a pătrunde la domnul de Saldagne, acum cînd toţi ai casei erau la pîndă, afară de primejdia ce le ameninţa din partea acelui sălbatic ; că în casă la dînsul nu le putea descoperi nimeni ; că în curînd avea să se facă ziuă şi că, potrivit cu ştirile ce le vom primi de la Saldagne vom hotărî ce e de făcut.

Nu-i fu prea greu lui Verville să le înduplece a primi, cele două domnişoare fiind deplin liniştite, acum că se vedeau împreună. Urcarăm la mine în odaie unde, chibzuind la ciudatele întîmplări care ne pricinuise atîtea necazuri, furăm siguri de parcă l-am fi văzut că silnicia săvîrşită asupra domnişoarei de Lery e isprava lui Sainct-Far, cunoscîndu-l prea bine, Verville şi cu mine, ca pe unul în stare de altele şi mai rele. Bănuielile nu ne înşelau de loc ; Sainct-Far jucase în aceeaşi casă unde-şi pierduse banii Saldagne şi, trecînd pe dinaintea grădinii lui cîteva clipe după învălmăşeala ce-o stîrnisem noi, se întîlnise cu lacheii lui Saldagne, care-i povestise ce s-a întîmplat, încredinţîndu-l, ca să-şi ascundă mişelia de a-l fi părăsit, că stăpînul lor a fost ucis de şapte sau opt tîlhari. Sainct-Far se crezu dator să-i stea în ajutor, ca vecin, şi nu-l părăsi pînă cînd nu-l duseră la el în odaie, de unde ieşind, domnişoara de Saldagne îl rugase s-o ocrotească de grosolănia frăţine-său şi venise cu el, precum sora ei venise cu noi. Voise aşadar s-o aducă în chioşcul unde ne aflam noi, aşa cum v-am spus ; şi, fiindcă îi era tot atît de frică să nu-i vedem domnişoara pe cît ne era şi nouă să n-o vadă el pe a noastră, şi cum întîmplarea le aduse pe cele două surori una lîngă alta, cînd intră el şi ieşirăm noi, mă găsii de braţ cu a lui, în vreme ce el se înşelă în acelaşi chip cu a noastră, şi astfel domnişoarele fură schimbate. Şi a fost cu atît mai lesne cu cît stinsesem lumina, iar fetele erau îmbrăcate la fel, şi deopotrivă cu noi, atît de zăpăcite, încît nici nu mai ştiau ce fac. Deîndată ce l-am lăsat în chioşc, văzîndu-se singur cu o preafrumoasă fată şi lucrînd mai mult după porniri decît după judecată, sau, ca să-i spun aşa cum i se cade, fiind însăşi

întruparea grosolăniei, s-a grăbit să nu scape prilejul, necătînd la urmări şi că aduce o jignire fără leac unei fete de neam, care se pusese în mîinile lui ca s-o ocrotească. Grosolănia lui şi-a căpătat pedeapsa cuvenită. Domnişoara de Lery s-a apărat ca o leoaică, l-a muşcat şi l-a zgîriat şi l-a umplut de sînge. Şi după toate astea Sainct-Far s-a dus frumuşel la culcare şi a adormit ca un prunc, de parcă n-ar fi făptuit fapta cea mai nebunească de pe lume.

Vă arde poate să ştiţi cum de se afla acolo domnişoara de Lery, cînd a dat frate-său peste noi, ea care nu venise în grădină ca sora ei. Asta mă încurca şi pe mine ca şi pe dumneavoastră, dar am aflat de la una şi de la cealaltă că domnişoara de Lery a însoţit-o pe sora ei în grădină, ca să n-o încredinţeze pe mîinile unei slujnice ; ea vorbise cu mine sub numele de Madelon. Aşa că nu m-am mai mirat că am găsit atîta subţirime de minte la o slujnică, iar domnişoara de Lery mi-a mărturisit că după ce a vorbit cu mine în grădină şi m-a găsit mai subţire decît un valet obişnuit, cel al lui Verville care-i vădise că nu e de loc şi pe care a doua zi l-a luat încă drept mine a mirat-o foarte. De atunci am nutrit unul pentru celălalt un simţămînt care era mai mult decît stimă şi cutez a zice că era cel puţin tot atît de mulţumită ca mine că ne putem îndrăgi ca de pe aceeaşi treaptă şi cu mai puţină nepotrivire decît dacă unul din noi ar fi fost valet sau slujnică.

În zori eram încă împreună. Le-am lăsat pe domnişoare în odaie la mine, unde dacă au poftit au adormit şi ne-am dus, Verville şi cu mine, să cugetăm ce avem de făcut. Eu unul, care nu eram îndrăgostit ca Verville, muream de somn, dar nu era chip să-mi părăsesc prietenul aşa copleşit de necazuri. Aveam un lacheu tot atît de dibaci pe cît era neîndemînatic valetul lui Verville. I-am împărtăşit cît s-a putut din cele întîmplate şi l-am trimis să vadă ce e nou la Saldagne. Împlini cu multă isteţime porunca şi veni să dea seama că oamenii lui Saldagne zic că l-au rănit greu tîlharii şi că nu se vorbea de surorile lui, de parcă nici n-ar fi fost, fie că nu-i păsa de ele, fie că îşi oprise oamenii să vorbească, pentru a nu lăţi o întîmplare care nu era de loc în folosul lui.

— Îmi miroase a duel, îmi spuse atunci Verville.

— Şi mie a omor, îi răspunsei.

Atunci îi destăinuii că Saldagne e unul şi acelaşi cu cel care era să mă răpună la Roma, că ne-am şi recunoscut ; şi adăogai că, dacă-şi închipuie că eu am sărit să-l omor, după cum şi-ar fi închipuit oricine, sigur nu bănuie încă nimic despre legătura surorilor lui cu noi. Mersei să le împărtăşesc şi sărmanelor fete cele ce le aflasem ; în vremea aceasta, Verville merse să vadă în ce ape se scaldă Sainct-Far şi dacă ghicisem adevărul. Îl găsi foarte zgîriat pe obraz, dar oricît l-a descusut Verville, n-a putut scoate altceva de la dînsul decît că, întorcîndu-se de la joc, a găsit deschisă poarta grădinii lui Saldagne, casa întoarsă pe dos şi pe el însuşi greu rănit în braţele oamenilor lui, care-l duceau în odaie.

— Ce nenorocire, îi spuse Verville. Surorile lui or să fie tare necăjite : sînt două fete foarte frumoase, mă gîndesc să mă duc să le văd.

— Şi ce-mi pasă mie ? făcu bădăranul şi începu să fluiere nemairăspunzînd nici o vorbă la tot ce-i spunea frate-său.

Verville îl lăsă acolo şi se întoarse în odaia mea, unde, cu tot harul vorbirii cu care sînt dăruit, mă străduiam să le alin frumoaselor noastre necazul. Erau în culmea deznădejdii şi se aşteptau la cele mai crîncene lucruri de pe urma toanelor rele ale fratelui lor, decît care fără îndoială nu e pe lumea asta altul rob mai supus patimilor. Lacheul meu merse să le aducă de mîncare de la o ospătărie de lîngă noi şi făcu la fel vreme de cincisprezece zile cît le-am ţinut ascunse în odaia mea, unde, din fericire, nu le-a descoperit nimeni, fiindcă era în catul de sus şi departe de celelalte. N-ar fi zis nu să intre într-o mînăstire, dar, din pricina neplăcutei întîmplări pe care o păţise, se temeau că o dată închise de bună-voia lor, nu vor mai putea ieşi din sfîntul lăcaş.

În vremea aceasta, rănile lui Saldagne se vindecau şi Sainct-Far, pe care-l aveam la ochi, mergea să-l vadă în fiecare zi. Verville nu se mişca din odaia mea, ceea ce nu părea ciudat nimănui din casă, căci îşi petrecea adesea zile întregi citind sau vorbind cu mine. Dragostea lui pentru domnişoara de Saldagne creştea zi de zi, iar ea îl iubea pe cît era iubită. Surorii ei mai mari nu-i era urît de mine şi nici eu nu pot spune că nu-mi păsa de ea. Nu că dragostea-mi fierbinte pentru Leonore s-ar fi răcit cumva, dar nu mai trăgeam dinspre partea aceea nici o nădejde. Chiar dacă s-ar fi putut să fie a mea, aş fi avut încredinţarea că o nefericesc.

Într-o zi, Verville primi cîteva rînduri de la Saldagne, care voia să-l întîlnească, cu sabia în mînă, şi care-l aştepta, însoţit de un prieten, pe cîmpia de la Grenelle. Totodată, Verville era rugat să nu-şi ia alt însoţitor decît pe mine, ceea ce mă făcu să bănui, pentru amîndoi, o capcană. Bănuiala asta nu era fără temei, căci văzusem şi pînă acum ce-i poate pielea, dar Verville nu voi s-o ia în seamă, fiind hotărît să-i dea orice satisfacţie şi chiar să se arate gata de a se însura cu sora lui.

Trimise după o trăsură de piaţă, deşi avea trei în casă. Mersem unde ne aştepta Saldagne şi unde Verville fu foarte mirat găsindu-l pe Sainct-Far ca însoţitor al vrăjmaşului lui. N-am lăsat deoparte nici scuzele, nici rugăminţile, pentru a împăca părţile. Furăm totuşi siliţi să ne batem cu cei mai nebuni oameni care se află. I-am arătat lui Sainct-Far că-mi vine foarte greu să încrucişez spada cu dînsul şi am răspuns numai vorbe cuminţi şi îndatoritoare la toate ocările cu care-mi punea la încercare răbdarea. Pînă la urmă îmi spuse verde că i-am fost urît totdeauna şi că, dacă vreau ca de acum înainte să-i fiu pe plac, trebuie să primesc de la dînsul vreo două sau trei lovituri de spadă. Şi zicînd acestea, se năpusteşte furios asupră-mi. Întîi nu fac altceva decît să mă apăr, hotărît să ajung cu preţul cîtorva răni, la o luptă corp la corp. Dumnezeu îmi sprijină gîndul cel bun, şi iată-l căzîndu-mi la picioare. Îl îngădui să se ridice, ceea ce îl îndîrjeşte mai mult împotrivă-mi. Pînă la urmă, rănindu-mă uşor la un umăr, îmi strigă ca unui lacheu să mă dau bătut, cu o furie atît de obraznică, încît îmi pierd sărita. Dau asalt, îl scot din poziţie şi izbutesc o mişcare atît de norocită, încît îi apuc garda spadei.

— Omul pe care atîta îl urăşti îţi dăruie totuşi viaţa, îi spusei.

Se zvîrcolea, zadarnic acum, şi nu scotea un cuvînt, ca un mojic ce era, deşi-i arătam că trebuie să mergem să-i despărţim pe Saldagne şi pe frate-său, care se rostogoleau încăieraţi ; am înţeles că trebuie să mă port altfel cu dînsul. Nu l-am mai cruţat şi mi-a venit în gînd să-i sucesc mîna, cu o mişcare puternică pe care am făcut-o smulgîndu-i spada şi azvîrlind-o destul de departe de dînsul. Alergai numaidecît în ajutorul lui Verville, încăierat cu omul lui. Apropiindu-mă de dînşii, văzui venind de departe cîţiva oameni călări. Saldagne

fu dezarmat şi, în acelaşi timp mă pomenii cu o lovitură de spadă dată pe la spate. Era mărinimosul de Sainct-Far care se slujea atît de mişeleşte de spada pe care i-o lăsasem. N-am mai putut să mă stăpînesc şi i-am dat şi eu o lovitură care i-a făcut o rană mare.

Baronul d'Arques, care tocmai sosea, văzînd că-i rănesc feciorul, mă urî atunci tot atîta pe cît mă iubise. Îşi îndemnă calul spre mine şi mă lovi cu spada în cap. Cei ce venise cu el tăbărîră şi ei pe mine, urmîndu-i pilda. Am încercat cu destul noroc, să mă descurc cu atîţia vrăjmaşi, dar mulţimea lor m-ar fi dat gata cu siguranţă dacă Verville, cel mai mărinimos prieten din lume, nu s-ar fi pus, cu primejdia vieţii lui, la mijloc. Îi trase una zdravănă cu latul spadei peste urechi valetului lui, care, ca să petreacă, mă înghesuia mai tare decît toţi. Îi prezentai baronului d'Arques spada, cu garda înainte ; dar asta nu-l înduplecă de fel. Mă făcu golan, caiafă, şi mă ocărî cum îi venea la gură, ameninţînd chiar că o să pună să mă spînzure. I-am răspuns foarte demn că, aşa golan şi caiafă cum sînt, i-am dăruit fiului lui viaţa şi nu l-am rănit decît după ce el m-a lovit mişeleşte pe la spate. Verville mă sprijini pe lîngă taică-său că nu mint, dar el spuse totuşi că nu vrea să mă mai vadă niciodată. Saldagne se sui cu baronul d'Arques în rădvanul unde-l pusese pe Sainct-Far, iar Verville, care nu voia de loc să mă părăsească, mă pofti în celălalt, alături de dînsul. Mă lăsă în palatul unuia din principii noştri, unde avea prieteni, şi se duse acasă la taică-său.

Domnul de Sainct-Sauveur îmi trimise chiar în noaptea aceea o trăsură şi mă primi în taină la el acasă, unde mă îngriji ca pe copilul lui. Verville veni să mă vadă a doua zi şi-mi povesti că taică-său fusese înştiinţat despre lupta noastră de surorile lui Saldagne, pe care le găsise la mine în odaie. Îmi mai spuse pe urmă, foarte bucuros, că lucrurile se vor împăca printr-o îndoită căsătorie de îndată ce se va vindeca fratesău, a cărui rană nu era într-un loc primejdios ; că nu atîrna decît de mine să mă am bine cu Saldagne ; iar cît despre taicăsău, i-a trecut mînia şi e foarte supărat că s-a purtat atît de aspru cu mine. Şi-mi mai dori grabnică însănătoşire, pentru a putea avea parte de atîtea bucurii. I-am răspuns însă că nu mai pot rămîne într-o ţară unde mi se poate aduce vină obîrşia mea umilă, aşa cum făcuse taică-său, şi că voi părăsi curînd regatul spre a muri în război sau spre a-mi făuri o stare

pe potriva simţămintelor aiese pe care pilda lui mi le-a dat. Îmi place să cred că hotărîrea mea l-a întristat ; un bărbat îndrăgostit nu se poate lăsa însă mult stăpînit de altă suferinţă decît dragostea lui.

Pe cînd Sorţu îşi urma astfel povestirea, se auzi deodată, din stradă, un pocnet de sîneaţă şi apoi cîntare de orgă. Această sculă, care n-a mai răsunat poate niciodată la poarta unui han, îi scoase la ferestre pe toţi cei pe care-i trezise pocnetul sîneţei. Orga îşi urma cîntarea şi cei care se pricepeau băgară de seamă că organistul cînta o cîntare bisericească. Nu înţelegea nimeni ce e cu această cucernică serenadă, care totuşi nu se vădea încă limpede ca atare. Îndoiala pieri însă cînd se auziră şi două glasuri răguşite, din care unul făcea cîntarea, iar celălalt ţinea isonul. Cei doi dascăli îşi uniră glasul cu orga şi scoaseră o cîntare de să trezească toţi cîinii din mahala. Cîntau :

Cu glasul nostru şi cu-al nost' de fildeş lut
Sufletul să-l încîntăm,

şi mai departe cîntecul tot. După ce isprăviră de chiuit bucata asta răsuflată, se auzi tare de tot o voce groasă care-i dojenea pe cîntăreţi că zic într-una acelaşi cîntec. Bieţii oameni răspunseră că nu ştiu ce pofteşte să le cînte.

— Cîntaţi ce vreţi voi, răspunse acelaşi, ceva mai încet. Trebuie să cîntaţi, că doar v-am plătit cu bani buni.

După această înaltă hotărîre, orga schimbă tonul şi se auzi un frumos *Exaudiat*, cîntat cu multă cucernicie. Nici unul din ascultători nu îndrăznea să vorbească, spre a nu tulbura cîntarea, cînd Pizmă care, în asemenea împrejurare, nu şi-ar fi ţinut gura pentru nimic în lume, strigă cît putu de tare :

— Ce, aici la voi se face slujba în drum ?

Un ascultător luă cuvîntul şi spuse că e o adevărată vecernie. Un altul adăugă că e o procesiune de noapte ; în sfîrşit, toţi glumeţii din han făceau haz pe seama muzicii şi nimeni nu putea ghici cine a poruncit-o şi, mai puţin, pentru cine şi de ce.

În vreme ce *Exaudiat*-ul îşi urma drumul, zece sau doisprezece duhăi care se ţineau după o destrăbălată de căţea, veniră, cu alaiul ce-l făceau stăpînei inimii lor, să se bage printre picioarele cîntăreţilor ; şi, cum mai mulţi potrivnici nu pot fi vreme îndelungată de aceeaşi părere, după ce se ocărîră şi se

suduiră puţin unii pe alţii, se încăierară cu atîta înverşunare şi cu atîta mînie, încît, ca să şi le ferească, muzicanţii îşi luară picioarele la spinare, părăsindu-şi orga în voia cîinilor. Aceşti îndrăgostiţi fără de stavilă nu se purtară de loc frumos cu ea ; răsturnară o capră pe care stătea marafetul cu melodii şi n-aş putea jura că vreo cîţiva din blestemaţii ăştia de cîini n-au ridicat piciorul şi n-au udat orga răsturnată, fiind aceste dobitoace deosebit de slabe de băşică prin însăşi firea lor, şi mai cu seamă atunci cînd cîte o căţea din cercul lor de cunoştinţe pofteşte să purceadă la înmulţirea neamului.

Concertul fiind astfel deconcertat, hangiul deschise poarta hanului şi încercă să pună la adăpost orga, măsuţa şi caprele. Pe cînd, împreună cu slujitorii lui, se deda la această creştinească îndeletnicire, organistul se întoarse la orga sa, însoţit de trei inşi, printre care se afla o femeie şi un bărbat care îşi ascundea nasul în manta. Bărbatul nu era altul decît însuşi Ragotin, care voise să ofere o serenadă domnişoarei Steluţa şi se îndreptase întru aceasta la un rîncaci mititel, organist într-o biserică. Pocitania asta, nici bărbat, nici femeie, ţinuse glasul întîi şi cîntase din orga adusă de slujnică ; un copil din cor care-şi schimbase deja vocea cîntase isonul şi toate astea pentru un preţ de doi testoni [1], pe atîta era de pe atunci de scumpă viaţa în bunul ţinut Maine. De îndată ce cunoscu cine sînt autorii serenadei, hangiul spuse destul de tare ca să-l audă toţi cîţi erau la ferestrele birtului :

— Care va să zică domnia-ta ai venit, jupîn Ragotin, să-mi cînţi vecernia la poartă ? Ai face mai bine să dormi şi să-mi laşi şi oaspeţii să doarmă.

Ragotin îi răspunse că-l ia drept altcineva, dar o făcu în aşa chip încît să-l încredinţeze mai tare de ceea ce încerca să tăgăduiască.

În vremea aceasta, organistul, care-şi găsi orga spartă, şi care era foc de mînios, cum sînt toate dobitoacele astea spîne, îi spuse, înjurînd, lui Ragotin, că are să i le plătească. Ragotin îi răspunse că puţin îi pasă de toate astea.

— Îţi pasă, nu-ţi pasă, stărui rîncaciul, mie să-mi plăteşti.

Hangiul şi slujitorii lui îi ţinură şi ei partea. Ragotin le arătă însă, ca unor neştiutori, că, în ce priveşte serenada, ase-

[1] *Teston* — monedă divizionară, în valoare de cca. 15 *sous*.

menea lucru nu intră în obiceiul pămîntului, şi, acestea zicînd, plecă, mîndru de curtenia lui. Cîntăreţii suiră orga în spinarea slujnicii rîncaciului, care se întoarse acasă foarte amărît, cu masa de-a umere şi urmat de copilul din cor care ducea cele două capre. Hanul se închise la loc ; Sorţu le spuse bună seara comediantelor şi amînă sfîrşitul istorisirii lui pentru data viitoare.

CAPITOLUL XVI

Deschiderea teatrului şi alte lucruri cu nu mai puţine urmări

A doua zi, comedianţii se adunară dis-de-dimineaţă într-una din odăile lor din han, ca să repete comèdia pe care aveau s-o joace după prînz. Pizmă, căruia Ragotin îi destăinuise povestea cu serenada şi care se făcuse că nu-i vine să-l creadă, îşi înştiinţă tovarăşii că prichindelul trebuia negreşit să pice, ca să culeagă laude pentru curtenia lui subţire şi adăogă că, de cîte ori o încerca să spună ceva despre treaba asta, ei să întoarcă cu şiretenie vorba.

Chiar atunci intră şi Ragotin în odaie, şi, după ce le dădu bună ziua tuturor, voi să-i vorbească despre serenada lui domnişoarei Steluţa, care se făcu pentru dînsul o stea călătoare, căci îşi schimba locul fără să-i răspundă de cîte ori o întreba la ce oră s-a culcat şi cum a dormit. O părăsi pentru domnişoara Angelica, dar aceasta, drept răspuns, îşi studia de zor rolul. Se îndreptă atunci la Caverna, care nici nu se uită la el. Toţi comedianţii urmară întocmai porunca lui Pizmă şi nu-i răspunseră nimic lui Ragotin sau întoarseră vorba de cîte ori încerca să spună ceva de noaptea din ajun. Pînă la urmă, îmboldit de trufie şi nerăbdînd să mai lase să-i lîncezească faima, spuse tare, către toată lumea :

— Vreţi să vă destăinuiesc un adevăr ?

— Fă cum pofteşti, îi răspunse cineva.

— Eu am pus, mai zise el, eu am pus azi-noapte să vi se cînte o serenadă.

— Care va să zică, făcu Pizmă, în ţinutul ăsta serenadele se cîntă cu orga ? Şi pentru cine ai pus, mă rog, să o cînte ? Nu cumva pentru Cosînzeana din pricina căreia s-au luptat între dînşii atîţia prea-cinstiţi cîini ?

— Nu încape îndoială, zise Măslină, căci dobitoacele astea muşcătoare din fire n-ar fi tulburat o cîntare atît de armonioasă decît fiind potrivnicii lui jupîn Ragotin şi chiar geloşi pe dînsul.

Un altul de acolo luă cuvîntul şi spuse că nu se îndoieşte că Ragotin se are bine cu iubita lui şi că o iubeşte cu gînd curat, de vreme ce se dă astfel pe faţă.

Toţi cîţi erau, în sfîrşit, în încăpere îi scoteau peri albi lui Ragotin cu serenada lui, afară de Pizmă, care îl cruţă, ca unul căruia i se făcuse cinstea de a-i primi destăinuirea, şi e de crezut că batjocura asta cînească i-ar fi plictisit pînă la urmă pe toţi cîţi se aflau în încăpere, dacă poetul care, în felul lui, era tot atît de prost şi de îngîmfat ca Ragotin şi care găsea oriunde sămînţă de trufie, n-ar fi dat cu băţul în baltă zicînd, cu tonul unui bărbat de neam, sau mai curînd al unuia care face pe bărbatul de neam :

— Fiindcă veni vorba de serenadă, mi-aduc aminte că la nunta mea mi s-a cîntat cincisprezece zile la rînd o serenadă alcătuită din peste o sută de instrumente felurite. Serenada asta a străbătut întregul Marais ; şi-au însuşit-o cele mai frumoase doamne din Place Royale [1] ; mai mulţi gentilomi au cîntat-o şi i-a stîrnit chiar pizma unui bărbat de viţă, care şi-a pus oamenii să-i atace pe cei care mi-o cîntau, dar nu şi-au izbîndit, căci erau toţi de la mine din ţinut, viteji cum nu se mai află, şi cei mai mulţi fusese ofiţeri într-un regiment pe care eu l-am pus pe picioare în vremea cînd s-au răsculat comunele din părţile noastre.

Pizmă, care de dragul lui Ragotin îşi stăpînise firea lui batjocoritoare, nu mai fu la fel de mărinimos cu poetul, pe care nu-l cruţa niciodată. Luă dar cuvîntul şi-i spuse pruncului muzelor :

— După cum ne-o înfăţişezi, serenada domniei-tale era mai curînd un fel de tevatură care, sîcîindu-l pe un om de

[1] *Cartierul Marais şi Place Royale* — centrul, pe atunci, al vieţii mondene pariziene.

lume, l-a făcut să-şi trimită servitorimea din casă s-o oprească sau s-o izgonească cît colo. Ceea ce îmi întăreşte această încredinţare e că nevasta ţi-a murit de bătrîneţe, şi anume la şase luni după dulcea-vă cununie, ca să vorbesc şi eu ca domnia-ta.

— Ba a murit de rău de mare, zise poetul.

— Zi mai bine de mamă-mare, de bunică sau de străbunică, răspunse Pizmă. Încă de pe vremea domniei lui Henric al IV-lea marea nu-i mai făcea nici un rău, adăogă el ; şi, ca să-ţi arăt că ştiu mai multe despre ea decît însuţi domnia-ta, deşi ne-o tot tămîiezi fără încetare, am să-ţi spun despre dînsa una de care habar n-ai. La curtea reginei Marguerite...

Începutul ăsta frumos de poveste îi adunară în jurul lui pe toţi cei aflători în încăpere, care ştiau bine că Pizmă are amintiri împotriva tuturor oamenilor din lume.

Poetul, căruia îi era foarte frică de el, îi curmă vorba zicînd :

— Pun rămăşag pe o sută de pistoli că nu-i aşa.

Chemarea asta la rămăşag, picată tocmai la ţanc, îi făcu pe toţi să rîdă şi-l sili să iasă din odaie. Aşa făcea săracul întotdeauna, încerca să-şi sprijine cu rămăşaguri pe sume uriaşe hiperbolele zilnice, care ajungeau la sume de o mie sau chiar la o mie două sute de obrăznicii pe săptămînă, fără să mai socotim minciunile. Pizmă era un fel de controlor general, şi al faptelor, şi al vorbelor lui ; iar ascendentul pe care-l avea asupră-i era atît de mare încît cutez a-l asemăna cu cel al geniului lui August asupra celui al lui Antoniu ; firesţe, păstrînd măsura şi fără a-i potrivi pe cei doi artişti ambulanţi cu doi romani de asemenea calibru.

Pizmă începîndu-şi deci povestirea şi fiind întrerupt, cum v-am spus, de către poet, toţi îl rugară stăruitor s-o sfîrşească, dar el îşi ceru iertare şi le făgădui să le povestească altă dată viaţa poetului, în întregimea ei şi cuprinzînd-o şi pe cea a soţiei lui. Se apucară să repete iar comèdia pe care trebuiau s-o joace chiar în ziua aceea într-un han alăturat. Nu se petrecu nimic de seamă în timpul repetiţiei.

După prînz jucară şi jucară foarte bine. Domnişoara Steluţa îi fermecă pe toţi cu frumuseţea ei ; Angelica îşi avu şi ea partea ei de admiratori şi amîndouă îşi întruchipară pe deplin personajele, spre mulţumirea tuturor. Pizmă şi tovarăşii lui făcură şi ei minuni, iar cei dintre privitori care fusese

adesea la comèdie la Paris mărturisiră că nici artiştii regelui n-ar fi jucat mai bine. În sinea lui, Ragotin întări dania de trup şi suflet ce i-o făcuse domnişoarei Steluţa, înregistrată de Pizmă, care în fiecare zi îi făgăduia s-o înduplece pe artistă s-o primească. Fără această făgăduinţă, deznădejdea ar fi alcătuit curînd subiectul unei mari tragedii despre un prăpădit de clănţău. N-am să vă spun dacă artiştii le-au plăcut tot atît doamnelor din Mans pe cît le-au plăcut domnilor artistele ; chiar dacă aş şti ceva, tot n-aş spune nimic ; totuşi, fiindcă bărbatul cel mai înţelept nu-i întotdeauna stăpîn pe limba lui, voi încheia capitolul de faţă, ca să abat de la mine orice ispită.

CAPITOLUL XVII

Neizbînda curteniei lui Ragotin

De îndată ce Sorţu îşi lepădă vechitura cea brodată şi-şi puse haina de toate zilele, La Rappiniere îl duse la închisoarea oraşului, fiindcă omul pe care-l prinsese în ziua răpirii preotului din Domfront cerea să-i vorbească. În vremea aceasta, artistele se întoarseră la han, cu mare alai de manseni.

Nimerindu-se lîngă domnişoara Caverna cînd ieşea din sala de *jeu de paume* [1] unde jucase, Ragotin îi dădu mîna ca s-o însoţească acasă, deşi i-ar fi plăcut mai bine să facă astă slujbă pe lîngă scumpa lui Steluţă. Făcu la fel şi cu domnişoara Angelica, astfel încît se văzu scutier de amîndouă părţile. Această îndoită curtenie fu pricina unei întreite supărări, căci Caverna care, mergea firește, pe partea dinspre case era înghesuită de Ragotin, astfel încît Angelica să nu calce în rigolă. Afară de asta, prichindelul, care nu le ajungea decît pînă la brîu, le trăgea atît de tare de mîini în jos, încît abia-abia de se ţineau să nu cadă peste dînsul. Şi le supăra şi mai rău că se tot întorcea într-una ca s-o vadă pe domnişoara Steluţa, pe care o auzea vorbind în spatele lor cu doi fîrţîngăi care-o însoţeau fără voia ei. Sărmanele artiste încercară de cîteva ori să-şi desprindă mîinile

[1] Joc cu mingea, asemănător cu oina.

dintr-ale lui ; dar omul le strîngea atît de tare încît le-ar fi fost totuna să fie legate. Îl rugară de o sută de ori să nu-şi mai dea atîta osteneală. „Sluga matale, sluga“ (era închinăciunea lui obişnuită) zicea el numai, şi le strîngea şi mai tare. Fură dar nevoite să aibă răbdare pînă la scara odăii lor, unde nădăjduiau să fie lăsate slobode, dar nu era Ragotin omul acela. Zicînd într-una „sluga matale, sluga“, încercă întîi să urce în rînd cu ele, ceea ce dovedindu-se cu neputinţă, căci scara era prea îngustă, Caverna se puse cu spatele la perete şi urcă prima, trăgîndu-l după dînsa pe Ragotin, care o trăgea după dînsul pe Angelica ; aceasta nu mai trăgea pe nimeni şi rîdea ca o nebună.

Cînd colo, alt necaz : la patru sau cinci trepte de odaia lor, se încrucişară cu un argat de la birt, cu un sac cu ovăz din cale-afară de greu în spinare, care le spuse gîfîind, copleşit de sarcină, să coboare, fiindcă el nu poate să mai urce încă o dată, încărcat cum e. Ragotin încercă să se împotrivească ; înjurînd, argatul le spuse verde că le aruncă sacul în cap. Stricară deci cu zorul tot ce înfăptuise cu binişorul, iar Ragotin tot nu se îndura să le dea drumul de mîini. Încărcat cu ovăzul lui, argatul îi îmboldea amarnic şi astfel Ragotin făcu un pas greşit, care însă, ţinîndu-se cum se ţinea de mîinile artistelor, nu-i pricinui căderea, dar o trase peste el pe Caverna, care îl sprijinea mai cu temei decît fiică-sa, dată fiind înălţimea la care se afla. Femeia căzu deci peste dînsul, călcîndu-i pe stomac şi pe burtă şi ciocnindu-se cap în cap cu fiică-sa atît de tare încît căzură amîndouă. Argatul, gîndind că atîţia inşi n-aveau să se ridice aşa de curînd şi nemaiputînd răbda greutatea sacului de ovăz, îl azvîrli în sfîrşit pe trepte, înjurînd ca un argat de la han. Din nenorocire, sacul se dezlegă, sau se rupse.

Sosi hangiul, care-şi blestemă argatul, argatul le blestema pe artiste, artistele îl blestemau pe Ragotin, care blestema mai rău decît toţi cei ce blestemau, fiindcă domnişoara Steluţa, care tocmai sosea, fu astfel martoră la încă o pătăranie, de loc mai vitejească decît aceea cu pălăria pe care i-o tăiase cu foarfecele, cîteva zile în urmă. Caverna se jură pe Dumnezeu că n-o să-l mai lase niciodată pe Ragotin s-o însoţească şi-i arătă mîinile, care erau vinete. Steluţa îi spuse că a pedepsit-o Cel-de-sus fiindcă i l-a răpit pe jupîn Ragotin care o oprise în faţa teatrului ca s-o însoţească pe ea şi adăogă că îi pare bine de ce a păţit prichindelul că nu s-a ţinut de cuvînt. El nu auzi ni-

mic din toate astea, căci hangiul zicea să-i plătească ovăzul, după ce voise, pentru acelaşi cuvînt, să-şi lovească argatul, care-l numi pe Ragotin avocat de cauze pierdute. Angelica îl certă şi ea la rîndul ei zicîndu-i că a luat-o de manta de vreme rea.

Într-un cuvînt, norocul arătă pînă aici că nu ia parte de loc la făgăduielile lui Pizmă că-l va face pe Ragotin cel mai norocit îndrăgostit din ţinutul Maine, cu Le Perche şi Laval la un loc. Ovăzul se culese de pe jos şi artistele urcară cîte una în odaia lor, fără să li se mai întîmple nimic. Ragotin nu le urmă şi n-am putut afla unde s-a dus. Era ceasul cinei ; cinară la han. După cină, fiecare se duse într-ale lui, iar Sorţu se închise cu artistele, ca să-şi urmeze povestirea.

CAPITOLUL XVIII

Urmarea poveştii lui Sorţu şi a Steluţei

Capitolul dinainte l-am făcut cam scurtuţ, poate că acesta va fi mai lung ; dar nu sînt însă sigur, o să vedem. Sorţu se puse în locul lui obişnuit şi îşi urmă povestirea, în felul acesta :

— Voi încheia cît mai pe scurt cu putinţă o viaţă care v-a plictisit destul şi pînă acum. Verville a venit să mă vadă, precum v-am spus, şi, neizbutind să mă facă să mă întorc la taicăsău, mă părăsi foarte mîhnit de hotărîrea mea, după cîte mi s-a părut, şi se întoarse acasă, unde, puţin după aceea, se însură cu domnişoara de Saldagne, iar Sainct-Far făcu la fel cu domnişoara de Lery.

Avea tot atîta agerime de minte pe cîtă n-avea el de loc şi-mi vine destul de anevoie să-mi închipui cum s-au putut împăca două duhuri atît de nepotrivite. Într-acestea, mă vindecai pe deplin, şi mărinimosul domn de Sainct-Sauveur, încuviinţîndu-mi hotărîrea de a pleca din regat, îmi dădu ceva bani de drum, iar Verville, care, căsătorindu-se, nu m-a uitat, îmi dărui un cal bun şi o sută de pistoli. Luai drumul Lyonului spre a mă întoarce în Italia cu gînd să mai trec pe la Roma ; şi, după ce o voi fi văzut pentru cea din urmă oară pe

scumpa mea Leonoră, să mă duc să mor în Candia, ca să-mi curm traiul cel nenorocit.

La Nevers, am tras la un han aproape de fluviu. Ajungînd prea devreme şi neştiind cu ce să-mi trec vremea în aşteptarea cinei, mersei să mă plimb pe un pod mare de piatră care uneşte cele două maluri ale Loirei. Se mai plimbau pe acolo şi două femei, din care una părea bolnavă, se sprijinea pe cealaltă şi abia umbla. Trecînd pe lîngă ele, le-am dat bineţe, fără să le privesc şi m-am plimbat mai departe pe pod, cugetînd la nenorocul meu şi mai cu seamă la dragostea mea. Eram destul de bine îmbrăcat, aşa cum trebuie să fie cei al căror rang nu-i iartă să poarte o haină proastă. Trecînd încă o dată prin dreptul celor două femei, auzii pe una din ele zicînd cu jumătate glas :

— Eu una, aş crede că era el, dacă n-ar fi mort.

Nu ştiu de ce am întors capul, neavînd de ce să-mi închipui că de mine vorbesc. Şi totuşi, nu vorbeau de altcineva. O văzui pe domnişoara de La Boissiere, palidă şi trasă la faţă şi sprijinindu-se de fiică-sa Leonore. Mersei drept la ele, mult mai sigur pe mine decît aş fi făcut-o la Roma, căci îmi călisem trupul şi sufletul cît stătusem la Paris. Le-am uimit şi le-am speriat atît de tare, încît cred că ar fi luat-o la goană, dacă domnişoara de La Boissiere ar fi putut fugi. Asta mă miră şi pe mine. Le întrebai prin ce fericită întîmplare mă găsesc înaintea fiinţelor care-mi sînt cele mai dragi din lume. Vorbele mele le făcură să-şi mai vină în fire. Domnişoara de La Boissiere îmi spuse că n-are de ce să mi se pară ciudat că mă privesc puţin mirate ; că senior Stefano le arătase nişte scrisori de la unul din gentilomii pe care-i însoţeam la Roma şi care îl înştiinţau că am pierit în război la Parma, şi adăugă că e încîntată că o ştire care atîta o mîhnise se vădeşte mincinoasă. Ii răspunsei că sînt şi nenorociri mai mari decît moartea şi că merg la Veneţia ca să isc acelaşi zvon, dar mai cu temei. Hotărîrea mea le întristă şi mama îmi spuse nişte cuvinte atît de mîngîietoare încît nu le înţelegeam pricina.

Aflai pînă la urmă chiar de la ele ce o făcea atît de îndatoritoare. Puteam să-i mai fiu de folos, iar starea în care se afla nu-i mai îngăduia să mă dispreţuiască şi să-mi întoarcă spatele, ca atunci la Roma. Li se întîmplase un necaz destul de mare ca să le aducă la ananghie. Îşi vînduse toate mobilele, care erau foarte frumoase şi multe şi plecase din Roma cu o

slujnică franţuzoaică pe care o aveau de mult, iar senior Stefano le dăduse pe valetul lui, flamand ca şi el, care voia să se întoarcă în ţară. Valetul ăsta şi slujnica se iubeau amîndoi şi urmau să se căsătorească, dar nimeni nu ştia de dragostea lor. De la Rouane, domnişoara de La Boissiere luă drumul de apă. La Nevers se simţi atît de rău încît nu-şi mai putu urma călătoria. Cît a fost bolnavă, era destul de greu s-o slujeşti şi slujnica îşi făcu destul de prost treaba, împotriva obiceiului ei. Într-o bună dimineaţă, valetul şi slujnica se făcură nevăzuţi şi, ceea ce era şi mai supărător, banii pierise şi ei. Necazul ăsta i-a înrăutăţit boala, silind-o să rămînă la Nevers, şi să aştepte veşti de la Paris, de unde nădăjduia să-i vină cu ce să-şi urmeze călătoria.

Domnişoara de La Boissiere îmi istorisi în puţine cuvinte această supărătoare întîmplare. Le-am petrecut la han, acelaşi unde trăsesem şi eu, şi, după ce am stat cu ele, m-am retras în odaia mea, ca să le las să cineze. Cît despre mine, n-am mîncat nimic, deşi cred că am zăbovit la masă cel puţin cinci, şase ceasuri.

M-am dus să le văd de îndată ce mi-au trimis vorbă că voi fi binevenit. Am găsit-o pe mama în pat, iar fiica mi s-a părut la fel de tristă pe cît mi se păruse adineaori de voioasă. Maică-sa era mai tristă decît ea, şi mă întristai şi eu. Am stat o vreme şi ne-am uitat unul la altul, fără să scoatem un cuvînt. Domnişoara de La Boissiere îmi arătă, în sfîrşit, scrisorile care le primise de la Paris, şi care le aduceau, fiică-si şi ei, cel mai mare necaz. Îmi împărtăşi pricina acestui necaz vărsînd şiroaie de lacrimi, iar fiica ei, pe care o văzui plîngînd la fel de amarnic ca pe maică-sa, mă mişcă atît de adînc încît n-am mai ştiut cum să le arăt cît îmi pare de rău, deşi le-am oferit tot ce-mi stătea în putinţă, astfel încît să fie pe deplin încredinţate că n-am faţă de ele nici un ascunziş.

— Nu ştiu încă ce anume mă mîhneşte atît de amarnic, le spusei, dar dacă e destul să-mi dau viaţa pentru a alina cît de cît suferinţa în care vă văd, atunci izgoniţi-vă din suflet tulburarea. Spuneţi-mi, dar, doamnă, ce trebuie să fac ; am bani, dacă vă lipsesc ; am inimă în mine, dacă aveţi vrăjmaşi ; şi nu cer, pentru toate slujbele pe care sînt gata să vi le fac, decît mulţumirea de a vă fi slujit.

Chipul şi cuvintele mele le făcură să vadă atît de limpede ce aveam în suflet, încît grozava lor suferinţă se mai domoli

ceva. Domnişoara de La Boissiere îmi citi o scrisoare prin care una din prietenele ei îi vestea că un domn, pe care nu-l numea, dar care am priceput că e tatăl Leonorei, primise poruncă să se retragă de la curte şi că plecase în Olanda. Astfel sărmana domnişoară se găsea singură printre străini, fără bani şi fără nădejde de a căpăta. I-am oferit încă o dată tot avutul meu, care se putea ridica la vreo cinci sute de taleri şi i-am spus că sînt gata s-o însoţesc în Olanda, sau la capătul pămîntului, dacă ar pofti să meargă pînă acolo. Într-un cuvînt, am încredinţat-o că a regăsit în mine un om care o va sluji ca un valet şi care o va iubi şi respecta ca un fiu. M-am făcut roşu pînă la urechi rostind cuvîntul fiu, dar nu mai eram omul acela nesuferit ţinut afară la poartă, la Roma, pentru care Leonore rămînea nevăzută, iar domnişoara de La Boissiere nu mai era o mamă aspră pentru mine. La tot ce-i ofeream, îmi răspundea numai că Leonore îmi va rămîne îndatorată. Totul se petrecea în numele Leonorei şi ai fi zis că maică-sa nu mai e decît o slujnică vorbind pentru stăpîna ei : atît e de adevărat că cei mai mulţi oameni iau în seamă pe ceilalţi numai întru cît le sînt folositori.

Le-am lăsat pe deplin alinate şi m-am retras în odaia mea cel mai mulţumit om din lume. Am petrecut o noapte foarte plăcută, deşi n-am dormit, ceea ce m-a făcut să mă scol destul de tîrziu, căci spre dimineaţă m-a prins somnul. Leonore mi s-a părut în ziua aceea mai cu îngrijire îmbrăcată decît în ajun şi a putut şi ea să bage de seamă că nici eu nu fusesem nepăsător. O însoţii la liturghie fără maică-sa, care era încă prea slăbită. Prînzirăm împreună şi începînd de atunci am alcătuit tustrei o singură familie. Domnişoara de La Boissiere îmi arăta multă recunoştinţă şi mă încredinţa adesea că nu va muri fără să-mi plătească tot binele ce i-l făceam.

Mi-am vîndut calul şi, de îndată ce bolnava se mai îmbiciorongi, luarăm o cabană [1] şi coborîrăm pînă la Orleans. În vreme ce pluteam pe fluviu, am gustat din dulceaţa de a sta de vorbă cu Leonore, fără ca maică-sa să tulbure o atît de mare fericire. Găsii în mintea acestei fete frumoase tot atîta strălucire cîtă avea şi în ochi, iar mintea mea, de care poate avusese de ce se îndoi la Roma, îi fu atunci pe plac. Ce să vă mai spun ?

[1] Barcă acoperită, cu fundul plat, folosită mai ales pe fluviul Loire.

M-a îndrăgit pînă la urmă tot atîta cît o îndrăgeam eu ; şi aţi putut cunoaşte, de cînd ne vedeţi pe amîndoi, că dragostea asta împărtăşită n-a scăzut de loc.

— Cum ? îi tăie vorba Angelica. Domnişoara Steluţa e aşadar Leonore ?

— Dar cine alta ? îi răspunse Sorţu.

Domnişoara Steluţa luă cuvîntul şi spuse că tovarăşa ei are dreptate să pună la îndoială că ea e acea Leonore din care Sorţu făcuse o frumuseţe de romanţ.

— Nu, nu pentru asta, întîmpină Angelica, dar fiindcă-ţi vine întotdeauna greu să crezi un lucru pe care l-ai dorit mult.

Domnişoara de la Caverna spuse că ea nu s-a îndoit de loc şi nu-i lăsă să-şi ducă mai departe convorbirea, pentru ca Sorţu să-şi urmeze povestirea, pe care o reluă astfel :

— Am ajuns la Orleans, unde ne-am făcut o intrare atît de nostimă, încît vreau să vă dau cîteva amănunte. O grămadă de hamali, care aşteaptă, în port, pe cei ce vin pe apă ca să le care calabalîcul, năvăliră pe cabană. Erau peste treizeci pentru două sau trei pacheţele cîte erau de dus şi pe care cel mai prăpădit dintre dînşii le-ar fi putut lua subsuoară. Singur, n-aş fi fost poate destul de cuminte ca să nu mă înfurii pe obraznicii ăştia. Opt dintre ei apucară o lădiţă care nu trăgea nici douăzeci de livre şi, făcîndu-se că se opintesc din greu ca s-o ridice de jos, o săltară în sfîrşit în mijlocul lor, ţinînd-o fiecare doar cu vîrful cîte unui deget. Toată golănimea de pe chei începu să rîdă şi furăm nevoiţi să facem la fel. Şi totuşi, îmi plesnea obrazul de ruşine că trebuie să străbat un oraş întreg cu un asemenea alai, căci ce ne mai rămăsese din calabalîc, treabă pentru un singur om, se lăfăia pe spinările a vreo douăzeci, şi numai pistoalele mele erau duse de patru oameni.

Intrarăm în oraş în ordinea pe care vi-o spun : opt derbedei beţi, sau aproape beţi, duceau, în mijlocul lor, o lădiţă, precum v-am spus. Urmau, unul după celălalt, pistoalele mele, duse fiecare de cîte doi oameni. Domnişoara de La Boissiere, la fel de mînioasă ca şi mine, venea numaidecît după ei : era aşezată pe un scaun mare de paie, sprijinit pe două beţe lungi, de luntraş, şi dus de patru oameni care se schimbau între ei şi care-i spuneau, ducînd-o, o sumedenie de năzbîtii. Urma celălalt calabalîc, alcătuit dintr-un cufăraş şi dintr-un pachet învelit în pînză, pe care şapte sau opt netrebnici şi-l azvîrleau

unul altuia în timp ce mergeau, de parcă ar fi jucat mingea. Triumfalul alai îl încheiam eu, de mînă cu Leonore, care rîdea atît de tare, încît vrînd-nevrînd trebuia să fac şi eu haz de tot matrapazlîcul ăsta. De-a lungul marşului nostru, trecătorii se opreau în drum ca să caşte gura la noi şi larma pe care o pricinuiam scoase la ferestre tot oraşul.

Ajunserăm în sfîrşit în foburgul dinspre Paris, urmaţi de o gloată întreagă, şi traserăm la hanul „La împăraţi". Îmi petrecui cele două doamne într-o sală de jos şi-i ameninţai atît de aspru pe toţi derbedeii, încît fură mulţumiţi şi prea mulţumiţi cu puţinul pe care li-l dădui, răstindu-se la dînşii şi hangiul cu nevastă-sa.

Domnişoara de La Boissiere, pe care bucuria de a nu mai fi fără bani o vindecase mai curînd decît alt leac, se arătă destul de zdravănă spre a se sui într-un poştalion. Oprirăm trei locuri în cel care pleca dimineaţa şi în două zile ajunserăm cu bine la Paris. Pe cînd coboram de la poştă, făcui cunoştinţă cu Pizmă, care venise ca şi noi de la Orleans, într-o căruţă de poştă care însoţea poştalionul nostru. Mă auzi întrebînd unde e hanul poştei din Calais ; îmi spuse că merge şi el chiar atunci într-acolo, şi că, dacă n-am tocmit încă nici o locuinţă, ne duce el să stăm, dacă vrem, la o femeie pe care o cunoaşte, şi care închiriază odăi mobilate, unde ne vom simţi foarte bine. L-am crezut şi nu ne-a părut rău.

Femeia asta era văduva unuia care fusese toată viaţa lui portar şi decorator al unei trupe de comedianţi şi chiar încercase cîndva să şi joace, dar nu izbutise. Pusese ceva deoparte din slujba făcută la comedianţi şi îi venise în cap să dea odăi cu chirie şi cu masă, agonisindu-şi astfel ceva stare. Luarăm cu chirie două odăi destul de bune.

Domnişoara de La Boissiere îşi adeveri veştile rele pe care le avusese despre tatăl Leonorei şi mai află şi altele, pe care ni le ascunse şi care o mîhniră atîta încît o întoarse boala. Asta ne făcu să ne amînăm puţin călătoria în Olanda, unde hotărîse s-o însoţesc, iar Pizmă, care avea întîlnire acolo cu o trupă de comedianţi, se învoi să ne aştepte, după ce-i făgăduii să-l despăgubesc.

Venea adesea la domnişoara de La Boissiere o prietenă de-a ei, care fusese împreună cu dînsa în slujba soţiei ambasadorului la Roma, ca fată în casă şi chiar confidentă, în vremea cînd o iubise tatăl Leonorei. Îndepărtarea aşa-zisului ei

soţ o aflase de la ea care ne-a mai venit de cîteva ori la îndemînă cît am stat la Paris. Nu ieşeam decît cînd nu se putea altfel, de teamă să nu mă vadă vreun cunoscut, şi nu-mi venea greu să stau în casă, fiindcă eram cu Leonore şi fiindcă, prin îngrijirile ce i le dam maică-si, mă făceam tot mai drag inimii ei.

Îndemnaţi de femeia de care vă vorbii, merserăm într-o zi să ne plimbăm la Saint-Clou, ca să ia aer bolnava noastră. Gazda ne însoţi şi Pizmă veni şi el. Am luat o barcă, ne-am plimbat prin cele mai frumoase grădini şi, după ce am gustat ceva, Pizmă însoţi mica noastră trupă la barcă, în vreme ce eu am rămas la un han, să mă socotesc cu o hangiţă cam lacomă, care mă ţinu mai mult decît credeam. Am scăpat cît de ieftin am putut şi am plecat să-mi întîlnesc soţii. Dar care nu-mi fu mirarea cînd văzui barca noastră departe în mijlocul apei, purtîndu-i pe ai mei înapoi către Paris fără mine şi fără să-mi fi lăsat măcar pe micul lacheu care-mi ducea sabia şi mantia. Stam pe malul apei şi mă căzneam să aflu de ce nu m-au aşteptat, cînd auzii mare larmă într-o cabană, de care apropiindu-mă, văzui doi sau trei inşi care erau sau numai păreau gentilomi, gata să-l apuce la bătaie pe un barcagiu care se împotrivea să se ia după barca noastră. Păşii, fie ce-o fi, pe cabana aceea, chiar în clipa cînd lăsa malul, barcagiului fiindu-i frică de bătaie.

Dacă însă mă mirasem că tovarăşii mei m-au părăsit la Saint-Clou, am rămas şi mai descumpănit văzînd că făptaşul acestei silnicii e acelaşi Saldagne pe care aveam atîta temei să-l urăsc. În clipa în care am băgat de seamă cine e, trecu de la capătul punţii unde se afla spre capătul unde eram eu, foarte stingherit de aerul meu semeţ. Mi-am ascuns chipul cît am putut mai bine. Găsindu-mă însă atît de aproape de el încît era cu neputinţă să nu mă cunoască şi fiind şi fără sabie, luai o hotărîre nebunească, la care nu m-ar fi împins singură ura, dacă n-ar fi fost îmbinată cu gelozia. Îl apucai de mijloc în clipa în care mă recunoştea şi mă azvîrlii cu el în gîrlă. Nu se putu agăţa de mine, fie că-l împiedicau mănuşile, fie de uluit ce era. N-am văzut în viaţa mea un om mai grăbit să se înece ca dînsul. Aproape toate bărcile alergară să-l scape, crezînd fiecare că am căzut amîndoi din cine ştie ce întîmplare nefericită, Saldagne fiind singurul care cunoştea cum s-au petrecut

lucrurile şi neînstare atunci să se plîngă sau să pună să mă urmărească.

Am ajuns dar înapoi la mal fără prea mare anevoinţă, îmbrăcat cum eram cu o haină scurtă care nu mă împiedica de loc să înot şi, împrejurarea plătind osteneala de a mă grăbi, eram departe de Saint-Clou înainte ca Saldagne să fi fost pescuit. Dacă le-a fost greu să-l scape, cred că nu le-a fost mai puţin greu să-l creadă cînd le-a arătat în ce chip încercasem să-l pierd, căci nu văd de ce ar fi tăinuit-o. Am făcut un ocol mare ca să ajung la Paris, unde am intrat abia noaptea, fără să mai trebuiască să stau să mă usuc, căci soarele şi straşnica mişcare pe care o făcusem alergînd nu-mi lăsase decît prea puţină umezeală în haine. Mă revăzui în sfîrşit cu scumpa-mi Leonore pe care o găsii cu adevărat mîhnită. Pizmă şi gazda noastră fură din cale-afară de bucuroşi văzîndu-mă, ca şi domnişoara de La Boissiere care, ca să-i încredinţeze mai temeinic pe Pizmă şi pe gazda noastră că sînt fiul ei, făcuse foarte bine pe mama necăjită. Îmi ceru cu osebire iertare că nu m-au aşteptat şi-mi mărturisi că frica ce i-a făcut-o Saldagne a împiedicat-o să se gîndească la mine, ca să nu mai vorbim că, afară de Pizmă, ceilalţi m-ar fi încurcat numai, dacă ar fi fost să mă bat cu Saldagne.

Am aflat atunci că, pe cînd ieşeam de la hanul sau birtul unde mîncasem, acest nobil domn le-a urmărit pînă la barca noastră ; că a poftit-o foarte necuviincios pe Leonore să-şi ridice vălul şi că maică-sa, cunoscîndu-l că e acelaşi care încercase acelaşi lucru la Roma, s-a grăbit înspăimîntată să ajungă înapoi la barcă şi a mînat-o în larg fără să mai aştepte. Într-acestea, Saldagne s-a adunat cu încă doi bărbaţi de-o teapă cu dînsul ; şi după ce au ţinut cîtva sfat pe mal, s-a urcat cu ei în barca unde l-am găsit eu ameninţîndu-l pe barcagiu s-o urmărească pe Leonore.

Aventura asta mă făcu să ies din casă şi mai rar decît pînă atunci. Puţin după aceea, domnişoara de La Boissiere căzu bolnavă mai mult de inimă-rea ; şi aşa se face că am rămas la Paris aproape toată iarna. Aflarăm că un prelat italian, care venea din Spania, se îndrepta spre Flandra, prin Perona. Pizmă avu destulă trecere ca să ne cuprindă în paşaportul lui, drept comedianţi. Mergînd într-o zi la acest prelat italian, care locuia în rue de Seine, luarăm masa, ca să-i facem plăcere

lui Pizmă, în foburgul Sainct-Germain, cu nişte comedianţi, cunoştinţe de-ale lui.

Treceam noaptea tîrziu amîndoi pe Pont-Neuf, cînd ne pomenirăm deodată atacaţi de cinci sau şase tîlhari. M-am apărat cît am putut mai bine, iar cît despre Pizmă, vă spun cinstit că a făcut tot ce putea face un om plin de inimă şi chiar mi-a scăpat viaţa. Şi totuşi, tîlharii m-au înhăţat, sabia căzîndu-mi, din nefericire, din mînă. Pizmă, care se răfuia vajnic cu dînşii, se alese doar păgubit de o manta proastă. Cît despre mine, am pierdut tot, afară de haina de pe mine şi, culmea deznădejdii, mi-au luat şi o cutiuţă în care se afla chipul tatălui Leonorei, zugrăvit în smalţ, şi pe care domnişoara de La Boissiere mi-o dăduse ca să-i vînd diamantele. L-am găsit pe Pizmă la un felcer din capul podului. Era rănit la braţ şi la obraz, iar eu aveam o rană foarte uşoară la cap. Domnişoara de La Boissiere se necăji foarte rău de pierderea portretului, nădejdea de a vedea însă curînd originalul o mîngîie.

Plecarăm în sfîrşit de la Paris, spre Perona, de la Perona merserăm la Bruxelles, şi de la Bruxelles la Haga. Tatăl Leonorei plecase de cincisprezece zile, îndreptîndu-se spre Anglia, să-l slujească pe rege împotriva parlamentarilor. Pe mama Leonorei întîmplarea asta o amărî într-atît încît căzu bolnavă şi muri. Murind, mă văzu mîhnit de parcă aş fi fost fiul ei. Mi-o încredinţă pe fiica ei şi mă puse să făgăduiesc că n-o voi părăsi niciodată şi că voi face tot ce voi putea ca să-l găsesc pe taică-său şi s-o duc la pieptul lui.

Puţină vreme după aceea, un francez m-a prădat de toţi banii care-mi rămîneau şi m-am găsit, împreună cu Leonore, la asemenea ananghie, încît am intrat în trupa voastră, care ne-a primit prin mijlocirea lui Pizmă. Mai departe îmi cunoaşteţi aventurile. De atunci încoace au fost aceleaşi cu ale voastre, pînă la Tours, unde cred că l-am văzut iarăşi pe diavolul de Saldagne ; şi, dacă nu mă înşel, n-o să mai stau mult în ţinutul ăsta şi o să dau peste dînsul, lucru de care mă tem mai puţin pentru mine cît pentru Leonore, care s-ar vedea lipsită de un slujitor de credinţă dacă m-ar pierde sau dacă vreo nenorocire ne-ar despărţi.

Astfel, Sorţu îşi încheie povestirea ; şi, după ce o mîngîie cîtăva vreme pe domnişoara Steluţa, pe care amintirea nefericirilor trecute o făcea să plîngă de parcă abia atunci ar fi stat să înceapă, îşi luă rămas-bun de la artiste şi se duse să se culce.

CAPITOLUL XIX

Cîteva băgări de seamă care nu sînt nelalocul lor. Încă o păţanie de-a lui Ragotin şi altele, pe care le veţi citi, dacă poftiţi

Amorul, care-i face pe tineri să cuteze orice şi pe bătrîni să uite de tot, care a fost pricina războiului troian şi a atîtor altora pe care nu vreau să mă străduiesc să mi le amintesc, pofti atunci să arate, în oraşul Mans, că nu e mai puţin de temut într-un prăpădit de han decît oriunde aiurea.

Nemulţumit, aşadar, de a-l fi făcut pe Ragotin să-i sfîrîie călcîiele de dragoste, îi stîrni un vîrtej de pofte nesocotite lui La Rappiniere, foarte bun de asemenea faptă, şi îl îndrăgosti pe Rocquebrune de nevasta operatorului, adăugîndu-i, la fudulie, la cutezanţă şi la poezie, o a patra sminteală, sau mai bine zis făcîndu-l să săvîrşească o îndoită hainie, căci le şoptise, încă de mult, vorbe de dragoste Steluţei şi Angelicăi, care-l sfătuise amîndouă să nu-şi piardă vremea iubindu-le. Dar toate astea nu-s nimic pe lîngă ce-am să vă spun acum. Amorul birui pînă şi inima de piatră şi mizantropia lui Pizmă, care se îndrăgosti de operatoreasă şi astfel poetul Rocquebrune, întru ispăşirea procletelor de cărţi pe care le scosese, dobîndi drept potrivnic pe cel mai avan om din lume. Operatoreasa asta se numea dona Inezilla, de fel din Malaga, iar soţul ei, sau cel ce trecea drept atare, senior Ferdinando Ferdinandi, gentilom veneţian, de fel din Caen, în Normandia. Au mai fost acolo în han şi alţii loviţi de aceeaşi boală, cel puţin atît de greu cît şi aceştia a căror taină v-am dat-o în vileag ; vi-i vom face însă cunoscuţi la rîndul povestirii.

La Rappiniere se îndrăgostise de domnişoara Steluţa văzînd-o jucînd pe Ximene[1] şi hotărîse totodată să-şi destăinuie suferinţa lui Pizmă, pe care-l credea în stare de orice pentru bani. Divinul Rocquebrune îşi pusese în cap să cucerească o spaniolă vrednică de inima lui viteză. Cît despre Pizmă, nu ştiu bine ce farmece a folosit străina asta ca să-l facă să iubească pe unul care ura lumea întreagă. Bătrînul

[1] E vorba de Chimène (Himena), eroina principală din *Cidul*, de Corneille.

comediant, suflet supus la cazne înainte de vreme, vreau să zic îndrăgostit înainte de a muri, era încă în pat cînd Ragotin, căruia amorul îi dădea ghes de parcă l-ar fi durut burta, sosi să-l roage să-i ia în seamă necazul şi să se milostivească de dînsul. Pizmă îi făgădui că încă în ziua aceea îi va face un anume bine pe lîngă iubita lui. Tot atunci intră şi La Rappiniere în odaie, pe cînd Pizmă sfîrşea să se îmbrace, şi-i spuse că, dacă e în stare să-l pună bine pe lîngă domnişoara Steluţa, poate nădăjdui de la el tot ce-i stă în putere, chiar o slujbă de arcaş şi pe nepoată-sa de nevastă, care-l va moşteni, căci n-are copii. Vicleanul de Pizmă îi făgădui mai multe decît îi făgăduise lui Ragotin, ceea ce făcu să-i licărească bune nădejdi.

Rocquebrune veni şi el să cerceteze oracolul. Era cel mai înrăit înfumurat din toţi cîţi au venit cîndva de pe malurile Garonnei şi îşi închipuia că lumea crede tot ce spune despre neamul lui cel bun, despre bogăţia, poezia şi vrednicia lui, astfel încît nu se simţea de loc jignit de prigonirile lui Pizmă şi de loviturile făţişe pe care într-una i le dădea. Îşi închipuia că n-o face decît ca să lungească taifasul, şi afară de asta înţelegea mai bine ca oricare altul de glumă şi o răbda, fie şi pe spatele lui, ca un filosof creştin, chiar dacă era dureros de usturătoare. Se credea deci admirat de toţi comedianţii, chiar şi de Pizmă, care văzuse destule ca să nu mai admire nimic şi care, departe de a avea o părere bună despre acest firoscos, cercetase cu de-amănuntul cine e, ca să afle dacă episcopii şi marii seniori de la el din ţinut, pe care-i dădea necontenit drept neamurile lui, sînt sau nu ramuri adevărate din arborele genealogic pe care, înnebunit după înrudiri şi steme, ca şi după altele, pusese de i-l pictase pe un vechi pergament. Îl cam plictisi că nu-l găseşte pe Pizmă singur, deşi împrejurarea asta trebuia să-l supere mai puţin ca pe oricare altul, avînd el urîtul obicei de a-ţi vorbi numai la ureche şi de a face o taină din tot şi din nimic. Îl trase deci pe Pizmă deoparte şi, nici una, nici două, îi spuse că-l munceşte gîndul să afle dacă nevasta operatorului e sau nu isteaţă la minte, fiindcă el a iubit femei de toate neamurile, afară de spaniole, şi dacă plăteşte osteneala să se distreze cu ea ; că nu va sărăci dacă o va dărui cu suta aceea de pistoli pe care zicea că o pune rămăşag, de cîte ori se ciocnea cu cineva şi anume tot atît de des pe cît vorbea de neamul lui cel bun. Pizmă îi răspunse că n-o cunoaşte îndestul

pe dona Inezilla ca să se pună chezaş pentru mintea ei, chiar dacă s-a aflat adesea cu bărbatul ei în cele mai mari oraşe din regat, unde acela îşi vindea hapurile de mitridate[1], şi că, pentru a afla ceea ce doreşte să ştie, n-are decît să intre în vorbă cu ea, de vreme ce femeia ştie destul de bine franţuzeşte. Rocquebrune voi să-i încredinţeze arhondologia lui pe pergament, ca să-i vădească spaniolei strălucirea spiţei sale. Pizmă îi spuse însă că asta ajută să ajungi să fii cavaler de Malta, iubit însă nu. Atunci Rocquebrune mişcă din degete ca şi cum ar fi numărat bani şi-i spuse lui Pizmă :

— Mă cunoşti ce fel de om sînt.

— Ba bine că nu, îi răspunse Pizmă, te cunosc prea bine ce fel de om eşti şi ai să fii cît o să trăieşti.

Poetul plecă precum a venit, iar Pizmă, potrivnicul şi confidentul lui totodată, se apropie de La Rappiniere şi de Ragotin, care şi ei erau potrivnici fără s-o ştie. Cît despre el, bătrînul Pizmă, în afară că-i urăşti lesne pe cei ce rîvnesc la ceea ce ţi-ai hărăzit ţie, şi că ura în chip firesc lumea întreagă, avusese întotdeauna silă de poet, care desigur nu i-o tăiase cu destăinuirea asta. Pizmă îşi puse dar năpristan în gînd să-i joace toate renghiurile cu putinţă, lucru de care era numai bună mintea lui de maimuţă. Ca să nu mai piardă vreme, începu, chiar din ziua aceea, cu o nemaipomenită viclenie, să împrumute de la el bani, cu care se îmbrăcă din cap pînă-n picioare şi-şi luă şi rufe noi. Şlampăt fusese o viaţă întreagă, dar amorul, care mari minuni săvîrşeşte, îl făcu să înceapă a se dichisi acum, la bătrîneţe. Se primenea mai des decît i se cuvine unui bătrîn artist ambulant, se cănea, şi se bărbierea atît de des şi cu atîta grijă, încît tovarăşii lui intrară la bănuială.

În ziua aceea, comedianţii fusese chemaţi să joace teatru la unul din cei mai bogaţi tîrgoveţi din oraş, care dădea un ospăţ mare şi un zaiafet, cu prilejul nunţii unei domnişoare rudă cu el şi căreia îi era tutore. Sindrofia se ţinea într-una din cele mai frumoase case din ţinut, pe care o stăpînea undeva la o leghe de oraş, n-am putut afla unde întocmai. Decoratorii comedianţilor şi un tîmplar erau acolo de dimineaţă ca să dureze un teatru. Se porni într-acolo toată trupa, în

[1] Doctorii de şarlatan.

două rădvane, şi plecă din Mans pe la unsprezece dimineaţa, ca să ajungă la ceasul cinei, cînd urmau să joace comèdia. Dona Inezilla, spanioloaica, îi însoţi şi dînsa, la rugăminţile comedianţilor şi ale lui Pizmă.

Înştiinţat, Ragotin merse să aştepte rădvanul într-un han de la capătul foburgului şi priponi o frumuseţe de cal, pe care-l împrumutase, de un belciug al unei săli de jos, care dădea în stradă. Cînd să se aşeze la masă să cineze, primi veste că rădvanele se apropie. Zbură spre cal pe aripile dragostei lui, cu o sabie mare la coapsă şi cu o puşcă în bandulieră. Nu s-a învoit niciodată să mărturisească de ce a plecat la o nuntă aşa înarmat pînă-n dinţi şi nici însuşi Pizmă, scumpul lui confident, n-a putut-o afla. Cînd dezlegă frîul calului, rădvanele se aflau atît de aproape, încît nu mai avu vreme să se potrivească ca să sară ca un zmeu în şa. Nefiind cine ştie ce călăreţ şi nici pregătit să-şi arate sprinteneala de faţă cu atîta lume, făcu destul de urît treaba asta căci calul avea picioare tot atît de lungi pe cît le avea el de scurte. Se săltă, totuşi, vitejeşte, în scară şi-şi aruncă dreptul peste cal, dar chingile, prost strînse, îi dăunară mult omuleţului nostru, căci cînd să se aşeze în şa, aceasta alunecă pe spinarea calului. Şi totul ar fi mers încă destul de bine dacă din nebăgare de seamă puşca, pe care o purta în bandulieră şi care-i spînzura de gît ca o salbă, nu i s-ar fi pus, nenorocita, între picioare, astfel încît era cam greu să nimerească în curul în fundul şeii, destul de scobită şi pe care puşca o străbătea de la arcadă şi pînă la pofil. Şi aşa nu se simţea de loc în largul lui, neînstare cum era să atingă măcar scara cu vîrful cizmei. Într-acestea, calul simţi pintenii care împodobeau picioarele prichindelului într-un loc neatins de pinteni neam de neamul lor. Această împrejurare îl făcu s-o ia din loc cu mult mai multă vioiciune decît avea trebuinţă un biet omuleţ care nu se rezema decît pe o puşcă. Strînse pulpele, calul îşi ridică crupa, iar Ragotin, urmînd panta firească a căderii corpurilor, se pomeni pe gîtul calului şi-şi strivi nasul de el, căci dobitocul îşi ridicase capul în urma unei furioase smucituri a nesocotitului, pe care acesta voind s-o dreagă, lăsă hăţul slobod. Calul deci se cabră, silind curul pacientului să străbată toată lungimea şeii şi-l aşeză pe crupă, tot cu puşca între picioare. Nedeprins să ducă ceva în locul acela, calul zvîrli din picioare, întorcîndu-l pe Ragotin în şa. Nepricopsitul că-

lăreț strînse iar pulpele, iar calul își săltă și mai sus crupa, astfel încît nefericitul se pomeni cu arcada șeii între buci, și acolo îl vom lăsa ca într-un țăruș, ca să ne tragem sufletul oleacă, fiindcă pe cinstea mea, descrierea asta m-a ținut mai mult decît toată cartea și încă nu mă mulțumește pe deplin.

CAPITOLUL XX

Cel mai scurt al acestei cărți.
Urmare a poticnelilor lui Ragotin ; și o pățanie asemănătoare a lui Rocquebrune

L-am lăsat pe Ragotin înfipt în arcada unei șei, arătînd tare încurcat și neștiind ce se va mai alege de el. Cred că nici răposatul Faeton, cel de tristă pomenire, n-a fost mai încurcat cu cei patru telegari de foc ai tătîne-său decît era atunci avocățelul nostru, pe un cal blînd ca un măgar ; și dacă n-a plătit, asemenea faimosului Cutezător, cu viața, de vină e numai Norocul, despre ale cărui toane m-aș putea pe larg desfășura, dacă nu m-ar obliga conștiința să-l scot cît mai repede din primejdia în care se află ; căci vom mai avea multă nevoie de el în răstimpul cît va mai sta la Mans trupa noastră de comedianți.

De îndată ce, așadar, nefericitul Ragotin nu mai simți decît o arcadă de șa între părțile moi pe care obișnuia să șadă, cum fac îndeobște toate dobitoacele cuvîntătoare ; vreau să zic de îndată ce se pomeni așezat pe nu cine știe ce, dădu ca un om cuminte drumul la hăț și se apucă de coama calului, care porni fulgerător la galop. În clipa aceea, pușca se descărcă. Ragotin crezu că s-a descărcat în el ; calul crezu la fel și se poticni atît de zdravăn încît Ragotin scăpă din arcada ce-i slujea drept scaun și rămase spînzurat de coama calului, cu un picior agățat cu pintenul în șa și cu celălalt picior și cu restul trupului gata să dea de pămînt, cu pușca, cu sabia, cu cureaua de la sabie și cu bandulieră cu tot, de îndată ce s-ar fi desprins zisul picior agățat. Și în sfîrșit se desprinse ; coama îi scăpă din mîini și, nevoit să cadă, o făcu mult mai îndemînatic decît se urcase.

Toată pătărania asta se întîmpla în ochii celor din rădvane, oprite să-i vină în ajutor sau mai curînd să se desfete privindu-l. Îl acoperi de blesteme pe cal, care nici nu mai mişca după ce-l aruncase şi, ca să-l mîngîie, îl primiră într-unul din rădvane, în locul poetului, cît se poate de mulţumit că e călare ca s-o poată face pe călifarul pe la portiera Inezillei. Ragotin îi hărăzi spada şi arma cea de foc, pe care poetul şi le puse pe trup într-un chip cu totul şi cu totul marţial. Puse piciorul în scară, luă hăţul în mînă, pregătindu-se să încalece, oricum cu mai multă îndemînare decît Ragotin. Era însă ca un făcut cu dobitocul ăsta năzdrăvan ; şaua prost strînsă alunecă la fel ca la Ragotin şi rupîndu-i-se cureaua de la nădragi, calul îl duse o bucată cu un picior în scară şi cu celălalt slujindu-i lui drept al cincilea picior, iar părţile dindărăt ale cetăţeanului Parnasului erau foarte la vedere, căci nădragii îi căzuse în vine.

Accidentul lui Ragotin nu stîrnise rîsul nimănui, fiindcă se temeau să nu i se întîmple ceva ; cel al lui Rocquebrune fu însă însoţit de hohote pornite din amîndouă rădvanele. Vizitiii opriră anume caii ca să poată rîde în voie, privitorii făceau o hărmălaie grozavă, iar Rocquebrune fugi într-o casă, lăsînd calul în legea lui. Aceasta se dovedi însă nedreaptă, căci dobitocul o porni îndărăt spre oraş. De frică să nu fie nevoit să-l plătească, Ragotin coborî din rădvan şi se luă după el, iar poetul, care-şi acoperise fundul, se urcă la loc într-unul din rădvane, foarte stingherit şi stingherindu-i şi pe ceilalţi cu sculele de război ale lui Ragotin, astfel a treia oară ponosluit faţă de iubita lui, împrejurare cu care vom încheia al douăzecilea capitol.

CAPITOLUL XXI

Pe care poate nu-l veţi găsi foarte nostim

Comedianţii fură foarte bine primiţi de stăpînul casei, care era un bărbat vrednic de toată cinstea şi unul din cei mai de vază din întregul ţinut. Li se dădură două încăperi unde să-şi pună calabalîcul şi să se pregătească în linişte

pentru spectacol, amînat pentru la noapte. Li se sluji aparte şi cina, iar cei ce poftiră să se plimbe după cină avură de ales între o pădure întinsă şi o frumoasă grădină.

Un tînăr consilier la Parlamentul din Rennes, rudă de aproape cu stăpînul casei, li se alătură comedianţilor noştri şi rămase de vorbă cu ei, băgînd de seamă că Sorţu nu e prost de loc şi că artistele, pe lîngă că sînt foarte frumoase, mai ştiu să spună şi altceva decît versuri învăţate pe dinafară. Vorbiră ce se vorbeşte de obicei cu artiştii : despre piese de teatru şi despre alcătuitorii lor. Tînărul acela consilier spuse printre altele că izvoadele ştiute după care se pot plăsmui piese după toate rînduielile au fost toate folosite, că istoria a fost epuizată, şi că vor fi nevoiţi pînă la urmă să renunţe la regula celor douăzeci şi patru de ore [1] ; că norodul şi cei mai mulţi dintre spectatori habar n-au la ce-s bune severele reguli ale teatrului ; că lumii îi place mai mult să vadă desfăşurîndu-se întîmplări decît să asculte povestiri ; şi că aşa stînd lucrurile, se pot alcătui piese foarte bine primite, care, fără să ajungă la bazaconiile spanioleşti, să nu mai fie stinghe-rite de străşnicia regulilor lui Aristot. De la comèdie veni vorba de romanţuri. Consilierul spuse că nimic nu e mai plăcut decît cutare şi cutare romanţuri moderne ; că numai francezii se pricep să scrie romanţuri bune, dar că spaniolii cunosc taina de a alcătui povestiri scurte, pe care le numesc nuvele, mult mai apropiate de noi şi mai pe măsură omenească decît închipuiţii eroi ai antichităţii, adesea stînjenitori de prea cinstiţi ce sînt ; şi, în sfîrşit, că pildele lesne de urmat sînt cel puţin tot atît de folositoare ca acelea pe care abia de le poţi cuprinde cu mintea. Şi încheie că, dacă s-ar scrie în franţuzeşte nuvele la fel de bine alcătuite ca unele ale lui Miguel de Cervantes, acestea s-ar bucura de tot atîta trecere ca romanţurile eroice ; Rocquebrune fu de altă părere. Spuse răspicat că lui nu-i face nici o plăcere să citească un romanţ care nu cuprinde aventuri ale unor prinţi, şi anume ale unor prinţi mari, şi că tocmai pentru asta *Astreea* nu i-a plăcut decît pe ici, pe colo.

[1] În cadrul regulei celor trei unităţi (de loc, de timp şi de spaţiu) caracteristice teatrului clasic francez, regula celor douăzeci şi patru de ore prevedea ca evenimentele reprezentate într-o piesă să nu depăşească acest răstimp.

— Şi în a cui istorie să mai găsim oare destui regi şi împăraţi ca să-ţi alcătuim romanţuri noi ? îi întîmpină consilierul.

— Ar trebui plăsmuiţi, zise Rocquebrune, ca în basmele care n-au nici un temei în istorie.

— După cîte înţeleg, îi întoarse consilierul, cartea despre Don Quixote n-are cine ştie ce preţ la domnia-ta.

— E cea mai proastă carte pe care am văzut-o în viaţa mea, spuse Rocquebrune, deşi place atîtor oameni de duh.

— Nu cumva, zise Sorţu e vina domniei-tale şi nu a ei că nu ţi-e pe plac ?

Rocquebrune n-ar fi rămas dator cu răspunsul, dacă ar fi auzit ce-a spus Sorţu ; era însă ocupat să-şi povestească isprăvile unor doamne care se apropiase de artiste, şi le făgăduia nici mai mult nici mai puţin să le scrie un romanţ în cinci părţi, de cîte zece tomuri fiecare, făcînd să pălească toate *Casandrele, Cleopatrele, Polexandrele* şi însuşi *Cirus*, chit că acestuia din urmă i se mai zice şi *cel mare* [1], întocmai ca feciorului lui Pepin.

Estimp consilierul le spunea lui Sorţu şi artistelor că a încercat să scrie şi el nuvele în felul spaniolesc şi că doreşte să le împărtăşească cîteva. Inezilla luă cuvîntul şi, într-o franţuzească mai aproape de gasconă decît de spanioleasca, spuse că bărbatul ei dintîi avea la curtea Spaniei nume de scriitor iscusit, că a alcătuit o mulţime de nuvele, foarte bine primite acolo, şi că mai are şi altele, în manuscris, care ar izbuti şi în franţuzeşte, dacă ar fi bine traduse. Consilierul era foarte dornic să cunoască o asemenea carte. Îi mărturisi spanioloaicei că îi va face o deosebită plăcere citindu-i-o, ceea ce ea îi făgădui cu multă îndatorinţă.

— Ba cunosc, adăugă ea, tot atîtea ca oricine pe lumea asta şi cum în neamul meu sînt femei care s-au ispitit să scrie nuvele, şi chiar şi poezii, am încercat să fac şi eu la fel şi vă pot arăta cîteva de-ale mele.

Cu obişnuita-i îndrăzneală, Rocquebrune se arătă gata să le traducă în franţuzeşte. Inezilla, care era, poate, cea mai dezgheţată spanioloaică din cîte au trecut cîndva Pirineii ca

[1] Acţiunea acestor romane, scrise primele două de La Calprenède, al treilea de Gomberville, iar ultimul de Scudéry, se desfăşura de-a lungul a mii de pagini.

să vină în Franţa, îi răspunse că n-ajunge să ştii bine franţuzeşte, că trebuie să cunoşti deopotrivă spaniola şi că are să-i dea bucuroasă nuvelele să i le traducă atunci cînd are să ştie destul de bine franţuzeşte ca să-şi dea seama dacă e în stare s-o facă. Pizmă, care încă nu vorbise, spuse că poate să nu aibă nici o îndoială, de vreme ce omul a fost corector de tipografie. Abia îi scăpă vorba din gură şi îşi aduse aminte că Rocquebrune i-a dat bani cu împrumut. Se opri deci ca nealteori aici cu înţepătura, văzîndu-l tare dezumflat de ce apucase să spună pînă acum şi bîlbîindu-se să mărturisească precum că făcuse într-adevăr cîndva corectură la tipografii, dar numai la propriile lui lucrări. Domnişoara Steluţa îi spuse atunci donei Inezilla că, dacă ştie atîtea istorioare, are s-o tulbure adesea rugînd-o să-i povestească. Spanioloaica se arătă gata s-o facă chiar atunci, pe loc. O luară de cuvînt ; se adunară toţi în jurul ei ; şi atunci începu o povestire, nu chiar cu vorbele pe care le veţi citi în capitolul următor, dar totuşi destul de limpede pentru a vădi că femeia era plină de duh în spanioleşte, de vreme ce acesta răzbătea şi într-o limbă ale cărei frumuseţi nu le cunoştea.

CAPITOLUL XXII

Orice naş îşi are naşul

O doamnă tînără din Toledo, Victoria pe nume, din străvechiul neam Portocarrero, se retrăsese într-o casă a ei de pe malul fluviului Tajo, la o jumătate de leghe de Toledo, în lipsa fratelui ei, căpitan de cavalerie în Ţările de Jos. La vîrsta de şaptesprezece ani, rămăsese văduvă de soţul ei, un bătrîn gentilom care făcuse avere în Indii şi care, prăpădindu-se pe mare şase luni după căsătorie, îi lăsase nevesti-si o bogată moştenire. După moartea soţului ei, frumoasa vădană se retrăsese pe lîngă frate-său şi trăise acolo atît de cumsecade, încît la douăzeci de ani ai ei mamele o dădeau drept pildă fiilor lor, soţii soţiilor şi craii dorinţelor lor, ca pe o cucerire vrednică de valoarea lor ; iar dacă viaţa-i retrasă făcuse să

se răcească dragostea unora, ea sporise, pe de altă parte, stima pe care toată lumea i-o purta.

Gusta în libertate din plăcerile vieţii cîmpeneşti în căsuţa aceea de la ţară, cînd într-o bună dimineaţă nişte ciobani de-ai ei îi aduseră doi bărbaţi pe care-i găsise despuiaţi de toate straiele şi legaţi de doi copaci, unde-şi petrecuse noaptea. Le dăduse să se acopere cîte-o grosolană sarică ciobănească, şi aşa frumos împodobiţi se înfăţişară ei frumoasei Victoria. Sărăcia straielor nu-i ascunse chipul mîndru al celui mai tînăr care o firitisi ca un bărbat vrednic de toată cinstea şi-i spuse că e un gentilom din Cordoba, Dom Lopez de Gongora pe nume ; că vine de la Sevilla şi că, mergînd spre Madrid pentru nişte treburi însemnate, s-a încurcat la un joc undeva la jumătate de zi de Toledo, unde cinase în ajun, şi l-a prins noaptea acolo ; a adormit, împreună cu valetul lui, aşteptînd să-i ajungă din urmă un catîrgiu ; şi că dînd peste dînsul hoţii în vreme ce dormea, l-au legat de un copac, ca şi pe valetul lui, după ce le-au luat şi cămaşa.

Victoria nu se îndoi cîtuşi de puţin de adevărul spuselor lui ; chipu-i mîndru vorbea pentru dînsul, şi apoi a fost întotdeauna o faptă mărinimoasă să ajuţi un străin ajuns la asemenea ananghie. Se întîmplă, din fericire, că în calabalîcul pe care i-l lăsase frate-său în păstrare, se găseau şi nişte straie, căci spaniolii nu aruncă straiele vechi cînd îşi fac altele noi. Aleseră un rînd din cele mai frumoase şi mai bine croite pe măsura stăpînului, iar valetul fu şi el îmbrăcat cu ce se putu găsi atunci mai bun pentru el. Sosind ceasul cinei, străinul acesta pe care îl aşeză cu ea la masă îi păru atît de falnic şi avea atîta sare în cele ce-i spunea, încît Victoria credea că nici un ajutor dat n-ar fi putut fi mai bine folosit. Rămaseră împreună toată ziua şi se plăcură într-atîta unul pe celălalt, încît chiar în aceeaşi noapte dormiră mai puţin ca de obicei. Străinul voi sau cel puţin se făcu că voieşte să-şi trimită valetul la Madrid după bani şi haine. Frumoasa vădană nu-i îngădui însă s-o facă şi-i făgădui să-i dea bani ca să-şi urmeze drumul. El îi vorbi de dragoste încă din prima zi şi ea îşi plecă urechea la vorbele lui. În sfîrşit, în cincisprezece zile, frumuseţea aşezării, însuşirile deopotrivă de alese ale amîndurora, o sumedenie de jurăminte de o parte, un cuget prea deschis şi prea multă încredere de alta, o făgăduinţă de căsătorie şi cuvîntul ce şi-l dădură unul altuia în faţa unui bătrîn scutier şi a unei

subrete a Victoriei o făcură să săvîrşească o greşeală de care n-ar fi crezut-o nimeni în stare pînă atunci şi îi dădură în stăpînire fericitului străin cea mai frumoasă doamnă din Toledo.

Opt zile a ars nestinsă vîlvătaia patimii celor doi îndrăgostiţi. Veni, scăldat în lacrimi, ceasul despărţirii. Victoria ar fi avut cuvînt să nu-l lase să plece ; dar arătîndu-i străinul că de dragul ei lasă să se ducă de rîpă o treabă foarte însemnată, încredinţînd-o că tot astfel cîştigarea inimii ei îl face să nu vegheze cum trebuie la cea a unei judecăţi pe care o are la Madrid şi chiar la situaţia lui de la Curte, îi grăbi ea însăşi plecarea, căci nu-l iubea îndeajuns de orbeşte ca să pună plăcerea de a fi cu dînsul înaintea înălţării lui. Puse de-i făcură haine la Toledo, pentru el şi pentru valet, şi-i dădu bani, cîţi îi ceru. Plecă spre Madrid, călare pe un catîr voinic şi valetul lui pe un altul, lăsînd-o pe biata doamnă copleşită de amărăciune şi arătînd el însuşi o durere adevărată, sau prefăcută cu cea mai mare făţărnicie.

Chiar în ziua plecării lui, o slujnică, dereticîndu-i odaia, găsi o cutiuţă cu portret învelită într-o scrisoare. Duse totul la stăpîna ei, care văzu în cutie un chip foarte tînăr şi desăvîrşit de frumos şi citi în scrisoare următoarele cuvinte, sau altele însemnînd cam acelaşi lucru :

Domnule şi vere,

Îţi trimit portretul frumoasei Elvira de Silva. Cînd ai s-o vezi, ai s-o găseşti chiar mai frumoasă decît s-a priceput pictorul s-o zugrăvească. Dom Pedro de Silva, tatăl ei, te aşteaptă cu nerăbdare. Învoielile de căsătorie sînt aşa cum le-ai dorit şi-ţi sînt foarte prielnice, după cîte mi se pare. Toate acestea plătesc osteneala să porneşti cît mai curînd la drum.

Madrid, astăzi...

Dom Antonio de Ribera

Scrisoarea era adresată lui Fernando de Ribera, la Sevilla. Vă las să vă închipuiţi uimirea Victoriei la citirea unei asemenea scrisori, care, după cum sărea în ochi oricui, nu putea fi scrisă decît către Lopez de Gongora al ei. Înţelegea, prea tîrziu însă, că străinul acela pe care atîta şi atîta de repede îl îndatorase i-a ascuns adevăratul lui nume, şi neadevărul

ăsta ajungea ca s-o încredinţeze de necredinţa lui. Frumuseţea doamnei din portret nu era nici ea făcută să-i aline necazul, iar căsătoria aceea, ale cărei învoieli fusese la ceasul acela statornicite, o ducea pe culmile deznădejdii. Nimeni, niciodată, n-a fost mai amărît ca ea ; era să se înăbuşe de atîtea suspine şi atîta plînse cît o luă cu durere de cap. „Ticăloasa de mine ! zicea ea în sinea ei cîteodată şi către bătrînul scutier şi către subreta care fusese martori la căsătoria ei. Fost-am eu cuminte atîta amar de vreme, ca să săvîrşesc o greşeală de neiertat şi trebuit-am să resping atîţia bărbaţi de neam pe care-i cunoşteam şi care s-ar fi socotit fericiţi să fiu a lor, ca să mă dărui unui necunoscut care îşi rîde poate de mine după ce m-a nenorocit pentru toată viaţa ? Ce-o să spună lumea în Toledo ? Ce-o să spună toată Spania ? Fi-va discret un tînăr laş şi mincinos ? De ce i-am mărturisit că-l iubesc înainte de a şti că mă iubeşte şi el ? Mi-ar fi ascuns el oare numele lui dacă ar fi fost curat la suflet şi pot eu nădăjdui, după toate cîte s-au întîmplat, că va ascunde biruinţa pe care a avut-o asupră-mi ? Ce-o să-mi facă fratele meu după ce am făcut eu însămi, şi la ce-i e bună onoarea pe care şi-o dobîndeşte în Flandra în vreme ce eu îl dezonorez aici ? Nu, Victorie, nu, trebuie să încerci totul, de vreme ce ţi-ai uitat de tot ; dar înainte de a ajunge la răzbunare şi la leacurile deznădejdii, trebuie să cauţi să cîştigi cu îndemînarea ceea ce ai pierdut cu nesocotinţa. Este vreme să te dai pierzării, atunci cînd nu vei mai avea nimic de nădăjduit."

Era bărbată Victoria, de a luat ea aşa repede o hotărîre atît de bună într-o atît de grea cumpănă. Bătrînu-i scutier şi subreta încercară să-i dea sfaturi ; le răspunse că ştie foarte bine tot ce i s-ar putea spune, dar că acum nu mai e vorba decît de purces la fapte. Chiar în aceeaşi zi încărcară un car şi o căruţă cu mobilă şi cu tapiţerie, iar Victoria, răspîndind printre slugi zvonul că trebuie să meargă la curte pentru treburi grabnice ale frăţine-său, se sui în rădvan cu scutierul şi subreta şi luă drumul Madridului, cu bagajele după ea. De îndată ce ajunse, iscodi unde-i locuinţa lui dom Pedro de Silva, pe care aflînd-o, închirie şi ea una în aceeaşi mahala. Bătrînul scutier se numea Rodrigo Santillana ; fusese crescut de mic de tatăl Victoriei şi-şi iubea stăpîna ca pe însăşi fiica lui. Avînd numeroase cunoştinţe la Madrid, unde-şi petrecuse tinereţile, află în scurtă vreme că fiica lui dom Pedro de

Silva se mărită cu un gentilom din Sevilla numit Fernando de Ribera ; că această căsătorie fusese pusă la cale de un văr de-al lui cu acelaşi nume şi că dom Pedro se şi gîndea la oamenii pe care să-i rînduiască pe lîngă fiica-sa.

A doua zi chiar, Rodrigo Santillana, cuviincios îmbrăcat, Victoria, îmbrăcată ca o văduvă de rang mijlociu, şi subreta ei Beatris, în chip de mamă vitregă, soţie a lui Rodrigo, merseră la dom Pedro şi cerură să-i vorbească. Dom Pedro o primi foarte îndatoritor şi Rodrigo îi spuse, cît se poate de sigur pe el, că e un gentilom sărac din munţii din Toledo ; că are, de la nevastă-sa dintîi, o singură fiică, pe Victoria, al cărei soţ a murit de curînd acasă la el la Sevilla ; şi că, văzîndu-şi fiica văduvă şi fără avere, a adus-o la curte ca să-i caute o situaţie ; că auzind vorbindu-se de el şi de fiică-sa pe care tocmai o mărită, a crezut că-i va face plăcere venind să-i înfăţişeze o tînără văduvă numai bună să slujească drept duenă noii căsătorite şi adăugă că însuşirile fiică-si îi dau îndrăzneala să i-o înfăţişeze şi că are să fie cel puţin tot atît de mulţumit de dînsa pe cît e desigur de mulţumit de frumosu-i chip.

Înainte de a trece mai departe, trebuie să le spun celor ce nu ştiu că în Spania doamnele au pe lîngă ele duene şi că aceste duene sînt cam la fel cu guvernantele sau doamnele de onoare pe care le vedem la noi pe lîngă femeile de neam mare. Mai trebuie să spun că aceste duene sînt nişte dobitoace ţepene şi înţepate, cel puţin tot atît de temute ca soacrele. Rodrigo îşi jucă atît de bine personajul şi, frumoasă cum era, Victoria fu, în straiele-i simple, atît de plăcută ochilor lui dom Pedro şi atît de ogurlie, încît o opri numaidecît pentru fiica-sa. Le oferi chiar şi lui Rodrigo şi nevesti-si slujbe la el în casă. Rodrigo ceru iertăciune şi-i spuse că are temeiurile lui ca să nu primească această cinste, dar că, locuind în aceeaşi mahala, va fi gata să-i facă orice slujbă, oricînd va avea nevoie de dînsul.

Iat-o dar pe Victoria în casă la dom Pedro, foarte iubită de el şi de fiica-sa, Elvira, şi foarte dorită de toţi valeţii. Dom Antonio de Ribera, care pusese la cale căsătoria necredinciosului său văr cu fiica lui dom Pedro de Silva, venea adesea să-i spună că văru-său e pe drum, că i-a scris cînd a plecat din Sevilla, şi că nu mai sosea ; fapt care îl necăjea

foarte. Dom Pedro şi fiică-sa nu mai ştiau ce să creadă, iar Victoria se frămînta mai mult decît toţi.

Dom Fernando nici habar n-avea să vină. Chiar în ziua cînd plecă de la Victoria, Dumnezeu îl pedepsi pentru viclenia lui. Ajungînd la Illescas, un cîine care ţîşni dintr-o casă îi sperie catîrul, care îi strivi un picior de un zid şi-l trînti de pămînt. Dom Fernando îşi scrînti piciorul din şold şi se simţi atît de prost în urma căzăturii, încît nu putu să călătorească mai departe. Şapte sau opt zile se află în mîinile doctorilor şi felcerilor din ţinut, care nu erau cei mai buni ; şi starea înrăutăţindu-i-se, îl înştiinţă pe văru-său de cele păţite şi-l rugă să-i trimită o lectică. Aflînd acestea, se necăjiră toţi de căzătură şi se bucurară că ştiu în sfîrşit ceva despre el. Victoria, care încă îl iubea, era foarte neliniştită. Dom Antonio trimise după dom Fernando ; îl aduseră la Madrid unde, în vreme ce se făceau haine pentru el şi alaiul lui, foarte strălucit (căci era capul familiei şi foarte înstărit), felcerii din Madrid, mai iscuşiţi decît cei din Illescas, îl vindecară pe deplin.

Dom Pedro de Silva şi fiică-sa Elvira fură înştiinţaţi că în cutare zi dom Antonio de Riberta avea să li-l aducă pe văru-său dom Fernando. Am cuvinte să cred că Elvira n-a fost nepăsătoare cu găteala şi că nici Victoria n-a rămas de piatră. Îl văzu intrînd pe necredinciosul ei iubit, împodobit ca un ginere, şi, dacă-i plăcuse prost îmbrăcat şi nedichisit, i se păru acum, în hainele-i de nuntă, cel mai mîndru bărbat din lume. Dom Pedro nu fu nici el mai puţin mulţumit, iar fiică-sa ar fi fost tare mofturoasă dacă ar fi găsit ceva de crîcnit. Toţi slujitorii deschiseră ochii mari ca să-l privească pe logodnicul stăpînei lor şi tuturor din casă le sălta inima de bucurie, numai Victoriei îi îngheţase sufletul. Dom Fernando fu fermecat de frumuseţea Elvirei şi-i mărturisi vărului său că e într-adevăr mai frumoasă decît portretul. I se închină ca un om plin de duh şi, vorbind cu ea şi cu taică-său, ocoli pe cît se poate toate neroziile cîte le spun îndeobşte logodnicii socrilor lor şi logodnicelor. Dom Pedro de Silva se închise într-un iatac cu cei doi veri şi cu un om de legi ca să mai pună la punct cîteva articole din contract. Estimp Elvira rămase la ea în odaie, înconjurată de toate femeile din alaiul ei, care îşi arătau bucuria pentru mîndra înfăţişare a logodnicului. Numai Victoria rămînea nepăsătoare şi rece în clocotul acesta. Ceea ce băgînd

e seamă, Elvira o luă deoparte şi-i spuse că se miră că nu-i pune nimic despre fericita alegere a tătîne-său, care a găsit un ginere arătînd atîtea însuşiri şi că măcar ca s-o măgulească sau din curtenie şi tot ar trebui să-i spună ceva.

— Doamnă, îi spuse Victoria, cele ce se văd la logodnicul domniei-tale îl slujesc cu atîta prisnţă încît nu mai e nevoie să ţi-l laud eu. Răceala mea, pe care ai băgat-o de seamă, nu vine din nepăsare şi aş fi nevrednică de bunătatea ce mi-ai arătat-o, dacă n-aş fi şi eu părtaşă la tot ce te priveşte pe domnia-ta. M-aş bucura, deci, şi eu, la fel ca toată lumea, de această căsătorie, dacă l-aş cunoaşte mai puţin pe cel ce va să-ţi fie soţ. Al meu era din Sevilla şi casa lui nu era departe de cea a tatălui logodnicului domniei-tale. E de neam bun, e bogat, e bine făcut şi-mi place să cred că nu-i prost ; într-un cuvînt, e vrednic de domnia-ta ; ai însă dreptul la dragostea întreagă a unui bărbat, iar el nu-ţi poate da ce n-are. M-aş feri să-ţi spun lucruri care n-au de ce să-ţi placă, dar nu m-aş plăti de tot ce-ţi datorez dacă nu ţi-aş dezvălui tot ce ştiu despre dom Fernando, într-o împrejurare de care atîrnă viaţa şi fericirea domniei-tale.

Elvira fu foarte mirată de cele ce-i spuse guvernanta ; o rugă să nu mai zăbovească şi să-i împrăştie cît mai curînd îndoiala ce i-a sădit-o în suflet. Victoria îi spuse că sînt lucruri ce nu se pot spune de faţă cu slujitoarele, şi nici în puţine cuvinte. Elvira se făcu că are o treabă în iatac, unde Victoria îi spuse, de îndată ce se văzu singură cu dînsa, că Fernando de Ribera iubeşte, la Sevilla, pe o anume Lucreţia de Monsalvo, o domnişoară foarte drăguţă, deşi foarte nevoiaşă ; că îi făcuse trei copii făgăduindu-i s-o ia în căsătorie ; că atîta vreme cît trăise tatăl lui Ribera, lucrurile fusese tăinuite şi că, murind acesta şi Lucreţia cerîndu-i să-şi împlinească făgăduiala, el se răcise cu desăvîrşire ; că femeia dăduse treaba asta pe seama a doi gentilomi dintre rudele ei ; că fusese mare zarvă în Sevilla şi că sfătuit de prieteni, dom Fernando a lipsit o vreme din oraş, ca să se ferească de rudele acestei Lucreţii, care-l căutau peste tot ca să-l ucidă. Adăugă că lucrurile ajunsese aici cînd a plecat ea din Sevilla, acum o lună, şi că umbla totodată zvonul că dom Fernando are de gînd să se căsătorească, la Madrid.

Elvira nu se putu împiedica s-o întrebe dacă e foarte frumoasă această Lucreţie. Victoria îi spuse că-i lipseşte numai

averea şi o lăsă dusă pe gînduri, plănuind să-l înştiinţeze neîntîrziat pe taică-său de cele aflate. Tot atunci, veniră s-o cheme la logodnicul ei, căci acesta sfîrşise treburile care-l făcuse să se retragă cu tatăl ei. Elvira se duse, iar Victoria rămase în anticameră, unde-l văzu intrînd pe acelaşi valet care-l însoţea pe necredinciosul ei iubit atunci cînd cu atîta mărinimie îl primise în casa ei din Toledo. Valetul îi aducea stăpînului lui un pachet de scrisori pe care i le dăduse la poştă din Sevilla. N-o recunoscu pe Victoria, căci pieptănătura de văduvă o schimba foarte mult. O rugă să-l lase să vorbească cu stăpînul lui, ca să-i dea scrisorile. Îi răspunse că o vreme n-are să-i poată vorbi, dar dacă vrea să-i încredinţeze scrisorile, are să meargă ea să i le dea cînd se va putea vorbi cu dînsul. Valetul nu avu nimic împotrivă şi, punîndu-i scrisorile în mînă, se întoarse în treaba lui. Victoria, căreia nu-i era îngăduită nici o nebăgare de seamă, urcă la ea în odaie, desfăcu şi făcu la loc cît ai clipi din ochi pachetul, strecurînd într-însul o scrisoare pe care o scrise în grabă. În vremea aceasta cei doi veri îşi sfîrşiră vizita. Elvira văzu pachetul lui dom Fernando în mîinile guvernantei şi o întrebă ce-i cu el. Cu nepăsare, Victoria îi spuse că-l are de la valetul lui dom Fernando, ca să-l dea stăpînului lui şi că trebuie să trimită după dînsul, fiindcă n-a fost acolo cînd a ieşit. Elvira spuse că n-are să fie nimic dacă au să-l desfacă şi că vor găsi poate şi ceva în legătură cu treaba de care-i vorbise. Victoria, care atîta aştepta, îl mai desfăcu o dată. Elvira se uită la toate scrisorile şi se opri curînd la una, pe care văzu un scris de femeie şi care era adresată lui Fernando de Ribera, la Madrid. Iată ce citi într-însa :

Lipsa domniei-tale şi ştirea pe care o aflu, că te însori la Curte, te vor face curînd să pierzi o fiinţă care te iubeşte mai mult decît viaţa ei, dacă nu vei veni curînd să-ţi ceri iertare şi să împlineşti ceea ce nu poţi amîna sau refuza, decît cu preţul nepăsării sau al unei trădări sfruntate. Dacă ceea ce se zice despre domnia-ta e adevărat, şi dacă nu te gîndeşti la mine şi la copiii noştri, ar trebui măcar să te gîndeşti la viaţa domnieitale, pe care verii mei vor şti să ţi-o stingă, dacă ai să mă aduci să-i rog, căci numai rugaţi de mine ţi-o iartă.

Sevilla, Lucreţia de Monsalvo

Elvira nu se mai îndoi de nimic din cele ce-i spusese guvernanta, după ce citi această scrisoare. I-o arătă lui taicăsău care nu se mira îndeajuns cum poate fi un bărbat de neam atît de mişel încît să-şi calce credinţa făgăduită unei domnişoare nu mai prejos decît dînsul şi de la care avea copii. Se duse, pe loc, să culeagă ştiri mai sigure de la un gentilom din Sevilla, bun prieten cu el, care-i dăduse şi amănunte despre averea şi mersul treburilor lui dom Fernando.

Abia ieşiră din casă şi dom Fernando veni să-şi ceară scrisorile, urmat de valetul lui, care-i spusese că guvernanta îşi luase sarcina să le dea stăpînei ei. O găsi pe Elvira în salon şi-i spuse că deşi, aşa cum stau lucrurile între ei, două vizite la rînd n-ar fi nelalocul lor, vine totuşi mai puţin s-o vadă cît să-şi ia scrisorile, pe care valetul lui i le-a lăsat guvernantei. Elvira îi răspunse că le-a luat ; că a avut curiozitatea să desfacă pachetul, neîndoindu-se că a avut şi el, ca orice bărbat, la anii lui, o legătură oarecare într-un oraş atît de mare ca Sevilla ; şi că dacă nu i-a adus nici o mulţumire această curiozitate, a făcut-o în schimb să afle că cei care se căsătoresc fără a se cunoaşte înainte prea se încredinţează norocului. Adăugă că nu vrea să-i mai întîrzie plăcerea de a-şi citi scrisorile, i le puse în mînă şi, făcîndu-şi reverenţa, îl părăsi fără a mai aştepta să-i răspundă.

Dom Fernando rămase foarte mirat de cele auzite de la stăpîna inimii lui. Citi scrisoarea cea măsluită şi înţelese că cineva vrea să-i strice, cu o viclenie, căsătoria. Se îndreptă către Victoria, care rămăsese în salon, şi-i spuse, fără să zăbovească prea mult asupra chipului ei, că vreun potrivnic sau cine ştie ce ins răutăcios a măsluit scrisoarea pe care tocmai a citit-o.

— Eu şi o femeie în Sevilla ! strigă el plin de mirare. Eu şi copii ! Ha ! Dacă asta nu e cea mai neruşinată minciună din lume, primesc să mi se taie capul.

Victoria îi spuse că se poate foarte bine să fie nevinovat, dar că stăpîna ei e datoare să încerce a se lămuri şi că sigur căsătoria nu se va mai face, afară doar dacă un gentilom din Sevilla, prieten cu dom Pedro, şi pe care s-a dus anume să-l caute, nu-l va asigura că aşa-zisa uneltire e într-adevăr măsluită.

— Ceea ce-mi place să cred că se va întîmpla, îi răspunse dom Fernando. Şi dacă măcar există în Sevilla vreo doamnă numită Lucreţia de Monsalvo, primesc să nu mai fiu

socotit niciodată om de onoare. Şi te rog, urmă el, dacă te bucuri de încrederea Elvirei, aşa cum nu mă îndoiesc, să-mi-o spui, ca să te pot ruga din tot sufletul să mă sprijini pe lîngă dînsa.

— Cred, fără să mă măgulesc, îi răspunse Victoria, că n-ar face pentru nimeni un lucru la care mi-a zis mie nu, dar îi cunosc firea : nu e lesne s-o împaci cînd se crede jignită. Şi cum toată nădejdea mea în viitor nu se sprijină decît pe bunăvoinţa ce mi-o arată, n-am să mă apuc ca, slujindu-te pe domnia-ta, s-o slujesc cu mai puţină credinţă pe stăpîna mea şi să risc să mă pun rău cu dînsa încercînd să-i schimb părerea proastă care o are despre credinţa domniei-tale. Sînt săracă, adăugă ea, şi pentru mine a nu cîştiga însemnează a pierde. Dacă n-aş mai căpăta ce mi-a făgăduit ca să mă recăsătoresc, aş rămîne văduvă toată viaţa, cu toate că, tînără cum sînt, aş putea încă să plac unui bărbat cumsecade, dar bine a zis cine a zis că fără bani...

Şi se pregătea să-i dea înainte cu o întreagă poliloghie, căci, ca s-o facă bine pe guvernanta, trebuia să vorbească mult ; dar dom Fernando îi spuse, întrerupînd-o :

— Fă-mi slujba pe care ţi-o cer şi am să te fac să nu-ţi mai pese de răsplata făgăduită de stăpîna domniei-tale. Şi ca să-ţi arăt, adăugă el, că voi să-ţi dărui şi altceva decît vorbe goale, adu-mi hîrtie şi cerneală şi am să-ţi dau în scris tot ce pofteşti.

— Isuse Cristoase, domnule, îi zise falsa guvernantă, cuvîntul unui om de onoare e de ajuns, dar uite, ca să-ţi fac pe plac, mă duc să caut ce mi-ai cerut.

Cu ce se întoarse se putea scrie un sinet de o mie de mii de bani de aur şi mai bine, iar dom Fernando fu atît de cilibiu, sau unde murea de pofta Elvirei, încît îi dădu, pe o foaie de hîrtie, o iscălitură în alb, ca prin acest semn de încredere s-o îndatoreze să-l slujească cum trebuie. Victoria era în al nouălea cer ; îi făgădui lui dom Fernando marea cu sarea şi chemă toate blestemele pe capul ei, dacă n-are să se străduie pentru treaba asta ca pentru ea însăşi — şi nu minţea. Dom Fernando plecă, plin de nădejde ; iar Rodrigo Santillana, scutierul ei, care trecea drept taică-său, venind s-o vadă ca să afle cum şi-a mai înaintat planul, Victoria îi povesti cele întîmplate şi-i arătă semnătura în alb, pentru care aduseră amîndoi laude Domnului, atrăgîndu-i el luarea aminte că totul

pare să meargă bine. Ca să nu mai piardă vremea, se întoarse în locuinţa lui, pe care Victoria o închiriase lîngă casa lui dom Pedro, aşa cum v-am mai spus, şi ajuns acolo scrise, în susul semnăturii în alb a lui dom Fernando, o făgăduinţă de căsătorie, întărită cu martori şi datată din vremea cînd Victoria îl primise pe necredinciosul acela în căsuţa ei de la ţară. Se pricepea să scrie mai bine ca oricine în Spania şi studiase atît de temeinic scrisul lui dom Fernando, după nişte stihuri scrise de mîna lui şi pe care i le lăsase Victoriei, încît dom Fernando însuşi s-ar fi putut înşela.

Dom Pedro de Silva nu-l găsi pe gentilomul pe care mersese să-l caute în legătură cu căsătoria lui dom Fernando, îi lăsă un răvaş şi se întoarse acasă, unde chiar în seara aceea Elvira îşi deschise inima în faţa guvernantei ei, încredinţînd-o că chiar de i-ar face neascultare lui taică-său, şi tot nu se mărită cu dom Fernando şi mărturisindu-i pe deasupra că şi-a dăruit dragostea unui anume Diego de Maradas, încă de mult ; că numai din respect pentru taică-său şi-a siluit inima ca să-i facă lui pe plac, şi că, dacă Dumnezeu a îngăduit să fie dată în vileag reaua-credinţă a lui dom Fernando, ea socoteşte că respingîndu-l ascultă de voinţa cerului, care pare să-i hărăzească un alt soţ. Puteţi să vă închipuiţi că Victoria a întărit-o pe Elvira în bunele ei hotărîri şi nu i-a vorbit cum ar fi vrut dom Fernando.

— Dom Diego de Maradas, îi spuse atunci Elvira, e nemulţumit de mine fiindcă l-am părăsit ca să-l ascult pe tata, dar n-am decît să-l încurajez cu o singură privire şi sînt încredinţată că-l aduc înapoi, de-ar fi el la fel de departe de mine pe cît e acum dom Fernando de Lucreţia lui.

— Scrie-i, domnişoară, îi spuse Victoria, şi uite, îi duc eu scrisoarea.

Elvira fu încîntată să vadă că guvernanta îi încuviinţează planul. Puse de se înhămară caii la un rădvan pentru Victoria, care se sui într-însul cu un frumos răvaş de amor pentru dom Diego ; şi, oprind la taică-su Santillana, dădu drumul rădvanului stăpînei, zicîndu-i vizitiului că are să meargă foarte bine pe jos acolo unde are de mers. Bunul Santillana îi arătă făgăduinţa de căsătorie pe care o făcuse ; şi Victoria scrise numaidecît două răvaşe, unul către Diego de Maradas şi celălalt către Pedro de Silva, tatăl stăpînei ei. În răvaşele astea, iscălite Victoria Portocarrero, le arăta unde locuieşte şi-i ruga să vină s-o

vadă, într-o treabă foarte însemnată pentru ei. În vreme ce răvaşele călătoreau spre adresanţii lor, Victoria îşi lepădă straiele simple de văduvă îşi puse altele, bogate, îşi scoase la iveală părul, despre care mi s-a spus că era foarte frumos, şi se pieptănă ca o doamnă de neam.

Peste cîteva clipe, sosi dom Diego de Maradas ca să afle ce doreşte de la dînsul o doamnă de care nu auzise niciodată. Îl primi foarte curtenitor şi n-apucă bine să-şi tragă un scaun lîngă dînsa, că i se vesti că o caută dom Pedro de Silva. Îl rugă pe dom Diego să se ascundă în iatacul ei, încredinţîndu-l că e de mare însemnătate pentru el să audă ce va vorbi ea cu dom Pedro. Dom Diego îndeplini fără nici o împotrivire voia unei doamne atît de mîndre şi atît de frumoase, iar dom Pedro fu petrecut pînă în odaia Victoriei, pe care nu o cunoscu, într-atîta îi sporise mîndreţea înfăţişării şi-i schimbase chipul, pieptănătura, deosebită de cea pe care o avea acasă la el, şi bogăţia straielor. Îl aşeză pe dom Pedro într-un loc de unde dom Diego putea auzi tot ce-i spune şi-i vorbi cam aşa :

— Mi se pare, domnule, că trebuie să-ţi spun întîi cine sînt, căci eşti desigur nerăbdător s-o afli. Sînt din Toledo, din neamul Portocarrero ; m-am măritat la şaisprezece ani şi am rămas văduvă şase luni după căsătorie. Tata avea crucea Sfîntului Iacob şi fratele meu face parte din ordinul de Callatrava.

Dom Pedro îi tăie vorba ca să-i spună că a fost prieten apropiat cu tatăl ei.

— Ceea ce-mi spui mă bucură nespus, îi răspunse Victoria, căci am nevoie de mulţi prieteni în treaba de care-ţi voi vorbi.

Îi povesti apoi ce a păţit cu dom Fernando şi-i puse în mînă făgăduinţa pe care o ticluise Santillana. Îndată ce dom Pedro o citi, luă din nou cuvîntul şi-i spuse :

— Ştii prea bine, domnule, ce datorii îi impune onoarea unei femei de rangul meu. Chiar dacă judecata n-ar fi de partea mea, rudele şi prietenii mei au multă trecere şi le stă destul la inimă treaba asta ca să meargă cu ea pînă în pînzele albe. Am crezut, domnule, că trebuie să te înştiinţez de pretenţiile mele, ca să nu treci peste ele în căsătoria domnişoarei domnieitale. E vrednică de mai mult decît de un bărbat necredincios şi te socotesc prea cuminte ca să-i dai un soţ pe care pe urmă să i-l ceară altcineva.

— Grande de Spania să fie, răspunse dom Pedro, şi nu l-aş voi dacă ar fi necinstit. Nu numai că n-o va lua pe fiica mea

de nevastă, dar nici n-am să-l mai primesc în casă ; iar domniei-tale, domnişoară, îţi stau gata cu toată trecerea mea şi cu toţi prietenii pe care-i am. Mai auzisem eu că e unul dintr-aceia care se distrează pe unde apucă, şi chiar fără să-i pese dacă se face de rîs. Dacă aşa-i e firea, n-am să i-o dau niciodată pe fiica mea, pentru care, cu ajutorul lui Dumnezeu, are să se mai găsească un soţ la curtea Spaniei.

Dom Pedro nu mai zăbovi la Victoria, văzînd că nu mai are nimic să-i spună ; iar Victoria îl scoase pe dom Diego din iatac, unde auzise tot ce a vorbit ea cu tatăl iubitei lui. Nu-i mai povesti deci încă o dată toată tărăşenia ; îi dădu scrisoarea Elvirei, care-l urcă pe culmile fericirii şi, ca să nu-l lase să se frămînte cum a ajuns scrisoarea în mîinile ei, îi dezvălui metamorfoza ei în duenă, ştiind bine că îl doare la fel ca şi pe ea să păstreze taina. Înainte de a o părăsi pe Victoria, dom Diego îi scrise iubitei sale o scrisoare în care după bucuria de a-şi vedea din nou licărind nădejdea, înţelegeai necazul ce-l avusese cînd o crezuse pierdută. Se despărţi de frumoasa vădană, care-şi luă iar numaidecît straiele de guvernantă şi se întoarse la dom Pedro.

În vremea aceasta, dom Fernando de Ribera se dusese la logodnica lui şi-l luase cu dînsul şi pe văru-său dom Antonio, să încerce să dreagă ce stricase scrisoarea măsluită de Victoria. Dom Pedro îi găsi cu fiica lui, care nu mai ştia ce să le răspundă, căci, ca să-l spele de bănuială pe dom Fernando, cei doi nu cereau altceva decît să se cerceteze chiar la Sevilla dacă măcar a existat vreodată acolo o Lucreţie de Monsalvo. Spuseră încă o dată şi faţă de dom Pedro tot ce putea sluji la dezvinovăţirea lui dom Fernando, la care el le răspunse că, dacă legătura cu doamna din Sevilla e într-adevăr o înşelătorie, le va fi lesne să o dea pe faţă, dar că chiar adineaori s-a văzut cu o doamnă din Toledo, pe nume Victoria Portocarrero, căreia dom Fernando i-a făgăduit să o ia de nevastă şi căreia îi este şi mai îndatorat, căci l-a ajutat cu mărinimie fără măcar să-l cunoască ; că nu poate tăgădui, de vreme ce i-a dat şi o făgăduinţă scrisă cu mîna lui ; şi adăugă că un om de onoare nu trebuie să gîndească să se însoare la Madrid, cînd e însurat la Toledo. Ceea ce sfîrşind, le arătă celor doi veri făgăduinţa formală de căsătorie. Dom Antonio cunoscu scrisul vărului său, iar dom Fernando, care se înşelă el însuşi, deşi ştia foarte bine

că nu scrisese niciodată asemenea hîrtie, rămase trăsnit. Tatăl şi fiica se retraseră, după ce le spuseră foarte rece bună seara.

Dom Antonio îl certă pe vărul lui că l-a folosit într-o treabă în vreme ce cugeta la alta. Se suiră în rădvanul lor şi după ce-l sili pe dom Fernando să mărturisească ce ruşinos s-a purtat cu Victoria, dom Antonio îl dojeni aspru pentru fapta-i cea urîtă şi-i arătă ce neplăcute urmări putea să aibă. Îi spuse că trebuie să-şi scoată din cap însurătoarea, nu numai la Madrid, dar oriunde în Spania şi să se socoată fericit dacă o ia pe Victoria şi scapă cu atît, fără să-şi verse sîngele sau chiar să-şi piardă viaţa, căci fratele Victoriei e un om care nu se joacă atunci cînd e vorba de o chestiune de onoare. Era rîndul lui dom Fernando să tacă, în vreme ce văru-său îi aducea toate aceste dojeni. Îl mustra destul conştiinţa că a înşelat şi trădat o fiinţă care-l îndatorase, iar făgăduinţa aceea îl înnebunea de-a binelea, neputînd înţelege ce farmece l-au silit s-o scrie.

Întoarsă la dom Pedro în straiele-i de văduvă, Victoria îi dădu scrisoarea lui dom Diego Elvirei, care îi povesti că cei doi veri au venit să se dezvinovăţească şi că pe dom Fernando îl mai apasă şi altceva decît legătura cu doamna din Sevilla. Şi-i împărtăşi ceea ce ştia ea mai bine decît dînsa, tot lucruri care o uimiră, chipurile, din cale-afară şi o făcură să veştejească din tot sufletul fapta cea rea a lui dom Fernando.

Chiar în ziua aceea, Elvira fu poftită să meargă să vadă jucîndu-se o comèdie, la o rudă de-a ei. Victoria, care nu se gîndea decît la ale ei, prinse a nădăjdui că, dacă Elvira s-ar încrede în ea, comèdia asta ar putea să nu rămînă fără folos pentru planul ei. Îi spuse tinerei ei stăpîne că, dacă vrea să-l vadă pe dom Diego, nu e nimic mai lesne ; că locuinţa lui taică-său Santillana e locul cel mai potrivit din lume pentru o asemenea întîlnire şi că, neîncepînd comèdia înainte de douăsprezece noaptea, poate să plece mai devreme şi să-l vadă pe dom Diego, fără să întîrzie, la ruda ei. Elvirei, care-l iubea de-adevărat pe dom Diego şi care nu se învoise să-l ia pe dom Fernando decît din respect pentru voinţele tatălui ei, nu-i fu de loc silă de cele puse la cale de Victoria.

Se suiră în rădvan de îndată ce se culcă dom Pedro şi merseră la casa închiriată de Victoria, unde coborîră. Santillana, în chip de stăpîn al casei, primi oaspeţii, ajutat de Beatris, care juca rolul nevesti-si, mamă vitregă a Victoriei. Elvira îi scrise lui dom Diego un răvaş, care fu numaidecît trimis ; iar Victo-

ria îi scrise şi ea un răvaş lui dom Fernando, ca din parea Elvirei, prin care îl vestea că numai de el atîrnă să ajungă faptă căsătoria lor ; că însuşirile lui au îndemnat-o să pornească la această căsătorie şi că nu vrea să se nenorocească plecîndu-se prea mult la toanele rele ale tătîne-său. Tot în răvaşul ăsta îi dădea semne atît de limpezi pentru a găsi casa, încît era cu neputinţă să greşească. Acest al doilea răvaş porni puţin după acela pe care-l scrisese lui dom Diego Elvira. Victoria mai scrise şi un al treilea răvaş, pe care Santillana îl duse el însuşi lui dom Pedro de Silva şi prin care, ca o dreaptă şi cinstită guvernantă, îl înştiinţa că fiica lui, în loc să meargă la comèdie, s-a dus anume în casa unde locuieşte taică-său ; că a trimis după dom Fernando ca să se mărite cu el şi că, ştiind bine că el nu s-ar învoi nici în ruptul capului la o asemenea faptă, a crezut de datoria ei să-i dea de veste, spre a-i dovedi că nu s-a înşelat în părerea bună ce a avut-o despre dînsa alegînd-o guvernantă pentru Elvira. Santillana îi mai atrase luarea-aminte lui dom Pedro să nu vină fără un alguazil, pe care noi îl numim la Paris comisar. Dom Pedro, care se culcase, se îmbrăcă în grabă, foc şi pară de mînie.

Cît se îmbracă el şi trimite după un comisar, să ne întoarcem să vedem ce se întîmplă la Victoria. Printr-o fericită întîmplare, amîndoi îndrăgostiţii primiră răvaşele. Dom Diego, care-l primise primul pe al său, sosi şi primul la întîlnire. Victoria îl primi şi-l puse într-o odaie cu Elvira. N-am să mă distrez povestindu-vă dezmierdările celor doi îndrăgostiţi. Dom Fernando bate la uşă şi nu-mi dă răgaz. Victoria merse ea însăşi şi-i deschise, după ce stărui asupra însemnătăţii slujbei ce i-o face, şi pentru care gentilomul îndrăgostit îi mulţumi de o sută de ori, făgăduindu-i mai mult încă peste ce îi dăduse. Îl duse într-o încăpere unde îl rugă s-o aştepte pe Elvira, care trebuie să sosească, şi-l închise acolo fără să-i lase nici o lumină, spunîndu-i că e dorinţa stăpînei ei şi că de îndată ce vor fi împreună se va face văzută, dar că trebuie să înţeleagă atîta lucru la o fecioară de neam, căreia, într-o faptă atît de cutezătoare, i-ar veni anevoie să se obişnuiască întîi să-l vadă pe însuşi acela de dragul căruia o îndeplineşte. După aceasta, zglobioară cum nu se mai află, Victoria se gătì pe cît îi îngăduia puţinul timp pe care-l avea la îndemînă. Intră în odaia unde era dom Fernando, care nu bănui nici o clipă că nu e

Elvira, căci nu era mai puțin tînără și avea straiele și miresmele care se purtau în Spania și care ar fi putut-o face pe cea mai măruntă slujnică să treacă drept o femeie de neam.

În clipa aceasta sosi dom Pedro cu comisarul și cu Santillana. Intrară în încăperea unde se afla Elvira cu iubitul ei. Tinerii îndrăgostiți rămaseră înmărmuriți. Orbit de mînie, dom Pedro fu cît p-aci să-l străpungă cu sabia pe cel pe care-l credea dom Fernando. Comisarul, care îl recunoscu pe dom Diego, strigă la el, oprindu-i brațul, să ia seama la ce face fiindcă cel de lîngă fiică-sa nu e Fernando de Ribera, ci dom Diego de Maradas, bărbat de neam ca și dînsul și tot atît de bogat. Dom Pedro se purtă ca un om cuminte și o ridică el însuși pe fiica lui, care-i căzuse în genunchi. Socoti că s-ar chinui și pe el chinuind-o pe ea și împotrivindu-se acestei căsătorii, și pe de altă parte că n-ar fi putut găsi un soț mai bun, nici să-l fi ales el însuși. Santillana îl rugă pe dom Pedro, pe comisar și pe toți ceilalți să-l urmeze și-i duse în odaia unde era închis dom Fernando cu Victoria. Cerură să le deschidă, în numele regelui. Deschizînd dom Fernando și văzîndu-l pe dom Pedro însoțit de un comisar, le spuse foarte sigur pe sine că e cu soția lui, Elvira de Silva. Dom Pedro îi răspunse că se înșală, căci fiica lui e măritată cu altcineva.

— Cît despre domnia-ta, adăugă el, nu mai poți tăgădui că Victoria Portocarrero ți-e soție.

Victoria se arătă atunci necredinciosului ei iubit, care rămase trăsnit. Îl dojeni pentru nerecunoștința lui, la care nu putu să răspundă nimic, nici ei și nici comisarului, care îi spuse că nu-i rămîne altceva de făcut decît să-l ducă la închisoare. Pînă la urmă mustrarea de cuget, frica de închisoare, îndemnurile lui dom Pedro, care îi vorbea ca unui om de onoare, lacrimile Victoriei, frumusețea ei, care nu era cu nimic mai prejos decît a Elvirei, și, mai cu seamă, o rămășiță de suflet pe care n-o stricase desfrîul și dezlănțuirile de patimi ale anilor de tinerețe îl siliră să se plece judecății precum și însușirilor Victoriei. O sărută cu duioșie ; ea era cît p-aci să-i leșine în brațe și pe cît se pare sărutările lui avură și ele menirea s-o împiedice. Dom Pedro, dom Diego și Elvira împărtășiră și ei fericirea Victoriei, iar Santillana și Beatris mureau de bucurie. Dom Pedro îl lăudă mult pe dom Fernando că și-a îndreptat atît de frumos greșeala. Cele două doamne se sărutară cu atîta căldură, de parcă și-ar fi sărutat iubiții. Dom Diego îi jură as-

cultare socrului lui, sau, mă rog, celui ce avea în curînd să-i fie socru. Înainte de a se întoarce cu fiica lui acasă, dom Pedro îi puse pe ceilalți să-i făgăduiască că vor veni a doua zi la el la masă, căci voia ca vreme de cincisprezece zile încheiate petrecerile să-i facă să uite frămîntările prin care au trecut. Comisarul fu și el stăruitor poftit ; făgădui să vină. Dom Pedro îl luă acasă iar dom Fernando rămase cu Victoria, care avu atunci tot atîta temei să se veselească pe cît avusese să fie amărîtă.

CAPITOLUL XXIII

Nenorocire neprevăzută, din care pricină nu s-a mai jucat cômèdia

Inezilla își istorisi povestirea cu un farmec minunat. Pe Rocquebrune îl mulțumi într-atîta încît îi luă mîna și i-o sărută cu sila. Femeia îi spuse, în spanioleşte, că de la marii seniori și de la nebuni trebuie să rabzi orice, vorbă pentru care Pizmă îi fu foarte recunoscător în sinea lui. Începea să se cam treacă obrazul spanioloaicei, dar se mai vedeau încă pe el urme de frumuseţe și, chiar mai puțin frumoasă să fi fost, și isteția tot ar fi pus-o mai presus de altele mai tinere. Toți cei care îi ascultase povestea fură de părere că a istorisit-o foarte plăcut, într-o limbă pe care încă nu o cunoștea și în care era nevoită să amestece din cînd în cînd vorbe italieneşti și spanioleşti, ca să se facă înțeleasă. Steluța îi spuse că în loc să-i ceară iertăciune că a silit-o să vorbească atît de mult, așteaptă, dimpotrivă, să-i mulțumească ea că i-a dat prilejul să arate ce isteață minte are.

Ceasurile rămase din după-amiază le petrecură stînd de vorbă ; doamnele și bărbații cei mai de seamă din oraș umplură grădina pînă la vremea cinei. Cinară ca la Mans, adică făcură un ospăț straşnic și se așezară toți să vadă comèdia. Dar domnișoara de la Caverna și fiica ei, ia-le de unde nu-s ; trimiseră după ele ; o jumătate de oră trecu și nu primiră nici o veste.

În sfîrșit, se auzi mare larmă dinafara sălii și cam tot atunci o văzură intrînd pe biata Caverna, cu părul vîlvoi și

cu sînge pe obraz, strigînd mînioasă că fiică-sa a fost răpită. O înecau sughiţurile şi abia vorbea, încît cu greu înţeleseră de la dînsa că nişte oameni pe care nu-i cunoştea au pătruns în grădină pe o poartă din dos, în vreme ce-şi repeta cu fiică-sa rolul ; că unul dintr-înşii a pus mîna pe ea şi că era să-i scoată ochii cînd a văzut că ceilalţi o înhaţă pe fiică-sa ; că bărbatul ăsta a adus-o în halul în care o vedeam şi a încălecat la loc, ca şi tovarăşii lui, din care unul o ducea pe fată în faţa lui. Le mai spuse că s-a ţinut cît s-a ţinut după ei strigînd „hoţii !" dar că neauzind-o nimeni, s-a întors să ceară ajutor. Sfîrşindu-şi vorba, începu să plîngă atît de amarnic, încît li se rupea inima de mila ei. Toţi erau mişcaţi. Sorţu încălecă pe un cal pe care Ragotin sosise din Mans (nu ştiu sigur încă dacă era tot acelaşi care-l răsturnase). Mai mulţi tineri săriră pe primii cai care-i găsiră şi o luară în galop după Sorţu, care era acum destul de departe. Pizmă şi Măslină o porniră pe jos, în urma călăreţilor. Rocquebrune rămase cu Steluţa şi cu Inezilla, care se străduiau cît puteau s-o mîngîie pe Caverna. S-a comentat răutăcios faptul că nu şi-a urmat tovarăşii. Unii au zis că din laşitate n-a făcut-o, alţii, mai îngăduitori, au găsit că n-a făcut rău că a rămas cu doamnele.

În vremea aceasta, fură nevoiţi să danseze după cîntare, căci în nădejdea comèdiei stăpînul casei nu chemase lăutari. Biata Caverna se simţea atît de prost încît se culcă într-unul din paturile din odaie unde-şi aveau calabalîcul. Steluţa o îngriji de parcă ar fi fost maică-sa şi Inezilla se arătă foarte îndatoritoare. Bolnava le rugă s-o lase singură şi Rocquebrune le duse pe cele două doamne în sala unde erau toţi ceilalţi. Abia se aşezase că una din slujnicele din casă veni să-i spună Steluţei că o cheamă Caverna. Îi spuse poetului şi spanioloaicei că se întoarce şi se duse la tovarăşa ei. După cîte s-ar părea, Rocquebrune, dacă a fost deştept, n-a lăsat să-i scape prilejul şi i-a spus Inezillei ce are pe inimă. În vremea aceasta, Caverna, de îndată ce văzu pe Steluţa, o rugă să închidă uşa şi să se apropie de patul ei. De îndată ce-o văzu lîngă dînsa, izbucni întîi şi întîi în plîns, de parcă atunci ar fi început şi o apucă de mîini şi i le scăldă în lacrimi, plîngînd cu sughiţuri de ţi se rupea inima văzînd-o. Steluţa încerca s-o mîngîie încredinţînd-o că au s-o găsească curînd pe fata ei, de vreme ce au plecat atîţia bărbaţi pe urmele celor ce au răpit-o.

— Mai bine nu s-ar mai întoarce niciodată, îi răspunse Caverna, plîngînd şi mai tare, mai bine nu s-ar mai întoarce niciodată, repetă ea, şi n-aş avea decît s-o plîng, dar trebuie, iată, s-o înfierez, s-o urăsc şi să mă căiesc că am adus-o pe lume. Poftim, zise ea dîndu-i Steluţei o hîrtie, uite ce tovarăşă cumsecade aveai ; citeşte în scrisoarea asta osînda mea la moarte şi mîrşăvia fetei mele.

Caverna izbucni iar în plîns şi Steluţa citi ce veţi citi şi domniile-voastre, dacă veţi voi să vă daţi osteneala :

Nu te îndoi nici o clipă de tot ce ţi-am spus despre neamul meu bun şi despre averea-mi, căci n-am să amăgesc, fireşte, cu minciuni, o fiinţă căreia nu pot ajunge să-i plac decît cu inima curată. Numai astfel pot fi vrednic de domnia-ta, frumoasă Angelică. Nu mai zăbovi deci să-mi făgăduieşti lucrul pe care ţi-l cer, de vreme ce n-ai să ai a mi-l dărui decît după ce nu te vei mai putea îndoi de loc cine sînt.

De îndată ce sfîrşi de citit scrisoarea, Caverna o întrebă dacă cunoaşte scrisul.

— Ca pe al meu însumi, spuse Steluţa, e al lui Leandru, valetul fratelui meu, cel care ne scrie toate rolurile.

— Iată trădătorul care-mi curmă zilele, îi răspunse biata comediantă. Şi nu se încurcă, poftim de vezi, adăugă ea, dîndu-i Steluţei altă scrisoare a aceluiaşi Leandru.

Iat-o cuvînt cu cuvînt :

Nu mai atîrnă decît de domnia-ta să mă faci fericit, dacă nu ţi-ai schimbat hotărîrea de-alaltăieri. Arendaşul acela al tatei care-mi împrumuta bani mi-a trimis o sută de pistoli şi doi cai buni, destul şi prea destul ca să ajungem în Anglia, de unde amarnic m-aş înşela dacă un tată care-şi iubeşte singurul fiu mai mult decît pe el însuşi nu va încuviinţa orice va pofti ca să-l aducă înapoi cît mai curînd.

— Ei, ce mai spui de tovarăşa şi de valetul domniei-tale ? Despre fata asta căreia i-am dat o creştere atît de aleasă şi despre tînărul ăsta, căruia îi preţuiam cu toţii isteţia şi cuminţenia ? Ce mă miră mai mult e că nimeni nu i-a văzut vorbind

împreună şi că zburdălnicia fiică-mi nu te lăsa să bănuieşti că va putea vreodată iubi ; şi uite-o că iubeşte, Steluţo dragă, şi atît de nebuneşte încît aduce mai curînd a turbare decît a iubire. Am găsit-o nu de mult scriindu-i lui Leandru al ei cu cuvinte atît de pătimaşe încît n-aş fi crezut, să nu fi văzut cu ochii mei. N-ai auzit-o niciodată vorbind serios. Ehei ! Zău că în scrisori vorbeşte altfel ; şi, dacă n-aş fi rupt-o pe aceea pe care i-am luat-o, ai mărturisi şi domnia-ta că la şaisprezece ani ai ei ştie tot atîta cît ştiu altele care au îmbătrînit cochetînd. O dusesem în păduricea aceea de unde au răpit-o ca s-o dojenesc pentru felul în care-mi plăteşte tot ce am tras eu pentru dînsa. Am să-ţi povestesc şi domniei-tale, adăugă ea, şi ai să vezi dacă este în lume vreo fată mai îndatorată s-o iubească pe maică-sa.

Steluţa nu ştia ce să răspundă la nişte plîngeri atît de întemeiate ; şi apoi nu strica s-o lase să-şi verse puţin focul.

— Şi dacă în adevăr o iubeşte într-atîta pe fata mea, de ce-o omoară pe maică-sa ? Căci acela dintre dînşii care a tăbărît pe mine m-a bătut crunt şi s-a înverşunat îndelung asupră-mi şi după ce eu nu i-am mai făcut nici o împotrivire. Şi dacă nepricopsitul ăla de băiat e într-adevăr atît de înstărit, de ce-mi fură fata ca un hoţ ?

Caverna se mai jeli încă multă vreme, Steluţa mîngîind-o pe cît se pricepea mai bine. Stăpînul casei veni să vadă ce mai face şi să-i spună că dacă vrea să se întoarcă la Mans, rădvanul e gata. Caverna îl rugă să o lase să-şi petreacă noaptea acolo, ceea ce el încuviinţă cu dragă inimă. Steluţa rămase să-i ţină de urît iar pe Inezilla, care nu voia să stea atît de mult departe de soţul ei, o luară în rădvanul lor nişte doamne din Mans. Rocquebrune nu se cădea, oricum, să le părăsească pe artiste, şi fu foarte amărît ; dar toate în lume nu se poate.

Sfîrşitul părţii întîi

Partea a doua

Către doamna supraintendent

Doamnă,

Dacă firea domniei-tale seamănă cu aceea a domnului supraintendent, căruia nu-i place să fie lăudat, te curtenesc rău închinîndu-ţi o carte. O carte nu se închină fără laude ; şi, chiar fără a-ţi închina o carte, despre domnia-ta nu se poate vorbi decît cu cuvinte de laudă. Acei care, precum domnia-ta, slujesc drept pildă pentru obşte trebuie să rabde şi laudele tuturor, căci li se cuvin. Le e chiar îngăduit să se laude ei înşişi, fiindcă tot ce făptuiesc e vrednic de laudă, fiindcă trebuie să fie la fel de drepţi cu ei ca şi cu ceilalţi şi fiindcă mai lesne se iartă ca uneori să nu fii modest decît să nu fii o dată drept. Eu unul aşa sînt de felul meu, că fără să fi cercetat niciodată dacă am căderea să judec reputaţia altuia, bună sau rea, îmi exercit dintotdeauna foarte aspru justiţia asupra a tot ce e vrednic să fie lăudat sau veştejit. Pedepsesc o prostie vădită, o nimicesc adică fără milă ; dar răsplătesc de asemenea împărăteşte valoarea, oriunde o găsesc. Nu ostenesc să vorbesc cu multă căldură despre ea şi mă socot astfel prieten tot atît de bun, deşi nefolositor, pe cît de aspru vrăjmaş, deşi puţin de temut. Iată, aşadar, ceea ce poţi face, cu toată puterea ce o ai asupră-mi, şi anume să mă împiedici să te laud pe cît aş putea, ci numai pe cît ţi se cuvine. Eşti frumoasă fără a fi cochetă, eşti tînără fără a fi nesocotită şi eşti foarte deşteaptă, fără a ţine cu tot dinadinsul să o arăţi. Eşti virtuoasă fără asprime, evlavioasă fără paradă, bogată fără trufie şi de neam bun fără o glorie strîmb dobîndită. Ai ca soţ pe unul din cei mai iluştri bărbaţi din veacul nostru, căruia toate cinstirile şi dregătoriile nu-i răsplătesc, încă, îndeajuns, însuşirile, pe care toţi îl stimează şi nimeni nu-l

urăşte şi care, dintotdeauna a avut un suflet atît de mare încît nu s-a slujit de bunurile lui decît spre a face binele, ca şi cum ar voi să nu oprească pentru dînsul decît speranţa. În sfîrşit, *Doamnă,* eşti pe deplin fericită, şi nu e lauda cea mai măruntă ce ţi se poate aduce, căci fericirea e un dar pe care cerul nu-l hărăzeşte întotdeauna celor cărora, precum domniei-tale, le-a hărăzit pe toate celelalte.

După ce ţi-am spus deschis ceea ce toată lumea spune despre domnia-ta, cade-mi-se să mă plătesc de o osebită datorie şi să-ţi mulţumesc pentru cinstea ce mi-ai făcut-o venind să mă vezi. Şi, deşi primesc adesea asemenea dovezi de bunăvoinţă de la numeroşi bărbaţi şi de la numeroase femei de neam, îţi jur, *Doamnă,* că n-am primit niciodată o vizită care să-mi fie atît de plăcută ca aceea a domniei-tale. Sînt aşadar, mai mult ca oricine de pe lume,

Doamnă,

A domniei-tale preasupusă şi preaplecată slugă

SCARRON

CAPITOLUL ÎNTÎI

Care nu slujește decît ca introducere la celelalte

Soarele se afla drept la antipozi și nu-i hărăzea surorii lui decît atîta lumină cîtă îi trebuia ca să se călăuzească într-o noapte neagră. Domnea liniște peste tot pămîntul, afară poate doar de locurile unde se întîlnesc greierii, bufnițele și cîntăreții de serenade. Într-un cuvînt, întreaga fire dormea, sau cel puțin trebuia să doarmă, lăsînd deoparte pe cîțiva poeți cărora le umblau în cap niscaiva stihuri anevoie de potrivit, pe cîțiva îndrăgostiți fără noroc, din aceia numiți suflete blestemate, și toate dobitoacele, cuvîntătoare sau necuvîntătoare, care aveau, în noaptea aceea, ceva de făcut. Nu e nevoie să vă spun că Sorțu se număra printre aceia care nu dormeau, la fel ca răpitorii domnișoarei Angelica, pe care-i urmărea atît de iute cît poate alerga în galop un cal căruia norii îi ascundeau adesea firava lumină a lunii. O iubea cu duioșie pe domnișoara Caverna, fiindcă era foarte vrednică de a fi iubită și fiindcă era încredințat că-l iubește și ea, iar fata ei nu-i era mai puțin dragă ; ca să nu mai vorbim că domnișoara Steluța a lui, silită cum era să joace teatru, n-ar fi putut găsi, în toate caravanele de artiști ambulanți, două comediante mai pline de virtuți decît ele. Asta nu însemnează că nu există în tagma cu pricina multe care nu-s lipsite de asemenea însușiri, dar lumea, care poate se înșală, zice că acestea le copleșesc mai puțin decît vechiturile brodate și sulimanul.

Mărinimosul nostru comediant fugea, așadar, după răpitori, mai iute și mai înverșunat decît au fugit lapiții după centauri. O ținu întîi pe o alee lungă, în care dădea poarta grădinii pe unde fusese răpită Angelica și, după ce galopă cît galopă, o luă la întîmplare pe un drum povîrnit, cum sînt cele mai multe drumuri din Mayne. Drumul ăsta era brăzdat

de făgaşe şi plin de pietre şi, deşi era lună plină, era atît de întuneric, încît Sorţu nu-şi putea mîna calul mai repede decît la pas. Blestema în sinea lui drumul prost, cînd se pomeni că-i sare în crupă un om, sau un diavol, care-l apucă de gît. Sorţu se înfricoşă iar calul se sperie atît de tare, încît l-ar fi aruncat jos dacă stafia care-l împresurase şi care-l strîngea în braţe nu l-ar fi ţinut în şa. Calul o luă la goană ca un cal speriat şi Sorţu îl îndemnă şi el cu pintenii fără să-şi dea seama ce face, căci nu se simţea tocmai bine cu două braţe goale în jurul gîtului şi cu un obraz rece lipit de al lui şi gîfîind în cadenţă cu galopul calului. Cursa fu lungă, căci drumul nu era scurt. Pînă la urmă, la capătul unei lande, calul îşi domoli fuga cea nebunească şi Sorţu teama, căci cu vremea te obişnuieşti cu cele mai mari rele. Luna era atunci destul de luminoasă ca să-l facă să vadă că are un bărbat gol în crupă şi o mutră urîtă lîngă a lui. Nu-l întrebă cine e (nu ştiu dacă din discreţie). Îşi mîna mai departe tot la galop calul, care era apoape dăulat şi, cînd se aştepta mai puţin, călăreţul din crupă îşi dădu drumul jos şi începu să rîdă. Sorţu îşi îndemnă mai aprig calul şi, privind înapoi, îşi văzu stafia fugind de mînca pămîntul, îndărăt dincotro venise. A mărturisit pe urmă că i-a fost o frică de moarte.

După o sută de paşi, ieşi la drumul mare care-l scoase la un cătun unde găsi toţi cîinii trezi, ceea ce-l făcu să creadă că cei pe care-i urmăreşte se poate să fi trecut pe acolo. Ca să se dumirească, făcu tot ce putu ca să-i trezească pe sătenii adormiţi din vreo trei-patru case de la drum. Nu izbuti să ajungă însă pînă la dînşii, şi fu straşnic ocărît de dulăi. Pînă la urmă auzi ţipînd nişte copii într-o casă din capul satului, unde ajunsese, şi amenînţînd într-una, nu se lăsă pînă nu i se deschise poarta, spre a afla de la o muiere în cămaşă, căreia îi tremura glasul, că tocmai trecuse jandarmii prin sat, şi că duceau cu dînşii o femeie plîngînd în hohote şi pe care abia izbuteau s-o facă să tacă. Îi povesti femeii întîlnirea cu omul gol şi află de la dînsa că e un ţăran de la ei din sat care-şi pierduse minţile şi umbla creanga pe cîmp. Ceea ce-i spuse femeia despre călăreţii care trecuse prin cătun îi dădu curaj să-şi urmeze drumul şi-l făcu să-şi grăbească şi mai tare calul. N-am să vă spun de cîte ori s-a potic̆nit şi de cîte ori s-a speriat şi de umbra lui ; ajunge să ştiţi că s-a rătăcit într-o pă-

dure şi că mergînd ba orbeşte, ba călăuzit de raza lunii, ziua îl găsi la o fermă, unde socoti nimerit să-şi adape calul şi să-l hrănească, şi unde-l vom lăsa şi noi.

CAPITOLUL II

Nişte cizme

În vreme ce Sorţu alerga dibuind pe urmele răpitorilor Angelicăi, Pizmă şi Măslină, pe care răpirea asta nu-i durea atît de tare, fugiră mai încet după tîlhari, mai ales că erau şi pe jos. Prea departe nu ajunseră aşadar, căci găsiră în primul sat un han care încă era închis, şi cerură odăi de dormit. Îi duseră într-o odaie unde mai dormea un călător, nobil sau om de rînd, care mîncase acolo, şi care se culcase cu grijă să plece dis-de-dimineaţă pentru nişte treburi care nu mi-au ajuns la cunoştinţă. Sosirea comedianţilor nu era făcută să-i ajute planul de a fi în zorii zilei pe cal, căci îl treziră şi poate că-i şi blestemă în sinea lui, dar cum aveau amîndoi o înfăţişare destul de arătoasă, nu dădu nici un semn de supărare.

Pizmă, gata oricînd să intre în vorbă cu cineva, îşi ceru întîi iertare că-i tulbură odihna şi-l întrebă pe urmă dincotro vine. Îi spuse că vine din Anjou şi se îndreaptă spre Normandia, pentru o treabă însemnată. Dezbrăcîndu-se şi aşteptînd să se încălzească aşternutul, Pizmă nu mai contenea cu întrebările, dar cum nu erau decît vorbe fără rost pentru amîndoi şi din care, sculat din somn, bietul om n-avea nimic de cîştigat, îl rugă să-l lase să doarmă. Pizmă se rugă din inimă să-l ierte şi, totodată, iubirea de sine făcîndu-l să uite iubirea de aproapele său, croi planul să-şi însuşească o pereche de cizme noi pe care un băiat de la han tocmai le adusese în odaie după ce le curăţase. Măslină, care nu dorea decît să doarmă cît mai bine, se trînti în pat, şi Pizmă rămase la gura sobei, nu atît ca să vadă mistuindu-se lemnele în focul de curînd aprins, cît ca să-şi îndeplinească aleasa năzuinţă de a avea, în dauna altuia, o pereche de cizme noi. Cînd socoti că omul pe care avea de gînd să-l fure doarme somn adînc,

luă cizmele de la picioarele patului lui, le încălță pe piciorul gol, fără să uite să-și pună și pintenii și se culcă, așa încălțat și împintenat, lîngă Măslină. E de crezut că s-a strîns la marginea patului, de teamă ca picioarele-i înarmate să nu le atingă pe cele goale ale tovarășului lui, care n-ar fi trecut sub tăcere chipul ăsta nou de a te culca într-un așternut și i-ar fi putut astfel zădărnici planul.

Ceasurile de noapte cîte mai rămăsese se scurseră destul de liniștit. Pizmă dormi sau se făcu că doarme. Cîntară cocoșii ; se făcu ziuă și omul care dormea în odaia comedianților noștri puse de-i aprinse focul și se îmbrăcă. Ajunse la încălțat ; o slujnică îi înfățișă cizmele vechi ale lui Pizmă, pe care le respinse cu asprime ; i se afirmă cu tărie că sînt ale lui ; el se mînie și făcu un tărăboi infernal. Gazda se sui în odaie și se jură pe cuvîntul lui de staroste de hangii că alte cizme decît ale lui nu se mai află nu numai în casă, dar nici în tot satul, căci nici preotul nu umblă niciodată călare. Și încercă să-i vorbească de însușirile alese ale preotului lor și să-i povestească cum și-a dobîndit parohia și de cînd o păstorește. Pălăvrăgeala hangiului îl scoase de tot din sărite. Treziți de hărmălaie, Pizmă și Măslină stăruiră asupra gravității întîmplării și-i spuseră hangiului că e o treabă tare urîtă.

— Îmi pasă mie de o pereche de cizme noi cît de-un papuc, îi spuse lui Pizmă bietul descălțat, dar e vorba de o treabă de mare însemnătate pentru un bărbat de neam, și decît pe el, mi-aș ierta mai curînd să-l supăr cu ceva pe însuși tata. Dacă aș găsi de vînzare cele mai ponosite cizme din lume, aș da pe ele mai mult decît mi-ar cere.

Pizmă, care ieșise din pat de la brîu în sus, dădea din cînd în cînd din umeri și nu-i răspundea nimic, desfătîndu-și privirea cu slujnica și hangiul care căutau zadarnic cizmele și cu nenorocitul de păgubaș, care-și blestema zilele și urzea cine știe ce gînduri negre, cînd Pizmă, cu o nemaipomenită și nefirească pentru el mărinimie, spuse tare, afundîndu-se în pat ca un om care moare de somn :

— Ia mai dați-o dracului, ce atîta tărăboi pentru o pereche de cizme ! Ia-le, domnule, pe ale mele și lasă-ne să dormim că și domnia-ta la fel ai vrut aseară.

Nefericitul, fericit acum că a găsit niște cizme, nu-i venea să-și creadă urechilor, îl copleși pe Pizmă cu un talmeș-balmeș de mulțumiri, rostite cu un glas atît de pătimaș, încît

comediantului i se făcu frică să nu vină să-l sărute în pat. Strigă deci mînios şi înjurînd cum scrie la carte :

— Da plicticos mai eşti, domnule, şi cînd îţi pierzi cizmele, şi cînd mulţumeşti că ai căpătat dracului altele ! Ia-le, pentru numele lui Dumnezeu, pe ale mele, încă o dată te poftesc şi lasă-ne să dormim, sau dă-mi cizmele înapoi şi fă tărăboi cît pofteşti.

Tocmai deschidea gura să răspundă, cînd Pizmă strigă :

— Hei, la dracu, vreau să dorm sau să-mi păstrez cizmele.

Atunci stăpînul hanului, pe care o vorbire atît de tăioasă îl umpluse de respect pentru Pizmă, îşi împinse afară din odaie oaspetele, care nu s-ar fi oprit aci, atît îi era de mare recunoştinţa pentru perechea de cizme atît de mărinimos dăruită. Fu nevoit totuşi să iasă din odaie şi să meargă să se încalţe în bucătărie, iar Pizmă adormi în sfîrşit mai liniştit decît toată noaptea, înclinării către somn nemaiîmpotrivindu-i-se dorinţa de a fura cizme şi teama de a fi prins în fapt. Cît despre Măslină, care-şi folosise noaptea mai bine decît el, se sculă dis-de-dimineaţă şi, punînd să-i scoată vin, se distră cu băutura, neavînd altceva mai bun de făcut.

Pizmă dormi pînă la unsprezece ceasuri. În vreme ce se îmbrăca, intră în odaie Ragotin. Le vizitase, de dimineaţă, pe comediante şi domnişoara Steluţa spunîndu-i cu dojană că nu-l numără printre prieteni, de vreme ce el nu se numără printre cei ce aleargă după tovarăşa ei, îi făgăduise că nu se mai întoarce la Mans pînă nu află veşti, dar că, negăsind nici un cal, nici cu chirie, nici cu împrumut, nu şi-ar fi putut ţine făgăduinţa dacă morarul lui nu i-ar fi împrumutat un catîr, pe care încălecă fără cizme şi ajunse, cum vă spusei, în satul unde măsese comedianţii. Pizmă nu era dintr-aceia cu capu-n traistă : de îndată ce-l văzu pe Ragotin în pantofi, socoti că întîmplarea îi aduce un minunat prilej să-şi ascundă găinăria, care-i făcea griji destule. Îi spuse deci numaidecît că-l roagă să-i împrumute lui pantofii şi să ia în schimb cizmele, care-l bat la un picior fiindcă sînt noi. Ragotin primi cu mare bucurie tîrgul, căci în vreme ce călărea pe catîrul lui, un colţ de cataramă îi găurise ciorapul şi-l făcuse să-i pară rău că nu-i încălţat cu cizme. Trebuiau să mănînce ; Ragotin plăti pentru comedianţi şi pentru catîr. De atunci de cînd se răsturnase de pe cal şi puşca trăsese singură între picioarele

lui, se legase cu jurămînt să nu se mai suie pe nici un dobitoc care se încalecă fără să-şi ia toate măsurile de siguranţă. Îşi puse deci în lucrare jurămîntul înainte de a se sui pe dobitoc, dar în ciuda tuturor chibzuielilor sale, se necăji destul pînă ajunse pe spinarea catîrului. Era prea iute la minte ca să fie înţelept şi primise în chip nesăbuit cizmele lui Pizmă, care-i veneau pînă la brîu şi nu-l lăsau să-şi îndoaie genunchii, şi aşa nu cei mai tari din ţinut.

O luară deci, Ragotin călare pe catîrul lui şi comedianţii pe jos, pe primul drum care li se deschidea înainte şi, în drum, Ragotin le dezvălui comedianţilor că s-a gîndit să joace şi el teatru cu dînşii, jurîndu-le că, deşi încredinţat că e cel mai mare comediant din Franţa, n-are să ceară nici un cîştig de pe urma acestei meserii, pe care vrea s-o facă numai din curiozitate şi ca să arate că e dăruit pentru orice i-ar trece prin cap să facă. Pizmă şi Măslină îl întăriră în gîndul lui cel bun şi, tot lăudîndu-l şi încurajîndu-l, atîta îi stîrniră voioşia încît începu să le recite de sus de pe catîr stihuri din *Piram şi Tisbe*, a poetului Théophile. Nişte ţărani care mergeau pe acelaşi drum pe lîngă o căruţă încărcată crezură că predică cuvîntul Domnului, văzîndu-l cum declamă ca un apucat. Tot timpul cît a recitat au rămas cu capul descoperit şi l-au respectat ca pe un predicator ambulant.

CAPITOLUL III

Povestea Cavernei

Cele două comediante pe care le-am lăsat în casa de unde a fost răpită Angelica nu dormiră mai mult decît Sorţu. Domnişoara Steluţa se culcă într-un pat cu Caverna, ca să n-o lase singură cu deznădejdea ei şi ca s-o convingă să nu mai sufere atîta. Socotind, în sfîrşit, că o suferinţă atît de îndreptăţită are temeiuri pe care se sprijină, nu-i puse împotrivă nici un temei de-al ei ; dar, ca să schimbe vorba, începu să-şi căineze soarta, tot atît de amarnic pe cît şi-o căina tovarăşa ei pe-a sa ; şi aşa o aduse cu dibăcie să-i povestească păţaniile ei, cu

atît mai lesne cu cît în clipele acelea Caverna nu putea îngădui nimănui să se socoată mai nefericit decît dînsa. Îşi şterse deci faţa scăldată în şiroaie de lacrimi şi, suspinînd tare o dată pentru totdeauna, îşi începu astfel povestea :

— M-am născut comediantă, fiică de comediant, pe care nu l-am auzit niciodată să fi spus că are rude cu alte îndeletniciri decît a lui. Mama era fiica unui negustor din Marsilia, care i-o dădu tatei de nevastă drept răsplată că şi-a pus viaţa pentru ea, atunci cînd, spre cîştigul său, o atacase un ofiţer de marină, îndrăgostit de mama la fel de fierbinte pe cît îl ura ea. A fost un mare noroc pentru tata care căpătă astfel, fără s-o fi cerut, o femeie tînără, frumoasă şi mai bogată decît putea nădăjdui un artist ambulant. Socrul lui făcu tot ce putu ca să-l înduplece să-şi lase meseria, arătîndu-i că s-ar bucura şi de mai multă cinste, şi de mai mult cîştig în cea de negustor ; mama însă, vrăjită de teatru, îl împiedică pe tata s-o facă. Lui nu-i era silă de loc să urmeze sfatul pe care i-l dădea tatăl nevesti-si, ştiind mai bine decît ea că viaţa comică nu-i de loc atît de fericită pe cît pare. Puţin după nuntă tata plecă din Marsilia, o luă cu el în primul ei turneu pe mama, mai nerăbdătoare decît dînsul, şi scoase curînd dintr-însa o minunată comediantă. Rămase grea în cel dintîi an de căsnicie şi mă aduse pe lume în spatele teatrului. Un an mai tîrziu mi se născu şi un frate, pe care-l iubeam mult şi care mă iubea. Trupa noastră se alcătui din familia noastră şi trei comedianţi, dintre care unul era însurat cu o comediantă care ţinea rolurile de mîna a doua.

Treceam, într-o zi de sărbătoare, printr-un tîrg din Perigord ; mama, cealaltă comediantă şi cu mine eram în căruţa cu bagaje, iar bărbaţii ne însoţeau pe jos, cînd mica noastră caravană fu atacată de vreo şapte-opt oameni atît de beţi, încît voind să tragă un foc de archebuză în aer, ca să ne înspăimînte, mă pomenii cu o ploaie de alice, iar mama fu rănită la braţ. Înainte ca ei să se poată apăra, puseră mîna pe tata şi pe doi din tovarăşii lui şi-i bătură crunt. Fratele meu şi cel mai tînăr dintre comedianţii noştri fugiră şi de atunci n-am mai auzit nimic de fratele meu. Locuitorii tîrgului se alăturară şi ei celor care ne atacase atît de sălbatic şi ne întoarseră din drum căruţa. Umblau ţanţoşi şi grăbiţi, ca nişte oameni care au pus mîna pe o pradă bogată şi vor s-o ducă la adăpost şi făceau un tărăboi de nu se auzea om cu om. După un ceas de

drum, ne împinseră într-un castel unde cum intrarăm auzirăm mai mulţi inşi strigînd bucuroşi că i-au prins pe ţigani. Cunoscurăm astfel că ne-au luat drept ceea ce nu sîntem şi asta ne mîngîie întrucîtva. Iapa care trăgea la căruţa noastră crăpă dăulată şi comedianta a cui era şi care o dădea trupei cu chirie ţipă atît de sfîşietor, de parcă şi-ar fi văzut mort bărbatul. Totodată mama leşină de tare ce-o durea braţul, ceea ce mă făcu să ţip mai tare decît ţipase comedianta pentru iapa ei.

Larma pe care o stîrneam şi pe care o stîrneau beţivii şi necioplţii care ne adusese îl făcură să iasă dintr-o sală de jos pe seniorul acelui castel, urmat de cinci cazace sau mantale roşii, tare fioroşi la înfăţişare. Întrebă întîi unde sînt tîlharii de ţigani, înspăimîntîndu-ne foarte ; dar nevăzînd printre noi decît capete bălaie, îl întrebă pe tata cine e şi, de îndată ce află că nu sîntem decît nişte prăpădiţi de comedianţi, se năpusti, cu o învеrşunare care ne uimi şi înjurînd de mama focului, cu sabia goală asupra celor care ne înhăţase şi care într-o clipă se făcură nevăzuţi, unii răniţi, alţii morţi de frică. Puse de-l dezlegară pe tata şi pe tovarăşii lui şi porunci ca femeile să fie duse într-o odaie şi lucrurile noastre puse la adăpost. Se înfăţişară cîteva slujnice, gata să ne slujească şi aşternură un pat pentru mama căreia îi era foarte rău din pricina rănii de la braţ.

Un bărbat, care părea mai-marele peste slujitori, veni din partea stăpînului lui să ne ceară scuze pentru cele ce ni se întîmplase. Ne spuse că i-a izgonit pe netrebnicii care săvîrşise o atît de nenorocoasă greşeală, cei mai mulţi bătuţi sau schilodiţi ; că are să trimită în tîrgul de-alături după un felcer care să-i oblojească mamei braţul şi ne întrebă stăruitor dacă nu ni s-a furat nimic, sfătuindu-ne să căutăm bine prin lucruri, ca să vedem dacă nu ne lipseşte ceva. La ceasul cinci, ni se sluji masa la noi în odaie. Felcerul cel chemat sosi ; o obloji pe mama, care se culcă zguduită de friguri. A doua zi, stăpînul castelului îi pofti la dînsul pe comedianţi. Întrebă de sănătatea mamei şi spuse că n-are s-o lase să plece pînă nu se vindecă. Avu bunătatea să pună să-i caute prin împrejurimi pe fratemeu şi pe tînărul comediant care fugise ; nu-i găsiră de loc, ceea ce-i spori mamei frigurile. Aduseră dintr-un orăşel apropiat un doctor şi un felcer mai priceput decît cel care-o oblojise întîi. Într-un cuvînt, grija cu care furăm înconjuraţi ne făcu curînd să uităm samavolnicia pe care o îndurasem.

Gentilomul acesta la care ne aflam era foarte bogat, mai mult temut decît iubit în întregul ţinut, aprig în tot ce făcea, ca un guvernator de cetate de hotar, şi trecea drept viteaz ca nimeni altul. Se numea baronul de Sigognac ; la ceasul ăsta trebuie să fie de mult marchiz, iar pe atunci era un adevărat tiran al comitatului Périgord. Nişte ţigani care-şi făcuse sălaş pe moşia lui furase caii dintr-o herghelie pe care-o ţinea la o leghe de castel şi oamenii pe care-i trimisese după ei se înşelase în dauna noastră, aşa cum v-am mai spus. Mama se vindecă pe deplin, iar tata şi tovarăşii lui, ca să-şi dovedească, pe cît pot s-o facă nişte bieţi comedianţi, recunoştinţa pentru grija cu care fusesem înconjuraţi, se arătară gata să joace o comèdie la castel, în măsura în care i-ar face plăcere baronului de Sigognac. Un paj înalt, în vîrstă de cel puţin douăzeci şi patru de ani, care trebuie să fi fost fără îndoială decanul pajilor din regat, şi un fel de gentilom din suita baronului învăţară rolul lui frate-meu şi pe cel al comediantului care fugise cu dînsul.

Se răspîndi zvonul în ţinut că o trupă de comedianţi urmează să dea o reprezentaţie la baronul de Sigognac. Fură poftiţi o sumedenie de nobili din Périgord şi cînd pajul îşi ştiu rolul, pe care-i fu atît de greu să-l înveţe, încît trebui să-l tăiem şi să-l subţiem la numai două stihuri, jucarăm *Roger şi Bradamanta* [1], a poetului Garnier. Publicul era cît se poate de ales, sala bine luminată, scena foarte largă, decorurile potrivite cu subiectul. Ne silirăm toţi să jucăm cît mai bine şi izbutirăm s-o facem. Frumoasă ca un înger, mama apăru înarmată ca o amazoană şi abia sculată după o boală care o făcuse puţin palidă, tenul ei străluci mai tare decît toate luminile care luminau sala. Oricît mi-ar fi de adîncă mîhnirea, nu pot să nu rîd cînd mă gîndesc ce caraghios şi-a jucat rolul pajul cel înalt în ziua aceea. N-aş vrea ca proasta mea dispoziţie să te păgubească de o întîmplare atît de hazlie ; poate că ai s-o găseşti mai puţin nostimă, dar te asigur că toată lumea s-a prăpădit de rîs, şi eu însămi rîd încă şi azi cînd mi-aduc aminte, sau fiindcă e într-adevăr o întîmplare de rîs, sau fiindcă sînt eu dintr-aceia care rîd din te miri ce. Juca pe pajul bătrînului duce Aymond şi n-avea de rostit decît două stihuri

[1] Tragedie de Robert Garnier (1544—1590), una din cele mai populare bucăţi din repertoriul dramatic al vremii.

în toată comèdia : atunci cînd moşneagul se mînie pe fata lui, Brandamanta, care nu vrea să se mărite cu feciorul împăratului fiind îndrăgostită de Roger. Pajul îi spune stăpînului său :

Vă şovăie piciorul. În casă de-am intra,
Căci, domnule, mi-e teamă să nu cădeţi cumva.

Deşi rolul era destul de lesne de ţinut minte, prostovanul ăsta de paj nu putu să nu-l stîlcească şi rosti opintindu-se şi tremurînd ca un ucigaş :

Vă şovăie piciorul. În casă de-am intra,
Căci, domnule, mi-e teamă să nu cădeţi pe jos.

Rima asta proastă îi uimi pe toţi. Pe comediantul care-l făcea pe Aymond îl pufni rîsul şi nu mai fu în stare să-şi joace rolul de moşneag mînios. Toţi cei de faţă rîseră şi ei iar eu, care-mi vîrîsem capul prin deschizătura tapiţeriei, ca să văd lumea şi să fiu văzută, am crezut că pic jos de atîta rîs. Stăpînul casei, un ursuz din aceia care rîd rar şi nu de orice, i se păru atît de caraghios uitucul de paj şi recitarea lui bîlbîită, încît era cît pe aci să plesnească tot silindu-se să rămînă cît de cît serios ; pînă la urmă nu mai putu şi izbucni şi el în hohote de rîs, ca toată lumea, iar oamenii lui ne-au mărturisit că niciodată nu l-au văzut aşa. Şi cum era cineva în ţinut, n-a fost nimeni care să nu rîdă cît şi el sau chiar mai tare, fie ca să-i intre în voie, fie din toată inima. Tare mi-e teamă, adăugă atunci Caverna, că am făcut şi eu ca aceia care zic : „Am să-ţi povestesc ceva să mori de rîs" şi care nu se ţin de cuvînt, căci mărturisesc că prea ţi-am lăudat istoria cu pajul.

— Nu, îi răspunse Steluţa, am găsit-o întocmai aşa cum mi-ai făgăduit-o. E adevărat că întîmplarea poate să le fi părut mai nostimă celor care au văzut-o decît celor care numai o aud povestită, căci caraghioslîcul stă tocmai în bîlbîiala pajului, ca să nu mai vorbim că timpul, locul şi firească înclinare pe care o avem de a rîde cînd rîd şi alţii i-au putut hărăzi însuşiri pe care de-atunci nu le-a mai putut avea.

Oprindu-se aici cu scuzele pentru mica ei istorioară, Caverna îşi urmă povestirea de acolo de unde o lăsase. După ce artiştii şi privitorii au rîs cît au putut, baronul de Sigognac pofti ca pajul să mai intre o dată în scenă, ca să-şi îndrepte greşeala sau, mai curînd, ca să-i facă iar să rîdă ; pajul însă, un

bădăran nemaipomenit, se împotrivi, în ciuda poruncii ce-i da un stăpîn din cei mai aspri. Luă lucrurile așa cum era el în stare să le ia, adică foarte prost ; și ciuda lui, care n-avea de ce să fie prea mare, dacă ar fi fost om cu minte, ne pricinui pe urmă cea mai grozavă nenorocire cu putință.

Comèdia noastră se bucură de aplauzele tuturor. Încă și mai mult îi desfăta farsa, ca pretutindeni în afară de Paris. Baronului de Sigognac și celorlalți gentilomi din vecinătate le plăcu atît de mult, încît poftiră să ne mai vadă jucînd. Cu baronul în frunte, spre a da pildă celorlalți, gentilomii dăruiră cîte o sumă de bani pentru comedianți, cîte cît îl lăsă inima pe fiecare, și o nouă reprezentație se vesti pentru prima zi de sărbătoare.

Am jucat o lună încheiată înaintea acestei nobilimi perigurdine, ospătați după pofta inimii de toți, bărbați și femei, și trupa se alese chiar și cu cîteva haine puțin purtate. Baronul ne așeza cu el la masă, oamenii lui se grăbeau care mai de care să ne slujească, zicîndu-ne adesea că nouă ne datorează voia-bună a stăpînului lor, pe care-l găseau pe deplin schimbat de cînd îl făcuse mai omenos comèdia. Singur pajul ne privea ca pe unii care-l făcusem să-și piardă onoarea, iar versul cel stîlcit se ținea scai de dînsul, făcîndu-l să-l simtă de fiecare dată cînd i-l recitau, cît era ziua de lungă, toți din casă, pînă la cel din urmă rîndaș, ca pe o cruntă lovitură de pumnal, pentru care hotărî pînă la urmă să se răzbune pe cineva din trupa noastră.

Într-o zi cînd baronul de Sigognac își aduse vecinii și oamenii pentru o bătaie, căci se strînsese în pădurile lui o mulțime de lupi care făceau pagube în întregul ținut, tata și tovarășii lui veniră și ei cu cîte o archebuză, ca toți slujitorii baronului. Pajul cel rău era acolo și el și, găsind vreme cu prilej ca să-și înfăptuiască nemernicia ce-o urzise împotriva noastră, pîndi să-l vadă pe tata și pe tovarășii lui despărțiți de ceilalți, care-și încărcau archebuzele și-și treceau unul altuia praf de pușcă și plumbi, și trase, de după un copac, într-înșii, străpungîndu-l pe bietul tata cu două gloanțe. Tovarășii lui se grăbiră să-i vină în ajutor și astfel nu se gîndiră în clipa aceea să alerge după ucigaș, care fugi și plecă pe urmă din ținut. După două zile, tata muri de pe urma rănii. Mama era cît pe-aci să se prăpădească de durere și căzu iar la pat iar eu mă mîhnii pe cît se putea mîhni o fată de vîrsta mea. Boala

mamei lungindu-se, comedianţii şi comedianta din trupa noastră îşi luară rămas-bun de la baronul de Sigognac şi plecară să-şi găsească loc într-altă trupă.

Mama zăcu peste două luni şi în sfîrşit se făcu bine, după ce primi de la baronul de Sigognac dovezi de mărinimie şi de blîndeţe care nu se potriveau cu numele ce-l avea în ţinut, precum că ar fi cel mai grozav tiran şi cel mai temut în ţinutul acela în care aşa vor să fie toţi gentilomii. Valeţii care-l văzuse întotdeauna neomenos şi ciufut se minunau văzîndu-l acum ce curtenitor se poartă cu noi. Ai fi putut crede că s-a îndrăgostit de mama ; nu-i vorbea însă aproape de loc şi niciodată nu intra în odaia noastră, unde ne trimitea masa, de cînd cu moartea tatei. E adevărat că trimitea foarte des să întrebe ce mai face. Gurile rele din ţinut nu conteniră să bîrfească, aşa cum am aflat-o mai pe urmă. Mama însă, care nu se cădea să-şi mai lungească şederea în castelul unui bărbat cu asemenea rang, se şi gîndise să plece şi socotea să se retragă la taică-său, la Marsilia. Îl înştiinţă deci pe baronul de Sigognac, îi mulţumi pentru toate facerile de bine pe care le-am cunoscut de la dînsul şi-l rugă să adauge, la toate îndatoririle pe care le are faţă de el pînă atunci, şi pe aceea de a o ajuta să capete doi cai, pentru ea şi pentru mine, pînă în cutare oraş, şi o căruţă care să ne ducă puţinele lucruri, pe care voia să încerce să le vîndă cu cît i-o da pe ele celui dintîi negustor. Baronul se miră foarte de dorinţa mamei, iar ea nu se miră mai puţin că nu dobîndeşte de la el nici un da, nici un nu. A doua zi, preotul uneia din parohiile de pe moşia lui veni să ne vadă la noi în odaie. Era însoţit de o nepoată, o fată blîndă şi drăguţă, pe care o cunoşteam bine. Îl lăsarăm pe unchiu-său singur cu mama şi merserăm să ne plimbăm în grădina castelului. Preotul stătu îndelung de vorbă cu mama şi n-o părăsi decît la ceasul cinei. O găsii dusă pe gînduri ; o întrebai de două sau de trei ori ce are, şi nu-mi răspunse nimic ; o văzui că plînge şi începui să plîng şi eu. Pînă la urmă, după ce mă puse să încui uşa, îmi spuse, plîngînd şi mai tare, că preotul acela i-a arătat că baronul de Sigognac o iubeşte ca un nebun şi că pe deasupra l-a încredinţat că o stimează atît de mult încît n-a cutezat niciînd să-i spună sau să-i trimită vorbă că o iubeşte fără ca totodată s-o ceară şi de nevastă. Sfîrşindu-şi vorba, o înecă un plîns cu sughiţuri. O mai întrebai încă o dată ce are.

— Cum, fata mea, îmi zise, nu ţi-e destul ce ţi-am spus ca să înţelegi că sînt cea mai nenorocită fiinţă din lume?

Îi răspunsei că nu-i o nenorocire chiar atît de mare pentru o comediantă să ajungă nevastă de gentilom.

— Ei, mititico, îmi spuse, vorbeşti ca o fetiţă care habar n-are ce e viaţa. Dacă-l amăgeşte pe preotul ăsta cumsecade, ca să mă amăgească pe mine, adăugă ea, şi dacă n-are gînd să mă ia de nevastă, aşa cum vrea să mă facă să cred, îţi dai seama la ce samavolnicii mă pot aştepta de la un bărbat care e robul patimilor sale? Şi dacă vrea cu adevărat să mă ia de nevastă, şi dacă îi spun da, îţi dai seama ce soartă nenorocită mă aşteaptă după ce şi-o face cheful cu mine? Şi cît mă va putea urî dacă se va căi cîndva că m-a iubit? Nu, fata mea, nu, n-a dat, cum îţi închipui tu, norocul peste mine, ci negrul nenoroc, după ce mi-a răpit un bărbat care mă iubea şi pe care-l iubeam, vrea să-mi dea cu sila un altul care, poate, mă va urî şi mă va face să-l urăsc şi eu.

Suferinţa-i, pe care eu o găseam fără temei, spori şi se făcu atît de cumplită, încît era cît p-aci să se înăbuşe, în vreme ce îi ajutam să se dezbrace. O mîngîiam cît puteam şi luptam împotriva necazului ei cu toate argumentele de care era în stare o fată de anii mei, neuitînd să-i spun că respectul şi curtenia pe care ni le-a arătat-o tot timpul bărbatul ăsta, de loc duios de felul lui, îmi par o bună prevestire, şi, mai ales, faptul că n-a îndrăznit să-şi mărturisească patima unei femei cu o îndeletnicire care nu inspiră întotdeauna respect. Mama m-a lăsat să vorbesc cît am poftit, s-a băgat în pat foarte amărîtă şi s-a amărît toată noaptea, în loc să doarmă. Am vrut să lupt cu somnul; dar a trebuit să mă dau bătută şi am dormit la fel de adînc pe cît n-a dormit ea de loc. Se sculă devreme şi cînd mă trezii eu, o găsii îmbrăcată şi destul de liniştită. Ardeam să cunosc ce hotărîre a luat, căci mă şi vedeam, ca să-ţi spun drept, în mijlocul măreţiei la care nădăjduiam s-o văd pe mama ajunsă, dacă baronul de Sigognac vorbea într-adevăr după îndemnul inimii şi dacă mama putea s-o aducă pe-a ei să-i zică da la ce dorea el de la dînsa. Gîndul că am să aud zicîndu-i-se mamei „doamnă baroană" mi se strecura, dulce, în suflet, şi ambiţia punea încet-încet stăpînire pe mintea-mi nevîrstnică.

Caverna îşi depăna astfel povestirea şi Steluţa o asculta cu luare-aminte, cînd auziră deodată în odaie zgomot de paşi,

ceea ce li se păru cu atît mai ciudat cu cît ţineau bine minte că au încuiat uşa cu zăvorul. Şi totuşi, auzeau într-una umblîndu-se ; întrebară cine e. Nu le răspunse nimeni ; şi după cîteva clipe Caverna văzu la picioarele patului, care era fără polog, un chip pe care-l auzi suspinînd şi care, sprijinindu-se de picioarele patului, o apăsă pe picioare pe ea. Se ridică în capul oaselor, s-o vadă pe fiinţa asta care începea să-i facă frică şi, hotărîtă să-i vorbească, îşi înălţă capul privind în odaie şi nu mai văzu nimic. Un tovarăş, oricît de neînsemnat, îţi dă uneori încredere, dar alteori iarăşi teama nu scade fiindcă e împărtăşită. Caverna se înfricoşă că n-a văzut nimic şi Steluţa se înfricoşă de frica ei. Se băgară în fundul patului, îşi traseră plapuma peste cap şi se strînseră una într-alta, moarte de frică şi neîndrăznind aproape nici să-şi mai vorbească. În sfîrşit, Caverna îi spuse Steluţei că sărmana ei copilă a murit şi sufletul ei vine acum să geamă lîngă dînsa. Steluţa era poate să-i răspundă, cînd auziră din nou umblîndu-se în odaie. Steluţa se băgă şi mai adînc în fundul patului, iar Caverna, mai îndrăzneaţă acum la gîndul că e sufletul copilei ei, văzînd că se iveşte iarăşi chipul care iarăşi geme şi se sprijină de picioarele ei, întinse mîna şi dădu peste alta, foarte păroasă, care o făcu să ţipe înfricoşător şi să cadă pe spate în pat. În aceeaşi clipă, auziră în odaie un lătrat, ca al unui cîine căruia îi e frică, noaptea, de ceva. Caverna avu iarăşi destulă îndrăzneală ca să se uite să vadă ce e şi văzu un ogar mare care lătra la ea. Strigă tare la el şi cîinele fugi, lătrînd, într-un colţ al odăii, unde se făcu nevăzut. Inimoasa comediantă ieşi din pat şi, la lumina lunii care străbătea prin ferestre, descoperi în colţul odăii, unde pierise ogarul-stafie, uşiţa unei mici scări secrete. Nu-i fu greu să înţeleagă că un ogar al casei intrase pe acolo în odaie. Avusese poftă să se culce în patul lor şi, neîndrăznind s-o facă fără încuviinţarea celor culcate într-însul, gemuse ca un cîine şi se sprijinise cu labele dinainte pe patul înalt ca toate paturile de modă antică şi se ascunsese dedesubt cînd Caverna îşi aruncase prima dată privirile în odaie. Nu-i fu lesne să-i scoată Steluţei din cap că nu era un duh şi-i trebui destul de mult ca s-o facă să priceapă că era un ogar. Aşa mîhnită cum era, rîse de frica tovarăşei ei şi-şi aminti încheierea povestirii pentru altă dată, cînd somnul n-avea să le mai fie atît de trebuincios ca atunci. Se crăpa de ziuă ; adormiră

şi se sculară pe la zece ceasuri, cînd veniră să le înştiinţeze că rădvanul care urmează să le ducă la Mans e gata să plece cînd vor voi.

CAPITOLUL IV

Sorţu îl găseşte pe Leandru

În vremea aceasta, Sorţu bătea satele, iscodind după ceea ce căuta şi neaflînd nimic. Străbătu un ţinut întins şi nu se opri decît pe la două sau trei ceasuri, cînd foamea şi osteneala calului îl siliră să se întoarcă într-un oraş de unde tocmai plecase. Găsi acolo un han destul de curăţel, dat fiind că se afla la drumul mare şi nu uită să întrebe dacă n-au auzit vorbindu-se despre o ceată de călăreţi care duc cu ei o femeie.

— Este sus un gentilom care poate să-ţi dea ceva ştiri despre ei, îi spuse felcerul satului, aflat întîmplător acolo. Mi se pare, adăugă el, că a avut o răfuială cu dînşii şi că l-au cam maltratat. Tocmai i-am aplicat o cataplasmă anodină şi resolutivă pe o tumoare lividă pe care o are pe vertebrele gîtului şi i-am pansat o rană mare pe care i-au făcut-o la occiput. Am vrut să-l scarific, căci are trupul acoperit de contuziuni, dar nu m-a lăsat, şi totuşi are mare nevoie de asemenea operaţie. Cred că a făcut o căzătură violentă şi a fost excedat de lovituri.

Felcerului ăstuia de ţară îi făcea atîta plăcere să înşire pe nerăsuflate termeni de-ai tagmei lui, încît chiar după ce Sorţu plecă şi nu mai era nimeni să-l audă, îşi urmă multă vreme cuvîntarea începută, pînă cînd veni cineva să-l cheme să ia sînge unei femei care trăgea să moară, lovită de o apoplexie.

În vremea aceasta, Sorţu urca în odaia celui despre care i se vorbise. Găsi acolo un tînăr bine îmbrăcat, cu capul bandajat, şi care se trîntise în pat, să se odihnească. Sorţu era tocmai să-i ceară iertăciune că a pătruns în odaia lui fără să ştie mai întîi dacă îi face plăcere, dar rămase destul de uimit cînd, la primele lui cuvinte de curtenie, celălalt se ridică de pe pat şi veni să-l sărute, vădindu-i-se a fi valetul lui, Leandru,

care-l părăsise fără să-şi ia rămas bun în urmă cu patru sau cinci zile şi despre care Caverna credea că i-a răpit fata. Sorţu nu mai ştia cum să-i vorbească, văzîndu-l bine îmbrăcat şi foarte mîndru la înfăţişare. Cît a stat şi s-a uitat la el, Leandru a avut răgaz să-şi vină în fire, căci părea la început foarte zăpăcit.

— Mă simt foarte prost, îi spuse el lui Sorţu, că nu m-am purtat cu domnia-ta deschis, cum trebuia ; vei ierta însă pe un tînăr lipsit de şcoala vieţii care, înainte de a te cunoaşte, te socotea făcut cum sînt îndeobşte cei din breasla domniei-tale şi nu îndrăznea să-ţi încredinţeze o taină de care atîrnă toată fericirea vieţii sale.

Sorţu îi spuse că numai de la el poate afla ce anume i-a ascuns.

— Mai am şi multe altele să-ţi spun, dacă nu cumva le ştii dinainte, răspunse Leandru, dar pînă atunci vreau să ştiu ce te aduce aici.

Sorţu îi istorisi cum fusese răpită Angelica. Îi spuse că-i urmăreşte pe tîlhari şi că a aflat, cînd a intrat în han, că el i-a întîlnit şi că ar putea să-i dea ceva veşti despre dînşii.

— Cu adevărat i-am întîlnit, îi răspunse Leandru oftînd, şi am făcut, împotriva lor, tot ce poate face unul singur împotriva unei cete ; dar sabia mea s-a frînt în trupul celui dintîi pe care l-am rănit şi n-am mai putut nici s-o slujesc pe domnişoara Angelica, nici să mor slujind-o, precum eram aşa, sau altminteri, hotărît. M-au adus în halul în care mă vezi. O lovitură de spadă în cap m-a ameţit. M-au crezut mort şi au trecut în mare grabă mai departe. Iată tot ce ştiu despre domnişoara Angelica. Aştept aici un valet de la care ai să afli mai multe. I-a urmărit de departe, după ce m-a ajutat să mă sui pe calul meu, pe care poate nu mi l-au lăsat decît fiindcă nu preţuieşte cine ştie ce.

Sorţu îl întrebă de ce a plecat fără să-l vestească, de unde vine şi cine e, nemaiîndoindu-se acum că i-a ascuns numele şi rangul. Leandru îi mărturisi că asta cam aşa e şi, culcîndu-se el la loc, căci rănile îl dureau foarte, Sorţu se aşează la picioarele patului şi Leandru îi spuse cele ce le veţi citi în următorul capitol.

CAPITOLUL V

Povestea lui Leandru

Sînt gentilom, vlăstar al unui neam cu ceva nume în ţinut. Trag nădejde să am într-o zi cel puţin douăsprezece mii de livre venit, numai să moară tata ; căci deşi sînt optzeci de ani de cînd îi înnebuneşte pe toţi cîţi se află sub ascultarea lui, e totuşi încă atît de zdravăn, încît mai curînd mă tem că n-are să moară niciodată decît nădăjduiesc să ajung să mai moştenesc cele trei moşii, foarte frumoase, care sînt singura lui avere. Vrea să mă facă, împotriva înclinaţiilor mele, consilier la Parlament şi m-a dat de mic la învăţătură. Eram şcolar la La Fléche cînd a sosit să joace trupa domniilor voastre. Am văzut-o pe domnişoara Angelica şi mi-a căzut aşa dragă că n-am mai putut face altceva decît s-o iubesc. Ba am făcut chiar mai mult decît atîta, am cutezat să-i spun că o iubesc ; şi nu s-a simţit de loc jignită. I-am scris ; mi-a primit scrisoarea şi nu s-a supărat. Pe urmă, o boală care a silit-o pe domnişoara Caverna să nu iasă din odaie în vreme ce eraţi la La Fléche ne-a înlesnit mult, fetei şi mie, să stăm de vorbă. Sigur că ea ne-ar fi împiedicat, căci e prea aspră pentru o breaslă care pare a le îngădui celor din sînul ei mai puţine frămîntări de cuget şi mai puţină asprime.

De cînd m-am îndrăgostit de fata ei, nu m-am mai dus la şcoală şi m-am dus, nelipsit, în fiecare zi la teatru. Părinţii iezuiţi au vrut să mă întoarcă în căile datoriei ; eu însă n-am mai vrut să ascult de nişte dascăli respingători cînd inima mea asculta acum de cea mai fermecătoare fiinţă din lume. Valetul domniei-tale a fost ucis în uşa teatrului de nişte învăţăcei bretoni, care au făcut mare tărăboi în La Fléche anul acela, fiindcă erau mulţi şi vinul era ieftin. A fost una din pricinile pentru care aţi plecat din La Fléche şi v-aţi dus la Angers. Nu mi-am luat rămas bun de la Angelica, deoarece maică-sa n-o pierdea din ochi. Tot ce am putut face a fost ca, văzînd-o că pleacă, să apar înaintea ei cu deznădejdea zugrăvită pe faţă şi cu ochii scăldaţi în lacrimi. Mi-a aruncat o privire plină de amărăciune şi am crezut că mor. M-am închis în odaie ; am plîns toată ziua şi toată noaptea, iar dis-de-dimineaţă mi-am schimbat hainele cu ale valetului meu, care era de înălţimea mea, l-am lăsat

la La Fléche să-mi vîndă avutul meu de şcolar şi i-am dat o scrisoare către un fermier al tatei, care-mi împrumută bani cînd îi cer, şi porunca să vină să mă întîlnească la Angers. Am luat-o şi eu într-acolo, pe urmele domniilor-voastre şi v-am ajuns la Duretail, unde nişte oameni de neam, aflaţi acolo la vînătoare de cerbi, v-au oprit pentru şapte sau opt zile. M-am arătat gata să intru în slujba domniei-tale şi m-ai luat ca valet, fie că te stînjenea lipsa lui, fie că înfăţişarea şi chipul meu, care ţi-au fost poate pe plac, te-au îmboldit s-o faci. Îmi tăiasem foarte scurt părul şi astfel nu mă mai cunoscu nici unul din cei ce mă văzuse adesea în preajma domnişoarei Angelica, ca să nu mai spun că straiele cele proaste ale valetului, pe care le luasem ca să mă ascund, mă făceau să arăt cu totul altfel decît arătam într-ale mele, mult mai strălucite decît sînt îndeobşte straiele unui şcolar.

Domnişoara Angelica m-a cunoscut numaidecît şi mi-a mărturisit mai pe urmă că nu s-a îndoit nici o clipă că patima mea e foarte fierbinte, de vreme ce am lăsat totul baltă ca s-o urmez. A fost destul de mărinimoasă ca să încerce să mă întoarcă din hotărîrea mea şi să mă facă să-mi bag în cap minţile pe care vedea bine că le-am pierdut. M-a făcut să rabd un şir de asprimi, care l-ar fi răcit pe unul mai puţin îndrăgostit decît mine. Pînă la urmă, tot iubind-o, am adus-o să mă iubească şi ea pe cît o iubeam. Ai sufletul unui bărbat de viţă, al unuia cu suflet foarte ales, şi ţi-ai dat curînd seama că nici eu n-am suflet de slugă. Mi-am cîştigat bunăvoinţa domniei-tale, m-am făcut plăcut la toţi domnii din trupă şi nu m-a urît nici Pizmă, cel ce are printre domniile-voastre nume că nu iubeşte pe nimeni şi urăşte pe toată lumea. N-am să pierd vremea spunîndu-ţi încă o dată tot ce au putut să-şi spună de cîte ori au fost împreună doi tineri ce se iubesc ; o ştii destul de bine prin însuţi domnia-ta. Îţi voi spune numai că domnişoara Caverna, căzînd la îndoială că trebuie să fie o înţelegere între noi doi, sau mai bine zis nemaiîndoindu-se că e, a oprit-o pe fata ei să mai vorbească cu mine ; că fata ei n-a ascultat-o şi că, prinzînd-o că-mi scrie, s-a purtat cu ea atît de crunt, şi de faţă cu lumea şi între patru ochi, încît de atunci nu mi-a mai fost greu de loc s-o hotărăsc să mă lase s-o răpesc. Nu mi-e teamă să ţi-o mărturisesc, fiindcă te ştiu mărinimos cum nu se mai poate, şi îndrăgostit cel puţin cît şi mine.

Sorţu roşi la aceste ultime vorbe ale lui Leandru, care îşi urmă cuvîntul şi-i spuse că n-a părăsit trupa decît ca să poată ajunge în stare să-şi înfăptuiască planul ; că un fermier al lui taică-său i-a făgăduit să-i dea nişte bani şi că nădăjduieşte să mai primească şi alţii, la Saint-Malo, de la un fecior de negustor, prieten sigur de-al lui, şi care era de curînd stăpîn pe avutul său, murindu-i părinţii. Adăugă că, prin mijlocirea acestui prieten, nădăjduieşte să treacă fără greutăţi în Anglia, şi de acolo să facă pace cu taică-său, fără să lase pradă mîniei sale pe domnişoara Angelica, împotriva căreia sigur că ar fi dezlănţuit, ca şi împotriva maică-si, o adevărată urgie, cu toate armele pe care le poate avea un bărbat bogat şi de neam şi nu le pot avea două sărmane comediante. Îndemnat de Sorţu, Leandru recunoscu că, date fiind tinereţea şi rangul lui, taică-său ar fi tras-o cu siguranţă în judecată pentru răpire pe domnişoara Caverna.

Sorţu nu încercă de loc să-l facă să-şi uite dragostea, ştiind bine că cei ce iubesc nu-s în stare să asculte alte sfaturi decît pe cele ale patimii lor şi că sînt vrednici mai curînd de plîns decît de osîndă ; îi spuse însă cu tărie că nu-i încuviinţează planul de a fugi în Anglia şi-i arătă ce-şi va putea închipui lumea despre doi tineri aflaţi împreună într-o ţară străină ; ostenelile şi primejdiile unei călătorii pe mare, anevoinţa de a căpăta bani, dacă ar rămîne fără, şi, în sfîrşit, bănuielile pe care le-ar isca despre dînşii atît frumuseţea Angelicăi, cît şi tinereţea amîndurora. Leandru nu mai stărui în apărarea unei pricini nedrepte ; îi ceru încă o dată iertare lui Sorţu că s-a ascuns atîta vreme de el şi Sorţu îi făgădui că se va folosi de toată puterea pe care crede că o are asupra judecăţii domnişoarei Caverna spre a-i cîştiga bunăvoinţa ei. Îi mai spuse că, dacă e într-adevăr hotărît să nu se însoare niciodată cu altcineva decît cu domnişoara Angelica, trebuie să nu părăsească trupa. Îi arătă că, cu vremea, taică-său poate să moară, sau patima lui să-şi piardă din înflăcărare, sau chiar să se stingă. Leandru sări în sus şi spuse că asta nu i se va întîmpla niciodată.

— Foarte bine dară, zise Sorţu, atunci ca să nu i se întîmple iubitei domniei-tale, n-o pierde din ochi. Joacă mai departe cu noi ; n-ai să fii singurul care ai s-o faci şi care eşti în stare de ceva mai bun. Scrie-i tatălui domniei-tale ; fă-l să creadă că eşti la război şi caută să scoţi ceva bani de la el.

Pînă atunci am să-ţi fiu ca un frate, încercînd astfel să te ajut să uiţi că m-am purtat poate urît cu domnia-ta în vremea cînd nu ştiam cît preţuieşti.

Leandru i s-ar fi aruncat la picioare, dacă i-ar fi îngăduit să o facă durerile care-i încercau trupul tot, în urma loviturilor primite. Îi mulţumi, oricum, cu cuvinte atît de îndatoritoare şi făcu jurăminte de prietenie atît de duioase, încît Sorţu îl îndrăgi de-atunci atîta cît poate un bărbat cumsecade îndrăgi pe un altul. Vorbiră pe urmă s-o caute pe domnişoara Angelica ; auziră însă o larmă mare care le curmă convorbirea şi-l făcu pe Sorţu să coboare în bucătăria hanului, unde se întîmplase cele pe care le veţi vedea în capitolul ce urmează.

CAPITOLUL VI

Bătaie cu pumnii
Moartea hangiului şi alte lucruri vrednice de ţinut minte

Doi bărbaţi, unul îmbrăcat în negru ca un învăţător de ţară, şi altul în cenuşiu, care aducea foarte mult cu un sergent, se apucase de păr şi de bărbi şi-şi trăgeau din cînd în cînd pumni, într-un chip tare sălbatic. Şi unul şi celălalt erau ceea ce hainele şi înfăţişarea lor îi arătau a fi. Omul în negru, învăţătorul satului, era frate cu preotul, iar cel în cenuşiu, sergentul aceluiaşi sat, era frate cu hangiul. Hangiul acesta se afla tocmai într-o odaie de lîngă bucătărie, gata să-şi dea sufletul, muncit de nişte friguri care atîta îi tulburase mintea încît îşi spărsese capul lovindu-l de un perete ; iar rana, unită cu frigurile, îl adusese într-o stare atît de rea, încît atunci cînd încetă să mai aiureze, se văzu nevoit să înceteze şi din viaţă, părîndu-i poate mai puţin rău după ea decît după averea-i strîmb agonisită. Fusese vreme îndelungată ostaş şi se înapoiase într-un tîrziu în satul lui, încărcat de ani şi de atît de puţină cinste, încît se putea spune că era chiar mai puţină decît banii, care-i lipseau cu desăvîrşire. Dar femeile se prind adesea cu ceea ce ar trebui să se prindă mai puţin, şi pletele-i de derbedeu, mai lungi decît ale celorlalţi

țărani din sat, înjurăturile-i soldățești, o pană zburlită pe care și-o punea în zilele de sărbătoare cînd nu ploua și o sabie ruginită pe care și-o zăngănea de niște vechituri de cizme, măcar că n-avea cal, toate acestea îi săriră în ochi unei văduve bătrîne, care ținea han. O ceruse cei mai bogați fermieri din ținut, nu atît pentru frumusețea ei, cît pentru avutul pe care, împreună cu răposatul ei soț, îl strînsese vînzînd scump și înșelînd la cîntar, la vin și la fîn. Le ținuse piept tuturor, dar pînă la urmă bătrîna hangiță fu biruită de un bătrîn ostaș.

Această nimfă cîrciumăreasă avea statura cea mai mică și burta cea mai mare din Mayne, deși provincia cu pricina are belșug de ființe burtoase. Las naturaliștilor grija de a cerceta de ce ; tot ei ne vor explica și de ce claponii sînt acolo așa de grași. Ca să ne întoarcem la muierea asta mică și grasă, pe care mi se pare că o văd de cîte ori mă gîndesc la ea, se mărită cu soldățoiul ei, fără să le spună părinților nimic, și după ce îmbătrîni de tot pe lîngă dînsul și-i răbdă destule, avu bucuria să-l vadă murind cu capul spart, împrejurare pe care o punea pe seama dreptății cerești, căci răposatul petrecuse adesea spărgîndu-i-l pe-al ei.

Cînd intră Sorțu în bucătăria hanului, hangița asta și cu slujnica ei îl ajutau pe bătrînul preot al satului să-i despartă pe cei doi luptători, care se agățase unul de altul ca două corăbii ; amenințările lui Sorțu și vorba-i poruncitoare desăvîrșiră însă ceea ce nu putuse înfăptui predicile blîndului păstor, și cei doi dușmani de moarte se despărțiră scuipîndu-și cu sînge jumătate din dinți, cu nasurile însîngerate și cu bărbiile și capetele julite. Preotul era un om cumsecade și-și cunoștea bine mușteriii. Îi mulțumi lui Sorțu foarte curtenitor, iar Sorțu, ca să-i facă plăcere, îi puse să se îmbrățișeze prietenește pe cei doi bărbați care pînă mai adineaori nu se îmbrățișau decît ca să se strîngă de gît. În vreme ce se împăcau, hangiul își săvîrși neînsemnatu-i destin, fără a-și înștiința prietenii, astfel încît atunci cînd, după încheierea păcii, intrară în odaia lui, socotiră că nu le mai rămîne decît să-l îngroape. Preotul rosti rugăciunile morților și le rosti bine, căci fu scurt. Vicarul sosi să-l schimbe, iar în vremea aceasta văduvei i se năzări să înceapă a urla, și anume cu multă panoramă și trufie. Fratele răposatului se făcu că e trist, sau poate era cu adevărat, iar valeții și slujnicele o scoaseră și ei destul de bine la capăt.

Preotul îl urmă pe Sorţu în odaie, întrebîndu-l ca şi pe Leandru dacă nu-i poate fi de folos şi ei îl opriră la masă. Sorţu, care nu mîncase toată ziua şi făcuse multă mişcare, mîncă foarte lacom. Leandru se hrăni mai din belşug cu gînduri de dor decît cu carne, iar preotul mai mult vorbi decît mîncă. Le povesti o sumedenie de istorioare hazlii despre zgîrcenia răposatului şi le arătă hazliile ciocniri la care această patimă care-l stăpînea mai mult decît altele îl dusese, atît cu nevastă-sa, cît şi cu vecinii. Le povesti, printre altele, despre o călătorie pe care o făcuse la Laval cu nevastă-sa şi de unde, la întors, calul care-i ducea pe amîndoi pierzîndu-şi două potcoave şi, ceea ce era şi mai rău, potcoavele negăsindu-se, o lăsă pe nevastă-sa să ţină calul de frîu lîngă un copac, iar el făcu cale-ntoarsă pînă la Laval, căutînd cu de-amănuntul potcoavele peste tot pe unde credea că a trecut ; îşi pierdu însă vremea de pomană, iar nevastă-sa îşi pierdu răbdarea tot aşteptîndu-l, căci făcuse înapoi drum de două leghe bune şi nu mai ştia ce să creadă despre el, cînd îl văzu înapoindu-se desculţ, cu cizmele şi nădragii în mînă. Se miră foarte tare de această noutate, dar nu îndrăzni să-l întrebe nimic, într-atîta, tot ascultînd la război, ajunsese să poruncească de straşnic la el acasă. Nu îndrăzni să-i răspundă nici o vorbă, nici atunci cînd o puse şi pe ea să se descalţe, nici să-l întrebe de ce. Se îndoi însă că ar putea fi o faptă evlavioasă. O puse pe nevastă-sa să ducă de frîu calul, iar el mergea în spate, îndemnîndu-l, şi astfel, după multe suferinţe, bărbatul şi femeia în picioarele goale şi calul fără două potcoave ajunseră noaptea tîrziu acasă, frînţi cîteşitrei de osteneală, iar hangiul şi hangiţa cu picioarele atît de zdrelite, încît mai bine de cincisprezece zile aproape nu putură umbla. Niciodată n-a fost mai mulţumit decît atunci cînd a făcut treaba asta şi, de cîte ori îşi aducea aminte, îi spunea rîzînd nevesti-si că, dacă nu s-ar fi descălţat cînd s-au întors de la Laval, ar fi păgubit şi două perechi de ghete, pe lîngă cele două potcoave.

Sorţu şi Leandru nu fură cine ştie ce încîntaţi de povestea despre care preotul îi asigura că e adevărată, fie că n-o găsiră chiar atît de hazlie pe cît le-o vestise, fie că nu le ardea lor atunci de rîs. Preotul, care era bun de gură, nu se opri aici şi, vorbind către Sorţu, îi spuse că povestea pe care a auzit-o nu e nimic pe lîngă ce avea încă să le spună despre ce frumos s-a gătit de moarte răposatul.

— Sînt patru sau cinci zile, urmă el, de cînd ştia că nu mai scapă. Niciodată nu s-a frămîntat mai tare pentru gospodăria lui. Îi părea rău de fiecare ou proaspăt pe care l-a mîncat cît a fost bolnav. A vrut să ştie cît are să coste înmormîntarea şi a vrut chiar s-o tocmească cu mine, în ziua cînd l-am spovedit. În sfîrşit, ca să încheie precum începuse, îi porunci în faţa mea nevesti-si, două ceasuri înainte de a muri, să-l înfăşoare într-un anume cearşaf vechi pe care-l ştia el şi care era plin de găuri. Nevastă-sa îi arătă că are să fie foarte prost înmormîntat în cearşaful acela, el se încăpăţînă însă şi nici nu voi să audă de un altul. Nevastă-sa nu putea să-l încuviinţeze şi, văzîndu-l că nu-i în stare s-o bată, stărui în părerea ei cu mai multă tărie decît o făcuse vreodată, totuşi fără să depăşească marginile respectului pe care o femeie i-l datorează, ursuz sau nu, bărbatului ei. Îl întrebă, deci, cum are să se poată înfăţişa în valea lui Iosafat, cu o zdreanţă de cearşaf găurit în spinare şi în ce straie socoate să se scoale din morţi. Bolnavul se înfurie şi strigă înjurînd cum obişnuia pe cînd era zdravăn :

— Pe toţi dracii, pocitanie ce eşti, n-am de gînd să mă scol niciodată din morţi.

Mi-era tot atît de greu să mă ţin să nu rîd cît să-l fac să înţeleagă că l-a jignit pe Dumnezeu înfuriindu-se şi, mai mult încă, cu vorbele pe care i le-a spus nevesti-si. Făcu un fel de mărturisire de căinţă, şi tot trebui să ne dăm cuvîntul că nu-l vom înmormînta decît în giulgiul pe care şi-l alesese. Fratemeu, pe care-l pufnise rîsul cînd acela declarase atît de răspicat că se lasă păgubaş de înviere, nu se putea opri să nu rîdă iar de cîte ori îşi aducea aminte. Fratele răposatului se simţi jignit şi, din vorbă în vorbă, frate-meu şi cu dînsul, la fel de bătăuşi amîndoi, se încleştară unul de altul, după ce-şi căraseră o droaie de pumni, şi poate că se mai băteau şi acum, dacă nu i-am fi despărţit.

Preotul îşi încheie astfel povestirea, vorbindu-i lui Sorţu, căci Leandru nu prea îl asculta. Îşi luă rămas-bun de la comedianţi, după ce-i întrebă încă o dată dacă n-au nevoie de el ; iar Sorţu încercă să-l mîngîie pe Leandru, dîndu-i cele mai bune nădejdi la care se putea gîndi. Aşa zdrobit cum era bietul băiat, se uita din cînd în cînd pe fereastră, să vadă dacă nu-i vine valetul, de parcă în felul acesta l-ar fi făcut să vină mai repede. Dar aşa e cînd aştepţi cu nerăbdare pe

cineva, omul cel mai înţelept din lume se tot uită într-una într-acolo dincotro trebuie să vină cel aşteptat, şi cu asta îmi voi încheia şi eu cel de-al şaselea capitol.

CAPITOLUL VII

Panica lui Ragotin, urmată de alte pătăranii. Aventura cu trupul mortului, furtună de pumni şi alte nemaipomenite întîmplări vrednice să-şi aibă locul în această povestire adevărată

Leandru privea deci pe fereastra odăii, într-acolo dincotro aştepta să-i vină valetul, cînd întorcînd capul în partea dimpotrivă îl văzu venind pe micul Ragotin, cu nişte cizme pînă la brîu, călare pe un mic catîr ; lipiţi de pintenii lui, mergeau, de-a dreapta şi de-a stînga, ca doi scutieri, Pizmă şi Măslină. Aflase din sat în sat veşti despre Sorţu şi tot ţinîndu-se după el, în sfîrşit îl găsise. Sorţu coborî să-i întîmpine şi-i pofti să urce în odaie. Nu-l recunoscură de loc la început pe tînărul Leandru care, o dată cu hainele, îşi schimbase de tot şi înfăţişarea. Ca să nu-l cunoască cine e, Sorţu îi porunci să meargă să vadă de masă, la fel de straşnic ca de obicei ; comedianţii care astfel îl recunoscură, îi spuseră că tare mîndru arată, iar Sorţu răspunse numaidecît în locul lui, şi le spuse că un unchi bogat de-al lui din Bas-Mayne l-a îmbrăcat din cap pînă-n picioare, aşa cum îl vedeau, ba chiar i-a dat şi bani ca să-l silească să se lase de teatru, ceea ce el n-a vrut să facă şi l-a părăsit fără măcar să-i mai zică la revedere. Sorţu şi ceilalţi se întrebau unii pe alţii ce au aflat în cercetările lor şi nu aveau a-şi spune nimic. Ragotin îl încredinţă pe Sorţu că le-a lăsat pe comediante bine sănătoase, deşi foarte mîhnite de răpirea Angelicăi.

Se făcu noapte, se aşezară la masă şi noii-veniţi băură la fel de mult pe cît băură ceilalţi de puţin. Ragotin prinse chef, se luă la întrecere la băut cu toată lumea, ca un viteaz de cîrciumă ce era, făcu pe caraghiosul şi începu să cînte, fără să-i pese de nici unul din cîţi erau acolo ; nu-i ţinea însă nimeni isonul şi cumnatul hangiţei îi arătă că nu se cade să

petreci lîngă un mort, drept pentru care Ragotin făcu mai puţină gălăgie şi bău mai mult vin. Se culcară, Sorţu şi Leandru în odaia în care stătuse şi pînă acum, iar Ragotin, Pizmă şi Măslină într-o odăiţă de lîngă bucătărie, şi alături de cea în care se afla trupul răposatului, pe care încă nu începuse a-l pregăti pentru înmormîntare. Hangiţa se culcă într-o odaie de sus ; şi se duse acolo ca să nu aibă în faţa ochilor jalnica privelişte a unui soţ mort, precum şi ca să primească mîngîierile prietenelor, care veniră foarte multe s-o vadă, căci era una din femeile cele mai de vază din sat şi fusese întotdeauna la fel de iubită de toată lumea pe cît fusese bărbatu-său de urît.

Peste han domnea liniştea ; cîinii dormeau, de vreme ce nu lătrau ; toate celelalte dobitoace dormeau sau trebuiau să doarmă de asemenea ; şi pacea aceasta dăinuia încă între două şi trei ceasuri din noapte, cînd Ragotin începu deodată să zbiere că a murit Pizmă. Cît ai clipi din ochi îl trezi pe Măslină, se duse să-i trezească pe Sorţu şi pe Leandru şi-i chemă să coboare la el în odaie, să vină să-l jelească sau cel puţin să-l vadă pe Pizmă pe care moartea îl răpise fulgerător de lîngă dînsul, după cîte spunea. Sorţu şi Leandru îl urmară şi cel dintîi lucru pe care-l văzură cînd intrară în odaie fu însuşi Pizmă, care se plimba prin odaie ca un om zdravăn, treabă destul de anevoie de îndeplinit după o moarte fulgerătoare. Ragotin, care intră primul, cum îl zări, sări îndărăt, de parcă ar fi fost cît p-aci să calce pe un şarpe ori să dea într-o groapă. Scoase un ţipăt grozav, se făcu galben ca un mort şi se năpusti ca un nebun afară, ciocnindu-se atît de tare de Sorţu şi de Leandru, încît puţin a lipsit să nu-i prăvălească pe jos. În vreme ce frica îl făcea să alerge pînă în grădina hanului, după un guturai, Sorţu şi Leandru îi cerură lui Pizmă amănunte despre moartea lui. Pizmă le spuse că ştie mai puţine decît Ragotin şi adăugă că nu e în toate minţile. Măslină rîdea într-una ca un apucat ; Pizmă sta mut şi ca de gheaţă, după obiceiul lui, şi nici Măslină, nici el nu se tălmăceau cu nimic. Leandru se duse după Ragotin şi-l găsi pitit după un copac, tremurînd mai mult de frică decît de frig, deşi nu era decît în cămaşă, într-atîta îi era de stăpînită mintea de chipul lui Pizmă mort, încît îl luă pe Leandru drept strigoiul lui şi era cît p-aci s-o rupă la fugă cînd se apropie de el. Sosi şi Pizmă, care-i păru de asemenea un stri-

goi. Le fu cu neputință să scoată un singur cuvînt de la dînsul, oricît îi vorbiră ; pînă la urmă îl luară în brațe ca să-l ducă înapoi în odaie ; cînd să iasă însă din grădină Pizmă dădu să intre, iar Ragotin se smulse din brațele celor ce-l țineau și, privind înapoi cu niște ochi rătăciți, merse să se arunce într-o tufă mare de trandafiri, unde se încurcă, din cap pînă în picioare, și de unde nu putu să scape destul de repede ca să nu-l ajungă Pizmă, care-l făcu de o sută de ori smintit și bun de legat. Îl scoaseră toți trei din tufa de trandafiri în care se vîrîse. Pizmă îi dădu o palmă pe pielea goală, ca să-i arate că nu e mort ; în sfîrșit, bietul prichindel speriat fu dus înapoi în odaie și băgat la loc în pat ; abia ajunse însă acolo, și auziră din odaia alăturată o larmă de glasuri femeiești, care-i făcu să ghicească despre cam ce poate fi vorba. Nu erau tînguirile unei femei necăjite, ci niște țipete înspăimîntătoare ale mai multor femei deodată, ca atunci cînd le e frică de ceva.

Sorțu intră și o găsi pe hangiță împreună cu patru sau cinci femei, căutînd pe sub paturi, uitîndu-se în cămin și părînd foarte speriate. Le întrebă ce au, iar hangița, jumătate urlînd jumătate vorbind, îi spuse că nu știe ce s-a făcut trupul răposatului ei soț. Sfîrși de vorbit și se puse iar pe urlat ; iar celelalte femei, de parcă s-ar fi înțeles, îi răspunseră în cor, făcînd toate laolaltă un atît de mare și de jalnic tărăboi, încît toți cîți erau în han intrară în odaie și toți cîți erau prin vecini sau treceau pe drum intrară în han. În vremea aceasta, un pisoi zdravăn apucă un porumbel pe care slujnica îl lăsase pe jumătate împănat pe masa din bucătărie și fugi cu prada în odaia lui Ragotin, ascunzîndu-se sub patul unde acesta era culcat cu Pizmă. Slujnica se luă după el, cu un tîrn în mînă, și uitîndu-se sub pat să vadă ce se întîmplă cu porumbelul ei, începu să strige cît o ținea gura că l-a găsit pe stăpîn și o spuse de atîtea ori încît hangița și celelalte femei dădură fuga la ea. Slujnica îi sări stăpînă-si de gît și-i spuse că l-a găsit pe stăpîn, atît de fericită încît sărmanei văduve i se făcu frică să nu cumva să fi înviat bărbatu-său, căci băgară de seamă că se făcuse galbenă ca un tîlhar în fața judecății. În sfîrșit, slujnica îi puse să se uite sub pat, unde zăriră trupul pe care atîta îl căutau. Îl scoaseră destul de lesne de sub patul acela, deși trăgea foarte greu ; mai ane-

voie era de aflat cine-l pusese acolo. Îl aduseră înapoi în odaie, unde începură să-l gătească de înmormîntare.

Comedianţii se retraseră în cea unde se culcase Sorţu, care nu înţelegea nimic din toate bazaconiile astea. Cît despre Leandru, n-o avea în cap decît pe scumpa-i Angelică, ceea ce îl făcu să fie la fel de visător pe cît era Ragotin de supărat că n-a murit Pizmă, ale cărui batjocuri într-atîta îl jignise, încît nu mai scotea nici o vorbă, împotriva obiceiului de a turui într-una şi de a se băga, cu rost sau fără, în tot ce vorbeau alţii. Pizmă şi Măslină rămaseră atît de reci, şi la panica lui Ragotin, şi la călătoria dintr-o odaie în alta, a trupului unui mort fără nici un ajutor omenesc, sau cel puţin unul vădit, încît Sorţu bănui că erau cumva părtaşi la această minune.

În vremea aceasta, în bucătăria hanului treaba începea să se lămurească. Auzind pe o slujnică povestind cu spaimă mare că trupul stăpînului s-a sculat singur şi a umblat, un argat, întors cu căruţa de la cîmp ca să mănînce, îi spuse că, trecînd el în zorii zilei prin bucătărie, a văzut doi bărbaţi numai în cămaşă care-l duceau pe umeri în odaia unde l-au găsit. Fratele răposatului auzi ce spune argatul şi găsi că e o faptă foarte rea. Văduva află şi ea totul, şi prietenele ei de asemenea ; fură foarte revoltate cu toatele şi traseră, într-un glas, încheierea că oamenii aceia trebuie să fi fost niscai vrăjitori care cine ştie ce ticăloşie plănuiau cu trupul mortului.

Tocmai pe cînd îl judecau atît de aspru, Pizmă intră în bucătărie să ceară să le trimită de mîncare în odaie. Fratele răposatului îl întrebă de ce a dus trupul fratelui lui în odaie la el. Pizmă nu numai că nu-i răspunse, dar nici nu se uită măcar la dînsul. Văduva îi puse aceeaşi întrebare, iar el o învrednici cu aceeaşi nepăsare, spre deosebire de buna doamnă, care îl învrednici cu ceva mai mult. Sări la el să-i scoată ochii, ca o leoaică de mînioasă, căreia i s-ar fi furat puii (mă tem că comparaţia nu e prea grozavă aici). Cumnatul ei îi dădu lui Pizmă un pumn ; prietenele hangiţei nu-l cruţară ; slujnicele se amestecară şi ele şi slujitorii de asemenea ; într-un singur om nu încăpeau însă atîtea lovituri şi astfel începură să se strice unul pe altul. Singur împotriva a mai multora şi, prin urmare, cu mai mulţi împotrivă-i, Pizmă nu stătu să se mire de mulţimea vrăjmaşilor, ci, viteaz de nevoie, începu să dea din mîini cu întreaga putere pe care i-o hărăzise

Dumnezeu, lăsînd mai departe totul pe seama norocului. N-a fost niciodată o mai crîncenă luptă nedreaptă. Nici Pizmă însă nu-şi pierdu capul în primejdie, ci, folosindu-şi dibăcia tot atît cît şi puterea, îşi împărţea cu socoteală loviturile, astfel încît să-i aducă un cîştig cît mai însemnat. Aşa, de pildă, trăgea o palmă care, neizbind în plin primul obraz întîlnit, ci lunecînd numai, ca să zic aşa, peste el, ajungea la al doilea, sau chiar la al treilea obraz, fiindcă lovea cel mai adesea făcînd o jumătate de piruetă şi palma cu pricina răsuna, pe cele trei obraze, în trei osebite chipuri.

Atras de zgomotul luptei, Măslină coborî în bucătărie şi abia apucă să-şi desluşească, dintre cei care-l băteau, tovarăşul, că se şi pomeni el însuşi bătut şi chiar mai rău decît acela, a cărui straşnică împotrivire se făcea mereu mai de temut. Doi sau trei inşi deci, din cei mai tare ciocăniţi de Pizmă, tăbărîră pe Măslină, pesemne ca să se despăgubească de la el. Astfel tărăboiul crescu şi tot atunci hangiţa primi în ochiul ei mic un pumn care-o făcu să vadă stele verzi (am pus o culoare sigură, pentru una nesigură) şi o scoase din luptă. Zbiera şi mai tare şi mai de-adevărat decît atunci cînd murise bărbatu-său.

Zbieretele ei adunară vecinii în casă şi-i făcură pe Sorţu şi pe Leandru să coboare în bucătărie. Veniseră cu gînd de pace, dar se pomeniră amîndoi în plin război, fără măcar să li-l fi declarat cineva. Nu fură lipsiţi de lovituri de pumn şi nu-i lăsară nici ei în lipsă pe cei care li le dădeau. Hangiţa cu prietenele ei şi cu slujnicele strigau „hoţii!" şi nu mai erau decît privitoare la luptă, una cu un ochi învineţit, alta cu nasul plin de sînge, a treia cu o falcă zdrobită, toate cu părul vîlvoi. Vecinii luase partea vecinei lor, împotriva celor pe care-i numeau hoţi.

Ar trebui o pană mai iscusită decît a mea ca să zugrăvească frumuseţea de pumni care s-au tras pe acolo. Pînă la urmă, înverşunarea şi furia punînd stăpînire pe amîndouă părţile, începeau să apuce frigările şi edecurile care se pot arunca în cap, cînd intră în bucătărie preotul şi încercă să oprească bătaia. În ciuda respectului pe care i-l purtau i-ar fi fost, zău, foarte greu să-i despartă pe luptători, dacă oboseala lor nu l-ar fi ajutat. Încetă deci, de o parte şi de cealaltă, orice faptă de război, nu însă şi larma, căci fiecare voia să vorbească primul şi femeile mai tare decît bărbaţii,

cu glasurile lor piţigăiate, încît sărmanul om fu nevoit să-şi astupe urechile şi să fugă la uşă. Aceasta îi aduse la tăcere şi pe cei mai gălăgioşi. Pătrunse deci iar în mijlocul cîmpului de bătaie, iar fratele gazdei, luînd cuvîntul la îndemnul său, i se plînse de trupul mutat dintr-o odaie într-alta. Ar fi umflat încă mai mult mîrşăvia faptei, dacă ar fi avut mai puţin sînge de scuipat, pe lîngă cel care-i curgea pe nas şi pe care nu-l putea stăvili. Pizmă şi Măslină se mărturisiră vinovaţi, dar se jurară că n-au făcut-o cu gînd rău, ci numai ca să-l sperie, cum l-au şi speriat, pe un tovarăş de-al lor. Preotul îi osîndi cu asprime şi-i făcu să înţeleagă urmările unei asemenea fapte, care depăşeşte marginile unei glume. Şi cum era om deştept şi avea mare trecere pe lîngă enoriaşii lui, nu-i fu anevoie să împace lucrurile, alegîndu-se fiecare cu ce a dat şi cu ce a primit.

Discordia însă, cu coama-i de năpîrci, nu făcuse încă, în casa aceea, tot ce poftea să facă. Se auziră, din odaia de sus, nişte zgomote semănînd grozav cu guiţatul unui purcel înjungheat ; iar cel care guiţa astfel nu era altul decît Ragotin cel mititel. Preotul, comedianţii şi alţi cîţiva dădură fuga la el şi-l găsiră înfundat cu tot trupul, în afară de cap, într-o ladă mare de lemne în care ţineau albiturile la han ; şi ceea ce era cel mai supărător pentru bietul băgat în ladă, era că, greu şi masiv, capacul lăzii îi căzuse pe picioare şi i le strivea de ţi-era milă să-l vezi. O slujnică voinică, pe care o văzură aproape de ladă atunci cînd intrară, li se păru cam cu musca pe căciulă şi o bănuiră pe ea că l-a aşezat atît de rău pe Ragotin. Era adevărat, şi se mîndrea cu fapta-i atît de tare încît îndeletnicindu-se să aştearnă un pat în odaie, nu catadicsi nici să privească cum îl scot pe Ragotin din ladă, şi nici să le răspundă celor ce-o întrebau de unde venea zgomotul pe care-l auzise. În sfîrşit, jumătatea de om fu scoasă din capcana lui şi abia se simţi pus pe picioare, că se şi repezi la o sabie. Îl împiedicară să pună mîna pe ea, dar nu-l putură împiedica s-o ajungă pe slujnică, pe care nici el n-o putu împiedica să-l izbească o dată în cap atît de tare încît îi zgudui din temelii tot întinsul sediu al firavei sale judecăţi. Fu silit să facă trei paşi îndărăt, şi şi-ar fi făcut astfel vînt ca să sară mai bine, dacă Măslină nu l-ar fi apucat de nădragi, tocmai în clipa în care era să se repeadă, ca un şarpe, la temutu-i vrăjmaş. Deşi zadarnică, sforţarea pe care o făcu

fu foarte puternică : cureaua nădragilor se rupse, precum şi tăcerea celor de faţă, care izbucniră în rîs.

Întîmplarea îi făcu să uite, pe preot să mai fie grav şi pe fratele hangiului să mai facă pe tristul. Numai lui Ragotin nu-i ardea de rîs şi-şi vărsa mînia asupra lui Măslină, care socotindu-se jignit, îl duse dintr-una, cum se zice la Paris, pe patul pe care-l făcea slujnica, şi acolo cu o putere de Hercule desăvîrşi căderea nădragilor cu cureaua gata ruptă şi făcînd să răpăie o ploaie de palme pe bucile lui Ragotin şi pe locurile învecinate, i le înroşi ca racul fiert într-o mică de ceas. Cutezătorul Ragotin dădu să sară jos din pat, dar o încercare atît de îndrăzneaţă n-avu izbînda ce i se cuvenea. Nimeri cu piciorul într-un ţucal pe care-l lăsaseră în locul gol dintre pat şi perete, spre marea lui nenorocire, şi nimeri atît de adînc încît, neputîndu-l scoate cu ajutorul celuilalt picior, nu mai îndrăzni să iasă de acolo de lîngă pat, de frică să nu-i înveselească şi mai tare pe ceilalţi şi să-i facă să-l ia în zeflemea, pe care o înţelegea mai puţin ca oricine în lume. Se minunau toţi văzîndu-l ce liniştit e după ce s-a zbătut atîta. Pizmă îşi închipui că trebuie să fie ceva la mijloc. Îl scoase, de voie, de nevoie, de acolo de lîngă pat şi atunci văzu toată lumea unde-i vîrful copitei şi izbucniră toţi în rîs văzînd gheata de metal pe care şi-o făurise prichindelul. Să-l lăsăm să calce, cu falnic picior, cositorul şi să mergem să întîmpinăm un alt alai care tocmai intră în han.

CAPITOLUL VIII

Ce s-a întîmplat cu piciorul lui Ragotin

Dacă ar fi fost în stare, singur şi fără ajutorul nimănui, să-şi decanteze piciorul, să-l scoată adică din ţucalul acela blestemat unde spre nenorocu-i intrase, Ragotin ar fi fost furios toată ziua ; fu însă silit să mai lase din fireasca lui trufie şi s-o şteargă binişor, rugîndu-l supus pe Sorţu şi pe Pizmă să facă ceva şi să-i libereze piciorul drept, sau stîng, n-am putut afla care. Nu i se adresă lui Măslină, date fiind cele ce se petrecuse între ei, Măslină însă îi veni în ajutor fără

să se lase rugat şi împreună cu ceilalţi doi tovarăşi făcu tot ce putu ca să-i uşureze suferinţa. Sforţările pe care le făcuse prichindelul de a-şi scoate din oală piciorul i-l umflase, şi cele pe care le făceau Sorţu şi Măslină i-l umflau şi mai rău. Pizmă băgase întîi mîna înăuntru, dar atît de nedibaci, sau mai curînd atît de răutăcios, încît Ragotin crezu că vrea să-l schilodească pe toată viaţa. Îl rugase stăruitor să-l lase în pace ; îi rugă şi pe ceilalţi la fel şi se trînti într-un pat, aşteptînd să vină un lăcătuş să-i pilească ţucalul din picior.

La han, ziua se scurse destul de paşnic şi destul de trist pentru Sorţu şi Leandru, unul foarte îngrijorat de valetul care nu se mai întorcea să-i aducă ştiri de la iubita lui, aşa cum îi făgăduise, iar celălalt neputînd avea nici o bucurie departe de scumpa lui Steluţă, afară că-l durea şi pe el răpirea Angelicăi şi că-i era milă de Leandru, pe al cărui chip citea toate semnele unei adînci mîhniri. Pizmă şi Măslină se prinseră curînd, cu cîţiva locuitori din sat, într-un joc cu bulele ; iar Ragotin, după ce-i lucră la picior, dormi toată ziua, fie că-i era somn, fie că era mai bucuros să nu se mai arate în lume, după plicticoasele întîmplări pe care le păţise. Trupul hangiului fu dus la locuinţa de veci, iar hangiţa, în ciuda înălţătoarelor gînduri despre moarte pe care sigur i le dăduse cea a soţului ei, luă şapte piei de pe doi englezi care călătoreau din Bretania spre Paris.

Soarele scăpătase cînd Sorţu şi Leandru, care nu se îndurau să plece de la fereastra odăii, văzură intrînd pe poarta hanului un rădvan tras de patru cai, urmat de trei călăreţi şi de patru sau cinci lachei. O slujnică veni să-i roage să fie buni şi să dea odaia lor noilor-veniţi, astfel încît Ragotin fu silit să se arate, deşi ar fi avut poftă să nu iasă din odaie, şi-i urmă pe Sorţu şi pe Leandru în aceea unde, în ajun, i se năzărise că-l vede pe Pizmă murind. În bucătăria hanului, Sorţu fu recunoscut de unul din domnii din rădvan, şi anume consilierul acela de Parlament din Rennes cu care făcuse cunoştinţă cînd cu nunta cea aducătoare de nenorocire pentru Caverna. Senatorul acesta breton îl întrebă pe Sorţu dacă mai ştie ceva despre Angelica şi-şi arătă mîhnirea că încă n-au găsit-o. Îl chema La Garouffiere, ceea ce mă face să cred că era mai curînd angevin decît breton, căci mai rar vezi un nume de Bretania de Jos care să nu înceapă cu *Ker*, precum cele mai multe nume de angevini se termină în *ere*,

cele de normanzi în *ville*, de picarzi în *cour* şi ale popoarelor din jurul Garonnei în *ac*.

Ca să ne întoarcem la domnul de Garouffiere, nu era prost de loc, cum v-am mai spus, şi nu se socotea cîtuşi de puţin provincial, căci venea în chip obişnuit, chiar cînd n-avea concediu, să cheltuiască cîte ceva gologani prin cîrciumile de la Paris şi lua doliu cînd lua doliu Curtea ; fapte care adeverite şi cunoscute de toată lumea, puteau fi o diplomă, dacă nu chiar de noblеţe, oricum de neburghezie, dacă pot spune aşa. Pe deasupra era şi literat, fiindcă aproape toată lumea şi-a băgat în cap că gustă desfătările literelor, atît cei care se pricep, cît şi cei care, încrezuţi şi grosolani, n-au habar de nimic, dar judecă cu nesocotinţă şi versurile şi proza, măcar că socot că e o dezonoare să scrii bine şi că ar fi gata să-l osîndească, dacă s-ar ivi nevoia, pe un om că scrie cărţi, la fel cum l-ar osîndi că bate bani calpi. Comedianţilor le prinde bine. Sînt mai răsfăţaţi în oraşele unde joacă, căci fiind ei papagalii sau graurii poeţilor, ba unii veniţi pe lume cu ceva minte în cap încumetîndu-se chiar cîteodată a face ei înşişi comèdii, sau cu capital propriu, sau cu părţi de împrumut, s-a născut un fel de rîvnă de a-i cunoaşte şi de a avea legături cu dînşii. În zilele noastre, s-a făcut oarecum dreptate acestui meşteşug şi comedianţii sînt mai bine văzuţi decît erau odinioară. Mai este iarăşi adevărat că norodul găseşte în comèdii o distracţie din cele mai nevinovate, din care poate să înveţe ceva şi care să-i şi placă. Comèdia a fost astăzi curăţată, cel puţin la Paris, de tot ce avea într-însa necuviincios. Ar fi de dorit să fie curăţată şi de potlogarii, de pajii, de lacheii şi de celelalte lături ale omenirii pe care uşurinţa de a fura cîte o manta îi atrage la comèdie încă mai mult decît o făceau odinioară glumele nesărate ale farselor ; dar astăzi farsa şi-a trăit traiul şi cutez a spune că sînt trupe particulare unde lumea rîde cu poftă de vorbele în doi peri, josnice şi murdare, pe care le aude şi care ar face să se revolte privitorii din lojile de rangul întîi de la Hôtel de Bourgogne.

Dar să ne întoarcem la ale noastre. Domnul de Garouffiere fu încîntat că l-a găsit pe Sorţu la han şi-l puse de-i făgădui că va lua masa cu cei din rădvan, care se alcătuiau din ginerele din Mans şi mireasa pe care o ducea la moşia sa din Laval a maică-si, a ginerelui vreau să zic, un gentilom din provincie, un avocat de la Consiliu şi domnul de

Garouffiere, toţi rude unii cu alţii şi pe care Sorţu îi văzuse la nunta de unde fusese răpită Angelica. Adăugaţi, la toţi pe care vi i-am numit, o slujnică sau fată în casă şi veţi găsi că rădvanul care-i ducea era destul de încărcat, ca să nu mai vorbim că doamna Bouvillon (astfel o chema pe mama mirelui) era una din cele mai grase femei din Franţa, şi din cele mai scunde totodată ; am fost încredinţat că, an de belşug sau an secetos, purta nesmintit pe dînsa treizeci de chintale de carne, başca celelalte materii grele sau solide care intră în alcătuirea trupului omenesc. După cîte v-am spus, n-o să vă vină greu să credeţi că era foarte dulce, cum sînt toate bondoacele.

Se dădu la masă. Sorţu arăta foarte mîndru, ca întotdeauna cînd nu-l stricau albiturile murdare, or, Leandru îi împrumutase albituri curate. Vorbi puţin, ca de obicei, şi chiar să fi vorbit atîta cît îi vorbiră lui ceilalţi, şi tot n-ar fi spus atîtea lucruri fără rost cîte spuseră ei. La Garouffiere îl îndemnă cu tot ce era mai bun pe masă. Doamna Bouvillon îl îndemnă de asemenea, pe întrecute cu La Garouffiere, fără să-i pese de nimeni, astfel încît într-o singură clipă toate tipsiile de pe masă se goliră şi farfuria lui Sorţu se umplu cu aripi şi picioare de pui, de m-am minunat adesea mai pe urmă cum s-a putut oare clădi o atît de înaltă piramidă de carne pe o bază atît de puţin întinsă ca fundul unei farfurii. La Garouffiere nici nu băga de seamă, căci îşi dădea toată osteneala să-i vorbească de poezie lui Sorţu şi să-i făurească o bună părere despre gustul lui. Doamna Bouvillon, care-şi avea şi ea planul ei, nu contenea să-l slujească pe comediant şi, nemaigăsind nici un pui pe care să i-l taie, fu nevoită să-i aşeze înainte cîteva felii de pulpă de berbec. Nu ştia unde să le pună şi ţinea cîte una în fiecare mînă, ca să le găsească un loc, cînd gentilomul, care nu voi să tacă în dauna poftei lui de mîncare, îl întrebă zîmbind pe Sorţu dacă socoate într-adevăr să mănînce tot ce are în farfurie. Sorţu privi într-acolo şi se minună foarte cînd văzu, ajungîndu-i aproape pînă la bărbie, mormanul de pui tăiaţi în bucăţi din care La Garouffiere şi doamna Bouvillon înălţase în cinstea-i un trofeu. Roşi şi nu se putu ţine să nu rîdă ; doamna Bouvillon păli ; La Garouffiere rîse atît de tare, încît dădu semnalul întregii cete, pe care o zguduiră patru sau cinci hohote de rîs. Valeţii o luară de unde au lăsat-o stăpînii şi rîseră şi

ei la rîndul lor, ceea ce mireasa găsi atît de nostim încît pufnind în rîs pe cînd ducea paharul la gură, o împroşcă în obraz pe soacră-sa şi pe bărbatul ei cu mai tot ce avea în pahar şi răspîndi ce mai rămăsese pe faţa de masă şi pe hainele mesenilor. Se puseră iarăşi pe rîs şi numai doamna Bouvillon nu rîse, ci o privi mînios pe noră-sa, ceea ce îi mai tăie puţin din veselie.

În sfîrşit se potoliră, căci nu poţi rîde într-una. Se şterseră la ochi ; doamna Bouvillon şi feciorul ei se şterseră de vinul care le picura pe ochi şi pe obraz şi mireasa îşi ceru iertăciune, tot abia stăpînindu-se să nu rîdă. Sorţu îşi puse farfuria în mijlocul mesei şi fiecare îşi luă înapoi dintr-însa ce era al său. Nu mai putură vorbi de altceva, tot timpul cît ţinu masa şi lungiră peste măsură hazul, bun, prost cum era, deşi mutra acră şi cam nelalocul ei cu care se înarmase doamna Bouvillon le tulbura întrucîtva voioşia. Strînseră de la masă şi doamnele se retraseră numaidecît în odăile lor ; avocatul şi gentilomul cerură cărţi şi se puseră să joace pichet. La Garouffiere şi Sorţu, care nu erau dintr-aceia care n-au ce face cînd nu joacă, tăifăsuiră cu multă noimă şi duseră poate cea mai frumoasă convorbire care s-a auzit vreodată într-un han din Bas-Maine. La Garouffiere vorbi anume despre tot ce credea că-i e mai străin unui comediant a cărui minte e îndeobşte mai mărginită decît ţinerea de minte, iar Sorţu vorbi despre aceste lucruri ca un om foarte luminat, şi care cunoaşte bine lumea. Făcu, printre altele, cu multă pătrundere, deosebirea dintre femeile care au multă minte dar n-o arată decît cînd au a se folosi de ea, şi cele care n-o folosesc decît spre a şi-o arăta, precum şi dintre cele care-l pizmuiesc pe cutare muţunache pentru însuşirile lui de caraghios şi de petrecăreţ, fac haz de aluzii şi de vorbe în doi peri, le rostesc ele înseşi, nefiind într-un cuvînt, decît nişte fete vesele de mahala, şi cele care alcătuiesc cea mai strălucită parte din lumea bună, femei cu adevărat subţiri şi vrednice de admiraţie. Mai vorbi despre femeile care se pricep să scrie la fel ca bărbaţii şi care, dacă nu publică ce scriu, n-o fac decît din modestie. La Garouffiere, care era om dintr-o bucată şi care cunoştea la asemenea oameni, nu se putea dumiri cum poate un artist ambulant să cunoască atît de bine adevărata bunăcuviinţă. În vreme ce-l admira în sinea lui, iar avocatul şi gentilomul, care nu mai jucau fiindcă se cer-

tase pentru o carte întoarsă, căscau de greu somn ce le era, veniră să le aştearnă trei paturi în odaia unde cinase şi Sorţu se retrase în cea a tovarăşilor lui, unde se culcă împreună cu Leandru.

CAPITOLUL IX

Alt necaz al lui Ragotin

Pizmă şi Ragotin se culcară împreună. Cît despre Măslină, stătu o bună parte din noapte să-şi coasă la loc hainele care se descususe în încăierarea cu mîniosul Ragotin. Cei care l-au cunoscut mai bine pe micul mansez au băgat de seamă că de cîte ori a fost să se bată cu cîte cineva, ceea ce i se întîmpla adesea, i-a descusut sau i-a rupt întotdeauna vrăjmaşului hainele, de tot sau numai puţin. Era lovitura lui sigură ; şi cel care ar fi trebuit să lupte cu dînsul cu pumnii într-o luptă după toate rînduielile ar fi putut să-şi apere haina cum îţi aperi obrazul într-o luptă cu armele. Înainte de a se culca, Pizmă îl întrebă dacă nu se simte rău, căci arăta foarte prost. Ragotin îi spuse că niciodată nu s-a simţit mai bine. Nu trecu mult şi adormiră şi Ragotin avu noroc că Pizmă, din respect pentru aleşii oaspeţi sosiţi la han, nu voi să le tulbure odihna, altminteri prichindelul ar fi petrecut o noapte rea. În vremea aceasta, Măslină lucra la hainele lui şi, după ce făcu tot ce era de făcut, luă hainele lui Ragotin şi, îndemînatic întocmai ca un croitor, strîmtă şi vesta şi nădragii şi le puse la loc ; şi după ce-şi trecu aproape toată noaptea cu cusutul şi descusutul, se culcă în patul unde dormeau Ragotin şi Pizmă.

Se sculară dis-de-dimineaţă ca întotdeauna în hanuri, unde larma începe o dată cu ziua. Pizmă îi spuse încă o dată lui Ragotin că arată prost ; Măslină îi spuse la fel. Începu şi el să creadă şi, găsindu-şi totodată hainele cu peste patru degete prea strîmte, nu mai avu nici o îndoială că s-a umflat cu tot atîta în puţina vreme cît dormise şi se înspăimîntă grozav de o umflătură aşa năprasnică. Pizmă şi Măslină îi tot dădeau înainte că arată prost, iar Sorţu şi Leandru, cărora

le spusese de păcăleală, îi ziseră şi ei că-l găsesc foarte schimbat. Bietul Ragotin avea lacrimi în ochi ; Sorţu nu se putu împiedica să nu rîdă, ceea ce îl supără foarte rău. Se duse în bucătăria hanului, unde toată lumea îi spuse ce-i spusese şi comedianţii, chiar şi cei din rădvan, care avînd cale lungă de făcut, se sculase devreme.

Îi poftiră la masă pe comedianţi şi băură toţi în sănătatea lui Ragotin cel bolnav, care, în loc să le mulţumească, plecă, bombănind împotriva lor şi foarte mîhnit, la felcerul din sat, căruia îi vorbi de umflătura lui. Felcerul cuvîntă despre cauza şi efectul bolii, de care avea habar cît de algebră, şi-i vorbi preţ de un sfert de ceas în cuvinte de-ale tagmei lui, care se potriveau ca nuca în perete. Ragotin îşi pierdu răbdarea şi, înjurînd de dumnezei într-un chip minunat pentru un omuleţ aşa mic ca el, îl întrebă dacă altceva n-are să-i spună. Felcerul voi să-şi urmeze poliloghia ; Ragotin voi să-l ia la bătaie, şi-ar fi şi făcut-o, dacă acela nu s-ar fi smerit înaintea acestui bolnav mînios, căruia îi luă trei vase de sînge şi-i puse, fie ce-o fi, nişte ventuze scarificate pe spinare.

Tratamentul tocmai se isprăvise, cînd sosi Leandru şi-i spuse lui Ragotin că, dacă-i făgăduieşte să nu se supere, are să-i destăinuie o păcăleală pe care i-au făcut-o. Îi făgădui mai mult decît dorea Leandru şi se legă cu blestem pe viaţa lui de apoi că are să-şi ţină întocmai făgăduiala. Leandru îi spuse că vrea să aibă martori la acest jurămînt şi-l aduse înapoi la han, unde, de faţă cu toată lumea, stăpîni şi slujitori, îl puse să jure încă o dată şi-i spuse că i-au strîmtat hainele. Ragotin se îmbujoră întîi de ruşine, pe urmă, galben de mînie, era cît p-aci să-şi calce grozavul jurămînt, cînd şapte sau opt inşi începură să-l mustre toţi deodată, cu atîţa înfocare încît, deşi înjura cît îl ţinea gura, nu se mai auzea nimic. Îşi conteni vorbăria, ceilalţi însă nu conteniră să-i zbiere în urechi, şi anume atît de îndelung, încît credea, săracul, că au să i le spargă. Scăpă pînă la urmă mai ieftin decît s-ar fi crezut şi începu a răcni cît îl ţinea pieptul cele dintîi cîntece care-i veneau la gură, ceea ce prefăcu larma de glasuri nedesluşite în hohote de rîs, care trecură de la stăpîni la slujitori şi din locul unde se desfăşura acţiunea în toate locurile din han, unde feluriţi inşi aveau felurite treburi. În vreme ce larma stîrnită de atîţia inşi care rîdeau

deodată se domolește încet-încet și se risipește în văzduh, precum răsunetul unui ecou, fidelul cronicar va încheia acest capitol, cu voia cititorului binevoitor, sau răuvoitor, sau cum l-o fi făcut Dumnezeu.

CAPITOLUL X

Cum nu s-a putut împotrivi unei ispite doamna Bouvillon și cum s-a ales cu un cucui în frunte

Rădvanul, care avea drum lung în ziua aceea, fu devreme gata de plecare. Cei șapte inși care tocmai îl umpleau se înghesuiră înăuntru. Porni și, la zece pași de han, osia se rupse drept la mijloc. Vizitiul își blestemă zilele ; îl ocărîră, de parcă ar fi fost el răspunzător de cît ține o osie. Fură nevoiți să se strecoare unul cîte unul din rădvan și să ia calea-ntoarsă spre han. Călătorii din rădvanul cel împotmolit fură foarte descumpăniți cînd li se spuse că în întreg ținutul nu e alt rotar decît acela dintr-un orășel la trei leghe de acolo. Ținură sfat și nu hotărîră nimic, înțelegînd bine că rădvanul lor nu va fi în stare să plece decît a doua zi.

Doamna Bouvillon, care-și păstrase o straşnică stăpînire asupra fiului ei, deoarece tot avutul familiei de la ea venea, îi porunci să încalece pe unul din cei doi cai care-i duceau pe valeți și s-o suie și pe nevastă-sa pe celălalt și să meargă să-i facă o vizită unui unchi de-al ei, preot în același tîrg unde se trimisese după rotar. Seniorul acelui tîrg era neam cu consilierul și se cunoștea cu avocatul și cu gentilomul. Poftiră să meargă să-l vadă cu toții. Hangița găsi, cu chirie cam scumpă, cai pentru toată lumea și astfel din toată ceata doamna Bouvillon rămase singură la han, aflîndu-se puțin ostenită sau numai prefăcîndu-se, ca să nu mai vorbim că, trupeșă cum era, n-ar fi putut încăleca nici un măgar, dacă s-ar fi găsit unul destul de voinic s-o ducă.

Își trimise slujnica la Sorțu să-l poftească la masă; și în așteptarea mesei, își drese pieptănătura și zulufii și-și dădu cu pudră, își puse un șorț și un capot de horbotă și, dintr-un guler de dantelă de Genova al fiului ei, își făcu o scufie.

Scoase dintr-un cufăraş o fustă de zestre dintr-ale noră-si şi se împodobi cu ea, într-un cuvînt se prefăcu într-o mică şi durdulie nimfă. Lui Sorţu i-ar fi plăcut să stea slobod la masă cu tovarăşii lui, dar putea oare s-o refuze pe preaplecata-i slugă doamna Bouvillon care-l poftea să mănînce cu ea de îndată ce masa va fi gata? Sorţu rămase puţin uimit văzînd-o îmbrăcată aşa strengăreşte. Îl întîmpină cu veselă faţă, îl luă de mîini ca să se spele şi i le strînse într-un chip care spunea şi el ceva. Îi era gîndul mai puţin la masă cît la pricina pentru care fusese poftit, dar doamna Bouvillon atîta îl tot dojenea că nu mănîncă, încît nu se putea împotrivi să n-o facă. Nu ştia ce să-i spună, pe lîngă că de felul lui nu era prea limbut. Cît despre doamna Bouvillon, îşi găsea chiar cu prea multă iscusinţă sămînţă de vorbă. Cînd cineva care vorbeşte mult se întîlneşte între patru ochi cu altcineva care nu vorbeşte de loc, întîlnirea asta îl face să vorbească şi mai mult; căci judecîndu-l pe celălalt după sine însuşi, şi văzînd că nu i se răspunde la ce a spus, aşa cum însuşi ar fi făcut într-o împrejurare asemănătoare, îşi închipuie că ceea ce a spus n-a fost îndestul pe placul celui care, nepăsător, îl ascultă; vrea să-şi îndrepte greşeala cu ce va spune de-acum înainte, lucruri care nu preţuiesc mai mult decît cele spuse pînă acum, şi nu-i mai tace gura cît te uiţi la el. Ai putea să-l laşi acolo şi să pleci, dar cum există vorbitori neobosiţi care nu contenesc să vorbească şi singuri după ce s-au încălzit de faţă cu alţii, socot că cel mai bun lucru care se poate face cu dînşii e să vorbeşti tot atîta cît şi ei, ba chiar mai mult, dacă e cu putinţă, căci o lume întreagă la un loc nu va putea opri un mare limbut lîngă un altul care, împiedicîndu-l să vorbească numai el, ar voi să-l facă cu sila să-l asculte. Îmi întemeiez cugetarea asta pe experienţă şi zău nu ştiu dacă nu mă număr şi eu printre cei pe care-i înfierez.

Cît despre neasemuita doamnă Bouvillon, era cea mai mare palavragioaică din cîte s-au pomenit vreodată, şi nu numai că vorbea singură, dar îşi şi răspundea singură. Muţenia lui Sorţu îi făcea jocul şi, cum îşi pusese în gînd să-i placă, nu-şi precupeţi sforţările. Îi povesti tot ce se întîmplă în Laval, unde hălăduia, îi desfăşură toată istoria secretă a tîrgului şi nu sfîşie nici un ins şi nici o familie întreagă fără să afle, ponegrindu-i pe ei, prilej să se poleiască pe ea şi jurîndu-se, la fiecare cusur pe care-l găsea la altcineva, că ea,

deşi plină de toate cusururile cu putinţă, pe ăsta de care e vorba nu-l are. La început, toate astea îl plictisiră de moarte pe Sorţu, care nu-i răspundea nici un cuvînt; pînă la urmă se socoti dator ca din cînd în cînd să zîmbească şi să zică sau: „foarte nostim!", sau „foarte ciudat!", încurcîndu-le chiar adesea într-un chip cît se poate de nepotrivit. Cînd Sorţu sfîrşi de mîncat, se strînse masa, doamna Bouvillon îl pofti să se aşeze lîngă ea la picioarele patului, iar slujnica ei, după ce le lăsă pe slujnicele de la han să iasă, ieşi şi ea, trăgînd uşa după dînsa. Închipuindu-şi poate că Sorţu a băgat de seamă ceva, îi spuse:

— Ce zici ce toantă! Uite cum ne-a închis aici!

— Mă duc să deschid uşa, dacă doreşti, îi răspunse Sorţu.

— Nu, n-am spus asta, îi întoarse doamna Bouvillon oprindu-l. Ştii bine însă că, dacă stau doi închişi laolaltă şi singuri, pot face orice poftesc, şi tot astfel oricine poate să-şi închipuie orice.

— Nimeni n-o să-şi închipuie niciodată nimic despre o femeie ca domnia-ta, îi răspunse Sorţu.

— Nu, n-am spus asta, zise doamna Bouvillon, dar nu te fereşti niciodată destul de bîrfeală.

— Şi pentru bîrfeală trebuie, cît de cît, un oarecare temei, răspunse Sorţu, iar în ce ne priveşte, pe domnia-ta şi pe mine, toată lumea poate să-şi dea socoteală de nepotrivirea dintre un sărman comediant şi o femeie de rangul domnieitale. Doreşti, aşadar, urmă el, să mă duc să deschid uşa?

— Nu, n-am spus asta, zise doamna Bouvillon, ducîndu-se şi punînd zăvorul, fiindcă, adăugă ea, poate n-or să bage de seamă dacă e închisă sau nu, şi, de vreme ce tot e închisă, mai bine să nu se poată deschide decît cu voia noastră.

Făcînd precum a spus, îşi apropie de Sorţu obrajii îmbujoraţi şi ochii scînteietori şi-l făcu să înţeleagă lesne în ce chip va putea cu cinste ieşi din lupta la care de bună seamă avea să-l provoace. Curvuliţa cea dolofană îşi dădu deoparte basmaua de la gît şi-i scoase la vezeală lui Sorţu, care nu se prea desfăta privind, pe puţin vreo zece livre de ţîţe, adică a treia parte din sînul ei, celelalte două părţi fiind deopotrivă împărţite pe subsuori. Gîndu-i cel rău făcînd-o să roşească (fiindcă roşesc şi ele, stricatele) sînul nu-i era mai

puțin roșu decît obrazul, părînd laolaltă, pentru cine ar fi privit de departe, o pălărie mare stacojie. Sorțu roși și el, dar de sfială, în vreme ce doamna Bouvillon, care nu mai cunoștea asemenea simțămînt, roșea gîndind vă las să vă închipuiți la ce. Strigă că-i umblă ceva pe spinare și, foindu-se în ham ca atunci cînd te mănîncă undeva, îl rugă pe Sorțu să bage mîna înăuntru. Sărmanul băiat făcu, tremurînd, cum i se ceruse, în vreme ce doamna Bouvillon, pipăindu-l pe șolduri pe la marginile vestei, îl întrebă dacă nu se gîdilă. Trebuia să lupte ori să se predea, cînd dindărătul ușii se auzi Ragotin bătînd cu pumnii și cu picioarele s-o spargă nu alta și țipînd la Sorțu să-i deschidă numaidecît.

Sorțu își trase mîna din spinarea nădușită a doamnei Bouvillon, ca să se ducă să-i deschidă lui Ragotin, care făcea aceeași larmă drăcească și, voind să se strecoare printre ea și masă destul de dibaci ca să n-o atingă, se împiedică nu știu de ce cu piciorul, se poticni și se lovi cu capul de o bancă, destul de tare ca să rămînă cîteva clipe zăpăcit. În vremea aceasta, doamna Bouvillon, punîndu-și repede la loc basmaua, se duse să-i deschidă furtunosului Ragotin care, opintindu-se, tot atunci, din toate puterile, de partea cealaltă, în ușă, o izbi atît de tare în obrazul bietei femei, încît îi strivi nasul și îi făcu, în frunte, un cucui cît pumnul. Doamna Bouvillon scoase un răcnet de moarte. Fără măcar să se gîndească să-și ceară iertare, smintitul de prichindel țopăia și striga într-una : „S-a găsit domnișoara Angelica, domnișoara Angelica e aci", cît pe ce să-l scoată din sărite pe Sorțu care o striga cît putea de tare pe slujnica doamnei Bouvillon să-i vină în ajutor stăpînă-si și nimeni nu-l auzea de larma pe care o făcea Ragotin.

Slujnica aduse în sfîrșit puțină apă și un ștergar alb. Sorțu și cu ea dreseră pe cît putură paguba pe care i-o făcuse sărmanei doamne ușa prea tare împinsă. Oricît era de nerăbdător să știe dacă e adevărat ce spune Ragotin, își stăpîni neastîmpărul și n-o părăsi pe doamna Bouvillon pînă cînd n-o văzu cu obrazul spălat și șters și cu fruntea oblojită, neîncetînd să-l facă smintit pe Ragotin, care, nepăsător la tot ce se întîmpla, trăgea într-una de el spre a-l sili să vină unde voia el să-l ducă.

CAPITOLUL XI

Unul din cele mai puțin distractive din acest volum

Era adevărat că domnișoara Angelica sosise, însoțită de valetul lui Leandru. Valetul acesta fu destul de deștept ca să nu dezvăluie că Leandru îi e stăpîn, iar domnișoara Angelica se minună că-l vede așa bine îmbrăcat și făcu din șiretenie ceea ce Pizmă și Măslină făcuse de-adevărat. Leandru o întreba pe domnișoara Angelica și pe valetul lui, pe care-l dădea drept un prieten, cum a găsit-o, cînd intră Ragotin, aducîndu-l pe Sorțu ca pe un trofeu, sau mai curînd tîrîndu-l după sine fiindcă nu mergea destul de iute după pofta inimii lui înfocate. Sorțu și Angelica se îmbrățișară cu mari semne de prietenie și cu acea duioșie pe care o încearcă cei ce-și sînt dragi cînd după o lipsă îndelungată sau după ce au pierdut nădejdea de a se revedea se întîlnesc pe neașteptate. Leandru și cu ea nu se dezmierdară decît din priviri, care-și spuseră o sumedenie de lucruri, așa puțin cît se uitară unul la altul, amînînd ce mai rămînea pentru cea dintîi întîlnire între patru ochi.

În vremea aceasta, valetul lui Leandru își începu istorisirea și-i spuse stăpînului său, ca și cum ar fi vorbit cu un prieten, că, după ce l-a părăsit ca să le ia, așa cum îl rugase, urma răpitorilor Angelicăi, nu-i pierduse din ochi pînă la scăpătat și, a doua zi, pînă la o pădure la marginea căreia fusese foarte uimit văzînd-o pe domnișoara Angelica, singură pe jos, și tare nenorocită. Și adăugă că, atunci cînd i-a spus că e prieten cu Leandru și că la rugămintea lui o urmărește, s-a alinat pe deplin și l-a rugat din suflet s-o însoțească la Mans sau s-o ducă la Leandru, dacă știe unde să-l găsească.

— De ce au părăsit-o astfel cei ce o răpise, urmă el, vă va spune domnișoara însăși, căci eu n-am îndrăznit să-i vorbesc despre asta, văzînd-o, pe tot drumul pe care l-am făcut împreună, atît de cătrănită încît m-am temut de cîteva ori să nu se înăbușe suspinînd.

Și cei mai nepăsători de-acolo ardeau de nerăbdare să audă de la domnișoara Angelica o aventură care li se părea tare ciudată : căci ce puteai să-ți închipui despre o fată ră-

pită atît de furtunos și înapoiată sau părăsită atît de lesne și fără ca răpitorii să fi fost siliți s-o facă ?

Domnișoara Angelica se rugă s-o ajute să se culce, dar hanul fiind plin, bunul preot îi făcu rost de o odaie la sora lui, care locuia într-o casă de-alături și care era văduva unuia din cei mai bogați fermieri din ținut. Angelica n-avea atîta nevoie de somn cît să odihnească, așa că Sorțu și cu Leandru se duseră la ea de îndată ce știură că e în pat. Era tare mulțumită că Sorțu cunoaște taina dragostei ei, și totuși nu-l putea privi fără să roșească. Lui Sorțu i se făcu milă s-o vadă așa încurcată și, ca să-i dea și altă îndeletnicire decît să stea să se chinuie, o rugă să le povestească ce nu putuse valetul lui Leandru să le spună, ceea ce ea făcu cam în felul acesta :

— Vă puteți lesne închipui uimirea mamei și a mea cînd, în vreme ce ne plimbam prin parcul casei unde ne aflam, am văzut că se deschide deodată o portiță care dădea în cîmp și că pătrund pe-acolo cinci sau șase bărbați, care mă înhață și, aproape fără să se uite la mama, mă duc, pe jumătate moartă de spaimă, pînă lîngă caii lor. Mama, care știți că nu-i de-acelea cu capu-n traistă, se azvîrli mînioasă asupra celui dintîi care-i ieși în cale și-l aduse într-un asemenea hal încît, nemaiputînd scăpa din mîinile ei, fu nevoit să-și cheme tovarășii în ajutor. Cel care-l mîntui și care fu atît de mișel încît o bătu pe mama, așa cum l-am auzit lăudîndu-se în drum, era capul cetei. Nici nu s-a apropiat de mine cît a ținut noaptea, vreme în care am mers ca niște oameni care fug sau pe care-i urmărește cineva. Să fi trecut prin părți locuite, țipetele mele ar fi fost în stare să facă lumea să-i oprească ; ocoliră însă pe cît putură toate satele din drum, afară de un cătun unde îi trezii cu țipetele mele pe toți locuitorii. Se făcu ziuă ; răpitorul meu se apropie de mine și cînd îmi văzu obrazul, strigă deodată tare de tot, își adună tovarășii și ținu cu dînșii sfat, preț de vreo jumătate de oră, după cîte mi s-a părut. Răpitorul meu părea tot atît de turbat pe cît eram eu de amărîtă. Înjura de li se făcea frică la toți cîți îl auzeau și-i ocărî pe mai toți tovarășii lui. Puseră în sfîrșit capăt aprigului lor sfat care nu știu ce a hotărît. O luarăm iarăși la drum, dar nu se mai purtau cu mine la fel de respectuos. Mă repezeau de cîte ori mă auzeau că mă plîng și mă blestemau de parcă cine știe ce rău le-aș fi făcut. Cînd m-au răpit purtam, cum ați văzut, niște haine de scenă, pe care ca să le

ascundă m-au acoperit cu o cazacă de-a lor. Se întîlniră pe drum cu un om, pe care nu ştiu ce îl întrebară. Am fost foarte mirată văzîndu-l pe Leandru şi cred că şi el a fost foarte uimit recunoscîndu-mă, ceea ce făcu de îndată ce straiele mele, pe care le descoperii anume şi pe care le ştia foarte bine, îi sărira în ochi în aceeaşi clipă în care-mi văzu şi chipul. Vă va fi spus ce a făcut el. Cît despre mine, văzînd cîte spade îl ameninţă pe Leandru, am leşinat la pieptul celui ce mă ţinea în braţe pe calul lui şi, cînd m-am trezit din leşin, am văzut că umblăm şi nu l-am mai văzut pe Leandru. Strigai de două ori mai tare iar răpitorii mei, din care unul era rănit, o luară peste cîmp şi se opriră, ieri, într-un sat unde se culcară ca nişte ostaşi. Astăzi dimineaţă, la marginea unei păduri, s-au întîlnit cu un bărbat care însoţea o domnişoară călare. I-au smuls vălul, au recunoscut-o, şi bucurîndu-se tare, ca nişte oameni care au găsit ce căutau, au luat-o cu ei, după ce l-au lovit de cîteva ori pe însoţitorul ei. Domnişoara asta ţipa cum ţipasem şi eu şi mi se părea că glasu-i nu-mi era necunoscut. Nu făcusem cincizeci de paşi spre inima pădurii, cînd cel de care v-am spus că mi se părea maimarele celorlalţi se apropie de omul care mă ţinea şi-i spuse, vorbind de mine :

— Ia pune-o jos pe gaiţa asta.

Fu ascultat ; mă părăsiră, pieiră din ochii mei şi mă pomenii singură şi pe jos. Cînd m-am văzut singură, era să mor de spaimă dacă nu m-ar fi găsit domnia-lui, care m-a însoţit pînă aici şi care, precum v-a spus, ne urmărea de mult. Mai departe ştiţi. Cred însă, urmă ea întorcîndu-se către Sorţu, că trebuie să vă spun că domnişoara pentru care m-au părăsit astfel, semăna grozav în glas cu surioara domnieitale şi tovarăşa mea şi că nu ştiu ce să mai cred, fiindcă bărbatul care era cu ea semăna cu valetul pe care l-ai luat după ce te-a părăsit Leandru şi nu pot să-mi scot din cap că el era.

— Ce tot spui acolo ? întrebă atunci Sorţu, foarte neliniştit.

— Spun ce cred, îi răspunse Angelica. Se poate să te înşeli, urmă ea, asemuind pe cineva cu altul, dar tare mă tem că eu nu m-am înşelat.

— Tare mă tem şi eu, îi întoarse Sorţu, schimbat de tot la faţă, şi cred că am un vrăjmaş în ţinut, de la care mă pot aştepta la orice. Dar cine s-o fi dus la marginea pădurii aceleia pe sora mea, pe care Ragotin a lăsat-o ieri la Mans ?

Mă duc să-l rog pe un tovarăş de-al meu să meargă cu căruţa de poştă pînă acolo şi eu voi aştepta aici, ca să iau o hotărîre potrivit cu veştile pe care mi le va aduce.

Tocmai sfîrşea aceste cuvinte, cînd se auzi chemat din stradă ; se uită pe fereastră şi-l văzu pe domnul de La Garouffiere, care se întorsese din vizită şi-i spuse că are să-i destăinuie ceva foarte însemnat. Se duse la el şi-l lăsă pe Leandru cu Angelica împreună, slobozi în sfîrşit să se dezmierde după o despărţire care atîta îi mîhnise şi să-şi împărtăşească ce simţeau unul pentru celălalt. Cred că ar fi fost foarte plăcut să-i ascultăm, dar e mai bine pentru ei ca întrevederea lor să rămînă tăinuită. În vremea aceasta, Sorţu îl întreba pe La Garouffiere ce doreşte de la el.

— Cunoşti un gentilom Verville ? Se numără printre prietenii domniei-tale ?

— Nu-i nimeni pe lume căruia să-i fiu mai îndatorat şi pe care să-l ţin în mai mare cinste, şi socot că nici el nu mă urăşte, spuse Sorţu.

— Cred, răspunse La Garouffiere. L-am văzut astăzi la gentilomul pe care am fost să-l văd. La masă a venit vorba de domnia-ta şi Verville numai de asta a vorbit pe urmă, mi-a pus despre domnia-ta o sumedenie de întrebări la care n-am ştiut să-i răspund şi, dacă nu-mi dădeam cuvîntul că am să te trimit să-l vezi (ceea ce nu se îndoieşte că vei face), ar fi venit el încoace, deşi are treabă acolo unde se află.

Sorţu îi mulţumi pentru ştirile bune pe care i le aduce şi, după ce întrebă unde anume se găseşte Verville, hotărî să se ducă acolo, în nădejdea să afle de la dînsul ştiri despre vrăjmaşul lui, Saldagne, neîndoindu-se că el a răpit-o pe Angelica şi că în mîinile lui e şi scumpa lui Steluţă, dacă ea era cea pe care o recunoscuse Angelica. Îi rugă pe tovarăşii lui să se întoarcă la Mans s-o bucure pe Caverna cu ştirea că fiică-sa a fost regăsită şi-i puse să-i făgăduiască să-i trimită de îndată pe cineva sau să se întoarcă chiar unul din ei să-i spună ce face domnişoara Steluţa. Îl întrebă pe La Garouffiere ce drum trebuie să apuce şi cum îi zice tîrgului unde urma să-l găsească pe Verville. Îl puse pe preot să-i făgăduiască precum că sora lui are să aibă grijă de Angelica pînă cînd are să vină s-o caute de la Mans, luă calul lui Leandru şi ajunse îndeseară în tîrgul pe care-l căuta. Nu socoti nimerit să meargă el însuşi să-l caute pe Verville, de teamă ca Sal-

dagne, pe care-l credea în ţinut, să nu-l întîlnească atunci cînd va intra în vorbă cu el. Trase deci la un han prost, de unde trimise un băieţaş să-i spună domnului Verville că îl cheamă gentilomul pe care doreşte să-l vadă. Verville veni la el, i se aruncă de gît şi-l ţinu îndelung în braţe să poată scoate un singur cuvînt, de înduioşat ce era. Să-i lăsăm să se mîngîie unul pe celălalt ca doi inşi care-şi sînt foarte dragi şi care se întîlnesc după ce au crezut că n-o să se mai vadă niciodată, şi să trecem la capitolul următor.

CAPITOLUL XII

Poate la fel de puţin vesel ca şi cel de dinainte

Verville şi Sorţu îşi povestiră tot ce nu ştiau despre treburile fiecăruia din ei. Verville îi spuse minuni despre grosolănia frăţine-său Sainct-Far şi despre dîrzenia cu care o rabdă nevastă-sa. Lăudă cu căldură fericirea în care se scaldă el cu a lui şi îi dădu ştiri despre domnul d'Arques şi despre domnul de Sainct-Sauveur. Sorţu îi povesti toate aventurile lui, fără să-i ascundă nimic, şi Verville îi mărturisi că Saldagne se află în ţinut, la fel de ticălos şi de primejdios, şi-i făgădui ca, dacă domnişoara Steluţa e în mîinile lui, să facă tot ce-i stă în putinţă ca să-l dea în vileag şi să-l slujească pe Sorţu şi cu fiinţa lui şi cu prietenii lui toţi, în tot ce va trebui făcut ca s-o scape.

— În altă parte n-are unde merge în ţinut, îi spuse Verville, decît la tata şi la nu ştiu care gentilom care nu face mai multe parale ca el şi care nu e stăpîn la el acasă, fiind mezinul mezinilor. Trebuie să mai vină el pe la noi, dacă mai rămîne pe aici ; tata şi cu mine îl răbdăm din pricina rudeniei ; Sainct-Far nu-l mai iubeşte, oricare ar fi legăturile între ei. Aşa că zic să vii mîine cu mine ; ştiu eu unde am să te găzduiesc ca să nu te vadă decît aceia pe care vei voi să-i vezi ; în vremea asta am să pun să ia urma lui Saldagne şi am să-l supraveghez atît de îndeaproape încît n-o să poată face un pas fără ştirea noastră.

Sorţu găsi foarte înţelept sfatul ce i-l dădea prietenul lui şi hotărî să-l urmeze. Verville se întoarse să ia masa cu seniorul tîrgului, un bătrîn rudă cu el şi pe care credea că are să-l moştenească ; iar Sorţu mîncă ce găsi acolo în han şi se culcă devreme, ca să nu-l facă să aştepte pe Verville, care avea de gînd să plece dis-de-dimineaţă înapoi la taică-său. Plecară la ceasul hotărît şi în cele trei leghe de drum pe care le făcură împreună îşi mai împărtăşiră şi cîteva amănunte pe care n-apucase să şi le spună. Verville îl duse pe Sorţu la un valet de-al lui pe care-l cununase în tîrg şi care avea o căsuţă foarte tihnită, la cinci sute de paşi de castelul domnului d'Arques. Porunci să se păstreze taina găzduirii şi făgădui să se întoarcă curînd. Nu trecură nici două ceasuri de cînd îl părăsise şi Verville se întoarse şi-i spuse de cum îl văzu că are să-i spună o sumedenie de lucruri. Sorţu păli şi se necăji dinainte şi tot dinainte îi arătă Verville nădejdea unui leac pentru nenorocirea pe care avea să i-o spună.

— Cum am ajuns, îi spuse el, am dat peste Saldagne, pe care patru inşi îl cărau într-o încăpere de jos ; la o leghe de aici s-a prăbuşit calul peste el şi l-a făcut zob. Mi-a spus că are să-mi vorbească şi m-a rugat să vin să-l văd la el în odaie de îndată ce un felcer, care era acolo, va sfîrşi să-i cerceteze piciorul, rău de tot zdrobit în căzătură. „Tocmai domniei-tale, îmi spuse el cînd rămaserăm singuri, trebuie să-ţi dezvălui întotdeauna greşelile mele, domniei-tale care mi-eşti cel mai neîmblînzit judecător şi de a cărui înţelepciune nebunia mea întotdeauna se înspăimîntă." După aceea, mi-a mărturisit că a răpit o comediantă pe care o iubeşte de-o viaţă întreagă şi are să-mi povestească despre răpirea asta nişte amănunte care au să mă uluiască. Mi-a spus că gentilomul acela care ţi-am spus că-i e prieten n-a putut să-i găsească o gazdă în tot ţinutul şi a fost nevoit să-l părăsească şi să-i ia şi oamenii pe care i-i pusese la îndemînă ca să-l slujească în cele plănuite, fiindcă un frate de-al lui, amestecat în nişte contrabandă cu sare, era căutat de arcaşii de la gabelă [1] şi avea nevoie de prietenii lui ca să se pună la adăpost. „Şi aşa, neîndrăznind să mă arăt în nici un oraş, fiindcă daravera asta

[1] Impozit pe sare, monopol de stat ; fiecare cetăţean era obligat să cumpere o anumită cantitate de sare pe an.

a mea a făcut multă vîlvă, am venit cu prada mea aici. Am rugat-o pe soru-mea, soţia domniei-tale, s-o ascundă în odăile ei, departe de ochii baronului d'Arques, de a cărui asprime mă tem, şi te rog din suflet, fiindcă n-o pot ţine în casă şi fiindcă n-am decît doi valeţi, cei mai nătărăi din lume, să mi-l împrumuţi pe al domniei-tale ca s-o însoţească, împreună cu ai mei, pînă la moşia mea din Bretagne, unde mă voi duce şi eu de îndată ce voi fi în stare să încalec." M-a întrebat dacă n-aş putea cumva să-i dau şi cîţiva oameni, pe lîngă valet, căci chiar aşa buimăcit cum e, îşi dă seama prea bine că e greu pentru trei inşi să ajungă departe cu o fată răpită, fără voia ei. Atunci eu i-am spus că nimic nu e mai lesne şi el a crezut numaidecît, gata să tragă nădejde, ca toţi nebunii. Valeţii lui nu te cunosc ; al meu e foarte dibaci şi mi-e foarte credincios. Am să-l pun să-i spună lui Saldagne că va lua cu dînsul un bărbat hotărît, prieten cu el : acesta-vei fi domnia-ta ; o vom vesti pe draga domniei-tale ; iar la noapte, cînd vor plănui o bucată lungă de drum la lumina lunii, are să se prefacă bolnavă în cel dintîi sat ; are să trebuiască să vă opriţi. Valetul meu are să încerce să-i înşele pe oamenii lui Saldagne, ceea ce e foarte uşor ; are să-ţi înlesnească să fugi cu domnişoara şi, făcîndu-i pe cei doi beţivani să creadă că ai şi luat-o înainte, după ea, are să-i îndrume tocmai în partea cealaltă.

Lui Sorţu i se păru bun planul lui Verville, al cărui valet, după care trimisese, intră în aceeaşi clipă în încăpere. Puseră împreună la cale ce aveau de făcut. Verville rămase închis pînă seara cu Sorţu, venindu-i greu să se despartă de el, după o lipsă atît de îndelungată care, după cîte se părea, avea să fie curînd urmată de o alta şi mai îndelungată. E adevărat că Sorţu nădăjduia să-l vadă pe Verville la Bourbon, unde avea treabă să meargă şi unde Sorţu îi făgădui să-şi ducă trupa. Căzu noaptea ; împreună cu valetul lui Verville, Sorţu se găsi la locul hotărît ; nu lipseau nici cei doi valeţi ai lui Saldagne, iar Verville le-o încredinţă el însuşi pe domnişoara Steluţa. Închipuiţi-vă bucuria tinerilor îndrăgostiţi care se iubeau pe cît poate cineva iubi şi ce tare i-a durut să nu-şi poată de loc vorbi.

După o jumătate de leghe, Steluţa începu să se vaite ; o îndemnă să-şi ţină firea pînă-ntr-un tîrg la vreo două leghe depărtare, unde-i dădură nădejde că se va odihni. Se prefăcu

că-i e tot mai rău ; valetul lui Verville şi Sorţu se arătau foarte stînjeniţi, ca să-i pregătească pe valeţii lui Saldagne să nu li se pară ciudat cînd s-or opri atît de aproape de locul de unde au plecat. Ajunseră în sfîrşit într-un tîrg unde cerură odăi la un han care, din fericire, se nimeri plin de oaspeţi şi de beţivi. La lumină, domnişoara Steluţa o făcu pe bolnava şi mai bine decît pe întuneric ; se culcă aşa îmbrăcată şi se rugă s-o lase să se odihnească numai un ceas, şi spuse că după aceea crede că va putea încăleca.

Valeţii lui Saldagne, nişte beţivi năprasnici, lăsară totul în seama valetului lui Verville, care era purtătorul poruncilor stăpînului lor, şi se adunară numaidecît cu vreo patru sau cinci ţărani, alţi beţivani ca şi ei. Se puseră cu toţii pe băut, fără să le mai pese de nimic în lume. Valetul lui Verville bea din cînd în cînd cîte un pahar cu ei ca să nu-i lase să li se stingă setea şi, sub cuvînt că merge să vadă ce face bolnava, ca să poată porni cît mai curînd cu putinţă, se duse de-o urcă pe cal, precum şi pe Sorţu, căruia îi arătă şi drumul pe care să-l ia. Se întoarse la beţivii lui, le spuse că a găsit-o pe domnişoara lor dormind şi că ăsta e un semn că fata va fi curînd în stare să urce pe cal. Le spuse că şi Sorţu s-a trîntit într-un pat ; pe urmă se puse la băut ciocnind cu cei doi valeţi ai lui Saldagne în sănătatea lor, de pe acum foarte şubrezită. Băură straşnic şi se îmbătară şi mai straşnic, pînă căzură sub masă. Îi duseră pe sus într-un hambar, căci ar fi stricat paturile în care i-ar fi culcat. Valetul lui Verville o făcu şi el pe beatul, şi, după ce dormi pînă la ziuă, îi scuturâ din somn pe valeţii lui Saldagne, spunîndu-le, cu mîhnirea zugrăvită pe faţă, că domnişoara lor a fugit, că l-a trimis pe tovarăşul lui după ea şi că trebuie să sară pe cal şi să se despartă, ca să n-o piardă. I-a trebuit peste un ceas ca să-i facă să înţeleagă ce le spune şi cred că peste opt zile nu s-au trezit din beţie. Cum în noaptea aceea se îmbătaseră toţi din han, cu hangiţă şi cu slujnice cu tot, nu s-a gîndit nimeni să întrebe măcar ce s-a făcut Sorţu şi domnişoara lui, ba cred că nici nu şi-au mai amintit de ei, de parcă nu i-ar fi văzut niciodată.

În vreme ce atîţia inşi dorm beţi morţi, şi valetul lui Verville face pe îngrijoratul, ceea ce nu-i îndeamnă de fel să se grăbească pe cei doi beţivi, Sorţu o tuleşte cu scumpa lui domnişoară Steluţa, încîntat de bucurie că a regăsit-o şi neîndoindu-se nici o clipă că valetul lui Verville i-a îndrumat pe cei

ai lui Saldagne tocmai în partea cealaltă. Era atunci o lună foarte luminoasă, iar ei se aflau pe un drum larg şi bun, care-i duse într-un sat unde-i vom face să ajungă în capitolul ce urmează.

CAPITOLUL XIII

O faptă rea a domnului de La Rappiniere

Sorţu era tare nerăbdător să afle de la scumpa lui Steluţă ce întîmplare a adus-o în pădurea de unde a luat-o Saldagne ; dar şi mai tare îi era frică să nu li se ia urma. Nu mai avu deci alt gînd decît să-şi zorească dobitocul, care nu era de soi, şi să îndemne cu vocea şi cu o nuia pe care o rupse dintr-un copac calul Steluţei, care era o buiestraşă zdravănă. Pînă la urmă tinerii îndrăgostiţi se liniştiră după ce-şi spuseră cîteva duioase cuvinte (căci aveau şi dreptul să-şi spună, după tot ce se întîmplase, iar eu unul nu mă îndoiesc de loc că au făcut-o, deşi nu ştiu nimic mai amănunţit) ; după ce-şi mîngîiară deci unul altuia inima, Steluţa îi spuse lui Sorţu de tot binele pe care i l-a făcut Cavernei.

— Şi tare mă tem, îi spuse ea, să nu se îmbolnăvească de durere, căci n-am văzut în viaţa mea o a doua ca ea. Cît despre mine, dulcele meu frate, îţi închipui lesne că aveam eu însumi nevoie de tot atîta mîngîiere ca ea, cînd valetul domniei-tale mi-a adus din partea domniei-tale un cal şi mi-a spus că i-ai găsit pe răpitorii Angelicăi, care te-au rănit greu.

— Rănit, pe mine ? îi tăie Sorţu vorba. N-am fost rănit de loc şi nici în primejdie să fiu rănit, şi nici cal nu ţi-am trimis ; e o taină aici pe care n-o înţeleg de loc. Mă miram eu de ce mă tot întrebi cum mă simt şi dacă nu-mi face rău să umblu aşa repede.

— Mă bucuri şi mă mîhneşti totodată, îi spuse Steluţa ; rănile domniei-tale mă nelinişteau grozav, iar ceea ce îmi spui acum mă face să cred că pe valetul domniei-tale l-au cumpărat vrăjmaşii noştri pentru cine ştie ce mişelie pe care au pus-o la cale împotriva noastră.

— L-a cumpărat mai curînd unul care ne e prea bun prieten, îi spuse Sorţu. N-am alt vrăjmaş decît pe Saldagne, dar nu poate fi el acela care l-a făcut pe valetul meu să se poarte ca un trădător, de vreme ce ştiu că l-a bătut cînd te-a găsit.

— Şi de unde ştii ? îl întrebă Steluţa, că eu nu-mi amintesc să-ţi fi spus nimic.

— Ai să afli de îndată ce-mi vei spune cum te-au scos din Mans.

— Altceva nu-ţi pot spune decît ce ţi-am spus, răspunse Steluţa. A doua zi după ce ne-am întors la Mans, Caverna şi cu mine, valetul domniei-tale mi-a adus un cal din partea domniei-tale şi mi-a spus, prefăcîndu-se foarte amărît, că ai fost rănit de răpitorii Angelicăi şi că mă rogi să vin la domnia-ta. Am sărit pe cal chiar în ceasul acela, deşi era foarte tîrziu ; am dormit la cinci leghe de Mans, într-un tîrg căruia nu ştiu cum îi zice, şi a doua zi, la marginea unei păduri, m-am pomenit oprită de nişte inşi pe care nu-i cunoşteam. Am văzut că-l bat pe valetul domniei-tale şi asta m-a mişcat mult. Am văzut o femeie pe care o azvîrleau jos de pe un cal şi am cunoscut că e tovarăşa mea ; starea jalnică însă în care mă aflam şi neliniştea care mă stăpînea pentru domnia-ta m-au împiedicat să mă gîndesc mult la ea. M-au pus pe mine în locul ei şi am umblat pînă-n seară, după ce am făcut drum lung, cel mai adesea peste cîmp. Tîrziu noaptea am ajuns la casa unor gentilomi, unde am băgat de seamă că nu vor să ne primească. Acolo l-am recunoscut pe Saldagne şi vederea lui m-a adus pe culmile deznădejdii. Am mai umblat drum lung şi pînă la urmă m-au pus să intru ca într-ascuns în casa de unde cu bun noroc m-ai scos domnia-ta.

Steluţa tocmai sfîrşea povestirea aventurilor ei, cînd se lumină de ziuă. Se aflau atunci pe drumul mare către Mans şi-şi zoriră mai tare decît pînă acum caii ca să ajungă într-un tîrg pe care-l vedeau înaintea lor. Sorţu dorea fierbinte să pună mîna pe valetul lui ca să descopere de ce vrăjmaş, în afară de ticălosul de Saldagne, mai avea a se păzi în ţinut ; dar după pocinogul pe care i-l făcuse n-avea să se mai ducă, pasămite, undeva unde să-l poată găsi. Îi povestea tocmai scumpei lui Steluţa tot ce ştia de Angelica, tovarăşa ei, cînd caii se speriară atît de rău de un bărbat, întins cît era de lung lîngă un mărăciniş, încît cel al lui Sorţu aproape fugi de sub el, iar al Steluţei o trînti la pămînt. Sorţu, speriat că o vede

căzînd, merse s-o ridice pe cît de repede i-o îngăduia calul, care tot dădea îndărăt, sforăind, pufnind şi şovăind pe picioare, ca un cal înspăimîntat ce era. Domnişoara nu păţise nimic ; caii se liniştiră, iar Sorţu merse să vadă dacă omul care zace acolo pe jos e mort sau adormit. Se poate spune că era şi una şi alta, de vreme ce era atît de beat încît, deşi sforăia cumplit, semn neîndoielnic că trăieşte, Sorţu se căzni îndelung să-l trezească. Tot zgîlţîindu-l într-una, îl făcu pînă la urmă să deschidă ochii şi să i se vădească a fi însuşi valetul pe care atîta dorea să-l găsească. Aşa beat cum era, netrebnicul îşi cunoscu numaidecît stăpînul şi se tulbură atît de tare văzîndu-l, încît Sorţu nu se mai îndoi de trădarea pe care pînă atunci numai o bănuise. Îl întrebă de ce i-a spus domnişoarei Steluţa că e rănit, de ce a făcut-o să iasă din Mans, unde a vrut s-o ducă, cine i-a dat calul ; nu putu însă scoate nimic de la el, fie că era prea beat, fie că se făcea mai beat decît era. Sorţu se mînie, îi dădu vreo două cu latul sabiei şi, legîndu-i mîinile de căpăstrul calului lui, se sluji de cel al calului Steluţei ca să-l ducă în lesă pe nelegiuit. Tăie o creangă dintr-un copac şi-şi făcu din ea un băţ destul de zdravăn, ca să-i slujească la nevoie, dacă valetul s-ar împotrivi să meargă de bunăvoia lui. Îşi ajută domnişoara să se urce pe cal, încălecă şi el şi îşi urmă drumul, cu prinsul lîngă el, în chip de copoi.

Tîrgul pe care-l văzuse Sorţu era acelaşi de unde plecase cu două zile în urmă şi unde-l lăsase pe domnul de La Garouffiere şi pe soţii lui, care erau încă acolo, din pricină că doamna Bouvillon se îmbolnăvise, într-o formă violentă, de *colera morbus*. Cînd ajunse, Sorţu nu-i mai găsi pe Pizmă, pe Măslină şi pe Ragotin, care plecase înapoi la Mans. Cît despre Leandru, el n-o părăsi nici o clipă pe scumpa lui Angelica. N-am să vă spun cum a primit-o pe domnişoara Steluţa. Oricine îşi poate lesne închipui cum s-au giugiulit două fete care se iubeau mult, şi încă după încercările prin care au trecut. Sorţu îi făcu cunoscută lui La Garouffiere izbînda călătoriei sale şi, după ce vorbiră puţin între patru ochi, îl băgară într-o odaie de la han pe valetul lui Sorţu. Acolo îl luară din nou la întrebări şi, cum nu contenea s-o facă pe mutul, aduseră o menghină, ca să-i strîngă puţin degetele. Cînd dădu cu ochii de marafetul ăsta, căzu în genunchi, izbucni în plîns, îşi ceru iertare de la stăpînul lui şi-i mărturisi că La Rappiniere îl pusese să facă tot ce a făcut şi-i făgăduise, drept răsplată,

să-l ia în slujba lui. Tot de la el aflară că La Rappiniere se găseşte la două leghe de acolo, într-o casă pe care i-o răpise unei sărmane văduve.

Sorţu mai vorbi încă o dată între patru ochi cu domnul de La Garouffiere, care trimise numaidecît un lacheu să-i spună lui La Rappiniere să vină la el, pentru o treabă însemnată. Consilierul acesta de la Rennes avea mare putere asupra acestui jandarm din Mans. Îl scăpase de roată, în Bretagne, şi-l ocrotise în toate pricinile de omor în care fusese amestecat. Nu că nu l-ar fi cunoscut ce mare nelegiuit e, dar soţia lui La Rappiniere era puţin rudă cu el. Lacheul trimis la La Rappiniere îl găsi gata să încalece pentru a pleca la Mans. Cum auzi că-l cheamă domnul de La Garouffiere, porni spre dînsul.

În vremea aceasta, La Garouffiere, care rîvnea mult să treacă drept literat, pusese să-i aducă un ghiozdan, de unde scoase o sumedenie de stihuri, de tot soiul, şi mai bune, şi mai rele. I le citi lui Sorţu şi pe urmă îi citi şi o istorioară pe care o tălmăcise din spanioleşte şi pe care o veţi citi în capitolul ce urmează.

CAPITOLUL XIV

Şi judecător, şi parte

Era în Africa, printre nişte stînci aproape de mare şi la numai un ceas de drum de marele oraş Fez ; acolo se pomeni singur, rătăcit la o vînătoare, prinţul Mulei, feciorul regelui din Maroc. Pe cer nu era nici un nor ; marea era liniştită şi lucea în lumina lunei şi a stelelor, într-un cuvînt era una din nopţile acelea frumoase din ţările calde care sînt mai plăcute decît cele mai frumoase zile din părţile noastre reci. Prinţul cel maur galopa de-a lungul ţărmului şi se desfăta privind luna şi stelele care se vedeau pe faţa mării ca într-o oglindă, cînd nişte strigăte înfiorătoare îi străpunseră urechea şi-l stîrniră să meargă pînă acolo de unde credea că pornesc. Îşi îndemnă calul, care va fi, dacă voiţi, un armăsar arab, şi găsi printre stînci o femeie care se lupta pe cît îi îngăduiau pu-

terile cu un bărbat care se străduia să-i lege mîinile, în vreme ce altă femeie încerca să-i astupe gura cu un căluş. Sosirea tînărului prinţ îi împiedică pe cei doi să-şi urmeze samavolnicia şi-i dădu puţin răgaz celei cu care atît de rău se purtau. Mulei o întrebă ce are de ţipă şi pe ceilalţi ce au de gînd să-i facă, dar în loc să-i răspundă, bărbatul se repezi la el cu iataganul în mînă şi-i dădu o lovitură care l-ar fi rănit greu dacă n-ar fi ferit-o, din goana calului.

— Cutezi, nemernicule, îi strigă Mulei, să ridici mîna asupra prinţului din Fez ?

— Te-am cunoscut că eşti acela, îi răspunse maurul, dar tocmai fiindcă eşti domnul meu şi mă poţi pedepsi trebuie să-ţi iau viaţa, ori s-o pierd pe a mea.

Şi sfîrşind aceste cuvinte, se năpusti cu atîta mînie, încît prinţul, măcar că era foarte viteaz, fu nevoit să se gîndească mai puţin să atace cît să se apere de un atît de primejdios vrăjmaş. În vremea aceasta, cele două femei se încăieraseră şi cea care adineaori se credea pierdută o ţinea pe cealaltă să nu fugă, de parcă nu s-ar fi îndoit de loc că apărătorul ei va birui. Deznădejdea sporeşte curajul, ba chiar le dă cîteodată curaj celor care au cel mai puţin. Deşi prinţul era mult mai presus de vrăjmaşul său şi era şi neobişnuit de puternic şi de îndemînatec, pedeapsa care i se cuvenea pentru fărădelegea sa îl făcu pe maur să se arunce orbeşte în luptă şi-i dădu atîta curaj şi atîta tărie, încît biruinţa rămase îndelung în cumpănă între prinţ şi el.

Pronia cerească însă, care îndeobşte îi ocroteşte pe cei ce i-a ridicat mai presus de alţii, îi aduse pe oamenii prinţului destul de aproape ca să audă zgomotul luptei şi ţipetele celor două femei. Dădură fuga şi îşi cunoscură stăpînul în clipa în care, izbindu-l pe omul pe care-l văzură cu armele îndreptate împotrivă-i, îl prăvălise la pămînt, unde nu voi să-l ucidă, căci îl hărăzea unei pedepse pilduitoare. Nu-i lăsă pe oamenii lui să-i facă altceva decît să-l lege de coada unui cal, astfel încît să nu poată încerca nimic împotriva lui însuşi, nici împotriva celorlalţi. Doi călăreţi suiră femeile în crupă şi cu acest alai ajunse, în faptul dimineţii, Mulei şi cu ai lui la Fez.

Acest tînăr prinţ stăpînea peste Fez, ca şi cum ar fi fost de pe acum rege. Îl aduse în faţa lui pe maur care se numea Amet şi era feciorul unuia din cei mai bogaţi locuitori din Fez. Pe femei nu le cunoscu nimeni, fiindcă maurii (cei mai

geloşi bărbaţi din lume) au deosebită grijă să ascundă de ochii tuturor obrazul femeilor şi pe al roabelor lor. Femeia căreia îi sărise prinţul în ajutor îl uimi pe el şi pe toţi curtenii, atîta era de frumoasă, mai frumoasă decît toate femeile din Africa şi cu o mîndră înfăţişare pe care n-o puteau ascunde privirilor celor ce-o admirau nişte straie ponosite de roabă. Cealaltă femeie era îmbrăcată ca una de la ei care nu e chiar oricine şi se poate spune că era frumoasă, deşi mai puţin decît cealaltă ; dar dacă s-ar fi putut potrivi ca frumuseţe, paloarea pe care frica i-o zugrăvea pe obraz îi împuţina frumuseţea tot atîta pe cît i-l sporeau celeilalte doi bujori pe care i-i aprinsese o cinstită sfială. Maurul veni înaintea lui Mulei cu înfăţişarea unui vinovat şi cu ochii aţintiţi în pămînt. Mulei îi porunci să-şi mărturisească singur fărădelegea, dacă nu vrea să moară în cazne.

— Cunosc, răspunse el cu trufie, cele ce mi se pregătesc şi care pe dreptate mi se cuvin şi, dacă aş avea vreun folos să nu mărturisesc nimic, nu este caznă pe lume care m-ar îndupleca s-o fac, dar viaţa nu mi-o pot scăpa fiindcă am vrut s-o curm pe a ta şi voiesc să ştii că turbez că nu te-am ucis şi că asta mă căzneşte mai crîncen decît tot ce ar putea născoci călăii tăi împotrivă-mi. Aste spanioloaice, adăugă el, au fost roabele mele ; una a fost înţeleaptă şi s-a împăcat cu ursita, măritîndu-se cu frate-meu Zaid, cealaltă n-a vrut niciodată să-şi lase legea, nici să-mi fie recunoscătoare pentru dragostea ce i-o purtam.

N-a vrut să mai scoată nici un cuvînt, în ciuda oricăror ameninţări. Mulei porunci să-l pună în fiare şi să-l arunce în temniţă ; pe lepădată, nevasta lui Zaid, o puseră într-o altă temniţă, iar pe roaba cea frumoasă o duseră la un maur, unul Zulema, bărbat de viţă, spaniol de felul lui, şi care plecase din Spania fiindcă nu voise să se creştineze. Era coborîtor din strălucitul neam Zegris, odinioară atît de vestit în Grenada ; iar soţia lui, Zoraida, care era tot din neamul Zegris, trecea drept cea mai frumoasă femeie din Fez şi tot atît de deşteaptă pe cît de frumoasă. A fost de la început încîntată de frumuseţea roabei celei creştine şi a fost, de îndată ce a schimbat întîiele cuvinte cu dînsa, la fel de încîntată de mintea ei. Dacă ar fi putut fi, această frumoasă creştină, alinată, ar fi găsit alinare în mîngîierile Zoraidei, dar ca şi cum ar fi fugit de orice i-ar fi uşurat durerea, nu-i plăcea să stea decît sin-

gură, ca să se poată mai rău amărî şi, cînd era cu Zoraida, se silea din răsputeri să-şi oprească, de faţă cu ea, oftările şi lacrimile.

Prinţul Mulei ardea de dorinţa să-i afle aventurile. I-o împărtăşise lui Zulema şi, cum nu-i ascundea nimic, îi mărturisise totodată că îl trăgea inima spre ea şi că i-ar fi şi spus-o pînă atunci, dacă adînca mîhnire pe care o vădea frumoasa creştină nu l-ar fi făcut să se teamă de vreun potrivnic în Spania care, oricît de îndepărtat ar fi fost, l-ar fi împiedicat să fie fericit, chiar într-o ţară în care era singurul stăpîn. Zulema îi porunci deci soţiei lui să afle de la creştină amănuntele vieţii ei şi prin ce întîmplare a ajuns roaba lui Amet. Zoraida dorea la fel de fierbinte acelaşi lucru şi nu-i fu greu s-o hotărască pe frumoasa spaniolă, care era de părere că nu poate spune nu la nimic din ce-i cere o fiinţă care îi arăta atîtea semne de prietenie şi de duioşie. Îi spuse Zoraidei că-i va potoli cînd va voi ea curiozitatea, dar, cum n-are a-i spune decît necazuri, se teme că povestea ei are s-o plictisească peste măsură.

— Pe mine ? Ba de loc, ai să vezi, îi răspunse Zoraida ; după luarea-aminte cu care am să te ascult şi după felul cum am să iau parte la povestire, ai să cunoşti că nu ţi-ai putea încredinţa taina nimănui care să te iubească mai mult decît mine.

Zise acestea şi o sărută, rugînd-o pe Dumnezeu să nu mai amîne mulţumirea ce i-o cerea. Erau singure amîndouă şi roaba, după ce îşi şterse lacrimile pe care i le dezlănţuia amintirea nenorocirilor ei, începu povestea lor astfel precum o veţi citi.

— Mă numesc Sofia ; sînt spanioloaică, născută la Valencia, şi am fost crescută cu toate îngrijirile ce i le datorau doi oameni bogaţi şi aleşi ca tata şi mama unei fete care era cel dintîi rod al căsătoriei lor şi care, încă din fragedă copilărie, s-a arătat vrednică de dulcea lor dragoste. Aveam un frate, mai mic decît mine cu un an ; era vrednic de iubire cum nu se mai poate ; mă iubea pe cît îl iubeam şi dragostea noastră împărtăşită mergea pînă acolo încît, de cîte ori nu eram împreună, se citea pe chipurile noastre o mîhnire şi o nelinişte pe care cele mai plăcute desfătări ale celor de vîrsta noastră n-o puteau risipi. Nu mai îndrăzni deci nimeni să ne despartă ; învăţarăm împreună tot ce învaţă copiii de casă

bună, băieți sau fete, și așa se întîmplă, spre marea uimire a tuturor, că nu eram mai puțin îndemînatecă decît el în toate asprele deprinderi ale unui cavaler, iar el izbutea la fel în toate cele la care se pricepe mai bine o fată de neam.

O creștere atît de deosebită îi trezi unui gentilom prieten cu tata dorința ca odraslele lui să fie crescute împreună cu noi. Le spuse părinților mei, care se învoiră, și cum eram și vecini, planurile amîndurora fură și mai lesne de îndeplinit. Acest gentilom era deopotrivă de bogat ca tata și nici ca neam nu era mai prejos. Nu avea, de asemenea, decît un fecior și o fată, cam de-o seamă cu frate-meu și cu mine, și toți erau siguri în Valencia că într-o bună zi amîndouă casele se vor uni printr-o îndoită căsătorie. Dom Carlos și Lucia (așa se numeau fratele și sora) erau la fel de drăguți ; frate-meu o iubea pe Lucia și ea îl iubea ; dom Carlos mă iubea și eu îl iubeam deopotrivă. Părinții noștri știau totul și n-ar fi amînat căsătoria noastră dacă am fi fost mai puțin nevîrstnici decît eram. Dar fericirea dragostei noastre nevinovate fu curmată de moartea scumpului meu frate : niște friguri năprasnice îl dădură gata în opt zile și astfel nenorocirile mele începură. Lucia fu atît de zguduită încît nimeni n-a mai putut-o împiedica să se călugărească. Eu mă îmbolnăvii de moarte și dom Carlos destul de greu ca taică-său să înceapă a se teme că va rămîne fără copii, într-atîta pusese la inimă pierderea frăține-meu, pe care-l iubea, primejdia în care mă aflam și hotărîrea surorii lui. Pînă la urmă tinerețea ne vindecă și vremea ne alină mîhnirea.

Tatăl lui dom Carlos muri puțin după aceea și-și lăsă feciorul foarte bogat și fără datorii. Bogăția îi dădea mijloacele trebuincioase spre a-i mulțumi dorul de fală ; drăgălășeniile pe care le născoci ca să-mi facă plăcere îmi măgulir mîndria, obștiră dragostea noastră și o sporiră pe a mea. Dom Carlos se afla adesea la picioarele părinților mei, rugîndu-i din tot sufletul să nu mai amîne și să-l facă fericit dîndu-i-o pe fata lor. Estimp urma cu cheltuiala și cu drăgălășeniile ; tatei i se făcu frică să nu-și prăpădească pînă la urmă avutul și asta îl hotărî să mă mărite cu el. Îi îngădui deci lui dom Carlos nădejdea că îi va fi în curînd ginere, ceea ce îl făcu pe dom Carlos să-mi vădească o bucurie nemaipomenită, în stare să mă încredințeze că mă iubește mai mult decît viața lui, dacă n-aș fi fost însămi atît de încredințată pe cît eram.

Dădu în cinstea mea un bal şi pofti tot oraşul. Spre nenorocul lui şi al meu, se nimeri acolo şi un conte napolitan, pe care nişte treburi însemnate îl adusese în Spania. Mă găsi destul de frumoasă ca să se îndrăgostească de mine şi ca să mă ceară de nevastă de la tata, după ce culese ştiri despre rangul ce-l are în regatul Valenciei. Tata se lăsă orbit de starea şi însuşirile străinului ; îi făgădui tot ce-i cerea şi, chiar în aceeaşi zi, îi spuse răspicat lui dom Carlos că nu mai are nimic a pretinde de la fata lui, mă opri să-l mai primesc în casă şi-mi porunci totodată să-l socot pe contele cel italian drept bărbatul care mă va lua de nevastă după ce se va înapoia dintr-o călătorie ce-o făcea la Madrid.

Mi-am ascuns, faţă de tata, nemulţumirea, dar cînd am rămas singură, dom Carlos mi-a răsărit în amintire ca bărbatul cel mai vrednic de dragoste din lume. Am cugetat la tot ce avea neplăcut contele cel italian ; m-a cuprins un silnic dezgust pentru dînsul şi am înţeles că-l iubesc pe dom Carlos mai mult decît credeam vreodată că-l iubesc, şi că mi-e deopotrivă cu neputinţă să trăiesc fără el şi să fiu fericită cu al lui potrivnic. Am încercat cu plînsul, dar era un leac neputincios la o durere ca a mea. Atunci intră în odaie dom Carlos, fără să-mi ceară îngăduinţa, ca de obicei. Mă găsi plîngînd în hohote şi nu şi le putu stăpîni pe ale lui, măcar că plănuise să-şi ascundă ce are în suflet, pînă va afla ce simt eu cu adevărat într-al meu. Mi se aruncă la picioare şi, luîndu-mi mîinile şi scăldîndu-mi-le în lacrimi, îmi spuse :

— Sofia, te pierd, aşadar, şi un om din toată lumea pe care ieri nici nu-l cunoşteai va fi mai fericit decît mine numai fiindcă e mai bogat ? Vei fi a lui, Sofia, şi te învoieşti, domnia-ta, pe care atîta te-am iubit, care ai voit să mă faci să cred că mă iubeşti şi care mi-erai făgăduită de un tată, dar, vai, de un tată nedrept, un tată iubitor de arginţi şi care şi-a călcat cuvîntul ce mi l-a dat ! Dacă ai fi, urmă el, un bun ce s-ar vinde cu preţ, singură credinţa mea te-ar putea dobîndi şi prin ea ai fi a mea mai curînd decît a nimănui altuia pe pămînt, dacă ţi-ai aminti de aceea pe care mi-ai făgăduit-o. Crezi însă, strigă el, că un bărbat care a avut atîta mimă într-însul, încît să-şi ridice pînă la domnia-ta dorinţele, nu va mai avea destulă ca să se răzbune pe cel pe care i-l pui înainte şi găsi-vei ciudat că un nenorocit care a pierdut tot să cuteze orice ? A ! dacă voieşti să pier singur, va trăi acest fericit po-

trivnic, de vreme ce s-a învrednicit să-ţi placă şi îl ocroteşti ; dom Carlos însă, pe care îl urăşti, va muri de-o moarte destul de cruntă ca să-ţi ostoiască ura ce-o nutreşti pentru el.

— Dom Carlos, îi răspunsei eu, te uneşti oare cu un tată nedrept şi cu un bărbat pe care nu-l pot iubi, spre a mă prigoni şi mă învinuieşti ca de o fărădelege a mea pentru o nenorocire care e a amîndurora ? Plînge-mă, în loc să mă învinuieşti şi cugetă mai curînd la mijloacele de a mă păstra decît să mă dojeneşti. Aş putea s-o fac eu însumi, şi mai pe drept, silindu-te să mărturiseşti că nu m-ai iubit niciodată destul, de vreme ce nu m-ai cunoscut destul. Dar n-avem vreme de pierdut cu vorbe goale ; te voi urma oriunde mă vei duce ; îţi îngădui să încerci totul şi-ţi făgăduiesc să cutez orice ca să nu mă despart de domnia-ta niciodată.

Pe dom Carlos într-atîta îl mîngîiară vorbele mele, încît bucuria îl făcu să-şi iasă din fire întocmai precum adineaori suferinţa. Îmi ceru iertare că m-a învinuit pe mine de nedreptatea care credea că i se face, şi, arătîndu-mi că numai să mă las răpită, altfel e cu neputinţă să nu-l ascult pe tata, m-am învoit la tot ce-mi propunea şi i-am făgăduit că a doua noapte voi fi gata să-l urmez oriunde va voi el să mă ducă.

Totul e lesne pentru un îndrăgostit. Într-o singură zi, dom Carlos îşi rîndui treburile, strînse bani şi găsi o barcă de la Barcelona care să ridice pînzele cînd va voi el. În vremea aceasta eu am luat toate nestematele pe care le aveam, am adunat cîţi bani am putut şi, pentru o fată tînără, m-am priceput atît de bine să-mi ascund planul, încît n-a bănuit nimeni nimic. Nu mi-a luat, aşadar, nimeni seama, şi am putut ieşi noaptea pe poarta unei grădini unde l-am găsit pe Claudio, un paj care-i era drag lui Carlos fiindcă avea ghiers duios şi fiindcă arăta, în felul lui de a vorbi şi în tot ce făcea, mai multă isteţime, mai mult bun-simţ şi purtări mai alese decît te aştepţi de obicei să găseşti la anii şi la rangul unui paj. Îmi spuse că l-a trimis stăpînul lui să mă întîmpine şi să mă însoţească pînă într-un loc unde mă aşteaptă o barcă şi că n-a venit el însuşi să mă ia pentru pricini pe care le voi afla de la el. Mai veni cu noi şi un rob al lui dom Carlos, pe care-l cunoşteam foarte bine. Ieşirăm din oraş fără greutate, datorită bunelor îndreptări pe care le aveam şi nu umblarăm mult şi văzurăm un vas în radă şi o şalupă care ne aştepta la ţărmul mării. Mi se spuse că scumpu-mi dom Carlos trebuie să

sosească şi că pînă atunci n-aveam decît să păşesc pe vas. Robul mă duse în şalupă şi alţi cîţiva oameni, pe care-i văzurăm pe ţărm şi-i luasem drept marinari, îl suiră în şalupă şi pe Claudio, care mi se păru că se cam împotriveşte şi se cam opinteşte să nu intre. Toate astea îmi sporiră îngrijorarea în care mă şi adusese lipsa lui dom Carlos. Îl întrebai de el pe rob, care-mi răspunse cu trufie că nu mai există nici un Carlos pentru mine. Tot atunci îl auzii pe Claudio strigînd tare şi spunînd, printre lacrimi :

— Amet, trădătorule ! Asta ţi-e ce mi-ai făgăduit, să mă scapi de o potrivnică şi să mă laşi cu cel pe care-l iubesc ?

— Nesocotită Claudia, îi răspunse robul, cine e dator să-şi ţină cuvîntul faţă de un trădător, şi puteam eu oare să mă bizui că cineva care şi-a călcat credinţa faţă de stăpîn să mi-o păstreze mie îndestul ca să nu dea de ştire păzitorilor coastei să fugă după mine şi să mi-o ia pe Sofia, pe care o iubesc mai mult decît pe mine însumi ?

Aste vorbe, spuse unei femei pe care eu o credeam bărbat, mă făcură să turbez de necaz într-atîta, încît căzui ca moartă în braţele vicleanului maur, care nu mă slăbea din ochi. Leşinul ţinu mult şi, cînd mă trezii, mă pomenii într-o încăpere de pe vasul care se afla acum în largul mării. Închipuieşte-ţi deznădejdea mea, cînd m-am văzut fără dom Carlos şi cu duşmanii legii mele, căci înţelesesem că mă aflu în puterea maurilor, că robul Amet îi mînă cum vrea şi că frate-său Zaid e stăpînul vasului. De îndată ce mă văzu în stare să ascult ce-mi spune, neobrăzatul ăsta îmi declară în puţine cuvinte că mă iubeşte de mult şi că patima lui l-a silit să mă răpească şi să mă ducă la Fez, unde nu va atîrna decît de mine să fiu la fel de fericită cum aş fi fost în Spania, tot astfel cum nu de el va atîrna să-mi pară sau nu rău după dom Carlos. Mă năpustii asupră-i, în ciuda slăbiciunii pe care încă o simţeam după leşin şi, cu o vîrtoasă îndemînare la care nu se aştepta şi pe care o dobîndisem de acasă, cum v-am mai spus, îi trăsei iataganul din teacă şi era cît pe ce să mă răzbun pentru viclenia lui, dacă frate-său Zaid nu m-ar fi apucat de braţ destul de curînd ca să-i scape viaţa. Mă dezarmară destul de lesne, căci o dată ce am dat greş, n-am mai făcut strădanii zadarnice împotriva atîtor vrăjmaşi. Amet, pe care îndrăzneala mea îl înspăimîntase, îi scoase pe toţi din încăperea unde mă pusese şi mă scufundă într-o dez-

nădejde pe care vi-o puteți închipui după crunta întorsătură pe care mi-o luase ursita. M-am chinuit toată noaptea și ziua care i-a urmat nu mi-a dat nici un răgaz de chin. Vremea, care adesea alină asemenea necazuri, n-a avut nici o înrîurire asupra alor mele ; era a doua zi de cînd pluteam și mă aflam și mai cătrănită decît fusesem în jalnica noapte cînd mi-am pierdut, o dată cu libertatea, nădejdea de a-l revedea pe dom Carlos și de a avea măcar o singură dată o clipă de tihnă cîte zile-mi mai rămîneau. Amet mă găsi, de cîte ori îndrăzni să vină înaintea mea, atît de fioroasă, încît nu mi se mai înfățișa de loc. Mi se aducea din cînd în cînd mîncare, pe care o respingeam cu o încăpățînare care-l făcu pe maur să se teamă că m-a răpit degeaba. Estimp vasul trecuse prin strîmtoare și se apropia de coasta Fezului cînd Claudio veni la mine în odaie.

— M-ai trădat, nemernicule ! îi spusei de cum îl zării. Ce ți-am făcut eu ca să aduci pe capul meu cea mai mare nenorocire din lume și să mi-l iei pe dom Carlos ?

— Te iubea prea mult, îmi răspunse el, și fiindcă îl iubeam și eu la fel ca domnia-ta, n-am făptuit o nelegiuire încercînd să îndepărtez de la dînsul o potrivnică. Dar dacă eu te-am trădat, Amet m-a trădat și pe mine și aș fi la fel de amărîtă ca domnia-ta, dacă n-aș găsi o mîngîiere în aceea că nu sînt singura nenorocită.

— Tălmăcește-mi și mie aste enigme, îi spusei eu, și fă-mă să știu dacă am în tine un dușman sau o dușmancă.

— Sînt parte femeiască, Sofia, îmi răspunse ea atunci, ca și domnia-ta și tot ca domnia-ta l-am iubit pe dom Carlos. Dar dacă am ars amîndouă în aceeași vîlvătaie, nu tot aceeași ne-a fost și izbînda. Pe domnia-ta dom Carlos te-a iubit întotdeauna și a știut că îl iubești, iar pe mine nu m-a iubit niciodată și nici n-a putut ști că-l iubesc, de vreme ce nu m-a cunoscut niciodată drept ceea ce sînt cu adevărat. Sînt din Valencia ca și domnia-ta, iar neamul meu nu-i chiar atît de prost și de lipsit încît dom Carlos, însurîndu-se cu mine, să nu fi fost la adăpost de mustrările ce li se aduc celor ce făptuiesc o mezalianță. Iubirea-i însă pentru domnia-ta îl stăpînea pe de-a-ntregul și n-avea ochi decît numai și numai pentru domnia-ta. Și zău că ai mei făceau tot ce le sta în putință spre a-mi scuti gura să mărturisească rușinoasa-mi slăbiciune. Mă duceam pretutindeni unde credeam că-l

găsesc, mă aşezam acolo unde mă putea vedea şi-mi dam pentru el toate strădaniile pe care ar fi trebuit să şi le dea el pentru mine dacă ar fi fost să mă iubească precum îl iubeam. Eram stăpînă pe avutul meu, căci rămăsesem orfană de mică şi m-au cerut mulţi care nu erau de lepădat. Nădejdea însă pe care niciodată n-am părăsit-o de a-l aduce pînă la urmă pe dom Carlos să mă iubească mă împiedicase să-i iau în seamă. În loc să-mi taie avîntul, cum i s-ar fi întîmplat oricui ar fi avut, ca mine, destule însuşiri ca dragostea să nu-i fie dispreţuită, trista soartă a dragostei mele mă înverşuna să-l iubesc pe dom Carlos cu atît mai mult cu cît era mai anevoie să-l fac să mă iubească. Pînă la urmă, ca să nu am a mă mustra că a rămas ceva în stare să-mi sprijine planul, ceva cît de neînsemnat ce n-am încercat, mi-am tăiat părul şi, îmbrăcîndu-mă ca un bărbat, am ajuns la dom Carlos, prin mijlocirea unui slujitor care îmbătrînise în casă la noi şi care se dădea drept tata, gentilom sărac din munţii din Toledo. Chipul şi înfăţişarea mea, care nu-i făcură silă iubitului domniei-tale, îl îndemnară numaidecît să mă ia în slujbă. Nu m-a cunoscut de loc cine sînt, măcar că mă văzuse de atîtea ori şi a fost curînd tot atît de încredinţat de isteţimea mea pe cît l-au mulţumit frumuseţea glasului meu, cîntecele mele şi îndemînarea ce o am de a face să răsune toate instrumentele muzicale cu care se poate desfăta fără a roşi cineva care nu e de rînd. Socoti că a găsit în mine însuşiri ce nu se găsesc îndeobşte la paji, iar eu îi dădui atîtea dovezi de credinţă încît se purta cu mine mai curînd aşa cum te porţi cu un confident decît cu o slugă. Ştii mai bine decît oricine pe lume dacă mă măgulesc sau nu în lucrurile bune pe care ţi le-am spus despre mine. Domnia ta însăţi m-ai lăudat de o sută de ori la dom Carlos, de faţă cu mine, şi m-ai ridicat în ochii lui, dar eu muream de ciudă că o datorez unei rivale şi, în vreme ce astfel mă făceam mai plăcută lui dom Carlos, domnia-ta te făceai mai urîtă de biata Claudia (căci aşa mă cheamă). Estimp căsătoria domniilor-voastre înainta şi nădejdile mele dădeau îndărăt ; una se hotărî, celelalte se spulberară.

Contele cel italian care se îndrăgosti între timp de domnia-ta şi ale cărui rang şi stare îl crescură în ochii părintelui domniei-tale tot pe atîta pe cît chipu-i urît şi cusururile sale te dezgustară de el, îmi făcu cel puţin plăcerea să ţi le văd

tulburate pe ale domniei-tale şi sufletu-mi se mîngîie cu acele nădejdi pe care întotdeauna schimbările le aduc celor nenorociţi. În sfîrşit, tatăl domniei-tale îl puse pe străinul pe care nu-l iubeai înaintea lui dom Carlos pe care-l iubeai. Îl văzui pe cel ce mă nefericea nefericit la rîndu-i şi o rivală pe care o uram încă mai nefericită decît mine, căci eu nu pierdeam nimic cu un bărbat care nu fusese al meu niciodată, în vreme ce domnia-ta îl pierdeai pe dom Carlos care era totul pentru domnia-ta, iar pierderea asta, oricît de mare să fi fost, era o nefericire încă mai neînsemnată decît aceea de a avea pe veci ca tiran un om pe care nu-l puteai iubi.

Bunăstarea, sau, mai bine zis, nădejdea nu mi-a fost îndelungată. Am aflat de la dom Carlos că eşti hotărîtă să-l urmezi şi chiar pe mine m-a folosit spre a da poruncile de trebuinţă pentru planul pe care-l avea de a te duce la Barcelona şi, de acolo, de a trece în Franţa sau în Italia. Toate puterile pe care pînă atunci le-am avut pentru a-mi răbda soarta nemiloasă m-au părăsit după o lovitură atît de grea şi care m-a uimit cu atît mai mult cu cît nu mă temusem niciodată de o asemenea nenorocire. Amărăciunea m-a îmbolnăvit şi boala m-a pus la pat. Într-o zi, pe cînd îmi căinam singură jalnica ursită şi credinţa că nu mă aude nimeni mă făcea să vorbesc tare, de parcă aş fi vorbit cu un confident al dragostei mele, văzui răsărind înainte-mi pe maurul Amet care mă auzise şi care, după ce-mi trecu tulburarea în care mă adusese, îmi spuse aceste cuvinte :

— Te cunosc, Claudia, şi anume din vremea în care încă nu te schimbaseşi în bărbat ca să-l slujeşti pe dom Carlos, şi dacă nu ţi-am destăinuit niciodată că te cunosc, e fiindcă aveam, ca şi tine, un plan al meu. Te-am auzit luînd nişte hotărîri deznădăjduite ; vrei să te dai în vileag stăpînului tău ca o fată care moare de dragoste pentru dînsul şi care şi-a pierdut nădejdea ca el s-o iubească ; pe urmă vrei să te omori în faţa lui ca să cîştigi măcar părerile de rău ale aceluia a cărui iubire n-ai putut-o dobîndi. Biată fetiţă ! Ce-ai să faci omorîndu-te, altceva decît să-i asiguri şi mai mult Sofiei stăpînirea asupra lui dom Carlos ? Am eu un sfat mult mai bun să-ţi dau, dacă eşti în stare să-l urmezi. Ia-i iubitului tău rivala : mijlocul e lesnicios, crede-mă, şi, deşi cere multă îndrăzneală, nu-ţi trebuie mai multă decît aceea pe care ai avut-o îmbrăcîndu-te bărbăteşte şi punîndu-ţi în

joc onoarea pentru a-ţi mulţumi iubirea. Ascultă-mă dar cu luare-aminte, urmă maurul ; am să-ţi dezvălui o taină pe care încă n-am descoperit-o nimănui şi, dacă planul pe care am să ţi-l arăt n-are să-ţi placă, nu atîrnă decît de tine să nu-l urmezi.

Sînt din Fez, bărbat de neam în ţară la mine ; nenorocul m-a dat rob lui dom Carlos şi frumuseţea Sofiei ei. Ţi-am spus multe în puţine cuvinte. Te crezi bolnavă fără leac fiindcă iubitul tău îşi răpeşte iubita şi se duce cu ea la Barcelona. E norocul tău şi al meu, dacă ştii să apuci prilejul. M-am tocmit să mă răscumpăr şi am plătit şi banii. O corabie africană mă aşteaptă în radă, destul de aproape de locul unde şi-o ţine dom Carlos pe a lui, pentru a-şi îndeplini planul. Şi l-a amînat cu o zi ; să i-o luăm înainte, cu sîrg şi cu dibăcie. Du-te şi-i spune Sofiei, din partea stăpînului tău, să fie gata de plecare în noaptea asta, la ceasul la care vei veni s-o iei ; adu-mi-o mie pe vas ; eu am s-o duc în Africa şi tu ai să rămîi la Valencia, singură stăpînă pe iubitul tău, care poate te-ar fi iubit ca şi pe Sofia dacă ar fi ştiut că-l iubeşti.

Ultimele cuvinte ale Claudiei îmi înteţiră atît de dureros dreapta-mi suferinţă, încît oftai o dată adînc şi leşinai iarăşi, mai mult moartă decît vie. Ţipetele Claudiei, care se căia, poate, atunci, că m-a făcut nefericită fără a se ferici pe ea, îl aduseră pe Amet şi pe frate-său în încăperea de pe vas unde mă aflam. Îmi dădură toate leacurile cu putinţă ; îmi venii în simţiri şi o auzii pe Claudia mustrîndu-l din nou pe maur că ne-a trădat.

— Cîine de ghiaur ! îi spunea ea, de ce m-ai sfătuit s-o aduc pe fata asta frumoasă în halul în care o vezi, dacă n-aveai de gînd să mă laşi lîngă iubitul meu ? Şi de ce m-ai făcut să săvîrşesc, faţă de bărbatul care atîta mi-era de drag, o trădare care-mi dăunează şi mie atîta cît şi lui ? Cum mai îndrăzneşti să spui că eşti om de viţă în ţara ta cînd eşti cel mai mare trădător şi cel mai ticălos din toţi oamenii ?

— Taci, descreierato, îi răspunse Amet, şi nu mă învinui pentru o fărădelege la care eşti părtaşă. Ţi-am mai spus că uneia care a fost în stare să-şi trădeze, ca tine, stăpînul i se cuvine pe dreptate să fie, asemenea, trădată şi că, luîndu-te cu mine, îmi asiguram viaţa şi poate pe cea a Sofiei, care ar fi putut să moară de durere aflînd că ai rămas cu dom Carlos.

Larma pe care o făceau, totodată, marinarii care se pregăteau să intre în portul Sale şi artileria de pe vas, căreia îi răspundea cea din port, puse capăt ciondănelilor dintre Amet şi Claudia şi mă scutiră o vreme să le mai văd în ochi pe fiinţele astea dezgustătoare. Am coborît pe uscat, ne-au acoperit, Claudiei şi mie, obrazul cu văluri şi ne-au adăpostit, împreună cu ticălosul Amet, la un maur neam cu el. Chiar a doua zi ne-au suit într-un car acoperit şi ne-au pornit pe drumul Fezului unde, dacă pe Amet taică-său l-a primit cu multă bucurie, eu eram, cînd am intrat, cea mai amărîtă şi deznădăjduită fiinţă de pe lume. Cît despre Claudia, ea se hotărî destul de repede, lepădîndu-se de legea creştină şi măritîndu-se cu Zaid, fratele lui Amet, păgînul. Nemernica asta n-a lăsat deoparte nici un meşteşug ca să mă hotărască să mă lepăd şi eu de legea mea şi să-l iau pe Amet, precum dînsa pe Zaid ; şi se făcu cel mai crunt tiran al meu, cînd, după ce au încercat zadarnic să mă cîştige cu tot felul de făgăduieli, de drăgălăşenii şi de alintări, Amet şi toţi ai lui îşi dezlănţuiră asupră-mi toată sălbăticia de care erau în stare. Aveam în fiecare zi să-mi pun la încercare statornicia împotriva atîtor vrăjmaşi şi-mi răbdam chinul cu mai multă tărie decît aş fi dorit, cînd Claudia începu să mi se pară că se căieşte de ticăloşia ei. De faţă cu lumea mă prigonea pasămite mai înverşunat decît toţi, dar cînd rămîneam singure îmi făcea adesea cîte un bine care mă îndemna să o socot ca pe o fiinţă care ar fi putut fi virtuoasă, dacă ar fi fost educată ca atare. Într-o zi cînd toate femeile din casă erau duse la feredeu, cum e obiceiul la voi, mahomedanii, veni la mine unde eram, cu tristeţea zugrăvită pe faţă şi-mi vorbi astfel :

— Frumoasă Sofie ! Oricît temei am avut cîndva să te urăsc, ura mea a pierit cu desăvîrşire cînd am pierdut pe veci nădejdea să mai fie al meu acela care nu mă iubea destul, fiindcă te iubea pe domnia-ta prea mult. Mă mustră cugetul necontenit că te-am nenorocit şi că l-am părăsit pe Dumnezeu de frica oamenilor. Cea mai neînsemnată din aceste remuşcări m-ar aduce în stare să cutez lucrurile cele mai anevoioase din lume pentru o femeie. Nu mai pot trăi departe de Spania, şi de o ţară creştină, cu păgînii printre care ştiu bine că e cu neputinţă să-mi aflu mîntuirea, nici pe lumea asta, nici în viaţa de apoi. Îţi poţi da seama de

adevărata mea căinţă prin taina ce ţi-o încredinţez, care te face stăpînă pe viaţa mea şi care-ţi dă mijloace să te răzbuni pentru toate relele cîte am fost silită să ţi le pricinuiesc. Am cîştigat de partea noastră cincizeci de robi creştini, spanioli cei mai mulţi, şi toţi în stare de fapte mari. Cu banii pe care în taină li i-am dat, şi-au dobîndit un vas care poate să ne ducă în Spania, dacă Dumnezeu ne va sprijini gîndul cel bun. Nu atîrnă decît de domnia-ta să-ţi împleteşti cu a mea ursita, să te mîntui cu mine dacă mă mîntui sau, pierind împreună cu mine, să scapi din mîinile sălbaticilor domniei-tale vrăjmaşi şi să pui capăt unei vieţi atît de nefericite cum e cea pe care o trăieşti. Cumpăneşte-te dar, Sofia, şi atîta vreme cît nimeni nu ne bănuieşte de nimic, să punem la cale fără a mai pierde vremea cea mai însemnată faptă din viaţa domniei-tale şi a mea.

Mă aruncai la picioarele Claudiei şi, judecînd-o pe ea după mine însămi, nu mă îndoii nici o clipă că vorbele-i izvorăsc din inimă. I-am mulţumit pe cît mi-au îngăduit cuvintele şi sufletul ; mă mişca milosîrdia ce credeam că vrea să-mi facă. Hotărîrăm ziua pentru a fugi către un loc de pe ţărmul mării unde, îmi spuse ea, barca noastră sta ascunsă la adăpostul unor stînci. Ziua aceea, pe care o credeam fericită, sosi. Ieşirăm cu bine şi din casă şi din oraş. Mă minunam de bunătatea cerească pentru uşurinţa cu care izbîndeam în încercarea noastră şi-l lăudam necontenit pe Domnul, dar capătul nenorocirilor mele nu era atît de aproape pe cît credeam. Tot ce făcea Claudia era după porunca vicleanului Amet, iar ea, şi mai vicleană decît el, mă ducea într-un loc pustiu, şi în faptul nopţii, tocmai ca să mă dea ca legată în voia silniciei maurului, care n-ar fi îndrăznit să încerce nimic împotriva bunei-cuviinţe în casa tătîne-său, om de inimă şi cinstit, deşi mahomedan. O urmam neştiutoare pe cea care mă ducea la pierzanie şi mă gîndeam că n-am să pot să-i fiu niciodată destul de recunoscătoare pentru libertatea pe care prin mijlocirea ei nădăjduiam să mi-o cîştig în curînd. Nu mai oboseam mulţumindu-i şi umblînd destul de repede pe nişte drumuri grele, mărginite de stînci, unde-mi spunea că o aşteaptă oamenii ei, cînd auzii zgomot în spatele meu şi, întorcînd capul, îl zării pe Amet cu iataganul în mînă.

— Roabe nemernice, strigă el, aşa se fuge de la stăpîn ?

N-am avut vreme să răspund nimic. Claudia îmi apucă braţele pe la spate, Amet, aruncîndu-şi iataganul, i se alătură şi el lepădatei şi amîndoi împreună făcură tot ce le stătea în putere ca să-mi lege mîinile cu nişte frînghii pe care le luase anume pentru acest ţel. Fiind eu mai voinică şi mai îndemînatică decît e îndeobşte o femeie, m-am împotrivit îndelung celor doi ticăloşi, dar pînă la urmă simţii că mă lasă puterile şi, nemaiîncrezîndu-mă în tăria mea, nu-mi mai rămînea aproape nimic decît să ţip, ca să atrag astfel vreun trecător singuratic, sau, mai bine zis, nu mai aveam nici o nădejde, cînd prinţul Mulei răsări toomai cînd mă aşteptam mai puţin. Ai aflat cum mi-a scăpat cinstea şi pot spune viaţa, căci dacă mîrşavul de Amet şi-ar fi îndeplinit silnicia, suferinţa m-ar fi ucis cu siguranţă.

Sofia îşi încheie astfel povestea aventurilor ei, iar drăgălaşa Zoraida o îndemnă să-şi pună în mărinimia prinţului nădejdea de a izbuti să se întoarcă în Spania, şi chiar în aceeaşi zi soţul ei află de la ea toate cîte le aflase de la Sofia şi le făcu cunoscute prinţului. Măcar că tot ce i se spusese despre soarta frumoasei creştine n-avea darul să-i măgulească patima, a fost totuşi destul de mulţumit, cinstit cum era, că a cunoscut-o şi că a aflat că inima îi e dată, în ţară la ea, ca să nu mai încerce cine ştie ce lucruri ce nu se cad, cu nădejdea unei lesnicioase izbînzi. Preţui virtutea Sofiei, iar virtutea lui îl făcu să caute să-i împuţineze nefericirea în care se afla. Îi trimise vorbă cu Zoraida că o va face să ajungă înapoi în Spania cînd va voi, se feri să o mai vadă, după această hotărîre, neavînd încredere nici în dîrzenia lui, nici în frumuseţea minunatei femei.

Nu-i veni lesne Sofiei să-şi asigure drumul de întors. Călătoria era lungă pînă în Spania, ai cărei negustori nu veneau niciodată la tîrgurile din Fez. Şi chiar să fi găsit o corabie creştină, frumoasă şi tînără cum era, ar fi putut găsi şi printre cei de-o lege cu ea ceea ce se temuse să găsească printre mauri. Cinstea nu prea se întîlneşte pe corăbii, buna-credinţă nu e mai la preţ, decît la război şi pretutindeni frumuseţea şi nevinovăţia sînt cele mai slabe, cutezanţa răilor trage folos că e cea mai tare şi e oricînd gata să încerce orice. Zoraida o sfătui pe Sofia să se îmbrace bărbăteşte, căci statura ei, mai voinică decît a altor femei, înlesnea această deghizare. Îi spuse că asta e părerea lui Mulei, care nu găseşte pe nimeni

la Fez căruia să fie sigur să i-o încredinţeze ; şi îi mai spuse că a avut şi bunătatea să se îngrijească de ceea ce i se cade unei femei, dîndu-i o tovarăşă de aceeaşi lege cu ea şi de asemenea travestită şi că astfel va fi la adăpost de neliniştea ce-ar putea-o încerca văzîndu-se pe o corabie singură printre ostaşi şi marinari. Prinţul acesta maur cumpărase de la un tîlhar de apă o pradă luată pe mare, şi anume de pe o corabie a guvernatorului din Oran care ducea toată familia unui gentilom spaniol, pe care, din duşmănie, guvernatorul acesta îl trimitea legat în Spania. Mulei ştia că acest creştin era unul din cei mai straşnici vînători din lume şi, cum vînătoarea era patima cea mai înfocată a tînărului prinţ, voi să-l aibă rob şi, ca să-l păstreze mai bine, nu voi să-l despartă de nevastă-sa, de fiul lui şi de fiică-sa. Doi ani cît a trăit la Fez în slujba lui Mulei, l-a învăţat pe prinţ să împuşte fără greş cu archebuza tot felul de vînat, cu pene sau cu păr, precum şi cîteva feluri de a vîna necunoscute la mauri. Îşi cîştigase astfel atît de deplin bunăvoinţa prinţului şi se făcuse atît de trebuincios petrecerilor lui, încît acesta nu se mai învoise niciodată la răscumpărare şi încercase, prin felurite faceri de bine, să-l facă să uite Spania ; dorul de ţară însă şi durerea de a-şi fi pierdut orice nădejde de a se întoarce vreodată acolo îi pricinuise o stare de adîncă jale care pînă la urmă îl răpusese, şi nici soţia nu-i supravieţuise mult timp soţului ei. Pe Mulei îl mustra cugetul că n-a slobozit din robie, atunci cînd i-au cerut-o, pe mai mulţi care, prin slujbele ce i le făcuse, o meritau, şi voia să-şi răscumpere, pe cît cu putinţă, de la copiii lor greşeala pe care socotea că a săvîrşit-o.

Pe fată o chema Dorotea, era de-o seamă cu Sofia, frumoasă şi deşteaptă. Fratele ei nu împlinise cincisprezece ani şi se numea Sancho. Mulei îi alese pe ei doi ca s-o însoţească pe Sofia şi folosi prilejul să-i trimită împreună în Spania. Totul se puse la cale în taină. Le cusură veşminte bărbăteşti, după moda spaniolă, celor două domnişoare şi micului Sancho ; Mulei îşi vădi pofala prin mulţimea de nestemate pe care i le dărui Sofiei. Îi făcu şi Doroteei daruri scumpe care, împreună cu cele primite, din mărinimia prinţului, încă dinainte, de către tatăl ei, o făceau bogată pentru cît îi mai rămînea de trăit.

În vremea aceea, Carol Quintul bătea război în Africa

şi împresurase oraşul Tunis. Trimisese la Mulei o solie de răscumpărare a cîtorva spanioli de vază care naufragiase pe coasta Marocului. Acestui sol i-o înfăţişă Mulei pe Sofia, cu numele de dom Fernando, gentilom de neam mare, care doreşte să nu i se cunoască numele adevărat ; iar Dorotea şi fratele ei treceau drept oamenii lui, unul gentilom, celălalt paj.

Sofia şi Zoraida nu se despărţiră decît cu greu şi curseră lacrimi multe, de amîndouă părţile. Zoraida îi dărui frumoasei creştine o salbă de perle atît de scumpă încît nici n-ar fi primit-o, dacă drăgălaşa maură şi soţul ei Zulema, care n-o iubea mai puţin pe Sofia decît nevastă-sa, nu i-ar fi arătat că mai crîncen nu-i poate jigni decît respingînd acest zălog de prietenie. Zoraida n-o lăsă pe Sofia pînă nu-i făgădui să-i dea din cînd în cînd ştiri despre dînsa, prin Tanger, Oran sau prin alte cetăţi pe care le stăpînea în Africa împăratul.

Solul creştin se sui pe corabie la Sale, luînd-o cu dînsul pe Sofia, pe care de acum înainte va trebui s-o numim dom Fernando. Ajunse oastea împăratului, care se afla încă la porţile Tunisului. Spaniola noastră deghizată îi fu înfăţişată drept un gentilom andaluz, care fusese vreme îndelungată rob la prinţul din Fez. N-avea de ce să-i fie atît de dragă viaţa încît să se teamă să n-o piardă în război, şi voind să treacă drept cavaler, n-ar fi putut, fără a-şi păta cinstea, să nu meargă într-una la luptă, precum făceau atîţia viteji de care nu ducea lipsă oştirea împărătească. Trecu deci în rîndul voluntarilor, nu pierdu nici un prilej să arate ce poate, şi o făcu cu atîta strălucire, încît vestea despre falsul dom Fernando ajunse pînă la urechile împăratului. Avu norocul să se afle lîngă el o dată cînd, în focul unei bătălii în care creştinii erau cît pe ce să fie biruiţi, intră într-o ambuscadă a maurilor, fu părăsit de ai săi şi înconjurat de păgîni ; ar fi fost, pare-se, ucis, căci calul se şi prăbuşise mort, sub el, dacă amazoana noastră nu l-ar fi ridicat şi nu l-ar fi suit pe-al său, şi dacă, unindu-şi vitejia cu nişte sforţări anevoie de crezut, n-ar fi dat răgaz creştinilor să-şi vină în fire şi să alerge să-l despresoare pe viteazul împărat. O faptă atît de frumoasă nu rămase fără răsplată. Împăratul îi dădu necunoscutului dom Fernando o comanderie a ordinului Sfîntului Iacob cu un mare venit, şi regimentul de călăraşi

al unui senior spaniol ucis în ultima bătălie. Îi dărui deasemenea toată zestrea unui bărbat de neam şi de atunci încolo n-a mai fost nimeni în toată oştirea care să fie mai preţuit şi să se bucure de mai multă vază decît viteaza fată. Toate faptele bărbăteşti le îndeplinea atît de firesc, chipul îi era atît de frumos şi o făcea să pară atît de tînără, vitejia îi era atît de minunată pentru anii ei fragezi, şi duhul îi era atît de fermecător, încît nu se afla bărbat de soi, şi nici căpetenie în oştirea împăratului care să nu-i caute prietenia. Nu e, deci, de mirare că, tot lăudînd-o toţi şi mai cu seamă faptele-i cele frumoase, ajunse curînd să fie foarte bine văzută de stăpîn.

În vremea aceasta, sosiră din Spania trupe proaspete, pe corăbii care aduceau bani şi muniţii pentru oaste. Împăratul pofti să-i vadă, înarmaţi, însoţit de marii căpitani, printre care şi războinica noastră. Printre ostaşii aceştia nou-veniţi, ei i s-a părut că-l vede pe dom Carlos, şi nu s-a înşelat. Se frămîntă toată ziua, puse să-l caute în tabăra cea nouă şi nu-l găsiră, fiindcă-şi schimbase numele. Nu închise ochii toată noaptea, se sculă o dată cu răsăritul soarelui şi se duse să-l caute ea însăşi pe dragul ei drag care o făcuse să verse atîtea lacrimi. Îl găsi, şi el n-o cunoscu, căci fata arăta altfel la stat, fiindcă crescuse, şi la obraz, fiindcă soarele Africii i-l schimbase la culoare. Se făcu că-l asemuieşte cu un alt cunoscut de-al ei şi-l întrebă de cineva din Sevilla, rostind primul nume care-i veni în minte. Dom Carlos îi spuse că se înşală, că el n-a fost niciodată în Sevilla, şi că e din Valencia.

— Semeni leit cu cineva care mi-era foarte drag, îi spuse Sofia şi, pentru această asemănare, aş dori mult să fiu prieten cu domnia-ta, dacă nu cumva ţi-e silă să fii prieten cu mine.

— Aceeaşi pricină, îi răspunse dom Carlos, care te face să voieşti a-mi dărui prietenia domniei-tale ţi-ar fi cîştigat-o pînă acum pe a mea, dacă ar avea acelaşi preţ. Semeni cu o fiinţă pe care am iubit-o multă vreme, ai chipul şi glasul ei, eşti însă bărbat şi ai, adăugă el oftînd adînc, desigur altă fire.

Sofia nu se putu opri să nu roşească la aceste din urmă cuvinte ale lui dom Carlos, ceea ce el nu băgă de seamă, poate din pricină că ochii, care începeau să-i înoate în la-

crimi, nu putură vedea cum s-a schimbat Sofia la faţă. Fu foarte mişcată şi, neputîndu-se ascunde, îl rugă pe dom Carlos să vină la ea în cort, unde îl va aştepta şi-l părăsi după ce-i spuse unde-şi are tabăra şi că în oştire i se zice dom Fernando, căpitanul. Auzind numele acesta, dom Carlos se temu că nu i-a arătat destulă cinstire. Aflase ce mult îl preţuieşte împăratul şi că, deşi un necunoscut, se află în graţiile împăratului deopotrivă cu cei dintîi dintre curteni.

Nu-i fu greu să-i găsească tabăra şi cortul, pe care toţi le cunoşteau şi fu primit pe cît de bine poate fi primit un călăraş de rînd de către unul din cei mai înalţi ofiţeri ai oştirii. Recunoscu încă o dată chipul Sofiei în cel al lui dom Fernando, fu mai uluit decît prima oară şi încă şi mai şi ascultîndu-i glasul, care-i pătrundea în inimă şi-i răscolea amintirea fiinţei pe care o iubise cel mai mult în lume. Sofia, necunoscută de iubitul ei, îl pofti să mănînce cu ea, iar după masă, dădu poruncă să iasă toţi slujitorii şi să nu intre nimeni şi-l puse pe ostaş să-i spună încă o dată că e din Valencia ; apoi îl ascultă povestindu-i toate pe care le ştia la fel de bine ca şi el, despre aventurile lor, aceleaşi pînă în ziua cînd plănuise să o răpească.

— Ţi-ai putea închipui, îi spuse dom Carlos, că o fată de neam, căreia îi dădusem atîtea dovezi pentru dragostea mea şi care-mi dăduse şi ea atîtea pentru a ei, s-a priceput să-mi ascundă atîtea cusururi şi a ales de-a dreptul, orbeşte, dîndu-mă deoparte pentru un tînăr paj pe care-l aveam şi care a răpit-o în ajunul zilei pe care o hotărîsem ca s-o răpesc eu ?

— Eşti chiar atît de sigur că a fost aşa ? îi spuse Sofia. Atotstăpînitoarei întîmplări îi face adesea plăcere să ne dea de ruşine judecăţile prin cele mai neaşteptate deznodăminte. Iubita domniei-tale a fost poate silită să se despartă de domnia-ta şi poate că e mai mult nefericită decît vinovată.

— Măcar să mă fi ajutat Dumnezeu, îi răspunse dom Carlos, să mă fi putut îndoi că a greşit ! Toate pagubele şi nenorocirile pe care mi le-a pricinuit nu mi-ar fi fost greu de îndurat şi nici nu m-aş socoti nefericit dacă aş putea să cred că mi-e şi azi credincioasă, nu-i e însă credincioasă decît vicleanului Claudio şi nu s-a prefăcut niciodată că-l iubeşte pe sărmanul dom Carlos decît ca să-l piardă.

— S-ar părea, îi întoarse Sofia, din cîte spui, că n-ai iubit-o niciodată, dacă o învinuieşti astfel fără să o asculţi şi o înfăţişezi drept încă mai rea decît uşuratică.

— Nimeni, strigă dom Carlos, nu poate fi mai rău decît fata asta nesocotită care, ca să înlăture bănuiala că a răpit-o pajul, a lăsat la ea în odaie, chiar în noaptea cînd a fugit de la taică-său, o scrisoare vicleană cum nu se mai poate şi care prea m-a făcut să sufăr ca să nu-mi fi rămas în amintire! Voi să o asculţi şi să-ţi dai seama astfel de cîtă făţărnicie era fata aceea în stare.

SCRISOARE

N-ar fi trebuit să mă opreşti de a-l iubi pe dom Carlos după ce mi-ai poruncit s-o fac. Însuşiri atît de frumoase ca ale lui nu puteau decît să-mi dăruiască o mare iubire care, dacă şi-a cîştigat de partea ei sufletul unei fete, nu mai lasă loc într-însul pentru iubirea de arginţi. Fug deci cu acela pe care în anii mei tineri l-ai socotit vrednic de dragostea mea şi fără de care n-aş putea trăi, tot astfel precum n-aş putea să nu mor de o sută de ori pe zi lîngă un străin pe care mi-ar fi cu neputinţă să-l iubesc, de-ar fi încă şi mai bogat decît e. Greşeala noastră, dacă e o greşeală, e vrednică de iertarea domniei-tale. Dacă ne-o dărui, ne vom întoarce mai repede decît am fugit de silnica nedreptate pe care voiai să ne-o faci.

Sofia

Îţi poţi închipui, urmă dom Carlos, cumplita durere a părinţilor Sofiei cînd au citit această scrisoare. Nădăjduiau că, împreună cu fiica lor, mă mai aflu încă la Valencia, sau, oricum, nu departe. Nu vorbiră nimănui de pierderea ce-o suferiseră, decît numai viceregelui, care era neam cu ei şi, cînd încă nu se crăpase bine de ziuă, oamenii dreptăţii pătrunseră la mine în odaie şi mă găsiră dormind. Asemenea musafiri m-au uluit, cu atît mai mult cu cît nu-mi lipsea temeiul şi cînd, interesîndu-se ei unde e Sofia, i-am întrebat la rîndul meu unde-i, potrivnicii mei se mîniară şi mă aruncară în temniţă, în chipul cel mai samavolnic. M-au luat la cercetări şi n-am fost în stare să spun nimic care să mă apere

de scrisoarea Sofiei. Reieşea astfel că am voit s-o răpesc, dar reieşea şi mai limpede că pajul meu s-a făcut nevăzut o dată cu ea.

Părinţii Sofiei puseră să o caute şi la rîndul lor prietenii mei se străduiau şi ei din răsputeri să afle unde a dus-o acel paj ; era singurul mijloc de a-mi vădi nevinovăţia, dar nu s-a putut afla nimic despre cei doi îndrăgostiţi fugari, iar vrăjmaşii mei mă învinuiră atunci de moartea amîndurora. Pînă la urmă, sprijinită de silă, nedreptatea birui nevinovăţia asuprită. Am fost încunoştiinţat că voi fi în curînd judecat şi osîndit la moarte. Nu credeam într-o cerească minune care să-mi vină într-ajutor, aşa că am încercat să-mi redobîndesc libertatea printr-o faptă nebunească. Mă întovărăşii cu o ceată de tîlhari, închişi ca şi mine, tot oameni unul şi unul ; sparserăm porţile temniţei, şi, cu ajutorul prietenilor noştri, ajunserăm în munţii cei mai apropiaţi de Valencia, înainte ca viceregele să prindă de veste. Multă vreme noi am fost stăpîni în ţinut. Necredinţa Sofiei, prigoana părinţilor ei, toată nedreptatea pe care socoteam că a săvîrşit-o faţă de mine viceregele şi, în sfîrşit, avutu-mi pierdut mă adusese într-o asemenea deznădejde încît mi-am pus viaţa la bătaie în toate ciocnirile în care tovarăşii mei şi cu mine întîmpinam vreo împotrivire ; şi-mi dobîndii astfel nume mare la ei şi poftiră să le fiu căpitan. Căpitan, îi mînai la asemenea izbînzi, că ceata noastră era temută în tot regatul Aragonului şi al Valenciei şi că avurăm cutezanţa să punem amîndouă ţările astea la bir.

Îţi fac aici nişte mărturisiri foarte gingaşe, adăugă dom Carlos, dar cinstea ce mi-o arăţi şi înclinarea mea mă dau într-atîta pe mîna domniei-tale, încît mă învoiesc cu dragă inimă să te fac stăpîn pe viaţa-mi, încredinţîndu-ţi nişte taine atît de primejdioase. Pînă la urmă, m-am săturat de ticăloşii ; m-am strecurat de lîngă tovarăşii mei cînd se aşteptau mai puţin şi am luat drumul Barcelonei, unde am fost primit călăraş de rînd printre recruţii care se îmbarcau pentru Africa şi care s-au unit de atunci cu grosul oştirii. N-am de ce ţine la viaţă şi, după ce m-am folosit aşa prost de ea, n-o pot folosi mai bine decît împotriva vrăjmaşilor legii mele şi pentru slujba domniei-tale, de vreme ce bunătatea ce mi-o arăţi mi-a adus singura bucurie de care a fost în stare

sufletul meu, de cînd cea mai nerecunoscătoare fată din lume m-a făcut cel mai nefericit din toţi bărbaţii.

Sofia cea necunoscută luă partea Sofiei celei năpăstuite şi nu uită nimic din ce ar fi fost în stare să-l înduplece pe iubitul ei să n-o judece rău pe iubita lui înainte de a-i cerceta mai amănunţit greşeala. Îi spuse nefericitului călăraş că o dor mult şi pe ea necazurile lui ; că doreşte din toată inima să i le aline şi, pentru a-l încredinţa mai temeinic decît cu vorba, că îl pofteşte să intre în slujba ei ; şi că, ivindu-se prilejul, se va folosi pe lîngă împărat de toată trecerea ei şi a prietenilor ei ca să-l scape de prigoana părinţilor Sofiei şi a viceregelui Valenciei. Dom Carlos nu se lăsă înduplecat de nimic ce putea să-i spună falsul dom Fernando pentru a o dezvinovăţi pe Sofia ; se lăsă însă pînă la urmă înduplecat de masa şi casa pe care i le punea la îndemînă.

Chiar în aceeaşi zi, credincioasa îndrăgostită vorbi cu căpitanul lui dom Carlos şi-l încredinţă că e bine să-l dea pe acel călăraş, cu care-i spuse că e rudă, pe lîngă dînsul, vreau să zic pe lîngă dînsa. Iată-l dar, pe nefericitul nostru îndrăgostit, în sluiba dragei lui, pe care o credea moartă sau necredincioasă. Îşi dă seama încă din primele zile de slujbă că e foarte bine văzut de cel pe care-l credea stăpîn şi nu ştia nici el ce a putut îndeplini în atît de scurtă vreme ca să-l facă să-l iubească atît. Îi e totodată intendent, secretar, gentilom şi confident. Ceilalţi slujitori nu-l respectă mai puţin decît pe dom Fernando şi ar fi fără îndoială fericit, ştiindu-se iubit de un stăpîn care i se pare cît se poate de drăguţ şi pe care un tainic nu-ştiu-ce îl îndeamnă să-l iubească, dacă Sofia cea pierdută, Sofia cea necredincioasă nu i-ar veni necontenit în gînd şi nu i-ar pricinui o mîhnire pe care nici mîngîierile unui stăpîn atît de drag şi nici soarta lui, mai bună acum, n-o pot alunga.

Oricîtă duioşie ar fi avut Sofia pentru el, îi părea destul de bine că-l vede mîhnit, neîndoindu-se de loc care-i e pricina mîhnirii. Îi vorbea atît de des despre Sofia şi o dezvinovăţea cîteodată cu atîta pornire, ba chiar cu furie şi în duşmănie pe aceea căreia el îi punea vină grea, că şi-a călcat credinţa şi şi-a întinat cinstea, încît dom Carlos ajunse pînă la urmă să creadă că dom Fernando acesta, care mereu aducea vorba despre acelaşi lucru, o iubise, poate, cîndva, pe Sofia sau poate o iubeşte încă.

Războiul din Africa luă sfîrşit aşa cum se ştie din istorie. Împăratul mută pe urmă războiul în Germania, în Italia, în Flandra şi în alte locuri. Sub numele de dom Fernando, războinica noastră îşi spori faima de ostaş viteaz şi priceput, prin mai multe fapte de arme, atît ca luptător, cît şi ca vrednic căpitan, deşi această din urmă însuşire nu se găseşte decît arareori la cineva care e atît de tînăr precum o făcea să pară pe viteaza fată boiul ei cel femeiesc. Împăratul trebui să meargă în Flandra şi să-i ceară regelui Franţei trecere prin ţara lui. Marele rege care domnea pe atunci pofti să întreacă în mărinimie şi suflet deschis un duşman de moarte care-l depăşise întotdeauna în noroc, şi nu se folosise întotdeauna bine de el. Carol Quintul fu primit la Paris de parcă ar fi fost regele Franţei. Frumosul dom Fernando se număra printre puţinii bărbaţi de neam care-l însoţeau şi, dacă stăpînul lui şi-ar fi prelungit ceva mai mult şederea la curtea cea mai curtenitoare din lume, frumoasa spaniolă care trecea drept bărbat ar fi stîrnit dragostea multor doamne de-ale noastre şi pizma celor mai desăvîrşiţi curteni francezi.

Estimp în Spania, viceregele Valenciei muri. Dom Fernando îşi puse nădejdea în însuşirile sale şi în dragostea ce-o nutrea stăpînul lui pentru el şi îndrăzni să-i ceară o atît de însemnată dregătorie, pe care o dobîndi fără ca nimeni să i-o rîvnească. Îi vesti cît putu mai curînd lui dom Carlos izbînda cererii lui şi-l făcu să nădăjduiască precum că, de îndată ce se va înscăuna viceregе al Valenciei, îi va împăca pe părinţii Sofiei cu el, îi va dobîndi de la împărat iertarea pentru faptele lui de căpitan de hoţi şi că va încerca chiar să-l facă să-şi recîştige bunurile, neîncetînd să-i facă el însuşi bine în toate prilejurile ce s-ar ivi. L-ar fi alinat pe dom Carlos toate aceste frumoase făgăduinţi, dacă dragostea-i cea nefericită nu i-ar fi înlăturat orice putinţă de alinare.

Împăratul sosi în Spania şi merse drept la Madrid, iar dom Fernando merse să se înscăuneze în dregătoria lui. Chiar a doua zi după ce intră în Valencia, părinţii Sofiei veniră cu o jalbă împotriva lui dom Carlos care împlinea, pe lîngă viceregе, slujba de intendent al palatului şi pe cea de secretar al comandamentelor. Viceregele le făgădui lor că le va face dreptate şi lui dom Carlos că-i va ocroti nevinovăţia. Culeseră ştiri noi care-l copleşeau, ascultară încă

o dată martori, pe scurt, părinții Sofiei, însufleţiţi de durerea pierderii fetei lor şi de dorul unei, socoteau ei, drepte răzbunări, grăbiră într-atîta cercetările încît în cinci sau şase zile pricina fu în stare de judecată. Cerură de la viceregе ca învinuitul să fie întemniţat. El le dădu cuvîntul că dom Carlos nu va ieşi din palatul lui şi le hotărî soroc de judecată. În ajunul acestei zile în care avea să i se aleagă soarta şi pe care o aşteptau cu sufletul la gură toţi locuitorii Valenciei, dom Carlos îi ceru viceregelui să-l primească la o ascultare de taină, şi acesta îl primi. I se aruncă la picioare şi-i spuse aceste cuvinte :

— Mîine va să le vesteşti tuturor, monseniore, nevinovăţia mea. Cu toate că martorii mei mă descarcă pe deplin de fărădelegea cu care sînt năpăstuit, vin încă o dată să jur alteţei voastre, ca în faţa unui Dumnezeu, că nu numai n-am răpit-o pe Sofia, dar în ajunul zilei cînd a fost răpită nici n-am văzut-o, nici veşti despre ea n-am avut şi nici n-am de atunci şi pînă azi. E adevărat că urma să o răpesc, dar o nenorocire pe care pînă astăzi n-o ştiu a făcut-o nevăzută, spre a mă pierde pe mine sau pe ea.

— Ajunge, dom Carlos, îi spuse viceregele, du-te şi dormi liniştit. Sînt stăpînul şi prietenul tău şi îţi cunosc nevinovăţia mai bine decît crezi, şi chiar dacă m-aş putea îndoi de ea, aş fi dator să închid ochii, fiindcă trăieşti în casa mea, faci parte din casa mea şi n-ai venit aici cu mine decît după făgăduinţa ce ţi-am dat-o de a te ocroti.

Dom Carlos îi mulţumi cu cele mai călduroase cuvinte unui stăpîn atît de îndatoritor ; merse să se culce şi nerăbdarea de a se vedea curînd spălat de orice vină nu-l lăsă să doarmă. Se sculă o dată cu zorile şi, mai dichisit şi împodobit ca deobicei, fu de faţă la deşteptarea stăpînului său ; ba nu, mă înşel, nu intră în odaie decît după ce Sofia se îmbrăcă, fiindcă de cînd se deghizase, numai Dorotea, deghizată ca şi ea şi confidentă a deghizării ei, dormea cu ea în odaie şi-i făcea toate slujbele care, venite de la altul, i-ar fi putut dezvălui acestuia tocmai ce voia ea atîta să ascundă. Dom Carlos intră deci în odaia viceregelui cînd Dorotea deschise uşile pentru toată lumea şi cum dădu cu ochii de el, viceregele îl dojeni că s-a sculat cam de dimineaţă pentru un învinuit care vrea să fie crezut nevinovat şi-i spuse că un om care nu poate dormi trebuie să se simtă cu

cugetul încărcat. Puţin tulburat, dom Carlos îi răspunse că i-a alungat somnul nu atît teama de a fi găsit vinovat cît nădejdea de a se vedea curînd, după dreapta judecată a alteţei sale, la adăpost de prigoana duşmanilor.

— Eşti gătit şi ferches, îi mai spuse viceregele, şi te găsesc foarte liniştit într-o zi cînd îţi stă în cumpănă viaţa. Nu mai ştiu ce să cred despre nelegiuirea de care eşti învinuit. De cîte ori vorbim despre Sofia, ai despre ea cuvinte mai puţin calde decît mine, şi mai nepăsătoare, şi totuşi eu nu sînt, ca domnia-ta, învinuit că m-a iubit şi am ucis-o, pe ea şi, cine ştie, poate şi pe tînărul Claudio, căruia vrei să-i arunci în spinare ponosul răpirii. Zici că ai iubit-o, urmă viceregele, şi trăieşti după ce ai pierdut-o, şi nu laşi deoparte nimic ca să te vezi dezvinovăţit şi trăind în pace, domnia-ta, căruia ar trebui să-ţi fie silă de viaţă şi de tot ce te-ar putea face să-ţi fie dragă. Ehei, nestatornice dom Carlos, sigur că o altă dragoste te-a făcut să o uiţi pe aceea pe care ar fi trebuit s-o păstrezi, neştirbită, pentru Sofia, şi după ce ai pierdut-o, dacă ai fi iubit-o cu adevărat pe cînd era pe de-a întregul a domniei-tale şi ar fi fost, pentru domnia-ta, în stare de orice.

Pe jumătate mort la auzul acestor cuvinte, dom Carlos voi să-i răspundă, dar viceregele nu-i îngădui.

— Taci, îi spuse el încruntat, şi păstrează-ţi pentru judecători vorbele cele frumoase, căci eu unul n-am să mă las păcălit şi nici pe împărat n-am să-l las, de hatîrul unei slugi de-ale mele, să-şi făurească o proastă părere despre dreapta-mi judecată. Pînă una-alta, adăugă viceregele întorcîndu-se către căpitanul gărzii, păziţi-l ; unul care a spart porţile temniţei e în stare să-şi calce şi cuvîntul ce mi l-a dat că n-o să-şi caute scăparea în fugă.

Îi luară pe dată sabia lui dom Carlos, de li se rupea inima tuturor văzîndu-l împresurat de gardă, palid şi tras la faţă şi abia ţinîndu-şi lacrimile. În vreme ce sărmanul gentilom se căia că nu s-a ferit destul de toanele marilor seniori, judecătorii care aveau să-l judece intrară în odaie şi se aşezară în scaunele lor, după ce se aşeză viceregele într-al său. Contele cel italian, care se afla încă la Valencia, şi tatăl şi mama Sofiei se înfăţişară şi-şi aduseră martorii lor împotriva învinuitului, care pierduse orice nădejde de a mai cîştiga pricina, într-atîta încît abia mai îndrăznea să

răspundă. Îl puseră să recunoască scrisorile pe care i le scrisese odinioară Sofiei ; îl aduseră faţă cu vecinii şi slugile din casa Sofiei şi, în sfîrşit, se dădu în vileag şi scrisoarea pe care o lăsase Sofia în odaie la ea în ziua cînd ziceau că a răpit-o.

Învinuitul îşi aduse slujitorii care mărturisiră că şi-au văzut stăpînul culcîndu-se, dar putea să se fi sculat după ce s-a prefăcut că doarme. Se jură el că n-a răpit-o pe Sofia, le arătă el judecătorilor că dacă ar fi răpit-o nu s-ar fi despărţit de ea ; degeaba ; ei îl învinuiesc că a ucis-o, pe ea şi pe paj, confidentul dragostei lui. Nu mai rămînea decît să se încheie judecata şi ar fi fost osîndit la moarte cu toate glasurile, cînd viceregele îl chemă şi-i spuse :

— Sărmane dom Carlos, îţi poţi lesne închipui, după toate dovezile de prietenie pe care ţi le-am dat că, dacă te-aş fi bănuit în stare de nelegiuirea de care eşti învinuit, nu te-aş fi adus la Valencia. Mi-e cu neputinţă să nu te osîndesc, dacă nu vreau să-mi încep cîrmuirea cu o nedreptate şi poţi vedea cît mă doare nenorocirea ta după lacrimile ce-mi dau în ochi. S-ar putea încerca împăcarea potrivnicilor tăi, dacă ar fi mai puţin sus-puşi sau mai puţin înverşunaţi să te piardă. Într-un cuvînt, dacă nu se iveşte să te dezvinovăţească Sofia însăşi, nu-ţi rămîne decît să te găteşti a muri cu cinste.

Carlos, sigur că nu mai are nici o scăpare, se aruncă deznădăjduit la picioarele viceregelui şi-i spuse :

— Ţi-aduci bine aminte, monseniore, că în Africa, încă din vremea cînd am avut cinstea să intru în slujba alteţei voastre şi de cîte ori m-ai îndemnat să-ţi depăn plictisitoarea poveste a nefericirilor mele, povestea mea a fost întotdeauna aceeaşi ; şi poţi fi încredinţat că n-aş fi mărturisit acolo, ca şi pretutindeni aiurea, unui stăpîn care-mi făcea cinstea de a mă îndrăgi, nişte lucruri pe care să trebuiască să le tăgăduiesc aici, înaintea unui judecător. I-am spus întotdeauna alteţei-voastre adevărul adevărat, ca unuia Dumnezeu, şi spun şi astăzi că am iubit-o, că am adorat-o pe Sofia.

— Spune că o adori, nerecunoscătorule ! îi tăie vorba viceregele, spre uimirea tuturor.

— O ador, reluă dom Carlos foarte nedumerit de ce spusese viceregele. I-am făgăduit s-o iau de nevastă, şi ne-am învoit amîndoi s-o duc la Barcelona, dar dacă am răpit-o,

dacă cunosc unde se ascunde, primesc să mor de moartea cea mai cruntă. Ştiu că asta mă aşteaptă, mor însă nevinovat, sau fără altă vină decît de a fi iubit mai presus decît viaţa-mi o fată nestatornică şi vicleană.

— Dar însă, strigă viceregele cu mînia întipărită pe faţă, ce s-a făcut cu fata asta şi cu al tău paj ? Suitu-s-au la cer ? Intrat-au în pămînt ?

— Pajul era curtenitor, ea era frumoasă, răspunse dom Carlos, el bărbat şi ea era femeie.

— Aha, trădătorule ! îi spuse viceregele, cum îţi dai pe faţă mişelnicele bănuieli şi puţina stimă ce-o aveai pentru biata Sofia ! Blestemată fie femeia care se lasă ademenită de jurămintele bărbaţilor, lăsîndu-se astfel, prin prea-lesne-crezarea ei, copleşită de al lor dispreţ ! Nici Sofia nu era, nemernicule, o femeie cu o virtute pe care s-o întîlneşti pe toate drumurile, şi nici pajul tău Claudio nu era bărbat. Sofia era o fată statornică şi pajul tău o fată pierdută, îndrăgostită de tine, şi ţi-a furat-o pe Sofia, pe care o trăda ca pe o rivală. Eu sînt Sofia, o, nedreptule al meu iubit, nerecunoscătorule ! Eu sînt Sofia, care am trecut prin încercări de necrezut, pentru un bărbat nevrednic de a fi iubit şi care m-a crezut în stare de cea de pe urmă mîrşăvie.

Atîta putu Sofia să spună ; taică-său, care o recunoscu, o luă în braţe ; maică-sa leşină de o parte şi dom Carlos de alta. Sofia se smulse din braţele tătîne-său ca să dea fuga la cei doi, care îşi veniră în simţiri în vreme ce ea sta în cumpănă la care din ei să fugă mai întîi. Maică-sa îi scăldă obrazul în lacrimi ; ea îl scăldă în lacrimi pe-al maică-si. Îl sărută cu toată duioşia pe care vi-o puteţi închipui pe scumpu-i dom Carlos, făcîndu-l cît pe ce să leşine încă o dată. El însă se ţinu tare şi, neîndrăznind încă să o sărute din toată inima, se despăgubi sărutîndu-i mîinile, de cîte o sută de ori una cîte una. Sofia abia prididea cu toate aceste sărutări şi firitiseli.

Contele cel italian, închinîndu-i-se şi el la fel ca ceilalţi, încercă să-i vorbească de pretenţiile pe care le avea asupră-i, ca unul căruia îi fusese făgăduită de taică-său şi de maică-sa. Auzindu-l, dom Carlos lăsă una din mîinile Sofiei pe care cu lăcomie în clipa aceea o sărută, trase sabia, pe care tocmai o recăpătase, şi, cu o înfăţişare care îi înspăimîntă pe toţi, se jură că mai bine dărîmă toată Valencia

decît s-o mai lase pe Sofia să plece, facă oricine ce-o face, afară doar dacă ea însăşi nu l-ar opri să mai cugete întru dînsa. Ea însă spuse răspicat că nu va lua niciodată pe nimeni altul de bărbat decît pe scumpu-i dom Carlos şi-i rugă fierbinte pe taică-său şi pe maică-sa să-l primească de ginere sau să se hotărască s-o vadă închizîndu-se pe toată viaţa într-o mînăstire. Părinţii o lăsară slobodă să-şi aleagă bărbatul care-i place, iar contele cel italian luă, chiar în ziua aceea, poştalionul pentru Italia sau pentru oricare ţară unde o fi poftit să meargă.

Sofia îşi povesti toate aventurile, de care se minună o lume întreagă. Un olăcar duse vestea asta minunată împăratului, care-i lăsă lui dom Carlos, după ce se va fi însurat cu Sofia, dregătoria de vicerege al Valenciei şi toate darurile pe care viteaza fată şi le cîştigase sub numele de dom Fernando, şi-i dădu fericitului îndrăgostit un principat pe care urmaşii lui îl stăpînesc pînă în ziua de azi. Oraşul Valencia nu se uită la cheltuială şi făcu o nuntă de pomină, iar Dorotea, care-şi luă iar, o dată cu Sofia, veşmintele-i femeieşti, se mărită în aceeaşi zi şi dînsa cu un cavaler, rudă de-aproape cu dom Carlos.

CAPITOLUL XV

Neobrăzarea domnului de La Rappiniere

Consilierul din Rennes tocmai îşi încheia de citit nuvela, cînd sosi la han La Rappiniere. Intră ca o vijelie în odaia unde i se spusese că se află domnul de La Garouffiere, dar îi pieri veselia de pe faţă cînd îi văzu, într-un colţ al odăii, pe Sorţu şi pe valetul lui, palid şi înspăimîntat ca un hoţ adus la judecată. La Garouffiere încuie pe dinăuntru uşa odăii şi-l întrebă apoi pe viteazul La Rappiniere dacă nu cumva ghiceşte de ce a trimis după el.

— Nu cumva din pricina unei comediante din care am vrut şi eu să mă înfrupt? răspunse zîmbind a rîde păcătosul.

— Cum adică, să te înfrupţi? îi spuse La Garouffiere, nezîmbind cîtuşi de puţin. Astea sînt vorbe pentru un ju-

decător cum eşti, şi trimis-ai vreodată la spînzurătoare vreun ticălos mai mare ca domnia-ta ?

La Rappiniere încerca s-o dea mai departe pe glumă şi să ia lucrurile ca pe o şotie de petrecăreţ, dar senatorul îl întîmpină cu atîta necontenită asprime, încît pînă la urmă îşi mărturisi planul cel rău şi-şi ceru făţarnic iertare de la Sorţu, care cu toată înţelepciunea lui abia se stăpînea să nu-i ceară socoteală unuia care voise să-l jignească atît de sîngeros, cînd îi datora viaţa, aşa cum s-a putut vedea la începutul acestor aventuri comice. Mai avea însă de descurcat, cu acest strîmb împărţitor al dreptăţii, încă o pricină care-i ţinea la inimă şi pe care i-o împărtăşise domnului de La Garouffiere, care-i făgăduise să-l ajute să-l înfrunte pe ticălos.

Oricît m-am străduit să-i adîncesc firea lui La Rappiniere, n-am izbutit niciodată să mă lămuresc dacă avea mai puţine păcate faţă de Dumnezeu decît faţă de oameni şi dacă era mai puţin nedrept cu aproapele decît stricat la suflet. Atîta ştiu, şi asta sigur, că nimeni n-a înmănuncheat vreodată atîtea stricăciuni şi anume pînă în măduva oaselor.

Mărturisi că a dorit să o răpească pe domnişoara Steluţa, cu atîta îndrăzneală de parcă s-ar fi lăudat cu cine ştie ce faptă frumoasă şi le spuse cu nerușinare consilierului şi comediantului că niciodată nu s-a îndoit mai puţin de izbînda unei asemenea încercări.

— Căci, urmă el, întorcîndu-se spre Sorţu, cîştigasem de partea mea pe valetul domniei-tale ; sora domniei-tale dăduse şi ea în capcană şi, gîndind că te va întîlni acolo unde îi spusesem că ai fost rănit, ajunsese la nici două leghe de casa unde o aşteptam, cînd nu ştiu cine dracu i-a luat-o neghiobului ăluia care mi-o aducea şi care mi-a prăpădit şi un cal strașnic, după ce a mîncat o mamă de bătaie.

Sorţu pălea de mînie şi se şi îmbujora din cînd în cînd de ruşine, văzînd cu ce neobrăzare îndrăznea nemernicul ăsta să-i vorbească chiar lui despre jignirea ce voise să-i aducă, de parcă i-ar fi povestit cine ştie ce fleacuri de care nici nu i-ar fi păsat. La Garouffiere era la fel de revoltat şi nu era mai puţin mînios pe un om atît de primejdios.

— Nu ştiu zău, îi spuse el, cum îndrăzneşti să ne vorbeşti atît de slobod şi în amănunt despre o mîrşăvie pentru care domnul Sorţu te-ar fi ciomăgit, dacă nu-l împiedicam eu. Îţi

spun să iei însă aminte că mai poate s-o facă de acum încolo, dacă nu-i înapoiezi o cutie cu diamante pe care i-ai furat-o cîndva la Paris, pe cînd erai hoţ de drumul mare. Doguin, pe atunci tovarăş de hoţie şi pe urmă valet al domniei-tale, i-a mărturisit pe patul morţii că o mai ai încă, iar eu îţi spun verde că dacă măcar încerci să faci mofturi şi să nu i-o dai înapoi, ai să ai în mine un vrăjmaş tot atît de primejdios pe cît ţi-am fost de folos ca ocrotitor.

La Rappiniere rămase înlemnit auzind aceste cuvinte, la care nu se aştepta de loc. Îi lipsi pînă şi îndrăzneala de a tăgădui, ca de obicei, cu desăvîrşire, o mîrşăvie pe care o făptuise. Mărturisi, bîlbîindu-se ca un ieşit din minţi, că are la Mans cutia cu pricina şi făgădui s-o înapoieze, legîndu-se cu nişte jurăminte cumplite, pe care nu i le cerea nimeni, căci nimeni nu lua în seamă jurămintele lui, oricare ar fi fost. A fost poate fapta cea mai lipsită de viclenie din viaţa lui, şi încă nu de tot, căci dacă înapoie cu adevărat cutia aşa cum făgăduise, nu era mai puţin neadevărat că o are la Mans, de vreme ce o avea la el chiar în ceasul acela, cu gîndul să i-o dăruiască domnişoarei Steluţa, dacă aceasta s-ar fi împotrivit să i se dăruiască pe degeaba. Asta e ce-i mărturisi între patru ochi domnului de La Garouffiere, încercînd astfel să se pună iar bine cu el, cînd îi dădu în mînă cutia cea cu portret, ca să facă cu ea ce va voi. Cutia era întocmită cu cinci diamante destul de măricele. Portretul îl înfăţişa pe tatăl domnişoarei Steluţa, zugrăvit în smalt şi chipul frumoasei fete semăna într-atît cu acest portret încît nu mai era nevoie de nimic ca să-l facă pe părintele ei s-o recunoască. Sorţu nu mai ştia cum să-i mulţumească domnului de La Garouffiere cînd acesta îi dădu cutia cu diamante. Se vedea scutit astfel de nevoia de a şi-o recăpăta cu sila de la La Rappiniere care ştia multe, numai să dea ceva înapoi nu, şi care s-ar fi putut folosi, faţă de sărmanul comediant, de slujba lui de jandarm, primejdioasă armă în mîinile unui ticălos. Atunci cînd i se furase cutia, pe Sorţu îl cuprinsese o mare mîhnire, pe care o adîncise şi mai mult cea a mamei Steluţei, care păstra cu sfinţenie acest giuvaer, ca pe un zălog de prietenie de la soţul ei. E lesne deci de închipuit că a fost în culmea bucuriei că a intrat iar în stăpînirea ei.

Se duse să-i spună şi Steluţei, pe care o găsi la sora preotului din sat, cu Angelica şi cu Leandru. Se sfătuiră cu toţii

despre întoarcerea la Mans şi o hotărîră pentru a doua zi. Domnul de La Garouffiere voi să le dea un rădvan, dar ei nu voiră să-l primească. Comedianţii şi comediantele luară masa cu domnul de La Garouffiere şi cu ai lui. Se culcară devreme, la han, şi, dis-de-dimineaţă, Sorţu şi Leandru, fiecare cu draga lui în crupă, luară drumul Mansului unde Ragotin, Pizmă şi Măslină se şi întorseseră. Domnul de La Garouffiere îi spuse de o sută de ori lui Sorţu că se poate bizui pe el. Cît despre doamna Bouvillon, se prefăcu mai bolnavă decît era, ca să nu-l primească să-şi ia rămas-bun pe comediantul care n-o mulţumise.

CAPITOLUL XVI

Păţania lui Ragotin

Cei doi comedianţi care se întorceau la Mans cu Ragotin fură abătuţi de la drumul drept de prichindelul care-i pofti într-o căsuţă de ţară pe măsura micimii lui. Un istoric credincios adevărului şi cu grijă pentru amănunt e dator să stăruie anume asupra întîmplărilor deosebite ale istoriei lui şi asupra locurilor unde s-au petrecut, totuşi eu n-am să vă spun foarte lămurit în ce punct al emisferei noastre se afla căsuţa unde i-a dus Ragotin pe confraţii lui viitori, pe care-i numesc astfel fiindcă omuleţul nu fusese încă uns în cinul rătăcitor al artiştilor ambulanţi. Vă voi spune aşadar numai că era, căsuţa aceea, mai încoace de Gange şi nu departe de Sillé-le-Guillaume.

Cînd ajunse, o găsi plină de o ceată de ţigani care, spre marele necaz al fermierului, se oprise acolo sub cuvînt că pe nevasta bulibaşei au apucat-o durerile facerii, sau mai curînd pentru înlesnirile pe care hoţii ăştia nădăjduiau să le găsească de a mînca pe degeaba păsări dintr-o fermă aşezată la o parte de drumul mare. Ragotin se mînie numaidecît şi se umflă în pene ca un curcan, ameninţîndu-i pe ţigani cu ofiţerul de jandarmi din Mans, cu care zicea că e rudă, fiindcă ţine o Portail ; şi cuvîntă îndelung, ca să le arate ascultătorilor cum sînt alde Portail înrudiţi cu Ragotinii, fără ca poliloghia asta să-i domolească cît de cît nestăvilita furie sau să-l împiedice de a înjura

ca un proclet. Îi mai ameninţă şi cu locţiitorul ofiţerului de jandarmi, cu La Rappiniere, la numele căruia orice frunte se pleacă în ţărînă, bulibaşa însă îl scoase din sărite vorbindu-i curtenitor şi avu chiar neobrăzarea să-i laude înfăţişarea, după care, zicea, se cunoaşte de departe că-i om de soi, şi care-l face să se căiască mult că a intrat fără să ştie în castelul lui (aşa numea nemernicul căsuţa, care nu era îngrădită decît cu mărăcini). Mai adăugă că doamna se va uşura curînd zămislindu-i un prunc şi că mica lor ceată va părăsi locuinţa, după ce-i va plăti fermierului tot ce le-a dat, pentru ei şi pentru dobitoacele lor.

Ragotin murea de ciudă că nu se poate certa cu unul care-i rîdea în nas şi-i făcea tot felul de plecăciuni, dar sîngele-rece al ţiganului era cît p-aci să-l facă să izbucnească, dacă Pizmă şi fratele bulibaşei nu s-ar fi cunoscut că erau prieteni vechi, făcîndu-i astfel un mare bine lui Ragotin care sigur ar fi intrat într-o treabă foarte urîtă, fiindcă prea o luase de sus. Pizmă îl rugă aşadar să se liniştească, ceea ce însuşi dorea şi ar fi făcut-o chiar singur, dacă nu l-ar fi împiedicat fireasca-i trufie.

În vremea aceasta, doamna ţigancă născu un băiat. Bucuria fu mare în mica lor ceată iar bulibaşa îi pofti la masă pe comedianţi şi pe Ragotin, care pusese încă dinainte de se tăiase vreo cîţiva pui pentru o tocană. Se aşezară la masă. Ţiganii aveau potîrnichi şi iepuri, pe care-i vînase, precum şi doi curcani şi tot atîţia purcei de lapte, ciordiţi. Mai aveau o şuncă şi nişte limbi de vacă şi începură un pateu de iepure, a cărui crustă o mîncară patru sau cinci ţigani care slujeau la masă. Adăugaţi la toate astea tocăniţa din cei şase pui ai lui Ragotin şi mărturisiţi că n-au murit de foame. În afară de comedianţi, erau nouă meseni, toţi straşnici dănţuitori şi hoţi şi mai straşnici. Începură a închina pentru rege şi pentru prinţi şi băură în sănătatea tuturor bunilor seniori care primesc trupe pe moşiile lor. Bulibaşa îi rugă pe comedianţi să bea întru pomenirea răposatului Charles Dodo, unchiul doamnei celei lehuze, şi care, trădat de căpitanul La Grave, fusese spînzurat la asediul de la La Rochelle. Îi blestemară cumplit pe căpitanul ăsta trădător şi pe ofiţerii de jandarmi şi se făcu mare risipă cu vinul lui Ragotin, atît de generos încît chiolhanul fu fără gîlceavă şi fiecare mesean, chiar şi Pizmă cel ciufut, îi jură prietenie vecinului, îl sărută cu duioşie şi-i scăldă

obrazul în lacrimi. Ragotin a fost o gazdă fără cusur şi a supt ca un burete.

După ce au băut toată noaptea, ar fi trebuit fireşte să meargă să se culce cînd soarele răsărea, dar acelaşi vin care-i făcuse să-l bea atît de liniştiţi, pogorî asupra tuturor un duh de dezbinare, dacă pot cuteza să-i zic astfel. Şatra îşi strînse calabalîcul, fără să uite şi cîteva zdrenţe de-ale fermierului lui Ragotin, iar mîndrul senior îşi încălecă, pe atît de ţeapăn pe cît fusese de zburdalnic la ospăţ, catîrul, şi luă drumul Mansului, fără să-i pese dacă Pizmă şi Măslină îl urmează şi neluînd aminte decît la luleaua lui de tutun, din care sugea mereu, deşi era goală de un ceas. Nu făcuse o jumătate de leghe, sugînd într-una din luleaua goală, care nu scotea nici un fir de fum, cînd cele ale beţiei îl trăsniră deodată la cap. Căzu de pe catîrul care, foarte înţelept, se întoarse către ferma de unde plecase ; cît despre Ragotin, după cîţiva cîrcei la stomac, care îşi făcu apoi pe deplin datoria, adormi în mijlocul drumului.

Nu era mult de cînd dormea, sforăind de parcă mîna porcii la jir, cînd un bărbat în pielea goală, aşa cum e zugrăvit protopărintele nostru, dar îngrozitor de bărbos, de jegos şi de răpănos, se apropie de el şi începu să-l dezbrace. Sălbaticul ăsta se căzni mult să-i tragă lui Ragotin cizmele cele noi pe care Pizmă şi le însuşise într-un han înlocuindu-le cu ale lui, aşa cum v-am povestit pe undeva în istorioara asta adevărată ; şi toate caznele astea, care l-ar fi trezit pe Ragotin dacă n-ar fi fost beat criţă (cum se zice) şi care l-ar fi făcut să zbiere ca unul pe care-l tragi de păr, n-au izbutit decît să-l tîrîie zdrelindu-i curul drum de vreo şapte-opt paşi. Atunci căzu din buzunarul frumosului adormit un cuţit ; omul cel rău puse mîna pe el şi, ca şi cum ar fi vrut să-l jupoaie pe Ragotin, îi despică pe piele cămaşa, cizmele şi tot ce-i venea greu să-i smulgă de pe trup ; şi strîngînd la un loc toate boarfele beţivului despuiat, le luă cu el, fugind ca un lup cu prada. Să-l lăsăm să fugă cu prada pe omul ăsta care nu era altul decît nebunul care atîta l-a înspăimîntat cîndva pe Sorţu cînd a început s-o caute pe domnişoara Angelica şi să nu-l părăsim pe Ragotin, care nu e deştept şi care are mare nevoie să fie deşteptat. Trupul lui gol aşezat în bătaia soarelui se acoperi curînd cu muşte şi musculiţe de tot soiul care, înţe-

pîndu-l, nu-l treziră cum o făcu după puţină vreme o ceată de ţărani care mînau o căruţă.

— Uite-l ! strigară ei cum dădură cu ochii de trupul gol al lui Ragotin şi, apropiindu-se de dînsul cît mai tiptil putură, de parcă s-ar fi temut să nu-l trezească, îi legară, cu nişte frînghii groase, picioarele de la şolduri şi pînă la glezne şi, aşa făcut fedeleş, îl duseră în căruţă, pe care o porniră deîndată, cu graba unui îndrăgostit care-şi răpeşte iubita fără voia ei şi a părinţilor ei. Ragotin era atît de beat încît toate dezmierdările astea nu izbutise să-l trezească, şi nici hurducăturile grozave ale căruţei, pe care ţăranii o mînau cu atîta zor, încît se răsturnă într-o groapă plină cu apă şi cu noroi, şi Ragotin aşadar se răsturnă şi el. Răcoarea locului unde căzuse, care pe fund avea nişte pietroaie sau altceva la fel de tare, precum şi zdravăna sdruncinătură a căderii îl treziră, şi starea ciudată în care se pomeni îl ului şi îl înfurie. Se vedea legat cobză şi căzut în noroi ; capul îi plesnea de beţie şi de căzătură şi nu ştia ce să creadă despre cei trei-patru ţărani care îl ridicau şi despre ceilalţi trei-patru care ridicau o căruţă. Era atît de înspăimîntat de aventura asta, încît nu spuse nici un cuvînt, la un prilej atît de bun pentru o cuvîntare ca acesta, el care era aşa mare meşter cuvîntător de felul lui, iar după o clipă n-ar mai fi putut scoate nici un cuvînt, nici să fi vrut ; căci ţăranii, după ce se sfătuiră pe şoptite între ei, îi dezlegară micuţului nostru numai picioarele, şi în loc să-i spună pricina sau vreo vorbă cuviincioasă, întoarseră, tăcînd toţi chitic, căruţa dincotro plecase şi o porniră înapoi cu acelaşi zor cu care venise încoace.

Cititorul care ştie să păstreze o taină e, poate frămîntat să ştie ce-au vrut ţăranii de la Ragotin şi de ce nu i-au făcut nimic. Tărăşenia e desigur greu de descurcat şi nu se poate ghici fără lămuriri. Nici eu însumi, oricît m-am chinuit, şi oricît i-am folosit şi pe toţi prietenii mei, n-am aflat-o, mai alaltăieri, decît printr-o întîmplare şi tocmai cînd mă aşteptam mai puţin, după cum am să vă spun numaidecît. Un preot din Bas-Maine, un fel de nebun melancolic, pe care îl adusese la Paris o judecată, aşteptînd să-i ajungă pricina la soroc, voi să-şi tipărească nişte cugetări găunoase de-ale lui privind Apocalipsul. Mintea-i era atît de rodnică în bazaconii şi lui îi erau atît de dragi cele mai proaspete roade ale ei, încît le ura pe cele mai vechi, înnebunindu-l pe tipograful pe care îl punea

să facă şi să desfacă de cîte douăzeci de ori o pagină. Fu astfel nevoit să-i tot schimbe şi ajunse, pînă la urmă, la cel care a tipărit această carte, şi citi o dată la el cele cîteva pagini unde e vorba de aventura pe care v-am povestit-o. Bunul preot o cunoştea mai bine decît mine, căci aflase de la înşişi ţăranii care l-au răpit pe Ragotin, aşa cum v-am povestit, pricina faptei lor, pe care eu n-am putut-o afla. Văzu deci numai-decît unde e greşită povestirea, îi arătă tipografului, foarte mirat, căci îşi închipuia, ca şi alţii, că romanţul ăsta e o carte scornită din capul meu, şi nu se lăsă mult rugat de tipograf să vină să mă vadă. Am aflat atunci de la mansezul ăsta de baştină că ţăranii care l-au legat pe Ragotin pe cînd dormea erau rudele apropiate ale sărmanului nebun care umbla creanga pe cîmp, pe care îl întîlnise Sorţu în faptul nopţii şi care în faptul zilei îl despuiase pe Ragotin. Hotărîse s-o închidă pe ruda asta a lor, încercase de cîteva ori să o facă şi mîncase, tot de atîtea ori, cîte o bătaie soră cu moartea de la nebunul care era bărbat zdravăn şi puternic. Cîţiva inşi din sat au văzut de departe trupul lui Ragotin lucind în soare, l-au luat drept nebunul care doarme şi, neîndrăznind să se apropie, de frica bătăii, le-au dat de veste acelor ţărani care au venit, cu toată grija, cum aţi văzut, l-au luat pe Ragotin fără să-l recunoască şi după ce au văzut că nu e cel pe care-l caută ei, i-au dat drumul cu mîinile legate, ca să nu poată să le facă nimic. Amintirile pe care mi le-a povestit preotul m-au bucurat mult şi mărturisesc că mi-a făcut un mare bine, dar şi eu i-am făcut unul la fel, sfătuindu-l prieteneşte să nu mai scoată cartea aceea plină de năluciri caraghioase. Unii mă vor învinui, poate, că am povestit aici nişte amănunte foarte de prisos, alţii îmi vor lăuda deplina sinceritate.

Să ne întoarcem la Ragotin, cu trupul plin de noroi şi de vînătăi, cu gura uscată, cu capul mare şi cu mîinile legate la spate. Se sculă cum putu, îşi roti privirea de jur împrejur şi, nevăzînd, cît putea cuprinde cu ochiul, nici case, nici oameni, apucă pe cel dintîi drum bătut, încordîndu-şi toate arcurile minţii ca să afle ceva în legătură cu aventura lui. Cu mîinile legate cum era, îl sîcîiau grozav cîteva musculiţe încăpăţînate care se lipeau din păcate tocmai pe acele locuri de pe trup unde nu putea ajunge cu mîinile legate şi-l sileau cîteodată să se tăvălească pe jos ca să scape de ele strivindu-le sau gonindu-le. Pînă la urmă o luă pe o potecă povîrnită, mărginită

de mărăcini şi plină de băltoace, iar poteca asta ducea la o gîrlă.

Se bucură, gîndind că se va spăla de tot noroiul ce-l avea pe trup, dar apropiindu-se de firul gîrlei văzu un rădvan răsturnat, din care vizitiul şi un ţăran scoteau, îndemnaţi de o cinstită faţă bisericească, vreo cinci-şase călugăriţe leoarcă de apă. Era bătrîna stareţă de la Estival care se întorcea de la Mans unde o chemase nişte treburi foarte însemnate şi, din vina vizitiului, naufragiase. Stareţa şi maicile scoase din rădvan zăriră de departe venind spre ele chipul despuiat al lui Ragotin, ceea ce le revoltă peste măsură şi, încă mai mult decît pe ele, pe părintele Giflot, duhovnicul stăreţiei. Le întoarse repede cu spatele pe maici, ca să nu fie păcat, şi strigă cît îl ţinea gura la Ragotin să nu cumva să se apropie. Ragotin îi dădu tot înainte şi păşi chiar pe o scîndură pusă acolo pentru înlesnirea călătorilor pe jos, iar părintele Giflot, care îi ieşi în cale, urmat de vizitiu şi de ţăran, nu mai ştia dacă să nu-i facă o moliftă de dezlegare într-atîta părea, după faţă că a intrat diavolul în el. Îl întrebă în sfîrşit cine e, de ce e în pielea goală, de ce are mîinile legate, şi-i puse toate aceste întrebări cu vorbe foarte meşteşugite şi potrivindu-şi cu cuvintele glasul şi mişcările mîinilor. Ragotin îi răspunse răstit :

— Ce treabă ai domnia-ta ?

Şi voind să treacă mai departe pe podeţ, îl împinse atît de tare pe cucernicul părinte Giflot, încît îl aruncă în apă. Bunul preot îl trase după el pe vizitiu, vizitiul pe ţăran ; iar lui Ragotin i se păru atît de hazliu felul cum căzură încît izbucni în rîs. Îşi urmă drumul spre maici care, cu vălurile lăsate pe faţă, făcură zid întorcîndu-se cu spatele către el şi cu faţa spre cîmp. Lui Ragotin puţin îi păsa de chipul maicilor şi dădu să treacă mai departe, gîndind că asta a fost tot, ceea ce nu gîndea însă şi părintele Giflot. Se luă după Ragotin, însoţit de ţăran şi de vizitiu, care mai mînios decît toţi şi întors pe dos încă de cînd îl certase stareţa, se desprinse din ceată, îl ajunse pe Ragotin şi plesnindu-l zdravăn cu biciul, îşi răzbună pe pielea aproapelui pentru apa care o udase pe a sa. Ragotin nu mai aşteptă a doua descărcătură ; o luă la goană ca un cîine bătut, iar vizitiul, care nu se mulţumea cu o singură lovitură, se grăbi să-i mai tragă cîteva care, toate, făcură să ţîşnească

sîngele din pielea celui biciuit. Giflot, cu sufletul la gură de cît alergase, striga totuşi într-una : „Dă-i ! Dă-i !" cît putea de tare şi tot astfel îl ardea pe Ragotin şi vizitiul căruia începea să-i placă joaca asta, cînd bietului om i se ivi, ca o oază în faţa ochilor, o moară.

Alergă într-acolo, tot cu călăul după el şi, găsind deschisă poarta unei ogrăzi, dădu buzna înăuntru şi fu întîmpinat de un zăvod care-l apucă de buci. Zbierînd de durere, ajunse la o grădină deschisă şi răsturnă, din fugă, şase stupi cu albine aşezaţi la intrare ; asta i-a fost culmea nenorocirilor. Micuţii elefanţi întraripaţi, înzestraţi cu trompe şi cu ace, se înverşunară împotriva trupului ăstuia mic, lipsit de mîini pentru a se apăra, şi-l făcură tot o rană. Zbieră atît de tare, încît cîinele care-l muşca fugi de frică, sau mai curînd de albine. Neînduratul vizitiu făcu ca şi cîinele, iar părintele Giflot, pe care mînia îl făcuse să-şi uite o clipă de milostenie, se căi că a fost prea răzbunător şi se duse el însuşi să-i grăbească pe morar şi pe oamenii lui, care, după gustul acestuia, veneau cam încet în ajutorul unui om gata să fie ucis la ei în grădină. Morarul îl scoase pe Ragotin dintre spadele ascuţite şi înveninate ale vrăjmaşilor zburători şi, deşi murea de ciudă că i s-au răsturnat stupii, avu totuşi milă de nenorocitul acela. Îl întrebă unde dracului vine să se vîre în pielea goală şi cu mîinile legate în nişte stupi. Şi să fi vrut Ragotin, şi n-ar fi putut să-i răspundă, sleit de dureri cum era. Un pui de urs, nou-născut, pe care mamă-sa încă nu l-a lins, seamănă mai mult a urs decît semăna Ragotin a om, aşa umflat din cap pînă în picioare de înţepăturile albinelor. Nevasta morarului, miloasă ca orice femeie, puse de-i aşternu un pat şi-l culcă. Părintele Giflot, vizitiul şi ţăranul se întoarseră la stareţa din Estival şi la maicile ei, care se suiră la loc în rădvan şi, escortate de cucernicul părinte Giflot călare pe iapa lui, îşi urmară drumul.

Se întîmplă că moara era a birarului du Rignon sau a ginere-său Bagottiere (n-am putut afla întocmai a căruia). Du Rignon acesta era neam cu Ragotin, care, spunîndu-le cine e, morarul şi nevastă-sa îl îngrijiră cu multă luare-aminte, iar un felcer din tîrgul de-alături îl obloji cum se cuvine, pînă se însănătoşi pe deplin. Deîndată ce se puse pe picioare, se întoarse la Mans, unde bucuria de a afla că Pizmă şi Măslină

i-au găsit catîrul şi l-au adus înapoi la Mans îl făcu să uite de căzătura din căruţă, de bicele vizitiului, de muşcătura cîinelui şi de înţepăturile albinelor.

CAPITOLUL XVII

Ce s-a petrecut între micuţul Ragotin şi uriaşul Baguenodiere

Sorţu cu Steluţa şi Leandru cu Angelica, două perechi de îndrăgostiţi frumoşi şi desăvîrşiţi, ajunseră în oraşul de scaun al ţinutului Mayne fără nici o întîlnire supărătoare. Sorţu o împăcă pe maică-sa cu Angelica şi-i zugrăvi în culori atît de frumoase însuşirile, rangul şi dragostea lui Leandru, încît buna Caverna începu să încuviinţeze, pe cît i se împotrivise pînă atunci, patima ce-o aveau unul pentru altul băiatul ăsta şi fata ei.

Sărmanii comedianţi nu făcuse încă cine ştie ce treabă în oraşul Mans, dar un bărbat de neam, căruia îi plăcea mult comèdia, fu mai darnic decît zgîrie-brînză aceia de mansezi. Îşi avea mai tot avutul în Mayne, cumpărase o casă în Mans şi poftea adesea acolo pe prietenii lui, tot oameni de soi, şi curteni şi provinciali, ba chiar şi oameni de litere din Paris, printre care cîţiva poeţi de mîna întîi ; într-un cuvînt, era un fel de Mecena al vremurilor noastre. Iubea cu patimă comèdia şi pe toţi care aveau legătură cu ea, ceea ce atrăgea în fiecare an în oraşul de scaun al ţinutului Mayne cele mai bune trupe de comedianţi din regat. Seniorul acesta de care vă spun sosea tocmai la Mans cînd sărmanii noştri comedianţi voiau să plece, nemulţumiţi de publicul mansez ; îi rugă să mai rămînă încă cincisprezece zile, de dragul lui şi, ca să-i îndatoreze, le dădu o sută de pistoli şi le făgădui încă o dată pe atîta la plecare. Îi părea foarte bine să le dăruiască desfătările comèdiei unor prieteni de-ai lui, bărbaţi şi femei, care soseau tot atunci la Mans şi urmau să stea cîtva timp acolo, la poftirea lui.

Seniorul acesta, pe care-l voi numi marchizul d'Orsé, era mare vînător şi-şi adusese la Mans întregul echipaj de vînătoare,

frumos cum rar mai găseşti altul în Franţa. Landele şi pădurile fac din Mayne unul din cele mai plăcute locuri de vînătoare din toată Franţa, fie pentru cerbi, fie pentru iepuri, şi oraşul Mans se umplu atunci de vînători adunaţi de zvonul acestei sărbători, cei mai mulţi împreună cu soţiile lor, încîntate să vadă nişte doamne de la curte, ca să aibă pe urmă ce povesti la gura sobei cîte zile or mai avea. Nu e puţin lucru pentru provinciali să se poată lăuda din cînd în cînd că s-au văzut în cutare loc şi în cutare vreme cu domni sau cu doamne de la curte, al căror nume îl rostesc întotdeauna scurt de tot, ca, de pildă : „Mi-a luat banii Roquelaure" ; „Crequi a cîştigat atîta şi atîta" ; „Coatquin vînează cerbi în Touraine" şi, dacă-i laşi vreodată să înceapă a vorbi de politică sau de război, nu le mai tace, ca să zic aşa, gura pînă nu spun tot ce sînt în stare să spună.

Să ne întoarcem la ale noastre. Oraşul Mans se umplu deci de lume bună, mai mare şi mai măruntă. Hanurile se umplură de oaspeţi şi cei mai mulţi din tîrgoveţii mai bogaţi care adăpostiră oameni de vază sau nobili de ţară prieteni cu ei îşi murdăriră în scurtă vreme toate cearşafurile bune şi albiturile de Damasc. Comedianţii îşi deschiseră teatrul dornici să facă o treabă bună, ca nişte comedianţi plătiţi dinainte. Tîrgoveţilor din Mans li se trezi gustul pentru comèdie. Doamnele din oraş şi din provincie erau încîntate că văd în fiecare zi doamne de la curte, de la care învăţară să se îmbrace, oricum mai bine decît se îmbrăcau, spre marele cîştig al croitorilor, cărora le dădeau la prefăcut o sumedenie de rochii vechi. Era bal în fiecare seară, la care nişte dănţuitori foarte proşti dănţau foarte prost curanta şi mai mulţi tineri din oraş dănţau în ciorapi de postav de Olanda sau de Usseau şi în pantofi lustruiţi. Comedianţii noştri fură adesea poftiţi să joace la unul şi la altul. Steluţa şi Angelica îi făcură pe cavaleri să le iubească şi pe doamne să le pizmuiască. Inezilla, care dănţui, la rugămintea artiştilor, o sarabandă, îi minună pe toţi şi într-atîta îi făcu lui Roquebrune să-i crească dintr-o dată iubirea, încît era să moară de congestie amoroasă ; iar Ragotin îi mărturisi lui Pizmă că, dacă mai întîrzie să-l pună bine cu Steluţa, Franţa rămîne fără Ragotin. Pizmă îi dădu bună nădejde şi ca să-i dovedească deosebita lui preţuire, îl rugă să-i împrumute vreo douăzeci şi cinci sau treizeci de franci mărunţiş. Ragotin păli la auzul acestei rugăminţi lipsite de curtenie, se căi de ce-i spu-

sese şi aproape se lăsă păgubaş să mai iubească. Pînă la urmă, adună banii, crăpînd de ciudă, cu tot felul de gologani din tot felul de punguliţe şi i-i dădu foarte trist lui Pizmă, care-i făgădui că nu mai departe de a doua zi va auzi vorbindu-se de el.

În ziua aceea jucară *Dom Japhet* [1], o piesă la fel de veselă pe cît n-are de ce fi autorul ei. A venit lume multă, piesa a fost bine jucată şi au fost toţi mulţumiţi, afară de catastrofa aceea de Ragotin. Veni tîrziu la comèdie şi-l pedepsi Dumnezeu de se aşeză în spatele unui gentilom provincial, un bărbat lat în spate şi cu o cazacă groasă, care-l făcea şi mai lat. Era atît de înalt, mai înalt decît mulţi alţii, încît deşi şedea, Ragotin, pe care nu-l despărţea de dînsul decît un singur şir de scaune, crezu că e în picioare şi-i strigă numaidecît să stea jos, ca toată lumea, închipuindu-şi fireşte că un om care şade trebuie să-şi aibă creştetul într-un rînd cu ceilalţi. Ragotin vorbea şi gentilomul acesta, La Baguenodiere pe nume, habar n-avea că de el vorbeşte. În sfîrşit se auzi strigat : „domnu' cu pana verde !" şi, cum purta într-adevăr o pană verde, stufoasă, feştelită şi destul de grosolană, întoarse capul şi-l văzu pe princhindelul care, fierbînd, îl pofti cu asprime să stea jos. Lui Baguenodiere îi păsă atît de puţin, încît se întoarse la loc spre scenă, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Ragotin îi strigă încă o dată să stea jos. Îşi întoarse iar capul, se uită la el şi se întoarse iar spre scenă. Ragotin mai strigă o dată ; Baguenodiere întoarse a treia oară capul, a treia oară se uită la el şi se întoarse a treia oară spre scenă. Cît a ţinut comèdia, Ragotin i-a strigat la fel de tare să stea jos şi La Baguenodiere s-a uitat într-una la el cu un sînge rece în stare să scoată din sărite pe oricine. La Baguenodiere era ca un dulău uriaş şi Ragotin ca o prăpădită de potaie care latră într-una la dînsul, iar dulăului atîta îi pasă de el încît se duce de se slobozeşte la un zid.

Pînă la urmă băgară toţi de seamă ce se petrece între cel mai înalt şi cel mai mărunt din cîţi erau acolo şi începură toţi

[1] *Dom Japhet din Armenia* — comedie de Scarron (scrisă, de altminteri, în 1652 şi publicată în 1653, deci ulterior datei la care pare a se petrece acţiunea romanului).

să rîdă, în vreme ce Ragotin începu să înjure, furios, iar La Baguenodiere urma să nu facă nimic altceva decît să se uite la el cu aceeaşi răceală. Baguenodiere ăsta era cel mai înalt şi cel mai grosolan om din lume; îi întrebă, cu obişnuita-i răceală, pe doi gentilomi de lîngă dînsul, de ce rîd. Ei îi răspunseră cu inima deschisă că de el rîd, şi de Ragotin, mai curînd cu gîndul să-l măgulească decît să nu-i fie pe plac. Şi totuşi nu-i fură pe plac şi un „Sînteţi nişte dobitoci" pe care li-l aruncă, încruntat şi în chip cam nepotrivit, Baguenodiere, îi făcu să înţeleagă că s-a supărat şi îi sili să-i răspundă, fiecare din partea lui, cu cîte o palmă zdravănă. La Baguenodiere nu putu întîi decît să-i înghiontească cu cotul, în dreapta şi în stînga, avînd mîinile împiedicate în cazaca aceea a lui şi, pînă să le aibă slobode, cei doi gentilomi, care erau fraţi şi foarte harnici de felul lor, avură răgaz să-i tragă vreo jumătate de duzină de palme, şi anume, întîmplător, la răstimpuri atît de exact socotite, încît cei care le auzeau fără a le vedea crezură că a aplaudat cineva de şase ori şi la răstimpuri egale. Pînă la urmă, Baguenodiere îşi scoase braţele din cazaca aceea groasă, dar înghesuit cum era de cei doi fraţi, care-l tupungeau ca leii, n-avu loc să-şi mişte braţele lui lungi. Voi să se dea înapoi să-şi ia vînt şi căzu de-a-ndăratelea peste unul din spatele lui şi-l răsturnă, cu scaun cu tot, peste nefericitul Ragotin, care se răsturnă peste altul, care se răsturnă peste altul, care se răsturnă şi el peste altul şi aşa mai departe pînă la sfîrşit, un rînd întreg de scaune se răsturnă ca nişte popice.

Zgomotul făcut de cei care cădeau, de doamnele călcate în picioare, de cele cărora le era frică, de copiii care ţipau, de oamenii care vorbeau, de cei care rîdeau, de cei care se văietau şi de cei care băteau din palme se prefăcu într-o larmă infernală. Niciodată nu s-a iscat asemenea bocluc dintr-un fleac de nimic ca ăsta ; şi minunea a fost că n-a ieşit din teacă nici o sabie, deşi în inima încăierării se aflau nişte bărbaţi care aveau săbii şi mai erau peste alte o sută şi la alţii. Dar mai mare minune a fost că La Baguenodiere a împărţit şi a primit la pumni fără să-i pese nici atîtica şi, pe deasupra, au băgat de seamă că n-a deschis gura toată seara, decît spre a rosti cele trei nenorocite de cuvinte care-i adusese o grindină

de lovituri ca aceea şi nici n-a mai deschis-o pe urmă, într-atît de mult sînge rece şi de multă muţenie încăpea în trupul său uriaş. Zvîrcolelile astea îngrozitoare ale atîtor inşi şi scaune făcuţi ghem fură multă vreme anevoie de descîlcit.

Pe cînd încercau s-o facă, iar cei mai miloşi se puneau între Baguenodiere şi cei doi vrăjmaşi ai lui, se auziră nişte urlete înfiorătoare venite ca de sub pămînt. Cine altul putea fi decît Ragotin? Într-adevăr, cînd începe nenorocul să-l prigonească pe cîte un nefericit, îl prigoneşte fără răgaz. Scaunul bietului prichindel era aşezat drept pe scîndura care acoperea canalul sălii de joc. Canalul ăsta e întotdeauna la mijloc, drept sub frînghie. Slujeşte să se scurgă într-însul apa de ploaie, iar scîndura care-l acoperă se ridică întocmai ca un capac de cutie. Cum anii biruie tot, chepengul sălii acesteia unde se juca comèdia era foarte putregăit şi se rupsese sub Ragotin, cînd îl copleşise, cu greutatea lui şi cu scaunul, un bărbat aşa de voinic. Bărbatului acestuia îi intră un picior în gaura unde Ragotin intrase de tot; piciorul acesta era încălţat cu o cizmă şi pintenul îl înţepa pe Ragotin în gît, făcîndu-l să scoată acele zbierete înfiorătoare, care nu se ştia de unde vin. Cineva îi întinse mîna acestui bărbat şi, cînd piciorul, prins în gaură, îşi schimbă locul, Ragotin îl muşcă atît de zdravăn de labă, încît omul crezu că-l muşcă un şarpe şi ţipă, făcîndu-l să tresară pe cel ce-l ajutora, care, speriat, îi dădu drumul. Pînă la urmă îşi veni în fire, îi întinse din nou mîna omului care nu mai ţipa, fiindcă Ragotin nu-l mai muşca şi-l dezgropară amîndoi pe prichindel care, cum văzu lumina zilei, se băgă, ameninţînd din cap şi din ochi pe toată lumea şi mai cu seamă pe cei pe care-i văzu că rîd privindu-l, în şuvoiul celor ce se înghesuiau să iasă, cugetînd la fapte deosebit de glorioase pentru el şi deosebit de jalnice pentru Baguenodiere. N-am aflat cum s-a împăcat Baguenodiere cu cei doi fraţi, dacă într-adevăr s-au împăcat; oricum, n-am auzit să-şi fi făcut, de atunci, vreun rău. Asta a fost întîmplarea care a tulburat oarecum cea dintîi reprezentaţie a comedianţilor noştri în faţa strălucitului public aflat, atunci, la Mans.

CAPITOLUL XVIII

Care n-are trebuinţă de titlu

Jucară a doua zi *Nicomede* a neasemuitului domn de Corneille. După socotinţa mea, comedia aceasta e minunată şi e cea în care neîntrecutul poet al scenei a pus cel mai mult suflet şi şi-a ivit cel mai mult măreţia geniului, înzestrîndu-l pe fiecare actor cu cîte un caracter ales şi cu totul aparte decît al celorlalţi. Nimic n-a tulburat reprezentaţia şi asta din pricină, poate, că Ragotin n-a fost de faţă. Nu era zi să nu intre într-o belea, pe care proasta-i vitejie, grosolănia şi fudulia o sporeau tot atît cît şi nenorocul, care pînă atunci nu-l cruţase de loc. Prichindelul îşi petrecuse toată după-amiaza în odaia soţului Inezillei, operatorul Ferdinando Ferdinandi, normand zicîndu-şi veneţian, aşa cum v-am mai spus, doftor spagirist de meserie şi, ca să spunem verde ce era, mare panglicar şi încă şi mai mare pungaş.

Ca să mai scape de pisălogeala lui Ragotin căruia îi făgăduise s-o facă pe domnişoara Steluţa să-l iubească, Pizmă îi băgase în cap că operatorul e un mare mag, care poate s-o facă să alerge numai în cămaşă după el pe cea mai cuminte femeie din lume, dar că nu săvîrşeşte asemenea minuni decît pentru prietenii lui apropiaţi, pe care-i cunoaşte că ştiu să păstreze o taină, fiindcă a avut destule necazuri punîndu-şi în lucrare măiestria în folosul celor mai mari seniori din Europa. Îl sfătui pe Ragotin să pună totul la bătaie ca să-i intre sub piele, asigurîndu-l că nu e treabă grea, căci operatorului, om de duh, îi cad repede dragi cei asemenea cu el şi că, o dată ce-i e drag cineva, i se dăruie pe de-a-ntregul. Pe un om mare n-ai decît să-l lauzi sau să i te închini şi are să facă tot ce pofteşti. Nu-i tot aşa cu unul înzestrat cu răbdare, pe care mai greu îl conduci ; iar şcoala vieţii ne învaţă că un ins mărunt care are puterea să mulţumească atunci cînd i se refuză ceva, ajunge mai curînd la capătul dorinţelor lui decît unul pe care un refuz îl jigneşte. Pizmă îl făcu pe Ragotin să creadă ce voia el, iar Ragotin se duse, chiar în ceasul acela, să-l facă să creadă pe operator că e un mare mag. N-am să vă spun încă o dată ce i-a spus el lui ; destul că operatorul, vestit de Pizmă, îşi jucă bine rolul şi tăgădui că e mag, într-un chip care să-l

facă pe Ragotin să creadă că e. Acesta îşi petrecu după-amiaza la el, care avea pe foc o retortă pentru cine ştie ce operaţie chimică, şi în ziua aceea nu putu scoate de la el nimic sigur, ceea ce îl făcu pe nerăbdătorul mansez să petreacă o noapte foarte rea.

A doua zi intră în odaia operatorului, care era încă în pat. Treaba asta nu-i plăcu Inezillei, căci nu mai era la vîrsta cînd ieşea din pat fragedă ca un trandafir, ci avea nevoie, în fiecare dimineaţă, să se încuie îndelung singură înainte de a fi gata să se arate în lume. Se strecură deci într-un mic iatac, împreună cu o slujnică a ei, maură, care-i aduse toate munitiile de amor ; iar în vremea aceasta, Ragotin începu din nou vorba cu jupîn Ferdinandi despre magie, iar jupîn Ferdinandi fu mai puţin tăinuit decît în ajun, fără totuşi a se învoi să-i făgăduiască nimic. Ragotin voi să-i dea niscai dovezi de dărnicie ; porunci o masă îmbelşugată la care-i pofti pe comedianţi şi pe comediante. N-am să vă dau amănunte despre ospăţ ; veţi afla numai că a fost foarte vesel şi că au mîncat cu toţii după pofta inimii. După-masă, Sorţu şi comediantele o rugară pe Inezilla să le citească o istorioară spanioleasca, din acelea care le alcătuia ea sau le traducea în fiecare zi cu ajutorul divinului Rocquebrune, care-i jurase pe Apolo şi pe cele nouă surori s-o înveţe în şase luni toate gingăşiile şi subţirimile limbii noastre. Inezilla nu se lăsă mult rugată şi, în vreme ce Ragotin îi trăgea clopotele magicianului Ferdinandi, citi cu un glas fermecător nuvela pe care o veţi citi în capitolul ce urmează.

CAPITOLUL XIX

Cei doi fraţi rivali

Doroteea şi Feliciana de Monsalvo erau cele mai drăguţe fete din Sevilla, şi chiar să nu fi fost, starea şi rangul lor ar fi făcut să le rîvnească toţi cavalerii care doreau să se însoare bine. Dom Manuel, tatăl lor, nu se arătase încă a înclina către nimeni ; iar fiică-sa Doroteea, care, ca una ce era mai mare, trebuia să se mărite înaintea soru-si îşi păzise, ca şi ea, la fel de bine privirile şi faptele, astfel încît chiar şi cel mai încrezut

peţitor nu putea fi încă sigur dacă făgăduinţele-i de dragoste sînt sau nu bine primite. În vremea asta, cele două fete frumoase nu mergeau o dată la biserică fără să le însoţească un alai de îndrăgostiţi cît se poate de arătoşi ; nu luau o dată agheasmă fără ca o sumedenie de mîini, frumoase sau urîte, să nu se grăbească să le-o dea ; nu-şi ridicau o dată ochii cei frumoşi de pe cartea de rugăciuni fără să ajungă ţinta a nu ştiu cîte priviri nesăţioase şi nu făceau un pas în biserică fără să trebuiască să răspundă la o plecăciune. Dacă însuşirile lor le pricinuiau atîta osteneală în mijlocul lumii sau la biserică, tot ele le aduceau adesea, sub ferestrele casei părinteşti, petreceri care le ajutau să îndure mai lesne aspra însingurare la care le îndatorau fetia lor şi obiceiul pămîntului. Nu era noapte în care să nu le desfete muzica şi se juca foarte des inelul sub ferestrele lor, care dădeau într-o piaţă.

Într-o bună zi, se minunară toţi de un străin mai presus ca îndemînare decît toţi cavalerii din oraş, iar cele două surori luară seama că e un bărbat foarte bine făcut. Mai mulţi cavaleri din Sevilla, care-l cunoscuse în Flandra, unde comandase un regiment de cavalerie, îl poftiră să joace inelul cu ei, ceea ce el făcu, îmbrăcat ostăşeşte. Cîteva zile mai tîrziu se desfăşura la Sevilla ceremonia hirotonisirii unui episcop. Străinul, care îşi zicea dom Sancho de Sylva, era şi el la biserica unde avea loc ceremonia, împreună cu tinerii cei mai leventi din Sevilla ; iar frumoasele surori de Monsalvo erau şi ele acolo, în mijlocul mai multor doamne împopoţate ca şi ele, după moda sevillană, cu o mantie de stofă groasă şi în cap cu o pălărie cu o mulţime de pene. Dom Sancho se nimeri din întîmplare între cele două surori frumoase şi o doamnă, căreia voi să-i vorbească, dar care îl rugă curtenitor să n-o facă şi să lase slobod locul pe care se aşezase, pentru cineva pe care-l aşteaptă. Dom Sancho o ascultă şi, apropiindu-se de Doroteea de Monsalvo, care era mai lîngă el decît sora ei şi care văzuse ce se petrecuse între el şi doamna aceea, îi spuse :

— Trăgeam nădejde că, străin fiind, doamna către care am îndreptat cuvînt nu va refuza să-mi răspundă ; ea însă m-a pedepsit pentru că, prea cutezător, am socotit că o convorbire cu mine nu e un lucru de dispreţuit. Te rog din suflet, urmă el, să nu fii şi domnia-ta la fel de aspră ca ea cu un străin pe care l-a rănit şi, întru slava doamnelor din Sevilla, să-i dai temei să se laude cu bunătatea lor.

— Îmi dai domnia-ta unul, îi răspunse Doroteea, să mă port la fel de răutăcios ca doamna aceea, de vreme ce n-ai venit la mine decît izgonit de ea, dar ca să n-ai a te plînge de doamnele din ţara mea, mă învoiesc să nu vorbesc decît cu domnia-ta cît va ţine ceremonia şi astfel vei înţelege că nu mi-am dat aici întîlnire cu nimeni.

— Mult mă miră ce-mi spui, cînd arăţi aşa cum arăţi, îi spuse dom Sancho, şi trebuie sau că eşti foarte rea, sau că flăcăii din oraş sînt foarte sfioşi, sau mai curînd că cel pe care-l înlocuiesc lipseşte.

— Şi socoteşti, îi spuse Doroteea, că ştiu atît de puţin ce însemnează să iubeşti, încît, lipsind flăcăul, să nu mă opresc a merge într-o adunare unde el nu-i ? Să nu mai judeci niciodată atît de rău pe cineva pe care nu-l cunoşti.

— Vei cunoaşte, îi întoarse dom Sancho, că te judec mult mai bine decît îţi închipui, dacă-mi vei îngădui să te slujesc pe cît îmi dă inima ghes.

— Nu e bine să te iei întotdeauna după primele porniri, îi spuse Doroteea, şi în afară de asta, există o mare greutate în ceea ce-mi propui.

— Nu există greutate pe care să n-o înlătur, ca să mă învrednicesc să fiu al domniei-tale, îi întîmpină dom Sancho.

— Nu e treabă de zile puţine, îi răspunse Doroteea ; ai uitat poate că eşti numai trecător prin Sevilla şi poate nu ştii că nu mi-ar plăcea ca numai în trecere să mă iubească cineva.

— Dăruieşte-mi, numai, ce îţi cer, îi spuse el, şi-ţi făgăduiesc să rămîn în Sevilla toată viaţa.

— Ceea ce îmi spui e foarte curtenitor, îi întoarse Doroteea, şi mult mă mir că un bărbat care se pricepe să spună asemenea lucruri nu şi-a ales încă aici o doamnă căreia să-i facă curte. Şi nu cumva n-o face fiindcă îşi închipuie că nu plătesc ele osteneala ?

— Ba mai curînd fiindcă nu se încrede în puterile lui, îi spuse dom Sancho.

— Răspunde-mi lămurit la ce te întreb şi spune-mi, numai mie, care e, dintre noi, doamna care ar avea puterea să te oprească în Sevilla.

— Ţi-am mai spus că domnia-ta m-ai opri, dacă ai voi.

— Nu m-ai văzut niciodată, îi spuse Doroteea ; spune-mi dar pe o alta.

— Ei bine, ţi-o mărturisesc, de vreme ce-mi porunceşti, îi spuse dom Sancho, că dacă ar fi tot atît de ageră la minte ca domnia-ta, aş socoti fericit pe bărbatul căruia i-ar preţui însuşirile şi i-ar primi curtea Doroteea de Monsalvo.

— Se află, îi spuse Doroteea, în Sevilla, multe doamne care sînt deopotrivă cu ea, ba chiar o întrec, dar nu ţi-a ajuns oare la ureche că e, printre toţi cei care o curtenesc, unul căruia îi arată mai multă priinţă decît celorlalţi ?

— Aflîndu-mă eu foarte departe, îi spuse dom Sancho, de a fi vrednic de ea, nu m-am străduit prea mult să aflu cele ce-mi spui.

— Şi de ce n-ai fi la fel de vrednic ca oricare altul ? îl întrebă Doroteea. Toanele doamnelor sînt ciudate cîteodată, şi adesea cea dintîi întîlnire îl înaintează pe un necunoscut mai mult decît ani îndelungaţi de slujbe pe curtenii pe care-i văd în fiecare zi.

— Lesne te dezbari de mine îndemnîndu-mă să iubesc pe o alta decît domnia-ta ; pricep astfel că nu vei lua niciodată în seamă slujbele unui curtezan nou în dauna altuia cu care eşti în vorbă mai de mult.

— Scoate-ţi din minte un gînd ca ăsta, îi răspunse Doroteea, şi socoteşte mai curînd că nu sînt aşa de lesne de cucerit cu cîteva cuvinte linguşitoare, încît să cred că ale domniei-tale izvorăsc din inimă, chiar fără să mă fi văzut niciodată.

— Dacă numai atîta mai lipseşte ca mărturisirea de dragoste pe care ţi-am făcut-o să ajungă să fie primită, îi întoarse dom Sancho, nu te mai ascunde unui străin care e de pe-acum fermecat de mintea-ţi cea ageră.

— Şi dacă pe cea a domniei-tale o va nemulţumi chipul meu ? îi răspunse Doroteea.

— Ehei, cu siguranţă că eşti foarte frumoasă, îi întîmpină dom Sancho, de vreme ce mărturiseşti atît de deschis că nu eşti şi nu mă mai îndoiesc de fel acum că voieşti să te dezbari de mine sau fiindcă te plictisesc, sau fiindcă nu mai e slobod în inima domniei-tale nici un colţişor. Nu e drept aşadar să-ţi mai fie pusă la încercare bunătatea ce-ai arătat-o îngăduindu-mă pînă acum şi nu voiesc să te las cu credinţa că n-am avut alt gînd decît să-mi trec vremea, cînd mă arătam gata să ţi-o dărui toată, cîtă îmi mai rămîne de trăit.

— Ca să-ţi dovedesc, îi spuse Doroteea, că nici eu nu voiesc să o fi irosit pe aceea pe care am petrecut-o stînd de vorbă cu domnia-ta, mi-ar părea foarte bine să nu te părăsesc fără a afla cine eşti.

— Nu săvîrşesc o greşeală ascultîndu-te. Află aşadar, frumoasă necunoscută, îi spuse el, că port numele de de Sylva, care e al mamei, că tata e guvernator al cetăţii Quito, în Peru, că mă aflu la Sevilla din porunca lui şi că mi-am petrecut toată viaţa în Flandra, unde m-am învrednicit de un rang ostăşesc din cele mai înalte şi de ordinul Sfîntul Iacob, cu rang de comandor. Iată, în puţine cuvinte, ce sînt, şi nu ţine decît de domnia-ta ca, într-un loc mai puţin umblat, să te fac să ştii ce voiesc să fiu de-acum şi pînă la moarte.

— Se va întîmpla şi asta cît de curînd voi putea, îi spuse Doroteea, iar pînă atunci, dacă nu vrei să te pui în primejdia de a nu mă mai cunoaşte niciodată, nu te strădui să cunoşti mai multe şi află doar atît că nu sînt o femeie de rînd şi că chipul meu n-a făcut încă groază nimănui.

Dom Sancho o părăsi cu o adîncă plecăciune şi se alătură şi el unei cete de flăcăi singuratici care stăteau de vorbă între ei. Cîte unele triste doamne, din acelea cărora le sare mereu în ochi purtarea celorlalte şi au inima pe deplin împăcată cu a lor, care se fac, singure, judecătoare ale binelui şi răului, deşi se poate pune, despre virtutea lor, rămăşag, ca despre orice lucru care nu e pe deplin dovedit, şi care-şi închipuie că oleacă de asprime grosolană şi cîte o cucernică strîmbătură le fac cinstite şi prea cinstite, deşi zburdălnicia anilor lor tineri a iscat vorbe mai multe decît dau bune pilde jalnicii lor obraji smochiniţi, aceste doamne deci, pe care adesea vrei să le cunoşti cît mai puţin, vor spune aici că domnişoara Doroteea e cel puţin o zvăpăiată, nu numai fiindcă l-a îmbiat prea mult pe unul pe care abia dacă-l cunoştea, ci şi fiindcă a îngăduit să i se vorbească de dragoste ; şi că dacă o faţă asupra căreia ar avea ele vreo putere s-ar fi purtat aşa, pe loc ar fi trimis-o la mînăstire. Afle însă cele ce nu ştiu că fiecare ţară îşi are obiceiurile ei şi că, dacă în Franţa femeile şi chiar fetele, care umblă slobode peste tot, se simt jignite, sau cel puţin ar trebui să se simtă, de cea mai neînsemnată mărturisire de dragoste, în Spania, unde sînt ţinute din scurt ca nişte călugăriţe, nu le jigneşte nimeni spunîndu-le că le iubeşte, chiar dacă cel ce le-o spune n-are pentru ce să fie

iubit. Ba merg mai departe doamnele : fac ele întîiele poftiri şi sînt cele dintîi atacate, fiind abia în cele din urmă văzute de flăcăii pe care ele îi văd în fiecare zi prin biserici, pe la curţi şi de la balcoanele şi de după obloanele lor.

Doroteea îi destăinui soru-si, Feliciana, ce vorbise cu dom Sancho şi-i mărturisi că străinul acesta îi place mai mult decît toţi cavalerii din Sevilla, iar soru-sa o încuviinţă pe deplin că vrea să-şi robească inima. Frumoasele surori schimbară îndelung cugetări morale cu privire la aceea că bărbaţii sînt mai norociţi decît femeile, măritate aproape întotdeauna după alegerea părinţilor lor, care nu le e mai niciodată pe plac, în vreme ce bărbaţii îşi pot alege ei înşişi femei pe care să le iubească.

— Eu una, îi spunea soru-si Doroteea, sînt sigură că dragostea n-o să mă facă niciodată să săvîrşesc ceva împotriva datinei, dar sînt, la fel, hotărîtă, să nu mă mărit decît cu un bărbat care să întrunească într-însul toate însuşirile pe care ar trebui să le caut la mai mulţi alţii, şi mai bine mi-aş petrece viaţa într-o mînăstire decît cu un bărbat pe care să nu-l pot iubi.

Feliciana îi spuse soru-si că şi ea la fel s-a hotărît, şi se întăriră una pe alta în hotărîrea lor, cu toate judecăţile pe care minţile lor isteţe le puteau alcătui pe această temă. Doroteii i se părea greu să-şi ţină cuvîntul ce-l dăduse lui dom Sancho să i se dezvăluie cine e şi-i mărturisi soru-si că e foarte tulburată. Feliciana însă, care se pricepea să găsească dezlegări la orice, îi aminti soru-si că o doamnă, rudă şi prietenă îndeaproape cu ele (căci nu toate rudele sînt şi prieteni), ar fi gata s-o ajute din toată inima într-o împrejurare în care e în joc liniştea ei sufletească.

— Ştii ca şi mine, îi spunea blînda surioară, o fată cu care era o plăcere să trăieşti, că Marina, care ne-a slujit atîta vreme, s-a măritat cu un felcer care ţine cu chirie de la ruda noastră o căsuţă lipită de a ei şi că cele două case răspund una într-alta. Se află într-o mahala destul de îndepărtată şi chiar dacă unii or să ne ia seama că mergem mai des ca altădată la ruda noastră, n-are să-i ia nimeni seama lui dom Sancho că intră la un felcer, şi în afară de asta poate intra noaptea şi deghizat.

În vreme ce Doroteea ţese, cu ajutorul soru-si, planul urzelii ei amoroase, o pregăteşte pe ruda ei să o ajute şi o învaţă

pe Marina ce are de făcut, dom Sancho se gîndeşte la necunoscuta lui, nu ştie dacă i-a făgăduit să-i dea de ştire ca să-şi bată joc de el, şi o vede în fiecare zi fără să o cunoască, fie prin biserici, fie la ea în balcon, unde asculta serenadele adoratorilor ei, toţi cunoscuţi de-ai lui dom Sancho şi cei mai buni prieteni pe care-i avea în Sevilla. Se îmbrăca, într-o dimineaţă, cu gîndul la necunoscuta lui, cînd i se vesti că-l caută o doamnă cu un văl pe faţă. Fu poftită înăuntru şi dădu răvaşul pe care-l veţi citi.

Răvaş

Ţi-aş fi dat de ştire mai de mult, dacă aş fi putut. Dacă dorinţa ce o aveai să mă cunoşti mai dăinuie, vino la căderea nopţii acolo unde îţi va spune cea care ţi-a adus răvaşul şi de unde te va aduce acolo unde te voi aştepta.

Vă puteţi închipui cît s-a bucurat. O îmbrăţişă, ca scos din minţi, pe aducătoarea fericitei solii şi-i dărui un lănţişor de aur pe care ea îl primi după cuvenitele mofturi. Îi hotărî un ceas în amurg, într-un loc ferit pe care i-l arătă, unde să vină neînsoţit de nimeni şi-şi luă rămas bun, lăsîndu-l voios şi mai nerăbdător ca nimeni altul. În sfîrşit căzu şi noaptea, iar el se află, gătit şi înmiresmat, la locul ştiut, unde îl aştepta solul de dimineaţă. Îl pofti să intre într-o căsuţă nearătoasă şi apoi într-un apartament foarte frumos, unde găsi trei doamne, toate cu văluri pe faţă. O cunoscu pe necunoscuta lui după stat şi se plînse că nu-şi ridică vălul. Fără nici o altă împotrivire, soru-sa şi cu ea i se dezvăluiră fericitului dom Sancho ca fiind frumoasele doamne de Monsalvo.

— Vezi, îi spuse Doroteea pe cînd îşi scotea vălul, că spuneam adevărul cînd te încredinţam că adesea un străin dobîndeşte într-o singură clipă ceea ce alţi flăcăi, cu care te vezi în fiecare zi, nu s-au învrednicit să dobîndească vreme de ani de-a rîndul ; şi ai fi, urmă ea, nerecunoscător ca nimeni altul, dacă n-ai preţui felul cu totul deosebit în care mă port cu domnia-ta, sau dacă m-ai judeca rău din pricina asta.

— Toată viaţa, îi spuse pătimaşul dom Sancho, voi preţui ori ce-mi vine de la domnia-ta ca pe un dar al cerului şi vei vedea, prin grija ce-o voi avea de a-mi păstra binele ce-mi vei face, că de s-ar întîmpla să-l pierd, de vină va fi mai curînd cine ştie ce nenorocire decît o greşeală de-a mea.

Îşi spuseră-n clipe puţine
Tot ce-ţi şopteşte Amorul
Stăpîn cînd se face pe tine.

Gazda şi Feliciana, care ştiau să se poarte, se îndepărtase binişor de îndrăgostiţii noştri ; astfel încît nimic nu-i stingherea să-şi vădească unul altuia o dragoste chiar şi mai fierbinte decît era, deşi era şi aşa destul de fierbinte, şi hotărîră şi o altă zi, cînd să şi-o vădească, dacă ar fi fost cu putinţă, şi mai şi. Doroteea îi făgădui lui dom Sancho să facă tot ce-i va sta în putere ca să se vadă cu el cît mai des. El îi mulţumi cu cele mai alese vorbe de duh de care era în stare. Celelalte două doamne strecurau şi ele din cînd în cînd cîte un cuvînt, iar atunci cînd veni vremea, Marina le aminti că trebuie să se despartă. Doroteea se mîhni, dom Sancho se schimbă la faţă, dar trebuiau totuşi să-şi ia rămas bun. Mîndrul cavaler îi scrise a doua zi mîndrei lui, care îi dădu un răspuns pe măsura dorinţelor lui. N-am să vă arăt aici răvaşele lor de amor, fiindcă nu mi-a căzut în mînă nici unul. Se întîlniră adesea în acelaşi loc şi în acelaşi chip în care se întîlnise întîi, şi ajunseră să se iubească atît de mult încît, fără a-şi vărsa sîngele, precum Piram şi Thisbe, nu rămaseră mai prejos de ei ca dragoste şi duioşie.

Se spune că dragostea, focul şi banii nu se pot multă vreme ascunde. Doroteea, căreia îi era sufletul plin de iubitu-i din străini, nu putea vorbi de el oricum, şi într-atîta îl punea mai presus de toţi gentilomii din Sevilla, încît mai multe doamne, care-şi aveau şi ele taina lor, asemenea cu a ei, şi care n-o mai auzeau vorbind decît despre dom Sancho şi crescîndu-l în dauna celor pe care-i iubeau ele, băgară de seamă şi se simţiră jignite. Între patru ochi, Feliciana îi atrăsese adesea luarea-aminte să-şi mai pună strajă gurii cînd vorbeşte despre el, iar în lume, cînd o vedea lăsîndu-se în voia plăcerii ce o avea de a vorbi de flăcăul ei, o călcase de o sută de ori pe picior, de să-i vină rău de durere. Un cavaler îndrăgostit de Doroteea află pricina de la o doamnă, prietenă bună cu el, şi bănui numaidecît că Doroteea îl iubeşte pe dom Sancho, amintindu-şi că de cînd era străinul acesta în oraş, frumoasa fată nici nu se mai uitase la robii ei, printre care el era cel mai supus. Rivalul acesta al lui dom Sancho era bogat, de neam bun şi-i plăcea lui dom Manuel, care totuşi n-o grăbea pe fiică-sa să-l ia de

bărbat, fiindcă de cîte ori îi vorbea de el, ea îl ruga din suflet să n-o mărite aşa tînără. Cavalerul acesta (mi-aduc aminte acum că îl chema dom Diego) voi să fie şi mai sigur de ceea ce, pînă acum, numai bănuia. Avea un valet, din aceia cărora li se spune băieţi buni, care poartă rufărie la fel de frumoasă ca a stăpînului lor, sau chiar i-o poartă pe-a lui şi dictează moda printre ceilalţi valeţi, care-i pizmuiesc pe cît îi preţuiesc slujnicele. Valetul acesta se numea Gusman şi, fiindcă cerul îi hărăzise o oarecare îndemînare de stihuitor, alcătuia cele mai multe din romanţele din Sevilla, care sînt cam ce sînt la Paris şansonetele de Pont-Neuf ; le cînta la chitară şi nu le cînta fără triluri şi înfloriturі, cu buzele sau cu limba. Dansa sarabanda, avea întotdeauna castanietele la el, voise să se facă comediant şi din toată alcătuirea-i de însuşiri nu lipsea o leacă de îndrăzneală, dar, ca să vă spun adevărat, şi o leacă de pungăşie. Toate aceste meşteşuguri, la care se adăugau cîteva vorbe frumoase învăţate pe dinafară de la stăpînu-său, îl făcuse fără tăgadă ţinta (dacă pot cuteza să mă rostesc astfel) tuturor năzuinţelor de amor ale slujnicelor care se credeau drăguţe. Dom Diego îi porunci să se arate mai blînd faţă de Izabela, fata care le slujea pe doamnele de Monsalvo. El ascultă de stăpîn ; Izabela băgă de seamă şi se socoti fericită că o iubeşte Gusman, pe care îl iubi în curînd şi ea şi care, la rîndul lui, ajunse să o iubească şi el, săvîrşind astfel de-adevărat cele începute numai pentru a-şi asculta stăpînul. Dacă Gusman deştepta rîvna slujnicelor care ţinteau cel mai sus, Izabela era o bună partidă pentru valetul cu cele mai mari gînduri din Spania. Stăpînele ei, care erau foarte darnice, o iubeau şi o mai aştepta şi ceva stare de pe urma tătîne-său, care era un iscusit meşteşugar.

Gusman se gîndi deci cu adevărat să-i fie bărbat şi ea nu-l vedea cu ochi răi ; îşi făgăduiră deci unul altuia să se căsătorească şi trăiră pe urmă împreună ca şi cum ar fi fost bărbat şi nevastă. Izabelei îi era tare necaz că Marina aceea, nevasta felcerului la care se întîlneau în taină Doroteea şi dom Sancho, şi care o slujise înaintea ei pe stăpînă-sa, îi e încă confidentă într-o asemenea împrejurare în care se vădeşte întotdeauna dărnicia unui îndrăgostit. Aflase de lănţişorul de aur cu care o dăruise pe Marina dom Sancho şi de încă cîteva daruri pe care i le făcuse şi-şi închipuia că o mai fi primit ea şi multe altele. Aşa se face că o ura de moarte pe Marina, ceea ce m-a îndemnat să cred că frumoasa fată era cam iubitoare de ar-

ginți. Nu trebuie deci să ne mirăm că, la cea dintîi rugăminte pe care i-a făcut-o Gusman să-i mărturisească dacă stăpîna ei iubește sau nu pe cineva, ea i-a dezvăluit taina stăpînă-si unui bărbat căruia i se dăruise pe de-a-ntregul. Îi împărtăși tot ce știa despre urzeala tinerilor noștri îndrăgostiți și stărui îndelung asupra marelui noroc al Marinei, pe care dom Sancho o îmbogățea, și o ocărî pe urmă că trage astfel foloase ce s-ar cuveni mai curînd unei slujnice din casă. Gusman o rugă să-i dea de știre despre ziua cînd va fi Doroteea cu iubitul ei. Astfel făcu ea, iar el nu întîrzie să-l vestească pe stăpînu-său, care află tot ce aflase el de la puțin credincioasa Izabelă.

Îmbrăcat ca un om sărac, dom Diego se puse la poarta locuinței Marinei, în noaptea pe care i-o arătă valetul, îl văzu pe rivalul său intrînd și, puțin după aceea, văzu oprindu-se în fața casei rudei Doroteei un rădvan, din care coborîră fata cea frumoasă și cu sora ei, înnebunindu-l pe dom Diego precum vă puteți închipui. Făcu pe loc planul să se mîntuie de un așa primejdios rival, trimițîndu-l pe lumea cealaltă ; tocmi niște ucigași cu plată, îl pîndi pe dom Sancho cîteva nopți la rînd și în sfîrșit îl găsi și sări pe el, ajutat de doi nemernici înarmați pînă-n dinți ca și dînsul. La rîndul lui, dom Sancho era pregătit să se apere și, în afară de jungher și de spadă, avea și două pistoale la brîu. Atacat, se apără ca un leu și pricepu că vrăjmașii lui vor să-l răpună și că nu-i poate dovedi cu spada. Dom Diego îl strîngea mai tare decît ceilalți, care nu lucrau decît pentru banii ce-i primise de la dînsul. Se lăsă el ce se lăsă respins de vrăjmași, ca să tragă zarva luptei departe de casa unde se afla Doroteea lui, dar temîndu-se, pînă la urmă, să nu plătească cu viața această discreție și văzîndu-se strîns rău de tot de dom Diego, își descărcă într-însul unul din pistoale, și îl puse jos mai mult mort decît viu și strigînd tare să vină un preot. La zgomotul împușcăturii, ucigașii se făcură nevăzuți ; dom Sancho fugi la el acasă, iar vecinii ieșiră în stradă și-l găsiră pe dom Diego, pe care îl recunoscură, trăgînd să moară și învinuindu-l pe dom Sancho că l-a ucis.

Cavalerului nostru vestea acestora îi ajunse la urechi prin mijlocirea unor prieteni, care-i spuseră că, chiar dacă nu-l va urmări stăpînirea, rudele lui dom Diego nu vor lăsa nepedepsită moartea rudei lor și sigur vor încerca să-l ucidă, oriunde-l vor găsi. Se închise deci într-o mînăstire, de unde-i

dădu de veste Doroteei şi îşi rîndui treburile în aşa fel încît să poată ieşi din Sevilla de îndată ce va putea fără primejdie s-o facă.

În vremea aceasta, stăpînirea porni cercetările, îl căută pe dom Sancho şi nu-l găsi nicăieri. Cînd se mai domoli puţin dîrdora primelor cercetări şi cînd începeau cu toţii să creadă că dom Sancho a fugit, Doroteea şi cu soru-sa, sub cuvînt că merg să se închine, se duseră, însoţite de ruda lor, la mînăstirea unde se închisese dom Sancho, iar acolo, prin mijlocirea unui călugăr bun la suflet, se întîlniră într-un paraclis, îşi făgăduiră unul altuia credinţă pînă dincolo de mormînt şi se despărţiră cu o inimă atît de îndurerată şi îşi spuseră cuvinte atît de sfîşietoare, încît soru-sa, ruda ei şi bunul monah, care fusese faţă, plînseră şi plîng încă şi în ziua de azi cînd îşi aduc aminte. Ieşi deghizat din Sevilla şi lăsă, înainte de a pleca, la omul lui taică-său o scrisoare pe care să i-o trimită acolo în India. În scrisoarea aceasta îl vestea de întîmplarea care-l sileşte să părăsească Sevilla şi să plece la Neapoli.

Ajunse cu bine acolo şi fu bine întîmpinat de viceregе, căruia avea cinstea să-i fie vasal. Deşi primit de el cu toată îndatorinţa, îi fu, un an încheiat, tare urît la Neapoli, fiindcă n-avea nici o veste de la Doroteea. Viceregele înarmă şase catarge, pe care le trimise la luptă cu turcii. Vitejia lui dom Sancho nu lăsă să-i scape un prilej atît de nimerit pentru a se vădi, iar căpitanul îl primi pe catarga lui, găzduindu-l în încăperea de la pupă, încîntat că are cu sine un asemenea bărbat de neam şi împodobit cu atîtea însuşiri. Cele şase catarge napolitane se întîlniră în apropierea Messinei cu alte opt, turceşti, şi nu şovăiră să le atace. După o bătălie îndelungată, creştinii luară trei catarge ale vrăjmaşilor şi scufundară alte două. Vasul-amiral al creştinilor îl abordase pe cel al turcilor, care se împotrivea cel mai straşnic, fiind şi cel mai bine înarmat. În vremea aceasta, marea se înfuriase, şi furtuna crescuse într-atîta încît şi creştinii, şi turcii începură să se gîndească mai mult la mîntuirea lor, decît la măcel. Desprinseră, deci, de amîndouă părţile, cîrligele de fier cu care erau agăţate corăbiile, iar vasul-amiral turc se îndepărtă de cel creştin, în vreme ce preacutezătorul dom Sancho sărise pe el, fără să-l urmeze nimeni. Cînd se văzu singur în puterea vrăjmaşilor, îşi spuse că mai bine mort decît rob şi, gata să înfrunte orice i s-o întîmpla, se aruncă în valuri, cu nădejdea de a ajunge cumva, bun

înotător cum era, pînă la catargele creştine, dar vremea rea îi împiedica să-l vadă, deşi căpitanul creştin, martor la fapta lui dom Sancho şi deznădăjduit de pieirea lui, pe care o socotea sigură, îşi întoarse catarga către locul unde se aruncase el în apă. Estimp dom Sancho spinteca valurile cu toată puterea braţelor şi, după ce înotă cîtva spre ţărm, către care îl purtau vîntul şi mareea, găsi din fericire o scîndură dintr-o catargă turcească din cele nimicite de tunuri şi se sluji cu folos de acest ajutor sosit tocmai la vreme şi pe care socotea că Cel-de-sus i l-a trimis. Nu era mai mult de o leghe şi jumătate de la locul unde se dase bătălia şi pînă la coasta Siciliei, unde, ajutat de vînt şi de maree, dom Sancho ajunse mai curînd decît nădăjduia. Ieşi din apă fără a se răni de ţărm şi, după ce mulţumi Domnului că l-a mîntuit de o atît de grea primejdie, înaintă pe uscat pe cît îi îngăduia osteneala şi, suindu-se pe o colină, văzu un cătun de pescari care se nimeriră a fi cei mai primitori oameni din lume.

Sforţările făcute în vremea bătăliei, care-l încinsese, cele din apele reci ale mării, apoi hainele ude, îi dădură nişte friguri cumplite care-l ţintuiră îndelung la pat ; pînă la urmă se înzdrăveni, fără alt leac decît că a mîncat numai anumite bucate. Cît a fost bolnav, a făcut planul să-i lase pe toţi să creadă, precum desigur credeau, că a murit, ca să nu mai trebuie să se păzească atîta de rudele lui dom Diego, vrăjmaşii lui, şi ca să-i pună Doroteei la încercare credinţa. Legase, în Flandra, strînsă prietenie cu un marchiz sicilian, din neamul Montalto, Fabio pe nume. Puse pe un pescar să cerceteze dacă e în Messina, unde ştia că locuieşte ; şi, aflînd că e, merse acolo îmbrăcat ca un pescar şi intră în faptul nopţii la acest marchiz, care-l jelise deopotrivă cu toţi cei pe care îi îndurerase pieirea lui. Marchizul Fabio fu încîntat să regăsească un prieten pe care-l socotea pierdut. Dom Sancho îi spuse cum a scăpat şi-i povesti aventura lui de la Sevilla, fără să-i ascundă patima-i fierbinte pentru Doroteea. Marchizul sicilian se arătă gata să plece în Spania şi chiar să o răpească, dacă se învoieşte, pe Doroteea, şi s-o aducă în Sicilia. Dom Sancho nu voi să primească de la prietenul lui aşa primejdioase dovezi de prietenie, dar fu din cale-afară de bucuros că se învoieşte să-l însoţească în Spania.

Pe Sanchez, valetul lui dom Sancho, atîta îl amărîse pierderea stăpînului său, încît atunci cînd catargele veniră la Mes-

sina pentru a-şi drege stricăciunile, intră într-o mînăstire ca să-şi sfîrşească zilele acolo. Marchizul Fabio trimise să-l cheme de la stareţ, care-l primise la stăruinţa acestui senior şi încă nu-l tunsese călugăr. Sanchez era să moară de bucurie revăzîndu-şi scumpul stăpîn şi nici nu se mai gîndi să se întoarcă la mînăstire. Dom Sancho îl trimise în Spania să pună lucrurile la cale şi să-i dea veşti despre Doroteea, care, în vremea asta, credea ca toată lumea că dom Sancho a murit. Zvonul ajunse pînă în India ; tatăl lui dom Sancho de durere muri, şi-i lăsă unui al doilea fiu al lui un avut de patru sute de mii de scuzi, cu îndatorirea să-i dea jumătate frăţine-său, dacă ştirea morţii lui s-ar fi vădit neadevărată.

Fratele lui dom Sancho se numea dom Juan de Peralta, după numele tatălui său. Se sui pe o corabie pentru Spania şi ajunse la un an după întîmplările pe care le păţise acolo dom Sancho. Purtînd alt nume, îi fu lesne să ascundă că e frate cu dom Sancho, taină de mare însemnătate pentru el, din pricina lungului răstimp pe care treburile îl sileau să şi-l petreacă într-un oraş unde frate-său avea duşmani. O văzu pe Doroteea şi se îndrăgosti de ea ca şi frate-său, dar nu-i căzu drag ca el. Cu inima zdrobită, fata asta frumoasă nu mai avea chef de nimic ; tot ce făcea dom Juan de Peralta ca să-i intre în voie o supăra şi-i izgonea în fiecare zi pe cei mai mîndri flăcăi din Sevilla pe care taică-său dom Manuel o îndemna să-i ia de bărbat.

Estimp Sanchez ajunse la Sevilla şi, urmînd poruncile ce-i dase stăpînul lui, începu să iscodească ce face Doroteea. Află din zvonurile care umblau prin oraş că îi căzuse cu tronc unui foarte bogat cavaler, sosit de curînd din India şi care făcea pentru ea tot ce ştie să facă un îndrăgostit foarte dibaci. Îi scrise stăpînului său, arătîndu-i lucrurile mai negre decît erau, iar stăpînul său le văzu şi mai negre decît i le arăta. Marchizul Fabio şi dom Sancho se urcară, la Messina, pe catargele spaniole care se întorceau în ţară şi ajunseră cu bine la Saint-Lucar, de unde luară poştalionul pînă la Sevilla. Intrară noaptea în oraş şi traseră la locuinţa pe care le-o oprise Sanchez. Nu ieşiră din casă toată ziua următoare, iar noaptea dom Sancho şi marchizul Fabio merseră să dea tîrcoale mahalalei lui dom Manuel. Auziră acordîndu-se nişte instrumente sub ferestrele Doroteei, pe urmă o muzică foarte aleasă, după care un glas singur, ţinîndu-şi isonul la lăută se văietă îndelung de asprimea

unei tigroaice schimbate în înger. Dom Sancho fu ispitit să tragă spada la domnii cei cu serenada, dar marchizul Fabio îl împiedică, arătîndu-i că astfel ar trebui să facă dacă Doroteea s-ar fi ivit în balcon spre a-l îndatora pe rivalul lui sau dacă cuvintele cîntecelului pe care-l auzise ar fi fost cuvinte de mulţumire pentru cine ştie ce hatîruri şi nicidecum suspinele unui îndrăgostit căruia nu i se îndeplinesc dorinţele. Cei cu serenada plecară, pasămite destul de puţin mulţumiţi şi dom Sancho şi marchizul Fabio plecară şi ei.

În vremea aceasta, pe Doroteea începea s-o supere dragostea cavalerului indian. Taică-său, ardea de dorinţa s-o vadă măritată şi Doroteea nu se îndoia că dacă, bogat şi de bun neam cum era, indianul acesta, dom Juan de Peralta, i-ar fi cerut mîna, dom Manuel i-ar fi dat deoparte pentru el pe toţi ceilalţi şi ar fi îmboldit-o pe ea mai tare ca oricînd. A doua zi după serenada din care se împărtăşise şi marchizul Fabio cu dom Sancho, Doroteea vorbi cu soru-sa şi-i spuse că nu mai poate îndura curtenia indianului şi că socoate ciudat că nu se fereşte de loc de ochii lumii, înainte măcar de a-i fi vorbit lui taică-său.

— E un fel de a te purta pe care nu l-am încuviinţat niciodată, zise Feliciana, şi să fiu în locul tău, i-aş spune, cu cel dintîi prilej, cîteva de la obraz, ca să-i spulber orice nădejde de a-ţi fi pe plac. Mie uneia, adăugă ea, nu mi-a plăcut niciodată ; n-are de loc mîndra înfăţişare pe care numai la curte o capeţi iar nesăbuita cheltuială pe care o face aici la Sevilla n-are nimic de neam bun şi miroase de departe a venetic.

Se străduí pe urmă să-l zugrăvească în cele mai negre culori, uitînd că atunci cînd se ivise întîi la Sevilla îi mărturisise soru-si că nu-i e urît de el şi că, de cîte ori venea vorba de dom Juan de Peralta, îl lăuda chiar cu oarecare patimă.

Văzînd-o pe soru-sa atît de schimbată, sau prefăcîndu-se că e, în simţămintele ce le nutrea cîndva pentru acest cavaler, Doroteea o bănui că-i place pe cît se străduie s-o încredinţeze că nu-i place de loc, şi, ca să se lumineze, îi spuse că pe ea n-o supără curtenia lui dom Juan fiindcă i-ar fi cumva nesuferit ci că, dimpotrivă, aducînd el cumva la chip cu dom Sancho, ar fi fost în stare să-i placă mai mult decît oricare alt cavaler din Sevilla, cu atît mai mult cu cît ştia că, bogat cum e şi de viţă, ar dobîndi lesne încuviinţarea tatălui ei.

— Dar după dom Sancho, adăugă ea, nu mai pot iubi pe nimeni şi nimic şi dacă n-a fost să mă mărit cu el, n-am să mă mărit niciodată şi am să-mi sfîrşesc zilele într-o mînăstire.

— Chiar dacă nu eşti încă pe deplin hotărîtă în nişte gînduri atît de ciudate, îi spuse Feliciana, şi tot mă mîhneşti peste măsură împărtăşindu-mi-le.

— N-avea nici o îndoială, surioară, îi răspunse Doroteea, vei fi curînd cea mai bogată fată de măritat din Sevilla şi asta mă îndeamnă să doresc să-l văd pe dom Juan şi după ce-i voi spulbera orice nădejde că m-aş învoi vreodată să-l iau de bărbat, să-l conving să te iubească pe domnia-ta aşa cum mă iubeşte pe mine ; am să-l văd însă numai ca să-l rog să nu mă mai supere cu curtenia lui, de vreme ce văd că ţi-e atît de nesuferit.

— Şi zău mi-e necaz, urmă ea, fiindcă nu văd pe nimeni în Sevilla cu care ai face o căsătorie mai potrivită decît cu el. Nu mi-e urît ; mai curînd mă lasă rece, îi spuse Feliciana, şi, dacă ţi-am spus că nu-mi place, am făcut-o mai mult ca să te bucur cumva pe domnia-ta, decît fiindcă mi-ar fi cu adevărat nesuferit.

— Mărturiseşte mai curînd, dulce surioară, îi răspunse Doroteea, că nu-mi vorbeşti deschis ; şi că, atunci cînd mi-ai arătat ce puţin îl preţuieşti pe dom Juan, ai uitat ce mult mi-l lăudai cîndva, sau că te-ai temut mai mult să nu-mi placă mie decît ai descoperit că nu-ţi place de loc.

Feliciana roşi auzind aceste ultime cuvinte ale Doroteei şi se zăpăci de tot ; îi spuse, cu mintea foarte tulburată, o sumedenie de vorbe anapoda, care în loc s-o apere mai mult o încredinţară că ce spune soru-sa e adevărat şi pînă în cele din urmă îi mărturisi că-l iubeşte pe dom Juan. Doroteea îi încuviinţă iubirea şi-i făgădui să o ajute pe cît va putea.

Chiar în ziua aceea, Izabela, care curmaseră orice legătură cu Gusman de cînd cu cele ce le păţise dom Sancho, primi poruncă de la Doroteea să meargă să-l caute pe dom Juan, să-i ducă cheia de la o poartă a grădinii lui dom Manuel şi să-i spună că Doroteea şi cu soru-sa îl aşteaptă acolo şi să vină la locul ştiut la miezul nopţii, cînd părintele lor se va fi culcat. Izabella, pe care dom Juan o cîştigase de partea lui şi care făcuse tot ce-i stătuse în puteri ca s-o înduplece pe stăpîna-sa să-l vadă cu ochi buni, şi nu izbutise, fu foarte mirată văzînd-o atît de schimbată şi foarte bucuroasă că are de dus o veste bună

unui bărbat căruia nu-i dusese încă decît veşti rele şi de la care primise pînă acum sumedenie de daruri. Zburâ spre acest cavaler, căruia nu-i venea să creadă că-l calcă norocul, să nu fi fost blestemata de cheie de la grădină, pe care i-o puse în mînă slujnica. Îi puse şi el la rîndu-i în mînă o pungă înmiresmată, plină cu cincizeci de pistoli, care o bucură cel puţin tot atîta cît îl bucurase ea pe el.

Voi întîmplarea ca, chiar în noaptea în care dom Juan avea să fie primit în grădina tatălui Doroteei, dom Sancho, însoţit de prietenul lui, marchizul, să vină iarăşi să dea tîrcoale locuinţei fetei celei frumoase, ca să pătrundă mai adînc planurile rivalului său. Pe la unsprezece ceasuri, marchizul şi cu el erau pe ulita Doroteei, cînd patru bărbaţi înarmaţi pînă-n dinţi se opriră lîngă ei. Gelos şi îndrăgostit, dom Sancho îşi închipui că e rivalul său. Se apropie de oamenii cu pricina şi le spuse că postul pe care ei îl ocupă îi face trebuinţă lui, pentru un plan pe care-l are şi că-i roagă să i-l lase.

— Am face-o cu dragă inimă, îi răspunseră ceilalţi, dacă postul acesta pe care ni-l ceri nu ne-ar trebui neapărat nouă, pentru un plan pe care asemenea îl avem, şi pe care-l vom împlini destul de curînd ca să nu-l întîrziem pe al domniei-tale.

Dom Sancho fierbea ; încă puţin şi ar fi plesnit de ciudă ; trase spada şi cît ai clipi din ochi se năpusti asupra acestor obraznici, cum îi socotea el. Neprevăzutul atac al lui dom Sancho îi găsi nepregătiţi şi-i zăpăci, şi atacîndu-i şi marchizul la fel de vajnic ca prietenul lui, se apărară prost şi fură nevoiţi să se retragă în fugă pînă în capătul străzii. Aici, dom Sancho fu uşor rănit la un braţ şi-l străpunse pe cel care-l rănise cu o lovitură atît de puternică, încît abia izbuti să-şi scoată spada din trupul lui şi crezu că l-a ucis. Estimp marchizul se încăpăţîna să-i urmărească pe ceilalţi, care de cînd îl văzură căzînd pe tovarăşul lor fugeau dinaintea lui mîncînd pămîntul.

Într-un capăt al străzii, dom Sancho văzu cîţiva inşi cu făclii care veneau aduşi de zarva bătăliei. Se temu să nu fie oamenii străpînirii, şi chiar ei erau. Se trase binişor îndărăt în strada unde începuse lupta şi de acolo într-alta, în mijlocul căreia dădu peste un vîrstnic cavaler care-şi făcea lumină cu un felinar şi care, auzindu-l pe dom Sancho că dă năvală spre el, îşi trăsese spada din teacă. Acest vîrstnic cavaler era

dom Manuel, care ca în fiecare seară se întorcea de la un joc din vecini şi dădea să intre în casă la el pe una din porţile apropiate de locul unde-l întîlnise dom Sancho.

— Cine e ? strigă el către cavalerul nostru îndrăgostit.

— Om bun, răspunse dom Sancho, şi care dacă nu-i stai în cale, n-are vreme de pierdut.

— Poate ţi s-a întîmplat, îi spuse dom Manuel, ceva care te sileşte să cauţi adăpost ; casa mea nu e departe şi e gata să te primească.

— Aşa e, îi răspunse dom Sancho, umblu să mă ascund de oamenii stăpînirii care poate mă caută ; şi de vreme ce ai mărinimia să-ţi deschizi casa unui străin, străinul acesta îţi încredinţează fără nici o teamă mîntuirea lui şi-ţi făgăduieşte să nu uite niciodată binele ce i-l faci şi nici să nu se folosească de el decît atîta cît îi trebuie ca să-i piardă urma ce-i care-l hăituiesc.

Într-acestea, dom Manuel descuie poarta cu o cheie pe care o avea la el şi, poftindu-l pe dom Sancho să intre în grădină, îl puse într-un crîng de dafini, pînă cînd avea să dea porunci ca fără să-l vadă nimeni, să fie ascuns şi mai bine în casă. Nu trecuse mult de cînd sta ascuns acolo în dafini, cînd văzu venind către el o femeie, care-i spuse apropiindu-se :

— Vino, cavalere, stăpîna mea Doroteea te aşteaptă.

La numele acesta, dom Sancho gîndi că e foarte cu putinţă să se afle în casa dragei lui, iar cavalerul cel vîrstnic să fie tatăl ei. O bănui pe Doroteea că i-a dat întîlnire în acelaşi loc unui rival şi o urmă pe Izabela, muncit mai mult de gelozie decît de frica stăpînirii.

Estimp dom Juan sosi şi el la ceasul hotărît, descuie poarta grădinii lui dom Manuel cu cheia ce i se dăduse şi se ascunse în aceiaşi dafini de unde dom Sancho tocmai ieşise. După cîteva clipe văzu un bărbat care vine drept spre el ; se pregăti să se apere dacă va fi atacat şi nu mică îi fu mirarea cînd cunoscu că bărbatul acesta e dom Manuel, care-i spuse să-l urmeze şi că are să-l ducă într-un loc unde să nu se mai teamă că va fi prins. Din aceste vorbe, dom Juan trase încheierea că s-ar putea ca dom Manuel să fi ascuns la el în grădină vreun om căutat de stăpînire. Nu putu decît să-l urmeze, mulţumindu-i pentru binele ce-i face ; şi e de crezut că-l tulbura mai puţin primejdia care-l păştea decît îl supăra

piedica ce-i zădărnicea planurile cele de amor. Dom Manuel îl duse în odaie la el şi-l lăsă acolo, punînd să i se aştearnă lui un pat într-altă odaie.

Să-l lăsăm să fiarbă în necazul lui şi să vedem ce mai e cu frate-său, dom Sancho de Sylva. Izabela îl duse într-o odaie de jos, care dădea în grădină şi unde Doroteea şi Feliciana îl aşteptau pe dom Juan de Peralta, una ca pe un flăcău căruia grozav doreşte să-i placă, cealaltă ca să-i spună răspicat că ea nu-l poate iubi şi că ar face mai bine să încerce să-i placă soru-si. Dom Sancho pătrunse aşadar acolo unde se aflau surorile cele frumoase, care înlemniră văzîndu-l. Doroteea rămase fără suflet într-însa, mai mult moartă decît vie şi, să nu fi fost soru-sa s-o sprijine şi s-o aşeze pe un scaun, s-ar fi prăbuşit la pămînt. Dom Sancho sta ca de piatră ; Izabela murea de frică, gîndind că s-a întors dom Sancho din mormînt ca să-şi răzbune că l-a trădat iubita. Deşi foarte înspăimîntată şi ea că-l vede pe dom Sancho sculat din morţi, Feliciana era şi mai necăjită de ce i se întîmplase soru-si, care pînă la urmă îşi veni în simţiri, şi atunci dom Sancho îi spuse aceste cuvinte :

— Dacă zvonul despre moartea-mi, nerecunoscătoare Dorotee, nu ţi-ar ierta întrucîtva nestatornicia, deznădejdea în care ea mă scufundă m-ar lăsa fără destulă viaţă în mine ca să te mustru. Am voit să-i fac pe toţi să creadă că am murit, ca să mă uite duşmanii, şi nicidecum domnia-ta care mi-ai făgăduit să nu mă iubeşti niciodată decît pe mine şi care atît de curînd ţi-ai călcat făgăduinţa. M-aş putea răzbuna şi stîrni o asemenea zarvă cu ţipetele şi cu jelaniile mele încît tatăl domniei-tale să se trezească şi să-l găsească pe iubitul domniei-tale pe care-l ascunzi în casă la el ; dar, vai ! smintit ce sînt ! încă mă tem să nu cumva să nu-ţi fiu pe plac şi mă necăjesc mai amarnic că trebuie să nu te mai iubesc decît că iubeşti pe un altul. Bucură-te, frumoasă necredincioasă, bucură-te de scumpu-ţi iubit ; te voi mîntui curînd de un bărbat care te-ar putea dojeni toată viaţa că în vreme ce el îşi primejduia viaţa ca să vină să te revadă domnia-ta îl trădai.

După aceste cuvinte, dom Sancho voi să plece, dar Doroteea îl opri şi era să înceapă a se dezvinovăţi cînd Izabella îi spuse, foarte înspăimîntată, că dom Manuel e pe urmele ei. Dom Sancho abia mai apucă să se dea pe după uşă ; bă-

trînul le dojeni pe fete că încă nu s-au culcat, şi în vreme ce era întors cu spatele spre uşă, dom Sancho ieşi din odaie, ajunse în grădină, se puse la loc în crîngul acela de dafini unde mai stătuse, şi, întărindu-şi sufletul pentru orice s-ar mai fi putut întîmpla, pîndi un prilej să iasă de acolo.

Dom Manuel intrase în odaia fetelor ca să ia lumină şi ca să meargă, pe acolo, să deschidă poarta grădinii străjerilor care băteau să le deschidă, căci li se spusese că dom Manuel a adăpostit în casă la el un bărbat care putea fi din ceata celor care se bătuse în stradă. Dom Manuel îi lăsă fără nici o împotrivire să-i caute casa, pe deplin încredinţat că odaia lui n-au s-o deschidă şi că acolo stă închis cavalerul pe care ei îl căutau. Văzînd dom Sancho că nu poate scăpa să nu dea peste el atîţia străjeri cîţi împînzise grădina, ieşi din crîngul lui de dafini ; şi, apropiindu-se de dom Manuel, foarte mirat cînd îl văzu, îi spuse la ureche că un cavaler de onoare îşi ţine întotdeauna cuvîntul şi nu părăseşte niciodată pe cineva pe care l-a luat sub a sa ocrotire. Dom Manuel îl rugă pe căpitan, care-i era prieten, să i-l lase lui în pază pe dom Sancho ; ceea ce îi fu pe dată îngăduit, atît datorită rangului său, cît şi din pricină că rănitul nu era greu rănit. Oamenii stăpînirii plecară ; iar dom Manuel, cunoscînd, după cuvintele pe care însuşi i le spusese lui dom Sancho cînd îl găsise, aceleaşi pe care i le întorcea cavalerul acum, că el e cu adevărat acela pe care-l primise în grădină, nu se mai îndoi că celălalt e cine ştie ce crai strecurat în casă de fetele lui sau de Izabella. Ca să se lămurească, îl pofti pe dom Sancho de Sylva într-o odaie şi-l rugă să rămînă acolo pînă va veni el la dînsul. Se duse în aceea în care-l lăsase pe dom Juan de Peralta, căruia îi spuse că o dată cu străjerii venise, pasămite şi valetul lui şi că cere să-i vorbească. Dom Juan ştia prea bine că valetul lui e greu bolnav şi neînstare să vină pînă acolo ; şi pe deasupra că n-ar fi făcut-o niciodată fără să i se fi poruncit, chiar să fi cunoscut locul unde se afla, de care n-avea habar. Fu, deci, foarte tulburat de spusele lui dom Manuel şi-i răspunse, fie ce-o fi, că valetul lui n-are decît să meargă să-l aştepte acasă. Dom Manuel îl cunoscu atunci că e acel tînăr gentilom indian care făcea atîta zarvă în Sevilla şi, ştiindu-i bine rangul şi starea, hotărî să nu-l lase să-i iasă din casă fără s-o ia de nevastă pe aceea din fetele lui cu care ar fi avut cele mai neînsemnate legături. Schimbă cîteva cuvinte cu el, ca să-şi lămurească şi

mai deplin îndoielile care-i frămîntau sufletul. Din prag, Izabela îi văzu vorbind împreună şi merse să-i dea de veste stăpînă-si. Dom Manuel o zări pe Izabela şi îşi închipui că vine să-i aducă lui dom Juan vreo vorbă din partea fetei lui. Îl părăsi deci spre a fugi după ea, în vreme ce făclia care lumina odaia se isprăvi de ars şi se stinse de la sine. Pe cînd bătrînul o căută pe Izabela şi n-o găseşte, fata le vesteşte Doroteei şi Felicianei că dom Sancho e în odaie la tatăl lor şi că i-a văzut vorbind amîndoi. Crezînd-o pe cuvînt, cele două surori dădură fuga într-acolo. Doroteea nu se temea de loc să-l găsească pe scumpu-i dom Sancho cu taică-său, fiind hotărîtă să-i mărturisească precum că-l iubeşte şi că a iubit-o şi să-i spună cu ce gînd i-a dat întîlnire lui dom Juan. Intră deci în odaia neluminată, şi încrucişîndu-se cu dom Juan care ieşea, îl luă drept dom Sancho, îl apucă de braţ şi-i vorbi astfel :

— De ce fugi de mine, crudule dom Sancho ? Şi de ce n-ai voit să asculţi ce aveam să-ţi răspund la nedreptele mustrări ce mi-ai adus ? Mărturisesc că ai putea să-mi aduci şi altele, mai aspre, dacă aş fi atît de vinovată pe cît ai cumva temei să-ţi închipui ; ştii prea bine însă că sînt neadevăruri care par cîteodată mai adevărate decît adevărul însuşi, şi că acesta iese întotdeauna la lumină, dacă are răgaz ; îngăduie-mi-l deci şi mie pe acela de a ţi-l vădi, limpezind încurcătura în care, spre nenorocul tău şi al meu, şi poate şi al altora, am intrat. Ajută-mă să mă dezvinuiesc şi fereşte-te să săvîrşeşti o nedreptate pripindu-te să mă osîndeşti înainte de a mă fi dovedit vinovată. Ai auzit poate zicîndu-se că mă iubeşte un cavaler, dar auzit-ai oare zicîndu-se că-l iubesc şi eu ? Ai dat poate peste el aici, căci într-adevăr eu l-am chemat să vină, dar cînd ai şti cu ce gînd am făcut-o, sigură sînt că te-ai căi amarnic că m-ai jignit tocmai cînd eu îţi dau cea mai tare dovadă de credinţă pe care ţi-aş putea-o da. De ce nu e, oare, de faţă ăst cavaler care mă sîcîie cu dragostea lui ? Ai cunoaşte atunci însuţi, după vorbele ce i le-aş spune, dacă măcar a apucat vreodată să-mi spună că mă iubeşte şi dacă am voit vreodată să citesc scrisorile pe care mi le-a scris. Nenorocu-mi însă, care mi l-a scos într-una în cale cînd mi-era urît să-l văd, mă împiedică să-l văd acum, cînd m-ar putea ajuta să te lămuresc.

Dom Juan sta răbdător şi o lăsă pe Doroteea să vorbească fără s-o întrerupă, ca să afle de la ea şi mai multe decît îi dez-

văluise. Era, în sfîrşit, cît p-aci să înceapă s-o certe, cînd dom Sancho, care căuta din odaie în odaie drumul spre grădină, pe care-l rătăcise, şi care auzi glasul Doroteei vorbind cu dom Juan, se apropie cît putu de uşor, nu fără să fie totuşi auzit de dom Juan şi de cele două surori. Tot acum intră în aceeaşi odaie şi dom Manuel, cu o faclă pe care i-o purtau înainte cîţiva dintre slujitori. Cei doi fraţi rivali se văzură şi îi văzură şi ceilalţi privindu-se ţanţoş unul pe altul, cu mîna pe garda spadei. Dom Manuel se puse între ei şi-i porunci fetei lui să-şi aleagă pe unul de soţ, ca el să purceadă la luptă cu celălalt. Dom Juan luă cuvîntul şi spuse că el unul, dacă poate avea pretenţii, i le cedează pe toate cavalerului din faţa lui. Dom Sancho spuse şi el la fel şi adăugă că, de vreme ce dom Juan a fost adus în casă la dom Manuel de fiica acestuia, ea de bună-seamă îl iubeşte şi e iubită de el şi că în ceea ce îl priveşte mai bine moare de o sută de ori decît să se însoare cu cea mai mică strîngere de inimă.

Doroteea i se aruncă lui taică-său la picioare şi-l rugă din suflet să o asculte. Îi povesti tot ce s-a întîmplat între ea şi dom Sancho de Sylva înainte ca acesta să-l ucidă pe dom Diego din dragoste pentru ea. Îi arătă cum s-a îndrăgostit pe urmă de ea dom Juan de Peralta, ce plan a făcut ca să-i scoată gîndul ăsta din cap, şi cum a voit să-l îndemne s-o ceară de nevastă pe sora ei, şi încheie spunînd că, dacă nu-l poate încredinţa pe dom Sancho că e nevinovată, voieşte să intre chiar de a doua zi într-o mînăstire şi să nu mai iasă de acolo cît o trăi. Povestirea ei îi făcu pe cei doi fraţi să se recunoască. Dom Sancho se împăcă cu Doroteea, pe care i-o ceru de nevastă lui dom Manuel ; dom Juan asemenea i-o ceru pe Feliciana, iar dom Manuel îi primi de gineri cu o mulţumire ce nu se poate rosti cu cuvinte. O dată cu zorile, dom Sancho trimise după marchizul Fabio, care veni să se împărtăşească din bucuria prietenului lui. Nu spuseră nimic nimănui pînă cînd dom Manuel şi marchizul nu-l înduplecară pe un văr de-al lui dom Diego şi moştenitor al său să uite moartea rudei lui şi să se împace cu dom Sancho. În vremea negoţărilor, marchizul Fabio se îndrăgosti de sora acestui cavaler şi i-o ceru de nevastă. El primi foarte bucuros o propunere atît de avantajoasă pentru soră-sa şi se învoi, de-atunci, la tot ce i se propunea în fa-

voarea lui dom Sancho. Făcură tustrele nunţile în aceeaşi zi ; totul merse bine de amîndouă părţile şi chiar vreme îndelungată, ceea ce nu e de neluat în seamă.

CAPITOLUL XX

Cum i-a fost întrerupt somnul lui Ragotin

Încîntătoarea Inezilla îşi încheie de citit povestirea, făcîndu-i pe toţi ascultătorii să le pară rău că a fost aşa scurtă. În vreme ce o citea, Ragotin care, în loc s-o asculte se îndeletnicea să-l ţină de vorbă pe soţul ei despre treburi privind magia, adormi în fotoliul în care şedea, precum făcu şi operatorul. Somnul lui Ragotin nu era pe deplin firesc şi, dacă s-ar fi putut împotrivi damfului fripturilor, din care se înfruptase depăşind măsura, ar fi ascultat-o măcar din bună-cuviinţă pe Inezilla citindu-şi nuvela. Nu dormea adînc, aşadar, ci capul îi cădea adesea pînă pe genunchi, sau îl ridica, pe jumătate adormit, şi tresărea într-una deşteptîndu-se dintr-o dată, aşa cum se întîmplă, mai des ca oriunde, cînd te plictiseşti la liturghie.

Era acolo în han un berbec, căruia oamenii de toată teapa care mişună prin aceste locuri luase obiceiul să-i pună înainte capul, ocrotit de palme, iar berbecul se năpustea în goană şi le izbea tare cu al lui, cu capul lui, vreau să zic, cum fac, de cînd sînt ei, toţi berbecii. Dobitocul acesta umbla slobod peste tot prin han şi intra şi în odăi, unde i se dădea adesea de mîncare. Se afla în cea a operatorului în vreme ce Inezilla îşi citea nuvela. Îl zări pe Ragotin, căruia îi căzuse pălăria din capul pe care (precum v-am mai spus) şi-l bîţîia într-una în sus şi în jos. Îşi închipui că e un luptător care i se înfăţişează ca să se întreacă amîndoi. Se dădu vreo patru-cinci paşi înapoi, ca pentru a sări mai bine, şi, ţîşnind ca un cal în cursă, merse de-şi izbi capul înarmat cu coarne în cel al lui Ragotin, care era pleşuv în creştet. I l-ar fi spart desigur ca pe un ghiveci de lut, dacă nu l-ar fi prins, din fericire, în clipa în care şi-l ridica, şi astfel îl zgîrie numai uşor pe obraz. Fapta berbecului îi miră într-atîta pe cei ce o văzură încît rămaseră înmărmu-

riţi, fără să uite totuşi să rîdă. Aşa se făcu că berbecul, pe care-l puneau întotdeauna să izbească de mai multe ori, putu fără să-l împiedice nimeni să-şi ia din nou avîntul care-i trebuia, şi dădu prosteşte în genunchii lui Ragotin, tocmai cînd, buimac de izbitura berbecului şi cu obrazul zgîriat şi plin de sînge, îşi dusese mîinile la ochii care-l dureau grozav, fiind ei deopotrivă loviţi amîndoi, fiecare cu cîte un corn, căci distanţa dintre cele ale berbecului era aceeaşi cu aceea dintre ochii nefericitului Ragotin. Acest al doilea atac al berbecului îl făcu să şi-i deschidă şi, cum văzu cine-i vinovat de paguba ce-o suferise, se mînie, îi trase una, cu pumnul, berbecului în cap şi se lovi rău de coarnele lui. Plesnea de ciudă, mai ales că-i auzea rîzînd pe toţi cîţi erau de faţă, pe care-i ocărî, şi ieşi mînios din odaie. Era să iasă şi din han, dar hangiul îl opri ca să-i facă socoteala, ceea ce îl supără poate la fel de rău ca izbiturile de corn ale berbecului.

Sfîrşitul părţii a doua a romanţului
comic *al lui Scarron*

Urmarea Romanţului comic zisă Urmarea lui Offray

Către D. Bouilloud
Scutier şi consilier al regelui în seneşalatul şi reşedinţa prezidenţială a Lyonului

Domnule,

Nu ştiu dacă îţi dau o dovadă de respect făcîndu-te părtaş la primirea bună sau rea de care se va bucura sau nu această lucrare de la cititori. Nu-ţi ofer nimic dintr-al meu, astfel că nu pot pretinde să-mi mulţumeşti pentru dar ; şi, cum poate nu e vrednic de domnia-ta, mă tem chiar să nu fii mai puţin îngăduitor decît îndrăznesc a nădăjdui. În adevăr, *Domnule,* ai putea foarte bine să te faci judecător într-o pricină pe care eu o pun numai sub ocrotirea domniei-tale, şi să nu încuviinţezi gîndul celui ce ţi-o înfăţişează, dacă găseşti că e nevrednică de încuviinţarea domniei-tale. În mare primejdie o pun punînd-o sub ochii unui bărbat atît de înţelept şi de luminat ca domnia-ta şi părerea bună pe care mi-am alcătuit-o despre domnia-ta nu mă lasă de loc să socot că vei fi mai cu prinţă pentru un *Romanţ comic.* Căci la urma urmei nu în asemenea cărţi cauţi lucruri trainice sau gingaşe : se pare că n-au, de obicei, a face nici cu unele, nici cu celelalte, şi tot folosul pe care va să-l tragi citindu-le e să-ţi pierzi în chip plăcut cîteva clipe şi să-ţi odihneşti cugetul după o îndeletnicire fie mai însemnată, fie mai serioasă. Şi deci, cum cel al dumitale nu cată decît la lucruri temeinice şi înalte, nu te vei mira oare văzîndu-mă că-ţi cer încuviinţarea pentru această roadă a unui cuget hazliu pe care s-o împodobesc cu numele domniei-tale ca s-o fac să aibă ceva trecere în lume ? Nu *Domnule,* nu trebuie să-mi osîndeşti dinainte îndrăzneala, sau, mai bine-zis, să te supere această obştească mărturisire a recunoştinţei mele. Îţi sînt atît de mult îndatorat şi sînt, în atîtea feluri, al domniei-tale, încît mi se cădea să mă plătesc cumva de toate aceste datorii şi să-mi unesc recunoştinţa cu dovada

dragostei credincioase pe care o am pentru domnia-ta. A le păstra așa cum li se cuvine în amintire nu înseamnă încă a răspunde la toate facerile de bine ale domniei-tale ; ele cer, din parte-mi, ceva cu totul deosebit și am socotit, într-un cuvînt, că nu-mi pot arăta printr-o mai tare dovadă de respect recunoștința, neputincios cum sînt de a le recunoaște pe cît mă îndeamnă sufletul. Îndrăznesc astfel să mă măgulesc cu gîndul că o vei primi cu dragă inimă și că va izbuti să te încredințeze că nimeni nu te poate cinsti cu mai multă rîvnă și cu mai desăvîrșită considerație. Dar, *Domnule*, după ce vei binevoi să-mi primești darul, nu-l vei judeca oare favorabil pe autorul meu și vei socoti că e lipsit de însușiri, de vreme ce eu aproape nu mă mai îndoiesc că-l prețuiești ? Expresiile lui sînt firești, stilul ușor, aventurile nu-s rău ticluite și, ca să se potrivească cu subiectul, folosește pretutindeni o întorsătură vioaie, care-i ține loc de forță și de gingășie. Pe scurt, a sfîrșit un drum pe care unul din strălucitii scriitori ai veacului nostru îl lăsase neîmplinit, și a scormonit pînă și în cenușa lui ca să-i regăsească geniul și să ni-l dăruiască încă o dată nouă, după moartea-i. Așa se face că se poate vorbi de primele două volume ale *Romanțului comic*, iar în acest al treilea volum domnul Scarron va retrăi întreg, sau, cel puțin, în ce a avut mai bun. Puțini sînt care nu știu că omul acesta a avut un minunat talent să le întoarcă pe toate în glumă și că a rămas neasemuit în chipul acesta ingenios și fermecător de a scrie. L-au primit toți, cu aplauze ; capsomanii, pe care tot ce li se pare împotriva celei mai aspre virtuți îi jignește, nu s-au putut nici ei împiedica să nu-l guste, și cei mai puțin cuminți au fost și ei siliți să-l încuviințeze, în ciuda toanelor lor. Îmi vei îngădui, deci, *Domnule*, să nădăjduiesc într-o fericită împlinire a gîndului meu și să cred nu numai că îndrăzneala mea nu te va supăra, ci că vei sprijini chiar bucuros urmarea unei lucrări cu atît de sigură reputație. Și la urma urmei, nu va fi oare spre folosul domniei-tale mai curînd decît spre al meu ? Și cînd va fi trecut din mîinile mele într-ale domniei-tale, putea-vei oare să o socotești altfel decît un lucru care e pe deplin al domniei-tale ? Ar fi cel mai bun temei pe care să se sprijine și care să o ajute la ivirea ei în lume. Un magistrat ca nimeni altul și care, la o vîrstă atît de fragedă, stăpînește luminile și însușirile pe care toți le admirăm, o va recomanda cum nu se poate mai bine, iar încuviințarea lui îi va aduce încuviințarea tuturor oamenilor cuminți.

Iar de vreme ce-ţi poate spori gloria şi de vreme ce va obşti, la rîndu-i, facerile de bine şi meritele ocrotitorului ei, îngăduie să fie astăzi un omagiu pe care ţi-l aduc şi o răsunătoare dovadă a dragostei respectuoase cu care mi se cade să mă mărturisesc,

Domnule,
A domniei-tale preasupusă, preaplecată
şi preaîndatorată slugă,

A. Offray.

Cuvînt înainte către cititor

Cititorule, oricare vei fi, care vei vedea apărînd această parte a treia a *Romanţului comic* în zilele de după moartea neasemuitului domn Scarron, autorul primelor două, nu te mira că o minte mult mai prejos de a lui s-a încumetat la ceva ce el n-a putut desăvîrşi. Făgăduise să ţi-l înfăţişeze revăzut, corectat şi sporit, dar moartea i-a luat-o înainte şi l-a împiedicat să urmeze povestirea lui Sorţu, pe cea a lui Leandru, ca şi pe cea a Cavernei, pe care o face să apară la Mans fără să ne spună în ce fel au ieşit, ea şi maică-sa, din castelul baronului de Sigognac ; iată lucrurile despre care vei fi luminat în această parte a treia. Ştiu că voi fi învinuit de cutezanţă, fiindcă m-am prins să dau eu desăvîrşire lucrării unui om atît de mare ; dar află că, puţină minte să ai şi poţi lesne născoci povestiri minunate ca acelea pe care ni le-a dat el în primele două părţi ale acestui romanţ. Mărturisesc cinstit că ceea ce vei vedea aici n-are nici vigoarea lui şi nu se potriveşte nici cu spiritul, nici cu expresia stilului său, dar află că cel puţin îţi vei mulţumi curiozitatea, dacă ai atîta cît să doreşti o încheiere la ultima lucrare a unei minţi atît de fermecătoare şi de ingenioase. Altminteri, am zăbovit îndelung să o public, înştiinţat fiind că cineva foarte înzestrat se îndeletniceşte şi el cu o asemenea lucrare, şi anume după însemnările autorului.

Dacă ar fi făcut-o, ar fi izbutit fără îndoială mai bine decît mine, dar după trei ani cît am adăstat şi n-am văzut apărînd nimic, am încercat cu a mea, chiar dacă m-or forfeca toţi criticii. Ţi-o dăruiesc deci, aşa plină de cusururi cum e, pentru ca, atunci cînd nu vei avea altceva mai bun de făcut, să-ţi dai osteneala să o citeşti.

CAPITOLUL ÎNTÎI

Care deschide această parte a treia

L-aţi văzut, în partea a doua a acestui romanţ, pe Ragotin plin de sînge pe faţă de la lovitura ce i-o dase berbecul pe cînd dormea şezînd într-un fotoliu în odaia comedianţilor, de unde a fugit atît de furios încît credeau că n-are să se mai întoarcă niciodată ; prea îi sfîrîiau însă cîlcîiele după domnişoara Steluţa şi prea murea să ştie ce a isprăvit operatorul cu magia lui, ceea ce îl sili ca după ce se spălă pe obraz să ia cale-ntoarsă ca să vadă ce urmare va avea făgăduinţa seniorului Ferdinando Ferdinandi, pe care crezu că-l recunoaşte într-un avocat pe care-l întîlni mergînd spre palat. Era atît de buimăcit de lovitura berbecului şi de cea pe care, fără ştirea ei, i-o dase în inimă Steluţa, încît se încredinţă lesne că avocatul ăsta e operatorul ; aşa că veni la el foarte curtenitor şi-i ţinu următoarea cuvîntare :

— Domnule, sînt încîntat că am fericirea să te întîlnesc ; te căutam cu atîta nerăbdare încît mă duceam anume la domnia-ta acasă, ca să aflu de la domnia-ta dacă s-a hotărît să mor sau să trăiesc. Nu mă îndoiesc că ai pus la bătaie toate mijloacele pe care le-ai avut la îndemînă prin magica-ţi ştiinţă, pentru a mă face cel mai fericit om din lume ; de aceea te voi răsplăti şi eu după cum ţi se cuvine. Spune-mi deci dacă minunata Steluţă mă va împărtăşi sau nu cu milosîrdnica-i priinţă.

Avocatul, care nu înţelegea nimic din astă frumoasă cuvîntare, şi nici de glumă nu ştia, îi tăie vorba şi-i spuse foarte repezit :

— Domnule Ragotin, dacă ar fi ceva mai tîrziu, aş zice că eşti beat, dar trebuie să fii nebun de tot. Ei, drăcie! Cu cine-ţi închipui domnia-ta că vorbeşti? Ce naiba îmi tot înşiri de magie şi de influenţă a aştrilor? Nu-s nici vrăjitor, nici astrolog. Da ce, nu mă ştii cine sînt?

— Vai, domnule, îi întoarse Ragotin, cît eşti de crud! Îmi cunoşti atît de bine boala şi nu vrei să-mi dai leacul? Vai, îţi...

Şi-i dădea înainte, dacă avocatul nu-l lăsa locului, spunîndu-i:

— Mic, mic, da mare smintit. Rămîi cu bine.

Ragotin era să se ia după el, dar îşi dădu seama de greşeală şi i se făcu tare ruşine, astfel încît nu se lăudă cu ea şi nici n-aţi fi citit întîmplarea asta aici, dacă n-aş fi aflat-o de la însuşi avocatul, care a făcut mare haz de ea cu prietenii. Nebunul de prichindel îşi urmă drumul şi merse acasă la comedianţi unde cum intră îi auzi pe Sorţu şi pe Caverna zicînd că să plece din Mans şi să meargă să caute un alt loc, ceea ce îl zăpăci într-atîta, încît era să cadă cît era lung, fără mare primejdie (chiar dacă i s-ar fi întîmplat) pentru schimbarea staturii sale. Dar ceea ce îl dădu gata de tot fu hotărîrea la care ajunseră de a-şi lua, a doua zi, rămas-bun de la oraşul Mans, adică de la locuitorii lui şi anume de la cei care fusese cei mai credincioşi privitori ai lor, şi să apuce spre Alençon pe drumul poştei, căci fusese asiguraţi că zvonul care se iscase despre ciumă era neadevărat. Am zis pe drumul poştei, căci soiul ăsta de oameni (ca şi mulţi alţii) îşi au căile lor bine statornicite, ca Soarele în zodiac. În ţinutul acesta merg de la Tours la Angers, de la Angers la La Flesche, de la La Flesche la Mans, de la Mans la Alençon, de la Alençon la Argentan sau la Laval, după cum iau drumul Parisului sau al Bretaniei. Oricum, asta n-are nimic a face cu romanţul nostru. Judecînd astfel într-un glas toţi comedianţii şi toate comediantele, hotărîră să dea a doua zi o piesă foarte bună, ca să le lase o bună părere privitorilor mansezi. Care anume era să fie ea, nu mi-a ajuns la cunoştinţă. Ceea ce îi sili să părăsească însă atît de rèpede oraşul fu împrejurarea că marchizul d'Orsé, care silise trupa să rămînă să joace, trebui să plece numaidecît la curte; astfel încît, lipsiţi

de binefăcătorul lor şi privitorii din Mans împuţinîndu-se în fiecare zi, se pregătiră să iasă din oraş. Ragotin încercă să-şi vîre coada şi să iste o dihonie, ridicînd destule pricini fără nici o noimă, de care n-avea lipsă niciodată şi pe care nu le luă nimeni în seamă ; ceea ce îl supără rău pe prichindel, care-i rugă să-i facă măcar hatîrul să nu iasă din provincia Mayne, lucru foarte lesnicios dacă ar închiria localul din foburgul Monsort, care ţine de Mayne, atît bisericeşte cît şi lumeşte, iar de acolo ar putea merge la Laval, care e tot în Mayne, de unde lesne ar ajunge în Bretagne, după făgăduinţa dată domnului de La Garouffiere. Sorţu însă îi tăie vorba zicînd că aşa nu fac nici o scofală ; căci prăpăditul ăsta de local fiind, cum e, foarte departe de oraş şi peste gîrlă, oamenii mai subţiri n-ar veni niciodată pînă acolo, din pricina drumului prea lung ; că localul cel mare din oborul de berbeci e înconjurat de cele mai bune case din Alençon şi e în buricul oraşului ; că acolo trebuie să meargă şi să dea mai bine un ban mai mult decît la chiţimia aceea din Monsort, a cărei ieftinătate era unul din cele mai tari temeiuri ale lui Ragotin, şi astfel hotărîră cu toţii, şi că trebuie să poruncească o căruţă pentru calabalîc şi cai pentru domnişoare. Sarcina asta i-o dădură lui Leandru, fiindcă îşi avea căile lui în Mans, unde nu e anevoie pentru un om cumsecade să-şi facă repede legături. A doua zi jucară comedia, tragedia pastorală, sau tragicomedia, căci nu ştiu care anume, dar care plăcu totuşi precum vă puteţi închipui. Comediantele fură admirate de toţi. Sorţu fu şi el foarte bine, mai ales în închinăciunea de la bun rămas, căci arătă atîta recunoştinţă, pe care o rosti cu vorbe atît de dulci şi de gingaşe, urmate de mulţumiri atît de fierbinţi, încît îi fermecă pe toţi. Mi s-a spus că au fost unii care au plîns, şi mai cu seamă cîteva tinere domnişoare, cu inima firavă. Ragotin rămase atît de împietrit, încît toată lumea ieşise şi el sta încă în scaunul lui, unde poate ar mai fi rămas încă, dacă marcatorul localului nu-i atrăgea luarea-aminte că nu mai e nimeni, căznindu-se destul de mult să-l facă să înţeleagă. Se ridică în sfîrşit şi se duse acasă, unde hotărî să meargă să-i găsească dis-de-dimineaţă pe comedianţi şi să le spună tot ce are pe inimă, aşa cum i se destăinuise lui Pizmă şi lui Măslină.

CAPITOLUL II

Unde veți vedea planul lui Ragotin

Vînzătorii de rachiu nu-i deșteptase încă cu strigătele lor pe cei ce dormeau din somnul lor adînc (adesea întrerupt de secăturile astea, care sînt, după părerea mea, cea mai plicticoasă prăsilă din toată republica omenească) și Ragotin se și îmbrăcase, cu plan să meargă să li-l propună trupei de comedianți pe cel pe care-l făcuse să intre la ei. Se duse deci acasă la comedianți și comediante, care nu erau încă sculați, și nici sculate, ba nici trezi, și nici treze încă ; fu destul de cumpătat ca să nu le tulbure odihna, dar intră în odaia unde dormeau Măslină și Pizmă, pe care îl rugă să se scoale ca să facă o plimbare pînă la Cousture, care e o foarte frumoasă mănăstire așezată în foburgul cu același nume, și apoi aveau să meargă să mănînce la „Marea stea de aur", unde poruncise masa. Pizmă, care se număra printre cei cărora le place să mănînce pe socoteala altuia, fu gata îmbrăcat cum auzi propunerea, ceea ce nu trebuie să vă vină greu să credeți, ținînd seama că oamenii ăștia sînt atît de deprinși să se îmbrace și să se dezbrace pe după pînzele teatrelor, mai ales cînd același actor trebuie să joace cîte două roluri, încît o fac cît ai clipi din ochi.

Ragotin deci și cu Pizmă o apucară spre mînăstirea Cousture ; e de crezut că au intrat în biserică și au făcut o rugăciune scurtă, căci Ragotin avea multe altele în cap. Nu-i spuse totuși nimic lui Pizmă pe drum, socotind că ar fi întîrziat prea mult masa, care-i plăcea lui Pizmă mai mult decît toate firitiselile lui. Intrară în locandă, unde prichindelul începu să țipe că de ce nu i s-au adus încă plăcințelele pe care le-a poruncit, la care hangița, fără să se miște de pe scaunul unde stătea, îi răspunse :

— Nu zău, domnule Ragotin, ce-s eu, ghicitoare, să știu ceasul cînd ai să vii domnia-ta ? Acum că ai venit, au să sosească îndată și plăcintele. Treceți în salon, unde s-a pus masa ; e o șuncă acolo, înfigeți-vă în ea pînă vine ce mai e de venit.

Rosti aceste cuvinte atît de adînc cîrciumăreşte, încît Pizmă socoti că are dreptate ; şi, îndreptîndu-se către Ragotin, îi spuse :

— Să trecem dincolo, domnule, şi să bem pînă una-alta cîte un păhărel.

Zis şi făcut. Se puseră la masă, care fu curînd plină, şi mîncară ca la Mans, adică foarte bine ; băură tot asemenea şi închinară în sănătatea mai multora. Îţi poţi închipui, cititorule, că aceea a Steluţei n-a fost uitată ; micul Ragotin închină de vreo sută de ori, ba fără să se mişte de pe scaun, ba în picioare şi cu pălăria în mînă, iar cea din urmă oară închină din genunchi şi cu capul gol, de parcă ar fi făcut o pocăinţă publică la uşa unei biserici. Atunci îl rugă din suflet pe Pizmă să-şi ţină cuvîntul ce i l-a dat să-i fie călăuză şi ocrotitor într-o treabă atît de anevoioasă cum e cucerirea domnişoarei Steluţa, la care Pizmă îi răspunse, pe jumătate furios sau prefăcîndu-se că e :

— Află, domnule Ragotin, că eu nu sînt soldatul care pleacă la război fără puşcă, vreau să zic că nu mă apuc de nimic pînă nu sînt sigur de izbîndă ; fii şi domnia-ta sigur de bunăvoinţa ce o am de a te sluji cu folos. Ţi-o spun încă o dată, ştiu ce mijloace să pun în lucrare, cînd o veni vremea. Văd însă o piedică însemnată la planul domniei-tale, şi anume plecarea noastră, şi nu văd nici o rază de lumină pentru domnia-ta, decît dacă te hotărăşti să îndeplineşti ce ţi-am mai spus şi altă dată, să joci comèdia cu noi ; eşti înzestrat cu tot ce trebuie pentru asta : ai o mîndră înfăţişare, glasu-ţi sună plăcut, rostirea ţi-e bună şi ţinerea de minte şi mai bună ; n-arăţi de loc a provincial ; s-ar părea că ţi-ai trăit toată viaţa la curte ; miroşi a curtean cale de o poştă. De cîteva ori să joci numai, şi-ai să-i faci praf pe toţi fîrţăngăii ăştia ai noştri care vor fi siliţi să-ţi treacă domniei-tale rolurile de mîna întîi şi pe urmă las' pe mine ; căci deocamdată avem de-a face cu o fată tare ciudată ; trebuie să ne purtăm cu ea cu multă dibăcie ; ştiu că nu-ţi lipseşte, dar un sfat bun nu strică niciodată. Şi apoi, să stăm strîmb şi să judecăm drept : dacă ţi-ai dezvălui gîndurile de iubire o dată cu cele de a intra în trupă, sigur te-ai vedea respins ; nu trebuie date cărţile pe faţă.

Prichindelul ascultase cu atîta luare-aminte cuvîntarea lui Pizmă, încît era în al nouălea cer, închipuindu-şi că l-a şi

apucat, cum se zice, pe Dumnezeu de un picior ; cînd, ca trezit dintr-un somn adînc, se ridică şi trecu de cealaltă parte a mesei, ca să-l sărute pe Pizmă, căruia totodată îi mulţumi şi-l rugă fierbinte să urmeze, jurîndu-i că nu l-a poftit la masă decît ca să-i mărturisească planul de a-şi asculta îndemnul inimii cu privire la comèdie, pentru care era atît de hotărît, încît nimeni pe lume nu l-ar putea clinti ; că nu trebuie să le spună decît comedianţilor şi să dobîndească de la ei hatîrul primirii lui în trupă, şi anume atunci pe loc. Se răfuiră cu hangiţa ; Ragotin plăti ; şi, plecînd, luară drumul spre locuinţa comedianţilor, care nu era foarte departe de locul unde luase ei masa. Le găsiră pe domnişoare gata îmbrăcate. Pizmă începu vorba despre gîndul lui Ragotin să joace în comèdie, dar fu întrerupt de sosirea unui fermier al tatălui lui Leandru, care i-l trimitea ca să-l vestească precum că se află pe patul morţii şi că doreşte să-l vadă înainte de a se plăti de birul ce cu toţii i-l datorăm ; ceea ce îi sili pe cei din trupă să se sfătuiască ce e de făcut în faţa unei întîmplări atît de neaşteptate. Leandru o luă pe Angelica deoparte şi-i spuse că le-a venit şi lor vremea să trăiască fericiţi, dacă are bunătatea să pună şi dînsa umărul ; la care fata răspunse că nu ţine întru nimic de ea şi tot ce veţi vedea în capitolul ce urmează.

CAPITOLUL III

Planul lui Leandru. Cuvîntarea şi primirea lui Ragotin în trupa comică

Iezuiţii de la La Flesche neizbutind să cîştige sufletul lui Leandru şi să-l aplece spre învăţătură şi văzîndu-i rîvna pentru comèdie, bănuiră că e îndrăgostit de vreo comediantă şi bănuiala li se întări atunci cînd, după plecarea trupei, aflară că a urmat-o la Angers. Fără zăbavă, îl vestiră pe taică-său printr-un curier rapid, care ajunse o dată cu scrisoarea lui Leandru, în care acesta îi arăta că pleacă la război şi îi cerea bani, aşa cum se înţelesese cu Sorţu cînd îl descoperise cine e, în hanul unde zăcea rănit. Înţelegînd minciuna, pe taică-

său îl cuprinse o mînie turbată, care, altoită pe o bătrîneţe înaintată, îi pricinui o boală care se lungi mult şi se încheie, totuşi, cu sfîrşitul, de care văzîndu-se aproape, îi porunci unui fermier de-al lui să-l caute pe fecioru-său ca să-l silească să vină înapoi pe lîngă el, spunîndu-i că-l poate găsi întrebînd unde sînt comedianţi ; ceea ce fermierul ştia prea bine, căci era acela care-i dădea bani după ce părăsise Leandru colegiul.

Aflînd, deci, că în Mans e o trupă, porni într-acolo şi-l găsi pe Leandru, precum aţi văzut în capitolul dinainte.

Toţi din trupă îl rugară pe Ragotin să-i lase o clipă să se sfătuiască despre fermierul cel nou-sosit, ceea ce şi făcu, retrăgîndu-se într-altă odaie, unde vă închipuiţi cu ce inimă stătea. De îndată ce ieşi, Leandru îl pofti înăuntru pe fermierul tatălui său, care le arătă starea în care se află acesta şi dorinţa ce o avea de a-şi vedea înainte de a muri feciorul. Leandru ceru să fie învoit, ca să-l poată mulţumi, ceea ce găsiră cu toţii foarte cu cale. Atunci Sorţu le dezvălui taina pe care o ţinuse ascunsă pînă atunci, cu privire la rangul lui Leandru, lucru pe care-l aflase după răpirea Angelicăi, aşa cum aţi văzut în partea a doua a acestei povestiri adevărate, adăugînd că şi-au dat seama desigur şi ei că, de cînd a aflat acestea, se poartă altfel cu el ca înainte, de vreme ce şi-a luat şi alt valet ; şi că dacă a fost cîteodată silit a-i vorbi ca un stăpîn, a făcut-o ca să nu-l dea în vileag, dar că acum nu mai e vreme de ascunzişuri, atît ca s-o lumineze pe domnişoara Caverna, care nu-şi poate scoate din cap că Leandru e părtaş la răpirea fetei ei sau poate chiar însuşi făptaşul, cît şi pentru a-l încredinţa de dragostea adevărată ce i-o poartă şi pentru care dragoste Leandru se învoise să ajungă valet la el, ceea ce ar fi urmat să facă şi mai departe, dacă n-ar fi fost silit să-i descopere taina atunci cînd l-a găsit în han în vreme ce o căuta pe Angelica. Şi atît de puţin a ştiut de răpire, încît dînd peste răpitori şi-a pus viaţa în primejdie ca s-o scape, dar nu s-a putut împotrivi unei cete atît de numeroase, care l-a rănit greu şi l-a lăsat mai mult mort decît viu. Toţi cei din trupă îi cerură iertare că nu s-au purtat cu el aşa cum i s-ar fi cuvenit după rangul lui, dar că nu erau vinovaţi, de vreme ce nu ştiau nimic. Domnişoara Steluţa adăugă că ea a văzut multă isteţie la el şi multe însuşiri alese, care au pus-o îndelung pe gînduri, adeverite după ce s-a întors el, şi mai erau şi scrisorile pe care i le arătase Caverna, dar că totuşi

nu mai ştia ce să creadă văzîndu-l atît de supus faţă de fratele ei, dar că acum nu mai încape nici o îndoială asupra rangului lui.

Atunci luă cuvîntul Caverna, şi, îndreptîndu-se spre Leandru, îi spuse :

— Aşa e, domnule, după ce ţi-am cunoscut întrucîtva rangul din cuprinsul scrisorilor pe care i le scriai fetei mele, am avut întotdeauna cuvînt să nu mă încred în domnia-ta, căci dragostea domniei-tale pentru Angelica nu părea de loc cinstită, după cum mi-o dovedeşte îndestul planul ce-l făcuseşi s-o duci în Anglia. Şi într-adevăr, domnule, cine ar putea crede că un atît de înalt senior, cum nădăjduieşti domnia-ta să ajungi după moartea tatălui domniei-tale, cugetă să ia de nevastă o biată artistă ambulantă ? Mulţumesc lui Dumnezeu că a sosit ceasul de a trăi domnia-ta mulţumit, stăpîn pe frumoasele moşii care-ţi rămîn, iar eu fără teama că pînă la urmă ai să-mi joci un renghi.

Leandru, care fierbea ascultînd aceste cuvinte ale Cavernei, îi răspunse :

— Tot ce spui, domnişoară, că e pe cale de a fi al meu nu mă fericeşte cîtuşi de puţin dacă nu sînt sigur că va fi totodată a mea şi domnişoara Angelica, fiica domniei-tale ; fără ea mă las păgubaş de toată averea pe care mi-o dă soarta sau mai bine-zis moartea tatei şi vă spun cu mîna pe inimă că nu mă duc să pun mîna pe moştenire decît ca să mă întorc cît mai curînd şi să-mi împlinesc făgăduinţa pe care, iată, o fac în faţa acestei cinstite adunări ; de a nu mă însura niciodată cu nimeni decît cu domnişoara Angelica fiica domniei-tale, numai să vrei domnia-ta să mi-o dai şi ea să se învoiască, precum cu smerenie vă rog pe amîndouă. Şi să nu vă închipuiţi că vreau s-o iau la mine ; nici nu mă gîndesc. Am găsit atîta farmec în viaţa de comediant încît nu m-aş putea despărţi de ea şi nici de atîţia oameni cumsecade cîţi alcătuiesc această strălucită trupă.

După aceste cuvinte, atît de răspicat rostite, comedianţii şi comediantele, vorbind toţi o dată, îi spuseră că au mari îndatoriri pentru atîtea drăgălăşenii ale lui şi că domnişoara Caverna şi fata ei ar săvîrşi ceva foarte gingaş dacă nu i-ar împlini dorinţa. Angelica se mărgini să răspundă ca o fată care atîrnă de voinţa maică-si, care încheie convorbirea spunîndu-i lui Leandru că, dacă atunci cînd s-o întoarce, nu-şi

va fi schimbat gîndurile, poate nădăjdui orice. Au urmat îmbrăţişări fierbinţi şi cîteva lacrimi vărsate, unele de bucurie, iar altele de duioşie, care-i face de obicei să plîngă pe cei pe care atîta îi mişcă încît nu se pot stăpîni să nu plîngă cînd văd ori aud cîte ceva duios. După toate aceste firitiseli, se hotărî ca Leandru să plece a doua zi şi să ia unul din caii pe care-i închiriase, dar el spuse că o să-l încalece pe al fermierului, care se va sluji de al lui, care-l va duce foarte bine pînă acasă.

— L-am uitat, zise Sorţu, pe domnul Ragotin, care începe să-şi piardă răbdarea ; trebuie să-l poftim să intre. Dar ia spune-mi, nu ştie nimeni ce doreşte ?

Pizmă, care tăcuse pînă atunci, deschise gura şi spuse că el ştie şi că de dimineaţă l-a poftit la masă spre a-i mărturisi că doreşte să intre în trupă, fără să trăiască însă de pe urma lor, căci are avere destulă ; că mai bine cheltuie să vadă lumea decît să rămînă la Mans ; şi că pe el l-a convins. Roquebrune sări şi spuse în chip poetic că el nu e de părere să-l primească, deoarece cu poeţii e ca şi cu femeile, cînd sînt două într-o casă una e de prisos ; că doi poeţi într-o trupă ar putea stîrni furtuni ale căror pricini ar izvorî din parnasiene nepotriviri ; iar pe de altă parte, statura lui Ragotin e atît de nedesăvîrşită, încît în loc să împodobească scena, ar sluţi-o.

— Şi apoi, ce personaj ar putea el să întruchipeze ? Nu e în stare de roluri de mîna întîi ; s-ar împotrivi domnul Sorţu, precum domnul Măslină pentru cele de-a doua ; nu poate întruchipa nici un rege, nici o doică sau o confidentă, căci sub mască ar arăta la fel de prost ca şi cu obrazul descoperit şi, deci, trag încheierea să nu fie primit.

— Iar eu, îi întîmpină Pizmă, socot că trebuie să-l primim şi că va fi foarte bun să întruchipeze un pitic, cînd se va ivi nevoia, sau cîte un monstru, ca acela din *Andromeda* [1] ; şi ar fi mai firesc decît unul prefăcut. Iar cît priveşte declamaţia, pot să vă asigur că va fi un al doilea Orfeu, care va trage după sine mulţimi de oameni. Deunăzi, pe cînd o căutam, Măslină şi cu mine, pe domnişoara Angelica, l-am întîlnit călare pe un catîr ca şi el, adică mic. În drum, a început să declame versuri din *Piram* cu atîta fală, încît cîţiva trecă-

[1] Tragedie de Corneille, scrisă în 1650.

tori, care mînau niște măgari, se apropiară de catîr și-l ascultară cu atîta luare-aminte, încît își luară pălăriile din cap, ca să poată auzi mai bine și se ținură după el pînă la casa unde ne-am oprit să bem un păhărel. Dacă, deci, a fost în stare să atragă luarea-aminte acestor văcari, închipuiți-vă ce vor face aceia care cunosc la ce însemnează frumosul.

Această glumă îi făcu să rîdă pe toți care o auzise și fură toți de părere să-l poftească pe Ragotin, ca să-l asculte ce zice el însuși. Îl chemară, veni, intră și, după ce făcu vreo douăzeci de plecăciuni, își începu astfel cuvîntarea :

— Preacinstite fețe, august Senat al Parnasului (își închipuia de bună-seamă că e la bara tribunalului din Mans, unde nu călcase niciodată de cînd fusese primit avocat, sau la Academia Puriștilor [1], zice o vorbă din nord că reaua însoțire aduce stricăciune și că, dimpotrivă, buna însoțire o înlătură și te face să semeni și tu cu ceilalți.

Acest exordiu, așa de bine adus din cuvinte, îi făcu pe comedianți să creadă că are de gînd să rostească o didahie, căci întoarseră capul cu toții și abia se țineau să nu rîdă. Un critic sau altul se va opri, poate la acest cuvînt „didahie", dar de ce n-ar fi oare în stare Ragotin și de-o asemenea năzbîtie, după ce a pus să se cînte serenada cu orga și cu cîntece bisericești ? Urmă însă, astfel :

— Mă aflu atît de deșert de însușiri, încît doresc să intru în strălucita trupă a domniilor-voastre ca să le dobîndesc și ca să-mi desăvîrșesc alcătuirea sufletească, fiindcă domniile-voastre sînteți tălmacii muzelor, vii ecouri ale scumpelor lor odrasle, iar vrednicia vă este atît de cunoscută în toată Franța, încît vă admiră toți, pînă dincolo de poli. Domniile-voastre, domnișoarelor, îi umpleți de vrajă pe toți cîți vă privesc și nu poate niciînd să răsune armonia frumosului vostru glas fără a-i fermeca pe toți cîți, admirîndu-l, îl ascultă ; și așa, îngeri cu chip de om, versurile celor mai docți poeți sînt doldora de laudele voastre. Nici Alexandru, nici Cezar nu se pot asemui cu domnul Sorțu și cu toți eroii acestei strălucite trupe. Nu e, așadar, de mirare că voiesc să intru și eu în rîndurile ei, lesnicios lucru dacă-mi veți face cinstea de a mă primi, făgă-

[1] Denumire dată reuniunilor care aveau loc în casa scriitorului Valentin Conrart (1603—1675), înaintea creării Academiei Franceze (1635).

duindu-vă eu, altminteri, să nu vă cer nimic, nici să voi a mă face părtaş la agonisita trupei, ci doar să fiu prea-plecata şi prea-supusa slugă a domniilor-voastre.

Îl rugară să iasă pentru o clipă, ca să poată lua o hotărîre cu privire la ţelul cuvîntării lui şi să facă lucrurile aşa cum trebuie. Ieşi, şi începură să-şi dea cu părerea, cînd poetul se puse din nou de-a curmezişa, spre a-şi arăta încă o dată împotrivirea ; fu însă repezit de Pizmă, care l-ar fi săpunit şi mai fără milă, dacă n-ar fi căţat la hainele lui cele noi, cumpărate cu banii împrumutaţi de la el. Pînă la urmă, hotărîră să-l primească, şi să fie caraghiosul trupei. Îl chemară şi, cînd intră, Sorţu rosti hotărîrea cea bună. Se îndeplinirâ obişnuitele ceremonii, îl scriseră în opis, şi rosti jurămîntul de credinţă ; îi dădură cuvîntul de recunoaştere al tuturor comedianţilor şi luă masa, în seara aceea, cu toată caravana.

CAPITOLUL IV

Plecarea lui Leandru şi a trupei comice pentru a merge la Alençon. Păţania lui Ragotin

După-masă, n-a rămas nimeni care să nu-l firitisească pe Ragotin pentru cinstea ce i s-a făcut cu primirea în trupă, ceea ce îl umflă în pene atît de tare încît îi plesni vesta în două locuri. În vremea aceasta, Leandru găsi vreme cu prilej să-i înnoiască Angelicăi făgăduinţa de a o lua de nevastă ; şi o făcu cu atîta duioşie, încît ea nu-i răspunse decît din ochii din care-i picurară două lacrimi ; nu ştiu dacă de bucuria frumoaselor făgăduinţe ale lui Leandru sau de mîhnire că pleacă ; oricum, se giugiuliră îndelung, Caverna nemaipunîndu-le nici o piedică. Se făcuse noapte tîrziu şi trebuiau să se retragă. Leandru îşi luă rămas-bun de la toţi şi merse să se culce. A doua zi se sculă de dimineaţă, porni împreună cu fermierul tătîne-său, călători destul de repede şi ajunse acasă la părintele lui bolnav, care îi spuse că-i pare foarte bine că a venit ; şi, pe cît îl mai îngăduiau puterile, îi arătă cît de tare l-a îndurerat lipsa lui şi-i spuse pe urmă că se bucură că-l revede, pentru a-i da cea de pe urmă binecuvîntare şi, o dată cu ea,

toată averea lui, cu toată mîhnirea ce i-a pricinuit-o proasta lui purtare ; nădăjduieşte însă că va căpăta mai bune apucături pe viitor.

Urmarea o vom afla cînd se va întoarce. După ce s-au îmbrăcat, comedianţii şi comediantele şi-au strîns fiecare boarfele ; au umplut cuferele ; au făcut baloturile bagajului comic şi au rînduit totul pentru plecare. Lipsea un cal pentru o domnişoară, fiindcă unul din cei pe care-i închiriase nu mai venise ; îl rugau tocmai pe Măslină să le caute altul, cînd intră Ragotin care, auzind acestea, spuse că nu mai e nevoie să caute nimic, fiindcă are el un cal pe care s-o ducă pe domnişoara Steluţa sau pe Angelica în crupă, ţinînd seama că, după părerea lui, nu vor putea ajunge într-o singură zi la Alençon pînă unde, de la Mans, sînt vreo zece leghe bune, şi că făcînd cum nu se putea să nu facă, două zile, calul lui nu va obosi peste măsură ducînd doi călăreţi. Steluţa îi tăie însă vorba, spunînd că ea nu poate sta în crupă, ceea ce îl mîhni tare pe prichindel, pe care îl mîngîie întrucîtva Angelica spunîndu-i că o va face ea.

Se aşezară cu toţii să mănînce, şi operatorul cu nevastă-sa împreună cu ei. În vreme ce se pregătea masa, Ragotin se folosi de prilej pentru a-i vorbi lui senior Ferdinandi, căruia îi ţinu aceeaşi cuvîntare pe care i-a ţinut-o avocatului de care v-am vorbit, atunci cînd l-a asemuit cu el, la care acesta îi răspunse că n-a lăsat deoparte nimic şi că a pus în lucrare toate tainele magiei, fără nici o urmare însă, ceea ce îl sileşte să creadă că Steluţa e mai mare magiciană decît el, că are farmece mult mai puternice decît ale lui şi că e o fiinţă primejdioasă şi foarte de temut. Ragotin se pregătea să-i răspundă, dar îi zoreau să se spele pe mîini şi să se aşeze la masă, ceea ce făcură cu toţii.

După-masă, Inezilla le mărturisi tuturor celor din trupă, şi mai cu seamă domnişoarelor, ce rău le pare, ei şi soţului ei, că pleacă aşa repede, asigurîndu-i că ar fi dorit să-i urmeze la Alençon, ca să aibă încă şi mai departe cinstea de a schimba o vorbă cu dînşii, dar că ar fi siliţi să joace teatru ca să-şi vîndă leacurile şi, prin urmare să înfăţişeze şi cîte o farsă, şi că acestea petrecîndu-se în faţa tuturor şi pe degeaba, lumea vine mai degrabă decît la comèdie, unde trebuie să scoată bani şi astfel mai rău i-ar păgubi în loc să le aducă vreun folos, încît au hotărît să rămînă să joace la Mans, după

plecarea lor. Se îmbrăţişară deci şi îşi spuseră o sumedenie de vorbe drăguţe. Domnişoarele plînseră şi, într-un cuvînt, se firitisiră cu toţii, afară de poet, care, într-o altă împrejurare ca aceasta, ar fi vorbit cît şapte, dar care acum rămase mut, căci despărţirea de Inezilla îl lovise ca un trăsnet de care nu se putuse feri, deşi se socotea acoperit de laurii Parnasului. Căruţa fiind încărcată şi gata de plecare, Caverna se aşează în acelaşi loc unde aţi văzut-o la începutul acestui romanţ. Steluţa se sui pe un cal pe care îl mîna Sorţu, iar Angelica se puse în spatele lui Ragotin care băgase bine de seamă cînd încălecase, ca să n-o mai păţească iar cu carabina, pe care totuşi n-o uitase, căci şi-o atîrnase în bandulieră ; toţi ceilalţi o luară pe jos, în aceeaşi rînduială ca atunci cînd sosise la Mans.

Cînd ajunseră într-o pădurice care e la capătul drumului de piatră, cam la vreo leghe de oraş, un cerb, hăituit de oamenii domnului marchiz de Lavardin, le tăie drumul şi-i sperie calul lui Ragotin, care mergea în cap, ceea ce-l făcu să-i scape piciorul din scară şi să pună, totodată, mîna pe carabină ; făcînd însă mişcări prea repezite, ajunse cu călcîiul pînă subsuoară şi, cum avea mîna pe trăgaci, arma porni şi, fiind foarte încărcată şi încă cu gloanţe, avu un recul atît de furios încît îl trînti la pămînt şi căzînd el, patul puştii o lovi în şale pe Angelica şi căzu şi ea, dar fără să păţească nimic, căci căzu în picioare ; Ragotin însă se lovi cu capul de rădăcina unui copac bătrîn şi putred, care ieşea cam un picior afară din pămînt, şi-şi făcu un cucui mare mai sus de tîmplă ; îi puseră un ban de argint pe el şi-l legară la cap cu o batistă, stîrnind astfel hohotele de rîs ale tuturor celor din trupă, ceea ce poate n-ar fi făcut dacă s-ar fi întîmplat într-adevăr ceva rău ; sau cine ştie, căci e tare greu să te stăpîneşti în asemenea împrejurări ; aşa că petrecură grozav, făcîndu-l să turbeze de mînie pe prichindel, pe care-l suiră la loc pe cal, precum şi pe Angelica, dar aceasta nu-i mai îngădui să-şi încarce, cum voia, puşca pînă la La Guerche, unde se opriră să mai răsufle cei patru cai de la căruţă şi ceilalţi doi cu călăreţi. Gustară toţi comedianţii cîte ceva ; domnişoarele se aşezară pe un pat, atît ca să se odihnească, cît ca să se uite la bărbaţi, care beau pe întrecute şi mai ales Pizmă şi Ragotin (îi desfăcuse legătura de la cap, iar banul de argint făcuse să dea îndărăt umflătura) care închinau în sănătatea cuiva despre care îşi în-

chipuiau că nu înţelege nimeni cine e ; ceea ce o sili pe Angelica să-i strige lui Ragotin :

— Ia seama, domnule, la domnia-ta, şi vezi cum ai să-ţi mîni barca.

Vorbele acestea l-au tulburat puţin pe micul avocat comediantisit, care a predat numaidecît armele, sau mai bine-zis paharele, lui Pizmă. Îi plătiră hangiţei, încălecară din nou, şi caravana comică porni. Vremea era bună, drumul de asemenea, aşa că ajunseră curînd în tîrgul numit Vivain. Traseră la cel mai bun han, „La cocoşul cel viteaz", dar hangiţa, care nu era cea mai drăguţă din tot ţinutul Mayne, se cam codi să-i primească, zicînd că hanul e plin, şi că printre alţii se află acolo un perceptor al birurilor provinciei şi un altul al amenzilor de la tribunalul din Mans, precum şi vreo patru sau cinci negustori de pînză. Pizmă, care se şi gîndea la una de-a lui, îi spuse că nu vor decît o singură odaie pentru domnişoare, iar bărbaţii s-or culca cum o fi, căci o noapte nu-i o veşnicie, ceea ce o muie puţin pe doamna cîrciumăreasă.

Intrară deci şi nu descărcară căruţa, căci era în ogradă un şopron pentru trăsuri unde o traseră şi o încuiară cu cheia ; comediantele căpătară o odaie unde mîncă toată trupa şi, puţin după aceea, domnişoarele se culcară în două paturi care erau acolo, şi anume Steluţa într-unul şi Caverna cu fiică-sa Angelica în celălalt. Vă închipuiţi desigur că n-au uitat să încuie uşa, şi nici cei doi perceptori, care se retraseră şi ei într-o altă odaie, unde îşi duseră şi geamantanele, pline de bani, pe care Pizmă nu putea pune mîna, căci le păzeau straşnic ; plătiră însă ponosul pentru ei negustorii. Ticălosul ăsta rînduise astfel lucrurile încît să fie găzduit în odaia unde îşi dusese ei baloturile. Erau acolo trei paturi, dintre care negustorii luară două, iar pe celălalt îl luă Măslină şi Pizmă, care nu adormi de loc ; cînd văzu că ceilalţi dorm, sau crezu că trebuie să fi adormit, se sculă tiptil ca să-şi îndeplinească planul, care-i fu însă zădărnicit de unul din negustori, pe care-l apucase burta şi-i venea să iasă afară, ceea ce îl sili pe el să se scoale şi pe Pizmă să se culce la loc. În vremea aceasta, negustorul, care trăgea obişnuit la hanul ăsta şi-i cunoştea toate coclaurile, ieşi pe o uşă care dădea într-un gang la capătul căruia se afla umblătoarea ; şi făcu astfel ca să nu le vină miros urît la nas prea-cinstiţilor comedianţi. După ce se uşură, se întoarse la capul gangului, dar în loc s-o ia pe

unde ar fi ajuns la odaia din care plecase, o luă pe partea cealaltă şi coborî la odaia unde dormeau perceptorii (căci cele două odăi şi scările erau la fel aşezate) ; se apropie de primul pat pe care-l întîlni, crezînd că e al lui, şi un glas necunoscut lui îl întrebă :

— Cine e ?

Trecu, fără să răspundă, la celălalt pat, unde i se spuse acelaşi lucru, dar mai tare.

— Hangiu ! O lumînare ! Umblă cineva în odaie, mai strigă pe urmă acela.

Hangiul sculă o slujnică, dar pînă să priceapă ea că i se cere o lumînare, negustorul avu vreme să urce la loc şi să coboare pe unde venise.

Pizmă, care auzea toate aceste dezbateri, căci nu era, între cele două odăi, decît un perete subţire de scînduri, nu-şi pierdu vremea ci, deznodînd cu îndemînare cele două baloturi, luă din fiecare cîte două valuri de pînză şi înnodă sforile la loc, ca şi cum nimeni n-ar fi umblat la ele, căci cunoştea tainele pe care, ca şi numărul pe care-l fac şi ca şi cifrurile lor, nu le cunosc decît cei de meserie. Era să înceapă să mai umble la încă unul, cînd negustorul intră în odaie şi, auzind mişcare, zise :

— Cine e ?

Pizmă, gata oricînd cu un răspuns, spuse, după ce vîrî cele patru bucăţi de pînză în pat, că au uitat să pună un ţucal în odaie şi că acum caută fereastra, ca să se pişe. Negustorul, care încă nu se culcase, îi spuse :

— Aşteaptă, domnule, o deschid eu, că ştiu mai bine decît domnia-ta unde e.

O deschise şi se culcă la loc. Pizmă veni la fereastră, pe care se goli la fel de îmbelşugat ca atunci cînd l-a stropit pe negustorul acela din Bas-Mayne cu care împărţea odaia într-un han din oraşul Mans, aşa cum aţi văzut în capitolul al şaselea din partea întîi a acestui romanţ ; după care se întoarse să se culce, fără a închide fereastra. Negustorul îi strigă că nu trebuia s-o lase deschisă, dar Pizmă îi strigă şi mai tare că n-are decît s-o închidă, dacă vrea, fiindcă el n-ar mai putea să-şi găsească patul pe întuneric, ceea ce nu s-a întîmplat cînd fereastra era deschisă şi luna lumina în odaie ca ziua. Negustorul, de frica unei certe, se sculă fără să-i răspundă nimic, închise fereastra şi se culcă din nou, dar nu adormi,

ceea ce îi prinse bine, fiindcă altminteri balotul lui n-ar fi avut o soartă mai fericită decît a celorlalte.

În vremea aceasta, hangiul şi hangiţa strigau la slujnică să se grăbească să aprindă lumina, ea se străduia s-o facă, dar cum se întîmplă de obicei că graba strică treaba, biata slujnică sufla de un ceas în cărbuni şi nu izbutea s-o aprindă. Hangiul şi hangiţa o ocărau şi o blestemau, iar perceptorii strigau tot mai tare: „Lumină!" Cînd în cele din urmă o aprinseră, hangiul, hangiţa şi slujnica urcară în odaia lor unde, negăsind pe nimeni, le spuseră că nu-i frumos să înnebunească astfel o casă întreagă, iar ei o ţineau una că au văzut un om şi că i-au şi vorbit. Hangiul trecu dincolo şi-i întrebă pe comedianţi şi pe negustori dacă a ieşit cineva din odaie. Spuseră toţi că nu.

— Afară de domnia-lui, zise unul din negustori, vorbind de Pizmă, care s-a sculat să se uşureze pe fereastră, căci nu ni s-a dat ţucal.

Hangiul o certă pe slujnică pentru greşeala ei şi se întoarse la perceptori, cărora le spuse că desigur au visat urît, căci nu s-a mişcat nimeni de la locul lui şi, după ce le ură somn uşor, că pînă la ziuă mai e, se retraseră cu toţii. Cînd veni şi ea, ziua vreau să spun, Pizmă se sculă şi ceru cheia de la şopron, unde intră şi ascunse cele patru valuri de pînză pe care le şterpelise, punîndu-le într-unul din baloturile din căruţă.

CAPITOLUL IV

Ce li s-a întîmplat comedianţilor între Vivain şi Alençon. Altă păţanie de-a lui Ragotin

Toţi eroii şi eroinele trupei comice plecară dis-de-dimineaţă, o luară pe drumul mare spre Alençon şi ajunseră cu bine la Bourg-le-Roy, căruia prostimea îi spune Le Boulerey, unde mîncară şi se odihniră puţin, vreme în care stătură în cumpănă dacă să treacă prin Arsonnay, un sat la o leghe de Alençon, sau dacă s-o apuce pe dincolo, ca să ocolească Barée, un drum care vara, pe căldurile cele mari, e plin de

noroi de se înfundă caii pînă la chingi. Se sfătuiră şi cu căruţaşul, care-i încredinţă că el răzbeşte peste tot, caii lui cei patru fiind cei mai buni cai din tot oraşul Mans ; de altminteri nu erau decît vreo cinci sute de paşi de drum rău, iar cel prin comunele cantonului Saint-Pater pe unde ar trebui s-o ia era la fel de prost, dar în schimb mai lung ; că numai caii şi căruţa aveau să se lupte cu noroiul, căci călătorii pe jos puteau merge pe cîmp, trebuind numai să sară peste nişte garduri de nuiele care împrejmuiesc ogoarele, să nu intre caii în ele ; le zice pe acolo pîrleazuri. Domnişoara Steluţa spuse s-o vestească atunci cînd vor fi gata, fiindcă ea mai bine merge pe jos pe un drum bun decît călare prin noroi. Angelica spuse la fel şi de asemenea Caverna, fiindu-i frică să nu se răstoarne căruţa. Ajunşi acolo unde începea drumul cel prost, Angelica coborî din crupa calului lui Ragotin, Sorţu o dădu jos pe Steluţa şi-i ajutară şi Cavernei să coboare din căruţă. Roquebrune încălecă pe calul Steluţei şi o luă după Ragotin, care mergea pe lîngă căruţă.

Cînd ajunseră unde era noroiul mai mare, şi anume într-un loc unde, deşi drumul era foarte larg, nu încăpea decît căruţa, se întîlniră cu vreo douăzeci de cai de ham mînaţi de cinci sau şase ţărani, care începură să răcnească la căruţaş să dea îndărăt. Căruţaşul răcni şi mai tare :

— Daţi-vă voi îndărăt, că vi-e mai uşor ca mie !

N-aveai loc să te mişti nici la stînga, nici la dreapta, căci de amîndouă părţile erau numai mlaştini fără fund. Herghelegiii, vrînd s-o facă pe-ai dracului, o porniră atît de năvalnic înspre căruţă şi ţipînd atît de tare, încît caii se speriară rău de tot, îşi rupseră şleaurile şi se aruncară în noroi ; rotaşul se întoarse puţin de tot spre stînga, făcînd s-o ia într-acolo şi roata care, călcînd în gol, răsturnă căruţa. Plesnind de trufie şi de furie, Ragotin striga ca un apucat la herghelegii şi, socotind că poate trece pe dreapta unde i se părea că e puţin loc gol, căci voia să ajungă la herghelegiii pe care-i ameninţa cu carabina ca să-i facă să dea înapoi, înaintă deci, dar calul i se împotmoli atît de rău încît nu mai fu în stare decît să-şi scoată repede picioarele din scări, să salte din şa şi să sară jos ; se înfundă însă pînă la subsuori şi, să nu fi întins braţele, s-ar fi înfundat pînă în gît.

Întîmplarea asta neprevăzută îi făcu pe toţi cei care mergeau pe cîmp să se oprească, gîndindu-se cum să-l ajute.

Poetul, care întotdeauna se luase cu soarta la piept, se opri încetişor şi-şi dădu calul înapoi pînă ajunse la loc uscat. Văzînd atîţia bărbaţi, fiecare cu cîte o puşcă pe umăr şi cu cîte o spadă la şold, herghelegiii nu mai spuseră nici mîlc şi făcură cale-ntoarsă, de frică să nu mănînce bătaie. Trebuiau totuşi să pună puţină rînduială în tot balamucul acela şi-şi spuseră că e bine să înceapă cu domnul Ragotin şi cu calul lui, căci se aflau amîndoi în mare primejdie. Măslină şi Pizmă încercară cei dintîi s-o facă, dar cînd dădură să se apropie, se înfundară pînă în brîu şi s-ar fi înfundat şi mai rău dacă ar mai fi făcut un singur pas ; astfel încît, după ce sondară în mai multe locuri fără să dea de uscat, unul ca Pizmă, care ştia întotdeauna să se descurce, spuse fără să zîmbească de loc că alt leac nu e, ca să-l scoată pe domnul Ragotin din primejdia în care se află, decît să ia funia de la căruţă, care oricum trebuia descărcată, să i-o lege de gît şi să-l tragă afară, cu caii care se întorsese la drumul mare. Propunerea asta îi făcu să rîdă pe toţi ceilalţi, nu însă şi pe Ragotin căruia i se făcu frică la fel ca atunci cînd Pizmă voise să-i taie pălăria pe obraz, cînd îşi înfundase capul în ea. Căruţaşul însă, care se încumetase să meargă să-şi ridice caii, o făcu încă o dată şi pentru Ragotin ; se apropie de el şi încet-încet îl scoase şi-l duse pînă pe cîmp, unde se aflau comediantele, pe care le umfla rîsul văzîndu-l aşa frumos ferchezuit ; se stăpîniră totuşi pe cît le sta în putere.

Estimp căruţaşul se întoarse la cal, care, destul de voinic, ieşi fără să aibă prea multă nevoie de ajutor şi se duse lîngă ceilalţi ; după care Măslină şi Pizmă şi acelaşi căruţaş, plini de noroi de sus şi pînă jos, descărcară căruţa, o clintiră puţin şi o încărcară din nou. Înhămară repede la loc şi caii o scoaseră dintr-un bocluc ca acela. Ragotin încălecă la loc, anevoie, căci hamul era făcut praf, dar Angelica nu voi să se mai suie în spatele lui, ca să nu-şi strice hainele. Caverna spuse că are să meargă foarte bine pe jos, şi la fel făcu şi Steluţa, pe care Sorţu o petrecu mai departe pînă la han „La stejarul verde", cel dintîi de care dai venind din Mans spre foburgul Mont-Sort, unde se şi opriră, neîndrăznind să intre în oraş în halul în care erau. După ce băură cîte un păhărel toţi cei care muncise, îşi petrecură ceasurile care mai rămîneau din zi uscîndu-şi hainele, după ce se schimbară cu altele scoase din cuferele pe care le descărcase, căci nobilimea man-

seză îi dăruise cu haine pe toţi. Comediantele luară ceva uşor, din pricina oboselii drumului pe care trebuise să-l străbată pe jos, şi care le sili şi să se culce devreme. Comedianţii nu se culcară decît după ce mîncară bine.

Şi unii şi ceilalţi îşi dormeau primul somn, cînd o ceată de călăreţi bătură la poarta hanului. Hangiul le răspunse că hanul e plin şi că, de altminteri, şi ceasul e nepotrivit. Aceia bătură şi mai tare, ameninţînd că sparg uşa. Sorţu, căruia numai Saldagne îi umbla prin cap, crezu că e el, venit cu puterea şi pe faţă s-o răpească pe Steluţa ; privind însă pe fereastră văzu, la lumina lunii, un bărbat cu mîinile legate la spate, ceea ce spunîndu-le în şoaptă tovarăşilor lui, toţi în stare, la fel ca şi dînsul, să-i primească aşa cum se cuvine, Ragotin spuse tare că trebuie să fie domnul de La Rappiniere, care o fi prins vreun tîlhar, căci tocmai umbla după unul. Fură întăriţi în această părere auzind că i se porunceşte hangiului să deschidă în numele regelui.

— Da de ce dracu, zise Pizmă, nu l-o fi dus la Mans, sau la Beaumont-le-Vicomte, sau măcar la Fresnay, căci foburgul ăsta o ţine el de Mayne, dar n-are nici o închisoare ; trebuie că e aici o taină.

Hangiul n-avu încotro şi-i deschise lui La Rappiniere, care intră cu zece arcaşi, care duceau cu sine un om legat, cum vă spusei, şi care rîdea într-una, mai ales cînd se uita la La Rappiniere ; se uita ţintă în ochii lui, aşa cum nu fac de obicei tîlharii, şi asta era pricina de căpetenie pentru care nu-l dusese la Mans.

Trebuie să ştiţi că La Rappiniere, aflînd că bîntuie hoţi şi că au spart cîteva case de-ale ţăranilor, se apucase să-i caute pe răufăcători. Pe cînd se apropia, împreună cu arcaşii lui, de pădurea Persaine, văzu un bărbat care ieşea de acolo ; dînd însă cu ochii de ceata asta călare, o luă înapoi spre pădure, ceea ce îl făcu pe La Rappiniere să creadă că e un tîlhar. Dădură pinteni cailor, el şi oamenii lui, şi-l prinseră pe omul acesta, care răspunse cam tulbure la întrebările ce i le punea La Rappiniere, deşi nu părea el însuşi de loc tulburat ; dimpotrivă, începu să rîdă şi-l privea ţintă pe La Rappiniere, care, cu cît se uita mai bine la el, cu atît i se

părea mai mult că l-a mai văzut undeva, şi nu se înşela ; pe vremea însă cînd se văzuse, se purta părul scurt şi barba mare, iar omul acesta avea părul foarte lung şi barbă de loc, şi altminteri, era şi altfel îmbrăcat ; toate acestea îl făceau de nerecunoscut. Îl legă totuşi de o bancă de la masa din bucătărie, care avea spătarul după moda veche, şi-l lăsă în paza a doi arcaşi şi se duse să se culce, după ce luă ceva în gură. A doua zi Sorţu se sculă primul şi, trecînd prin bucătărie, văzu doi arcaşi dormind pe un prăpădit de mindir şi, legat de o bancă a mesei un om, care-i făcu semn să se apropie, ceea ce şi făcu ; rămase însă foarte mirat cînd prinsul îi spuse :

— Îţi aduci aminte cînd ai fost atacat la Paris, pe Pont-Neuf, şi ţi-au furat hoţii tot, şi mai cu seamă o cutie cu portret ? Eram pe atunci cu jupîn La Rappiniere ; el era căpitanul nostru ; el mi-a poruncit să mă reped la domnia-ta ; ştii tot ce s-a petrecut. Am aflat că, pe patul de moarte, Doguin ţi-a spus totul şi că La Rappiniere ţi-a întors cutia. Ai un frumos prilej să te răzbuni pe el, fiindcă dacă mă duce la Mans, cum poate are să mă ducă, am să fiu, fără îndoială, spînzurat, dar nu ţine decît de domnia-ta să intre şi el în cofă. N-ai avea decît să-ţi uneşti mărturia cu a mea şi mai încolo ştii cum umblă dreptatea la Mans.

Sorţu îl părăsi şi aşteptă să se scoale La Rappiniere. Atunci dovedi el că nu e de loc răzbunător, căci îl încunoştiinţă de planul tîlharului, spunîndu-i tot ce spusese acela despre el şi, pe urmă, îl sfătui să se întoarcă şi să-i dea drumul păcătosului. Ar fi vrut să mai aştepte să se scoale comediantele, ca să le zică bună dimineaţa, dar Sorţu îi spuse verde că Steluţa n-ar putea să-l vadă fără să se mînie pe el, şi pe bună dreptate. Îi mai spuse, apoi, că dacă ar afla judele din Alençon (de care ţine judecătoria din Monsort) de toată tărăşenia asta, ar veni să-l înhaţe. Acela îl crezu, puse de se dezlegă prinsul şi-l lăsă slobod, încălecă împreună cu arcaşii lui şi plecă fără să-i plătească hangiţei, aşa cum făcea mai întotdeauna, şi fără să-i mulţumească lui Sorţu, într-atîta era de tulburat.

După ce plecă, Sorţu îl chemă pe Roquebrune, pe Măslină şi pe decorator şi se duseră de-a dreptul la marea sală

de *Jeu de paume*, unde găsiră şase gentilomi care tocmai jucau. Întrebă de stăpînul locandei, iar cei aflaţi în galerie, cunoscîndu-i că sînt comedianţi, le spuseră celor care jucau că sînt comedianţi şi că e printre ei unul care arată foarte bine. Jucătorii îşi încheiară partida şi se suiră într-o odaie, ca să se frece, în vreme ce Sorţu tocmea locanda cu jupînul. Coborînd pe jumătate îmbrăcaţi, gentilomii îi urară lui Sorţu bun-venit şi-i cerură amănunte despre trupă, din cîţi inşi e alcătuită, dacă sînt într-însa actori buni, dacă au veşminte frumoase şi dacă femeile sînt chipeşe. Sorţu răspunse la toate întrebările, iar pe urmă gentilomii se arătară gata să-l ocrotească şi-l rugară pe jupîn să fie drăguţ cu ei, adăugînd că, dacă au răbdare pînă sfîrşesc cu îmbrăcatul, ar putea bea un păhărel împreună, ceea ce Sorţu primi, spre a-şi dobîndi prieteni pentru împrejurarea că l-ar mai călca Saldagne, căci îl adulmeca mereu prin preajmă. În vremea aceasta, se învoi din preţ pentru chiria locandei, iar decoratorul se duse pe urmă după un dulgher, ca să dureze scena, după desenele pe care i le arătă ; iar jucătorii aflîndu-se gata îmbrăcaţi, Sorţu veni la dînşii şi fu atît de fermecător şi de mîndru şi se arătă atît de plin de duh, încît îşi cîştigă prietenia tuturor. Îl întrebară unde a tras trupa şi, răspunzîndu-le el că la „Stejarul verde", la Monsort, îi spuseră :

— Hai să mergem să bem undeva unde să fiţi acasă la voi ; vrem să vă ajutăm să tocmiţi preţul.

Se duseră, se învoiră din preţ pentru trei odăi şi prînziră foarte bine. Vă puteţi lesne închipui că n-au vorbit decît de poezie şi de piese de teatru, după care legară mare prieteşug şi merseră cu Sorţu să le vadă pe comediante, care tocmai se aşezau să cineze, pricină pentru care gentilomii nu zăboviră prea mult. Schimbară, totuşi, cîteva vorbe foarte plăcute în scurtul timp pe care-l petrecură acolo, şi se arătară gata să le slujească şi să le ocrotească, căci erau cei mai de seamă gentilomi din oraş. După cină, cărară bagajul comic la „Cupa de aur", locuinţa pe care o oprise Sorţu şi, cînd scena fu gata, începură să joace. Să-i lăsăm la această îndeletnicire, în care au arătat că nu sînt de loc nişte ucenici, şi să ne întoarcem să vedem ce face Saldagne după ce a căzut de pe cal.

CAPITOLUL VI

Moartea lui Saldagne

Aţi văzut, în capitolul doisprezece din partea a doua a acestui romanţ, cum Saldagne, bolnav de pe urma căzăturii, a rămas în casa baronului d'Arques într-un pat din apartamentul lui Verville, iar valeţii lui atît de beţi într-un han aflat la două leghe de zisa casă, încît cel al lui Verville abia izbuti să-i facă să priceapă că domnişoara a fugit şi că celălalt bărbat, pe care i-l dase stăpînul lui, o urmărea călare pe celălalt cal. După ce s-au frecat bine la ochi şi au căscat fiecare de vreo trei, patru ori, şi s-au întins de le pîrîiau oasele, s-au apucat să o caute. Valetul acela îi puse pe un drum pe care ştia bine că n-o vor găsi, potrivit poruncii primite de la stăpînul lui ; umblară aşadar trei zile, la capătul cărora se întoarseră la Saldagne, care nu se vindecase încă de pe urma căzăturii, nici măcar atîta cît să se poată da jos din pat, şi îi spuseră că fata a fugit, dar că omul pe care li-l dase domnul de Verville o urmăreşte călare. Saldagne era să turbeze de ciudă aflînd această ştire şi norocul lor că era în pat şi cu un picior legat, căci să fi fost în picioare sau să se fi putut scula, nu s-ar fi ales ei numai cu ocara, aşa cum s-au ales, ci le-ar fi muiat oasele cu ciomagul ; căci îi făcu albie de porci şi-i înjură cum îi veni la gură, mîniindu-se într-atîta încît boala i se înrăutăţi şi-l apucară din nou fierbinţelile, încît cînd veni să-l oblojească, felcerul se temu să nu fi făcut o cangrenă la picior, într-atîta era de umflat, ba se şi învineţise pe alocuri, ceea ce îl sili să se ducă la Verville, căruia îi aduse la cunoştinţă accidentul şi care, bănuind de unde i se trage se duse numaidecît la Saldagne să-l întrebe care-i pricina de i s-a înrăutăţit boala deşi ştia foarte bine, căci valetul îl vestise că a dus treaba la capăt ; şi, aflînd-o şi de la el, îi mai puse şi el sare pe rană spunîndu-i că el a urzit toată istoria asta, ca să-l ferească să intre în cel mai mare bocluc cu putinţă.

— Fiindcă vezi bine, îi spuse el, că nimeni n-ar fi adăpostit-o pe fata asta, şi dacă am îngăduit ca soţia mea şi sora domniei-tale s-o primească în casă, n-am făcut-o decît cu gîndul s-o duc înapoi la fratele şi la prietenii ei. Ia spune-mi, te

rog, ce te făceai dacă te-ar fi pîrît de răpire, grea nelegiuire şi de neiertat ? Îţi închipui poate că obîrşia ei umilă şi meseria pe care-o face te-ar fi spălat de astă abatere ; ei bine, află că te înşeli, căci e fiică de gentilomi, şi domnişoară, şi pînă la urmă ai fi păţit-o. Şi dacă în sfîrşit scăpai de braţul legii, află că are un frate, care s-ar fi răzbunat, căci e un bărbat inimos, cum ţi-a dovedit-o el însuşi în mai multe ciocniri, aşa că ar trebui să-l preţuieşti în loc să-l prigoneşti precum o faci. E vremea să încetezi cu aceste urmăriri zadarnice, în care pînă la urmă ai putea să-ţi pierzi şi viaţa, căci ştii prea bine că deznădejdea duce la orice ; aşa că e mult mai cuminte pentru domnia-ta să-l laşi în pace.

Cuvîntarea aceasta, menită să-l facă pe Saldagne să-şi bage minţile în cap, nu izbuti decît să-i aprindă şi mai năvalnic mînia şi să-l ducă la nişte hotărîri ciudate, pe care le ascunse de Verville şi pe care căută pe urmă să le îndeplinească. Se grăbi să se tămăduiască şi, de îndată ce fu în stare să încalece, îşi luă rămas-bun de la Verville şi apucă numaidecît drumul spre Mans, unde gîndea să dea peste trupă ; aflînd însă că a plecat spre Alençon, hotărî s-o ia şi el într-acolo. Trecu prin Vivain, unde îşi odihni oamenii şi pe cei trei ucigaşi pe care-i luase cu sine. Cînd intră la han „La Cocoşul vesel", unde voia să poposească, auzi mare larmă ; erau negustorii de pînză care, ducîndu-se la tîrg la Beaumont, băgase de seamă hoţia lui Pizmă şi se întorsese să i se plîngă hangiţei, care le arăta, ţipînd, că ea nu răspunde de nimic, de vreme ce nu i-au încredinţat spre pază baloturile, ci şi le-au luat cu ei în odaie. Iar negustorii îi întorceau :

— Asta aşa e, da de ce dracu ni i-ai băgat în odaie pe soitarii ăia ? Căci fără îndoială că ei ne-au prădat.

— Mă rog, le întoarse hangiţa, v-aţi găsit baloturile tăiate, sau sforile desfăcute ?

— Ba nu, spuneau negustorii, şi tocmai asta ne uimeşte, că erau înnodate de parcă le-am fi înnodat noi cu mîna noastră.

— Haida de, umblaţi sănătoşi, zise hangiţa.

Negustorii dădură să mai răspundă ceva, dar Saldagne spuse că pe legea lui că-i ia la bătaie dacă mai fac gălăgie. Văzînd atîţia inşi, şi atît de crunţi, bieţii negustori trebuiră să tacă şi-i aşteptară să plece, ca să înceapă iar să se certe cu hangiţa. După ce mîncă, el şi oamenii lui şi caii, Saldagne luă

drumul spre Alençon, unde ajunse foarte tîrziu. Nu închise ochii toată noaptea, gîndindu-se cum să se răzbune pe Sorţu pentru jignirea ce-i adusese răpindu-i prada şi, cum era foarte crîncen, luă numai hotărîri crîncene.

A doua zi se duse la comèdie, împreună cu tovarăşii lui, pe care-i puse să meargă în faţa lui, şi plăti pentru patru ; pe ei nu-i ştia nimeni, aşa că le-a fost lesne să treacă drept străini, iar el intră acoperindu-şi obrazul cu mantia şi cu pălăria trasă pe ochi, ca unul care nu vrea să fie cunoscut. Se aşeză şi privi la comèdie, plictisindu-se pe cît se desfătau ceilalţi, căci toţi o admirau pe Steluţa, care făcea în ziua aceea pe Cleopatra, în măreaţa tragedie despre Marele Pompei, a neasemuitului Corneille. Cînd piesa se sfîrşi, Saldagne şi oamenii lui rămaseră în sală, hotărîţi să-l atace pe Sorţu. Dar trupa ajunsese să fie atît de îndrăgită de întreaga nobilime şi de toţi preacinstiţii tîrgoveţi din Alençon, încît cei şi cele ce o alcătuiau nu veneau la teatru şi nu se întorceau acasă altfel decît însoţiţi de un numeros alai.

În ziua aceea, o tînără doamnă, o vădană foarte drăguţă, pe care o chema doamna de Villefleur, le pofti pe comediante la masă, ceea ce Saldagne auzi foarte lămurit ; cu alese cuvinte, ele îşi ceruiă iertăciune şi spuseră că nu pot veni, văzînd-o însă cît de fermecător stăruie în poftirea ei, îi făgăduiră să meargă. Pe urmă se retraseră, dar foarte bine însoţite, şi anume de acei gentilomi care jucau *le jeu de paume* cînd venise Sorţu să ia cu chirie locanda, şi de mulţi alţii ; ceea ce îi strică lui Saldagne planul lui cel ticălos, căci nu cuteza să facă tărăboi de faţă cu atîţia oameni de bine, cu care n-ar fi ieşit la socoteală. Îşi puse în schimb în gînd cea mai grozavă nemernicie ce se poate închipui, şi anume s-o răpească pe Steluţa cînd o ieşi de la doamna de Villefleur şi să-i ucidă, ocrotit de bezna nopţii, pe toţi cei ce ar încerca să i se împotrivească. Cele trei comediante se duseră deci să cineze şi să-şi petreacă seara acolo. Aşa cum v-am mai spus, doamna aceasta era tînără şi foarte drăguţă, astfel încît casa îi era întotdeauna plină de multă lume bună, mai multă încă în seara aceea, din pricina comediantelor. Iar Saldagne îşi închipuia că o va răpi pe Steluţa la fel de lesne cum o luase de la valetul lui Sorţu, care o însoţea cînd cu blestemăţia ce-i dase în minte lui La Rappiniere. Luă deci un cal voinic şi-l dădu să i-l ţină un lacheu de-al lui, pe care-l puse la poarta casei doamnei de Vil-

lefleur, care era aşezată pe o străduţă de lîngă tribunal, socotind că-i va fi lesne ca sub un cuvînt oarecare s-o scoată pe Steluţa din casă şi cu ajutorul celor trei oameni ai lui, care se plimbau în sus şi în jos în piaţa cea mare, s-o urce fără întîrziere pe cal şi s-o ducă pe urmă unde i-o plăcea.

Astfel se hrănea el cu aceste nădejdi deşarte şi se şi vedea, în închipuirea lui, ţinîndu-şi prada în mîini, cînd se întîmplă că o faţă bisericească, din aceia care nici la fleacuri, şi adesea nici la nimic nu mai cată (căci ieşea în lume şi-i plăcea atît de mult comèdia, încît făcea cunoştinţă cu toţi comedianţii care veneau la Alençon şi făcuse foarte îndeaproape cunoştinţă şi cu cei din strălucita noastră trupă) venea să-şi petreacă seara aceea la doamna de Villefleur şi, zărind un cal ţinut de căpăstru de un lacheu pe care nu-l ştia, nici pe el, nici livreaua pe care o purta, îl întrebă al cui e şi ce face acolo şi, găsindu-i cam nelimpede răspunsul, se urcă în salonul unde erau mosafirii şi le povesti ce a văzut şi că a auzit cîţiva inşi umblînd în capul străduţei. Sorţu, care-l văzuse pe bărbatul cu obrazul ascuns în mantie, şi care-l avea mereu pe Saldagne înaintea ochilor, nu se îndoise o clipă că e el ; nu spusese însă nimic nimănui, ci îi luase numai cu sine la doamna de Villefleur pe toţi tovarăşii lui, ca să le facă alai domnişoarelor care-şi petreceau seara acolo ; aflînd însă acum din gura preotului cele ce le-aţi auzit, se întări în credinţa că e Saldagne, care vrea să încerce a doua oară s-o răpească pe scumpa-i Steluţă. Se sfătuiră ce-i de făcut şi hotărîră să aştepte să vadă ce se întîmplă şi, dacă nu s-o ivi nimeni pînă în ceasul plecării, să iasă cu toată fereala trebuincioasă într-o asemenea împrejurare.

Nu trecu însă mult şi intră un necunoscut, care întrebă de domnişoara Steluţa, spunîndu-i că o domnişoară prietenă cu dînsa ar vrea să-i spună un cuvinţel în stradă şi o roagă să coboare o clipă. Înţeleseră atunci că acesta e mijlocul cu care vrea Saldagne să-şi îndeplinească planul, ceea ce îi sili pe toţi să se pregătească a-l primi cum se cuvine. Găsiră cu cale să nu coboare nici una din comediante, ci o trimiseră pe o slujnică de-a doamnei de Villefleur, pe care Saldagne o înhăţă numaidecît, crezînd că e Steluţa. Încremeni însă cînd se pomeni deodată împresurat de o sumedenie de bărbaţi înarmaţi căci o parte trecuse pe o poartă care dădea în piaţă şi alta pe poarta cea mică ; cum toată mintea îi stătea însă în pumni,

trase, fără să mai cate dacă i-au venit şi lui oamenii, un foc de pistol, care-l răni uşor pe unul din comedianţi, dar care fu urmat de alte vreo şase trase în el. Auzind zgomot, oamenii lui, în loc să-i sară în ajutor, făcură cum fac întotdeauna nemernicii ăştia de ucigaşi cu simbrie, care fug cînd găsesc împotrivire ; aşa făcură şi tovarăşii lui Saldagne, care se prăvălise la pămînt, cu un glonte în cap şi cu două în trup. Aduseră lumină ca să-l vadă, dar nu-l cunoscu nimeni, afară de comedianţi şi de comediante, care-i asigurară că e Saldagne. Crezură că a murit, deşi nu era aşa, şi-i ajutară deci lacheului să-l pună, de-a latul, pe cal. Lacheul îl duse la gazdă, unde văzură că mai are încă viaţă în el, ceea ce-l sili pe hangiu să pună să-l oblojească, zadarnic însă, căci a doua zi îşi dădu duhul. Trupul îi fu dus la el în ţinut, unde îl primiră surorile lui şi bărbaţii lor ; îl jeliră de ochii lumii, dar în sufletele lor le părea foarte bine că a murit şi m-aş încumeta să cred că doamna de Sainct-Far tare ar fi dorit ca bădăranul ei de bărbat să aibă un asemenea sfîrşit şi că a fost firesc să-l şi aibă, după cît i-l menea ; totuşi n-aş vrea să fac o judecată prea îndrăzneaţă. Stăpînirea porni unele cercetări, dar negăsind pe nimeni şi nimeni neplîngîndu-se, şi pe de altă parte toţi cei ce-ar fi putut fi bănuiţi aflîndu-se printre cei dintîi gentilomi din oraş, afacerea fu înăbuşită.

Le petrecură pe comediante pînă acasă, unde aflară a doua zi moartea lui Saldagne, de care se bucurară foarte, căci n-aveau pretutindeni decît prieteni şi un singur vrăjmaş pretutindeni, căci pretutindeni le urmărea.

CAPITOLUL VII

Urmarea povestirii Cavernei

Sorţu şi Măslină se duseră a doua zi la preotul acela care purta numele de cuvioşia-sa stareţul de Sainct-Louis (titlu mai mult onorific decît bănos, al unei bisericuţe aşezate într-o insulă aflată în rîul Sarthe, între podurile din Alençon) ca să-i

aducă mulţumiri că, cu mijlocirea lui, au scăpat de cea mai grozavă primejdie ce li s-ar fi putut întîmpla şi care pe urmă i-a liniştit pe deplin, neavînd a se mai teme de nimic după moartea năprasnică a ticălosului de Saldagne, care nu mai înceta să-i surchidească. Nu trebuie să vă mire că acest bine li l-a făcut comedianţilor şi comediantelor din trupa noastră un preot, căci aţi mai putut vedea, în aventurile comice ale acestei vestite povestiri, şi alte cîteva faceri de bine pe care li le-au mai adus şi alţi trei sau patru preoţi, în hanul unde se băteau noaptea, şi îngrijirea cu care a fost adăpostită şi păzită Angelica, atunci cînd au regăsit-o, şi altele pe care le-aţi putut vedea sau pe care le mai veţi vedea încă de-acum înainte. Stareţul acesta, cu care nu se cunoşteau decît de bună ziua, legă atunci strînsă prietenie cu ei, astfel încît pe urmă se văzură mereu şi luară foarte des masa împreună.

Iar într-o zi pe cînd sfinţia sa de Sainct-Louis se afla în odaia comediantelor (era într-o vineri, cînd nu jucau), Sorţu şi Steluţa o rugară pe Caverna să-şi sfîrşească povestirea. Şovăi puţin pînă a se hotărî ; pînă în cele din urmă tuşi însă de vreo trei-patru ori şi scuipă de tot atîtea ori, unii zic chiar că şi-a suflat şi nasul, şi era gata să înceapă a vorbi, cînd sfinţia-sa de Sainct-Louis dădu să plece, închipuindu-şi că e la mijloc vreo taină ascunsă, pe care nu le-ar plăcea să o audă toată lumea ; îl opriră însă toţi cei din trupă, încredinţîndu-l că sînt foarte bucuroşi să le afle aventurile.

— Şi îndrăznesc să cred, spuse Steluţa, care era foarte luminată la minte, că nici sfinţia-ta n-ai ajuns pînă la vîrsta asta fără să fi trăit destule, căci nu pari să fi purtat dintotdeauna anteriu.

Aceste cuvinte îl descumpăniră puţin pe stareţ, care le mărturisi deschis că aventurile lui ar putea alcătui o parte destul de întinsă dintr-un romanţ, în loc de născocirile care se pun cele mai adesea în asemenea cărţi. Steluţa îi întoarse că ea socoate că sînt vrednice de ascultat şi-l îndemnă să le povestească de îndată ce-l vor ruga, ceea ce el cu dragă inimă le făgădui. Atunci Caverna îşi urmă povestirea astfel :

— Ogarul care ne speriase întrerupse cele ce le veţi auzi. Propunerea pe care baronul de Sigognac i-o făcuse maică-mi o necăjise pe ea tot atîta cît mă îmbucurase pe mine, cum v-am mai spus ; şi ceea ce îi sporea necazul era că nu ştia cum să ieşim din castelul lui. Să fi ieşit singure, n-am fi ajuns de-

parte şi, punînd oameni pe urmele noastre, ne-ar fi adus înapoi şi pe urmă poate chiar ne-ar fi făcut cine ştie ce rău. Pe de altă parte, ar fi însemnat să ne prăpădim boarfele, care erau singurul mijloc de a supravieţui care ne mai rămînea, dar norocul ne puse la îndemînă altul, foarte lesne de crezut. Baronul acesta, care fusese întotdeauna un om sălbatic şi lipsit de omenie, trecînd de la cea mai grosolană împietrire la cea mai frumoasă din toate patimile, care e dragostea, pe care n-o cunoscuse niciodată, o făcu atît de năprasnic încît căzu bolnav, şi bolnav de moarte. La început, mama încercă să-l îngrijească, dar boala i se înrăutăţea de cîte ori se apropia de patul lui ; ceea ce băgînd ea de seamă şi nefiind proastă de loc, le spuse slugilor că ea şi cu fiică-sa mai mult strică decît dreg, aşa că le roagă să ne facă rost de cai de călărie şi de o căruţă pentru calabalîc. Nu le venea să se hotărască, dar sosind şi preotul şi cunoscînd că domnul baron aiurează, se puse el pe căutat şi pînă la urmă găsi ce ne trebuia. A doua zi ne gătirăm de drum şi, după ce ne luarăm rămas-bun de la slujitori şi mai cu seamă de la bunul preot, merserăm şi ne culcarăm într-un orăşel din Perigord, care nu ţin minte cum îi zice ; ştiu numai că era acela de unde se adusese felcerul care s-o oblojească pe mama, cînd fusese rănită de oamenii baronului, care ne luase drept ţigani. Traserăm la un han unde ne luară numaidecît drept ce eram, căci o slujnică spuse destul de tare :

— Sus inima, copii, o să vedem o comèdie, că iacătă că au sosit şi ăilalţi din trupă.

Cunoscurăm după aceste cuvinte că se află acolo niscai rămăşiţe de-ale vreunei caravane comice, ceea ce ne bucură mult, fiindcă puteam să alcătuim o trupă şi să ne cîştigăm astfel traiul. Nu ne înşelasem, căci a doua zi, după ce am dat drumul căruţei şi cailor, au venit la noi doi comedianţi care aflase că am sosit şi ne-au spus că unul din tovarăşii lor, împreună cu nevastă-sa, i-a părăsit şi că, dacă vrem să ne unim cu ei, am putea face o treabă. Mama, care era încă foarte frumoasă, primi, şi se învoiră ca dînsa să ia rolurile de mîna întîi, femeia care le rămînea pe cele de-a doua, iar eu să joc ce mi s-o da, căci abia împlinisem vreo treisprezece, paisprezece ani. Am jucat cam cincisprezece zile, oraşul acela nefiind

în stare să ne ţină mai mult. De altminteri, mama era grăbită să plecăm şi să ne îndepărtăm de ţinutul acela, de teamă ca, vindecîndu-se, baronul să nu ne caute şi să ne facă vreun rău.

Băturăm vreo patruzeci de leghe fără nici o oprire şi, în cel dintîi oraş unde jucarăm, căpetenia trupei, care se numea Bellefleur, o ceru de nevastă pe mama ; ea însă îi mulţumi şi-l rugă, totodată, din suflet, să nu se ostenească nici să-i facă curte, deoarece e prea vîrstnică şi a hotărît să nu se mai mărite niciodată. Bellefleur, auzind o hotărîre atît de nestrămutată, nu-i mai suflă de atunci nici un cuvînt despre aceasta. Am călătorit, cu succes, vreme de trei sau patru ani ; m-am făcut mare şi mama s-a şubrezit într-atîta încît n-a mai putut juca. Privitorii fusese mulţumiţi de ucenicia mea şi trupa o încuviinţase, aşa că îi luai locul. Bellefleur, care nu izbutise să se însoare cu ea, îi ceru mîna mea ; dar mama nu-i răspunse cum ar fi dorit el, căci tare ar fi vrut să i se ivească un prilej să se retragă la Marsilia. Căzînd însă bolnavă la Troyes, în Champagne, şi fiindu-i frică să nu rămîn singură, îmi împărtăşi gîndurile lui Bellefleur. Silită de împrejurări, am primit ; era, de altminteri, un om tare cumsecade. E adevărat că putea să-mi fie tată. Mama avu deci mulţumirea să mă vadă măritată şi să închidă ochii după cîteva zile. Am suferit cît poate suferi o fiică, dar cum vremea alină totul, ne-am reluat îndeletnicirile şi în puţină vreme am rămas grea. Sosindu-mi şi ceasul naşterii, am adus-o pe lume pe fata asta pe care o vedeţi, pe Angelica, pentru care am vărsat atîtea lacrimi şi am să mai vărs încă, dacă am să mai hălăduiesc cît de cît pe lumea asta.

Voia să-şi urmeze povestirea, dar Sorţu îi tăie vorba, spunîndu-i că de acum înainte n-o aşteaptă decît cele mai mari mulţumiri, de vreme ce un senior ca Leandru o vrea de nevastă. Zice un cunoscut proverb : *Lupus in fabula,* iertaţi-mi aceste trei cuvinte latineşti, destul de lesne de înţeles ; aşa şi acum, tocmai cînd să-şi încheie Caverna povestirea, intră Leandru, urîndu-le bun-găsit la toţi. Era îmbrăcat în negru şi urmat de trei lachei asemenea îmbrăcaţi în negru, semn destul de limpede că taică-său murise. Stareţul din Sainct-Louis ieşi din odaie şi plecă, iar eu sfîrşesc aici acest capitol.

CAPITOLUL VIII

Sfîrşitul povestirii Cavernei

După ce Leandru se firitisi cu ei de bun-venit, Sorţu îi spuse că i se cade să-i aducă mîngîieri pentru moartea lui taică-său şi felicitări pentru marea avere pe care a moştenit-o. Leandru îi mulţumi pentru cele dintîi, mărturisind că, cît despre moartea lui taică-său, e multă vreme de cînd cu nerăbdare o aşteaptă.

— Totuşi, le spuse el, n-ar fi frumos să mă urc pe scenă atît de curînd şi atît de aproape de ţinutu-mi de baştină ; o să trebuiască, dacă n-aveţi nimic împotrivă, să rămîn în trupă fără să joc, pînă cînd ne-om mai îndepărta puţin de aici.

Această propunere fu încuviinţată de toţi. Pe urmă, Steluţa îi spuse :

— Îngăduie, deci, domnule, să te întreb care-ţi sînt titlurile şi cum ai plăcere să te numim de acum înainte.

La care Leandru răspunse :

— Titlul părintelui meu era acela de baron de Rochepierre, şi aş putea să-l port, dar nu voi să mă numiţi altfel decît Leandru, numele cu care am avut fericirea să-i fiu pe plac scumpei mele Angelica. Acest nume vreau deci să-l port pînă la moarte, atît pentru ceea ce v-am spus, cît şi pentru a vă arăta că vreau să mă ţin neclintit de hotărîrea pe care am luat-o cînd am plecat şi pe care v-am împărtăşit-o tuturor celor din trupă.

În urma acestei mărturisiri de credinţă, îmbrăţişările sporiră, mulţi oftară, din cei mai frumoşi ochi curseră cîteva lacrimi şi toţi încuviinţară hotărîrea lui Leandru, care, apropiindu-se de Angelica, îi şopti o sumedenie de vorbe dulci, la care ea răspunse cu atîta isteţime încît îl întări şi mai mult pe Leandru în hotărîrea lui. V-aş istorisi bucuros ce şi-au spus şi cum, dar nu sînt îndrăgostit cum erau ei. Leandru le mai spuse că şi-a rînduit toate treburile, că a aşezat fermieri pe toate moşiile şi că i-a pus să-i plătească fiecare cîte şase luni înainte, ceea ce face vreo şase mii de livre, pe care i-a adus, ca trupa să nu ducă lipsă de nimic. Aceste cuvinte fură urmate de fierbinţi mulţumiri.

Atunci Ragotin, care nu s-a văzut de loc în tot ce am spus în aceste două din urmă capitole, făcu un pas înainte şi spuse că, de vreme ce domnul Leandru nu vrea să joace în ţinutul ăsta, ar putea foarte bine să ia el rolurile lui şi că le-ar duce cum trebuie la capăt. Dar Roquebrune, care era antipodul lui, spuse că i s-ar potrivi grozav unui mucea ca el. Acest epitet îi făcu pe toţi să rîdă, după care Sorţu spuse că au să se mai gîndească şi că pînă atunci Caverna poate să-şi încheie povestirea şi că n-ar fi rău să-l cheme pe preotul din Sainct-Louis, ca să audă şi sfîrşitul aşa cum a auzit urmarea, şi pentru ca astfel să ne-o istorisească şi el mai lesne pe-a sa ; Caverna răspunse însă că nu e nevoie, fiindcă mai are două cuvinte şi a încheiat. Îi dădură ascultare şi ea urmă astfel :

— Am rămas cînd am născut-o pe Angelica. V-am mai spus de asemenea că au venit la noi doi comedianţi să ne înduplece să alcătuim o trupă cu ei, dar nu v-am spus că era Măslină şi încă unul, care ne-a părăsit de-atunci şi în locul căruia l-am primit pe poet ; dar iată-mă ajunsă la cele mai dureroase nenorociri. Într-o zi, pe cînd ne pregăteam să jucăm comèdia *Mincinosul*, a neasemuitului domn Corneille, într-un oraş din Flandra unde ne aflam pe atunci, lacheul unei doamne pus acolo să-i păzească scaunul se duse să se beţivească şi o altă doamnă îi luă locul. Cînd stăpîna scaunului se întoarse să se aşeze şi, văzînd că i-a fost luat, îi spuse foarte curtenitor celei aflate pe el că e scaunul ei şi că o roagă să i-l lase, cealaltă îi răspunse că dacă scaunul e al ei n-are decît să şi-l ia, dar că ea nu se mişcă de-acolo. Din vorbă în vorbă, ajunseră la părulală. Doamnele se încăierase între ele, ceea ce n-ar fi fost nimic, dar domnii se băgară şi ei, rudele fiecărei tabere alcătuiră fiecare cîte o tabără, ţipau, se îmbrînceau, iar noi priveam spectacolul prin găurile din decor. Soţul meu, care trebuia să-l joace pe Dorante, avea spada la şold ; cînd văzu alte douăzeci ieşite din teacă, nu mai stătu pe gînduri, sări jos de pe scenă şi se aruncă în vîltoare, tot cu spada în mînă, încercînd să liniştească apele, cînd unul dintr-una din tabere, luîndu-l desigur drept unul din cealaltă, îl lovi o dată cu spada atît de năprasnic încît soţul meu nu se putu feri, căci dacă ar fi prins de veste, ar fi ştiut să-i răspundă, fiind el foarte meşter în mînuirea armelor. Spada îi străpunse inima ; se prăbuşi şi toţi o luară

la fugă. Sării de pe scenă, mă apropiai de soţul meu şi-l găsii mort. Angelica, să tot fi avut pe atunci vreo treisprezece, paisprezece ani, dădu fuga la mine, împreună cu toţi cei din trupă ; tot ce am putut face a fost să vărsăm şiroaie de lacrimi, desigur zadarnice. L-am înmormîntat pe soţul meu, după ce oamenii legii i-au cercetat trupul neînsufleţit şi m-au întrebat dacă vreau să fac plîngere, la care am răspuns că n-am mijloacele trebuincioase. Ieşirăm din oraş şi împrejurările ne siliră să jucăm, ca să ne cîştigăm pîinea, deşi trupa noastră nu era bună de loc, lipsindu-ne actorul principal. Pe de altă parte, eram atît de îndurerată încît n-aveam inimă să stau să-mi învăţ rolul, dar Angelica, mărişoară acum, mă înlocui. Eram, în sfîrşit, într-un oraş din Olanda, unde aţi venit la noi domnia-ta domnule Sorţu, domnişoara sora domniei-tale şi Pizmă. V-aţi arătat gata să jucaţi cu noi, iar noi am fost încîntaţi să vă primim şi să avem cinstea de a ne însoţi. Mai departe, aventurile mele au fost aşa cum prea bine ştiţi, aceleaşi ca ale domniilor voastre, cel puţin de la Tours, unde portarul nostru a ucis pe un puşcaş al intendentului şi pînă aici în Alençon.

Caverna îşi încheie astfel povestirea, vărsînd şiroaie de lacrimi, şi la fel făcu şi Steluţa, sărutînd-o şi alinîndu-i pe cît putea toate aceste necazuri, de loc mărunte. Îi spuse că avea cu ce se mîngîia însă, dacă se gîndeşte la căsătoria cu Leandru. Caverna plîngea cu sughiţuri, aşa că nu putu să-i răspundă nimic, precum nici eu să nu închei acest capitol.

CAPITOLUL IX

Pizmă îl lămureşte pe Ragotin cu privire la Steluţa. Sosirea unui rădvan plin cu nobilime şi alte aventuri ale lui Ragotin

Comèdia mergea mereu mai bine şi jucau în fiecare zi spre marea mulţumire a publicului, întotdeauna ales şi foarte numeros şi nu se întîmpla nici o neorînduială, fiindcă Ragotin sta frumuşel în culise, nemulţumit însă şi bombănind într-una că nu i se dă nici un rol ; îi dădeau în schimb nădejde că, atunci cînd o veni vremea, îl vor pune să joace. I se jeluia în

fiecare zi lui Pizmă, în care avea mare încredere, deşi era omul cel mai nevrednic de încredere. Dar într-o zi, pe cînd îl pisa mai crîncen ca niciodată, Pizmă îi spuse :

— Încă nu te sastisi, domnule Ragotin, şi află că e mare deosebire între barou şi teatru ; dacă eşti cît de cît sfios, bîlbîiala e gata, şi apoi a declama versuri e mult mai greu decît îţi închipui. Trebuie să respecţi punctuaţia perioadelor, şi să nu laşi să se vadă că e poezie, ci să rosteşti versurile ca şi cum ar fi proză şi nu trebuie să le cînţi, nici să te opreşti la sfîrşitul versului, nici la mijlocul lui, aşa cum fac proştii ; într-un cuvînt, trebuie să te însufleţeşti jucînd. Crede-mă, zău, mai ai puţintică răbdare şi, ca să te deprinzi cu scena, joacă în farse, cu o mască ; ai putea să faci pe al doilea Zani [1] ; avem un rînd de haine care ţi s-ar potrivi de minune (erau cele ale unui băieţaş care jucase odinioară acest personaj şi căruia îi ziceau Ţăndărică) ; trebuie să vorbim cu domnul Sorţu şi cu domnişoara Steluţa.

Ceea ce şi făcură, chiar în ziua aceea, şi hotărîră că a doua zi Ragotin va juca acest personaj. Pizmă (care, precum aţi văzut în tomul întîi al acestui romanţ, se sulemenea şi juca în farse) îl învăţă ce are de spus. Subiectul celei ce aveau s-o joace era o intrigă de amor, pe care Pizmă o descurca în folosul lui Sorţu. Pe cînd se pregătea să pună lucrurile astea la cale, intră în scenă Ragotin, pe care Pizmă îl întrebă cam aşa :

— Încotro, Ţăndărică, încotro băieţaş, aşa de grăbit ?

Îi băgă mîna pe sub mască, îl apucă de bărbie şi, întorcîndu-se spre public :

— Am crezut întotdeauna, domnilor, că ceea ce spune Ovidiu despre metamorfozarea furnicilor în pigmei e un basm, dar astăzi îmi schimb părerea, căci iată, fără îndoială, pe unul din neamul lor, dacă nu e cumva, sculat din morţi, mititelul acela pentru care s-a făcut, acum vreo şapte sau opt sute de ani, un cîntecel pe care vreau neapărat să vi-l cînt. Ia ascultaţi :

CÎNTEC

Tăicuţa mie soţ mi-a dat
Ce faci cu-aşa mărunt bărbat ?

[1] Tip tradiţional în comedia italiană ; într-o trupă numeroasă puteau exista două asemenea personaje, precum puteau exista doi juni-primi, două îndrăgostite etc.

Cît o furnică e de nalt!
Măi, ce faci? ce faci? ce faci? ce faci?
Ce te faci c-un bărbat,
Dacă nu-i şi nu-i bărbat?
Ce faci cu-aşa mărunt bărbat?

La fiecare vers, Pizmă îl sucea şi-l răsucea pe sărmanul Ragotin şi făcea nişte gesturi care stîrneau hohotele de rîs ale privitorilor. N-am mai pus şi celelalte versuri ale cîntecelului, socotindu-le de prisos în romanţul nostru.

După ce Pizmă îşi sfîrşi cîntecelul, arătă spre Ragotin şi spuse :

— Iată-l pre el sculat din morţi, şi, zicînd acestea, desfăcu cureluşa cu care îi era legată masca, astfel încît îl lăsă cu obrazul descoperit, stacojiu de ruşine şi de mînie totodată.

N-avu încotro şi se ţinu tare, şi, ca să se răzbune, îi spuse lui Pizmă că e un nătărău, de vreme ce şi-a încheiat toate versurile cîntecelului în *at*, ca *găsat*, *fierbat*, şi că asta înseamnă să poceşti limba ; ar fi trebuit să spună *fiert*, sau *fierbut*. Pizmă însă îi răspunse :

— Domnia-ta eşti, domnule, un mare nătărău pentru un omuleţ atît de mic, fiindcă n-ai înţeles ce-am spus eu aici, un cîntec atît de vechi încît, dacă s-ar face o catagrafie a tuturor cîntecelor care s-au făcut în Franţa de cînd se fac cîntece, cîntecul meu ar fi în cap. Şi apoi nu vezi că e graiul de aici, din Normandia, unde s-a făcut cîntecul cu pricina şi că nici nu e chiar aşa de anapoda cum îţi închipui ? Căci dacă, după faimosul acela savoiard, domnul de Rogula [1], care a reformat limba franceză, nu se poate găsi nici un temei pentru felul în care se rosteşte un anume cuvînt, ci numai uzul îl încuviinţează, apoi acestea erau în uz pe vremea cînd a fost făcut cîntecul ; şi cum tot ce e mai vechi e şi mai bun, cîntecul meu trebuie să meargă, de vreme ce e cel mai vechi. Ia spune-mi, mă rog, domnule Ragotin, de ce, dacă se zice *a urca* o scară şi *a intra* în casă, nu se zice *a cobora* sau *a ieşa*, ci *a coborî* şi *a ieşi*. Urmează de aici că se poate zice *a urci* şi

[1] Se pare că e o diformare cu intenţie comică a numelui lui Claude Favre de Vaugelas (1595—1650) academician francez, autor al celebrei lucrări *Remarques sur la langue française* (1647), în care se străduieşte să statornicească unele reguli de gramatică, grafie etc., şi care a stat la baza purismului lexical preconizat de Academie.

a intri, şi aşa mai departe cu toate cuvintele asemenea. Dar cum numai uzul le dă putere, tot uzul va face să meargă şi cîntecelul meu.

Cînd să-i răspundă Ragotin, intră în scenă Sorţu, plîngîndu-se ce ticăit e valetul lui, Pizmă, pe care găsindu-l în harţă cu Ragotin, îi întrebă de ce se ceartă, dar nu izbuti să afle nimic, căci începură să vorbească amîndoi deodată şi atît de tare încît îşi pierdu răbdarea şi-i dădu brînci lui Ragotin izbindu-l de Pizmă, care i-l aruncă tot astfel înapoi şi aşa mai departe, făcîndu-l minge, dintr-un capăt al scenei la celălalt, pînă cînd Ragotin, căzut în patru labe, ajunse astfel pînă la pînza din spatele scenei, pe sub care trecu. Toţi privitorii se ridicară să vadă năzbîtia şi îşi părăsiră locurile, asigurîndu-i pe comedianţi că pozna asta e chiar mai izbutită decît farsa, pe care oricum n-ar mai fi putut-o sfîrşi, căci domnişoarele şi ceilalţi artişti, care priveau prin deschizăturile din pînza scenei rîdeau atît de tare încît le-ar fi fost cu neputinţă s-o facă.

În ciuda acestui renghi, Ragotin nu înceta să-l piseze pe Pizmă să-l pună bine cu Steluţa şi, pentru acest sfîrşit, îl poftea într-una la masă, ceea ce nu-i făcea silă lui Pizmă care nu contenea să-l fiarbă pe prichindel ; cum era însă lovit el însuşi de aceeaşi săgeată, nu se încumeta să-i vorbească mîndrei nici despre el nici despre Ragotin, care într-o zi îl strînse atît de tare cu uşa încît îl sili să-i spună :

— Steluţa aceasta, domnule Ragotin, e desigur din plămada acelora pe care astrologii le numesc rătăcitoare, căci de cîte ori deschid vorba cu ea despre patima domniei-tale, pleacă şi mă lasă fără să-mi răspundă nici un cuvînt. Şi cum mi-ar răspunde cînd nici nu ascultă ce-i spun ? Cred însă că am descoperit pricina pentru care e atît de greu de ajuns la ea. Are să te mire, desigur, trebuie să fii însă gata să te aştepţi la orice. Acest domn Sorţu, căruia îi zice frate, numai frate nu-i e : am dat mai deunăzi peste ei pe cînd se giugiuleau într-un chip care n-avea nimic frăţesc, ceea ce m-a îndemnat, de atunci, să cred că e mai curînd iubitul ei, şi tare am să fiu păcălit dacă, atunci cînd se vor căsători Leandru şi Angelica, nu vor face şi ei la fel. Altminteri, ar trebui să fie din cale-afară de mofturoasă ca să dispreţuiască stăruinţele domniei-tale, care eşti un băiat de neam şi plin de însuşiri, şi

frumos pe deasupra. Ţi-o spun ca să încerci să-ţi izgoneşti din inimă astă patimă, care nu-i bună decît să te chinuie ca pe Cristos.

Micuţul poet şi avocat rămase atît de buimăcit de aceste cuvinte încît se îndepărtă de Pizmă clătinînd din cap şi zicînd de douăzeci de ori, ca de obicei : „Sluga, sluga“ şi aşa mai departe. Pe urmă, Ragotin se gîndi să meargă să facă o călătorie la Beaumont-le-Vicomte, un orăşel la vreo cinci leghe depărtare de Alençon, unde e tîrg bogat în fiecare săptămînă, lunea. Această zi se hotărî el s-o aleagă pentru călătoria lui şi le-o vesti celor din trupă, spunîndu-le că se duce să-şi scoată nişte bani pe care i-i datorează un negustor din acel oraş, ceea ce cu toţii încuviinţară.

— Dar cum gîndeşti să faci, îi spuse Pizmă, că ţi-e beteag calul la o copită ? N-are să te poată duce.

— N-are a face, spuse Ragotin, iau unul cu chirie şi, dacă nu găsesc, merg foarte bine şi pe jos, că nu-i aşa departe ; are să mă însoţească unul din negustorii de aici din oraş care merg şi ei aproape toţi pe jos.

Căută un cal peste tot şi nu izbuti să găsească nici unul, ceea ce îl sili să-l întrebe pe un negustor de pînză, vecin cu ei, dacă merge luni la tîrg la Beaumont şi, aflînd că da, îl rugă să-i îngăduie să-l însoţească, iar negustorul primi, dar numai dacă pleacă de îndată ce răsare luna, adică pe la unu după miezul nopţii, ceea ce şi făcură.

Se întîmplă însă că, puţin înainte de a pleca ei, pornise şi un sărman fierar care avea obicei de bătea tîrgurile ca să-şi vîndă cuiele, şi potcoave, dacă făcuse, pe care le purta în spinare, în nişte desagi. Fierarul ăsta aflîndu-se pe drum şi, neauzind şi nevăzînd pe nimeni, nici înaintea, nici în urma lui, socoti că e prea devreme pentru plecat. Pe de altă parte, îl străbătu un fior de groază gîndindu-se că trebuie să treacă foarte aproape de spînzurătorile în care atîrnau atunci foarte mulţi spînzuraţi, ceea ce îl făcu să se abată puţin de la drum şi să se culce pe o moviliţă unde era un tufiş, aşteptînd să mai treacă cineva, şi adormi acolo. Curînd trecu Ragotin cu negustorul ; umblau încet şi nu scoteau o vorbă, căci Ragotin visa la ce-i spusese Pizmă. Cînd ajunseră aproape de spînzurători, Ragotin spuse că trebuie să numere cîţi spînzuraţi sînt,

la care negustorul se învoi, ca să-i facă pe plac. Veniră pînă la mijloc între stîlpi, ca să numere, şi văzură deodată că unul, tare slăbănog, căzuse. Ragotin, care avea totdeauna gînduri vrednice de mintea-i cea luminată, îi spuse negustorului să-l ajute să-l ridice, ca să-l rezeme, în picioare, de un stîlp ; ceea ce făcură, destul de lesne, cu un băţ, fiindcă, precum v-am spus, era ţeapăn şi tare slăbănog ; şi, după ce văzură că sînt paisprezece spînzuraţi, afară de cel pe care-l ridicase ei, îşi urmară drumul. Nu făcură nici douăzeci de paşi şi Ragotin îl opri pe negustor ca să-i spună că trebuie să-l strige pe mort, să vadă dacă nu vrea cumva să vină cu dînşii, şi începu să strige destul de tare :

— Hei, mă ! Nu vrei să vii cu noi ?

Fierarul, care nu dormea adînc, se sculă numaidecît de la locul lui şi, ridicîndu-se în picioare, strigă la fel de tare :

— Ba vin, vin şi eu, aşteptaţi-mă !

Şi se luă după ei.

Atunci negustorul şi Ragotin, crezînd că e chiar spînzuratul, o rupseră la fugă cu fierarul după ei, care ţipa tot mai tare :

— Aşteptaţi-mă !

Şi cum fugea el, potcoavele şi cuiele pe care le ducea în spinare făceau mare gălăgie, umplîndu-i şi mai rău de groază pe Ragotin şi pe negustor, care crezură cu adevărat atunci că e mortul pe care-l ridicase ei, sau stafia altuia, care tîrîie nişte lanţuri (căci aşa crede norodul, că nu e stafie care, cînd se iveşte să nu şi le tîrîie după sine) ceea ce îi făcu să înlemnească locului, tremurînd ca varga şi, nemaiputîndu-se ţine pe picioare, fură nevoiţi să se trîntească la pămînt, unde îi găsi fierarul care le goni spaima din suflet, dîndu-le bună dimineaţa şi adăugînd că mult l-au mai alergat. Abia-abia îşi veniră în fire, dar cunoscîndu-l pe fierar se sculară şi-şi urmară cu bine drumul pînă la Beaumont, unde Ragotin îşi făcu treaba şi se întoarse a doua zi la Alençon. Îi găsi pe cei din trupă ridicîndu-se tocmai de la masă, şi le povesti aventura lor, care era să-i facă să moară de rîs ; domnişoarele hohoteau de se auzea pînă în celălalt capăt al străzii, şi numai sosirea unui rădvan ticsit cu nobili de ţară izbuti să le întrerupă.

Era un gentilom pe care-l chema domnul de La Fresnaye. Îşi mărita singura lui fiică şi venea să-i roage pe comedianţi să joace la dînşii, în ziua nunţii. Fata asta, care nu era cea mai isteaţă de pe lume, le spuse că ar dori să joace *Silvie* a lui Mairet. Abia ţinîndu-şi rîsul, comediantele îi spuseră că trebuie atunci să le facă rost de ea, fiindcă ei n-o mai au. Domnişoara spuse că are să le-o împrumute şi adăugă că ea are toate pastoralele : cele ale lui Racan, *Frumoasa păcătoasă*, *Vrajba îndrăgostită*, *Ploncidon*, *Marchitanul*, şi multe altele ale căror titluri nu le mai ţin minte [1].

— Fiindcă acestea, zicea ea, ni se potrivesc mai bine nouă, celor care locuim la ţară. Şi nici veşmintele nu costă nimic ; nu trebuie să te strădui să cauţi haine scumpe, ca atunci cînd ai de jucat *Moartea lui Pompei*, *Cinna*, *Heraclius* sau *Rodogune* [2]. Şi apoi, stihurile din pastorale nu sînt aşa de umflate ca acelea din poemele grave, iar genul acesta pastoral e mai pe potriva simplităţii protopărinţilor noştri care umblau îmbrăcaţi numai cu frunze de smochin, chiar şi după ce au păcătuit.

Taică-său şi maică-sa ascultau plini de admiraţie această cuvîntare, închipuindu-şi că cei mai de seamă oratori din regat n-ar fi fost în stare să depene cu vorbe atît de alese nişte cugetări atît de pline de miez. Comedianţii cerură răgaz să se pregătească şi li se dădură opt zile. Călătorii luară masa şi plecară, cînd intră stareţul de Sainct-Louis. Steluţa îi spuse că bine a făcut că a venit, cruţîndu-i astfel lui Măslină osteneala de a se duce să-l caute, ca să-şi ţină făgăduiala, pentru care n-a fost nevoie de nici o stăruinţă, căci pentru asta venise. Comediantele se aşezară pe un pat şi comedianţii pe scaune. Încuiară uşa şi-i dădură poruncă portarului că dacă vine cineva, să spună că nu-i nimeni acasă. Se făcu tăcere şi stareţul începu precum veţi vedea în capitolul ce urmează, dacă vă veţi da osteneala să-l citiţi.

[1] În afară de *Frumoasa păcătoasă* a lui Racan (1589—1670), celelalte sînt diformări cu intenţie comică ale titlurilor unor piese ca : *Dragoste învrăjbită* (de Du Ryer), *Isteţul marchitan* (lucrare anonimă) şi, poate, *Palemon* (de Frenicle), sau *Eurimedon* (de Desfontaines).

[2] Tragedii de Corneille.

CAPITOLUL X

Povestea stareţului din Sainct-Louis şi sosirea domnului de Verville

— Începutul acestei povestiri nu se poate să nu plictisească, fiindcă e vorba de arhondologie ; dar exordiul, e, cred, neapărat de trebuinţă, ca să înţelegeţi mai bine cele ce le veţi auzi. Nu vreau să-mi măsluiesc obîrşia, căci mă aflu în oraşul meu de baştină ; să fi fost aiurea, aş fi putut, poate, trece drept altcineva, deşi n-am făcut-o niciodată ; am fost întotdeauna foarte deschis în privinţa asta. M-am născut, deci, în acest oraş. Soţiile celor doi bunici ai mei erau domnişoare şi aveau un *de* înaintea numelui. Dar cum bine ştiţi, întîiul născut ia, după obiceiul pămîntului din această provincie, mai tot avutul, iar ceilalţi băieţi şi fete, cărora nu le mai rămîne aproape nimic, sînt şi ei gospodăriţi după cum se poate, fiind preoţiţi sau călugăriţi, ori căsătoriţi cu oameni mai mărunţi, cinstiţi să fie numai şi să aibă stare, după vorba care umblă prin părţile acestea „mai mult cîştig şi mai puţină cinste", vorbă care a trecut de mult hotarele provinciei şi s-a răspîndit în tot regatul. Bunicele mele au fost, deci, măritate după doi negustori bogaţi, unul de ţesături de lînă şi celălalt de pînză. Tatăl tatălui meu avea patru feciori, şi era departe de a fi întîiul născut. Cel al mamei avea doi fii şi două fiice şi ea era una din ele. Au dat-o după al doilea fecior al negustorului aceluia de lînă, care se lăsase de negustorie, ca să se ţină de judecăţi, pricină pentru care n-am avut averea pe care aş fi putut-o avea. Tata, care cîştigase frumos ca negustor şi care mai ţinuse o nevastă, foarte bogată, moartă fără copii, era bătrîn cînd s-a însurat cu mama, care l-a luat mai mult ca să asculte de părinţi decît fiindcă ar fi ţinut cumva la el ; îi era mai mult urît decît drag şi fără îndoială că aşa se face că au stat treisprezece ani căsătoriţi, aproape fără nădejde de copii ; pînă la urmă însă, mama rămase grea. Ajunsă la soroc, se munci grozav, căci durerile facerii ţinură patru zile ; în sfîrşit, în seara celei de-a patra zile, mă aduse pe lume. Tata, care în vremea aceasta se îndeletnicise cu osîndirea la spînzurătoare a unuia care-şi ucisese fratele şi a încă paisprezece martori mincinoşi la bătaia cu biciul, se topi de bucurie cînd femeile

pe care le lăsase acasă ca să-i dea ajutor mamei îi urară să-i trăiască feciorul. Le ospătă pe cît putu mai îmbelşugat şi le îmbătă pe cîteva din ele, cu vin alb, spunîndu-le că e cidru fermentat; mi-a povestit-o el însuşi, mai pe urmă, de cîteva ori.

La două zile după naştere am fost botezat; numele ce mi s-a dat n-are nimic de-a face cu povestea mea. Naş mi-a fost un foarte bogat senior din partea locului, vecin cu tata, care aflînd de la doamna soţia lui că după atîţia ani de căsătorie mama e grea, îi ceru odrasla ca s-o ţină el în braţe la botez, şi cu dragă inimă i se făcu pe voie. Mama nu mă avea decît pe mine, aşa că mă crescu foarte îngrijit şi chiar mă cocoloşi prea mult pentru un copil de rangul meu. Cînd am început să mă fac mare, am dat semne că n-am să fiu un prost, ceea ce mi-a cîştigat dragostea tuturor celor ce mă cunoşteau şi mai ales a naşului meu, care avea o singură fiică, măritată cu un gentilom înrudit cu mama. Avea doi fii, unul cu un an mai mare şi celălalt cu un an mai mic decît mine, şi care erau la fel de neciopliţi pe cît păream eu de subţire la minte; ceea ce îl făcea pe tatăl lor să trimită după mine de cîte ori avea musafiri mai de soi, căci era un om deosebit de mărinimos, care îi ospăta pe toţi prinţii şi seniorii în trecere prin oraş. Mă punea să cînt, să joc şi să vorbesc vrute şi nevrute, întru desfătarea lor, şi eram întotdeauna destul de bine îmbrăcat ca să pot fi primit oriunde. Aş fi ajuns departe cu el, dacă moartea nu mi l-ar fi răpit înainte de vreme, într-o călătorie pe care o făcea la Paris.

Mama mă dădu la şcoală şi învăţam destul de bine, dar văzîndu-mă că trag a preot, mă scoase de la şcoală şi mă aruncă într-o lume unde mă simţeam pierdut, în ciuda legămîntului pe care-l făcuse înaintea lui Dumnezeu de a-i meni lui rodul pîntecului ei, dacă îi va împlini rugăciunea ce i-o făcea de a i-l hărăzi. Era tocmai dimpotrivă ca alte mame, care le înlătură copiilor lor orice mijloc de a se destrăbăla, căci îmi dădea în toate duminicile şi sărbătorile bani să joc şi să merg la cîrciumă. Nu eram însă soi rău şi nu depăşeam niciodată măsura, aşa că totul se mărginea la cîte o petrecere ca între vecini. Legasem strînsă prietenie cu un tînăr mai mare cu cîţiva ani decît mine; tatăl lui era ofiţer al reginei-mame a lui Ludovic al XIII-lea cea de fericită pomenire, şi avea şi două fete. Reşedinţa îi era într-o casă aşezată în fru-

mosul parc care, cum poate ştiţi, a fost odinioară locul desfătărilor bătrînilor duci de Alençon. Casa i-o dăruise, împreună cu un bogat ocol, regina, stăpîna lui, care se bucura, pe atunci, de acest ducat ca apanaj. Petreceam foarte frumos în parcul acela, dar ca nişte copii, fără să gîndim la ce avea să se întîmple. Ofiţerul acesta al reginei, pe care-l chema domnul du Fresne, avea un frate, şi el ofiţer al casei regale, care i-l ceru pe fiul lui, cerere la care du Fresne nu îndrăzni să spună nu. Înainte de a pleca la curte, veni să-şi ia rămas-bun de la mine şi mărturisesc că a fost cea dintîi durere din viaţa mea. Am plîns amîndoi amarnic despărţindu-ne, dar am plîns şi mai amarnic eu cînd, trei luni după ce a plecat, maică-sa îmi vesti că a murit. Am fost mîhnit pînă în adîncul inimii şi m-am dus să-l jelesc împreună cu surorile lui, care erau zguduite de durere.

Cum vremea însă alină totul, într-o zi pe cînd începusem să mai uit de trista amintire, domnişoara du Fresne veni la mama s-o roage să-mi îngăduie să merg să-i ajut la scris fiicei ei mai mici, pe care o numeau domnişoara du Lis, ca s-o deosebească de cea mare, care purta numele familiei ; şi aceasta, îi spuse ea, fiindcă a plecat caligraful cu care învăţa, şi adăugînd că mai sînt mulţi alţii, dar nu vor să vină să dea lecţii în oraş, iar rangul fetei ei nu-i îngăduie să-şi tocească coatele pe băncile şcolilor. Îşi ceru stăruitor iertare pentru această îndrăzneală, dar spuse că între prieteni se îngăduie multe. Şi adăugă că s-ar putea ajunge la mai mult, înţelegînd astfel căsătoria noastră, pe care mai pe urmă o şi hotărîră, în taină, amîndouă. De îndată ce-mi vorbi mama de slujba aceasta, mă şi dusei, chiar în după-masa aceea, simţind ceva tainic care-mi dădea ghes, chiar dacă nu încercam să-i pătrund pricina. Dar n-au trecut nici opt zile de cînd cu noua-mi îndeletnicire şi domnişoara du Lis, care era cea mai frumoasă din cele două fete, se făcu foarte prietenoasă cu mine şi adesea în glumă îşi spunea „pupila" mea. Atunci am simţit că-mi bate inima într-un fel anume, cum nu mai bătuse pînă atunci şi la fel i se întîmplă şi domnişoarei du Lis. Eram nedespărţiţi şi n-aveam bucurie mai mare decît cînd rămîneam singuri, ceea ce se întîmpla destul de des. Astfel merseră lucrurile între noi preţ de vreo şase luni, fără să ne vorbim de ceea ce ne stăpînea ; ochii noştri vorbeau însă destul. Am vrut într-o zi să încerc să alcătuiesc cîteva stihuri întru lauda ei, ca să văd

dacă-i face plăcere să le primească, dar n-am izbutit, căci nu mai stihuisem niciodată.

Începusem să citesc romane bune şi poezie bună, părăsind cărţile care, ca *Melusine, Robert diavolul, Cei patru fraţi Aymon, Frumoasa Magelona, Jean de Paris* şi altele sînt cărţi pentru copii. Citind aşadar lucrările lui Marot [1], am găsit acolo un triolet care se potrivea de minune cu gîndurile mele. L-am transcris cuvînt cu cuvînt. Iată cum era :

Guriţei tale frumoase şi mici
Şi dulce la auzit
„Pupilă" îi place să-ţi zici
Şi drag mă simt şi mult-cinstit
Şi drag mi-e de-al ei ciripit.
„Pupilă" să-mi fii, dacă vrei,
Iar eu să-ţi zic, neoprit :
„Lumină a ochilor mei".

I-am dat aceste stihuri, şi s-a bucurat citindu-le, căci am cunoscut-o după obraz. Le puse pe urmă în sîn, de unde-i căzură după cîteva clipe, iar soru-sa mai mare le găsi fără ca ea să bage de seamă şi un mic lacheu îi spuse ce s-a întîmplat. I le ceru şi, văzînd că se cam codeşte să i le înapoieze, se făcu foc de mînie şi i se plînse maică-si, care-i porunci fiicei ei să-i dea răvaşul, şi aşa făcu. Fapta aceasta m-a umplut de nădejde, deşi rangul meu mă descuraja. Deci, în vreme ce atît de plăcut petreceam amîndoi, tata şi mama, care erau încărcaţi de ani, hotărîră să mă însoare şi-mi vorbiră într-o zi de gîndurile lor. Mama îi descoperi tatei planul pe care-l făcuse cu domnişoara du Frene, precum v-am spus ; cum era însă foarte iubitor de arginţi, el îi răspunse că fata asta e prea de neam pentru mine şi că, pe de altă parte, are prea puţină avere, ceea ce n-o va împiedica să vrea pe urmă s-o facă pe cucoana. Cum eram unul la părinţi, iar tata era foarte bogat pentru rangul lui, ca şi un unchi de-al meu care n-avea copii şi pe care după obiceiul pămîntului din Normandia, aveam singur să-l moştenesc, mai multe familii îşi aţinteau privirile asu-

[1] *Clément Marot* (1495—1544), poet francez, autorul unor elegante rondeluri, balade şi epistole.

pră-mi, ca asupra unuia ce eram vrednic de o înrudire cu ei şi chiar mă puseră de vreo trei sau patru ori să duc pruncul la botez împreună cu fete din cele mai bune case din vecini (aşa cum se începe de obicei cînd vrei să ajungi la o căsătorie) ; dar în cugetul meu nu se afla decît scumpa-mi du Lis. Şi totuşi, atîta mă chinuiau toate rudele mele, încît m-am hotărît să plec la război, deşi n-aveam decît şaisprezece, şaptesprezece ani. Se scriau pe atunci în oraş ostaşi care să plece în Danemarca, sub comanda contelui de Montgommery. M-am înrolat în taină împreună cu trei mezini din vecinii mei şi tot astfel am plecat, îmbrăcaţi în mîndre straie. Tata şi mama s-au foarte amărît, iar mama era să moară de durere.

N-am putut afla atunci dacă pe domnişoara du Lis a durut-o sau nu această plecare neaşteptată, fiindcă nu i-am spus nimic ; dar am aflat-o, mai pe urmă, chiar de la ea. Ne-am suit pe corăbii la Havre-de-Grace şi am plutit cu bine pînă am ajuns aproape de Sund ; acolo se porni însă cea mai furioasă furtună ce s-a văzut vreodată pe ocean ; vijelia ne împrăştie vasele peste tot, iar cel al domnului de Montgommery, pe care mă aflam, apucă să acosteze cu bine la gura Tamisei, pe care suirăm, ajutaţi de reflux, pînă la Londra, oraşul de scaun al Angliei, unde poposirăm vreo şase săptămîni, vreme în care am avut răgazul să văd o parte din lucrurile care numai în acest minunat oraş se pot vedea, precum şi strălucita curte a regelui, pe atunci Carol Stuart, cel dintîi din numele lor. Domnul de Montgommery se întoarse la el acasă la Pontorson, în Normandia-de-Jos, unde n-am vrut să-l urmez ; l-am rugat să-mi îngăduie să plec spre Paris, ceea ce făcu.

M-am suit pe o corabie care pleca spre Rouen şi am ajuns cu bine acolo ; de acolo am luat un vas care m-a urcat pînă la Paris, unde am găsit pe-o rudă de-a mea, lumînărar al regelui. L-am rugat să mă ajute să intru în regimentul de gardă. Îşi dădu silinţa şi se puse chezaş pentru mine, căci aşa era pe atunci, trebuia să ai un chezaş ca să fii primit, precum am şi fost, în compania domnului de la Rauderie. Ruda mea mă sprijini să-mi fac la loc zestrea, căci în călătoria aceea îmi stricasem hainele, şi-mi dădu şi bani, astfel încît să mă pot potrivi cu cei vreo treizeci de cadeţi de casă bună, cărora puşca le stătea la fel de bine ca şi mie.

În vremea aceea [1], prinţii şi marii seniori ai Franţei şi însuşi monseniorul duce d'Orléans, fratele lui, se răsculară împotriva regelui lor ; dar maiestatea-sa, ajutat de obişnuita dibăcie a cardinalului de Richelieu, le destramă urzeala lor cea ticăloasă, pentru care fu nevoit să facă o călătorie în Bretagne, în fruntea unei puternice oştiri. Ajunşi la Nantes, se tăie cel dintîi răsculat, şi anume contele de Chalais, care fu descăpăţînat, ceea ce îi umplu de groază pe ceilalţi şi-i îndemnă să pună pace cu regele, care se întoarse la Paris. Trecu prin oraşul Mans, unde, aşa bătrîn cum era, tata veni să mă întîlnească, căci aflase de la vărul meu, lumînărarul acela al regelui, că sînt în regimentul de gardă ; mă ceru de la căpitan, care se învoi să mă slobozească. Ne înapoiarăm în oraşul acesta, unde părinţii mei hotărîră că, spre a mă statornici, trebuie să mă lege de o femeie. Nevasta unui felcer, vecin cu o vară primară de-a mea, aduse, în postul cel mare, ca să asculte, chipurile, predica, pe fiica unui jude supleant dintr-un tîrg aflat la trei leghe depărtare de aici ; verişoara mea veni să mă ia de acasă ca să mă ducă s-o văd, iar după ce am stat un ceas de vorbă cu ea în casa acelei verişoare, a plecat ; şi atunci m-au întrebat dacă vreau să mă logodesc cu ea, la care am răspuns foarte rece că nu-mi place. Nu că n-ar fi fost destul de frumoasă şi de bogată, dar toate frumuseţile pămîntului îmi păreau slute faţă de scumpa-mi du Lis, singura stăpînă a gîndurilor mele. Aveam un unchi, frate cu mama, un om al legii, de care mi-era foarte frică şi care, venind într-o seară la noi, îmi spuse după ce mă înfruntă pentru dispreţul ce-l arătasem fetei aceleia, că trebuie să mă hotărăsc să merg de Paşti la ea acasă şi că sînt mulţi mai ceva decît mine care ar socoti drept o cinste pentru ei o asemenea căsătorie. N-am răspuns nici da, nici nu, dar a trebuit să mă duc de sărbători acolo, împreună cu vară-mea felcerita şi cu un fecior de-al ei. Am fost foarte frumos primiţi şi ospătaţi trei zile în şir. Ne-au plimbat de asemenea pe la toate fermele judecătorului şi pretutindeni era zaiafet. Am fost şi într-un tîrg mai mărişor, la o leghe depărtare de casa lor, ca să-l vizităm pe preotul de acolo, frate cu mama fetei, şi care

[1] Toate evenimentele militare şi politice din povestirea starețului se referă la luptele duse, pentru consolidarea monarhiei absolute, împotriva opoziției nobililor şi a protestanţilor, de armatele lui Ludovic al XIII-lea, conduse de Richelieu.

ne întîmpină cu multă cortenie. Pînă la urmă ne-am întors aşa cum am venit, adică, în ce mă priveşte, la fel de puţin îndrăgostit ca înainte. S-a hotărît totuşi ca pînă în două săptămîni să se vorbească serios despre căsătorie. Venind sorocul, mă întorsei la ei însoţit de trei veri primari, doi dintre ei avocaţi şi unul procuror la tribunalul de-acolo, dar din fericire nu se ajunse la nici un sfîrşit şi lucrurile fură amînate pentru sărbătorile din mai.

Dar adevărat zice proverbul, n-aduce anul ce aduce ceasul, căci mama se îmbolnăvi cu patru zile înaintea acestor sărbători şi tata patru zile după ; şi amîndurora li se trase moartea. Cea a mamei se întîmplă într-o marţi, cea a tatei joi, în aceeaşi săptămînă, iar eu mă îmbolnăvii de asemenea foarte greu ; mă sculai totuşi să merg să-l văd pe asprul meu unchi care era şi el foarte bolnav şi în cincisprezece zile muri. Puţin mai pe urmă, mi se vorbi iar de fata acelui judecător la care fusesem în ospeţie, dar nici n-am mai vrut să aud, căci nu mai aveam rude care să-mi poată porunci. De altminteri, inima mea se afla tot în parcul acela unde mă plimbam adesea, şi încă şi mai adesea în închipuire. Într-o dimineaţă, pe cînd treceam prin faţa casei domnului du Fresne, gîndind că încă nu s-a trezit nimeni înăuntru, am rămas foarte mirat auzind-o pe du Lis cîntînd în balcon cîntecul acela vechi care are ca refren : „De ce nu-i lîngă mine cel drag inimii mele !", ceea ce mă îndemnă să mă apropii de ea şi să-i fac o adîncă plecăciune, pe care o însoţii cu aceste cuvinte sau cu altele asemenea :

— Aş dori din suflet, domnişoară, să ai bucuria de a-ţi împlini ceea ce îţi doreşti şi aş vrea să te pot ajuta ; aş face-o cu aceeaşi patimă fierbinte cu care am fost întotdeauna sluga prea-plecată a domniei-tale.

Îmi răspunse la plecăciune, fără a-mi spune însă nici un cuvînt şi, urmîndu-şi cîntecul îi schimbă astfel refrenul : „Iată-l lîngă mine, pe cel drag inimii mele !"

Mă mai dezgheţasem la război şi la curte, aşa că nu i-am rămas dator şi, luîndu-mi inima în dinţi i-am spus :

— Aş avea cuvînt să cred, dacă mi-ai deschide poarta.

Atunci ea îl chemă pe micul lacheu de care am mai vorbit şi-i porunci să deschidă poarta, ceea ce el făcu. Am intrat înăuntru şi am fost primit cu toate dovezile de bunăvoinţă de tatăl, mama şi sora ei mai mare, dar în deosebi de însăşi

domnişoara du Lis. Mama mă întrebă de ce m-am sălbătăcit şi nu mai vin pe la ei aşa des cum obişnuiam ; şi-mi mai spuse că doliul după părinţii mei nu trebuie să mă împiedice s-o fac, că trebuie să petrecem aceleaşi ceasuri frumoase ca şi înainte şi că, într-un cuvînt, în casa lor voi fi întotdeauna bine venit.

Răspunsul meu nu făcu decît să-mi vădească prostia, căci bălmăjii nişte vorbe la fel de alandala ca acestea pe care vi le înşir acum. Pînă la urmă totul se încheie cu o masă cu lapte şi brînzeturi, care, cum ştiţi, e o adevărată încîntare în ţinutul acesta.

— Da, nu e rea de loc, făcu Steluţa, dar spune mai departe.

— Cînd mi-am luat rămas-bun ca să plec, mama mă întrebă dacă m-ar stînjeni cumva să le însoţesc, pe ea şi pe fetele ei, la un bătrîn gentilom rudă cu ei, care locuieşte la două leghe de aici. I-am răspuns că întrebarea mă supără şi că o poruncă mi-ar fi fost mai pe plac. Călătoria se hotărî pentru a doua zi. Mama încălecă pe un mic catîr pe care-l aveau, fata cea mare pe calul lui taică-său iar eu o luai în crupă pe al meu, care era voinic, pe scumpa-mi du Lis. Vă las să vă închipuiţi cam ce am vorbit pe drum, căci eu unul nu-mi mai amintesc. Tot ce pot să vă spun e că ne-am despărţit, du Lis şi cu mine, îndrăgostiţi foc. De atunci încolo, vizitele mele se înmulţiră şi astfel merseră lucrurile toată vara şi toată toamna. Să vă spun tot ce s-a întîmplat, v-aş plictisi din cale-afară. Vă voi spune numai că ne strecuram adesea de lîngă ceilalţi şi mergeam de rămîneam singuri în umbra acelui codru bătrîn, totdeauna la malul pîrîului care curge prin inima lui şi ne desfătam ascultînd ciripitul păsărelelor, îmbinîndu-se cu dulcele susur al apei, în care împleteam şi noi mii de dulci cuvinte şi nevinovate mîngîieri. Acolo am hotărît să petrecem straşnic la următorul carnaval.

Într-o zi pe cînd mă îndeletniceam cu supravegherea unor oameni de-ai mei care făceau cidru la un teasc din foburgul La Barre, care e lipit de parc, veni la mine domnişoara du Lis. Cum am văzut-o, am cunoscut-o că are ceva pe inimă, şi nu mă înşelam, căci după ce glumi puţin pe socoteala halului în care eram, mă luă deoparte şi-mi spuse că gentilomul a cărui fată e la domnul de Planche-Panete, cumnatu-său, a venit cu alt gentilom, după care vor s-o mărite, şi că sînt cu toţii înăuntru în casă, de unde ea s-a strecurat ca să-mi dea de veste.

— Nu că aş avea de gînd să-i încuviinţez cumva cererea, sau că m-aş învoi la ceva, dar aş fi mai bucuroasă să găseşti tu un mijloc de a-l izgoni decît să vină de la mine.

Atunci i-am spus :

— Du-te şi poartă-te frumos cu el, aşa ca să nu strici nimic ; fii sigură însă că mîine la amiază n-are să fie aici.

În vremea aceasta, am lăsat totul baltă, mi-am dat cidrul pe seama valeţilor să facă ce-or vrea cu el, şi m-am dus acasă unde mi-am schimbat rufăria şi hainele şi m-am dus după tovarăşii mei, fiindcă trebuie să ştiţi că eram vreo cincisprezece tineri, fiecare cu draga lui, şi atît de uniţi, încît dacă-l jigneai pe unul îi jigneai pe toţi ceilalţi, şi eram cu toţii hotărîţi să-l împiedicăm cu orice mijloace pe orice străin care ar veni să ne-o răpească. Le-am propus ce aţi auzit şi am hotărît numaidecît că trebuie să-l găsim pe acest cavaler, un gentilom din nobilimea cea mai măruntă din Bas-Mayne şi să-l silim să se întoarcă de unde a venit. Ne duserăm, deci, la el acasă, unde şedea tocmai la masă cu celălalt gentilom, care-l adusese. N-am stat pe gînduri şi i-am spus verde că poate foarte bine să şi plece, că tot n-are să facă nici o scofală în acest ţinut. Atunci însoţitorul lui ne întoarse că noi nu ştim ce vînt îi aduce şi că, dacă am şti, am vedea că n-avem nimic de pierdut. Atunci făcui un pas înainte şi, punînd mîna pe spadă, îi spusei :

— Ba eu am, am mult de pierdut, şi dacă nu pleci, te fac eu să te astîmperi.

Unul dintr-înşii răspunse că lupta nu e dreaptă şi că, dacă aş fi singur, n-aş vorbi aşa. Atunci i-am spus :

— Sînteţi doi ; eu ies afară cu acela şi cu un tovarăş de-al meu ; urmează-ne.

Se pregăteau să iasă, dar gazda şi un fecior de-al lui îi împiedicară şi-i făcură să înţeleagă că e mai bine pentru ei să plece şi să nu-şi pună în cîrd cu noi. Le ascultară sfatul şi de-atunci n-am mai auzit de ei. A doua zi m-am dus la domnişoara du Lis, care spunîndu-i eu ce am făcut, s-a bucurat foarte şi mi-a mulţumit cu cuvinte foarte îndatoritoare.

Venea iarna, nopţile se făceau tot mai lungi, iar noi le petreceam cu jocuri de societate, ceea ce făcînd într-una, începu să ne cam plictisească, aşa că mă hotărîi să dau un bal. M-am sfătuit cu ea şi ea s-a învoit. I-am cerut îngăduinţa domnului du Fresne, tatăl ei, şi el mi-a dat-o. Duminica ur-

mătoare am dansat, şi am făcut la fel şi alte dăţi, dar era întotdeauna atîta lume, încît du Lis a fost de părere să contenim cu dansul şi să ne gîndim la un alt fel de petrecere. Hotărîrăm aşadar să învăţăm o comèdie şi aşa făcurăm.

Steluţa îl întrerupse, spunînd :

— Fiindcă veni vorba de comèdie, spune-mi rogu-te dacă istorisirea asta mai ţine mult, căci s-a făcut tîrziu, se apropie ceasul mesei.

— Oho ! zise stareţul, cale lungă din poveste, că-nainte mult mai este.

Chibzuiră atunci s-o lase pe altădată, ca să le îngăduie vreme comedianţilor să-şi studieze rolurile ; şi să nu fi fost pentru asta şi tot ar fi trebuit să se oprească, din pricina sosirii domnului de Verville, care pătrunse lesne în odaie, căci portarul adormise. Venirea lui îi miră mult pe toţi. Le spuse vorbe foarte calde tuturor comedianţilor şi comediantelor şi cu deosebire lui Sorţu, pe care-l şi sărută de cîteva ori, şi le povesti pricina călătoriei lui, aşa cum veţi vedea în capitolul următor, care e foarte scurt.

CAPITOLUL XI

Se hotărăşte căsătoria lui Sorţu cu Steluţa şi a lui Leandru cu Angelica

Stareţul de Sainct-Louis voi să-şi ia rămas bun, dar Sorţu îl opri, spunîndu-i că în curînd se vor aşeza la masă şi că-i va ţine de urît domnului de Verville, pe care-l rugă să le facă cinstea să ia masa cu ei. O întrebară pe hangiţă dacă are ceva deosebit şi ea spuse că da. Aşternură faţa de masă albă şi curînd sosiră şi bucatele. Făcură un ospăţ îmbelşugat, băură şi închinară la sănătăţi şi vorbiră mult. După desert, Sorţu îl întrebă pe Verville de pricina călătoriei lui prin părţile acelea, iar el îi răspunse că n-are nimic a face cu moartea cumnatului lui, Saldagne, pe care nici surorile lui, nici el, nu-l mai jelesc, ci că, chemîndu-l o treabă însemnată la Rennes în Bretagne, a făcut anume un mic ocol pentru plăcerea de a-i vedea, pentru care primi multe mulţumiri ; află pe

urmă de planul cel ticălos al lui Saldagne, şi de urmările lui, în sfîrşit, de tot ce aţi văzut în capitolul şase. Verville ridică din umeri şi spuse că şi-a căutat-o singur, cu lumînarea. După masă, Verville făcu cunoştinţă cu stareţul, despre care toţi din trupă îi vorbiră foarte frumos, şi după ce mai zăbovi puţin, se retrase. Atunci Verville îl luă pe Sorţu deoparte şi-l întrebă de ce poartă Leandru strai cernit şi ce e cu atîţia lachei, tot în straie cernite şi dînşii. Sorţu îi arătă pricina, precum şi gîndul ce-l avea de a se însura cu Angelica.

— Şi domnia-ta, zise Verville, cînd ai de gînd să te însori ? E vremea, cred, să te arăţi cine eşti şi n-o poţi face decît căsătorindu-te.

Şi adăugă că, dacă n-ar fi grăbit, ar rămîne să ia parte la amîndouă nunţile. Sorţu spuse că trebuie să afle ce are în suflet Steluţa ; o chemară şi-i vorbiră de căsătorie ; la care ea răspunse că inima ei va bate întotdeauna la fel cu ale prietenilor ei. Hotărîră în cele din urmă ca Verville să-şi isprăvească treaba pe care o avea la Rennes, ceea ce avea să se întîmple cel mai tîrziu în vreo cincisprezece zile, să se întoarcă tot prin Alençon, şi să-şi aducă şi ei atunci gîndul la îndeplinire. La fel hotărîră şi cu Caverna, pentru Leandru şi Angelica. Verville le dădu bună seara şi plecă acasă.

A doua zi dimineaţă porni spre Bretagne şi ajunse la Rennes, unde se duse să-l vadă pe domnul de La Garouffiere, care după obişnuitele firitiseli îi spuse că e în oraş o trupă de comedianţi şi că unul dintr-înşii aduce mult la chip cu Caverna ; ceea ce îl îndemnă să meargă a doua zi la comèdie, unde, văzîndu-l, fu curînd încredinţat că e ruda sa (a Cavernei, adică). După comèdie se duse la el, îl întrebă de unde e, dacă se află de mult în trupă şi pe ce cale a ajuns în ea. Îi răspunse la toate întrebările, astfel încît Verville îl cunoscu lesne că e fratele Cavernei, cel care se pierduse cînd îl ucisese pe taică-său pajul baronului de Sigognac, atunci în Perigord ; iar el mărturisi din toată inima că aşa e, adăugînd că n-a mai putut afla niciodată ce s-a făcut cu soru-sa. Atunci Verville îi spuse că e într-o trupă de comedianţi care se află la Alençon ; că a pătimit multe, dar că are cu ce se alina, fiindcă are o fată foarte frumoasă pe care o cere de nevastă un senior cu douăsprezece mii de livre venit care e în aceeaşi trupă cu ei şi că la întors are să-i joace la nuntă şi că numai de dînsul atîrnă să meargă şi el acolo ca s-o bucure pe

soru-sa, care e foarte îngrijorată din pricina lui, nemaiavînd nici o veste de atunci de cînd a fugit. Comediantul se învoi, ba îl rugă chiar fierbinte pe domnul de Verville să-i îngăduie a-l însoţi, ceea ce acesta primi. În vremea aceasta îşi rîndui treburile, pe care-l vom lăsa să şi le pună la cale şi ne vom întoarce la Alençon.

Chiar în ziua plecării lui Verville, stareţul de Sainct-Louis veni la comedianţi şi la comediante să le spună că prea-sfinţitul episcop de Seez a trimis după el ca să-i împărtăşească un lucru foarte însemnat şi că-i pare foarte rău că nu se poate plăti de făgăduială, dar că nu e timpul pierdut. Căci cît va sta el la Seez, ei vor merge la La Fresnaye să joace *Silvia* la nunta fiicei seniorului de acolo, iar la întorsul lor şi al lui va încheia cele începute. Plecă, şi comedianţii se pregătiră de drum.

CAPITOLUL XII

Ce s-a întîmplat în călătoria spre La Fresnaye. Altă păţanie a lui Ragotin

În ajunul nunţii, li se trimise comedianţilor un rădvan şi cai de călărie. Comediantele se suiră înăuntru, cu Sorţu, cu Leandru şi cu Măslină, iar ceilalţi pe cai şi Ragotin pe al lui, pe care încă nu-l putuse vinde şi care se tămăduise de beteşugul de la copită. Încercă s-o convingă pe Steluţa sau pe Angelica să se aşeze în crupă în spatele lui, zicînd că e mai bine acolo decît în rădvan, care te zguduie rău ; dar nici una, nici alta nu voi de loc.

Ca să mergi de la Alençon la La Fresnaye, trebuie să treci prin felia din pădurea Persaine care e în ţinutul Mayne. Nu făcură nici o mie de paşi prin pădurea aceea şi Ragotin, care mergea în cap, îi strigă vizitiului să oprească, fiindcă, zice, a văzut un pîlc de călăreţi. Chibzuiră să nu oprească, ci numai să deschidă toţi bine ochii. Cînd se apropiară de călăreţii aceia, Ragotin spuse că e La Rappiniere cu arcaşii lui. Steluţa păli, dar Sorţu, care băgă de seamă, o linişti spunîndu-i că nu va îndrăzni să le aducă ocară de faţă cu arcaşii lui şi cu slujitorii domnului de La Fresnaye, şi atît de aproape de

casa lui. La Rappiniere cunoscu bine că e trupa comică ; se apropie deci de rădvan, neobrăzat ca întotdeauna, dîndu-le ziua bună comediantelor şi spunîndu-le cîteva nerozii care ar fi vrut să fie vorbe de curtenie, la care ele răspunseră cu o răceală în stare să-l descumpănească pe unul mai puţin neobrăzat decît copoiul ăsta de călău, care le spuse că umblă după nişte tîlhari care au jefuit nişte negustori în jurul Balonului [1] şi care i s-a spus că au luat-o pe drumul acela. Pe cînd vorbea cu comedianţii, un cal al unuia din arcaşi, cam nărăvaş de felul lui, sări pe gîtul calului lui Ragotin, care se sperie atît de rău încît dădu îndărăt şi se înfundă într-un pîlc de copaci, unii cu crengile uscate, din care una i se vîrî sub vestă lui Ragotin şi-l înţepă în spinare, astfel încît rămase spînzurat, căci ca să se descurce dintre copacii aceia, îşi lovise cu amîndouă călcîiele calul, care se strecurase de sub el şi-l lăsase astfel în văzduh ţipînd ca un mic smintit ce era :

— M-a omorît ! Mi-a străpuns şalele cu spada !

Rîdeau cu atîta poftă văzîndu-l aşa spînzurat că numai să-l ajute nu se gîndeau. E adevărat că strigau la lachei să-l scoată de acolo, dar ei rîdeau şi fugeau. În vremea aceasta, calul o luase la sănătoasa şi nu putea nimeni să-l prindă. Pînă la urmă, după ce s-au săturat de rîs, vizitiul, care era un flăcău înalt şi voinic, coborî de pe capră şi-l scoase pe Ragotin din spînzurătoare. Îl cercetară şi-l făcură să creadă că e greu rănit, dar că nu-l pot obloji decît cînd or ajunge în sat, unde este un felcer foarte bun ; pînă atunci, îi puseră cîteva frunze proaspete, ca să-l uşureze. Îl suiră în rădvan, din care Măslină coborî, în vreme ce lacheii o luară prin pădure ca să-i taie drumul calului care nu se da prins de loc, şi pe care pînă la urmă îl prinseră şi Măslină îl încălecă.

La Rappiniere îşi văzu mai departe de drum şi trupa ajunse la castel, de unde trimiseră după felcer, căruia îi spuseră despre ce e vorba. Se făcu a sonda închipuita rană a lui Ragotin, pe care-l băgase în pat. Îl obloji tot aşa cum îl sondase, după ce-i spuse că a avut noroc, căci două degete să-l fi lovit mai încolo şi n-ar mai fi fost Ragotin pe lume. Îi dădu regimul obişnuit şi-l lăsă să se odihnească. Năpîrstocul

[1] Mică localitate de lîngă Le Mans.

acela avea mintea atît de încinsă de tot ce i se spusese, încît crezu mai departe că e greu rănit. Nu se sculă din pat nici ca să meargă la balul care s-a desfăşurat după masa de seară, cu taraful cel mare de vioriști din Mans, aduşi anume de acolo, căci cel din Alençon era la o altă nuntă la Argentan. Dansară ca la ţară, iar comedianţii dansară ca la curte. Sorţu şi Steluţa dansară sarabanda, sub ochii minunaţi ai tuturor musafirilor, care se alcătuiau din nobilime de ţară şi din cei mai chiaburi ţărani din sat. A doua zi jucară pastorala pe care o ceruse mireasa. Ragotin se rugă să-l aducă cu scaunul, şi cu scufia de noapte în cap. Pe urmă se ospătară în lege, şi a doua zi, după o masă îmbelşugată, le mulţumiră celor din trupă şi le plătiră. Rădvanul şi caii erau gata şi încercară să-i scoată din cap lui Ragotin povestea cu aşa-zisa lui rană, dar a fost cu neputinţă să-l convingă, căci el o ţinea una că-l doare tare de tot. Îl urcară în rădvan şi ajunseră toţi cu bine la Alençon. A doua zi nu jucară, căci comediantele voiau să se odihnească. Între timp se întorsese şi stareţul din călătoria lui la Seez. Se duse să-i vadă pe cei din trupă şi Steluţa îi spuse că n-are să găsească prilej mai potrivit ca să-şi încheie povestea ; el nu se lăsă rugat şi povesti mai departe precum veţi vedea în capitolul ce urmează.

CAPITOLUL XIII

Urmarea şi sfîrşitul povestirii stareţului din Sainct-Louis

— Dacă începutul acestei povestiri, unde n-aţi văzut decît bucurie şi mulţumire v-a plictisit, cele ce le veţi auzi de acum înainte vă vor plictisi încă şi mai mult, fiindcă n-o să vedeţi decît restrişte, suferinţă şi deznădejde care vor urma plăcerilor şi fericirii în mijlocul cărora mă veţi vedea încă, dar pentru foarte scurtă vreme. Ca să iau, deci, povestea de acolo de unde am lăsat-o, după ce tovarăşii mei şi cu mine ne-am învăţat rolurile şi am făcut cîteva repetiţii, am jucat, într-o duminică seară, piesa noastră în casa domnului du Fresne, ceea ce stîrni

mare zarvă prin vecini. Deşi avusesem toată grija să încuiem bine porţile parcului, am fost copleşiţi de mulţimea celor care pătrunsese în castel sau sărise peste ziduri, astfel încît abia am putut ajunge la scena pe care o înălţasem într-o sală nu prea mare ; două treimi rămaseră deci afară. Ca să-i facem pe oamenii ăştia să plece, le făgăduirăm ca duminica următoare să jucăm în oraş şi într-o sală mai mare. Ne descurcarăm destul de curăţel pentru nişte ucenici, în afară de unul din artişti, care făcea pe secretarul regelui Darie (căci despre moartea acestui domnitor era vorba în piesa noastră) şi care n-avea decît opt versuri de spus, şi le spunea foarte bine cît eram între noi, dar cînd fu să joace cu adevărat, trebuirăm să-l împingem cu sila pe scenă, astfel încît de voie, de nevoie vorbi, dar atît de prost încît abia izbutirăm să oprim hohotele de rîs. După ce se încheie tragedia, am deschis cu domnişoara du Lis balul, care ţinu pînă la miezul nopţii.

Îndeletnicirea asta ne plăcu şi, fără să spunem la nimeni, începurăm să învăţăm o altă piesă. În vremea aceasta nu-mi părisem de loc obişnuitele vizite. Pe cînd stam însă într-o zi lîngă foc, sosi un tînăr pe care-l aşezarăm lîngă noi ; după ce vorbirăm preţ de un sfert de ceas, scoase din buzunar o cutie în care era un portret săpat în ceară, foarte bine făcut, despre care ne spuse că e al dragei lui. După ce îl văzură toate domnişoarele şi spuseră că e foarte frumoasă, îl luai în mînă şi eu şi, privindu-l cu luare-aminte, mi se păru că seamănă cu domnişoara du Lis şi că deci flăcăul ăsta are un gînd cu ea. N-am stat mult în cumpănă şi am azvîrlit cutia în foc, unde mica statuă se topi curînd, căci îi oprii pe cei care încercară s-o scoată de acolo şi-i ameninţai că-i arunc pe fereastră. Domnul du Fresne, care mă iubea pe atunci tot atîta cît m-a urît mai pe urmă, se jură că-l dă de-a dura pe scări ; ceea ce îl sili pe nefericitul acela să iasă, buimăcit cu desăvîrşire. Îl urmai fără ca nimeni să mă poată împiedica şi-i spusei că dacă are ceva pe inimă, purtăm fiecare cîte o spadă şi că locul e potrivit ca să ne socotim, dar îi fu frică s-o facă. Duminica următoare jucarăm deci aceeaşi tragedie pe care o mai dădusem, dar în sala unui vecin, care era destul de încăpătoare şi astfel avurăm cincisprezece zile răgaz pentru a învăţa piesa cea nouă. Mă gîndii să o însoţesc cu cîteva intrări de balet şi alesei şase din tovarăşii mei care dansau mai bine, făcînd eu pe al şaptelea.. În balet era vorba de nişte păstori şi păstoriţe robiţi de dra-

goste, căci la prima intrare se ivea un Cupidon şi cîţiva păstori şi păstoriţe, toţi îmbrăcaţi în alb, cu veşmintele presărate cu funde şi fionguri albastre, culoarea domnişoarei du Lis, pe care şi eu o port de atunci întotdeauna ; e adevărat că am adăugat şi culoarea frunzei putrede, pentru pricini pe care am să vi le spun la sfîrşitul acestei povestiri. Păstorii aceştia şi păstoriţele intrau pe rînd doi cîte doi şi, cînd se aflau toţi la un loc, alcătuiau literele numelui domnişoarei du Lis, iar Amor azvîrlea cîte o săgeată în fiecare păstor şi le împroşca pe păstoriţe cu flacări de foc, şi toţi plecau cîte un genunchi, în chip de supunere. Făcusem cîteva versuri pe subiectul acestui balet, pe care le recitarăm, dar e vreme de atunci şi le-am uitat şi chiar dacă mi le-aş aminti, m-aş feri să vi le spun, fiindcă sînt sigur că nu v-ar fi pe plac astăzi, cînd poezia franceză a atins cele mai înalte trepte la care se poate ajunge. Cum ţinusem totul în taină, ne-a fost lesne să nu ne vină decît prietenii noştri apropiaţi, care, tiptil şi fără să bage nimeni de seamă, au intrat în parc, unde am jucat nestingheriţi de nimeni povestea dragostei dintre Angelica şi Sacripant regele Circaziei, după Ariosto. Pe urmă s-a dansat baletul. Voiam să încep balul, ca de obicei, dar domnul du Fresne s-a împotrivit, spunînd că sîntem destul de obosiţi cu comèdia şi cu baletul ; ne spuse rămas-bun şi plecarăm. Hotărîrăm să arătăm şi lumii comèdia aceea şi s-o jucăm în oraş, ceea ce făcurăm, în duminica de dinainte de lăsata secului, într-o încăpere la naşu-meu, ziua. Domnişoara du Lis îmi spuse că, dacă deschid balul, să-l deschid cu o fată de la noi din vecini, îmbrăcată întocmai ca şi ea în tafta albastră, ceea ce am şi făcut. Se porni însă printre oaspeţi un murmur înăbuşit şi unii spuseră chiar tare : „S-a amăgit, s-a păcălit", ceea ce ne stîrni rîsul domnişoarei du Lis şi mie, iar fata, băgînd de seamă, îmi spuse :

— Oamenii ăştia au dreptate, m-ai luat drept ea.

Îi răspunsei scurt :

— Ba să avem iertare, ştiu foarte bine ce fac.

Seara m-am mascat, împreună cu trei prieteni de-ai mei, iar eu purtam făclia ; ziceam că aşa n-o să mă cunoască nimeni şi ne-am dus în parc. Cînd am intrat în casă, domnişoara du Lis s-a uitat bine la cele trei măşti, şi, cunoscînd că nu sînt printre ei, se apropie de mine la uşă, unde mă oprisem cu făclia, şi luîndu-mă de mînă îmi spuse aceste îndatoritoare cuvinte :

— N-ai decît să te deghizezi cum şi cît pofteşti ; eu te cunosc oricum.

Stinsei făclia şi mă apropiai de masa pe care ne puserăm cutiile cu cofeturi şi aruncarăm zarurile. Domnişoara du Lis mă întrebă cu cine vreau să joc ; cu ea, îi făcui eu semn. Mă întrebă pe ce vreau să joace şi eu îi arătai o panglică cu fundă, căreia azi îi zice „galant" şi o brăţară de coral pe care o avea la mîna stîngă. Maică-sa nu voia s-o lase s-o pună la bătaie, dar ea pufni în rîs, spunînd că nu se teme să mi-o dea. Am jucat şi am cîştigat şi i-am dăruit un cofet. La fel făcură şi tovarăşii mei cu fata cea mare şi cu alte domnişoare venite să-şi petreacă seara acolo ; după care ne luarăm rămas-bun. Dar cînd să ieşim, domnişoara du Lis se apropie de mine şi, punînd mîna pe cureluşa cu care mi-era legată masca, o dezlegă cît ai clipi din ochi şi-mi spuse :

— Aşa repede se pleacă ?

Mi-a fost un pic ruşine, dar mă şi bucuram că mi-a dat aşa bun cuvînt să mai rămîn cu ea. Ceilalţi îşi scoaseră şi ei măştile şi ne petrecurăm seara în chipul cel mai plăcut. În cea din urmă seară a carnavalului am dat în cinstea ei un bal, cu taraful cel mic de viorişti, căci cel mare cînta la nobilime. În săptămînile de post a trebuit să ne contenim petrecerile pentru a ne vedea de cele ale sufletului şi vă încredinţez că n-am pierdut nici o predică, nici domnişoara du Lis, nici eu. Ceasurile care ne mai rămîneau din zi ni le treceam făcînd cîte o vizită sau plimbîndu-ne, sau le ascultam pe fetele din sat cîntînd în spatele castelului, unde e un ecou minunat şi unde o îmbiau pe închipuita nimfă să le răspundă. Se apropiau Paştile, cînd, într-o zi, domnişoara du Fresne-fiica îmi spuse rîzînd :

— Nu ne duci şi pe noi la Sainct-Pater ?

E o bisericuţă aşezată la un sfert de leghe de foburgul Mont-Sort, unde merge lumea să se închine în lunea Paştilor, după-masă, şi unde se întîlnesc toţi flăcăii şi toate fetele. I-am răspuns că nu ţine decît de ea. Sosind ziua, ieşeam din casă spre a mă duce să le iau, cînd mă întîlnii cu un vecin de-al meu, un tînăr foarte bogat, care mă întrebă încotro merg atît de grăbit ; îi spusei că merg în parc, după domnişoarele du Fresne, ca să le însoţesc la Sainct-Pater. Îmi răspunse că dacă-i vorba pe aşa, pot foarte bine să mă întorc în casă, fiindcă el ştie din izvor sigur că mama lor a spus că nu le lasă pe fetele ei să meargă cu mine. Cuvintele acestea m-au năucit, de n-am

mai fost în stare să-i răspund nimic, mă întorsei însă acasă şi stam acolo şi mă gîndeam de unde poate veni o atît de grabnică schimbare. Am cugetat îndelung şi n-am aflat altă pricină decît puţinătatea însuşirilor şi a rangului meu. Şi totuşi, nu mă puteam opri să nu osîndesc cu aspre cuvinte purtarea lor, care petrecuse cu mine şi mă lăsase să dau într-una în cinstea lor baluri, balete, comèdii şi serenade, care mă ţinuse parale destule, pentru ca acum să mă izgonească. Furios cum eram, m-am hotărît să merg la adunarea aceea cu cîţiva vecini, ceea ce am şi făcut. În vremea aceasta, ele mă aşteptau în parc şi, văzînd că nu mai vin, domnişoara du Lis cu sora ei se duseră acolo cu alte cîteva domnişoare de prin vecini. După ce se închinară în biserică, se aşezară pe zidul cimitirului, la umbra unui ulm tînăr. Trecui pe dinaintea lor, dar destul de departe, domnişoara du Fresne îmi făcu semn să mă apropii, iar eu mă făcui că nu le văd. Tovarăşii mei îmi atraseră luarea-aminte, dar eu, n-aude, n-a vede, trecui mai departe, zicîndu-le :

— Hai să mergem să gustăm ceva la han „La răscruce", ceea ce şi făcurăm.

Abia ajunsesem acasă, că veni la mine o vădană care era confidenta noastră şi mă întrebă foarte răstit ce pricină m-a îndemnat să fug de cinstea de a le însoţi pe domnişoarele du Fresne la Sainct-Pater ; şi îmi spuse că domnişoara du Lis e foc de mînioasă, adăugînd că trebuie să mă gîndesc să-mi îndrept greşeala. M-au mirat mult asemenea cuvinte şi, după ce i-am povestit cele ce vi le-am spus, am însoţit-o pînă la poarta parcului unde se aflau ele. Am lăsat-o pe dînsa să ceară iertare pentru mine, fiindcă eram atît de tulburat încît n-aş fi izbutit decît să îndrug nişte vorbe fără nici un rost. Atunci mama se îndreptă spre mine şi-mi spuse să nu mă mai încred aşa lesne în oricine, că era fără îndoială vreunul care vrea să ne tulbure fericirea şi să fiu sigur că voi fi întotdeauna binevenit în casa lor, unde am şi intrat. Avui cinstea să dau mîna cu domnişoara du Lis, care mă încredinţă că a fost foarte neliniştită, mai ales cînd m-am făcut că nu văd că soră-sa îmi dă semn. Îi cerui iertare şi venii cu nişte îndreptări neroade, căci eram nebun de dragoste şi de furie. Voii să mă răzbun pe tînărul acela, dar ea îmi porunci să nici nu-i pomenesc de un asemenea gînd, şi adăugă că trebuie să fiu

mulţumit că văd cu ochii mei cum lucrurile stau tocmai dimpotrivă. Am ascultat-o, şi aşa am făcut de atunci întotdeauna.

Zilele se scurgeau, dulci, una după alta şi ni se vădea acum, cu temeinice probe, că nu minte vorba care spune că ochii sînt graiul celor ce se iubesc, căci ne pricepeam atît de bine să-l vorbim, încît ne înţelegeam pe deplin, numai din priviri. Într-o duminică, pe cînd plecam de la vecernie, ne spuserăm în graiul acesta mut că trebuie să mergem după-masă să ne plimbăm la rîu şi să nu luăm cu noi decît anume pe cutare şi pe cutare. Am trimis numaidecît să se oprească o barcă pentru ceasul hotărît ; m-am dus cu cei care urmau să ne însoţească în plimbare la poarta parcului unde ne aşteptau domnişoarele ; se alipise însă de ele şi trei tineri dinafara urzelii noastre. Încercase ele să scape de dînşii, dar băgînd de seamă, tinerii aceia se încăpăţînau să rămînă şi deci, cînd ajunserăm în dreptul porţii parcului, trecurăm mai departe fără să ne oprim, făcîndu-le numai semn să vină după noi, că le aşteptăm la barcă. Cînd le văzurăm însă venind cu pisălogii aceia după ele, merserăm înainte cu barca şi acostarăm într-altă parte, lîngă una din porţile oraşului, unde-l întîlnirăm pe domnul du Fresne, care mă întrebă ce am făcut cu fiicele lui. N-am stat să mă gîndesc la ce-ar fi trebuit să-i răspund şi i-am spus, nici mai mult nici mai puţin, că n-am avut cinstea să le văd în seara aceea. Nu spuse bună seara şi porni spre parc, unde le găsi pe fete şi le întrebă de unde vin şi cu cine au fost. Domnişoara du Lis îi răspunse :

— Ne-am plimbat cu cutare, şi rosti numele meu.

„Minţi !“ îi spuse atunci taică-său şi-i dădu o palmă, adăugînd că dacă aş fi însoţit-o eu, chiar mai tîrziu să fi fost, şi tot nu s-ar fi supărat. A doua zi, văduva aceea de care v-am mai vorbit veni la mine să-mi spună ce s-a întîmplat în ajun şi că domnişoara du Lis e foarte mînioasă, nu atît pentru palma ce-a primit-o, cît pentru că n-am aşteptat-o, căci avea de gînd ca o dată ajunsă la barcă, să-i trimită frumuşel la plimbare pe pisălogii aceia. Mi-am cerut iertare pe cît m-am priceput şi am lăsat să treacă patru zile fără să mă duc la ele. Dar într-o zi pe cînd şedea, împreună cu sora ei şi cu alte cîteva domnişoare, pe o bancă în faţa unei prăvălii, pe o stradă de lîngă poarta oraşului, pe care mă pregăteam să ies ca să ajung în foburg, am trecut pe dinaintea lor ridicîndu-mi numai puţin pălăria, dar fără să le privesc şi fără să le

spun nimic. Celelalte domnişoare le întrebară ce va să zică această purtare, care părea necurtenitoare. Domnişoara du Lis nu răspunse nimic, dar sora ei mai mare spuse că nu cunoaşte pricina şi că ar trebui s-o afle.

— Chiar de la el, zise. Şi, ca să nu-l pierdem, hai să ne ducem puţin mai aproape de poartă, dincolo de uliţa asta pe unde ne-ar putea ocoli.

Zis şi făcut. Cînd trecui a doua oară pe dinaintea lor, buna soră se ridică de la locul ei şi, apucîndu-mă de manta, îmi spuse :

— De cînd fugi, viteze domn, de cinstea de a-ţi vedea iubita ?

Şi totodată, mă aşeză lîngă ea ; voii s-o mîngîi şi să-i spun cîteva vorbe dulci, dar ea rămase mută şi mă respinse cu mînie. Am stat cît am stat şi m-am chinuit acolo, şi pe urmă le-am însoţit pînă la poarta parcului, de unde m-am retras, hotărît să nu mă mai întorc niciodată. Lăsai deci să treacă, fără să mă duc pe acolo, cîteva zile, care-mi părură tot atîtea veacuri ; dar într-o dimineaţă mă întîlnii cu domnişoara du Fresne-mama, care mă opri şi mă întrebă de ce nu mă mai văd pe la dînşii. Îi răspunsei că mezina ei e supărată pe mine. Îmi întoarse că doreşte să ne împace şi să mă duc s-o aştept acasă. Ardeam eu însumi de nerăbdare şi m-a încîntat acest prim pas. Mersei deci acolo şi, pe cînd urcam spre odaia lor, domnişoara du Lis, care mă zărise, coborî atît de grabnic încît mi-a fost cu neputinţă s-o opresc. Intrai înăuntru şi o găsii acolo pe sora ei, care-mi zîmbi, iar eu îi spusei cum s-a purtat mezina ; mă încredinţă că toate astea nu-s decît prefăcătorie şi că de o sută de ori s-a uitat pe fereastră, foarte tulburată că nu mă mai vede venind şi că trebuie să fie desigur în grădină, unde n-am decît să mă duc şi eu. Am coborît scara şi m-am apropiat de poarta grădinii, pe care am găsit-o încuiată pe dinăuntru ; am rugat-o de cîteva ori să-mi deschidă şi ea n-a vrut de loc. Sora ei, care auzea din capul scării, coborî şi veni ea de-mi deschise, căci îi cunoştea merchezul. Intrai înăuntru şi domnişoara du Lis o luă la fugă ; alergai după ea, o apucai de o mînecă de la bluză şi o aşezai pe o bancă de grădină, punîndu-mă şi eu lîngă dînsa. O rugai fierbinte să mă ierte, dar ea mi se părea tot mai aspră. Pînă la urmă, după atîtea cîrteli, îi spusei că patima mea nu cunoaşte cale de mijloc şi că mă împinge la cine ştie ce faptă

necugetată, de care poate se va căi apoi, ceea ce tot n-o îndueplecă. Îmi trăsei atunci spada din teacă şi i-o înfăţişai, rugînd-o să mă străpungă cu ea, fiindcă eu, lipsit de cinstea hatîrurilor ei, nu pot să trăiesc. Se ridică să fugă şi-mi spuse că ea încă n-a omorît pe nimeni şi că, dacă ar avea cumva un asemenea gînd, n-ar începe cu mine. O oprii şi o rugai din suflet să-mi îngăduie s-o fac eu, iar ea îmi răspunse foarte rece că n-are să mă împiedice. Îmi pusei atunci vîrful spadei în piept şi mă potrivii să mă arunc într-însa, ceea ce o făcu să pălească şi, totodată, lovi cu piciorul garda spadei şi o aruncă pe jos, încredinţîndu-mă că fapta asta a tulburat-o peste poate şi spunîndu-mi să nu-i mai arăt niciodată asemenea privelişte. I-am răspuns :

— Te ascult, numai dacă n-ai să mai fii aşa crudă cu mine, ceea ce ea îmi făgădui.

Pe urmă ne-am giugiulit atît de drăgăstos, încît mi-aş fi dorit să mă cert în fiecare zi cu ea, ca să am parte de o aşa dulce împăcare. Pe cînd ne aflam astfel într-al şaptelea cer, intră maică-sa în grădină şi ne spuse că ar fi venit mai curînd, dar că s-a gîndit că n-avem nevoie de mijlocirea ei ca să ne ajungem.

Aşadar, într-o zi pe cînd ne plimbam pe una din aleile parcului, domnul du Fresne, soţia lui, domnişoara du Lis şi cu mine, care mergeam în urma lor şi n-aveam ochi şi urechi decît pentru noi, buna mamă se întoarse spre noi şi ne spuse că ne sprijină pe cît poate pricina. Putea vorbi fără grijă că o aude bărbatu-său, căci era surd tobă ; îi mulţumirăm mai mult cu fapta decît cu vorbe. Curînd după aceea, domnul du Fresne mă luă deoparte şi-mi vădi gîndul ce-l gîndise împreună cu soţia lui, de a mi-o da pe mezina lor de nevastă, înainte ca el să plece la curte pentru slujba la regiment, şi că nu mai e nevoie să cheltuiesc cu serenadele şi cu alte cele pentru acest sfîrşit.

M-am cam bîlbîit mulţumindu-i, căci eram atît de nebun de bucuria unui atît de neaşteptat noroc, care mă copleşea de fericire, încît nu mai ştiam ce vorbesc. Îmi aduc bine aminte că i-am spus că n-aş fi cutezat să i-o cer, ţinînd seama de puţinele-mi însuşiri şi de nepotrivirea de rang ; la care el îmi răspunse că însuşiri a găsit el la mine destule, şi cît priveşte rangul, am cu ce-i înlocui lipsa, înţelegînd astfel averea. Nu mai ştiu ce i-am răspuns eu, dar ştiu bine că m-a poftit la

masă, după care am hotărît ca duminica viitoare să ne adunăm neamurile şi să ne logodim. Îmi mai spuse şi ce zestre îi poate da fetei, la care îi răspunsei că nu i-o cer decît pe ea şi că am eu destul pentru amîndoi. Eram cel mai încîntat om din lume şi domnişoara du Lis de asemenea, după cum ne-am dat seama din vorbele ce le-am schimbat în seara aceea, plăcute cum nu se mai poate.

Fericirea noastră nu ţinu însă mult, căci două zile înainte de logodnă, şedeam pe iarbă, domnişoara du Lis şi cu mine, cînd zărirăm de departe un judecător de la tribunal, rudă apropiată cu domnul du Fresne, care venea să-l vadă. Am simţit ca un cuţit în inimă, şi ea şi eu, fără să ne dăm bine seama ce ne înspăimîntă ; cele ce-au urmat aveau să ne lămurească însă deplin şi prea deplin. Fiindcă a doua zi, pe cînd mă duceam să hotărîm ceasul cînd să adunăm rudele, m-a prins mirarea şi furia găsind-o, la poarta ogrăzii, pe domnişoara du Lis plîngînd. I-am spus ceva şi ea nu mi-a răspuns nimic. Mai făcui cîţiva paşi şi o găsii şi pe soru-sa în acelaşi hal. O întrebai ce va să zică atîtea lacrimi şi ea îmi răspunse, plîngînd şi mai amarnic, că aveam s-o ştiu prea bine. Intrai în casă în vreme ce mama ieşea ; trecu pe lîngă mine fără să-mi spună nici un cuvînt, căci se îneca de lacrimi, de suspine şi de oftat şi atîta fu în stare să facă, să-mi arunce o privire miloasă şi să-mi spună :

— Vai, săracul băiat !

Nu înţelegeam nimic din această răsturnare, dar simţeam în suflet o prevestire a tuturor relelor care m-au bîntuit de atunci. Hotărîi să dau de rostul trebii şi intrai în casă, unde îl găsii şezînd pe un scaun pe domnul du Fresne care-mi spuse foarte răstit că şi-a schimbat părerea şi că nu vrea s-o mărite pe mezină înaintea surorii mai mari, şi chiar dacă are s-o mărite, n-are s-o facă decît după ce s-o întoarce de la curte. I-am răspuns la amîndouă capetele, la cel dintîi că pe fata cea mare n-o supără cu nimic să se mărite mezina întîi, numai să fie vorba de mine, pe care mă iubeşte ca pe un frate, căci să fie un altul s-ar împotrivi (şi zău că de multe ori mi-a jurat că aşa e) ; şi la cel de-al doilea că eu sînt gata să aştept şi zece ani, nu numai trei luni cît are să steă el la curte. El îmi spuse însă verde să-mi iau gîndul de la însurătoarea cu fiică-sa. Vorbele acestea atît de ciudate şi felul în care erau, precum vă spusei, rostite, mă aruncară într-o atît de cumplită

deznădejde, încît ieşii fără să mai răspund şi fără să le spun nici un cuvînt nici domnişoarelor, care nici ele nu fură în stare să-mi spună nimic. Mă dusei acasă hotărît să-mi curm zilele, dar pe cînd trăgeam spada ca să mi-o împlînt în piept, intră confidenta cea vădană şi mă împiedică să-mi împlinesc gîndul cel ucigaş, spunîndu-mi, din partea domnişoarei du Lis, că trebuie să am răbdare şi să nu-mi fac inimă rea, căci asemenea lucruri nu se petrec niciodată fără tulburări şi că am mare noroc că maică-sa şi soru-sa mai mare se află de partea mea, ca şi dînsa, de altfel, pe care cel mai mult o doare să izbîndim ; că a hotărît ca după ce o pleca bătrînul, peste vreo şapte-opt zile adică, eu să încep iarăşi să vin să le văd şi că vremea e doftor bun. Drăguţe vorbe erau, dar nu mă încălzeau de loc ; mă scufundai în cea mai neagră stenahorie ce se poate închipui şi, în furia deznădejdii, hotărîi să cer sprijinul demonilor.

Cîteva zile înainte de plecarea domnului du Fresne, mă dusei, la o jumătate de leghe de oraş, într-un loc unde e un crîng destul de mărişor, în care norodul crede că sălăşluiesc duhuri rele, şi că a fost cîndva un cuib de zîne, care erau desigur nişte vrăjitoare fără pereche. M-am înfundat în crîng, strigînd şi chemînd aceste duhuri şi rugîndu-le fierbinte să mă ajute în amarnicul necaz în care mă aflu ; degeaba îmi spărgeam însă pieptul, căci nu vedeam şi nu auzeam decît păsărelele care, cu ciripitul lor, păreau a-mi mărturisi că nenorocirea mea le înduioşează. Mă întorsei acasă, unde începui să aiurez într-un chip atît de ciudat, încît credeau toţi că nu mai scap, fiindcă nu mai puteam nici vorbi. Domnişoara du Lis se îmbolnăvi o dată cu mine şi de aceeaşi boală, ceea ce, de atunci, m-a făcut să cred în simpatie, căci purcezînd din aceleaşi pricini, bolile noastre iscau în noi şi urmări asemănătoare, aşa cum aflam de la un doftor şi de la un spiţer, aceiaşi care ne îngrijeau pe amîndoi ; felceri aveam cîte unul fiecare. M-am înzdrăvenit cu puţin înaintea ei şi m-am dus, sau, mai bine zis, m-am tîrît pînă la ea acasă, unde am găsit-o în pat (taică-său plecase la curte). Nu mică i-a fost, precum am aflat mai pe urmă, bucuria, căci după ce am stat preţ de un ceas cu dînsa, mi s-a părut că nu mai are nimic, ceea ce m-a făcut s-o îndemn să se scoale, iar ea, ca să mă mulţumească, s-a sculat. Dar cum ieşi din pat, îmi leşină în braţe. Mi-a fost tare ciudă că eu am îndemnat-o, căci abia o făcurăm să-şi

vină în fire ; cînd se trezi din leşin, o culcarăm la loc în pat unde o părăsii ca s-o las să se odihnească, ceea ce poate n-ar fi făcut fiind eu acolo.

Ne însănătoşirăm pe deplin şi ne petrecurăm în chip plăcut toate zilele cît a rămas taică-său plecat la curte. Cînd însă se întoarse, nişte vrăjmaşi ascunşi l-au vestit că am venit într-una în casă la el şi m-am văzut foarte des cu fiica lui, pe care o opri straşnic să mă mai întîlnească şi se înfurie rău pe nevastă-sa şi pe fiica mai mare că ne-au sprijinit întîlnirile ; toate acestea le-am aflat de la confidenta noastră, ca şi hotărîrea pe care au luat-o fetele să nu contenim a ne vedea şi cu ce şiretlicuri anume. Cel dintîi era să pîndesc cînd se duce nedreptul acela părinte în oraş, căci pătrundeam numaidecît la el în casă şi stam acolo pînă la întorsul lui, pe care-l cunoşteam lesne după felul cum bătea la uşă, şi atunci mă ascundeam grabnic pe cîte după o tapiserie, şi cînd intra, un valet sau alteori una din fete îi scotea mantia, şi eu mă strecuram frumuşel afară fără să mă poată auzi, fiindcă, precum v-am mai spus, era surd tobă, iar domnişoara du Lis mă petrecea, cînd plecam, pînă la poarta ogrăzii. Şiretlicul fu însă descoperit şi atunci ne ajutarăm cu grădina confidentei, unde mergeam străbătînd o alta, a vecinilor, şi ţinu şi acesta destul, pînă fu, în cele din urmă, şi el descoperit. Ne-am folosit pe urmă de biserici, cînd de una, cînd de alta, şi ne-a descoperit şi aici, astfel încît nu ne mai rămînea decît să ne întîlnim din întîmplare pe cîte o alee din parc, şi încă trebuia să deschidem bine ochii.

Într-o zi, cînd stătusem îndelung împreună cu domnişoara du Lis (căci vorbisem foarte serios şi luasem straşnice hotărîri să răbdăm necazurile ce pe amîndoi deopotrivă ne bîntuiau), o însoţii pînă la poarta ogrăzii şi ajungînd acolo îl zărirăm de departe pe taică-său care se întorcea din oraş, venind aţă spre noi. De fugit n-aveam cum, căci ne văzuse. Îmi spuse atunci să născocesc ceva, o pricină oarecare ; dar eu îi răspunsei că e mai deşteaptă ca mine şi mai isteaţă, şi să se gîndească ea la ceva. Estimp ajunse pînă la noi şi, cînd să înceapă a se înfuria, ea îi spuse că am aflat că a adus niscai inele şi alte giuvaeruri (căci îşi băga simbria în giuvaeruri ca să mai scoată un gologan, fiind la fel de hrăpăreţ, pe cît era de surd) şi că am venit să văd dacă nu ne putem împăca pentru cîteva din ele, pe care vreau să le dăruiesc unei fete din Mans cu

care mă însor. Crezu totul ; ne urcarăm în casă şi îmi arătă inelele. Alesei două, un diamant mic şi o roză de peruzea. Ne învoirăm din preţ şi i-l plătii pe loc. Scorneala asta mă ajută să-mi urmez vizitele, dar văzînd el că nu mă grăbesc de loc să plec la Mans, îi spuse mezinei, bănuind parcă un vicleşug, şi ea mă sfătui să fac un drum pînă acolo, ceea ce şi făcui.

Oraşul acesta e unul din cele mai plăcute din regat ; acolo e lumea cea mai bună şi cea mai subţire, iar fetele sînt cele mai drăguţe şi mai deştepte, precum prea-bine ştiţi, aşa că m-am împrietenit curînd cu foarte mulţi. Trăsesem la han „La stejarii verzi", unde stătea şi un operator, care-şi vindea hapurile în public, de pe scenă, pînă cînd avea să i se împlinească gîndul de a întemeia o trupă de comedianţi. Adunase încă de atunci pe lîngă dînsul mai mulţi inşi de soi, printre care un fecior de conte, al cărui nume nu vi-l spun, fiindcă nu-s o gură-spartă, şi un tînăr avocat din Mans, care mai jucase într-o trupă, ca să nu mai socotim pe un frate de-al lui şi pe încă un comediant mai vîrstnic, care juca, sulemenit, în farse ; şi mai aştepta şi o fată din Laval, care-i făgăduise să fugă din casa părintească şi să vină la el. Mă cunoscui cu dînsul şi, într-o bună zi, din vorbă în vorbă, îi povestii tot ce am pătimit ; după care el mă convinse să intru la el în trupă, spunîndu-mi că astfel mi-aş uita de necazuri. M-am învoit bucuros, şi să fi venit fata, m-aş fi ţinut cu siguranţă de cuvînt. Părinţii ei prinsese însă de veste, astfel că o păziră bine, pricină care-i zădărnici planul şi mă sili pe mine să mă răzgîndesc. Dragostea însă mă făcu să mai născocesc ceva ca s-o pot vedea pe domnişoara du Lis în afara oricăror bănuieli, şi anume luai cu mine pe avocatul de care v-am vorbit şi pe încă un cunoscut de-al meu, cărora le dezvăluii gîndul meu şi care fură încîntaţi să-mi vină la îndemînă. Se arătară aici în oraş unul ca frate, celălalt ca văr primar al unei închipuite iubite a mea.

Îi dusei la domnul du Fresne, care se purtă cu mine ca o rudă, aşa cum îl rugasem. Le spuse o sumedenie de lucruri frumoase despre mine, încredinţîndu-i că mai bine nu şi-ar putea mărita sora şi verişoara, şi pe urmă îi pofti la masă. Băurăm în sănătatea iubitei mele şi domnişoara du Lis închină deopotrivă cu noi. Rămaseră cinci sau şase zile aici în oraş şi se întoarseră la Mans. Intram mai departe slobod la domnul du Fresne, care-mi spunea într-una că prea zăbovesc să merg

la Mans să închei căsătoria, ceea ce mă făcu să mă tem că prefăcătoria mea va fi în cele din urmă descoperită şi că voi fi iarăşi cu ruşine izgonit din casă, şi astfel am luat cea mai cruntă hotărîre pe care o poate lua un om aflat pe culmile deznădejdii, şi anume s-o ucid pe domnişoara du Lis, de frică să nu mi-o ia altul. Mă înarmai cu un jungher şi o poftii să vină cu mine la o plimbare, iar ea primi. O dusei pe nesimţite într-un loc foarte îndepărtat de aleea parcului, unde erau nişte mărăcinişuri. Acolo îi descoperii gîndu-mi cel crunt pe care mi-l sădise în minte deznădejdea că va mai fi vreodată a mea şi trăsei totodată jungherul din buzunar. Mă privi cu atîta duioşie şi îmi spuse atîtea cuvinte dulci însoţite de jurăminte de credinţă şi de cele mai frumoase făgăduieli, încît nu-i fu anevoie să mă dezarmeze. Îmi apucă jungherul, pe care-l scăpai din mînă, şi-l aruncă în mijlocul mărăcinişurilor, spunîndu-mi că vrea să plece şi că nu va mai rămîne singură cu mine. Ar fi vrut să-mi spună că n-aveam cuvînt să mă port astfel, cînd eu îi tăiai vorba rugînd-o să vină a doua zi la confidenta noastră, unde voi veni şi eu, şi acolo vom lua ultimele hotărîri. Ne întîlnirăm la ceasul ştiut. I-am făcut o plecăciune, ne-am căinat amîndoi nefericirea şi, după ce am vorbit îndelung, m-a sfătuit să plec la Paris, jurîndu-mi că nu va primi să se mărite cu nimeni, şi că mă va aştepta, de-ar fi să lipsesc şi zece ani. I-am făcut şi eu la rîndu-mi aceleaşi făgăduinţe, pe care le-am ţinut mai bine decît ea. Voiam să-mi iau rămas bun (nou prilej de lacrimi multe), cînd ea zise că să-i împărtăşim şi maică-si şi soru-si taina noastră. Vădana aceea se duse după ele, iar eu rămăsei singur cu domnişoara du Lis. Atunci abia ne-am deschis inimile aşa cum n-o făcusem niciodată, iar ea merse pînă într-acolo încît îmi spuse că dacă m-aş gîndi s-o răpesc, ea s-ar învoi bucuros şi m-ar urma oriunde şi că, dacă ar fi să fugă după noi şi să ne prindă, ar spune că a rămas grea. O iubeam însă cu o dragoste atît de curată, încît nu m-am învoit nici o clipă să-i pun în cumpănă cinstea şi am lăsat să se întîmple ce-o vrea soarta. Maică-sa şi soru-sa sosiră şi le spuserăm ce am hotărît, ceea ce spori lacrimile şi îmbrăţişările. În sfîrşit, mi-am luat rămas bun de la ele ca să plec la Paris. Înainte de a mă porni, i-am scris o scrisoare domnişoarei du Lis, în cuvinte de care nu-mi mai amintesc de loc, dar vă puteţi închipui că am pus acolo tot ce am găsit mai duios ca să le fac să li se rupă sufletul de mine. Aşa se face că purtătoarea

scrisorii, confidenta noastră, mă încredinţă că, citind-o, mama şi cele două fete au fost atît de cătrănite încît domnişoara du Lis n-a mai avut inimă în ea să-mi scrie răspuns. Am lăsat deoparte, ca să nu vă pun răbdarea la prea grea încercare, multe din cîte s-au întîmplat în vremea dragostei noastre, ca de pildă cum m-a gelozit domnişoara du Lis din pricina unei verişoare primare a ei care a venit în vizită şi a rămas trei luni la ei în casă, sau din pricina fetei acelui gentilom care-l adusese pe flăcăul pe care l-am trimis la plimbare şi nu v-am mai vorbit nici de numeroasele răfuieli pe care am fost nevoit să le împac, nici de luptele şi încăierările din faptul nopţii, din care m-am ales cu două răni, la braţ şi la coapsă.

Mă opresc aşadar aici şi mă întorc la firul povestirii, ca să vă spun că m-am pornit spre Paris, unde am ajuns cu bine şi unde am stat aproape un an. Dar neputînd hălădui ca pînă atunci în oraşul acela, atît din cauza scumpetei traiului, cît şi din pricină că-mi împuţinasem mult averea tot umblînd după domnişoara du Lis, pentru care am cheltuit bănet nu glumă, cum desigur aţi înţeles din cîte v-am povestit, m-am tocmit cu simbrie, ca secretar la un secretar al Camerei regelui, care se însurase cu văduva unui alt secretar al regelui.

Eram acolo de nici opt zile, şi doamna aceea începu să-mi arate o mare prietenie, cam nelalocul ei, care nu mi-a sărit de loc în ochi atunci ; ea urmă însă atît de făţiş încît mai mulţi slujitori băgară de seamă, precum veţi vedea. Într-o bună zi, trimiţîndu-mă ea undeva în oraş, îmi spuse să iau rădvanul, în care mă urcai singur şi-i spusei vizitiului s-o ia prin Marais du Temple, în vreme ce soţul ei se dusese în oraş călare, însoţit de un singur lacheu, căci ea îl încredinţase că-şi va vedea mai bine de treburi aşa decît să mai tragă după el un rădvan, care mai rău te încurcă. Cînd ajunserăm într-o stradă lungă, unde nu erau decît porţile pentru trăsuri şi unde nu se vedea, deci, ţipenie de om, vizitiul opri rădvanul şi coborî. Îl întrebai de ce a oprit. El veni lîngă portieră şi mă rugă să-l ascult, ceea ce făcui. Mă întrebă atunci dacă n-am băgat de seamă cum se poartă doamna cu mine. Îi răspunsei că nu, şi-l întrebai ce vrea să zică. Îmi răspunse atunci că nu văd că-a dat peste mine un noroc pe care şi l-ar dori mulţi la Paris. N-am lungit vorba cu el şi i-am poruncit

să se suie înapoi pe capră şi să mă ducă în strada Sainct-Honoré. Am cugetat totuşi adînc la spusele lui şi, întors acasă, am deschis mai bine ochii la ce face doamna aceea şi azi aşa, mîine aşa, am început să cred că vorbele vizitiului sînt adevărate. Într-o zi cumpărasem nişte pînză şi nişte horbotă şi le pusesem pe slujnice să-mi facă vreo cîteva gulere şi, cum lucrau ele la treaba asta, ea întrebă pentru cine sînt gulerele, iar fetele îi răspunseră că pentru mine. Atunci le spuse să isprăvească gulerele, dar că horbota are s-o pună ea. Într-o zi, pe cînd sta în odaie şi o cosea, intrai înăuntru iar ea îmi spuse că pentru mine lucrează, lăsîndu-mă atît de înlemnit, încît abia putui să îndrug un „Mulţumesc". Dar într-o dimineaţă, pe cînd scriam în odaia mea, care nu era departe de a ei, trimise după mine un lacheu şi, apropiindu-mă, o auzii ţipînd, mînioasă, la domnişoara de onoare şi la fata din casă.

— Scroafelor, zicea ea, toantelor, nimic nu ştiţi să faceţi ca lumea ! Ieşiţi afară din odaia mea !

Ieşiră ele şi intrai eu, iar ea necontenind să le ocărască, îmi spuse să închid uşa şi s-o ajut să se îmbrace, şi numaidecît îmi mai spuse să iau de pe toaletă cămaşa şi să i-o dau, scoţîndu-şi-o totodată pe aceea pe care o avea pe ea şi înfăţişîndu-mi-se goală-goluţă, de crezui că mor de ruşine şi-i spusei că n-am să fac nici eu nimic mai ca lumea decît fetele ei, pe care trebuie să le cheme înapoi, ceea ce sosind bărbatu-său, fu nevoită să şi facă. Mă lămurisem aşadar pe deplin ce gînd are, dar, fiind eu nevîrstnic şi sfios, m-am temut să nu intru în cine ştie ce năpastă, căci deşi nu mai era tînără, mai avea totuşi urme de frumuseţe, şi hotărîi să cer să-mi dea drumul, ceea ce şi făcui într-o seară, cînd ne aşezarăm la masă. Atunci, fără să-mi răspundă nimic, soţul ei se retrase în odaie la el, iar ea îşi întoarse scaunul către foc şi-i spuse sufragiului să ia friptura de pe masă. Coborîi să mănînc cu el şi, pe cînd cinam, veni o nepoată de-a ei, în vîrstă de vreo doisprezece ani şi îndreptîndu-se spre mine, îmi spuse că o trimite mătuşă-sa să mă întrebe dacă am inimă să mănînc, cînd ea nu mănîncă de loc. Nu-mi aduc bine aminte ce i-am răspuns, ştiu însă că doamna s-a pus în pat, foarte greu bolnavă. A doua zi dis-de-dimineaţă trimise după mine ca să-mi poruncească să-i chem doftorii ; şi cînd venii lîngă patul ei, îmi dădu mîna şi-mi spuse pe faţă că eu sînt pricina bolii, ceea ce mă înfri-

coşă şi mai rău şi chiar în aceeaşi zi intrai în oastea care se strîngea la Paris pentru ducele de Mantua şi plecai fără a vesti pe nimeni.

Căpitanul nostru nu veni cu noi, ci îi lăsă comanda companiei locotenentului, care era un hoţ înrăit, ca şi cei doi sergenţi, căci pîrjoleau toate casele şi ne chinuiau ; aşa se face că a pus mîna pe ei căpitanul de jandarmi din Troye, în Champagne, şi i-a spînzurat pe toţi, afară de unul din sergenţi care s-a nimerit să fie frate cu un valet al monseniorului duce de Orléans, care l-a scăpat. Rămăsesem fără căpetenii, şi ostaşii, toţi într-un glas, mă aleseră pe mine să comand compania, alcătuită din optzeci de ostaşi. Am luat comanda cu tot atîta autoritate de parcă aş fi fost însuşi căpitanul. I-am trecut în revistă şi am împărţit fiecăruia solda cuvenită cu acest prilej, precum şi armele pe care le-am luat de la Sainte-Reine, în Bourgogne. În sfîrşit, mărşăluirăm pînă la Embrun, în Dauphiné, unde veni la noi şi căpitanul, temîndu-se că nu i-a mai rămas în companie nici un ostaş.

Cînd află însă ce s-a întîmplat şi cînd îi înfăţişai şaizeci şi opt din ei (căci pierdusem doisprezece în timpul marşului), mă lăudă foarte şi-mi dădu drapelul lui şi mă puse cu el la masă. Oştirea, cea mai falnică din cîte au ieşit vreodată din Franţa, sfîrşi prost, precum ştiţi, şi anume din pricina nepriceperii generalilor. După risipirea ei m-am oprit la Grenoble, aşteptînd să se potolească mînia ţăranilor din Bourgogne şi Champagne, care-i ucideau pe fugari şi atît de sîngeros fu măcelul, încît în amîndouă provinciile izbucni cu furie ciuma şi se întinse apoi în tot regatul.

Am stat cît am stat la Grenoble, unde m-am împrietenit cu multă lume şi m-am hotărît să mă retrag în acest oraş al meu de baştină, trecînd însă prin locuri foarte depărtate de drumul mare, pentru pricina pe care v-am spus-o. Ajunsei într-un tîrguşor numit Sainct-Patrice, unde al doilea născut al doamnei acelui loc, care era văduvă, strîngea o companie de dărăbani ca să meargă să împresoare Montaubanul. Mă apropiai de el şi desluşi în obrazul meu ceva ce nu era tocmai respingător. Mă întrebă de unde vin şi după ce-i spusei adevărul adevărat, mă rugă să-mi dau osteneala de a-l însoţi pe un frate al lui, un băiat tînăr, cavaler de Malta, căruia îi dăduse drapelul, ceea ce primii bucuros. Am plecat spre Noves, în Provence, unde era locul de adunare a regimentului ;

n-am stat însă nici trei zile acolo şi sufragiul căpitanului îl prădă şi fugi. Dădu poruncă să-l urmărească, zadarnic însă. Atunci m-a rugat să iau eu cheile de la cufere, pe care nu le-am ţinut multă vreme, căci a fost delegat de regiment să meargă la marele cardinal de Richelieu, care era în fruntea oştirii ce trebuia să împresoare Montaubanul şi alte oraşe răsculate din Guyenne şi Languedoc. M-a luat cu el şi l-am găsit pe eminenţa-sa în oraşul Albi; l-am urmat pînă la oraşul acela răsculat care n-a mai fost astfel cînd sosi acest mare bărbat, căci s-a predat, cum desigur ştiţi. Am avut în călătoria aceea numeroase aventuri pe care nu vi le mai spun, ca să nu vă plictisesc, cum fără îndoială am şi făcut-o pînă acum.

Atunci Steluţa îi spuse că i-ar lipsi de o mare desfătare dacă nu le-ar povesti totul pînă la sfîrşit. Urmă deci astfel:

— Am legat multe prietenii în casa ilustrului cardinal, şi mai ales cu pajii, din care optsprezece erau din Normandia şi care erau foarte drăguţi cu mine, ca şi ceilalţi slujitori din casă. Cînd s-a predat oraşul, regimentul nostru a fost slobozit şi ne-am întors la Sainct-Patrice. Doamna locului aceluia avea o pricină cu feciorul ei mai mare şi se pregătea să meargă să se judece la Grenoble. Cînd am ajuns, m-au rugat să o însoţesc, ceea ce nu mi-a prea fost pe plac, căci voiam să mă înapoiez acasă, cum v-am mai spus; m-am lăsat însă înduplecat şi nu mi-a părut rău, căci cînd am sosit la Grenoble, unde am stăruit mult la judecată, regele Ludovic al XIII-lea, de slăvită pomenire, trecu pe acolo înspre Italia şi avui cinstea să văd în alaiul lui pe cei mai mari seniori ai ţării acesteia, şi, printre alţii, pe guvernatorul acelui oraş, care-l cunoştea foarte bine pe domnul de Sainct-Patrice şi-i vorbi de mine; şi, după ce mă dărui cu bani, îi spuse cine sînt, ceea ce îl făcu să mă preţuiască mai mult decît înainte, deşi nici aşa nu aveam de ce mă plînge. Am mai văzut şi cinci tineri de aici din oraş, care slujeau în regimentul de gardă şi trei dintre ei erau gentilomii cărora aveam cinstea să mă închin. I-am ospătat pe cît mi-au ajutat puterile, şi la mine acasă, şi la birt. Într-o zi, pe cînd veneam de la masă de la un han din foburgul Sainct-Laurent, de peste apă, ne-am oprit puţin pe pod ca să ne uităm cum trec corăbiile şi atunci unul dintr-înşii mi-a spus

că se miră că nu-l întreb nimic despre domnişoara du Lis. Le spusei că n-am îndrăznit, de frică să nu aflu prea multe. Îmi răspunseră că bine am făcut şi că trebuie s-o uit, fiindcă nu şi-a ţinut cuvîntul ce mi l-a dat. Credeam că mor auzind această veste, dar a trebuit pînă la urmă să aflu totul. Mi-au spus deci că de îndată ce s-a aflat de plecarea mea în Italia, au măritat-o cu un tînăr pe care mi l-au numit şi care, din toţi care ar fi putut-o cere, mi-era cel mai urît. Izbucnii atunci şi spusei despre ea tot ce spune omul la mînie. Am făcut-o tigroaică, vicleană, haină, trădătoare, căci să mă fi ştiut atît de aproape n-ar fi cutezat să se mărite, cunoscînd că aş fi venit să-i înjunghii şi pe ea şi pe bărbatu-său, chiar în patul lor. Am scos pe urmă din buzunar o pungă de argint şi de mătase albastră cu picăţele pe care mi-o dăruise şi unde păstram brăţara şi funda pe care le cîştigasem de la ea. Am pus o piatră într-însa şi am azvîrlit-o cu putere în gîrlă, spunînd : aşa să-mi piară din amintire cea care a stăpînit aceste lucruri, precum se duc ele acum în voia valurilor. Pe domnii aceia îi miră purtarea mea şi mă încredinţară că le pare foarte rău că mi-au spus, dar că-şi închipuiau că aveam oricum s-o aflu de la alţii. Şi adăugară, ca să mă mîngîie, că a fost silită să se mărite şi că a vădit pe deplin cît îi era de urît bărbatul, căci după căsătorie s-a topit văzînd cu ochii şi curînd a murit. Vorbele acestea mi-au sporit supărarea şi totodată m-au mîngîiat întrucîtva. Mi-am luat rămas-bun de la dînşii şi am venit acasă, atît de schimbat însă, încît băgă de seamă şi domnişoara de Sainct-Patrice, fiica bunei doamne. Mă întrebă ce am, la care nu-i răspunsei nimic ; atîta stărui însă, încît îi spusei pe scurt toate aventurile mele, şi vestea pe care tocmai o aflasem. Suferinţa mea o mişcă, precum am cunoscut după lacrimile ce-i curgeau din ochi. Îi povesti şi maică-si şi fraţilor ei, care-mi mărturisiră că necazul meu îi doare şi pe ei, dar că trebuie să mă alin şi să mă resemnez.

Judecata dintre mamă şi fiu se încheie cu o împăcare şi se întoarseră acasă. Atunci începui să mă gîndesc să mă strîng şi eu de pe drumuri. Familia în care mă aflam avea destulă putere ca să-mi găsească o fată bună, şi chiar mi s-au şi propus cîteva, eram însă hotărît să nu mă căsătoresc. M-am întors

dar la gîndul meu mai vechi, de a mă călugări şi am cerut schima de capucin ; s-au ridicat însă atîtea piedici, care v-ar plictisi să vi le înşir, încît mi-am încetat stăruinţele.

În vremea aceea, regele se pusese în fruntea oştirii de rezervă a nobilimii din Dauphiné, spre a merge la Casal. Domnul de Sainct-Patrice mă rugă să-l mai însoţesc şi în drumul acesta, rugăminte la care nu mă puteam, fără necinste, împotrivi. Am plecat şi am ajuns. Ce-a fost acolo ştiţi. Oraşul a fost despresurat şi s-a predat, şi Mazarin a mijlocit pacea. Era prima treaptă pe care o urca spre rangul de cardinal şi spre nemaipomenitul noroc care l-a pus mai pe urmă în fruntea Franţei. Ne întoarserăm la Sainct-Patrice, unde eu tot mai stăruiam să mă călugăresc. Pronia cerească a voit însă altfel. Într-o zi, văzîndu-mă cît sînt de hotărît, domnul de Sainct-Patrice mă sfătui să mă fac preot de mir ; mă temeam însă că nu sînt destul de dăruit, dar el îmi răspunse că alţii sînt şi mai puţin decît mine. M-am hotărît şi m-am uns preot pe temeiul unei averi de o sută de livre venit, pe care doamna mama lui mi-o alocă din cele mai lichide venituri ale ei. Am slujit cea dintîi liturghie în biserica parohială şi doamna aceea s-a purtat de parcă aş fi fost fiul ei, căci a dat un îmbelşugat ospăţ în cinstea celor vreo treizeci de preoţi cîţi erau acolo şi a mai multor gentilomi din vecini. Făceam parte dintr-o familie cu prea multă putere ca să fiu lipsit de beneficii, astfel încît după şase luni primii o stăreţie destul de însemnată şi încă două beneficii mai mărunte. După cîţiva ani, mi se dădu o stăreţie mare şi o parohie foarte bună, căci mă silisem şi învăţasem mult şi ajunsesem în stare să urc în amvon şi să plac lumii subţiri şi chiar arhiereilor. Mi-am cruţat veniturile şi am strîns o sumă frumuşică de bani cu care m-am retras aici în oraşul unde mă vedeţi acum, încîntat că am făcut cunoştinţă cu nişte oameni atît de fermecători şi că m-am fericit să le fiu cît de cît de folos.

Steluţa luă cuvîntul şi spuse :

— Ba mult mai de folos decît îţi închipui că...

Nu-şi putu urma vorba, căci se sculă Ragotin şi spuse că el vrea să facă o comèdie din povestea asta şi că cel mai fru-

mos are să fie decorul : un frumos parc, cu pădurea lui şi cu un rîu ; iar ca subiect îndrăgostiţi, lupte şi o primă liturghie. Toată lumea începu să rîdă, iar Roquebrune, care întotdeauna i se punea împotrivă, spuse :

— Habar n-ai de nimic ; piesa astă n-ai s-o poţi niciodată alcătui după reguli, căci va trebui să schimbi locul şi s-o faci să ţină trei sau patru ani.

Atunci stareţul spuse :

— Domnilor, nu vă sfădiţi pentru asta, căci am pus de mult treaba la cale. Ştiţi că domnul du Hardy n-a respectat niciodată rigida regulă a unităţii de timp, şi nici cîţiva din poeţii noştri moderni, ca autorul lui *Sainct-Eustache* [1] şi alţii, iar domnul de Corneille nu s-ar fi ţinut nici el de ea, fără critica pe care a poftit să o aducă *Cidului* domnul Scudery [2], astfel încît oamenii de bine socot aceste neajunsuri nişte fericite greşeli. Am alcătuit deci o comèdie pe care am numit-o *Nădejde pierdută, credinţă păstrată* şi mi-am luat de atunci drept pajeră un copac despuiat de podoaba-i verde, şi în care n-au mai rămas decît cîteva frunze putrede (pricină pentru care de asemenea am adăugat culoarea asta la cea albastră), cu un căţeluş sîrmos la poalele lui şi cu aceste cuvinte drept deviză : „Mi-am pierdut nădejdea, îmi păstrez credinţa". Piesa aceasta se joacă de mult prin teatre.

— Titlul e la fel de potrivit ca şi pajera şi culorile domniei-tale, zise Steluţa, căci iubita domniei-tale te-a amăgit şi domnia-ta i-ai rămas mereu credincios şi n-ai vrut să te însori cu alta.

Sosirea domnului de Verville şi a domnului de la Garouffiere puse capăt convorbirii. Şi pun şi eu capăt acestui capitol, care fără îndoială a fost foarte plicticos şi din pricina lungimii, şi din pricina cuprinsului său.

[1] Baro şi Desfontaines au scris cîte o piesă cu acest titlu în 1639 şi, respectiv, în 1642.

[2] E vorba de *Georges de Scudéry* (1601—1667), poet francez academician. În faimoasa „Querelle du Cid", s-a situat pe poziţia Academiei Franceze, care l-a învinuit pe Corneille de-a nu fi respectat regula celor trei unităţi.

CAPITOLUL XIV

Întoarcerea lui Verville, însoţit de domnul de la Garouffiere
Căsătoria comedianţilor cu comediantele şi alte păţanii ale lui Ragotin

Toţi cei din trupă se mirară văzîndu-l pe domnul de la Garouffiere ; cît despre Verville, era aşteptat cu nerăbdare, mai ales de acei şi acelea care urmau să se căsătorească. Îl întrebară ce vînt bun îl aduce în acel oraş şi el răspunse că nici unul, ci domnul de Verville care i-a spus o veste foarte însemnată şi i-a dat astfel un prilej prielnic, de care e încîntat, să-i mai vadă o dată şi să le mai fie de folos. Verville îi făcu semn să nu vorbească de faţă cu lumea şi, ca să-i taie vorba, i-l înfăţişă pe stareţul de Sainct-Louis, cu care legase strînsă prietenie, spunîndu-i că e un bărbat foarte drăguţ. Atunci Steluţa le spuse că tocmai le-a istorisit o poveste cum alta mai plăcută nu se poate auzi. Cei doi domni îşi arătară părerea de rău că n-au sosit mai devreme ca să aibă plăcerea de a o asculta. Atunci Verville trecu într-o altă odaie, unde Sorţu îl urmă şi după ce stătură împreună cîteva clipe, le chemară pe Steluţa şi pe Angelica şi pe urmă pe Leandru şi pe Caverna, pe care o urmă domnul de la Garouffiere. Cînd fură adunaţi cu toţii, Verville le spuse că aflîndu-se el la Rennes i-a împărtăşit domnului de la Garouffiere gîndul de a-i căsători şi i-a spus că trebuie să treacă înapoi prin Alençon ca să ia parte la nuntă şi că acesta şi-a arătat dorinţa de a nu lipsi dintre ei. Îi mulţumiră preaplecat cu toţii şi-i arătară de asemenea cît îi sînt de îndatoraţi că a voit să-şi dea această osteneală.

— Dar fiindcă veni vorba, zise domnul de Verville, e jos un om cumsecade ; ar trebui să-l chemăm.

Zis şi făcut. Cînd intră, Caverna îl privi ţintă în ochi şi glasul sîngelui răsună atît de puternic într-însa încît se înduioşă şi-i dădură lacrimile fără să ştie de ce. O întrebară dacă-l cunoaşte şi ea răspunse că nu crede să-l fi văzut vreodată. Îi spuseră să-l privească mai cu luare-aminte, ceea ce făcînd, găsi pe chipul lui atîtea trăsături asemenea cu ale ei, încît strigă :

— Nu cumva o fi frate-meu ?

Atunci el se apropie de ea şi o sărută, încredinţînd-o că e însuşi fratele ei, pe care nenorocul l-a ţinut atîta vreme departe de dînsa. Se închină în faţa nepoatei lui şi luă parte la tainicul sfat care hotărî săvîrşirea celor două căsătorii, şi anume a lui Sorţu cu Steluţa şi a lui Leandru cu Angelica.

Toată anevoinţa sta în a şti ce preot îi va cununa. Atunci stareţul de Sainct-Louis (pe care-l chemase de asemenea la sfat) le spuse s-o lase aceasta în seama lui şi că va vorbi el cu preoţii amînduror parohiilor din oraş, şi cu cel din foburgul Mont-Sort ; şi că dacă aceştia se vor împotrivi, se va înapoia la Seez şi va dobîndi dispensă de la preasfinţitul episcop şi că, dacă nu va voi să i-o dea, va merge la monseniorul episcop de Mans, de care avea cinstea să fie cunoscut, stînd bisericuţa lui sub a sa ascultare, şi că nu crede că-l va refuza. Îl rugară deci să-şi ia această grijă. Pînă atunci chemară în taină un notar şi încheiară contractele de căsătorie. N-am să vă spun clauzele lui, fiindcă nu mi-au ajuns la cunoştinţă, ci doar că s-au căsătorit. Martori le-au fost domnii de Verville, de la Garouffiere şi de Sainct-Louis. Acesta din urmă merse de vorbi cu preoţii, dar nu se învoi nici unul să-i cunune, aducînd mai multe pricini pe care stareţul nu le putu înlătura, fiindcă nu era poate în stare s-o facă, ceea ce îl hotărî să plece la Seez. Luă calul şi pe unul din lacheii lui Leandru şi merse la monseniorul episcop, care se cam codi să-i îndeplinească cererea, dar stareţul îi arătă că la urma urmei oamenii aceştia nu fac parte din nici o parohie, căci călătorului îi şade bine cu drumul ; dar că totuşi nu pot fi puşi în rînd cu haimanalele şi cu oamenii fără căpătîi (care era cea mai tare pricină pe care-şi întemeiase preoţii refuzul), căci au cuvenita slobozenie a regelui şi ţin casă, şi deci, trebuie socotiţi a fi enoriaşii episcopilor în a căror eparhie se află cînd poposesc în cîte un oraş, că cei pentru care cere el dispensă sînt la Alençon care, împreună cu ei şi cu toţi locuitorii lui, stau sub ascultarea preasfinţiei sale şi că, deci, le poate da, precum preaplecat îl roagă, dispensa, cu atît mai mult cu cît, pe de altă parte, sînt şi nişte oameni tare cumsecade. Episcopul îi dădu stareţului mînă liberă şi depline puteri să-i cunune în care biserică o pofti. Voia să-şi cheme vicarul să-i întocmească dispensa după toate rînduielile, dar stareţul îi spuse că ajunge un cuvîntel scris de mîna lui, ceea ce bunul arhiereu făcu, cu aceeaşi drăgălăşenie cu care îl pofti la masă.

A doua zi se întoarse la Alençon, unde-i găsi pe miri gătind cele de trebuinţă pentru nuntă. Ceilalţi comedianţi, care nu cunoşteau taina, nu mai ştiau ce-i cu dîrdora asta şi cel mai neliniştit era Ragotin. Ceea ce îi silea atîta să păstreze taina erau numai împrejurările cu Sorţu, pe care le-aţi aflat, căci despre Leandru şi Angelica ştiau toţi, precum şi teama de a nu dobîndi dispensa. Cînd fură însă siguri de ea, dădură totul în vileag, citiră contractele de căsătorie în faţa tuturor şi hotărîră ziua cununiei. Bietul Ragotin rămase trăsnit, şi Pizmă îi spuse în şoaptă :

— Nu-ţi spuneam eu ? Uite, de asta m-am temut întotdeauna.

Sărmanul prichindel căzu la cea mai grea stenahorie ce se poate închipui, care se prefăcu grabnic într-o furie deznădăjduită, aşa cum veţi vedea în ultimul capitol al acestui romanţ. Atîta era de tulburat la minte încît trecînd pe dinaintea marii biserici Notre-Dame într-o zi de sărbătoare cînd se trăgeau clopotele, căzu în greşeala celor mai mulţi oameni din norod, care cred că clopotele spun tot ce-şi închipuie ei. Stătu să le asculte şi se încredinţă numaidecît că zic :

Ragotin nu e treaz,
Ci beat mort de necaz
El umblă, el umblă.

Se făcu foc de mînie pe clopotar şi-i strigă cît îl ţinea gura:

— Minţi, nici n-am băut cine ştie ce azi. Nu m-aş fi supărat dacă le-ai fi pus să zică :

Sorţu-aşa l-a tras
Ragotin de-a rămas
De Steaua, Steluţa,

căci aş fi avut mîngîierea să văd că lucrurile neînsufleţite îmi împărtăşesc suferinţa, dar să mă faci beţiv, ehei, ai să mi-o plăteşti !

Şi cît ai zice peşte, îşi înfundă pălăria în cap şi intră în biserică, pe o uşă unde era o scară în spirală, pe care urcă spre cor. Văzînd că scara asta nu duce la clopotniţă, urcă pînă în capătul ei, unde găsi o uşă cu pragul foarte jos, pe care intră, şi înaintă în podul paraclisului, pe unde trebuie să se aplece toţi cîţi trec pe acolo ; lui însă i se păru foarte înalt.

Merse pînă la capăt, unde găsi o uşă care da spre clopotniţă, şi urcă. Cînd ajunse acolo unde sînt atîrnate clopotele, îl găsi pe clopotar clopoţind într-una, fără să se uite în spatele lui. Începu atunci să-l înjure şi să-l facă obraznic, neruşinat, dobitoc, mîrlan, mitocan şi altele asemenea. Dar zgomotul clopotelor îl împiedica să-l audă. Ragotin crezu că-l înfruntă, ceea ce-l scoase din sărite şi, apropiindu-se de el, îi trase un pumn năprasnic în spinare. Clopotarul, simţind lovitura, se întoarse şi, văzîndu-l pe Ragotin, îi spuse :

— Bă aschimodie, tu de unde dracu răsărişi de dai în mine?

Ragotin se apucă să-i spună pricina şi să i se plîngă ; clopotarul însă, care nu ştia de glumă, nu mai stătu să-l asculte, ci, apucîndu-l de o mînă îi trase un picior în fund de-l dădu de-a rostogolul peste o treaptă mică de lemn pînă pe podeaua de unde se trag clopotele. Căzu atît de tare în cap, încît îşi lovi obrazul de una din cutiile prin care se petrec funiile şi se umplu, tot, de sînge. Înjură ca un proclet şi coborî grabnic, străbătu biserica şi se duse după locotenentul de poliţie, ca să i se plîngă că l-a bătut clopotarul. Magistratul, văzîndu-l aşa plin de sînge, crezu lesne ce-i spunea, dar după ce află pricina, nu se putu opri să nu rîdă şi înţelese că prichindelului îi cam lipseşte o doagă. Totuşi, ca să-l mulţumească, îi spuse că va face dreptate şi trimise un lacheu să-l cheme pe clopotar. Cînd veni, îl întrebă de ce îşi pune clopotele să-l ocărască pe omul ăsta cumsecade ; la care acesta îi răspunse că nici nu-l cunoaşte şi că el a clopoţit ca de obicei :

Orleans, Beaugency,
Notre-Dame de Cléry,
Vendosme, Vendosme,

dar că, lovit fiind şi înjurat, i-a dat brînci iar el s-a împiedicat de o treaptă şi a căzut.

Locotenentul de poliţie îi spuse :

— Altă dată să fii mai cumpănit. Şi către Ragotin : Fii mai cuminte şi nu te mai lua după bazaconiile cu glasul clopotelor.

Ragotin se întoarse acasă, unde nu se lăudă cu ce i s-a întîmplat. Comedianţii însă, văzîndu-l cu obrazul julit în două sau trei locuri, îl întrebară care-i pricina, şi el nu voi să le-o spună ; o aflară în schimb din gura lumii, căci păţania asta

stîrnise vîlvă, şi făcură mare haz cu toţii, împreună cu domnii de Verville şi de la Garouffiere.

Sosind ziua nunţii comediantelor, stareţul de Sainct-Louis le spuse că a ales pentru cununie biserica lui. Se duseră acolo fără tărăboi, iar el binecuvîntă căsătoriile, după ce le ţinu o foarte frumoasă predică mirilor, care plecară acasă şi prînziră, şi apoi se întrebară ce să facă pînă la masa de seară. De comèdie, de baluri şi balete erau sătui, aşa că găsiră cu cale să povestească vreo istorioară. Să nu fi fost Ragotin căzut la stenahorie, ar fi fost cu siguranţă gata să le înşire el una, dar aşa sta ca mut. Îl îndemnară pe Pizmă să le spună povestea poetului Roquebrune, căci le-o făgăduise pentru cînd s-o ivi prilejul şi unul mai potrivit n-avea să mai găsească niciodată, publicul fiind mai strălucit decît atunci cînd voise s-o înceapă. Răspunse însă că nu e cu mintea tocmai limpede şi că, chiar dacă ar fi, n-ar vrea să-i facă un rău poetului şi să-i aducă laude, în care ar trebui să-i cuprindă şi familia, şi că e prea prieten cu el ca să îndrepte împotrivă-i o dreaptă satiră. Roquebrune era cît p-aci să tulbure sărbătoarea, dar respectul ce-l avea pentru cei străini de ceata lor potoli furtuna ; după care domnul de la Garouffiere spuse că el cunoaşte o sumedenie de aventuri, pe care le-a văzut cu ochii lui ; îl rugară să le povestească una, ceea ce făcu, precum veţi vedea în capitolul ce urmează.

CAPITOLUL XV

Povestea celor două pizmaşe

Ca o sămînţă rea se răspîndi pretutindeni, după ce a pus pe stăpîna lumii în rîndul celor mai nefericite cetăţi, dezbinarea, şi anume într-o vreme cînd oamenii ar fi trebuit să alcătuiască, toţi, un trup şi un suflet, ca în leagănul bisericii, avînd ei cinstea să fie mădulare ale acestei sfinte tagme ; ea făcu însă să rodească dintr-însa pe cea dintre guelfi şi ghibelini şi, cîţiva ani mai pe urmă, pe cea dintre Capeleţi şi Monteschi. Aceste dezbinări, care n-ar fi trebuit să iasă din Italia, unde-şi aveau obîrşia, se lăţiră însă în lumea toată şi nici Franţa

noastră nu scăpă de ele ; ba mi se pare chiar că tocmai în sînul ei a făcut mărul discordiei să izbucnească cele mai jalnice urmări ale lui, şi o face pînă în ziua de azi, căci nu e oraş, tîrg ori sat în care să nu fie mai multe părţi potrivnice, stîrnind într-una cele mai sîngeroase întîmplări. Tata, care era consilier la Parlamentul [1] din Rennes şi care mă hărăzise să-i fiu, cum îi sînt, urmaş, m-a dat la colegiu, ca să mă pregătească în vederea acestui ţel ; băgă însă de seamă că dacă rămîn în oraşul meu de baştină n-am să învăţ nimic, ceea ce îl hotărî să mă trimită la La Flesche, unde e, precum ştiţi, cel mai vestit colegiu pe care-l ţin iezuiţii în ăst regat al Franţei. În orăşelul acela se întîmplară cele ce vi le voi povesti, chiar pe cînd învăţam eu acolo.

Erau doi gentilomi, cei mai bogaţi de însuşiri din tot oraşul, destul de vîrstnici, fără a fi totuşi însuraţi, căci li se întîmplă adesea celor de o seamă cu ei cum zice proverbul : „Între cine mă vrea şi pe cine nu vreau eu, aleg să rămîn holtei". Pînă la urmă se însurară amîndoi. Unul, pe care-l chema domnul de Fondsblanche, luă o fată din Chasteudun, dintr-un neam de nobili foarte mărunţi, dar foarte bogată. Celălalt, pe care-l chema domnul du Lac, luă o domnişoară din oraşul Chartres, nu prea bogată, dar foarte frumoasă şi dintr-un neam atît de strălucit încît se înrudea cu ducii şi cu *pair*-ii şi cu mareşalii Franţei. Cei doi gentilomi, care ar fi putut împărţi în două oraşul, s-au înţeles întotdeauna foarte bine împreună, dar după căsătorie această înţelegere nu mai ţinu mult, căci nevestele lor începură a se privi chiorîş, una mîndră de neamul ei cel bun şi cealaltă de marile ei bogăţii. Doamna de Fondsblanche nu era frumoasă la chip, era însă foarte arătoasă, gingaşă şi dreaptă ; era foarte ageră la minte şi îndatoritoare. Doamna du Lac era foarte frumoasă, cum am spus, dar fără gingăşie ; era foarte ageră, dar mintea îi era atît de pidosnică încît o făcea foarte şireată şi primejdioasă. Doamnele acestea erau şi ele la fel cu cele din vremea lor, care-şi închipuiau că nu fac parte din lumea bună dacă n-au fiecare cîte zece curtezani, aşa că se străduiau cît puteau şi puneau la bătaie toate mijloacele ca să facă cuceriri, iar doamna du Lac izbutea mai bine decît doamna Fonds-

[1] În Franţa feudală, Parlamentul era suprema instanţă jurisdicţională.

blanche, căci ţinea sub puterea ei toată tinerimea din oraş şi din împrejurimi, numai oameni foarte de soi, se înţelege, fiindcă la alţii nici nu se uita ; această purtare stîrni unele murmure înăbuşite, care nu întîrziară să izbucnească făţiş în bîrfeală, fără să-i schimbe însă cu nimic felul ei de a fi, ci dimpotrivă, îndemnînd-o parcă şi mai mult să se îngrijească de noi curtezani. Deşi nu se străduia de loc, doamna Fondsblanche avea totuşi şi ea cîţiva, pe care se silea cu dibăcie să-i păstreze, printre care şi un tînăr gentilom foarte bine făcut, cu o minte tot aşa ageră ca a ei şi care era unul din vitejii vremii aceleia. Era cel mai bine primit din toţi, astfel că stăruinţa lui stîrni bănuieli şi lumea începu să bîrfească în gura mare. De aici şi ruptura dintre cele două doamne, care pînă atunci se vizitau, curtenitor, dar, cum am spus, întotdeauna cu aceeaşi înverşunată pizmă. Doamna du Lac începu s-o bîrfească făţiş pe doamna Fondsblanche, puse oameni s-o urmărească şi trase o mie de sfori ca să-i scoată nume rău, anume în legătură cu gentilomul acela, pe care-l chema domnul du Val-Rocher ; ceea ce ajunse la urechile doamnei de Fondsblanche, care n-avea nici ea limba împiedicată, căci spunea în bătaie de joc că, chiar dacă are şi ea cîte un curtizan, nu-i numără cu zecile ca doamna du Lac, care în fiecare zi ademeneşte alţii. Cealaltă se apăra şi nu rămînea nici ea datoare, astfel încît trăiau amîndouă ca mîţa cu cîinele. Cîţiva mai buni la inimă încercară să le împace, zadarnic însă, căci nu se puteau vedea în ochi. Doamna du Lac, care nu se gîndea decît cum să-i facă în ciudă doamnei Fondsblanche, socoti că cel mai rău are s-o doară dacă are să-i ia pe cel mai drag dintre curtizani, pe Val-Rocher. Puse pe nişte oameni de-ai ei să-i spună domnului de Fondsblanche că, atunci cînd lipseşte el de acasă (ceea ce se întîmpla adesea, căci era mereu sau la vînătoare, sau în vizită la alţi gentilomi, prin împrejurimile oraşului), Val-Rocher se culcă cu nevastă-sa şi că oameni vrednici de încredere l-au văzut ieşind de lîngă ea din pat. Domnul de Fondsblanche, care nu bănuise niciodată nimic, se gîndi puţin la ce i s-a spus şi pe urmă o vesti pe soţia lui că l-ar îndatora punînd capăt vizitelor lui Val-Rocher. Ea îi răspunse pe larg şi atîtea îi întîmpină, încît el nu mai stărui şi o lăsă slobodă să se poarte şi mai departe ca şi pînă atunci. Doamna du Lac, văzînd că născocirea asta n-a avut urmarea dorită, găsi o cale să-i vorbească lui Val-Rocher. Era frumoasă şi nurlie, două

puternice unelte pentru a cuceri cea mai strașnic întărită cetate a unei inimi ; și așa, deși era foarte legat de doamna Fondsblanche, doamna du Lac frînse toate aceste legături, punîndu-l în niște lanțuri mult mai grele, ceea ce o duru rău de tot pe doamna Fondsblanche (mai ales cînd află că du Val-Rocher vorbea despre ea în cuvinte foarte sfruntate), iar moartea soțului ei, întîmplată după cîteva luni, îi spori durerea. Își purtă doliul în chipul cel mai aspru, dar gelozia fu mai tare și birui. La nici cincisprezece zile după înmormîntarea soțului ei, găsi mijlocul și se întîlni în taină cu du Val-Rocher. Nu știu ce și-au vorbit, dar ce a urmat ne-a lămurit pe deplin, căci după douăsprezece zile se vesti căsătoria lor, deși o săvîrșise foarte pe ascuns ; și astfel, în mai puțin de o lună, avu doi soți, unul mort în acest răstimp și altul în viață. Este, cred, cea mai năprasnică faptă de gelozie care se poate închipui, căci și-a uitat de ce i se cade unei văduve și puțin i-a păsat de toate cuvintele sfruntate pe care, îndemnat de doamna du Lac, le rostise împotrivă-i du Val-Rocher, ceea ce așază îndestul temei vorbei care zice că o femeie pune totul la bătaie cînd e să se răzbune ; dar veți vedea și mai limpede că așa e din ce vă voi spune de acum înainte. Doamna du Lac crezu că turbează de ciudă auzind vestea cu pricina, dar își ascunse pe cît putu pornirea dușmănoasă pe care era cît pe ce să și-o dea pe față, căci urzise planul să pună pe cineva să-l ucidă în timpul unei călătorii pe care urma s-o facă în Bretagne, plan pe care cîțiva cărora li se destăinuise i-l dezvăluiră gentilomului, făcîndu-l să se păzească mai bine. Socotind, pe de altă parte, că n-ar fi făcut decît să-și pună în mare primejdie pe cei mai scumpi ai ei prieteni, i se năzări alt mijloc, cel mai ciudat la care poate duce pizma, și anume, ca, prin vătămătoare șiretlicuri, să-l înduşmănească pe soțul ei cu du Val-Rocher. Se certară, deci, furcă, de mai multe ori și ajunseră pînă la duel, și îl împinse și doamna du Lac într-acolo pe bărbatu-său, care nu era cel mai îndemînatic om din lume, chibzuind că de bună-seamă nu-i va putea sta împotrivă lui du Val-Rocher, care, cum am spus, era unul din vitejii vremii aceleia, și chitind că după moartea soțului ei îl va putea iarăși lua de la doamna Fondsblanche, de care lesne se putea mîntui fie cu otravă, fie cu alt rău ce i-ar fi făcut. Se întîmplă însă tocmai dimpotrivă decît gîndise ea, căci, încrezîndu-se în îndemînarea lui, du Val-Rocher îl nesocoti pe du Lac (care,

la început, nu făcuse decît să se apere), gîndind că nu va cuteza să-l atace ; şi astfel nepăzindu-se, du Lac îl prinse o clipă cu garda descoperită şi-l atacă atît de năprasnic, încît îl străpunse cu spada şi-l lăsă mort pe loc şi se duse acasă, unde îşi găsi soţia, căreia îi povesti ce-a fost, minunîndu-se ea şi amărîndu-se totodată de o întîmplare atît de neaşteptată. Fugi într-ascuns şi se duse în casa unor rude de-ale nevesti-si, care, cum am spus, erau seniori puternici şi lucrau să-i dobîndească de la rege iertarea.

Doamna Fondsblanche fu uluită cînd i se vesti moartea soţului ei şi cînd i se spuse că nu-i vreme de pierdut cu lacrimi zadarnice, ci că trebuie să-l înmormînteze în taină, ca să nu apuce să-şi vîre nasul stăpînirea ; ceea ce se şi făcu şi astfel fu iar văduvă, în mai puţin de şase săptămîni. Estimp du Lac îşi dobîndi iertarea, care-i fu întărită de Parlamentul din Paris, în ciuda întîmpinărilor văduvei, care voia să facă să treacă fapta drept omor, ceea ce o duse la cea mai ciudată hotărîre ce se poate ivi în mintea unei femei cuprinse de hachiţe. Se înarmă cu un jungher şi, trecînd într-o zi pe dinaintea lui du Lac, care se plimba prin piaţă cu cîţiva prieteni, se năpusti atît de mînios asupră-i şi atît de neaşteptat, încît nu-i mai lăsă timp să se apere şi-i înfipse de două ori jungherul în piept, împrejurare din care i se trase moartea trei zile mai tîrziu. Soţia lui o puse sub urmărire şi o aruncă în temniţă ; o traseră în judecată şi cele mai multe glasuri ale judecătorilor fură pentru moarte, la care o şi osîndiră. Execuţia fu însă amînată, arătînd ea că e grea, fără să ştie, vezi bine, de la care din soţi. Rămase dar închisă, dar cum era o fiinţă foarte gingaşă, aerul stătut şi puturos, ca şi celelalte suferinţe ale temniţei, îi căşunară o boală, uşurarea înainte de soroc şi pe urmă moartea ; pruncul avu totuşi parte de botez şi, după cîteva ceasuri de viaţă, îşi dădu şi el sufletul. Doamna du Lac se ruşină în faţa lui Dumnezeu, îşi adună minţile şi, judecîndu-se pe sine pentru toate jalnicele întîmplări a căror pricină era, îşi rîndui treburile casei şi intră într-o mînăstire de călugăriţe reformate, din cinul sfîntului Benedict, la Almenesche, în eparhia Seez. S-a dus dinadins departe de baştina ei ca să trăiască mai în pace şi să se pocăiască mai adînc pentru toate relele cîte le-a pricinuit. E şi azi acolo în mînăstire, unde trăieşte în deplină sihăstrie, dacă n-o fi murit.

Comedianţii şi comediantele mai ascultau încă, deşi domnul de la Garouffiere nu mai spunea nici un cuvînt, cînd Roquebrune se sculă şi spuse, ca de obicei, că e un bun subiect pentru un poem grav şi că va alcătui o minunată tragedie, pe care lesne o va aşeza după regulile poemului dramatic. Nu răspunse nimeni la propunerea lui, dar se minunară toţi de toanele femeilor cînd le bîntuie pizma şi de cum ajung ele la faptele cele mai nebuneşti. Dezbătură apoi dacă e sau nu aceasta o patimă, iar cei care se pricepeau traseră încheierea că e nimicirea celei mai frumoase dintre patimi — dragostea.

Mai era încă vreme pînă la masa de seară şi găsiră toţi cu cale să meargă să facă o plimbare în parc, şi, ajungînd acolo, se aşezară pe iarbă. Atunci Sorţu spuse că nimic nu-i mai plăcut decît să asculţi o povestire. Leandru, care trecînd drept valet, nu se amestecase niciodată de cînd era în trupă în vorba mai subţire, luă cuvîntul şi întrebă dacă, de vreme ce au isprăvit cu toanele femeilor, îi îngăduie cei de faţă să le povestească şi el despre cele ale unei fete, care locuieşte aproape de una din casele lui. Îl îmbiară toţi s-o facă şi, după ce tuşi de cinci sau şase ori, începu precum veţi vedea.

CAPITOLUL XVI

Povestea iubitei celei cu toane

Era într-un orăşel din Bretania, numit Vitré, un bătrîn gentilom, care fusese vreme îndelungată însurat cu o prea virtuoasă domnişoară, fără să aibă copii. Printre alţi slujitori erau şi un sufragiu şi o guvernantă, prin mîna cărora treceau toate veniturile casei. Aceste două fiinţe care făceau ce fac cei mai mulţi valeţi şi cele mai multe slujnice (adică dragoste), se logodiră şi atîta trase fiecare spuza pe turta lui, încît bunul gentilom bătrîn şi soţia lui închiseră ochii foarte strîmtoraţi, iar ei trăiră foarte bogaţi şi căsătoriţi. După cîţiva ani, sufragiul intră într-o belea atît de afurisită, încît fu silit să fugă şi, ca să scape, intră într-o companie de călăraşi, lăsîndu-şi singură şi fără copii nevasta care, după ce-l aşteptă aproape doi ani fără a avea nici o ştire de la dînsul, răspîndi vestea că a

murit şi îmbrăcă strai cernit. După ce trecu o vreme, o cerură mai mulţi bărbaţi, printre care se înfăţişă şi un negustor bogat cu care se mărită şi, la un an, aduse pe lume o fată, care să tot fi avut vreo patru ani cînd se întoarse acasă primul soţ al maică-si. Care din trei, cei doi bărbaţi şi nevasta au fost mai miraţi, n-aş putea să vă spun ; cum însă nu scăpase încă de beleaua aceea şi era silit să stea şi mai departe ascuns şi văzînd şi fata de la celălalt bărbat, cel dintîi se mulţumi cu cîţiva gologani şi-i lăsă de bunăvoie nevasta fără să-l mai supere cu nimic. E adevărat că mai venea din cînd în cînd, totdeauna foarte într-ascuns, după bani, ca să aibă cu ce trăi, şi i se dădeau de cîte ori cerea.

Estimp fata, pe care o chema Marguerite, creştea, se făcea mai curînd nurlie decît frumoasă şi avea o minte destul de isteaţă pentru o fată de rangul ei. Dar cum ştiţi că, de multă vreme, la măritiş cată fiecare întîi şi întîi la avere, nu-i lipseau peţitorii, printre care şi feciorul unui negustor bogat, care nu trăia ca atare, ci ca un fel de gentilom, căci întreţinea legături cu lumea cea mai aleasă, unde o întîlnea mereu pe Marguerita lui, primită acolo datorită bogăţiei ei. Tînărul acesta, pe care-l chema domnul de Sainct-Germain, arăta foarte chipeş şi era un om de inimă, astfel încît îl rugau adesea să ia parte la dueluri, foarte numeroase în vremea aceea. Dansa cu multă eleganţă şi juca în lumea bună şi era întotdeauna bine îmbrăcat. De cîte ori se întîlnea cu fata, îi arăta că e gata s-o slujească, îi mărturisea că o iubeşte şi că doreşte s-o ceară de nevastă, iar ea nu-l izgoni ci, dimpotrivă, îi îngădui chiar să vină la ea acasă, ceea ce tînărul şi făcu, cu voia tatălui şi mamei fetei, care-i sprijineau pe cît puteau stăruinţele. Dar cînd fu să le-o ceară de nevastă, se gîndi să n-o facă fără voia ei, socotind că nu-i va pune nici o piedică ; rămase însă uluit cînd ea îl respinse atît de mînios, cu vorba şi cu fapta, încît plecă năuc ca nimeni altul pe lume. Lăsă cîteva zile fără s-o vadă, socotind că-şi va putea înăbuşi patima, dar aceasta i se înrădăcinase prea adînc în suflet, şi fu nevoit să se întoarcă. Cum intră el în casă, ea ieşi şi se duse la nişte fete din vecini, unde o urmă, după ce se plînse la taică-său şi la maică-sa de felul urît în care fără nici o pricină se poartă fata lor cu dînsul, la care ei îi răspunseră că le pare rău şi-i făgăduiră s-o îndemne să nu mai fie aşa sălbatică. Cum era însă una la părinţi, nu îndrăzniră să i se împotrivească şi nici s-o silească

cu nimic, ci se mulţumiră numai să-i arate, cu blîndeţe, că rău face că se poartă aşa aspru cu tînărul acela, după ce l-a făcut să creadă că-l iubeşte. La toate acestea ea nu răspundea nimic, căci de cîte ori voia să se apropie de dînsa, pleca şi el o urma ; şi azi aşa, mîine aşa, tot fugind de el, se văzu nevoit, ca s-o oprească, s-o apuce într-o zi de mîneca bluzei, iar ea ţipă, spunîndu-i că i-a boţit manşetele şi că dacă mai face o dată îi dă o palmă şi mai bine s-o lase în pace. Pe scurt, pe cît stăruia el să se apropie, pe atîta se străduia ea să fugă de dînsul, şi cînd ieşeau la plimbare, mergea mai bine singură decît să-i dea mîna. Dacă era la cîte un bal şi voia tînărul s-o poftească să danseze, îl jignea răspunzîndu-i că nu se simte bine şi dansînd pe urmă numaidecît cu altul. Ajunse pînă acolo încît îl făcu să se certe cu unul şi cu altul şi fu pricina că de vreo patru ori se bătu în duel, ieşind întotdeauna biruitor, spre marea ei ciudă, după cum cel puţin se arăta. Toate aceste răutăţi nu făceau însă decît să-i aţîţe mai tare focul, căci o iubea mereu mai nebuneşte şi toată ziua-bună ziua era la ea acasă. O dată, crezu că stăruinţa lui a mai îmblînzit-o, căci îl lăsă să se apropie de ea şi-şi plecă urechea să-l asculte plîngîndu-i-se de nedreapta-i purtare, cu aceste cuvinte, sau cu altele asemenea :

— De ce fugi de cel ce fără domnia-ta nu poate trăi ? Dacă nu-s destul de vrednic să-ţi plac, ţine seama măcar de nemăsuratul meu amor şi de răbdarea cu care îndur toate jignirile ce-mi aduci, mie care pînă la cea de pe urmă suflare nu-mi va păsa de nimic decît să-ţi arăt cît de deplin sînt al domniei-tale.

— Foarte bine, îi răspunse ea, n-ai să mă poţi mai bine încredinţa decît depărtîndu-te de mine şi, cum n-ai s-o poţi face rămînînd în oraş, atunci, dacă e adevărat că, precum spui, am o cît de mică putere asupra domniei-tale, îţi poruncesc să intri în oastea ce se strînge acum ; după ce vei lua parte la cîteva bătălii, mă vei găsi, poate, mai mlădioasă la dorinţele domniei-tale. Puţinul acesta de nădejde pe care ţi-l dau te va sili s-o faci ; altminteri socoate-o pe deplin pierdută.

Şi scoase un inel din deget, pe care i-l înfăţişă zicîndu-i :

— Păstrează ăst inel care-ţi va aminti de mine ; te opresc să vii să-ţi iei rămas-bun ; într-un cuvînt, nu mai veni să mă vezi niciodată.

îi îngădui să-i trimită o sărutare pe vîrful degetelor şi-l lăsă, trecînd în altă odaie, şi închizînd uşa. Nefericitul îndrăgostit îşi luă rămas-bun de la părinţii ei, care nu-şi putură stăpîni lacrimile şi-l încredinţară că-l vor sprijini întotdeauna în năzuinţele sale. A doua zi se scrise într-o companie de călăreţi care se strîngea pentru a merge să împresoare La Rochelle. Îl oprise s-o mai vadă, aşa că nu îndrăzni să încerce; în noaptea însă din ajunul plecării îi făcu o serenadă, la sfîrşitul căreia cîntă această baladă, ţinîndu-şi ison trist şi dulce din lăută, astfel:

Iris, o nenduplecato,
Nici dragoste, nici milă n-ai
Şi-l duşmăneşti pe-acel ce, vai!
Credinţa, spre-al său nenoroc, ţi-a-nchinat-o.

Şi fi-vei mereu aşa crudă?
Şi inima de piatră-ţi va fi?
Trăi-voi s-ajung acea zi
Cînd ea de iubirea-mi va vrea să audă?

Te-ascult dar, maşteră fată,
Şi-mi iau un ultim bun-rămas.
De azi, în tristul acesta popas
Doar inima mea vei zări-o, în veci ţie dată.

Văzînd că nu-mi mai scapără
Viaţă în trup, îl va spinteca
Un drag de prieten, şi luînd inima,
Ţie ţi-o va dărui, să vezi a ei flacără.

Fata cea cu toane se sculă şi, deschizînd oblonul, lăsă numai geamul, prin care făcu să răzbată un asemenea hohot de rîs, încît îl aduse pe culmile deznădejdii pe sărmanul Sainct-Germain care dădu să spună ceva, dar ea închise la loc oblonul şi spuse tare de tot:

— Spre folosul domniei-tale, ţine-ţi făgăduiala, ceea ce îl sili să plece.

Porni după cîteva zile cu oastea care pleca spre La Rochelle, unde, cum aţi aflat, bătălia fu foarte crîncenă, regele bătînd cetatea şi împresuraţii apărîndu-se; pînă la urmă fură însă nevoiţi să se plece unui monarh căruia pînă şi vînturile

şi stihiile îi dădeau ascultare. După ce se cuceri oraşul, mai multe trupe fură lăsate la vatră, iar printre ele se număra şi compania lui Sainct-Germain, care se întoarse la Vitré, unde cum ajunse se duse la cruda-i Marguerite, care-i îngădui să vină să-i ureze bun găsit, dar numai ca să-i spună că prea grabnic s-a întors, că nu catadicseşte încă să-l îngăduie şi că-l roagă să n-o mai vadă. El îi răspunse cu aceste triste cuvinte :

— Trebuie să mărturisesc că eşti o fiinţă foarte primejdioasă şi că altceva nu doreşti decît moartea celui care cu mai multă credinţă decît oricine pe pămînt te iubeşte, căci m-ai făcut ca de patru ori să-i înfrunt, vitejeşte, e adevărat, asprimea, care însă mi-ar fi putut fi fatală. Am umblat după ea în locuri unde ursita i-a făcut pe alţii mai nenorocoşi decît mine s-o găsească, în vreme ce pe mine m-a ocolit într-una ; dar fiindcă atît de înfocat mi-o doreşti, voi umbla şi mai departe după ea pînă cînd va fi, în cele din urmă silită să mă mulţumească, spre a-ţi face domniei-tale pe plac. S-ar putea să nu-ţi mai poţi împiedica însă căinţa ce mi-ai pricinuit-o, căci atîta va fi de amară, încît ţi se va rupe inima de milă. Rămîi cu bine dară, o, fiinţa cea mai crudă din lume !

Se ridică şi dădu să plece, dar ea îl opri şi-i spuse că nu-i doreşte de loc moartea şi că, dacă l-a trimis la război, n-a făcut-o decît ca să aibă dovezi sigure despre cît preţuieşte şi ca să fie mai vrednic s-o stăpînească, dar că nu e încă pregătită să-i încuviinţeze stăruinţele, că poate cu vremea se va mai îmblînzi, şi-l părăsi fără un cuvînt mai mult.

Puţinul acesta de nădejde îl împinse la un mijloc cu care era să strice totul, şi anume s-o facă geloasă. Cugeta în sinea lui că, dacă simte cît de cît ceva pentru el, nu se poate să nu fie geloasă, dacă îi va da el pricină. Avea un tovarăş de arme, şi acesta iubea o fată care-l iubea pe cît se purta de rău iubita lui cu dînsul. Îl rugă să-i îngăduie să se apropie de buna-i iubită, iar acela să-şi încerce norocul pe lîngă a lui, ca să vadă ce va spune ea. Tovarăşul lui nu primi pînă nu vorbi cu iubita lui şi aceasta se învoi. La cea dintîi întîlnire (căci fetele amîndouă erau nedespărţite), cei doi îndrăgostiţi făcură schimb, Sainct-Germain apropiindu-se de iubita tovarăşului lui, şi acesta dîndu-se în vorbă cu mîndra Marguerite, care-l primi cu multă drăgălăşenie. Cînd îi văzu însă pe ceilalţi rîzînd, îşi închipui că schimbul acesta a fost pus la cale dinainte şi aşa îi sări ţandăra, că spuse tot ce poate spune la mînie o femeie

într-o asemenea împrejurare. Se simţi atît de jignită, încît îi lăsă locului pe toţi şi plecă, vărsînd şiroaie de lacrimi. Atunci îndatoritoarea-i prietenă se duse la ea şi-i arătă că face rău ce face, că nu poate nădăjdui mai multă fericire decît stăruinţele unui bărbat atît de drept şi atît de îndrăgostit de ea şi că asemenea purtare în dragoste ca a ei ea n-a mai auzit şi n-a mai pomenit, că poate să vadă foarte bine cum umblă ea cu al ei pe care se fereşte cu atîta grijă să nu-l supere cu ceva, încît nu i-a dat niciodată vreo pricină de descurajare.

Toate acestea n-avură nici o înrîurire asupra cugetului ciudatei Marguerite, astfel încît sărmanul Sainct-Germain, scufundat în cea mai neagră deznădejde, nu mai făcea altceva decît să umble după un prilej spre a-i arăta acelei crude fiinţe cît de năprasnic o iubeşte, murind într-un chip crunt, cum cît pe ce era să i se întîmple. Căci într-o seară pe cînd ieşeau, el şi cu şapte tovarăşi de-ai lui, dintr-un birt, toţi cu spada la şold, se întîlniră cu patru gentilomi dintre care unul era căpitan de cavalerie, şi care îi înfruntară să le lase lor partea dinspre case a trotuarului, într-o străduţă îngustă pe unde treceau ; fură însă siliţi să le-o cedeze, spunînd că vor fi curînd şapte şi ei, şi pe loc plecară după încă patru sau cinci gentilomi, şi, urmărindu-i pe cei care-i silise să se dea jos de pe trotuar, îi găsiră pe strada cea mare. Cum Sainct-Germain fusese cel mai aprig în înfruntarea de adineauri, pălăria lui cu margini argintate şi strălucind în întuneric îl făcuse pe căpitan să-l ia la ochi, şi, deci, cum îl văzu acum, către el se îndreptă şi-l lovi cu sabia lui scurtă în cap, despicîndu-i pălăria şi o bucată de ţeastă. Socotiră că a murit şi că s-au răzbunat destul, ceea ce îi îndemnă să se retragă ; iar tovarăşii lui Sainct-Germain cugetară mai puţin să se ia după vitejii aceia cît să-l ridice pe el de acolo. Nu mai avea puls şi nu putea face nici o mişcare, ceea ce îi sili să-l ducă acasă la el unde venind felcerii să-l cerceteze, văzură că mai are viaţă în el ; îl oblojiră, aşezară la loc ţeasta şi puseră iarăşi totul precum a fost. Prima încăierare stîrnise zarvă în vecini, iar lovitura aceasta de moarte nu făcu decît s-o sporească. Se sculară toţi vecinii şi fiecare spunea altceva, dar traseră cu toţii încheierea că Sainct-Germain a murit. Zvonul ajunse pînă la casa crudei Marguerite, care sări din pat şi se duse pe jumătate dezbrăcată la curtezanul ei, găsindu-l în halul în

care vi l-am înfăţişat. Cînd îl văzu cu moartea zugrăvită pe faţă, căzu leşinată, astfel încît abia izbutiră s-o facă să-şi vină în fire. Cînd se deşteptă din leşin, vecinii toţi o învinuiră pe ea de nenorocire şi-i arătară că, dacă i-ar fi încuviinţat stăruinţele, ar fi ocolit această năprasnă. Atunci ea începu să-şi rupă părul din cap şi să facă tot ce face o femeie care suferă. Pe urmă îl îngriji cu atîta sîrg, cît a stat fără cunoştinţă, încît nu s-a dezbrăcat şi nici nu s-a culcat în tot acel răstimp şi nu le-a lăsat nici pe înseşi surorile lui s-o ajute cu nimic. Cînd începu să-şi vină în simţiri, socotiră că i-ar aduce mai mult rău decît folos s-o vadă lîngă el, pentru pricini pe care le înţelegeţi. Pînă la urmă se tămădui şi, cînd fu pe deplin în afară de primejdie, se însură cu Marguerite a lui, spre marea bucurie a neamurilor şi mai marea bucurie a căsătoriţilor.

După ce îşi încheie Leandru povestea, se înapoiară în oraş, luară acolo masa de seară şi, după ce mai stătură puţin, îi trimiseră pe însurăţei la culcare. Căsătoriile se săvîrşise fără tărăboi, pricină pentru care nu le veni nici un musafir, nici în ziua aceea, nici a doua zi ; a treia zi însă fură copleşiţi, căci sosi lume dalbă să-i firitisească şi vreme de opt zile nu mai conteneau să le vină oaspeţi de nu mai găseau o clipă de răgaz nici să-şi studieze rolurile. După ce sfîrşiră petrecerile, îşi urmară îndeletnicirile în mai mare tihnă, afară de Ragotin, care se aruncă în genunea deznădejdii, precum veţi vedea în acest de pe urmă capitol.

CAPITOLUL XVII

Deznădejdea lui Ragotin şi sfîrşitul romanţului comic

Văzînd că nu mai are, în dragostea ce i-o purta Steluţei, nici o nădejde de izbîndă, nici el, nici Ragotin, Pizmă se sculă dis-de-dimineaţă şi se duse la prichindel, pe care-l găsi scriindu-şi, după cum îi spuse, propriul său epitaf.

— Ei, alta, făcu Pizmă, epitafuri se alcătuiesc numai pentru morţi, şi domnia-ta te afli încă în viaţă şi cel mai ciudat mi se pare că ţi-l faci domnia-ta însuţi.

— Da, zise Ragotin, şi voi să ţi-l arăt.

Desfăcu hîrtia pe care o împăturise şi-l puse să citească aceste stihuri :

Ragotin ce zace-aici de veci
O frumoasă Steluţă, biet, a iubit,
Dar Sorţul i-a fost răpit.
Întins-a el grabnic pînzele, deci,
Spre alt tărîm, unde va fi
De-acum cît o mai dăinui.
Jucat-a şi-n comèdie pentru ea,
Sfîrşind-o azi cu moartea sa.

— E într-adevăr măreţ, zise Pizmă, numai că n-ai să ai mulţumirea să ţi-l vezi pe mormînt, căci de acolo morţii, zice-se, nu mai văd şi nu mai aud nimic.

— Ah ! zise Ragotin, ce uriaşă parte ai în nenorocirea ce mă loveşte, căci domnia-ta îmi dădeai într-una bună nădejde că am să-i moi cîndva inima acestei frumoase a frumoaselor, deşi cunoşteai prea bine toată taina.

Atunci, fără să zîmbească, Pizmă îi jură că n-a ştiut nimic sigur, ci numai a bănuit, precum i-a şi spus cînd l-a sfătuit să-şi înăbuşe astă patimă, arătîndu-i că e cea mai mîndră fată din lume.

— Şi meşteşugul pe care-l face, adăugă el, le despovărează pare-se, de obicei, pe femei şi pe fete de această mîndrie, mai potrivită celor cu alt rang ; trebuie să mărturisim însă că în nici o caravană de comedianţi n-o să putem găsi alta cu atîta cuviinţă şi cu atîta virtute şi că a îndrumat-o şi pe Angelica pe calea asta, căci ea din firea ei are altfel de porniri, aşa cum din destul ne-o dovedeşte zburdălnicia ei. În sfîrşit, trebuie să-ţi mai dezvălui ceva ce ţi-am ascuns pînă astăzi, şi anume că am fost tot atît de îndrăgostit de ea ca şi domnia-ta şi nu ştiu cum ar arăta bărbatul care, după ce a trăit pe lîngă dînsa cît am trăit eu, s-ar fi putut împiedica s-o facă ; văzînd însă că mi-a zburat ca şi domniei-tale orice nădejde, m-am hotărît să părăsesc trupa, cu atît mai mult cu cît l-au primit într-însa pe fratele Cavernei. Omul ăsta nu poate juca decît rolurile pe care le joc eu, astfel că nu încape nici o îndoială că îmi vor da ei drumul ; dar eu nu voi aştepta pînă atunci, ci-i voi înştiinţa şi voi pleca la Rennes, la trupa

care este acolo şi care mă va primi cu siguranţă, fiindcă le lipseşte un actor.

Atunci Ragotin îi spuse :

— De vreme ce eram loviţi amîndoi de aceeaşi săgeată, înseamnă că nici gînd n-aveai să-i vorbeşti Steluţei de mine.

Pizmă se jură însă ca un proclet că el e om de cuvînt şi că s-a ostenit într-una spre a-i netezi calea, dar că, aşa cum i-a mai spus, ea n-a vrut niciodată să-l asculte.

— Foarte bine, spuse Ragotin, te-ai hotărît să pleci din trupă şi eu am făcut la fel, numai că eu am un drum mai lung, căci voi să plec de tot din lume.

Pe Pizmă nu-l duse gîndul la epitaful pe care i-l dăduse, ci socoti numai că s-a hotărît să se călugărească, aşa că nu luă seama la el, şi nici nu spuse nimic nimănui, afară doar de poet, căruia îi dădu o copie. Rămas singur, Ragotin cugetă la mijlocul de care să se folosească pentru a părăsi lumea. Luă un pistol pe care-l încărcă şi-i puse două gloanţe, ca să şi le tragă în cap ; chibzui însă că e prea gălăgios. Pe urmă îşi puse în piept vîrful spadei, care-l înţepă însă şi-l duru, ceea ce îl opri să şi-o împlînte. Coborî, în sfîrşit, în grajd, în vreme ce argaţii erau la masă, luă nişte funii cu care era legat samarul unui cal de ham, îi potrivi un capăt la iesle şi şi-l puse pe celălalt de gît ; cînd să-şi dea însă drumul îi lipsi îndrăzneala şi aşteptă să intre cineva. Sosi un călăreţ străin şi atunci îşi dădu drumul, ţinînd însă mai departe un picior pe iesle ; dar şi aşa, să mai fi stat mult, s-ar fi strangulat. Văzîndu-l pe Ragotin astfel spînzurat, argatul de la staul, care coborîse să ia calul călăreţului, îl crezu mort şi ţipă atît de tare încît coborîră toţi din casă. Îi scoaseră funia de la gît şi-l făcură să-şi vină în fire, ceea ce fu destul de lesne. Îl întrebară ce l-a îndemnat la o atît de ciudată hotărîre ; el însă nu voi să răspundă nimic. Atunci Pizmă o luă deoparte pe domnişoara Steluţa (pe care aş putea-o numi domnişoara Sorţu, dar aflîndu-mă atît de aproape de sfîrşitul acestui romanţ nu mi se pare cu cale să-i mai schimb numele) şi-i descoperi toată taina, care o ului peste măsură, şi rămase şi mai uluită cînd ticălosul acela avu cutezanţa să-i spună că la fel stau lucrurile şi cu el, dar că el nu ia o hotărîre atît de sîngeroasă, ci se mulţumeşte numai să ceară să i se dea drumul. La toate acestea ea nu răspunse nici un cuvînt, ci îl lăsă loculuí şi plecă. Puţin mai pe urmă, Ragotin

le dezvălui gîndul ce-l avea de a-l însoți a doua zi pe domnul de Verville și de a se retrage la Mans. Așa, se învoiră cu toții, ceea ce n-ar fi făcut dacă după cele întîmplate ar fi vrut să plece singur.

Porniră a doua zi dis-de-dimineață, după ce domnul de Verville îi asigură de o mie de ori de prietenia lui veșnică pe comedianți și pe comediante, și cu osebire pe Sorțu, pe care-l sărută, mărturisindu-i cît e de fericit văzîndu-l că și-a îndeplinit dorința. Ragotin ținu o lungă cuvîntare în chip de închinare, atît de încîlcită însă, încît nici n-o mai pun aici. Cînd să pornească, Verville întrebă dacă s-au adăpat caii. Argatul de la staul răspunse că e prea de dimineață și că-i vor adăpa ei cînd vor trece gîrla. Încălecară, după ce-și luară rămas bun de la domnul de la Garouffiere, care se pregătea și el de plecare, și căruia însurățeii îi mulțumiră călduros pentru osteneala ce și-a dat-o să vină de atît de departe spre a le cinsti nunta cu prezența lui. După îmbelșugate asigurări că sînt gata să-și fie de folos, ei lui și el lor, încălecă și îl urmă și Pizmă care, în ciuda împietririi lui, nu-și putu stăpîni lacrimile, și acestea le dezlănțuiră pe ale lui Sorțu, care-și aminti (în ciuda firii crunte a lui Pizmă) de binele ce-l făcuse, mai cu seamă atunci la Paris, pe Pont-Neuf, cînd îl atacase și prădase La Rappiniere.

După ce trecură podurile, Verville și Ragotin coborîră la rîu să-și adape caii. Ragotin înaintă printr-un loc unde era o groapă în mal și calul i se poticni atît de tare încît sărmanul prichindel scăpă scările și zbură peste capul calului drept în apă, care era foarte adîncă în locul acela ; nu știa să înoate ; și chiar să fi știut, s-ar fi încurcat în carabină, în spadă și în manta și tot ar fi rămas la fund, cum a și rămas. Un valet al lui Verville se duse după calul lui Ragotin care ieșise din apă și altul se dezbrăcă grabnic și se aruncă în gîrlă, în locul unde căzuse acela ; îl găsi însă mort. Chemară oameni și-l scoaseră de acolo. Estimp Verville trimise veste la comedianți despre nenorocirea întîmplată și, totodată, și calul lui. Dădură fuga cu toții și, după ce-i plînseră soarta, îl astrucară în cimitirul unui paraclis al Sfintei-Caterina, nu departe de rîu.

Această jalnică întîmplare adeveri proverbul : „a scăpat de dracul și a dat peste tată-său". Căci Ragotin nu s-a putut strangula și a murit în schimb înecat.

Astfel sfîrşi acest năpîrstoc de avocat comic, iar aventurile lui, păţaniile, întîmplările şi năprasnica-i moarte vor stărui în amintirea locuitorilor din Mans şi din Alençon tot atîta cît şi faptele vitejeşti ale celor ce alcătuiau această vestită trupă comică. Văzînd trupul neînsufleţit al lui Ragotin, Roquebrune spuse că trebuie schimbate două stihuri în epitaful din care Pizmă îi dăduse o copie, precum v-am mai spus, şi că trebuie pus aşa :

Ragotin ce zace-aici de veci
O frumoasă Steluţă, biet, a iubit,
Dar Sorţul i-a fost-o răpit.
Intins-a el grabnic pînzele, deci,
Spre alt tărîm, printr-o hîrtoapă,
Fără de barcă, dar totuşi pe apă,
Jucat-a şi-n comèdie pentru ea,
Sfîrşind-o azi cu moartea sa.

Comedianţii şi comediantele se întoarseră acasă şi îşi urmară îndeletnicirile, admiraţi ca de obicei.

CUPRINSUL

Pag.

Paul Scarron şi „Romanţul comic" 5

Notă asupra ediţiei 21

Partea întîi

Vicarului 23

Cap. I — O trupă de comedianţi soseşte în oraşul Mans 25

Cap. II — Ce fel de om era domnul de La Rappiniere . 27

Cap. III — Jalnica izbîndă a comèdiei 29

Cap. IV — În care e vorba tot de domnul de La Rappiniere şi de ce s-a întîmplat noaptea în casa lui 31

Cap. V — Care nu cuprinde cine ştie ce 33

Cap. VI — Aventura cu ţucalul, noaptea de groază petrecută la han din pricina lui Pizmă. Sosirea unei părţi din trupă. Moartea lui Doguin, şi alte întîmplări vrednice de ţinut minte . . 36

Cap. VII — Aventura cu lecticile 40

Cap. VIII — În care se vor vădi mai multe amănunte ce trebuiesc ştiute pentru a înţelege cartea de faţă 43

Cap. IX — Istoria amantei nevăzute 46

Pag.

Cap. X — Cum fu lovit Ragotin peste degete cu o balenă de corset 60

Cap. XI — Care cuprinde ceea ce veţi vedea, dacă vă veţi osteni să-l citiţi 64

Cap. XII — O bătălie în noapte 68

Cap. XIII — Mai lung decît cel dinainte. Povestea lui Sorţu şi a domnişoarei Steluţa 73

Cap. XIV — Răpirea preotului din Domfront 88

Cap. XV — La han soseşte un operator. Urmarea povestirii lui Sorţu şi a Steluţei. Serenadă 92

Cap. XVI — Deschiderea teatrului şi alte lucruri cu nu mai puţine urmări 114

Cap. XVII — Neizbînda curteniei lui Ragotin 117

Cap. XVIII — Urmarea poveştii lui Sorţu şi a Steluţei . 119

Cap. XIX — Cîteva băgări de seamă care nu sînt nelalocul lor. Încă o păţanie de-a lui Ragotin, şi altele, pe care le veţi citi, dacă poftiţi 128

Cap. XX — Cel mai scurt al acestei cărţi. Urmare a poticnelilor lui Ragotin; şi o păţanie asemănătoare a lui Rocquebrune 132

Cap. XXI — Pe care poate nu-l veţi găsi foarte nostim . 133

Cap. XXII — Orice naş îşi are naşul 136

Cap. XXIII — Nenorocire neprevăzută, din care pricină nu s-a mai jucat comèdia 152

Partea a doua

		Către doamna supraintendent	157
Cap.	I	Care nu slujeşte decît ca introducere la celelalte	159
Cap.	II	Nişte cizme	161
Cap.	III	Povestea Cavernei	164
Cap.	IV	Sorţu îl găseşte pe Leandru	173
Cap.	V	Povestea lui Leandru	175
Cap.	VI	Bătaie cu pumnii. Moartea hangiului şi alte lucruri vrednice de ţinut minte	178
Cap.	VII	Panica lui Ragotin, urmată de alte pătăranii. Aventura cu trupul mortului, furtună de pumni şi alte nemaipomenite întîmplări vrednice să-şi aibă locul în această povestire adevărată .	182
Cap.	VIII	Ce s-a întîmplat cu piciorul lui Ragotin . .	188
Cap.	IX	Alt necaz al lui Ragotin	193
Cap.	X	Cum nu s-a putut împotrivi unei ispite doamna Bouvillon şi cum s-a ales cu un cucui în frunte	195
Cap.	XI	Unul din cele mai puţin distractive din acest volum	199
Cap.	XII	Poate la fel de puţin vesel ca şi cel de dinainte	203
Cap.	XIII	O faptă rea a domnului de La Rappiniere .	207
Cap.	XIV	Şi judecător şi parte	210
Cap.	XV	Neobrăzarea domnului de La Rappiniere .	237
Cap.	XVI	Păţania lui Ragotin	240

Cap. XVII	Ce s-a petrecut între micuţul Ragotin şi uriaşul Baguenodiere	247
Cap. XVIII	Care n-are trebuinţă de titlu	252
Cap. XIX	Cei doi fraţi rivali	253
Cap. XX	Cum i-a fost întrerupt somnul lui Ragotin .	274

Urmarea Romanţului comic, zisă urmarea lui Offray

Către d. Bouilloud

	Cuvînt înainte către cititor	281
Cap. I	Care deschide această parte a treia . . .	283
Cap. II	Unde veţi vedea planul lui Ragotin . . .	286
Cap. III	Planul lui Leandru. Cuvîntarea şi primirea lui Ragotin în trupa comică	288
Cap. IV	Plecarea lui Leandru şi a trupei comice pentru a merge la Alençon. Păţania lui Ragotin .	293
Cap. V	Ce li s-a întîmplat comedianţilor între Vivain şi Alençon. Altă păţanie de-a lui Ragotin .	298
Cap. VI	Moartea lui Saldagne	304
Cap. VII	Urmarea povestirii Cavernei	308
Cap. VIII	Sfîrşitul povestirii Cavernei	312
Cap. IX	Pizmă îl lămureşte pe Ragotin cu privire la Sireluţa. Sosirea unui rădvan plin cu nobilime şi alte aventuri ale lui Ragotin	314

Pag.

Cap. X Povestea stareţului din Sainct-Louis şi sosirea domnului de Verville 321

Cap. XI Se hotărăşte căsătoria lui Sorţu cu Steluţa şi a lui Leandru cu Angelica 330

Cap. XII Ce s-a întîmplat în călătoria spre La Fresnaye. Altă păţanie a lui Ragotin 332

Cap. XIII Urmarea şi sfîrşitul povestirii stareţului din Sainct-Louis 334

Cap. XIV Întoarcerea lui Verville, însoţit de domnul de la Garouffiere. Căsătoria comedianţilor cu comediantele şi alte păţanii ale lui Ragotin . 354

Cap. XV Povestea celor două pizmaşe 358

Cap. XVI Povestea iubitei celei cu toane 363

Cap. XVII Deznădejdea lui Ragotin şi sfîrşitul romanţului comic 369

Redactor responsabil : ANGELA CIȘMAȘ
Tehnoredactor : AURA IONESCU

Dat la cules 12.01.1967. Bun de tipar 18.03.1967. Apărut 1967. Tiraj 30.170. Broșate 25.090. Legate 5.080. Hîrtie tipar înalt B. de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 21,63. Coli tipar 24 A. nr. 20.561 C.Z. pentru bibliotecile mari 84 C.Z. pentru bibliotecile mici 84—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 70 041 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, — București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

2025